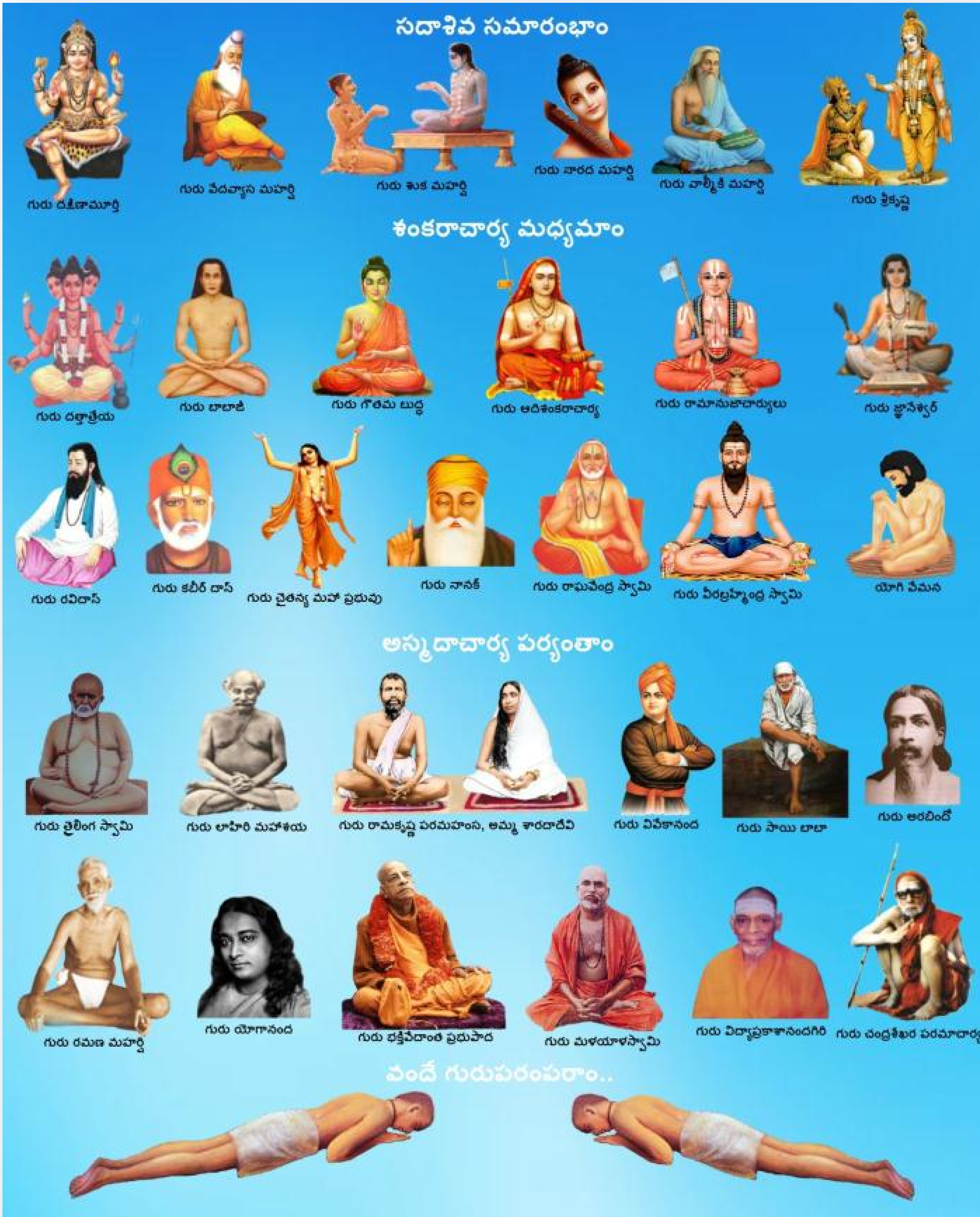
దేవిదేవతలు

శ్రీకృష్ణ

కృష్ణ లీలామృతము-2

సదాశివ సమారంభాం
గురు దక్షిణామూర్తి
గురు వేదవ్యాస మహర్షి
గురు శుక మహర్షి
గురు నారద మహర్షి
గురు వాల్మీకి మహర్షి
గురు శ్రీకృష్ణ
శంకరాచార్య మధ్యమాం
గురు దత్తాత్రేయ
గురు బాబాజీ
గురు గౌతమ బుద్ధ
గురు ఆదిశంకరాచార్య
గురు రామానుజాచార్యులు
గురు జ్ఞానేశ్వర్
గురు రవిదాస్
గురు కబీర్ దాస్
గురు చైతన్య మహా ప్రభువు
గురు నానక్
గురు రాఘవేంద్ర స్వామి
గురు వీరబ్రహ్మేంద్ర స్వామి
యోగి వేమన
అస్మదాచార్య పర్యంతాం
గురు త్రైలింగ స్వామి
గురు లాహిరి మహాశయ
గురు రామకృష్ణ పరమహంస, అమ్మ శారదాదేవి
గురు వివేకానంద
గురు సాయి బాబా
గురు అరబిందో
గురు రమణ మహర్షి
గురు యోగానంద
గురు భక్తివేదాంత ప్రభుపాద
గురు మళయాళస్వామి
గురు విద్యాప్రకాశానందగిరి
గురు చంద్రశేఖర పరమాచార్య
వందే గురుపరంపరాం..

భారత ప్రభుత్వపు వెబ్ సైట్ - డిజిటల్ లైబ్రరీ అఫ్ ఇండియా

http://www.new.dli.ernet.in

అతి విశిష్టం ఈ దానం!

స్వామి వివేకానంద

"దానాలలోకెల్లా ఆధ్యాత్మిక విద్యాదానం చాలా శ్రేష్ఠమైంది! దాని తరువాతిది లౌకిక జ్ఞానదానం, ప్రాణదానం, అన్నదానం" అని వ్యాసమహర్షి చెప్పారు.

మన ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానం భారతదేశ హద్దులలో నిలిచి పోకూడదు. లోకమంతటినీ ఆవరించాలి! ఇలా లోకవ్యాప్తమైన ధర్మప్రచారాన్ని మన పూర్వులు చేశారు. హైందవ వేదాంతం ఎన్నడూ ఈ దేశం దాటి పోలేదని చెప్పేవారూ, మతప్రచారార్థం తొలిసారిగా, పరదేశాలకు వెళ్ళిన సన్న్యాసిని నేనే అని చెప్పేవారూ, తమ జాతిచరిత్ర నెరుగని వారే! ఇలాంటి సంఘటనలు ఎన్నోసార్లు జరిగాయి. అవసరమైనప్పుడల్లా, భారతీయ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానప్రవాహం వెల్లువలా లోకాన్ని ముంచెత్తుతూ వచ్చింది.

రాజకీయ ప్రచారాన్ని రణగొణధ్వనులతో, యోధులతో సాగించవచ్చు. అగ్నిని కురిపించి, కత్తిని ఝళిపించి, లౌకిక జ్ఞానాన్నీ, సంఘనిర్మాణ విజ్ఞానాన్నీ విరివిగా ప్రచారం చేయవచ్చు. కానీ ఆధ్యాత్మిక జ్ఞానదానం కళ్ళకు కనిపించకుండా, చెవులకు వినిపించకుండా కురుస్తూ, రోజా పువ్వుల రాసుల్ని వికసింపజేసే మంచులాగా నిశ్శబ్దంగా జరగవలసి ఉంది. భారతదేశం నిరాడంబరంగా, లోకానికి మళ్ళీ మళ్ళీ చేస్తూ వచ్చిన దానమిదే!

మిత్రులారా! నేను అవలంబించే విధానాన్ని తెలియజేస్తాను వినండి. భారతదేశంలోనూ, ఇతర దేశాల్లోనూ మన పారమార్థిక ధర్మాలను బోధించడానికి తగినవారుగా మన యువకుల్ని తయారు చేయడానికై భారతదేశంలో కొన్ని సంస్థలను నెలకొల్పాలి! ఇప్పుడు మనకు కావలసింది బలిష్ఠులు, జవసంపన్నులు, ఋజువర్తనులు, ఆత్మ విశ్వాసపరులు అయిన యువకులు. అలాంటి వారు నూరుమంది దొరికినా, ప్రపంచం పూర్తిగా పరివర్తన చెందగలుగుతుంది!!

ఇచ్ఛాశక్తి తక్కిన శక్తులన్నిటి కన్నా బలవత్తరమైంది. అది సాక్షాత్తూ భగవంతుని దగ్గరి నుండి వచ్చేదే కాబట్టి దాని ముందు తక్కినదంతా లొంగిపోవలసిందే. నిర్మలం, బలిష్ఠం అయిన 'ఇచ్ఛ' (సంకల్పం) సర్వశక్తిమంతమైంది. దానిలో మీకు విశ్వాసం లేదా? ఉంటే మీ మతంలోని మహోన్నత ధర్మాలను ప్రపంచానికి బోధించడానికై కంకణం కట్టుకోండి. ప్రపంచం ఆ ధర్మాల కోసమై ఎదురుచూస్తోంది. అనేక శతాబ్దాలుగా ప్రజలకు క్షుద్రసిద్ధాంతాలు నేర్పడం జరిగింది. వారు వ్యర్థులని ప్రపంచమంతటా బోధలు జరిగాయి. ఎన్నో శతాబ్దాల నుండి వారు ఈ బోధనల వల్ల భయభ్రాంతులై, పశుప్రాయులైపోతున్నారు. తాము ఆత్మస్వరూపులమనే మాటను వినడానికైనా వారెన్నడూ నోచుకోలేదు. "నీచాతినీచుడిలో కూడా ఆత్మ ఉంది. అది అమృతం, పరమ పవిత్రం, సర్వశక్తిమంతం, సర్వవ్యాపకమైనది" అని వారికి ఆత్మను గురించి చెప్పండి. వారికి ఆత్మవిశ్వాసాన్ని ప్రసాదించండి.

మూలం: శ్రీ రామకృష్ణ ప్రభ - ఫిబ్రవరి 2014

శ్రీ రామచంద్రాయనమః

శ్రీకృష్ణలీలామృతము

వావిలికొలను సుబ్బరాయ

విరచితము.

భూ భా ర హ ర ణ లీ ల

యను

ద్వితీయ చుళుకము.

శ్రీ పులిపి ఆదిశేషయ్య సోదరుల

ద్రవ్యసహాయమున ముద్రితము.

మూఁడవ కూర్పు

౧౯౬౬

[వెల రు. 6=00

శ్రీ సీతా లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్న హనుమత్సమేత
శ్రీ రామచంద్ర పరబ్రహ్మణే నమః.
శ్రీ గోపాలకృష్ణ పరబ్రహ్మణే నమః.
శ్రీ శారదాయై నమః.

శ్రీ కృష్ణ లీ లా మృ త ము

బలరామకృష్ణులు మధురానగరంబుఁ జూడఁబోవుట.

శ్రీకృష్ణుండును రాముఁడును నంత నపరాహ్ణ సమయంబున మధురాపురంబుఁ జూడ వేడుకపడు గోపాలకులం గూడి నగరంబుఁ బ్రవేశించిరి. ఇట్లు ప్రవేశించి స్ఫటిక గోపురములును బంగారు తలుపులును దోరణంబులును - గివిత్తళి ధాన్యపుఁగొట్టులును, నగాధంబులైన యగడ్తలును రమ్యంబులైన యుద్యానంబులును గలిగి పలుతెగల మిద్దెలు మేడలు తిన్నెలు కుట్టిమంబులు గలిగి నెమిళ్ళయుఁ బారావతంబులయు ధ్వనులచే మనోహరంబైన దానిని జూచి నీటిచే జిమజిమలాడు వీధులవెంటఁ బోవుచుండిరి.

అప్పు డప్పురస్త్రీలు రామకృష్ణులఁ జూచుతమకంబున మేడ లెక్కిరి. తాము చూచుటకుమున్న వారు దవ్వేగుదురో యను తొందరచే నా మందయానలు కొందఱు కాసెకొంగు పైఁట కొంగుగఁ జీరలు కట్టియుఁ గొందఱు కుట్లుతెలియ రైకలు దొడి

గియుఁ గొందఱు బులాకులు చెవులకును బావిలీలు ముక్కులకును బెట్టియుఁ, గొందఱు నొడ్డాణంబు కంఠంబునను గంటెలు నడుము నను బెట్టియుఁ, గొందఱుంగరంబులు కాలి వ్రేళ్ళను మెట్టెలు చేతి వ్రేళ్ళను ధరించియుఁ, గొందఱు ముఖమునఁ గాటుక బెట్టియుఁ, గొంద ఱొక చేతికిమాత్రమ రైకతొడిగియు, నొక చేతికి నొక కాలికి నొక చెవికి మాత్రమ యాభరణంబులు ధరించియు, నొక కంటికిఁ గాటుక పెట్టియు, భోజనంబు చాలించి నోటనున్న కబళంబు నమలుచు నొకతెయు, స్నానంబు చేయుచు తడిచీర నెఱఁ బట్టుకొని యొక తెయు, నిద్రపోవుచు నులికిపడి లేచి జాఱెడిపైఁటతో నొకతెయుఁ జనుఁబాలు ద్రాగు శిశువును నీడ్చి నేలఁగూలవైచి యొకతెయు, సగ మల్లిన జడతో నొకతెయు, సగముకట్టిన చీరతో నొకతెయు, జాఱెడి కోఁచి నగయఁజెక్కుచు నొక్కతెయు, విసవిస చనుదెంచి మేడ లెక్కి తెప్పలార్పక చూచుచుండిరి. శ్రీరమణుండైన యా యరవింద లోచనుండును మందహాస సుందరవిలాస విలోకనంబుల నా సుంద రుల డెందంబు తనవంక లాగుకొనుచు మత్తమాతంగ గమనంబున నన్నతోడ రాజమార్గంబునఁ బోవుచుండె. కృష్ణ చరిత్రంబులు విని యాయనను జూడ నువ్విళులూరు నా విలాసవతు లాతని సోయగంపుఁ జిలునవ్వు చూడ్కు లను నమృతరసంబుఁ గ్రోలి మానంబు వహించి యా నందనందను నానందమూర్తిని మనంబులఁ గౌఁగిలించి హృదయ తాపంబుఁ బాసిరి. ప్రేమవికసితముఖాంబుజ లా పల్లవపాణులు మేడలమీఁద నుండియె యా రామకృష్ణులపయిఁ బూవులు గురిసిరి. ద్విజులందందు నక్షతలు పెరుఁగు జలపూర్ణ కుంభంబులు పూలదండలు గంధము లొనగు కానుక లర్పించుచుఁ బూజించిరి. పురస్త్రీలును

ఉ. ఎంత మహాతపంబు ఘటియించి జనించిన వారొ గోపికల్
స్వాంతము లుల్లసిల్ల నయనాంబుజముల్ వికసిల్ల సమ్మదా
క్రాంతహృదంతరంబుల జగజ్జనలోచన పూర్ణచంద్రు శ్రీ
కాంతు నజస్రముం గనఁగఁ గల్గిరి కూడి చరించి రెంతయుఁ.

కృష్ణుఁడు రజకుని వధించి వాయక సుదామ త్రివక్రల సన్మానించుట.

ఇట్లని పౌరకాంతలు తమ్మాఁపోవని చూపులఁ జూచుచుండ రామకృష్ణులు మార్గంబు వెంటఁ బోవుచు విలువగల చలువ వలువలఁ గొని తమ కెదురుగా వచ్చు చాకలిం గని రందుఁ గృష్ణుండు వానింజూచి యోరీ నీవు కొనిపోవు వస్త్రంబులందు మాకు యోగ్యంబులగు వానిఁ గొన్నిటి నిమ్ము. వస్త్రదానంబు చేసినవారికిఁ బరమ శ్రేయంబు గలుగు ననిన నా కట్టిఁడియు రాజభృత్యుఁడ నను మదంబునఁ దన్ను బట్టలు వేఁడువా రెట్టివా రని తలపెట్టక దిట్టతనంబునఁ దిట్టుచుఁ గోపంబున నిట్లనియె. ఓరి గొల్లవాఁడా! యడవులఁ బసుల మేపు నడవిమనుష్యులగు మీరిట్టి వేనాఁడు కట్టియుంటిరి. మీ పల్లెల దినదిన మిట్టివే కట్టుచుంటిరా? ఔరా మీ కెంత కండక్రొవ్వు! రాజ వస్త్రంబుల నపేక్షించు చున్నవారు. మీకు బ్రదుకఁ గోరెదరేని మూఢులారా యూరక నోరుమూసికొని మీత్రోవఁ బొండు. మీ ప్రల్లదంబులు రాజభటులు వినిరేని మిమ్ముఁబట్టి కట్టుదురు కొట్టుదురు. మిమ్ము గొల్లకొట్టుదురు మఱి చంపుదురు, అని దురుక్తులాడినఁ గృష్ణుండును వాని మెడమీఁద నఱచేతఁ గొట్టిన శిరం బెగిరి యావలఁ బడియె. వానితోడి చాకివాండ్రును మూట లచ్చటన పాఱవైచి దిక్కున కొక్కఁడుగ నానాముఖంబులఁ బరువెత్తిరి. రామకృష్ణులును దమకుఁ గావలసిన వస్త్రంబుల నందుండి కొని ధరించి కొన్ని తోడి గోపాలుర కిచ్చి తక్కిన వంద విడిచి పోయిరి.

పగవానిలక్ష్మి హరింపఁ గోరువారు శ్రీకి నాకరంబులైన పదార్థంబుల బలాత్కారంబుగ హరింపవలయు నను రాజనీతి ననుసరించి పరపక్షాభిమాని వధించి వస్త్రంబుల హరించి యేగుచుండ సాలెవాఁడొకఁడు వారిం గని భక్త్యతిశయంబునఁ జిత్రంబులైన పుట్టంబుల సొమ్ములఁ దెచ్చి వారి నిరువుర నలంకరించె. ఇట్లు నానావిధ వస్త్రాలంకారంబుల భాసిల్లు నా రామకృష్ణు లుత్సవకాలంబున నలంకరింపఁబడు తెల్ల నల్ల యేనుఁగులవలెఁ బ్రకాశించిరి. భగవంతుఁడును

వానియెడలఁ బ్రసన్నుండై యీ లోకంబునఁ బరమశ్రీయును దాని ననుభవింప బలంబును దానిం జక్క వినియోగింప నీశ్వరత్వంబును గామాసక్తుఁడై చెడకుండ స్వవిషయస్మృతియు స్వదత్తంబైన యైహికశ్రీ నిష్ఫలంబు గాకుండ నింద్రియ పాటవంబును నొసంగి దేహావసానంబున సారూప్యంబు ననుగ్రహించె.

అచ్చటినుండి కదలి సుదాముఁ డను మాలాకారు నింటికిఁ బోయిన నతఁడు వారిం గనుఁగొని దిగ్గనలేచి యెదురువచ్చి సాఁగి లంబడి నమస్కరించి యాసనాసీనులం గావించి యర్ఘ్యపాద్యంబు లొసంగి వారికిని దక్షిన గోపాలురకును గంధమాల్య తాంబూలాదు లొసంగి పూజించి యిట్లనియె.

దేవా! మీరు నా యింటికిఁ జనుదెంచుటచే నా జన్మంబు సార్థకంబయ్యె. కులంబు పావనంబయ్యె. పితరులు దేవతలు ఋషులు నాయెడ సంతుష్టులైరి. ప్రభులారా! మీరు విశ్వంబునకుఁ బరమ కారణంబులయ్యు సమస్తలోకమునకు యోగక్షేమంబు లాపాదింప నిందు స్వాంశముల జన్మించితిరి. సర్వభూతశరీరులైన మీకు నెవ్వని యెడను ద్వేషంబు గలుగదు. తన దేహంబుపై విరోధించువాఁ డెవ్వఁడే నుండునా? సమస్తజనులపట్ల సములయ్యు మిమ్ము భజించువారిని మీరును భజింతురు. పురుషోత్తములారా! మీకు నేను గింకరుఁడను. పని యెయ్యదియైన నాజ్ఞాపింపుఁడు. మీ రెవ్వరివలనఁ బనిగొందురో వారే యనుగ్రహింపఁబడినవారు. అని తన యభిప్రాయం బెఱిం గించి సుదాముండు ప్రీతమానసంబునఁ బ్రశస్త సుగంధబంధుర కుసుమమాలికల వారి కర్పించె. వారును దన్మాల్యాదులచే నలం కృతులై తోడినెయ్యురకుఁ గొన్ని యొసఁగి వానిం జూచి మాలకరీ! వర మెయ్యది గోరెద వనిన నతండు వినయ వినమిత శిరస్కుండై

క. నీపాద కమల సేవయు,
నీపాదార్చకులతోడి నెయ్యమును, నితాం
తాపార భూతదయయును,
దాపసమందార నాకు దయసేయగదే! భాగ.

అని వేఁడినఁ గృష్ణుల డట్ల యగుఁగాక వెండియు శ్రీయును వంశాభివృద్ధియు బల మాయుస్సు యశస్సు కాంతి కలుగుఁగాక యని వరం బిచ్చి యన్నతోడ రాజమార్గంబునఁ బురంబుఁ జూచుచుఁ బోయెను.

శ్రీకృష్ణుఁడు కుబ్జకు సౌందర్య మిచ్చుట.

ఇట్లు పోవుచు మార్గమధ్యంబున నానావిధ లేపనంబులను బాత్రలం గొని చనుదెంచు నొక యువతిని నడ్డియు గూనియు వంకర మెడయుఁ గల మువ్వంక మేనిదానిఁ గుబ్జం గని నవ్వుచుఁ గృష్ణుం డిట్లనియె. ఓసి సుందరాంగీ! నీ వెవ్వతెవు? ఎవ్వరిదానవు? ఎవ్వరికీ లేపనంబులఁ గొనిపోయెదవు? వీనిని మాకిమ్ము. నీకు శ్రీఘ్రకాలము నంద శోభనం బగు ననిన నది యిట్లనియె.

అందగాడా! నన్నుఁ జూచి యేల నవ్వెదవు? లోకములోని వారికందఱకు నీవలెఁ జక్కదనం బెందుండివచ్చును? నేను గంసునకు నిష్టురాలైన దాసిని. లేపనంబుల సమకూర్చు విద్యయందు సమర్థురాలను. నా లేపనంబుల రాజు మిక్కిలి మెచ్చుచుండు. నా పేరు త్రివక్రయందురు. ప్రాయపువారికిఁ గాక వీనిని మఱియెవ్వరి కిత్తును. కావున మీరు వీనిని గొనుఁడని తదీయరూప మధురాలాప హాస విలాస కటాక్షంబుల మోహితచిత్తయై వారి కిరువురకును నా యంగ రాగంబు లొసంగె. తమ నైజకాంతులఁ దడఁబాటు గలిగించు నా కలపంబులఁ బూసికొని వారును శోభిల్లిరి. అంతఁ గృష్ణుండు హృష్టుండై దాని దేహంబుఁ జక్కఁజేయఁదలఁచి దాని మీఁగాళ్ళను దన చరణంబులఁ ద్రొక్కిపట్టి గడ్డంబున కిరువంకలఁ జేతులువైచి చక్క మీఁదికి నెగయనెత్తుటయు నది నడుమున ముమ్మోన మెడ యందుఁ గల వంపులన్నియుఁ దీరి వరారోహయు సింహమధ్యయుఁ బృథుపయోధరయునై ప్రమదోత్తమయై సుందరాకారంబు వహించి నిలిచె. కృష్ణుండు దాని సరకు సేయక నీ త్రోవఁ బొమ్మనిచెప్పి యావల బోఁ జొచ్చె. అదియుఁ గృష్ణుని కొంగొడిసిపట్టి వీరుఁడా! మనోహరుఁడా!

మా యింటికి రమ్ము. నీవు నా మనస్సు మథించుచున్నాఁడవు. నిన్ను విడువ మనస్సు రాకున్నది. నాయం దనుగ్రహింపుమని ప్రార్థింప నన్న ముఖంబును దోడిమిత్రులముఖంబును జూచి నవ్వుచు దానితో నిట్లనియె. జవ్వనీ! మేము వచ్చినకార్యంబు సాధించి పదపడి పురుషుల హృదయతాపంబడంచు నీ యింటికి వచ్చెద. ఈ యూర గృహంబులేని పాంథులమైన మాకు నీవేకదా పరమాశ్రయము, హొన్నని మంచి మాటలచే దానిని సమాధానపఱిచి పుచ్చెను.

క. కొంచెము మంచిగుణంబు గ్ర
హించుచు స్త్రీపురుషశూద్ర పృథివీసురులం
ఎంచక భేదముఁ దమి ర
క్షించుట శీలంబ యగును శ్రీహరి కెపుడున్.

వా రావల నంగడి వీథులవెంటఁ బోవుచుండ వైశ్యోత్తములును నానావిధములైన కానుకలు తాంబూలహారాదులు తమ కొసంగిన గ్రహించి కృష్ణుండు ధనుశ్శాల యెందున్నదని పౌరుల నడుగుచుఁబోయి యా శాలఁ జొచ్చి యింద్రధనుస్సుఁబోలి యద్భుతంబు గొలుపు నా చాపంబుఁ జూచి యందున్న కావలివారు వలదువలదని నివారించుచున్నను వినక యెడమచేత దాని నవలీల లాగి యెక్కుపెట్టిన నదియు నిమిషంబున నేనుఁగు విఱిచిన చెఱకుగడవోలె ఫెళఫెళ ధ్వనులు భూమ్యాకాశంబు నిండ వినువారు చెవుడ్పడఁ గంసుని గుండెలు పగుల విఱిగె. అది గని కావలిభటులు కోపంబున రేఁగి రామకృష్ణులఁ బట్టుకొన యత్నించి పైపడుటయు వారు లోపడక క్రుద్ధులై యా వింటి తుంటలచే నా తుంటరుల నెల్లఁ జావమోఁది కంసప్రేరితంబైన సైన్యంబును రూపుమాపి ధనుశ్శాల విడిచి వచ్చి పురసంపదఁ జూచి సంతోషించుచుఁ బోవుచుండఁ బౌరులు వారి బలపరాక్రమంబులును రూపతేజః ప్రాగల్భ్యంబులును వీక్షించి వీరు దేవోత్తములని యెంచిరి. ఇట్లు వారు పట్టణంబున స్వేచ్ఛావిహారంబు గావించుచుండ సూర్యుం డస్తమించుటయు గోపాలురతోడ రామకృష్ణులు తమ విడిసిన చోటికి వచ్చిరి. తక్కిన దేవతలనెల్ల వదలి

శ్రీమహాలక్ష్మి యెవ్వని గాత్రంబు నాశ్రయించె నట్టి గాత్రంబును జూచుకతనఁ గృష్ణుఁడు వ్రేపల్లెవిడిచి వచ్చు సమయంబున విరహాతాపభరంబున వేఁగు గోపిక లేమని యాశీర్వదించిరో యా యాశీర్వాదంబు లెల్లఁ బురంబునకుఁ బురంబునవారికి సత్యమై ఫలించె. రామకృష్ణులు కాలుసేతులు కడుగుకొని యా రాత్రి క్షీరాన్నంబు భుజించి మఱునాఁడు కంసుఁడు చేయఁదలఁచిన కార్యంబెఱింగి సుఖనిద్రం గావించిరి.

రామకృష్ణులఁ దలఁచి భయపడు కంసునకు నపశకునంబు లగుట.

కంసుండు రామకృష్ణులు ధనుర్భంగంబు గావించుటయుఁ దాను బంపిన సైన్యంబును వధించుటయు లోనగు వా రొనర్చిన కార్యంబులఁ దలఁచి తలఁచి భయంబునకుఁ గన్నుమూయక మూసిన కలవరింతలఁ గళవళించి లేచుచు దీర్ఘజాగరణంబు గావించె. ఆ రాత్రి యంతయు వానికి మృత్యుదూతలైన యపశకునంబులె కాన వచ్చుచుండె. అద్దంబునందును జలంబులందును దన నీడ శిరస్సు లేనిదై కానవచ్చె. అసత్యంబయ్యు నాకాశంబున నిరువురు చంద్రు లగపడిరి. తన నీడఁ జూచిన దానియందు రంధ్రంబులు దోఁచె. వీనుల వ్రేళ్లుంచుకొనిన లోని ప్రాణశబ్దంబుఁ గుయ్యని వినరాదయ్యె. చెట్లన్నియు బంగారు చెట్లవలె నయ్యె. బురదయందుఁ బాదంబు లుంచిన నడుగులు గోచరింపవయ్యె. పీనుఁగును గాఁగిలించినట్టును, గాడిదనెక్కి పయనించినట్టును, దామరతూండ్లను దినినట్టును, నూనె తలంటుకొన్నట్టును, దిగంబరుం డైనట్టును, దాసాని పూలదండలు ధరించినట్టును గల గనుచుండె. ఇట్లు నిద్రలందును మేలుకొన్నప్పుడును ననేక దుష్టశకునంబులం గాంచి కంసుండు చావుభయమున నిద్రలేక తపించుచుండె.

అంతట సూర్యుం డుదయించుటయుఁ గంసుండు నగరు వెడలివచ్చి మల్లక్రీడా మహోత్సవంబు సాగింపఁ బూనె. భృత్యులు రంగస్థానంబును జక్కఁగ నలికి చందనాది సుగంధ ద్రవ్యములఁ జల్లిరి. తూర్యభేరీ ధ్వను లెసఁగె. మంచెలన్నియుఁ గుసుమ దామంబు

లచే నలంకృతంబులయ్యె. ధ్వజము లెత్తిరి. తోరణములు కట్టిరి. పౌరులు జానపదులు బ్రాహ్మణ క్షత్రియాదు వారివారి యోగ్యాసనంబులఁ గూర్చుండిరి. కంసుండు మంత్రిసహితుండై రాజయోగ్యమైన మంచెయందుఁ బరిదూయమాన మానసుం డగుచు మండలేశ్వర మధ్యంబునఁ గూర్చుండె. జెట్టిలును నలంకరించుకొని మాత్రులై తూర్యఘోషంబులతో మల్ల తాలంబులతో నుపాధ్యాయ సహితులై రంగప్రవేశంబుఁ గావించిరి. చాణూరముష్టికులును శలతోసలులును మనోహర వాద్యంబులతో మల్లకూటంబుఁ జొచ్చిరి. కంసుండు పిలిపించిన మల్లాదులు తమ తెచ్చిన కానుక లతనికి నర్పించి యొకచో మంచెలపైఁ గూర్చుండిరి.

శ్రీకృష్ణుండు కువలయాపీడ మను గజంబును వధించుట.

ఇంతలో రామకృష్ణులు స్నానాదిక్రియలు నిర్వర్తించి మల్లదుందుభి ధ్వానంబు లాకర్ణించి దానింజూచు వేడుక రంగద్వారంబు కడకు వచ్చిరి. ఇట్లు వచ్చిన తమ్ముఁజూచి మావటివాఁడు ద్వారమున కడ్డంబుగఁ గువలయాపీడమను గజంబును నిలుపుటయు వాని తెలంపెఱింగి కృష్ణుఁడు కట్టిన పుట్టంబును దట్టిచలె నెగయఁజెక్కి మోమున వ్రేలాడు నుంగరపు ముంగురుల వెనుకకుఁద్రోచి ముడిచి మేఘగంభీర భాషణంబుల నా మావటితో నిట్లనియె.

ఓరి మావటీ! నీయేనుఁగు నావలఁ దొలఁగఁదోలుము, రంగములోనికిఁ బోవ మాకు వేగముగఁ దెరువిమ్ము. ఇయ్యవేని నిన్నును నీ యేనుఁగును బీనుఁగుల జేసెదనని బెట్టిదంబులాడిన వాఁడు కోపించి దంతావళంబును బ్రేరేంచి కృష్ణునిపై గవియించె. ఆ పరికాఁడును బరికొని యంకుశము పోటుల రోషించి ప్రళయకాల యమునివలెఁ గృష్ణునిపై నడరి తొండంబున న య్యదుమండను బట్టఁబోవ నొడికంబునఁ దప్పించుకొని కృష్ణుండు దాని నెగసి చిన్ని రెండుకాళ్ళ నడుమఁ దూట్టియుండె. అదియును నిటునటు చూచి యెందును గానక వాసనపట్టి తొండంబును గాళ్ళసందునఁ జొనుపుటయు దానితోఁక పట్టుకొని యిరు

వది వేనువిండ్ల దవ్వు వెనుక కులాగి యది కుడిప్రక్కఁ దిరిగినఁ దా నెడమప్రక్కఁ దిరుగుచు నది యెడమవైపు దిరిగిన దాను గుడివైపు దిరుగుచుఁ బట్టీక యా జగజెట్టి దూడలనాడించు బాలునిలీల దాని నాడించుచు విడిచి యువ్వుఁనవచ్చి దానినొక గ్రుద్దు గ్రుద్దె. ఇట్లు గ్రుద్దిన నది రోషించి కాలఁదన్నుటయు నా తాఁకు తప్పించుకొని నేలకు గ్రుంగ్గినఁ గృష్ణుఁడు పడియెనని తలంచి యది కొమ్ముల హుంమ్మని క్రుమ్మె. ఇంతలోఁ గృష్ణుండు దొలఁగుటయు దాని కొమ్ములు నేలలోఁ గ్రుచ్చుకొనియె. అట్లు తన పరాక్రమము వ్యర్థమగుటయు మావటి ప్రేరింపఁ గనలి యా యేనుఁగు కృష్ణుపై మరలఁ గవిసిన నాయ నయు దాని తొండంబు పట్టుకొని నేలఁ బడద్రోచి కాలఁ ద్రొక్కి దంతంబు లూడఁబెఱికి దాన నా యేనుఁగును బీనుఁగుఁ జేసి మావంతు తల వ్రయ్యలు చేసి చంపి గజదంతంబును మూఁపున ధరించి చిఱు చెమటలును మదరక్త బిందువులును మోము నలంకరింప వీరలక్ష్మి విరాజితుండై భాసిల్లె.

అంత రామకృష్ణులు దంతి దంతాయుధులై గోపాలకులు కొందఱు కూడ రా రంగస్థలంబుఁ జొచ్చిరి. ఇట్లు చొచ్చిన కృష్ణుండు మల్లులకుఁ బిడుగై, నరులకు నరవరుఁడై, కాంతలకు మూర్తిమంతుఁ డైన కంతుఁడై, గోపకులకు స్వజనుండై, దుర్జనులకు శాస్త్రయై, తండ్రికిఁ బసిబాలుఁడై, కంసునకుఁ గాలుఁడై, తత్త్వజ్ఞానము లేనివారి కపర్యాప్తుఁడై, యోగులకుఁ బరతత్త్వమై, వృష్ణులకుఁ బరదేవతయై కానవచ్చె.

రామకృష్ణులు చాణూర ముష్టికాది మల్లుర వధించుట.

కువలయాపీడంబు హతంబొట నాలకించియు, మహాభుజులై, యుత్తమ వేషధారులై, నటులవలె విచిత్ర వేషాంబరాభరణ హారులై, లావణ్యాతిశయంబునఁ జూపఱు మనంబు చూఱగొనువారు నైన రామకృష్ణులఁ దిలకించి ధీరుండయ్యుఁ గంసుండు మనఃక్షోభంబు వహించె. ఆ యుత్తమపురుషులం జూచి మంచెల యందున్న పౌరులు జానపదులు హర్షాతిశయంబునఁ గనులు మోము నెగయనెత్తి

నిశ్చంచల దృష్టుల దదీయ ముఖచంద్ర గతంబైన లావణ్య సుధా రసంబుఁ గ్రోలి గ్రోలి జిహ్వలఁ జవి చూచి చూచి నాసికల మూర్కొని మూర్కొని బాహువుల నాలింగనంబుఁ గావించి కావించి పరస్పర మిట్లు సంభాషింపఁ జొచ్చిరి.

ఓహో మన మెట్టనుకొంటిమో యేమని వింటిమో దానిని వీరి రూపగుణలావణ్య మాధుర్య ప్రాగల్భ్యంబులు స్మృతికిఁ దెచ్చుచున్నవి. వీరు భగవంతుఁడైన సాక్షాన్నారాయణుని యంశంబున వసుదేవు నింటఁ బుట్టినవారు. ఇతఁడే కదా దేవకి కడుపు చల్లగఁ బుట్టి గోకులంబునకుఁ గొనిపోఁబడి రహస్యంబుగ నందునింటఁ బెరిఁగినవాఁడు. ఇతఁడే కదా పూతనను, సుడిగాలి రక్కసుని, ధేనుక కేశులను, గుహ్యకాములను జంపి మద్దులఁగూల్చిన వాఁడు. ఇతఁడే కదా గోగోపాలకులఁ గారుచిచ్చునుండి రక్షించి కాళియు నణఁచి యింద్రుని నిర్మదుఁ జేసినవాఁడు. ఇతఁడే కదా యేడుదినము లొక కేలఁ బర్వతంబెత్తి గోకులంబును గాలివాననుండి రక్షించినవాఁడు. చిఱునగవు చూపులచే సదా వికసితంబైన యీయన మోము వీక్షించి కదా సంతోషంబున గోపిక లేశ్రమంబు లేక యనేక తాపంబుల నుండి తరించిరి. ఈయన రక్షింప యదుకులం బఖ్యాకులంబై మిక్కిలి విస్తరించి శ్రీయశోమహత్వంబులఁ శోభిల్లఁ గలదు. క్రొందమ్ముల కన్నదమ్ములైన నేత్రమ్ములు గల యుల్లవాఁడె సుమీ శ్రీకృష్ణున కన్నయైన బలరాముఁడు. ఆయనయే ప్రలంబ బక వత్సకాదుల సంహారించినవాఁడు. అని యిట్లు జను లాడుకొను రవంబును దూర్యనినాదంబును గలిసి పరఁగుచుండఁ జాణూరుండు రామకృష్ణులం జూచి యిట్లనియె.

ఓరి కృష్ణా! యోరీ రామా! మీరు వీరులని బాహుయుద్ధంబున సమర్థులని విని రాజు మిమ్మిటకుఁ బిలిపించె. మనోవాక్కర్మంబుల రాజునకుఁ బ్రియంబు సేయువారు శ్రేయస్సు గందురు. విరుద్ధవర్తనులు విపరీతఫలంబు లొంది కుందుదురు. మీరు కాఱడవులఁ బశువులను మేపుచు నొకరితో నొకరు బాహాబాహి పెనఁగులాడి యారితేఱి

యుండుట నిశ్చయము కావున మీరును మేమును బెనఁగులాడి రాజునకుఁ బ్రియంబుఁ గూర్తము. రాజు సర్వభూతమయుండు గావున రాజు సంతోషించిన సర్వభూతంబులు సంతోషించు. అనిన విని కృష్ణుండు బాహుయుద్ధము తనకు నభిమతంబగుట నభినందించుచు దేశకాలోచితంబుగా నతని కిట్లనియె. అయ్యా మల్లుఁడా! మేము కాంతారంబులఁ బశుసంతానంబు మేపు వనచారుల మగుట భోజరాజు నేలుబడిలోని వారమే. కావున రాజునకుఁ బ్రియంబు సేయుట మాకును గర్తవ్యమే. అది మాకుఁ బరమానుగ్రహము. అయినను మేము బాలురము కాన బలంబునఁ బ్రాయంబున మా సమానులగు వారితో యథోచితంబుగఁ గ్రీడించుట తగును గాని మీయట్టివారితోఁ దగదు. మాయట్టి బాలురతో మీరు బాహు యుద్ధమునకుఁ దొడరిన నీ మల్లసభాసదులెల్ల నధర్మంబునకుఁ బాలు పడుదురు. అనినఁ జాణూరుఁ డా మాటల నెఱజాణ కిట్లనియె. మీరు బాలురును గారు పసికూనలును గారు. బలుఁడు బలిష్ఠులలో మేటి. నీవో వేయి యేనుఁగుల బలముగల దంతావళ మవలీల నంత మొం దించితివి. ఇట్టి దిట్టలు మీరు గట్టిబలులు గాక బాలు రెట్లైతిరి? బలిష్ఠులు బలిష్ఠులతో యుద్ధ మొనర్చుటయం దన్యాయంబు కాన రాదు. కావునఁ గృష్ణా నీవు నేను బోరుదము. ముష్టికుండు బల రామునితోఁ బోరువాఁడు.

అనిన నమ్మధుసూదనుం డట్ల కా నిమ్మని నిశ్చయించుకొని చాణూరుతోడ మల్లసంగ్రామంబున కుపక్రమించె. బలరాముఁడును ముష్టికుం దొడరె. అంతఁ గృష్ణచాణూరులు నాలీఢపాదులై నిలిచి భుజంబులు తొడ లప్పళించి యొండొరులపై దృష్టులు నిగిడించి కుడి యెడమలుగాఁ దిరుగుచుఁ గేలుసాఁచినఁ గేలఁబట్టి లాగుచుఁ, గాలు చాఁచినఁ గాలు కాలు పెనవేసి యీడ్చుచుఁ, బిడికిలి పిడికిలి, మోఁ కాలు మోఁకాలు, తల తల, ఱొమ్ము ఱొమ్ముఁ దాఁకఁ గొట్టుచు, నొకరి నొకరు చుట్టి తిరుగుచుఁ, దిరుగుసట్లుండి తటాలునఁ బైపడుచుఁ, బైపడిన విసరివైచుచు, వైచిన నేలఁబడక యెగసివచ్చుచు, వచ్చిన గుది

కాళ్లుకట్టి కూలఁద్రోయుచుఁ, ద్రోసినఁ బోక మరలి మెడపట్టుకొని వంచుచు, వంచిన రెండుకాళ్ల నడుమఁ దూఱి యెత్తివైచుచు, నన్యోన్యంబు త్రోపులాడియుఁ, గుమ్ములాడియుఁ, బెనఁగులాడియుఁ, గుద్దులాడియుఁ, బరస్పరము మీఱుకొనెడి లీలల నెత్తఁ బిఱుసివియక, జంకక, కొంకక, చిక్కక, స్రుక్కక, సరిసరిగ, నీడుజోడుగ, నుద్దికుద్దిగ, వ్రేటునకు వ్రేటు, పోటునకుఁ బోటు, పాటునకుఁ బాటు, త్రోపునకుఁ ద్రోపుగ సంగరం బొనర్చుచుండఁ జూచుచున్న పురాంగన లాబాలప్రౌఢల యుద్ధంబుఁ జూచి దయార్ద్రహృదయలై యిట్లనిరి.

అహో! యిది యేమి యన్యాయము. కయ్యంబు వియ్యంబు నెయ్యంబు సమానులందుఁ జెల్లునందురు గాని యిట్లు బాలుని బలవంతులతోఁ బోరించువా రుందురా? దీనివలన నీ రాజ సభ్యులకుఁ బాపంబు తప్పదు. రాజు నివారింపక యూరక తేరగాసివలె వేడుక చూచుచున్నవాఁడు. కొండవలెఁ బెరిఁగి వజ్రసమానసారుఁడైన యీజెట్టి యెక్కడ? యౌవనమును గాని యీ ముదులపట్టి యెక్కడ? ఈ యధర్మ మీ సభాసదులఁ దప్పక కొట్టును నిజము. అధర్మ మెందు వర్తించుచుండు నందు బుద్ధిమంతులు నిలువరాదు.

ఆ. సభ్యదోష మెఱిఁగి చనరాదు సభలకు;
బుద్ధిమంతుఁ డట్లు పోయెనేని
తెలిసి తెలియదనినఁ దెలిసి పల్కకయున్నఁ,
దాఱుమాఱు పలుకఁ, దప్ప కఘము.

కట్టడి పగతునికిఁ బట్టీకఁ, యిట్టట్టు చుట్టిచుట్టి తిరుగు కృష్ణు నెమ్మొముఁదమ్మిని గంటివే? నీటి బిందువులచే నావరింపఁబడిన తామర మొగ్గవలెఁ జెమట బొట్టులచే నెట్టు లున్నదో. అదిగోఁ గోపంబునఁ గన్నులఁ గెంజాయలొలుక నగవు బిగులు చిలుక ముష్టికునిఁ గను రాముని వదన మెట్లున్నదో చూడలేదా? ఛీ! ఛీ! పురాపురుషుండైన శ్రీమన్నారాయణుండు మానువ వేషధారియై వచ్చి యుండ నాయనను పరిభవించు సభ యిది యేటి సభ. ఉమాధవ

రమా సమర్చిత పదుండైన యీ మహాత్ముండు బలరామసహితు వేణువు వాయించుచు వన్యపుష్పంబుల ధరించి యావుల మేపు స్వేచ్ఛమైఁ గ్రీడించు వనభూము లే పో ధన్యములు. లావణ్యసారంబై తనకంటె నధికంబును దనకు సమంబును లేక, భూషణాదులు లేకయు స్వభావంబుచేతనే సుందరంబై, కీర్తి లక్ష్ములకు నేకాంతస్థానంబై, క్రొత్తక్రొత్తదై, పుణ్యహీనులకు లభింపనిదైన యీశ్వరు రూపంబు నేత్రపాత్రములచే సదా గ్రోలుచుండు గోపిక లహహా యెంతటి తపం బొనర్చిరో కదా! ఔరా! వారు పిదుకునపుడు, దంచునపుడు, విసరునపుడు, నలుకునపుడు, నూడ్చునపుడును, గలయంపి చల్లు నపుడును, బిల్లవాండ్రేడ్చునపుడు, వండునపుడు, వార్చునపుడు, నాడు నపుడును, బాడునపుడుఁ, జేఁదునపుడు, దోడునపుడు, మోయునపుడు సర్వదా యనురాగయుక్తలై కృష్ణాయత్తచిత్తలై యానందబాష్పంబులు కంఠంబుల నడ్డగింపఁ గృష్ణగీతంబులనే పాడుచుందురుగదా. ధన్యు లనిన వారే పో ధన్యలు. వారే లోకమాన్యలు. ఉేపట గోపాలురం గూడి యావులను దోలుకొని పోవునపుడును, మరల మాపట దోలుకొని వచ్చునపుడును శ్రీకృష్ణుండు వాయించు మురళీనాదంబు విని యింటిపనులన్నియుఁ జాలించి విసవిస వచ్చి త్రోవలందు యీ గోపసుందరు లీ యతిలోకు దయావలోకంబైన మందహాస సుందర ముఖారవిందంబును గనులార నాపోవక చూచుచుందురుగదా. ఆహా వారెంత పుణ్యాత్మకలో!

అని యిట్లు మందయానలు మందలించుచుండ వారి యాలాపం బులు విని దేవకీవసుదేవులు మోహంబునఁ దమ బిడ్డల బలమెఱుంగని కతంబునఁ బుత్రస్నేహ శోకంబునఁ బరితపించిరి. ఇట్లు పురవనిత లును జననీజనకులును దమకై భయపడుచుండ యోగేశ్వరుండును భగవంతుఁడు నైన హరి శత్రువును హరింప సంకల్పించె. కృష్ణ చాణూరు లెట్లు పోరి రట్లు బలముష్టికులును బోరిరి.

అంతఁ గృష్ణుండు పిడుగుల వడువున బెడిదంబులగు పిడి గ్రుద్దుల యా మల్లుని దేహంబు నలిగులిగ దంచిన నెమ్ములు భగ్నమ్మై

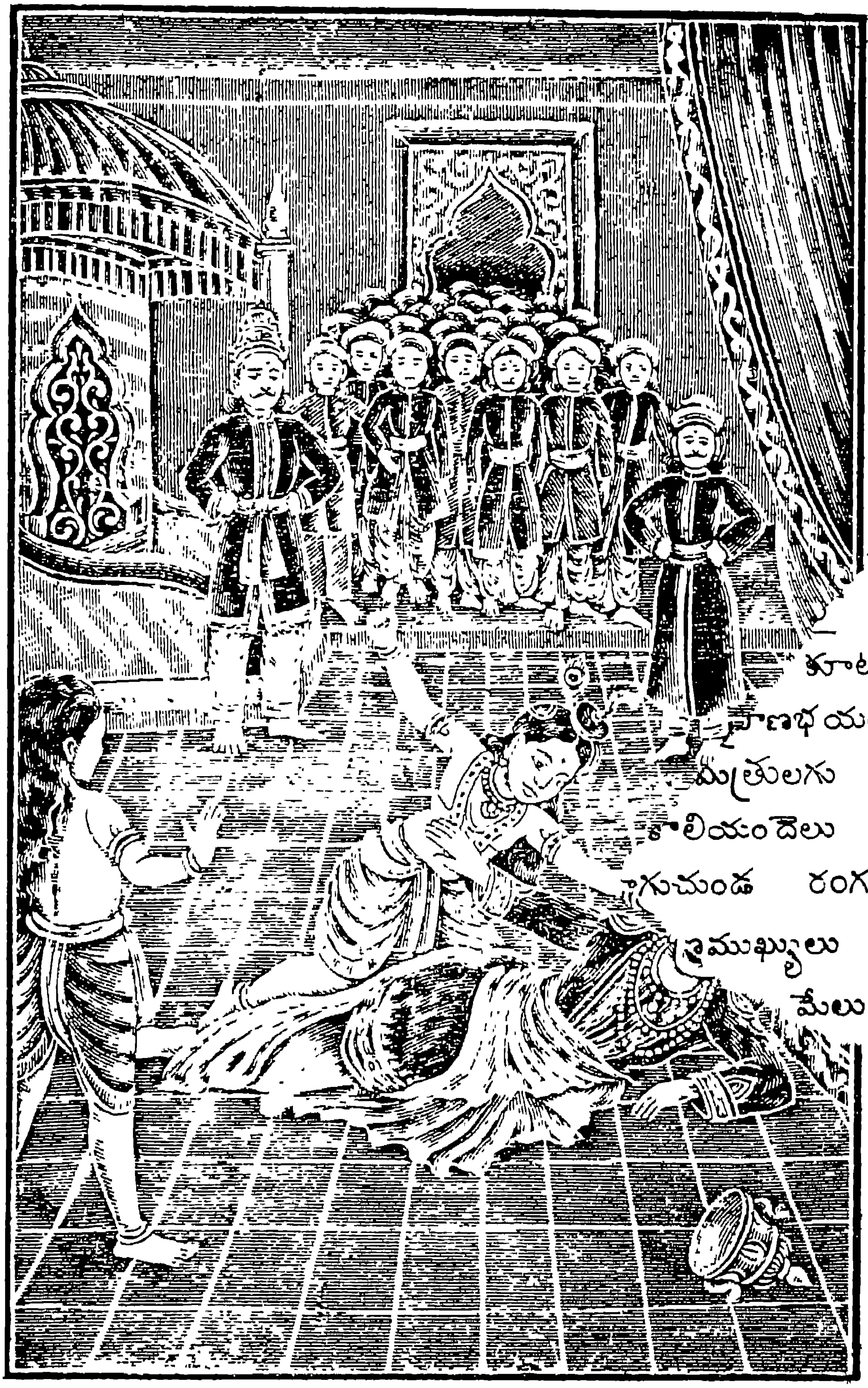
భరమ్ము నతండు పోటుడింపక పౌరుషంబున రోషంబునఁ బోరుచు డేఁగవలె మింటికెగిరి చివాలున రెండుముష్టులఁ గృష్ణుని ఱొమ్మున వడిచినఁ గృష్ణుండును బూలదండ తాఁకున నేనుఁగుఁబోలెఁ జలింపక యట్టె వానిం బట్టుకొని బట్టినపట్టువిడక గిరగిర పలుమఱుత్రిప్పి నేలపై మోఁదిన భూషణంబులు చెదరఁ దలవెండ్రుకలు వ్రేలాడ విగత జీవుండై యింద్రధ్వజంబువలెఁ గూలె. అట్టులే బలరాముఁడును ముష్టికుని దృఢముష్టుల మర్దించి విసరి నేలపయిం గొట్టిన ముక్కున నోట నెత్తురు గ్రక్కుచు వాఁడు పెనుగాడ్పునకుఁబడు పెను మ్రాఁకువలె గతాసువై పడియె. అతని పాటు గాంచి కూటుఁడను మల్లుండు తనపై నడరిన నొక్కపోటున రాముఁడు వాని నవలీల వధించె. అట్టులే శలుండనువాఁడు తోసలకుం డనువాఁడును గృష్ణు మార్కొనిన నెగసి కాలఁదన్నుటయు శిరంబులు వ్రక్కలై యీ యిరువురు పీనుఁగులయి పడిరి. ఇట్లు చాణూర ముష్టిక కూట శల తోసలకులు చచ్చినఁ దక్కినమల్లులు నందు నిలువక ప్రాణభయంబున పిక్కబలంబుకొలఁది పాఱిపోయిరి. అంతఁ దమ మిత్రులగు గోపాలురఁ బిలిచి రామకృష్ణులు వారితోడఁ దమ కాలియందెలు ఘల్లు ఘల్లుమని మొరయఁ దూర్యంబులు మ్రోగుచుండ రంగంబున నాట్యమాడిరి. కంసుండు దక్కఁ దక్కిన బ్రాహ్మణముఖ్యులు సాధువులు లోనగు చూపఱులు వారొనర్చిన కార్యమును మేలుమేలని మెచ్చిరి. ముదంబున హెచ్చిరి.

ఇట్లు మల్లులు కొందఱు చచ్చుటయుఁ గొందఱు పరువిడుటయుఁ గాంచి తూర్యనాదంబు నిలువ నాజ్ఞయిడి తన భటులం జూచి కంసుం డిట్లనియె. యోధులారా! దుర్మదులైన వసుదేవనందనుల నూరువెడలం గొట్టుఁడు. గోపాలకుల ధనంబెల్ల హరింపుఁడు. దుర్మతియగు నందుని బంధింపుఁడు. కొడుకులం జూచి సంతోషించు దుర్బుద్ధిని వసుదేవుని హింసింపుఁడు. పరపక్షాభిమానియైన యుగ్రసేను నతని యనుచరులతో వధింపుఁడు.

శ్రీకృష్ణుండు కంసు వధించుట.

అని యిట్లు కంసుండు కోపోద్రేకంబునఁ బ్రల్లదంబు లాడు చుండఁ గృష్ణుండు చివాలున నతఁ డున్న మంచెమీఁదికి లంఘించె. ఇట్లుగిరి తనకు మృత్యువువలె వచ్చు నా దేవకీనందనుఁ జూచి తటా లునఁ దానున్న మంచెపై లేచి కాలోచితకృత్యంబెఱింగిన కంసుండు ఖడ్గఖేటకపాణియై మింట గాడా తిరుగు డేగవలెఁ గుడియెడమ యెడమకుడులుగాఁ దరవారి ద్రిప్పిత్రిప్పి జళిపించి విసరుచుండె. నిఁ ఇట్లు తనపోటు తప్పించుకొన వాఁడు పడెడి పాటుఁజూచి యవిమహ్యా వారుణాక్రముఁడైన కృష్ణుం డేమఱించి మీఁదదూఁకి కిరీటంబుఁ బడఁదన్ని జగదీశ్వరుఁడుకలు పట్టుకొని గరుడుండు సర్పమ్మును జిమ్ము విధమ్మున విసరి యూరక సుధ్యమున వైచి తోడన మీఁదదుమికి దేహంబు నలియఁగ్రుద్ది సింగం బేనుంగు నీడ్చునట్లు లా పీనుఁగు నీడ్చి యావలఁ ౦ ఇట్లు చచ్చినఁ గంసుంజూచి లోకులెల్ల హాహాకారం కంసుండును బ్రాణభీతి సర్వదా పానము చేయు వారు తమ శునపుడు తిరుగునపుడు నిద్రించునపుడు ధ్యానము మూహించి శ్రీకృష్ణుం నెదుట నీశ్వరుండైన చక్రాయుధుం డుండునట్లు యున్నవారు. నను వాఁడు కావున మరణానంతర మెట్టివారికి దుర్లభం మోక్షంబు గోరి యాపంబె వహించె. హతుండైన కంసుంజూచి యతని సోద జన్మసమ ఓలు కంకన్యగ్రోధాదులైన యెనమండ్రు కుపితులై పగదీర్చ యున్న ఋణంబు పాపికొనఁ గృష్ణుపైఁ గవిసిన బలరాముఁ డతిరోషంబున నందున్న యినుపకట్ల గుదియంగొని వ్రేటున కొక్కనిగ నెనమండ్రను సింహంబు పశువులవధించునట్లు వధించె. అంత మింట దేవదుందు భులు మొరసె. బ్రహ్మేశాది సురసంతానంబు పుష్పవర్షంబుఁ గురిసె. అచ్చరల నాట్యంబు నెరసె. దేవతల ప్రశంసావాక్యంబులు బెరసె.

ఆ మరణించినవారి భార్యలు లోనగు స్త్రీ లతి దుఃఖితలై తలలు బొమ్మ మోఁదుకొనుచు వారు పడియుండిన తలంబునకువచ్చి పతులఁ గౌఁగిలించి నానావిధంబులఁ బనివి పనివి యిట్లు విలపించిరి.

ల
ృష్ణు
యీ
కూట శల
ాణభయంబున
మిత్రులగు గోపా
ాలియందెలు ఘల్లు
ాగుచుండ రంగంబున
ముఖ్యులు సాధు
మేలు మేలని

శ్రీకృష్ణుండు కంసు వధించుట.

హా నాథా! హా ప్రియా! హా ధర్మజ్ఞా! హా దయాశీలీ! హా పత్నీవత్సల! నీ వొక్కడవు మరణించుటచే మేమును నీ యిండ్లు బిడ్డలుగూడ

జచ్చితిమి. పతీ! నీ వొక్కఁడవు హతుఁడవగుటచే మావలె నీ పురియు ననాథయై సర్వమంగళ కార్యరహితయై శోభిల్లకున్నది. ప్రాణేశ్వరా! నిరపరాధులైనవారికి నీవు ద్రోహంబుఁ జేసితివి. దాన నీకీగతి సంభవించె. భూతద్రోహముచేయువాఁ డెవ్వఁడు సుఖంచు? మనోహరా! యీ కృష్ణుండు సమస్తజగంబు సృష్టింపను రక్షింపను ద్రుంపను గర్తయైయుండ నీయనయెడ నిష్కారణము యలిగి తిరస్కరించితివి. కానఁగదా నీకీ కష్టదశ లభించె అని యేడ్చుచుండఁ గృష్ణుండును దుఃఖించుచున్న సతులనెల్ల నూరార్చి యర్ధ్వాకృత్యంబు లెల్ల నిర్వర్తింపించె. రామకృష్ణులు తల్లిదండ్రుల బంధనములు వదలించి వారి పాదంబులపై వ్రాలి నమస్కరించిరి. దేవకీవసుదేవులు వారు జగదీశ్వరులని యెఱిఁగి వందనంబు చేయుచున్న వారల నాశీర్వదింపక యూరక నిండారుప్రేమ నానందజలసందోహంబుగాఱఁ గౌఁగిలించిరి.

రామకృష్ణులు తల్లిదండ్రుల నూరార్చుట.

వారు తమ్మూరక కౌఁగిలించి యాశీర్వదింపకుండు కారణమూహించి శ్రీకృష్ణుం డోహో వీరు నా తత్త్వంబును మనస్సున నిలిపియున్నవారు. నన్ను వీరు పుత్రస్నేహ సంతోషంబు కోరిరి గాని మోక్షంబు గోరినవారు కారు. అయినను వీరికి ముక్తినొసంగెదనని నా జన్మసమయంబునఁ జెప్పితి. దానికి వీరిప్రయత్న మక్కఱయే లేదు. నా తత్త్వమందు వీరు మనస్సు నిలిపి విరాగులైరేని వీరు కోరిన పుత్రస్నేహసంతోషంబు వీరికిఁ గలుగదు. అది కలుగనీయకుండరా దని తలఁచి జనమోహినియైన తన వైష్ణవమాయచే వారిని ముంచె. ఇట్లు వారిని మాయామగ్నులఁ జేసి యన్నతోడ వారికి మ్రొక్కి యమ్మా యని యప్పా యని వారి యొడిలోఁ గూర్చుండి ముద్దులు గురియుచుఁ బ్రీతియుప్పతిల్ల నుల్లంబు రంజిల్లఁ జేసిరి. ఇట్లు వారికిఁ దమయందుఁ బుత్రస్నేహం బుదయింపఁ జేసి కృష్ణుం డిట్లనియె.

తండ్రీ! మా బిడ్డలు బాల్యమందును బౌగండమందును గైశోర దశయందును జేయు చేష్టలు నాడు నాటలు నద్దులు ముద్దులు సుద్దు

లెప్పు డెప్పుడు విందుమో కందుమో యని మీ రెంతో వేడుకపడుచుండినను నట్టి సంతోషంబు మీకుఁ గలిగింప మేము నోఁచమైతిమి. పుణ్యంబు చేసిన బిడ్డలు కన్న తల్లిదండ్రులయొద్ద నుండి వారు వాత్సల్యంబున లాలించి పాలించి బుజ్జగించి చనవునఁ బెంప సంతోషంబునఁ బెరుఁగుదురు. దురదృష్టుల మైన మాకు మీ యొద్దనుండి యట్టి సంతోష మనుభవించు భాగ్యంబు చేకూరదయ్యె. నాయనా! సమస్త పురుషార్థములు సాధించుటకు దేహమేకదా సాధనము. అట్టి దేహమునొసఁగి కని పెంచి పెద్దచేసిన తల్లిదండ్రుల ఋణంబు నూఱు సంవత్సరములు బ్రదికియు బిడ్డలు తీర్చుకొనఁజాలరు. ఎవ్వఁడు సమర్థుఁడయ్యుఁ దన దేహకష్టమున నొండె ధనదానాదుల నొండెఁ దల్లిదండ్రులకు జీవనంబుఁ గల్పింపఁ డట్టి పుత్రుని మరణానంతరమున యమదూతలు నరకంబునఁ ద్రోచి వాని మేని మాంసంబు వాని చేతనే తినిపింతురు. మే మీ చిన్నవయసున మీకు మఱి యేవిధముగ నుపకరింపను నుపచరింపను జాలకున్నను మమ్ములను చూచి సంతోషించునంత మాత్రమైనను గలిగింపని మాజన్మ మేమిజన్మము? తల్లిని, వృద్ధుఁడగు తండ్రిని, బతివ్రతయగు భార్యను, శిశువైన కొడుకును, గురువును, నాపదనొంది తన్నుఁ జేరిన బ్రాహ్మణు, భరింప శక్తుఁడయ్యు యథాశక్తి నెవ్వఁడు భరింపఁడో వాఁడు నడపీనుఁగు బ్రతికియుఁ జచ్చినవాఁడే. కంసునిచే మీరు పడరాని పాట్లఁ బడుచుండ మాకు సామర్థ్యము లేమిని మీ కెట్టి శుశ్రూషయుఁ జేయఁజాలక దినంబులు వ్యర్థంబుగఁ గడిపితిమి. దుష్టాత్ముండైన కంసుండు మిమ్మెంత కష్టపెట్టెనో కదా! అట్టి యక్కఱవేళకు మీ కాదుకొని పరిచర్య సేయని మేము నొకబిడ్డలమే. మా పరాధీనస్థితి నాలోచించి తల్లిదండ్రులారా! మమ్ము క్షమింప నాలోచింపుఁడు. అని యిట్లు మాయామనుష్యుండైన హరి పల్కిన దేవకీవసుదేవులు పుత్రమోహంబున వారి నొడిలో నుంచుకొని కౌఁగిలించి స్నేహపాశబద్ధులై కన్నుల జాలువాఱు జలంబుల వారి శిరంబులు దడుపుచు నశ్రుకంఠులై యేమియు బలుక నేరకుండిరి. అంతట వారి నిరువురఁ బలువిధ

ముల నూరార్చి కృష్ణుండు మాతామహుండైన యుగ్రసేనుం జేరి యిట్లనియె.

తాతా! యాదవులమైన మేము యయాతిశాపంబున సింహాసన మెక్క నర్హులముగాము. కావున నీవే రాజవుకమ్ము. మేము నీ ప్రజలలోనివారము. మేము మీ భృత్యులమైయుండ మీకు దేవతలును దలలువంచి కప్పంబుల జెల్లింతురన నిఁకఁ దక్కిన రాజుల మాట చెప్పనేల? అని యుగ్రసేను రాజుగా సింహాసనాధిష్ఠితుం జేసి కంసభయంబున నానాదేశంబులకుఁ బాఱి వసటంబడు జ్ఞాతులను నంధక యదు వృష్ణి దశార్హ కుకుర వంశజాతులనెల్లఁ బిలిపించి వారికి వలసిన ధనమిచ్చి వారివారి యిండ్లయందు వారిని బ్రవేశపెట్టె. వారెల్ల రామకృష్ణులవలనఁ దమదుఃఖంబులం బాసి లబ్ధమనోరథులై తద్భుజరక్షితులై పూర్ణకాములై సదయదరహాసవీక్షణ వికాసంబైన ముకుంద సుందర వదనారవిందంబు దినదినము దర్శించుచు నానందంబున మునుఁగుచు సుఖంబుండిరి. అందు వృద్ధులును బలుమాఱు నందనందను సుందర ముఖారవిందామృతంబును నేత్ర పాత్రంబులఁ గ్రోలి క్రోలి మరలఁ బ్రాయము తేజోబలములు గలవారై యుల్లసిల్లిరి.

అంత దేవకీ రోహిణీనందనులు నందునిడాసి యిట్లనిరి. తండ్రీ! నీవును మాయమ్మ యశోదయుఁ బరిపూర్ణ స్నేహాతిరేకమ్మున మమ్ముఁ గాచి ప్రోచి లాలించి పెంచి పెద్దవారిం జేసితిరి. తల్లిదండ్రులకుఁ దమ దేహమునందలి ప్రీతికంటె బిడ్డలయందలి ప్రీతి మెండుకదా? కన్నతల్లిదండ్రులు పోషణరక్షణంబుల నసమర్థులై చేవిడిచిన సమయంబున నోరెఱుంగని కూనలను దమ కన్నబిడ్డలవలె నెవరు రక్షింతురో వారే తల్లిదండ్రులు గాని పోషింపలేనివారు కన్నంతమాత్రమున వచ్చిన లాభమేమి? అక్కఱ కాదుకొన్నవారే గదా చుట్టములు. అట్టి మీ ఋణంబు మే మేవిధముగఁ దీర్చుకొనఁ గలము. తండ్రీ! మన మందలు మిందింతకాలము తడయుటకుఁ దల్లి లోనగువారొంటిగ నెంత సంతాపించుచున్నారో. ఇప్పటికి మీరైనను మరల మందకుఁ బొండు. ఇచ్చటి సుహృజ్జనులకెల్ల బ్రియంబు నమకూర్చి

మమ్మెడఁబాసిన తాపమున దుఃఖించు మిమ్ము నచ్చటి బంధువుల నెల్లఁ జూడవచ్చెదము. అని నందుని దోడిగోపాలురను నూఱడించి వారికి నానావస్త్రాభరణంబులును గంచుపాత్రములు లోనైనవి సాదరంబుగ నిచ్చిన నందుండును వారిని విడిచి పోఁజాలక యనురాగ వివశుండై నీరునిండిన కన్నులతోడఁ దోడివారిం గూడి మందకరిగె.

రామకృష్ణు లుపనీతులై గురుకులవాస మొనర్చుట.

వసుదేవుండును బ్రాహ్మణసమేతుండైన గర్గాచార్యుచే రామకృష్ణులకు యథావిధి నుపనయనం బొనరించి బ్రాహ్మణులకుఁ గాంచనమాలాలంకృతంబులై ధవళవస్త్ర సమేతంబులైన యావులను దక్షిణలతోడ దానంబుచేసె. పూర్వము రామకృష్ణుల జన్మంబునఁ దాను దానమొనర్ప సంకల్పించిన దానిని స్మరించి యధర్మంబునఁ గంసుండు హరించి తన యావులఁ దెప్పించి వానిని దానం బొసంగె. ఇట్లు రామకృష్ణులు లబ్ధసంస్కారులై ద్విజులై సువ్రతులై యదుకులాచార్యుచే గాయత్రి నుపదేశంబు నొంది బ్రహ్మచర్యవ్రతం బనుష్ఠింపఁ జొచ్చిరి. సమస్తవిద్యల కునికిపట్టులై సర్వజ్ఞులై జగదీశ్వరులై స్వతస్సిద్ధంబైన నిర్మలజ్ఞానంబు గలవారయ్యు మానవచేష్టానటనంబునఁ దమ తత్త్వంబు దాఁచువారగుటచే గురుకులవాసంబు చేయ నంగీకరించి యవంతీపురంబునఁ గాఁపురం బుండువాఁ డయ్యుఁ దత్కాలంబునఁ గాశీనగరమం దుండు సాందీపనుఁడను బ్రాహ్మణు నొద్దకుఁ జని యాయనను నాశ్రయించి జితేంద్రియులై నిర్వంచనంబుగ భక్తిపురస్సరంబుగ దైవంబను భావంబున నాయనకు శుశ్రూష గావించుచుండిరి. సాందీపనియు వారి నిర్మలభావంబునకు నడవడికి సంతోషించి సమస్త వేదవేదాంగంబులు నుపనిషత్తులు సరహస్యంబుగ ధనుర్వేదంబును ధర్మ న్యాయశాస్త్రంబులును దర్కవిద్యయు సంధివిగ్రహయానాసన ద్వైధీభావ సమాశ్రయంబు లని యాఱువిధములైన రాజనీతియు సర్వంబు బోధించె. సర్వవిద్యాప్రవర్తకులైన యా బాలురును నొక్కసారి గురువు చెప్పినంతన గ్రహించుచు నఱువదినాలుగు విద్యల

నఱు . దినాలుగు దినంబుల నేర్చి గురువుతో నిట్లనిరి. ఆచార్యవర్యా! మీ కృపవలన విద్యావంతులమైతిమి. గురుదక్షిణ నేమి సమర్పింప వలయు? మీ యభిప్రాయం బెఱింగింపు డనిన వారి యద్భుత మహిమయు నతిమానుష చరిత్రమును జూచి యా బ్రాహ్మణుండు తన భార్యతో నాలోచించి కొంత కాలమునకు మునుపు సముద్రంబునఁ బ్రభాస తీర్థంబునఁ మునిఁగి హతుఁడైన తన సుతుని గొని తెండని వేఁడె. వారు నట్ల కానిమ్మని మహారథులు లోక రథంబుపై నెక్కి చక్కఁ బ్రభాసతీర్థంబునకుఁబోయి యచ్చట సముద్ర తీరంబున నించుక విశ్రమించిరి. వారిని జూచి సముద్రుండు వీరు దేవ మూర్తులని తగినరీతి సమ్మానించినఁ గృష్ణుండును సాగరా! మా గురు పుత్రుం డీ తీర్థంబున స్నానమొనర్చు నెడ నీ యల లా బాలకు నీ లోనికిఁ గొనిపోయె. వానిని మరల నిమ్మనిన సముద్రుఁ డిట్లనియె.

దేవా! మీ గురుకుమారు నేను హరించినవాఁడను గాను. నా జలంబుల లోపలఁ బంచజనుఁ డను మహాసురుఁ డొకఁడు శంఖ రూపధరుఁ డున్నవాఁడు. వాఁడు మీ గురుపుత్రు హరించె ననిన విని వారును జలంబులలోఁ జొచ్చిరి. ఇట్లు చొచ్చి కృష్ణుం డా యసురు సంహరించి బాలుం గానక వాని యంగంబునఁ బుట్టిన పాంచజన్యం బను శంఖంబు గైకొని బాలుండు యమునిలోకంబున నుండునని నిశ్చయించి యందుండి కదలి బలరామునితో యముని ప్రియనగరం బైన సంయమనీపురంబునకుఁ బోయి ద్వారంబుకడ నిలిచి శంఖం బొత్తె. ఆ మహాధ్వని విని యముండు వచ్చి వారిం దోడ్కొని పోయి భక్తిం బూజించి లీలామానుషుండవైన హరీ! యేమి కార్యంబున విచ్చేయుటయ్యె. నేను జేయఁదగిన దేమియో యానతిమ్మనినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె.

అయ్యా!. మా గురుపుత్రుని నీ కింకరు లిందు దెచ్చిరి. ఆ బాలకుని మరల నిమ్మనిన వల్లెయని యర్పించిన నతనిం దోడుకొని రామకృష్ణులు మరలివచ్చి గురువునకు నమస్కారపూర్వకంబుగ నచ్చియుతవాని సమర్పించిరి. సాందీపనుండును నాయనలారా! మీరు

గురుదక్షిణ చక్కఁగ సంపాదించి యిచ్చితిరి. మీయట్టివారు శిష్యు లైన గురువునకు సఫలముగాని కోరికయు నుండునే? మీకులారా! యిఁక మీ యిండ్లకుఁబోయి విన్నమాత్రన పావనంబుచేయు నిర్మల కీర్తిని గడింపుఁడు. అని సెలవొసంగిన వారు రథంబెక్కి యది మేఘం బుఱిమినట్లు ధ్వనించుచుండ వాయువేగంబున నింటికి వచ్చిరి. ఇట్లు మరలివచ్చిన రామకృష్ణులం గని చిరకాలనష్టద్రవ్యంబు లభించినట్లు పురజనులెల్ల సంతోషించిరి

కృష్ణుండు యుద్ధవుని గోపికలయొద్దకుఁ బంపుట.

వృష్ణి వంశ్యులకు మంత్రిశ్రేష్ఠుండునుఁ దనకుఁ బ్రియమిత్రుం డును బుద్ధిమంతులలో నుత్తముండును బృహస్పతి శిష్యుండును నైన యుద్ధవుం డనువానిం బిలిచి యేకాంతస్థలంబున నతని కేలు తన కేలం బట్టుకొని ప్రపన్నార్తిహరుండైన హరి యిట్లనియె. సజ్జనాగ్రణీ! యుద్ధవా! నీవు వ్రేపల్లెకుబోయి నా తల్లిదండ్రులకుఁ బ్రీతి సమకూర్పుము. నన్నెడఁబాయుటచేఁ దపించు గోపికలకు నా సందేశం బెఱిఁగించి వారిని దుఃఖవిముక్తులఁ జేయుము. వారు నాయందే మనస్సు నిల్పిన వారు. నన్నే తమకుఁ బ్రాణంబుగఁ దలంచియుండువారు. నా నిమిత్తమై పతిసుత హితాదుల నెల్ల వదలియున్నవారు. నన్నే స్మరించుచుఁ దమ దేహపోషణమందును శ్రద్ధలేనివారు. నన్నే తమ ముఖ్యప్రియుఁడని మనస్సున నిల్పినవారు. తమకు సుఖసాధనంబులైన లోకధర్మంబుల నెల్ల నానిమిత్తమై వదలినవారిని నేను భరింతును తమ కత్యంత ప్రియుండనై దూరమందున్న నాయందు గోపసుందరులు డెందంబు పొందుబఱచి నన్నే స్మరించుచు దుఃఖపరవశలై దేహధర్మములు కూడ మఱచి నేను మరల వచ్చెదనని చెప్పిన పలుకు విశ్వసించి మచ్చిత్తలై నా రాక కెదురు చూచుచు నెట్లెట్లో యతి కష్టము మీఁదఁ బ్రాణంబు నిలిపియున్నారు. కావున నయ్యా! నీవు పోయి వారల నూరార్పుము. అనిన నుద్ధవుం డా భక్తసందేశంబును గొని రథ మెక్కి పయనించి సాయంసమయంబునఁ బశువుల గొఱిజల

శేఁగిన ధూళిచే రథంబు కానరాక మఱుఁగుపడియుండ నందు సదనం బునకుఁ బోయెను. ఇట్లరుగుదెంచిన కృష్ణప్రియానుచరు నుద్ధవుం గాంచి నందుఁడు కృష్ణుండు వచ్చినట్లు సానందుండై యాయనను కౌఁగిలించి యర్చించి పరమాన్నంబున భోజనం బిడి పానుపున సుఖాసనంబుఁ గల్పించి పాదంబు లొత్తి గాసిదీఱిన పదపడి యాయ నతో నిట్లనియె.

అయ్యా చెలికాఁడా! పుణ్యాత్మా! వసుదేవుండు బంధనం బుల వదలించుకొని యిష్టుల నెల్లఁ గూడి సుఖం బున్నాఁడు గదా? అదృష్టంబున ధర్మశీలురు సాధువులునైన యాదవుల సర్వదా ద్వేషించు పాపాత్ముండు కంసుండు తాను జేసిన పాపంబుననే తనవారితోడ హతుఁడయ్యె. మిత్రుఁడా! మా కృష్ణుండు తల్లిని సుహృత్తులను మిత్రులను దన్నే దక్కఁగ నమ్మిన గోపాలకులను గోకులంబును దానే శరణంబుగఁగల యావులను బృందావనంబును గోవర్ధనంబును నెప్పు డైనఁ దలంచునా? నెచ్చెలీ! యొకసారియైనఁ దనవారిని జూడ గోవిందుఁ డిటకు వచ్చునా? అటువచ్చెనేని యప్పుడైన నతని మంద హాస సుందరేక్షణంబైన మోము చూడఁగలుగుదుము. కారుచిచ్చు వలనను, వాయువువలనను, వర్షమువలనను, వృషభాసురువలనను, సర్పమువలనను, మఱియుఁ బెక్కుమార్ల మృత్యువునోటినుండియుఁ గృష్ణుండు రక్షించె. అట్టి మహాత్ము నెట్లు మఱతుము. కృష్ణుని వీర చరిత్రంబులును లీలలును గటాక్ష వీక్షణంబులును, మందహాసం బులును, సుధామధుర భాషణంబులును స్మరించుచు మే మేకార్యముఁ జేయుటకు సమర్థులము గాకున్నవారము. ముకుంద చరణారవింద భూషితంబులైన నదులు, కొండలు, వనప్రదేశములును నాయన యాటపట్టులును జూచునపుడు మేము మేనులు మఱచి తన్మయత్వంబు నొందుదుము. రామకృష్ణులు గర్గుండు చెప్పినట్టు దేవకార్యంబు నిర్వహింప నిందుఁబుట్టిన దేవోత్తములే కావలయు. కాకున్న వేయేనుఁగుల బలము గల కంసుని మల్లులను గువలయాపీడ గజం బును సింహంబు పశువులఁజంపినట్టు లవలీలఁ జంప నితరులకు శక్యమా?

మాఁడు తాటిచెట్ల యెత్తై మహాసారమైన వింటిని నేనుఁగు చెఱకు విఱుచునట్లు విఱిచెను. ఏడు రాత్రులు కొండ నొక కేల నెత్తెను. ప్రలంబ, ధేను, కారిష్ట, తృణావర్త, బకాదు లను దైత్యులను సురాసురులను సునాయాసంబుగ గెలిచెనుగదా ? అని యిట్లు నందుండు కృష్ణానురక్తంబైన చిత్తంబునఁ గృష్ణలీలలు స్మరించి బాష్పంబులు కంఠంబు నిండి మాట నడ్డగింపఁ బలుకక ప్రేమ పరవశుండై యూరకుండెను. యశోదయు సుతుని చరితంబును బతి వర్ణింప వర్ణింప విని కన్నీరు గార్చుచుఁ బుత్రస్నేహావశంబునఁ జేఁపె.

ఇట్లు యశోదానందులకు భగవంతుండైన శ్రీకృష్ణుపైఁ గల పరమానురాగంబుఁ జూచి యుద్ధవుం డమందానందంబున నందునితో నిట్లనియె. అయ్యా! అఖిలలోకగురుండైన నారాయణునందు మీకిట్లు దృఢంబుగ మనస్సు నిలిచెఁ గావున దేహధారులలో నెల్ల మీరు భార్యయు భర్తయు నిజముగా శ్లాఘ్యతములు. ప్రధానపురుషులైన యీ రామకృష్ణులు ప్రపంచమునకు బీజభూతంబులైన పృథివ్యాదులకుఁ గారణభూతులు. ఈ పురాణపురుషులే సర్వభూతంబులందు ననుప్రవిష్టులై శబ్దాది విషయగోచర జ్ఞానంబును బ్రవర్తింపఁ జేయుచుందురు. ఎవ్వఁడు ప్రాణప్రయాణ సమయంబున రాగాదులందుఁ బోనీక నిర్మలమనస్సు నెవ్వనియం దొకక్షణముంచునో వాఁడు తన యనాదికర్మ వాసనల నెల్ల దగ్ధంబుగావించి జ్ఞానస్వరూపుఁడై యప్రాకృత శరీరంబుఁ బడసి మోక్షంబు గాంచు. మహాత్ములారా! యట్టి యఖిలాత్మహేతువై కారణ మనుష్యస్వరూపుఁడైన నారాయణునందు సర్వదా మీరు నిశ్చంచలంబుగ మనస్సు పాదుకొలిపితిరి. ఇఁక మీకే కార్యంబు కొఱఁతగలదు. అయ్యా! శీఘ్రకాలమునందే కృష్ణుండు గోకులంబునకు వచ్చు. వచ్చి తల్లిదండ్రులైన మీకుఁ బ్రియం బాపాదించు. యాదవ విరోధియైన కంసుని రంగమధ్యంబున వధించి కృష్ణుండు మీతో నేమాటచెప్పె నది సత్యం బొనర్చుంగాని మఱవఁడు. మహాభాగులారా! వగవకుఁడు. అచిరకాలంబునఁ గృష్ణు దర్శింపఁగలరు. ముకుందుండు మధురయందు మాత్రమే నెలకొన్న

వాఁడని తలంపకుఁడు. సర్వవ్యాపియై సమిధలయందగ్నివలె సమస్త భూతంబులం దంతరాత్మయై యున్నవాఁడు. కన్న తల్లిదండ్రులయిన దేవకీవసుదేవుల విడిచి మా గొల్లపల్లెకేల వచ్చునని యనకుఁడు. మమతాభిమానములు లేక సర్వసముఁడైన యమ్మహాత్మున కొకఁడు ప్రియుఁడని మఱియొకఁ డప్రియుఁడని యొకఁ డుత్తముఁడని మఱియొకఁ డధముఁడని భిన్నభావంబు లేదు. ఆయనకుఁ దల్లియనికాని దండ్రియని కాని భార్యయనికాని కొడుకులు లోనగువారని కాని తనవారని పరులనికాని దేహమనికాని కర్మమనికాని జన్మమనికాని లేదు. అయిననను సాధువుల రక్షింప దేవ మనుష్య పశుపక్ష్యాదులందుఁ గ్రీడార్థం బవతరించుచుండు. సత్త్వాదిగుణ రహితుండై వానికిఁ దాను లోఁబడక తన కవి వశపడఁజేసికొని యుండువాఁడును బుట్టువు లేనివాఁడునయ్యు నుపకరణంబులైన సత్త్వ రజస్తమస్సులు ప్రధానంబులుగఁ గల దేహము లధిష్ఠించి జగంబుల సృజించుచు రక్షించుచుఁ బొలియించుచు నుండును. గిరగిర చుట్టు తిరిగినవానికి భూమి తిరుగుచున్నట్లు తోఁచురీతిఁ జిత్తంబు కార్యంబులఁ జేయుచుండఁ దాను జేయుచున్నట్లాత్మ తలంచుచుండు. భగవంతుఁడు మీ యిరువురకు మాత్రమే తనయుండు గాఁడు. అందఱ కాయీశ్వరుండు కొడుకును, నాత్మయుఁ, దల్లియుఁ, దండ్రియునై యున్నవాఁడు. కనినది, వినినది, నడచినది, గొప్పది, చిన్నది సర్వము నచ్యుతునకంటె నితరమైన వస్తువేదియుఁ గొంచెమైన లేదు. సర్వంబు పరమాత్మ భూతంబు. అని నందుఁడు నుద్ధవుఁడు సంభాషించుచుండ రాత్రియే కడచిపోయె.

అంత నుషఃకాలం బగుటయు గోపికలు నిద్రలేచి దీపములు వెలిఁగించి వాస్తుపూజ గావించి దీపకాంతుల నొడ్డాణంబుల రత్నంబులు ధగద్ధగాయమానంబుగ వెలుఁగఁ గుడిమెడములుగఁ గవ్వపుఁద్రాడీడ్చునెడ నితంబంబులు కరకంకణంబులు స్తనహారంబులు చలింపఁ గదలాడు కమ్మల తళుక్కుతళుక్కుమను కాంతులఁ జెక్కుటద్దములు మినమిన మెఱయఁ గుంకుమారుణ వదనలై కృష్ణగీతంబులు పాడుచుఁ బెరుఁగు చిలికిరి. దధిమథన ఘుంఘుం ధ్వానంబులును జంద్రవదనా

మధుమథనగానంబులును బెరసి మిన్నుముట్టి లోకంబున నమంగ ళంబు హరించె అంతట సూర్యుం డుదయించిన గోకులంబున స్త్రీ లారివాకిటనున్న బంగారుదేరిం జూచి యిది యెవ్వరిదని విచారింపఁ జొచ్చిరి. కంసుని కార్యంబు సాధింప మన కృష్ణుని మధురకుఁ గొంపోయిన యక్రూరుం డను నసర్థనామధేయుఁడు మరల వచ్చెనా యేమి ? వచ్చి చచ్చిన తనభర్తకుఁ దృప్తిగ మన మాంసపుఁబిండము లిడును గాఁబోలు. లేకున్న వాని కిం దేకార్యము గలదు ? అని గోపి కలు పలుకుచుండ నుదయకాలాహ్నికంబులు దీర్చి యుద్ధవుండు వారున్నచోటికి వచ్చెను.

ఉద్ధవుఁడు గోపికలతో సంభాషించుట.

గోపికలును నిడివిచేతుల వాఁడును, గ్రొందమ్మిరేకుల కనుల వాఁడును, బంగరు దువ్వటంబువాఁడును, గమలమాలిక కలవాఁడును, నిర్మల కుండలంబులవాఁడును, శుచిస్మితుండును, సుందర దర్శనుండును నగు నుద్ధవుంజూచి వీఁడెవ్వఁడు కృష్ణుని వేషభూషణంబులు ధరించిన వాఁడని వితర్కించుచు హరిచరణకమలాశ్రయుం డగు నతనిఁ జుట్టు కొనిరి. ఇట్లు చుట్టుకొని వినయంబున శిరంబులు వ్రాల్చి, సిగ్గుతోడి చిఱునగవుల చూపులచేతను, దియ్యని పలుకులచేతను, నర్ఘ్యపాద్యం బుల చేతను సత్కరించి యా పల్లవపాణులు హరిపంపిన దూతయగుట యెఱింగి రహస్యస్థలంబునకుం గొంపోయి యర్హాసనంబు సమర్పించి కూర్చుండిన యాయనతో నిట్లనిరి.

అయ్యా ! నీవు యదుపతియైన కృష్ణుని దూఁతవనియు నతండు తన తల్లిదండ్రుల కుశలంబు విచారించి వారికిఁ బ్రియంబుఁగూర్ప నిన్నుఁ బంపెననియు నెఱుంగుదుము. కృష్ణుండు వారికైన మఱ వఁడుకదా మేలే. అటుగాకున్న నీ గొల్లపల్లెయం దతఁడు స్మరింపఁ దగిన వేవో మే మూహింపఁ జాలకున్నారము. తల్లిదండ్రులు మొద లైన బంధువుల సంబంధము మునీశ్వరులకైనను వదలించుకొన సాధ్యము కానిది. అంతియకాని కార్యార్థమై యితరులతోఁ జేసెడి

మైత్రి కార్యము తీరుటతోఁ దెగిపోవును. తేనె గ్రోలినపిదప తుమ్మెదలు పూవులను, తమపని తీరినవెనుకఁ బురుషులు స్త్రీలను, ధనముడిపోయినవానిని వేశ్యలును, శక్తిలేని రాజును ప్రజలును, విద్యనేర్చిన శిష్యుఁడు గురువును, దక్షిణగొనిన ఋత్విజుండు యజమానుని, బండ్లుడిగిపోయిన వృక్షంబులను పక్షులును, భుజించిన యతిథులన్నమిడినవారి గృహంబులును, గాలిన యడవిని మృగంబులును, భోగించినపిదప ననురాగవతియైన స్త్రీని జారుండును విడుచుట కలదు గదా? అని యిట్లు పల్లవీహల్లకపాణులు వాక్కాయ మానసంబులు కృష్ణునందు నిలిపి గృహకృత్యాదులెల్ల వదలి హరిదూత యెదుర నిలిచి కృష్ణుఁడు బాల్య కైశోరదశల నొనర్చిన చేష్టితంబులెల్లఁ దలఁచితలఁచి ప్రియుఁ డొనర్చిన కార్యంబులను బాటలుగఁ బాడుచు సిగ్గువిడిచి యేడ్చుచుండిరి. అందు గృష్ణసంగమంబును గాంక్షించు నొక కాంత * పచ్చపుప్పొడితాఁకున గోరోచన వర్ణంబైన మీసముతోఁ దనయెదుర వ్రాలిన యొక తేఁటిం జూచి యది ప్రియుండు పంప వచ్చిన దూతగాఁ గల్పించుకొని దానితో నమ్మానవతి యిట్లనియె.

♦ ఓ మధుపా! కితవబంధూ! సపత్నీగురు కుచమర్దితంబైన వనమాలయందలి కుంకుమముచే నెఱ్ఱనైన మీసములతోడ మా చరణంబుల నంటరాకుము. ఎవనికి నీయట్టివాఁడవు దూతవైతివో యా మధుపతి యా మానినుల యనుగ్రహమునకుఁ బాత్రుండై యాదవ సభయందు నపహాసభాజనం బగుఁగాక.

---

* కాంత = రాధ. క + అంత = కృష్ణునియందు నిశ్చయబుద్ధి గలది.

♦ మధుపా = (1) తేనెద్రాగు తేఁటీ, (2) మద్యపానము చేయువాఁడా! కితవబంధూ = శఠుఁడైన శ్రీకృష్ణునకుఁ జుట్టమా! మిమ్ము విడుతునని బాసచేసి విడుచుటచేఁ గృష్ణుఁడు శఠుఁడని భావము. కృష్ణుఁడు నల్లనివాఁడు తుమ్మెద నల్లనిది యగుట వర్ణసామ్యముచేతను, నీవు మధు ము కృష్ణుఁడు మధుపతియగుట నామసామ్యము వహించుటచేతను, మద్యపానము చేయువారికిఁ గితవులకుఁ బ్రాయకముగ సఖ్యముండుటచేఁ గర్మసామ్యముచేతను గితవబంధు వని చెప్పఁబడెను. సపత్ని = సవతి.

మా యను బహువచనము గర్వాతిశయమును గాని గోపికలగుంపును గాని తెలుపును. అంటరాకుము=మేము మానధనులము, మానహీనుఁడవైన నీకు మమ్ము దాఁకు

* మోహినియైన తన యధరసుధ నొకసారి మమ్ముఁ దానే పానంబుచేయనిచ్చి ముందు తేనెఁగ్రోలిన సుమనస్సుల నీవు విడుచునట్లే మమ్ము విడిచెను. అయ్యో! యీ పద్మదేవి యెట్లతని పాదపద్మంబులకుఁ బరిచర్య చేయుచున్నదో, తెలిసెఁ దెలిసె. ఉత్తమశ్లోక జల్పితంబులు విని యీమె మతిహీనయయ్యెఁ గాఁబోలు.

సౌభాగ్యతలేదు. నీయట్టివారు మమ్ముఁ బ్రసన్నలఁ జేయఁజాలరు. ఏల తాఁకరాదందువేని వినుమని కారణము చెప్పుచున్నది. మధుపతి = (1) యాదవులలో నొక శాఖవారికి మధువులని పేరు, వారికిఁ బతి. (2) మద్యస్వామి. ఆ మానినులు = ఏస్త్రీలతో నీవు సంభోగించితివో వారు; వారితోఁ గలియుట శ్లాఘ్యమని నీలో నీవు తలఁచి తత్సంభోగ చిహ్నములు ధరించితివి గాని నీ చేష్ట దుష్టమని సభలయం దాక్షేపింపఁబడుదువు. తొలుత భోగించి నమ్మించి విడిచిన వాని స్నేహభావ మాక్షేపింపఁ దగినదే కదా. భుక్తపూర్వ పుష్పపరిత్యాగివి నీవు. భుక్తపూర్వ స్త్రీపరిత్యాగి నీస్వామి. కావున స్వామికిఁ దగిన దూతవే. మాచేఁ దృణీకరింపఁబడితివి కావున నెవని నుద్దేశించి దూతవై వచ్చితివో యా నందుని మారాడ్పఁ బొమ్ము.

* కితవుఁడని యేల కృష్ణు దూషించెదవనినఁ గారణము చెప్పుచున్నది. పూర్వ వాక్యమందలి మధుపతి యను శబ్దమునే యిందుఁ గర్తృపదముగా గ్రహింపవలయు. కృతఘ్నునిపేరు చెప్పరాదని యీర్ష్యచే గోపిక మరలఁ బేరు చెప్పదయ్యె. మోహిని = (1) తాపత్రయమును మఱవఁజేయునది. (2) బుద్ధిభ్రంశము కలిగించి దానియందే యత్యాసక్తిఁ బుట్టించునది. తన యధరసుధ = అసాధారణమగుటచేఁ దానైయిచ్చిన లభించునేకాని వేఱువిధముగ లభింపనిది. ఒక్కసారి = పెక్కుతడవులు పానము చేసియుండినను నుత్కంఠచేఁ గలిగిన మఱపువలనఁ జెప్పఁబడియె. కృష్ణుని గూడియుండిన యన్ని సంవత్సరము లొక్కసారిచుంబించినంత యల్పకాలముగఁ దోఁచెడినియుఁ దనివితీరలేదనియు భావము. మమ్ము = సాధ్వులమై మా గృహకృత్యములు నిర్వహించుచు నెందో మూల యింటనున్న మమ్ము. తానే = టక్కు నిక్కులచే మమ్ము వశపఱచుకొని బలాత్కారముగఁ దానే మాచే నధరామృతంబుఁ గ్రోలించి రుచిమరపి యాశ చూపి. సుమనస్సులు = పుష్పములు, సుమనస్సులనుటచే మేము దనయందు ననురాగయుక్తమైన మంచి మనస్సు కలిగియున్నారమని భావము. నీది మధుపజాతి, నీ కాఁకలి దీరవలసినంత తేనె యొకపుష్పమునందే లభింపదు. కావున నీ దేహరక్షణమునకై నీవు పెక్కుపూలయందలి తేనె త్రావుటొప్పు. ఇట్టి నీవు సుధ తన యధరమందే కలిగి మధుపతియై యితర రసములఁ గోరఁగారణము లేకుండియు సుమనస్సుల మమ్ము దుఃఖముపాలుచేసిన యా కితవునితో బంధుత్వముచేయుట తగదు. అదైన నన్నెట్లు కృష్ణునితోఁ బోల్చితివందువేని చుట్టు తిరుగుట మధుర ధ్వని చేయుట బలాత్కారముగఁ జుంబించుట లోనైనవి నీయందును గలవు కదా.

* ఓ షట్పదమా! నీ విక్కడ నిల్లు వాకిలి లేని మా యెదుట యదుపతిపురాణమును బహువిధముల గానము చేయుచున్నా వేమి? ఓ విజయసఖ! చ్యుతకుచయుగలలైన యాతని క్రియలయొద్ద నీ వాతని ప్రసంగము గానముచేయుము. వారు సంప్రీతలై నీ కోరిక నెఱవేర్తురు.

శ్రీకృష్ణుఁ డంతటి ధూర్తయిన యెడల శ్రీమహాలక్ష్మి యెట్లాయనకుఁ బాదసేవ చేయుచున్న దంటివా వినుము. ఈ చరిత్రము మాకును దెలియరాకున్నది. అయినను నామె యుత్తమశ్లోకుఁడైన యతని తియ్యని మాటలకు బేలుపోయి యుండవలయును. లేదా స్వానుభవముచేతఁ గాక గతానుగతికముగ లోకములో నుత్తమశ్లోకులు శ్రీకృష్ణుఁడు మంచివాఁడని చెప్పగా విని వారి మాటలు నమ్మి మోసపోయినది. ఆమెవలె నంత యవిచారముగ స్వానుభవముగల మే మాయనకు వశపడువారము కామని భావము.

ఆయన స్వామి, నీవు భృత్యుఁడవు. నీ వాయనకు సముఁడవు గావు. ఆయన నీకు సముఁడు గాఁడు. మేము నీయట్టివారమే. ఆయనకు సమానలము గాము. సమానుల యందుఁగదా స్నేహము నిలుకడగ నుండును. కావున నాయనతో నిరంతర నిరంతరాయ సంశ్లేషము కలుగఁ దత్సామ్యము నొంద మేము యత్నించెద మని రహస్యము. పద్మ కృష్ణపాదపద్మసేవఁ జేయుకారణము నామసామ్యమో లేక పద్మము తన తల్లి యనియో.

* పాదముల వ్రాలిన తుమ్మెదను విదలింపఁగా నది యెదుట ధ్వనింపఁగా నా తుమ్మెద కృష్ణుని ప్రశంసించి పాడుచున్నదని కల్పించుకొని రాధ యిట్లను చున్నది. పాడుటయే స్వభావముగాఁ గల తుమ్మెదా! నీవు పాడందలఁచి తలఁచి దుఃఖితస్థలమైన మా యెదుటఁ బాడుచున్నావేమి? అందు యాదవులఁ బాడెద వేమి? అందు యాదవుల పతిని బాడెదవేమి? ఇప్పు డాయన యాదవులఁ బాలించుచున్నవాఁడు. వారు నీ యిష్టముఁ దీర్తురు పొమ్ము. ఇచ్చట నుండువా రాయనచేఁ బరిత్యక్తలైన గోపికలు సుమా. వారియెదుట నీవు కొంచెముగనో గొప్పగనో పాడుట తగదు సుమా. షట్పదమా = నీ వేల పాడునది తెలిసెను. లోకములోఁ బశువులన్నియు నాలుగుకాళ్ళ జీవములు. నీ వాఱుకాళ్ళ జీవమవు కావున నొకటిన్నర పశువవు. కనుకనే యెక్కడఁ బాడవచ్చును, ఎక్కడఁ గూడదను జ్ఞానములేక పాడఁజొచ్చితివి. ఆయనకు సర్వాధిక ప్రేమ వ్రజమందే యుండునేని యా పురాణముఁ జాలింపుము. ఆయన ప్రేమ మోషములోఁ గూడినదని మా యనుభవమని భావము. లేక యిది చిరకాలబంధము. ఆయనకు నింతకుఁ బూర్వమే వ్రజమందుఁ బంధము గలదు. అది నూతనము గాదని యర్థము. పురాణము = కృష్ణునకు వ్రజమందుఁ బ్రీతి గలదనుట ప్రాఁత సమాచారము. ఇప్పటి వార్త గాదు. కృషి ధాతువులవలనఁ బుట్టిన శబ్దమునకు నిలిపి వేయువాఁడని యర్థము. ఇప్పు డా యర్థ మాయనయందు మా విషయమున నన్వయించునే కాని

* కపట రుచిరహాస భ్రూవిక్షేపంబుల నతనికి భూలోక స్వర్గలోక రసాతలములం దెవ్వతె వశపడకుండును? లక్ష్మీదేవి యతని చరణరజంబు నుపాసించుచున్నది గదా. ఇంక మే మెవ్వరము? అయినను నతని విషయమున నుత్తమశ్లోకశబ్దము కృపణపక్షమె.

యాంక్షించువాండను స్థాయి హాసగదు. ఇట్లు వాకిలిలేని మా యెదుట = (1) మేము పశువుల మేపుచు నడవిలో నుండువారము గదా. (2) తన సాంగత్యము లభించిన పిమ్మట మా మనస్సులు తనయందు వర్తించునట్లు తా నేకదా చేసెను. (3) తాను మమ్ము వదలినపిమ్మట మే మిండ్లను వదలితి మని భావము. ఇట్టి మా యెదుటం బాడిన నీ కేమి లాభము గలదు. అట్టయిన నింక నెక్కడం బాడుమ నెదరందువా. విజయసఖ = విజయుండనంగా సర్వమును వశపఱిచికొనువాండు కృష్ణుండు. అతనికి సఖుండవు నీవు. చ్యుతకుచరుజలు = ఖండితకామపీడలు. మధురాపుర స్త్రీలు. ఆలింగనాదుల వారి కామమును కృష్ణుండు దొలగించెనని భావము. ఆ కారణమున వా రతనికిం బ్రియులు. వారియెదుట నీవు కృష్ణునిం బ్రశంసించిన వారు నిన్ను మెచ్చి నీ కోరికలు నెఱవేర్తురు. ఇది సకటాక్షావహాసము.

* తల్లీ! నీ వట్లనం దగదు. నిన్ను స్మరించి కామవిహ్వలుండై కదా నన్ను నీ కడకు నిన్నుం బ్రసన్నురాలినిం జేయం బంపెను. అని చెప్పినట్లు శంకించుకొని యసూయతోం దత్ప్రభావం బనువదించి యీర్ష్యతోం గూడిన గర్వముతో నతనికిం దాను వశపడకుండుట సూచించుచు నెత్తిపొడుచుచున్నది. కపట = కపటరుచిరహాసాదులనియైనం జెప్పవచ్చును. కపటశబ్దము సంబుద్ధిగనైన గ్రహింపవచ్చును. భూలోక = ముల్లోకములం దాయన యెక్కడం గోరిన నెక్కడనే యే స్త్రీయైన నతనికి లోపడునని. లక్ష్మీదేవి సామాన్యస్త్రీ కాదే యామె వశ[illegible] లేదా యందువేని యామె యతని కాలిదుమ్మునకై యఱ్ఱడు పోయిన చోటికెల్లం దానును బోవుచుండును. మేమట్లు స్వస్థానము విడిచి పోవువారము గాము. మా యిరువురిలో నుత్తమురా లెవ్వతెయో తెలిసికొను తారతమ్య జ్ఞానములేని వాని యనుగ్రహము చాలుంజాలు. ఇంక మే మెవ్వర మనునది చిఱునవ్వుతో తిరస్కారంపములోం జెప్పినమాట. ముల్లోకములలో నెక్కడ నే స్త్రీ కనంబడిన దానితోం గలియుటే యతని కార్యముగాని యిది యుత్తమ యిది యధమ యను విచార మతనికి లేదనుట. ఇట్టి నీచనాయకుని పొందు మా వంటి యుత్తమస్త్రీ లెవ్వరు కోరుదురు? అతం డుత్తమశ్లోకుండని ప్రసిద్ధిగదా యని యందువేని, (1) దరిద్రు లతని నట్లు శ్లాఘింతురు. కృపణులు = దీనులు. పక్షము = సహాయము. (2) కృపణుల కోటిలో నతం డుత్తమశ్లోకుండే గాని మాయట్టివారి యందుం గాండనుట. (3) ఇంతవఱకు దీనులై తన్ను నమ్మినవారికిం దన్నైన నిచ్చి యుత్తముండను కీర్తికిం దగియుండెను. ఇప్పుడో యది విపరీతలక్షణముచే నతనియందు వర్తింపదు. శ్లోకము-కీర్తి, నీ కపట దరహాసాదులకు లక్ష్మి లోనగు నితర స్త్రీలు నీకు వశలైనం గానిమ్ము. మేము విచక్షణలము గావునం గుటిల నటనములకు లోపడము.

♦ నీ శిరస్సునందలి నా పాదమును వదలుము. నీవు కృష్ణుచే దౌత్యమునందు శిక్షింపఁబడి యిచ్చకపుముచ్చటలయందును సమాధానవాక్యము లాడుటయందును నిపుణుండవై యతనికడనుండి వచ్చితివని యెఱుంగుదును. స్వనిమిత్తమై పుత్రులను భర్తలను నితర లోకములను విడిచిన మమ్ముఁ దాను విడిచెను. ఇట్టి యకృతజ్ఞునితో నేమి సమాధానపడవలసి యున్నది ?

* భ్రమరా! వినుము. లుబ్ధధర్ముఁడై వేఁటకానివలెఁ గపీంద్రుని

♦ కమలభ్రాంతిఁ దిరుగుచుండి పదంబుల వ్రాలి ధ్వనించు తుమ్మెదను జూచి దేవి కోపింపకుము. శిరస్సుచే నీ పాదములకు నమస్కరించుచున్నాను. నా మనవి కొంచెమైన వినుమని యది చెప్పినట్లెంచి రాధ పలుకుచున్నది. నా పాదమును వదలుము. నన్నుఁ దాఁకుటకు నీకు యోగ్యత లేదు. ఇచ్చకపు ముచ్చటలను సమాధాన వాక్యములను నా పాదములనుగూడ వదలుము. రాయబారమునందుఁ గృష్ణునిచే శిక్షింపఁబడుట నీవును వంచకుఁడవని యెఱుంగుదుము. ఆయన మాకేమి యపరాధము చేసెనందువా ? స్వనిమిత్తమై = తన కొఱకుగాఁ గృష్ణుని కొఱకుగా, ఇతర లోకములను = పుణ్యలోకములను, తాను మమ్ము నుద్ధరించు నను నమ్మకముతో నీ లోకసంబంధములైన మగఁడు బిడ్డలు గృహాకృత్యములను దన నిమిత్తమై వదలితిమి. దాన ధర్మాదులైనఁ జేసి స్వర్గాది పుణ్యలోకములను సాధించుటయు వదలితిమి. ఇట్టి మమ్ము వదలినవాఁడు కృతజ్ఞుఁడా? తన నిమిత్తమై యెవరేమి చేసినది యెఱుఁగని కృతఘ్నునితోఁ గలసినతో నేమిసంధి కుదురును ? స్వనిమిత్తమై = మేము పుత్రాదుల వదలునట్లు చేసినవాఁ డతఁడే. పుత్రులను భర్తలను నితర లోకములను విడిచిన మమ్ముఁ దాను స్వనిమిత్తమై = (ఆత్మార్థమై) విడిచెననియు నొక యన్వయము. స్వనిమిత్తము = సు + అనిమిత్తము - లేశమైనఁ గారణములేకయు నని చెప్పవచ్చును.

* శ్రీరాముఁడు నల్లనివాఁడు - చెట్టుచాటుననుండి వానరుఁ డగు వాలినిఁ జంపెను. లుబ్ధధర్ముఁడు = బోయల ధర్మము కలవాఁడు, కపీంద్రుని = వాలిని, నల్లని మగవారిని నమ్మరాదను సామెత బాధాకము చేసికొని శ్రీరామాదుల నిదర్శనముగాఁ గొని కృష్ణుఁడును నమ్మరానివాఁడని రాధ చెప్పుచున్నది. వర్ణసామ్యముచేతనే కాక రామకృష్ణు లభిన్ను లను బుద్ధితో నీ వాక్యము చెప్పఁబడినది. శ్రీకృష్ణుఁడు కృతఘ్నుఁడే కాక పూర్వమునుండి క్రూరుఁడనియు జెప్పుచున్నది.

ఇట్లు పొంచి చంపుట క్రూరుఁడగు వేఁటకాని ధర్మముకాని దయావంతుల ధర్మముకాదు. అలుబ్ధధర్ముఁడనియుఁ బదచ్ఛేదము. వేఁటకానివలె ననుటచేతనే లుబ్ధధర్మము చెప్పఁబడినది కావున నలుబ్ధధర్మ మను టొప్పు. బోయవాఁడు తన కాహారముగ నుపయోగపడు జంతువులను మాత్రమే చంపునుగాని యితర మృగములఁ

వధించెను. స్త్రీజితుండై కామయానయగు శూర్పణఖను విరూపఁ జేసెను. బలియిచ్చిన బలిని స్వీకరించియు నతనిని బంధించి యధో లోకంబునఁ ద్రోచెను. అట్టి యసితవర్ణు సఖ్యము చాలుఁజాలు. అతని కథార్థములు త్యజింపరానివి.

* ఎవ్వాని చరితలీల యను కర్ణామృతంబున నొక్క బిందు

జంపఁడు. కావున నాహారమున కుపయోగింపని క్రోఁతిని జంపుట లబ్ధ ధర్మమును గాదు. అంతకంటె ఘోరమైనదని భావము. అందు నిరపరాధియగు వాలిని జంపుట మహాఘోరము. దీనివలన మహాకఠినుఁడని యేర్పడెను. స్త్రీజితుఁడు = స్త్రీకి వశుఁడైన వాఁడు, సీతాప్రియుఁడు, కామయాన = (1) కామమే యిష్టప్రాప్తికి (యానము) సాధనముగాఁ గలది. (2) స్వైరసంచారము గలది. (3) తన్ను వలచివచ్చినది. ఇట్లు స్త్రీని దన్ను వలచివచ్చిన దానిని ముక్కు సెవులు గోసి విరూపఁజేయుట యెంత క్రూరకార్యము. రాముఁడు క్షత్రియుఁడు కావునఁ గ్రూరస్వభావుఁ డందువేని మఱియొక నల్లనివాఁడు బ్రాహ్మణుఁడు బ్రహ్మచారి యగు వానిచరిత్రము వినుము. బలిచక్రవర్తి తనకు బలి యియ్యఁగా కాకి బలిని గ్రహించినట్లు గ్రహించి కృతఘ్నుఁడై యాయననే బంధించి యధోలోకము పాలు గావించెను. దీనివలన నలివాంగులు మలినచిత్తు లగుట రూఢియయ్యెఁ గావునఁ గృష్ణునితో సఖ్యము చాలును. అట్లైన నతని కథల నేల మీరు ముచ్చటించుకొనెద రందువేని యది వాకింపరానిది. పరనింద కారాదని యెంచియు నతనిచే మోసపోయిన వారము కావున కోపావేశంబున నూరకుండఁ జాలకున్నారము. ప్రకృతిబలంబున మన స్సాయనయందే వర్తించుచున్నది. అది నిరాకరింపరాకున్నది యేమిచేయవచ్చునని రహస్యము.

* భ్రమరమా! యతని కథాస్మరణము మాకు మాత్రమే విడువరానిది కాదు. ఆతని నిమిత్తమై యిల్లు వాఁకిలి సంసారము విడిచినవారము మేము మాత్రమే కాదు. అనేకులు కలరని స్తుతిగర్భ నింద. లీల = స్వచ్ఛంద క్రీడ, నిరస్త ద్వంద్వ ధర్ములు = (1) తొలఁగింపఁబడిన దాంపత్య ధర్మము గలవారు. ద్వంద్వము = భార్యాభర్తలు. (2) తొలఁగింపఁబడిన శీతోష్ణ రాగద్వేషాది ద్వంద్వములు గలవారు. దీనగృహకుటుంబాదులు = దుఃఖించుచున్న తల్లిదండ్రి భార్య బిడ్డలు గలవి. దీనులై గృహాది సుఖములవలన భ్రష్టులై, అనేకులు = అనేకజనులు, భక్తులు, విహంగములు = పక్షులు, భిక్షుచర్య = సన్న్యాసిచర్య, కష్టములచేఁ దమ ప్రాణములను మాత్రము కాపాడుకొను వృత్తి, వినులంబడినంతన = తానుగా నుచ్చరింపక పోయినను నితరులు చెప్పుకొనఁగా నా శబ్దములు తమంత నవి వచ్చి చెవిలోఁ జొరఁబడినను నీ స్వామి కథలు వినుటకుఁ గర్ణరసాయనంబుగ నుండును. వినసేమి? అందొకటియైన నెప్పుడో యొకసారియైనఁ జెవిని బడినంతమాత్రమున నా వినువారు వెంటనే మిథునధర్మమును శీతోష్ణాది భోగములను వదలి యింటఁ దల్లిదండ్రులు దారపుత్రాదులు దుఃఖించుచున్నను వారిని

కెప్పుడో యొకసారి వీనులఁ బడినంతన నిరస్తద్వంద్వధర్ములై మహా
నష్టులై గృహ కుటుంబాదుల విడిచి తత్క్షణమం దదీనులై యనేకులు
విహంగములవలె భిక్షుచర్యఁ జరించుచున్నారు.

* వేఁటకాని మధురగానంబు విని వాని వలలోఁ బడు కృష్ణ

విడిచి యేకాకులై తా నడవులపాలై తన శరీరము మాత్రము పోషించుకొనుచు దుఃఖపుబ్రతుకు బ్రదుకుచుఁ బక్షివలె నల్లాడుచున్నారు. తత్క్షణమందు అదీనులై = కుటుంబదుఃఖముచేఁ గలఁతనొందని మనస్సు గలవారై యని యర్థము. మహానష్టులై = మహా + అనష్టులు = ఏమియు నశింపనివారు. భగవంతుని నామ మొక్కసారి చెవినిఁ బడిన నరులు సంసారమును త్యజించి ప్రవృత్తిమార్గమును వదలి నివృత్తిమార్గనిష్ఠులౌదురని స్తుతిపర్యాయమున నర్థము. విహంగమువలె భిక్షుచర్య = హంసలవలె వివేకచతురులై పరమహంసవృత్తి నవలంబింతురని భావము. ఒకసారి = సకృదేవ ప్రపన్నాయ యనుట స్మరింపవలయు. ఒకసారి స్మరించువారికి కట్టిగతిఁ గల్పించువాఁడు సర్వదా స్మరించు మమ్మేగతిఁ బట్టింపనున్నాఁడో యని భావము.

* ఇంతటి తెలివిగలిగి విచక్షణలమని చెప్పుకొను మీ రట్లతనికి వశపడితి రని యడిగెదవేని వినుము. కృష్ణవధువులు = కృష్ణసారము (జింక) యొక్క భార్యలు, హరిణులు = ఆఁడు జింకలు, అజ్ఞలు = 'ఎఱుకగలరె తరుణులెందు' నన్నట్లు స్త్రీలము గావున నెదుటివా రేదేని మంచిమాటాడినఁ దటాలున నమ్ముదుముగాని వారి లోఁతుపాఁతు తెలిసికొనఁ జాలనివారము. కృష్ణవధువులైన మేము = కృష్ణునకు వివాహితభార్యలవలె విధేయులై యున్నవారము. కుటిలుని = అతఁడు మా స్తనప్రాంతముల నించిన యీ గోటికాటులను జూచినపిమ్మట వీనివలె నతఁడు కుటిలుఁడని యతని నడవడిచే నిప్పు డెఱిఁగితిమి. నఖస్పర్శములు = అతఁడు మాతోడ నుండినప్పుడు బోయవాని బాణములవంటి యతని గోళ్ళగిచ్చులవలని బాధతప్ప మఱేసుఖ మెఱుఁగము. పలుమాఱు మమ్ముఁ దాఁకి చెఱిచెనుగాని తనివిదీరఁ గామసుఖముఁ గూర్చినవాఁడు కాఁడు. అతఁడు విడిచిపోయి సహింపరాని మన్మథవేదనపాలు గావించెను. ఈ నఖస్పర్శములం గని = అతనితోడ నవఁగి పెనఁగి యుండిననాఁటి యిట్టి చిహ్నములను జూచిచూచి తలపోసిపోసి తపించుచున్నారని భావము. ఆయన జ్ఞాపకార్థ మీ చిహ్నముల నిప్పటికి మాయనీక కాపాడుకొనుచున్నారము. కూడియుండినపుడు నఖక్షతములచేతను విడిపోయినపుడు మదనతాపముచేతను బాధపెట్టు నతని కథలేల? వేఱుకథ లేవైనఁ జెప్పుము. అతని చరిత్రము స్మరించుకొలఁది మాకు స్మరతాప మతిశయించునుగాని శాంతింపదు. కావున నది శాంతిపడు మంచిమాట లేవైన నుండిన జెప్పుము. ఉపమంత్రీ = దూత! హాస్యము ప్రధానముగాఁగల భండవిద్యయందు సమర్థుఁడా! ఈ యుపవాసవార్తకంటె వేఱగువార్త నేదైనఁ జెప్పుము.

వధువులైన హరిణులవలె నజ్ఞులైన మేమును నా కుటిలుని వాక్యములు నిక్కములని నమ్మి పెక్కుతడవ లతని యానఖస్పర్శములంగని తీవ్ర స్మరవేదన పాలయితిమి. కావున నో యుపమంత్రీ! యితరవార్త లేవైనం జెప్పుము.

* ప్రియసఖుఁడా! మరల వచ్చితివా? ప్రియుఁడు నిన్ను

---

* ప్రియసఖుఁడా! = ప్రియునిసఖుఁడా! మరల వచ్చితివా? కమలభ్రాంతిని దన పాదముల వ్రాలిన తుమ్మెదను విదలింపఁగా నది పోయి హస్తపాదపద్మాది సౌగంధ్య లోభంబున మరలి వచ్చినందున నది ప్రియునియొద్దకుఁ బోయి మరల వచ్చినట్లెంచి రాధ సంబోధించుచున్నది. ప్రియుఁడు...బంపెనా? ప్రియుఁడగువాఁ డెట్లయినఁ బ్రియురాండ్ర సమాధానపఱుప యత్నించును గావున నేనన్నమాట లతఁడు నీచే విని కోపింపక మమ్ము శాంతిపఱుప మరల నిన్నుఁబంపెనా? అని ప్రశ్నింపఁగా నది ధ్వనింపక యూరకున్న మౌన మంగీకారచిహ్నమని తలఁచి రాధ చెప్పుచున్నది. అట్లైనచో నీవు మా పూజకుఁ దగినవాఁడవే. ఇప్పుడు నీకు మధుప కితవబంధు శబ్దములు తగవు. పూజ్యుఁడవై యతిథిగా దూతగా మా కడకు వచ్చిన నీ కోరిక నెఱవేర్చుట మాకు విధి కావున మమ్మేమి చేయుమనెదవు? నీ యిష్ట మేది జెప్పుము. అని యడిగి మీరు మధురాపురికి వచ్చేయుట నా కోరిక యని యాతుమ్మెద ప్రత్యుత్తర మిచ్చినట్లెంచి రాధ చెప్పుచున్నది. దుస్త్యజద్వంద్వుఁడు = విడువరాని మధురాపుర స్త్రీలతో మిథునీభావము కలవాఁడు కృష్ణుఁడు. అతని పార్శ్వమునకు నీవు మమ్ముఁ దోడుకొని పోయెదవా? అందఱు సవతులుండు చోటికి మేమెట్లు వత్తుము. వారికి వశుఁడైన కృష్ణుఁడు మమ్మాదరించునా? అని యడిగి మీరు వచ్చినయెడలఁ గృష్ణుఁడు వారినందఱ ధిక్కరించుట నిజమని యది ప్రత్యుత్తరమిచ్చినట్లు భావించి రాధ చెప్పుచున్నది. నీవు చెప్పినది సత్యము. మా ముంపటి నా వరాడ లెంత? అయినను నిక్కడ నుండి కృష్ణునివెంటఁ బోయిన శ్రీ = (సర్వదా యాశ్రయించియుండినది) సాకము = సంతోషముతో నెల్లప్పు డతని వక్షస్థలమందే రమించుచున్నదిగదా, ఇది యీర్ష్యతోఁ గూడిన మాట. శ్రీ = సర్వజను లాశ్రయించినది యను, సా = (స + అ) విష్ణువును గూడియుండు నది లక్ష్మి, కమ్మగ = సుఖము కలుగునట్లు, అనియు భేదము, ఇది శ్రీకృష్ణుని లక్ష్మిరేఖలను లక్ష్మిగా నుత్ప్రేక్షించి చెప్పినమాట, లేదా లక్ష్మి యనపాయిని యను భావముతోనైనఁ జెప్పఁబడినది. కృష్ణుఁ డిచ్చట నుండినపుడు లక్ష్మియు నుండెను గదా యందువేని మా వ్రజస్వాభావ్యముచే నామె యిట నాదరింపఁబడ లేదు. ఆమె సంపత్తికంటె నెక్కువసంపత్తియే మా మందయందుఁ గలదు. అచ్చటనో యట్లుగాదు. ఆమెసంపత్తిమాత్రమే పురుషార్థసాధకమగుటచే నామె కచ్చట గౌరవము మెండు. అట్టిచోటికి మేమెట్లు వత్తుము? కావున నాయననే యిచ్చటికిఁ దోడితెమ్మని రహస్యభావము. ఇందు నీర్ష్యయు, స్పృహయు వ్యంగ్యములు.

మరలఁ బంపెనా? అట్లైన నీవు మాకుఁ బూజ్యుఁడవే. కావున నయ్యా నీ యిష్ట మేదైనఁ గోరుము. దుస్త్యజ ద్వంద్వసౌఖ్యంబునకు మమ్ముఁ దోడుకొనిపోయెదవా? అది యెట్లు పొసఁగు? సౌమ్యుఁడా! శ్రీ సాకమ్మగ నిరంతర మతని వక్షస్థలమునందే యుండును గదా.

సీ. కాంచన రత్న సంఘటిత సౌధంబులే
మా కుటీరంబులు మాధవునకు?
వివిధ నరేంద్రసేవిత రాజధానియే
మాపల్లె యదువంశ మండనునకు?
సురభిపాదపలతా శోభితారామమే
మా యరణ్యము సింహమధ్యమునకుఁ?
గమనీయలక్షణ గజతురంగంబులే
మా ధేనువులు కంసమర్దనునకు?

తే. రూపవిభ్రమనైపుణ రూఢలైన
మగువలమె మేము మన్మథ మన్మథునకు?
నేల చింతించు? మముఁ గృష్ణుఁ డేల తలఁచు?
బృథివి నధిపులు నూతన ప్రియులు గారె.

అయ్యా! యా యార్యపుత్రుండు మధురయం దిప్పుడు సుఖమున్నాఁడా? తండ్రి యిండ్లను బంధువులను గోపకులను నెప్పుడైన స్మరించునా? అతఁడు తన కింకరీజనులమైన మా కథ లెప్పుడైన నొకపరి ప్రస్తావించునా? అకటా! యగరువాసన బుగులుకొను నతని కరంబు మా శిరంబులపై నెన్నఁడుంచునో కదా? *

---

* అయ్యో! యేమి యిట్లు వదరుచున్నాను. అనుగవలసిన విషయ మడుగక పోయితిని గదా యని యార్జవము, గాంభీర్యము, దైన్యము, ఉత్కంఠ గూడిన పలుకులను గన్నీళ్లు కార్చుచుఁ బలుకుచున్నది. ఆ యార్యపుత్రుండు = గోకులమునకుఁ బ్రాణముకంటివాఁడగు నార్యపుత్రుండు, ఆర్యపుత్రుఁడు = మా పతి, ఇది యార్జవమును దెలుపును. మధురయం దున్నాఁడా = అని దీర్ఘకాలముగ నతని యొద్దనుండి సందేశమైన రానందున నడుగఁబడెను. అయినను ఆయన మఱియొందుఁ బోయినవార్త వినకుండియు నిట్లు గాంభీర్యముచే నపహాసముగఁ బ్రశ్నింపఁబడెను. తొలి తొలి ప్రశ్నలతోఁ దృప్తి లేకుండుటచేత 'అందు సుఖమున్నాఁడా? మమ్ము స్మరించునా' యని మీఁదమీఁదఁ దరువాతిప్రశ్న లడుగఁబడెను. బంధువులను = ఉపనందుఁడు లోనగువారిని, గోపకులను = శ్రీదామాదులను, అతఁడు =

ఉద్ధవుఁడు గోపికలకు శ్రీకృష్ణసందేశమును దెలుపుట.

అని యిట్లు పలుక నుద్ధవుండు కృష్ణదర్శన లాలసలైన యా మదాలసల వాక్యంబు లాకర్ణించి వారి నూరార్చి యిట్లనియె. ఆహా! కృతకృత్యలనిన మీరే కృతకృత్యలు. మీరే లోకపూజితలు. భగవంతుఁడైన వాసుదేవునకు మీరింత నిశ్చలంబుగ నిర్మల మనస్సు నర్పించితిరి. దానములు వ్రతము తపస్సులు హోమములు జపములు వేదాధ్యయనము జితేంద్రియత్వము లోనగు శ్రేయస్కర మార్గములన్నిటిచే సాధింపఁదగినది కృష్ణభక్తియే. మునులకును దుర్లభమైన యనుత్తమ భగవద్భక్తిని మీరు పొందితిరి. ఔరా! యెంతటి యదృష్టము? పతి సుత హిత బంధు గేహ దేహంబులను విడిచి పరమపురుషుండైన కృష్ణుని వరించితిరి. వరించుట మాత్రము కాదు, సర్వకాల సర్వావస్థల సర్వప్రకారంబుల నాయనయందు భక్తిఁ జేసితిరి. మహాభాగలారా! మీ యట్టి భక్తురాండ్ర దర్శింపను విరహంబున మీ భక్తి యిట్టిదని నాకుఁ దెలుపను భగవంతుఁడు నన్ను మీకడకుఁ బంపుటయుఁ బరమానుగ్రహంబ విరహపరవశత్వంబున మీరు కావించిన కృష్ణస్మరణంబు విని నేనును గృతార్థుండనైతిని. కల్యాణులారా! సుఖావహంబైన ప్రియసందేశంబు వినుఁడు. మీ భర్తకు నేను రహస్యకార్య ఘటకుఁడను. భగవంతుఁ డీమాటలు మీతోఁ జెప్పుమనెను.

సతులారా! మనకు వియోగంబు కలిగెనని దుఃఖింపవలదు. ఏప్రకారము చూచినను నేను మిమ్ము విడిచి యుండువాఁడఁ గాను. ఎట్లంటిరేని సమస్త చరాచరపదార్థములందు నంతరాత్ముఁడనై యుందు

ప్రాణవల్లభుఁడు, చనవునఁ జెప్పినమాట. ఎప్పుడైన = ఏసందర్భమందైన, నేకాలమందైన కింకరీజనులము = బహువిధముల సేవించినవారము సేవింపఁ గోరువారము. కథలు = ఇవి యనేకము లగుట బహువచనము. వానిలో నొకటైన = ఇది దీనోక్తి, అగురువాసన = అగురుకంటెను మంచి పరిమళము స్వభావముగనే గల, కరంబు శిరంబులపై నుంచునో = కింకరీజనముగా గ్రహించితివని యభయహస్త మిచ్చునో, ఆర్యపుత్రుఁడని తో౦ఱతఁ జెప్పి కింకరులుగా గ్రహింపుమని ప్రార్థించుట దైన్యముచేతనే, ఆ నునయింటిలోఁ జీపురుకట్టవలె నెంచి మమ్ముఁ దనదరిఁ జేర్చుకొనినను ధన్యలమని యాయన కైంకర్యము చేయుచుందుమని భావము.

వాఁడనుగదా. అంతియకాక యెట్లాకాశ వాయ్వగ్ని జలభూములు చరాచర భూతంబుల నాధారంబుచేసికొని యుండు నట్లు మనస్సు ప్రాణము బుద్ధి యింద్రియములు గుణములు తత్కారణ భూతుండనైన నన్నాధారము చేసికొని యున్నవి. కారణమును విడిచి కార్యముండదు గదా. నా సంకల్పప్రభావంబునఁ బంచభూతములయు నేకాదశేంద్రియములయు సత్త్వరజస్తమోగుణములయు రూపంబున నన్ను నేనే నాయందుఁ బుట్టింతును గిట్టింతును బోషింతును. జీవుండు జ్ఞానరూపుఁడు స్వతశ్శుద్ధుఁడు కావుననే దేహేంద్రియ మనఃప్రాణాదులకంటె వ్యతిరిక్తుండు. ఆ కారణముచేతనే వాస్తవమునఁ బ్రాకృత సత్త్వాది గుణరహితుండు. అటులయ్యును బ్రకృతి పరిణామమువలనఁ గలిగిన మనోవ్యాపార విశేషాత్మకంబులైన మాయావృత్తులగు జాగ్రత్స్వప్న సుషుప్తులచే జీవుం డావరింపఁబడి యున్నవాఁడు. నిద్రనుండి లేచినవాఁడు కలలోఁ జూచిన పదార్థములవలె నింద్రియార్థములు మృషలని తలంచుచు నా యింద్రియార్థంబులైన విషయంబులకై యింద్రియంబులఁ బోనిచ్చు మనస్సును దొలుత నిరోధింపవలయును. ఇట్లే మనోనిగ్రహమందు హెచ్చరిక గలిగియుండువాఁడు నన్నుఁ బొందును. నదులకన్నిటికి సముద్రప్రాప్తియే యంత్యఫలమైనట్లు మనీషులకెల్ల యోగము సాంఖ్యము త్యాగము తపస్సు దమము సత్యమను సమామ్నాయమునకు మనస్సు నిగ్రహించి దానిని నాయందు నిల్పుటయే యంత్యఫలము.

రమణులారా! నేను మీ చూడ్కికి దూరమునందుండుట నాయందు మీకు నిరంతర నిరంతరాయ ధ్యానము కలిగించుటకే గాని నిర్దయబుద్ధిఁ గాదు. దూరమునందుఁ దమప్రియుఁ డున్నప్పు డతనిపై మనస్సు నిల్చునట్లు స్త్రీల కతఁడు సమీపమున నున్నవేళ నిలువదు. మనస్సంతయు నాయందే యుంచి దానివలన సమస్త చిత్తవృత్తులవలన విడువఁబడి నన్నే సతతము ధ్యానించుచు శీఘ్రకాలమునందే నన్నుఁ బొందఁగలరు. కల్యాణులారా! యీ రాత్రి తల్లిదండ్రులు లోనగు వారు బలాత్కరించి వారింప రాసక్రీడకు రావలను పడక యింటఁ

కున్నను లక్ష్మీదేవి తనంతటఁ దానేవచ్చి యెవ్వని వక్షస్థలంబున నిలిచి యనపాయినియై యుండు నట్టి యుత్తమశ్లోకుని రహస్యవార్త లెవ్వ రాకర్ణింప నుత్సహింపరు. అయ్యా! బలరామసహాయుండై కృష్ణుం డీ నదీశైల వనప్రదేశంబుల మేపిన యీ యావులును వేణురావంబును మఱిమఱి కృష్ణునిఁ దలపించుచున్నవి లక్ష్మీనివాసంబులైన యాయన యడుగుల గుర్తులు మఱవ మాకెట్లు శక్యము? సలలితోదారహాస లీలావిలాసావలోకనంబులను మరందబిందు తుందిలసూక్తులును మా యుల్లంబులు కొల్లగొనిన యీ నవనీతచోరు నెట్లు మా మనంబుల నుండి వెలిపెట్టఁగలము?

క. మాకాంత! రమాకాంత! ప్ర
జాకాంతా! దీనరక్ష! జననాథ! మహా
శోకార్ణవమున మునిఁగిన
గోకులమును నుద్ధరింపు గోవింద! హరీ!

సాధుజనోత్తమా!

సీ. మా పల్లెవీథుల మాధవుం డరుదేరఁ
గన్నారఁ గనెడి భాగ్యంబు గలదె?
కనినంత జాఱుకొఁజూపున బొమముడివెట్టి
వాతెఱ విఱిచెడి వలను గలదె?
ప్రాణేశు నర్మసంభాషలు శ్రవణామృ
తంబుగా విను సదృష్టంబు గలదె?
చేరినయంతన చేయారఁ గౌఁగిటఁ
నదిమి ముద్దిడెడి పుణ్యంబుగలదె?
గీ. వచ్చునా యిటకెన్నఁడేని వాసుదేవుఁ?
డిచ్చునా మోవిపానకం బిమ్ముమీఱఁ?
గ్రుచ్చునా మమ్ముఁ గౌఁగిటఁ గూర్మి వెలయ
బంధుజీవమ! నిక్కంబు పలుకవయ్య.

అని యిట్లా కాంతలు తమ స్వాంతములఁ గల వంతయంతయు వెల్లడించి రమాకాంతు సందేశంబుఁ దలంచి యధోక్షజుండు తమ

కున్నను లక్ష్మీదేవి తనంతటఁ దానేవచ్చి యెవ్వని వక్షస్థలంబున నిలిచి యనపాయినియై యుండు నట్టి యుత్తమశ్లోకుని రహస్యవార్త లెవ్వ రాకర్ణింపఁ సహింపరు. అయ్యా! బలరామసహాయుండై కృష్ణుం డీ నదీశైల వనప్రదేశంబుల మేపిన యీ యావులును వేణురావంబును మఱిమఱి కృష్ణునిఁ దలపించుచున్నవి లక్ష్మీనివాసంబులైన యాయన యడుగుల గుర్తులు మఱవ మా కెట్లు శక్యము? సలలితోదారహాస లీలావిలాసావలోకనంబులను మరందబిందు తుందిలసూక్తులను మా యుల్లంబులు కొల్లగొనిన యా నవనీతచోరు నెట్లు మా మనంబుల నుండి వెలిపెట్టఁగలము?

క. మాకాంత! రమాకాంత! ప్ర
జాకాంతా! దీనరక్ష! జననాథ! మహా
శోకార్ణవమున మునిఁగిన
గోకులమును నుద్ధరింపు గోవింద! హరీ!

సాధుజనోత్తమా!

సీ. మా పల్లెవీథుల మాధవుం డరుదేరఁ
గన్నారఁ గనెడి భాగ్యంబు గలదె?
కనినంత జాలుకఁజూపున బొమముడివెట్టి
వాతెఱ విఱిచెడి వలను గలదె?
ప్రాణేశు నర్మసంభాషలు శ్రవణామృ
తంబుగా విను నదృష్టంబు గలదె?
చేరినయంతన చేయారఁ గౌఁగిటఁ
నదిమి ముద్దిడెడి పుణ్యంబుగలదె?

గీ. వచ్చునా యిటకెన్నఁడేఁ వాసుదేవుఁ?
డిచ్చునా మోవిపానకం బిమ్మిమాఱఁ?
గ్రుచ్చునా మమ్ముఁ గౌఁగిటఁ గూర్మి వెలయ
బంధుజీవమ! నిక్కంబు పలుకవయ్య.

అని యిట్లు కాంతలు తమ స్వాంతములఁ గల వంతయంతయు వెల్లడించి రమాకాంతు సందేశంబుఁ దలంచి యధోక్షజుండు తమ

యంతరాత్మయని నిత్యసన్నిహితుఁడని యెఱిఁగి యాగడిల్లి విరహ తాపం బణంచుకొని యుద్ధవునిఁ బూజించిరి. ఆయనయు గోపికల దుఃఖమూర్చుచుఁ గొన్ని నెలలు గోకులంబునంద కృష్ణలీలాకథలు వినుచుఁ బాడుచు సుఖంబుండె. ఉద్ధవుండు నందునదనంబున నున్న యన్నిమాసంబులు వాసుదేవ కథాశ్రవణంబునఁజేసి గోకులంబు వారికి క్షణప్రాయంబుగఁ గడచె. కృష్ణుండు సంచరించిన నదీ వన గిరి గుహాదుల వీక్షించుచు నందందు నందనందనుం డొనర్చిన కార్యంబు లెవ్వియని గోపికలఁ బ్రశ్నించి వారికి గృష్ణలీలలు స్మర ణంబునకుఁ దెచ్చుచు హరిదాసుండు కాలంబు గడపె. అప్పుడా గోపికలు కృష్ణావిష్టమనస్కలై విహ్వలలైనం జూచి యుద్ధవుండు పరమప్రీతుండై వారికి నమస్కరించి యిట్లు గానంబొనర్చె.

ఔరా! యీ గొల్లపడుచులే సార్థకజన్మలు. జననమరణభీతిచే మోక్షాసక్తులైన మునులును, మేమును దేనిని గోరుచుమో యట్టి యఖిలాత్ముఁడైన హరియందలి భక్తి యీ వల్లవపల్లవపాణులందు సర్వ కాల సర్వావస్థల నిశ్చలంబయ్యె. నారాయణకథలయం దనురాగము గలవానికి లేనివానికిని బ్రాహ్మణజన్మంబననేల బ్రహ్మజన్మంబైన నేమి ఫలము? అడవుల విచ్చలవిడి దిరుగు పడుచుఁజేడెల గొల్లపడుచు లేడ? పరమాత్ముండైన కృష్ణునందు నచంచలభక్తి యేడ? తెలిసెఁ దెలిసె. వస్తుతత్త్వంబు తెలియకయు నమృతంబుసేవించిన రోగంబులు నశించి యారోగ్యాభివృద్ధి యగునట్లు భగవత్తత్త్వంబు తెలియని స్త్రీ శూద్రాది పామరులైనను నేకారణముచేనైన భగవంతుని సేవించి రేని శ్రేయస్సు గందురు. భగవత్తత్త్వమంతయు నెఱింగి సేవింప నెవ్వఁ డోపు? రాసక్రీడయందు ముకుందుండు తన బాహుదండంబుల వీరి కంఠంబులు గౌఁగిలించి వీరిని సఫలమనోరథలం గావించెఁ గదా? ఇట్టి యనుగ్రహం బా మహాత్ము దేహంబునే యాశ్రయించి నితాంత రతిగల శ్రీదేవికైనను నలినగంధకాంతులు గల యచ్చరలకైన లభించెనే? ఇఁకఁ దక్కినవారి మాటయేల? నేనో విడువరాని బంధువులను నార్యమార్గంబును విడిచి వేదంబులు వెదకుటయంద శ్రమించు

గోవింద పదారవిందంబులందు సంతతాసక్తచిత్తలగు నీమత్తకాశినుల పాదధూళిఁ బవిత్రంబులైన బృందావన గుల్మలతౌషధీక్రిములం దేదేని యొక రూపంబుగ జన్మింప నాశపడుచున్నాఁడను. రమారమణియు నాప్తకాములైన బ్రహ్మాదులును యోగీశ్వరులును దమ యాత్మలం దెవ్వని నర్చింతు రట్టి ముకుందుచరణారవిందంబులును రాసకేళియందుఁ దమ స్తనంబులఁ గౌఁగిలించి లో వెలి తాపంబుల నెల్ల నివ్వ గుజ్జగించిరి. యెవ్వరు కృష్ణకథాగానంబుల ముల్లోకంబులను బావనంబు చేయుదు రట్టి నందవ్రజ సుందరుల పాదరేణు బృందంబునకు వందనంబులు గావించెద.

అని వారల మాహాత్మ్యంబు వర్ణించి యుద్ధవుండు గోపికల యనుజ్ఞ వడసి యశోదానందులకు గోపాలురకుఁ బోయి వచ్చెదనని చెప్పి ప్రయాణసన్నాహంబుఁ గావింప నందఱు నానావిధములయిన కానుక లర్పించిరి. అప్పుడు నందాదులు కన్నుల బాష్పంబు లురల నాయనతో నిట్లనిరి. అయ్యా! మా మనోవృత్తులు కృష్ణపాదాంబుజంబుల నాశ్రయించియున్నవి. వాక్కాయన నామంబునే జపించుచున్నది. దేహంబు లాయనకు నమస్కారాదు లొనర్ప నాసక్తములైనవి. పుణ్యాపుణ్యకర్మము లొనర్చి సంసారమున వర్తించు మాకేజన్మమందైన నీశ్వరేచ్ఛవలన శుభకార్యములవలనను దానములవలనను భగవంతుఁడైన కృష్ణునియందలి భక్తి లభించుఁ గాక. అని కృష్ణభక్తిచే సంతోషపెట్టఁబడినవాఁడై యుద్ధవుండు రథంబెక్కి కృష్ణపాలితంబై పరిపూర్ణకామధురయగు మధురకు నరుగుదెంచి కృష్ణునకు నమస్కరించి గోకులవాసుల భక్త్యుద్రేకంబు నెఱింగించి రామకృష్ణులకు నుగ్రసేనునకు వారిచ్చిన కానుకల సమర్పించె.

కృష్ణుండు కుబ్జాగృహంబునకుఁ బోవుట.

అంతఁ గృష్ణుం డొక్కనాఁడు పూర్వము కుబ్జకుఁ దానొసంగిన వాక్యదానంబు స్మరించి సర్వాత్ముఁడును సర్వదర్శనుఁడైన కృష్ణుండు కామతప్తయైన కుబ్జయింటికిఁ దానికిఁ బ్రియంబొనర్ప నేగె. అనర్ఘంబు

లైన గృహోపకరణములచేతను, క్రీడోపకరణంబులచేతను, ముక్తా దామపతాకాదుల చేతను, వితాన శయనాసనాదులచేతను, సురభి ధూపంబులచేతను, దీపంబులచేతను, గంధహారాదులచేతను, రతి బంధ చిత్రలేఖనంబులచేతను రమ్యంబైన తన యింటికి వచ్చు కృష్ణుం జూచి కుబ్జయు సంభ్రమంబున లేచి యెదురేగి దోడితెచ్చి యర్ఘ్యాస నాదుల గౌరవించె. ఉద్ధవుండును అక్క గౌరవింపఁబడినవాఁడై తన కర్పించిన పీఠంబును స్పృశించి క్రిందఁ గూర్చుండె. కృష్ణుండును లోకాచారం బనువర్తించి నూతనశయ్యపైఁ గూర్చుండె. అదియును స్నానమాడి తొడిపూసికట్టి తాంబూలచర్వణంబుఁ గావించి యలంక రించుకొని కృష్ణునకుఁ గానవచ్చు నట్లొక యోర లజ్జాలోలస్మిత విభ్రమవిలోకనంబులఁ జూచుచు నిలువంబడియుండె. కృష్ణుండును దాని కంకణాలంకృతకరంబును బట్టుకొని చేరరాఁ దిగిచి శయ్యపై జేర్చి యంగరాగార్పణ వశంబునఁ బుణ్యంబొనర్చిన యా యింతితో నది కోరినట్లు రమించె. అదియును గామతప్తయై యతని కరంబు లురంబున నేత్రంబుల స్తనంబులనుంచుకొని గాఢంబుగఁ గౌఁగిలించి దీర్ఘతాపంబును బాసె. ఈ విధంబుగఁ గైవల్యనాథుం డంగరాగ దాన కారణంబున లభింప నా నిర్భాగ్యురాలు మోక్షంబు కోరక యిఁకఁ గొన్నిదినంబులు నా యింటనుండి నాతో రమింపుమని కోరు కొనియె. కృష్ణుండును దాని కోరిన వరంబిచ్చి యుద్ధవసహితుండై తన యింటి కరిగె.

—• రామకృష్ణు లక్రూరునింటికిఁ బోవుట. •—

అంత నక్రూరునకుఁ దానిచ్చిన బాసదలంచి కృష్ణుండు రామోద్ధవసహితుండై యతని గృహంబున కరిగె. అతండును నర వరశ్రేష్ఠులును స్వబంధువులు నగు వారి మువ్వుర దూరంబునందె కాంచి లేచి సంతోషంబున వారిని గౌఁగిలించి వారికి నమస్కరించి వారి యభివాదనంబులు గైకొని యర్ఘ్యాసనంబులఁ గూర్చుండఁజేసి పాదప్రక్షాళనంబు గావించి యా నీరంబు శిరంబుపై జల్లికొని

యోగ్యాంబర భూషణ గంధమాల్యాదు లర్పించి వారి పాదంబులు తొడపై నిడికొని యొత్తి వినయంబున శిరంబు వ్రాల్చి రామకృష్ణులతో నిట్లనియె.

కులద్రోహియైన కంసుండు సపరివారుండై మా యదృష్టంబున హతుండయ్యె. మీ వలన నీ యదువంశంబు దుఃఖంబువలన నుండి యుద్ధరింపఁబడి యభ్యుదయంబు నొందె. మీరు జగత్కారణులు జగన్మయులునైన ప్రధానపురుషులరు. మీ కంటె నుత్కృష్టమైనది కాని తదాత్మకంబు గానిదిగాని వేఱొండు లేదు. ప్రకృతి పురుష కాలంబులను స్వశక్తులచే నాత్మసృష్టంబై నామరూపవిభక్తంబై చిదచిదాత్మకంబైన యీ విశ్వంబును నియంతయు నంతరాత్మవునై యనుప్రవేశంబుఁ గావించి శ్రుతిప్రత్యక్షర గోచరంబుగా నానా విధముల మీరు కానవచ్చుచుందురు. ఎట్లనఁ జరాచర భూతంబులందుఁ బృథివ్యాది పంచభూతంబులు పలువిధములఁ దోఁచు భంగిని నేకరూపుఁడవును స్వతంత్రుఁడవును నంతరాత్మవునై నీవు నీవలనన కలిగిన పదార్థంబులందు నానావిధంబులఁ బ్రకాశింతువు. ఆత్మశక్తులైన రజస్తమస్సత్త్వగుణంబులచే విశ్వంబును సృష్టింతువు. హరింతువు రక్షింతువు గాని వాని గుణకర్మములచే బద్ధుఁడవు గావు. జ్ఞానాత్ముఁడవైన నీకది బంధకారణ మెట్లగు ? జీవాంతరాత్మవైన నీకు దేహాద్యుపాధులు నిరూపింపఁ బడకుండుటచే నీకు సాక్షాజ్జన్మంబు లేదు. ఆ కారణమువలన నీకు జన్మకారణమైన కర్మబంధమును లేదు. దాని నుండి విడివడుటయు లేదు. కావున స్వభావమునఁ గామాది విరహితుండ వగు నీకు దేహాద్యుపాధులు కలవనుట మా యవివేకము. ఎప్పుడెప్పు డనాది వేద మార్గంబును దుష్టపాషండ మార్గంబు బాధించు నప్పు డప్పుడు లోకరక్షణార్థంబు నేను బరిశుద్ధసత్త్వమయ విగ్రహంబు ధరింతు నని నీవు చెప్పియుంటివి. దేవా ! యట్టి నీ విప్పుడు రాజులను నెపమున భూమికి బరువుగఁ బుట్టిన రాక్షసుల ననేకాక్షౌహిణుల రూపుమాపి భూభార మణంప నిజాంశమున యదుకులంబు వెలుంగ వసుదేవునింట నవతరించితివి. అధోక్షజా ! యెవ్వఁడు సర్వదేవ పితృ

భూత నరదేవమూర్తి యెవ్వని పాదశౌచజలంబులు లోకంబులఁ బావనంబు గావించు నట్టి జగద్గురుండవగు నీవు ప్రవేశించిన కతంబున మా గృహంబు లిపుడు మహాపుణ్యవంతము లయ్యె. భక్తులకుఁ బ్రియుండవును, భక్తులయందుఁ బ్రీతిగలవాఁడవును, సత్యవచనుండవును, కృతజ్ఞుండవును, హితైకాచరణ శీలుండవును, భజనశీలురకు సర్వకామంబు లన నేల నిన్నే యిచ్చువాఁడవును, వృద్ధి క్షయ రహితుండవును నగు నిన్ను విడిచి యెఱుకగలవాఁడు మఱొక్కని నేల శరణంబు వేఁడు. జనార్దనా! నా భాగ్యవశంబున యోగీశ్వరులకును గానరాని నిన్ను నేను నేఁ డిక్కడఁ గంటిని. నీ మాయను సుతకళత్ర ధనాప్త గేహదేహాది మోహరజ్జువును శీఘ్రంబునఁ ద్రుంచి నన్ను రక్షింపుము.

అని యిట్లు స్తుతించి యర్చించుచున్న యక్రూరుని జిఱునవ్వు వెలయ మాటలచేతనే యతని మోహంబున ముంచునట్లులు హరి యిట్లనియె

అయ్యా! నీవు మాకు గురుండవు జనక సోదరుండవు. సర్వదా శ్లాఘ్యబంధుండవు. మంచిచెడ్డలు తెలిపి రక్షింపఁ దగినవాఁడవు. మీకు మేము బిడ్డలము. మీవంటి భాగవతులు యోగ్యసత్తములు కావునఁ దమ శ్రేయస్సుగోరు మానవుల కెల్లవేళ సేవ్యులు. స్వప్రయోజనపరులైన దేవతలు సాధువులు కారు. జలమయంబులైన తీర్థంబులు మృచ్ఛిలామయంబులైన దేవవిగ్రహంబులు దీర్ఘకాలంబునకుంగాని పావనులఁ జేయఁజాలవు. కావున వానిని దీర్థంబులని వారిని దేవతలని యనరాదు. దర్శన మాత్రముననే సాధువులు సేవించువారిని బావనులఁ జేయుదురు. అట్టి సాధుసత్తముఁడవైన నీవు మా హితకాములలో శ్రేష్ఠుఁడవు. కావున మా శ్రేయంబుఁగోరి హస్తినాపురినున్న పాండవులయొద్దకుఁబోయి వారి దుఃఖంబు లరసి రమ్ము. తండ్రిలేని బిడ్డలను దల్లి కుంతీదేవితోడ ధృతరాష్ట్రుండు తన పురికిం బిలిపించుకొనెననియు నిప్పుడు వారు హస్తినాపురంబున నున్నవారనియు వినుచున్నారము. ఆ గ్రుడ్డిరాజు తన పుత్రునకు లోపడి తమ్ముని బిడ్డల

పట్ల సమప్రీతి వర్తింపఁడనుట నిశ్చయము. కావున నీ విప్పుడ పోయి యతని నడవడి సాధువో యసాధువో తెలిసికొని రమ్ము. కలరూ పెఱిఁగి మనవారికి మేలగుమార్గము సంఘటింతము. అని యక్రూరు నాజ్ఞాపించి కృష్ణుండు రామోద్ధవులతోఁ దన భవనంబునకుఁ బోయెను.

అక్రూరుండును హాస్తినాపురంబునకుంబోయి ధృతరాష్ట్ర భీష్మ ద్రోణాశ్వత్థామ కృప విదురాదులం గాంచి కుశలప్రశ్నం బుచితరీతిం గావించి యందుఁ గొన్నిదినంబులుండి పాండవుల విద్యాశస్త్ర పాండి త్యంబును జూచి ధార్తరాష్ట్రులు చూపోపక విషముపెట్టుట నీళ్ళఁ ద్రోయుట పాముఁలఁ గఱపించుట లోనగు దుష్టకార్యంబులు చేయుట యెల్ల కుంతీవిదురులు చెప్ప నెఱింగి క్రమ్మరివచ్చు సమయంబునఁ గుంతి యిట్లనియె.

కృష్ణా కృష్ణా మహాయోగీ విశ్వాత్మా విశ్వభావనా గోవిందా! బాలురతోడ దుఃఖించు నన్ను విపన్నురాలిం గావుము. మృత్యు సంసారమునఁబడి పరితపించువారికి నీ చరణ కమలములు తప్ప వేఱొండు శరణంబు గానరాదు. శుద్ధుండవును, బ్రహ్మంబవును బర మాత్మయు యోగేశ్వరుండవును యోగంబవును నగు కృష్ణా! నీవే నాకు గతి. అని యిట్లు కుంతి దుఃఖింప నామె నూరార్చి యక్రూరుండు ధృతరాష్ట్రుఁ గానంబోయి యిట్లనియె.

విచిత్రవీర్యనందనా! కురుకులకీర్తివర్ధనా! నీవు తమ్ముఁడు పాండుని మరణానంతరము సింహాసన మధిష్ఠించితివి. ధరణిని ధర్మం బునఁ బాలించియుఁ బ్రజలను మంచినడవడిచే రంజింపఁజేసియు, స్వజనులయందు సమబుద్ధిగలిగి పక్షపాతంబులేక వర్తించియుఁ గీర్తి యార్జింపఁగలవు. అటుచేయవేని లోకనిందలకుఁ బాలయి నరక మునఁ బడుదువు. కావునఁ బాండవులయందును నీ పుత్రులయందును భేద మెంచక సమబుద్ధిగలిగి వర్తింపుము. విడువరానట్టియు సర్వవిధ ములఁ దన్ననుసరించి యుండునట్టియుఁ దన కన్నకొడుకులవలెఁ దమ్మునిబిడ్డల నెట్లు చూడవచ్చునందువేని వినుము.

అయ్యా! జీవలోకంబున నెవ్వరితోడను దేనితోడను విడువని కూటమి గలుగదు. తన దేహమునే తాను విడిచి పోవుట సిద్ధమై యుండ నిఁకఁ బెండ్లాము బిడ్డలవార్త చెప్ప నేల? భూమిపై నొంటరి గానే మనుష్యుఁడు పుట్టుచున్నాఁడు. ఒంటరిగానే చచ్చుచున్నాఁడు. పుణ్యమును దానొక్కఁడే యనుభవించు చున్నాఁడు. పాపమును దానొక్కఁడే యనుభవించు చున్నాఁడు. అంతియగాని తన పుణ్య పాపములను బంచుకొనువా రెవ్వరును లేరు. కూడఁ బుట్టి కూడఁ జచ్చు వారును లేరు. కావున నధర్మమార్గంబున సంపాదించు ధనమువలనఁ గలుగు పాపమును దానొక్కఁడే యనుభవించును. అయ్యా! దార పుత్రాదు లేదో యొకవిధముగ నొకప్పుడైనఁ గొంత కాలమువఱకుఁ గూడియుందురు గదా. అట్లుండువఱకైన వారి రక్షణార్థము ధనము కావలదా యందువేని మూఢుండై యధర్మమార్గమున సంపాదించిన ధనమును నెవరెవరో యనుభవయోగ్యులగు భార్యా పుత్రాదుల మను నెపమునఁ దెలియునట్లు కొంత దెలియునట్లు కొంత హరించు చుందురు. ఎట్లందువేని జలములే జీవనముగా గలిగి యందే వసించు జలజంతువులు జలములను భక్షించి గదా జీవించు. ఏదో యధర్మమార్గమున ద్రవ్యమార్జించి నాది నా వారని, వీరిని బోషింప వలసిన భారము నాది యని యభిమానముచేఁ బోషించిన భార్యా పుత్రాదులు దేహము ప్రాణము ధనము లోనగునవి సంపూర్ణముగఁ దమ్ముఁ బోషింపకయే చచ్చిన మూఢుని వదలిపెట్టుచున్నవి. అన్నిటి కంటె నెక్కువయగు తన ప్రాణమే తన్ను విడిచిపోవుచుండ నితరులు విడుచుటేమి వింత. అట్టివారికై యధర్మమార్గమున ధనమార్జించి యుంచువాఁ డెంతటి బుద్ధిలేనివాఁడో! తన కనర్థము సంపాదించు కొన సమర్థుఁడైన యీ బాలిశుఁడు పాపమార్జించి యెవరికై దా నా పాపమును గడించెనో యట్టి దార పుత్రాదులు తన్ను వదలిపోఁగా నా యపరిపూర్ణమనోరథుండు స్వధర్మవిముఖుం డంధతమిస్రం బను నరకంబునఁ గూలు

కావున రాజేంద్రా! యీ లోకమును స్వప్నమాయా మనోరథంబని నమ్మి నీవు నీ మనస్సును నిగ్రహించి శాంతుండవై సమచిత్తుండ వగుము.

అనిన లోభదూషితమతియగు ధృతరాష్ట్రుండును నమృతంబు చిలికినట్లు పలుకులు పలికితి వని యతనిఁ బొగడి పంపి తన కుత్సిత మార్గంబును వదల కుండె. అక్రూరుండును నందఱచే ననుజ్ఞఁగొని క్రమ్మఱి మధురకువచ్చి హస్తిపురంబునఁ దాను గన్నది విన్నది తా నొనర్చినది సర్వము రామకృష్ణుల కెఱిఁగించి తన మందిరంబున కేగె.

గీ. భక్తవాత్సల్య పూర్ణుండు పరమ పూరు
షుండు నేకాంతభక్తులౌ శుద్ధమతుల
యోగమును క్షేమమును దానె యుద్వహించి
యరయుచుండును బంధుమర్యాద దోఁప.

జరాసంధుఁడు మధురపై దండెత్తుట.

శ్రీకృష్ణునిచేఁ దమ భర్త కంసుండు దుష్టచేష్టారిరంసుండును హింసితుండు గాఁగ నతనిభార్య లస్తిప్రాప్తి యనువారు తమ జనకుండగు జరాసంధుపాలికిం గని గోలుగోలున నేడ్చిన నతండు బిడ్డలార! యేల యిట్లు విలపించెద రనిన వారు

శా. ఏఁడ్రా తుల్యుఁడు నాకు విక్రమమునం దీ రేడు లోకంబులన్
వీఁడ్రా తండ్రిని బందిపట్టెనని విద్వేషించి గోపాలకుల్
తోఁడ్రా బంధుసమేతుఁ గంసు ననిలోఁ దున్మాడి వైధవ్యమున్
కీఁడ్రాఁ జేసెను వాసుదేవుఁడగు శ్రీకృష్ణుండు తండ్రీ! యిటుల్.

క. కుంకుమముఁ దాఁకకుండఁగఁ
గుంకలఁ గావించె మమ్ము గోడుకొనఁగ నా
మంకుఁ బరిమార్పకుండిన
నింకేపయు నేల మాకు నేలా బ్రతుకుల్.

క. సతులుఁ సుతులుఁ జ్ఞాతులు
హితులున్ మొఱ్ఱో యటంచు నేడువఁగా దు
ర్మ్రాతులు బలరామ కృష్ణులు
మృతిఁగూర్చిరి కంసభూప ముఖ్యుల కెల్లన్.

క. నీయల్లు వాని పగతురు
నా యాభీరులకు దోడునై వచ్చిరి తం
డ్రీ! యాదవమయ మయ్యెను
మా యూరని నమ్మియున్న మధురాపురమున్.

తే. ఆఁడువారము గావునఁ బ్రాణములకుఁ
దెగక మందల విడుచుటఁ బగఱు నిన్నుఁ
జూడఁగంటిమి; తేపో మఱ్నాఁడో వార
లెత్తివత్తురు నీమీఁది కింత నిజము.

జనకా! మా కతంబున గతంబునకు శోకింపఁ బనిలేదు. బలోన్మత్తులైన యాదవుల మొత్తంబు లిట కెత్తివచ్చి మా తల్లికిని మా దశఁ గూర్పకమున్న నాయత్తపడుము.

అని శోకబాష్పంబులు జాలువాఱ దీనాస్యలై ప్రలాపంబు గావించిన నా మగధరాజా యప్రియంబు విని యదరిపడి శోకరోషంబులు పెనఁగొన రేఁగి లోకం బయాదవంబుఁ గావించెదఁగాక యిఁక వారిని మననిత్తునే యని భీషణపౌరుషంబులు పలికి యిరువదిమూఁడక్షౌహిణుల సేనం గూర్చుకొని యదురాజధానియైన మధురను ముట్టడించె. మగని యింటఁ బట్టుదప్పిన విధవలు పుట్టినిల్లు పాడుచేయకుందురా? లంకయు మగధరాజ్యము పాడగుట నాడుబిడ్డలచేఁ గదా. ఇట్లు పొంగి పొరలి చెలియలికట్ట దాఁటివచ్చిన సముద్రమువలె నరాతిసేన పురజనులకు ముట్టడంబుగఁ దన పట్టనంబునకు ముట్టణంబు గావించిన కారణ మానవుండైన దానవాంతకుండు దేశకాలానుగుణంబుగఁ దన యవతారప్రయోజనం బిట్టులాలోచించె.

నేను సాధురక్షయు నసాధుశిక్షయు భూభార నిర్మూలనము ధర్మపాలనము గావింపఁగదా యవతరించితిని. ఇప్పు డీ మాగధుం డిరు వదిమూఁ డక్షౌహిణులతోడఁ బురంబు ముట్టడించె. రథ కరి తురగ భటులతోడ నీ ప్రతిభట సేన నంతయు నిర్మూలించెదను. జరాసంధుని మాత్రము చంపక విడిచితినేని వాఁడు మఱిమఱి సేనలఁగొని వచ్చు చుండు. వారిని వధించుచుందును. అటులైనఁ గొంతకుఁ గొంత భూభారము క్రమముగ నశ్రమముగ నణఁగును.

అని యిటు లాలోచించుచుండ నాకాశంబున నుండి సకలాయుధ సూతసమేతంబులైన రెండు దివ్యరథంబులు తన్ను డాయ న్వచ్చిన వానిం బలరామునకుఁ జూపి కృష్ణుం డిట్లనియె.

అన్నా! మనల నమ్మిన యదువుల కెట్టి దుఃఖపాటు పాటిల్లెఁ గంటివే. ఇపుడు మన మూరకుండరాదు. ఇవె దివ్యరథము లా సన్నములైనవి. వీని నధిరోహించి యందలి యాయుధములం గొని పురంబు నిరోధించిన విరోధులఁ బరిమార్తము. అసాధుల బాధించి సాధులకు శుభం బాపాదింపను గదా మన మవతరించితిమి. ఇప్పు డీ నగరంబును ముట్టడిగొన్న యిరువదిమూఁ డక్షౌహిణుల బిలుకు మార్చి భూభారంబు హరింపుము. అని యా యన్నదమ్ములు కలియఁ బలుకుకొని శతాంగంబు లెక్కి యల్పసేనతోఁ బురంబు వెలువడి శంఖంబులఁ బూరించి శత్రుసేనలం దాఁకిరి. అప్పుడు రెండు దండు లకు హృదయక్షోభకరం బగు బవరంబు చెల్లె. అందు దారుకుం డుదారకుశలత్వంబునఁ దేరునడప దారుణభంగి నభంగవిక్రమంబున వైరివిదారణంబుఁ గావించుచు రణంబుసేయు కృష్ణుని శంఖనినాదం బునఁ గలగుండుగొని బెండుపాటిన తన దండుం జూచి యుద్ధండుండై జరాసంధుండు వాసుదేవునితో నిట్లనియె.

ఓరీ కృష్ణా! పురుషాధమా! మేధామందుఁడా! బంధునాశకా! రహస్యవర్తనుండవును జూడ బాలకుండ వగు నీతో యుద్ధంబుసేయ సిగ్గయ్యెడిఁ దొలఁగి పొమ్ము.

ఓరీ రామా! యుద్ధమందు శ్రద్ధగలదేని ధైర్యమున సిద్ధపడుము. నా కోదండంబున నుండి వెలువడు దండికాండంబుల కాండంబుల నీ దేహంబు ఖండఖండంబులు గాఁగ స్వర్గమండలంబునకైనఁ బొమ్ము.

అనినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె ఓయీ! శూరులు సమరాంగణంబునఁ బౌరుషంబులు నెఱపుదురు గాని తమ్ముఁ దామెన్నఁడు పొగడికొనరు. ఆసన్నమరణుండైనవాని జన్నిమాటల నెవఁడు పాటించును.

అనిన జరాసంధుండు రోషాంధుండై ససైన్యంబుగ వారిపై నురవడించి చిత్తజల్లువలె శరవర్షంబు గురియించి సూర్యుని మేఘంబులు, నగ్నిని ధూళియుఁ గప్పునట్లు తన నారాచధారలచేఁ దాల గరుడధ్వజచిహ్నంబులైన యరదంబులు దృగ్గోచరంబు గాకుండ రామకృష్ణులం గప్పె.

అప్పు డప్పురంబున నెత్తగు మేడలు నట్టాలకంబులు లోనగు వానిపైనుండి చూచు లోలలోచనలు రామకృష్ణులం దలంచి శోకించిరి. వైరివాదంబుల శరధారలఁ బీడితంబైన తన సైన్యంబును జూచి కృష్ణుండు శార్ఙ్గంబు మీటి సంధానాకర్షణ ప్రయోగంబులు తెలియనీని వేగంబున వెల్లివిరియునట్లు శితశరంబు లవారిగఁ గురిసి కొఱవి త్రిప్పినట్లు మెఱసి శతాంగ మాతంగ తురంగ పదాతి సైన్యంబును నుఱుమాడె.

రాముండును విరోధిసేనం జొఱంబాఱి హలంబున గుంపుల నాకర్షించి ముసలంబున వారిశిరంబులు తుత్తునియలుగ మోఁదిమోఁది వధించి హతసైన్యుండయిన జరాసంధునిపై గవిసి యతని విరథుఁ గావించి నాఁగేట నీడ్చి రోఁకటఁ దలపగుల్ప వేయ నుంకింప శౌరి యడ్డపడి వీని వధింపవలదు. వీనితోడ నింకను గాఁగల కార్యంబు గలదు. విడువుమనిన రాముండు వాని మందల విడిచె. జరాసంధుండును నిశ్శేషహతసైన్యుండై దైన్యంబున సర్వవీరలోక సత్కృతుండైన తన కైన యవమానంబు దలంచి యిఁకఁ నే మొగంబున నగరంబుఁ

జొత్తును? ఉపవనంబునం దపంబునం గాలంబుం గడపెదం గాక యని వనగమనోన్ముఖుండైన నతని మిత్రులు నానావిధంబుల నీతులు ధర్మంబులు బోధించి యల్పులగు యాదవులచే నీకుం బరాభవంబు గలుగుట కర్మఫలంబు గాని యితరంబు గాదు. యాదవులు నిమిత్త మాత్రంబ. ఇప్పుడు వారికిం దోడుపడిన కాలంబు మరల మనకుం దోడు గాకుండునా? అప్పుడు వారిని నిర్మూలింపవచ్చును. ఇంత మాత్రమున కేల దుఃఖించెదవని యూరార్చిన నతండును దుఃఖావిలచిత్తుండై తన రాజధానికిం జనియె

రామకృష్ణులును జేనెత్తుసగాకుండ శాత్రవ చమూసమూహంబు దహించినం గాంచి సురలు విరులు గురిసి పొగడిరి. పురజనులు మేళతాళంబులతో యదువీరుల నెదుర్కొనిరి. వీధులంబోవు నా పురుషపుంగవులపైఁ బౌరాంగనలు కుసుమ విసరంబులు లాజలు ప్రీత్యావేశంబునం జల్లిరి. సూతమాగధులు మాగధ విరోధుల జయంబుం గీర్తించిరి. పగతుర నిర్జించి యార్జించిన విత్తంబంతయుం గృష్ణుం డుగ్రసేన రాజున కర్పించె.

అమ్మణ్ణి—కన్నా! భూభారముం దగ్గించుటకుం గృష్ణుం డవతరించె నని చెప్పితివే. భూమి యిందఱినైన మోయును. ఇంతకు మించిన మోయంజాల దను లెక్క గలదా?

తండ్రి— భూభార మనునది జనసంఖ్యనుబట్టి గాదమ్మా విను. పాపాతిశయమునుబట్టి. అధర్మము పాపము బరువు. ధర్మము పుణ్యము తేలిక. సదాచారసంపన్నుల ధర్మప్రవర్తకులం బుణ్యకార్యములు చేయువారల నెందఱినైన భూమి భరించునుగాని పాపాత్ములు మితిమీఱిన మోవంజాలదు. ఒక దృష్టాంతము చెప్పెద విను. అమ్మా! యమ్మణ్ణమ్మ యెంతటి మంచి యిల్లాలని నిన్ను లోకమంతయుం బొగడిన నీకు బ్రతుకు బరువుగాం దోంచునా? అటుగాక యేదైనం జెడ్డనింద యొకటి వచ్చిన నప్పుడు నీ కెట్లుండును? ఏల మనము బ్రతికి భూమికి జేటని యనుకొందువా యనుకొనవా? అప్పటి దేహమేకదా యిప్పుడును? భారముగం

దోషఁజేయునది ఏది? దుర్మార్గప్రవర్తకులగు నలువుర బిడ్డల భరించుట బరువా? సుజనులగు పదుగురు బిడ్డల భరించుట బరువా? అట్టులే భూమికిని వివాహనియమములు తప్పి యిష్టము వచ్చినట్లు పెండ్లిండ్లు చేసికొని వావి వరుసలు ఋతు ధర్మములు తప్పి స్త్రీ పురుషులు సంగమించుటచేతను మృతభర్తృకలు నవివాహితలు బిడ్డలఁ గనుటచేతను, సధర్మసంతానములు దేశమున నిండుటచేతను, లోకులు కామక్రోధాదులకు దాసులై యకార్యములు చేయుటచేతను, పాపభారమెక్కుడైన భూమి దుఃఖించును. మన వేదములు శాస్త్రములు పురాణములన్నియు ధర్మమార్గముననే మితముగఁ గామము ననుభవింపవలయునని ఘోషించుచున్నవి. ఆర్యు లావిధముగనే నడచుచుండిరి. అటులున్నను రాక్షసాంశములఁ బూర్వము క్షత్రియాది వంశములఁ బురుషులు స్త్రీలు పుట్టి దుష్కార్యములు చేయుచుండిరి. ఇప్పుడు నాలుగు వర్ణములయందును విచ్చలవిడి పుట్టి యిచ్చవచ్చిన చొప్పునఁ బ్రవర్తించుచున్నారు. విధవకొడుకులు, కన్నెబిడ్డలు, వృషలీపతి సంతానములు లోకమున వెల్లివిరియుచుండుట యందఱెఱిఁగిన విషయమే. అధర్మము మితముగా నున్నప్పుడు మారి మహామారి దండుమారి లోనగు వ్యాధు లుత్పన్నములై ప్రజల నాశము చేయును. మితిమించినపు డిప్పుడు యూరపుఖండములో జరుగు యుద్ధము వంటి యుద్ధములు కలిగి దేశములే పాడగును. దుర్యోధన ధృతరాష్ట్రుల ధనకామముగదా మన భరతఖండమును నీ విధముగఁ బాడు కావించినది.

రుక్మిణి— ఈ యంటురోగముల వలనను యుద్ధములందును జచ్చు వారందఱుఁ బాపాత్ములా?

తండ్రి— కారు. వారిలో ననేకులు మంచివారు నుందురు. సంఘాత మరణమునందును బ్రళయమందును మంచి చెడ్డ లేర్పడవు. అడవులు కొండలు మండునపుడు కంపచెట్లు మాత్రమే దగ్ధ

మగునా? ఎన్ని మహాఫలవృక్షములు జీవజంతువులు నశించును? సహవాస దోషమున వడ్లతోఁగూడఁ దట్టయుం డును. [illegible] తరువాతి చరిత్ర విను.

— హంస డిభక వధ. —

ఈ విధముగ జరాసంధుఁడు తడవకు నిరువదిమూఁ డక్షౌహిణుల సేననుగొని పదునేడుమార్లు మధురను ముట్టడించెను. పదునేడు మార్లును యాదవసహాయులైన రామకృష్ణులచే హతసమస్తసైన్యుండై యొంటి పాఱిపోయెను. ఈ పదునేడు తడవలలో నొకసారి జరాసంధుఁడు మహాబలపరాక్రమ సంపన్నులు, శస్త్రంబులచే మరణంబు లేకుండ వరంబుఁ గాంచిన లోకభయంకరులు నగు హంస డిభకులనువారలను సహాయులుగఁ గొని యపరిమిత సేనతో మధుర ముట్టడించె. యాదవసేనాపరివృతులై బలరామకృష్ణులు వాని నెదుర్కొని పోరిరి. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుండు నశస్త్రహతకులగు హంస డిభకుల నెట్లు వధింపవచ్చునని యాలోచించుచుండ దైవవశంబున హంసుఁడను రాజొకఁడు బలరామునిచే నిహతుండయ్యె. కృష్ణుం డది నెపముగఁ గొని డిభకుఁడుండు సేనయం దంతయు హంసుండు చచ్చెనను వార్త ప్రకటించె. అది విని తనమిత్రుఁడగు హంసుఁడే మరణించెనని తలఁచి విచారదూనుఁడైన డిభకుఁడు ప్రాణత్యాగంబు గావించె. ఆ వార్త విని హంసుఁడు నయ్యో! నా వియోగంబు సహింపలేక కదా డిభకుండు మరణించె. అట్టి ప్రాణమిత్రుని వియోగంబు నేనెట్లు సహింపఁగల నని యమునకు మేని నర్పించె. హంస డిభకు లిరువురు పరలోకమేగుట విని ఖిన్నుండై జరాసంధుండు మరలిపోయె. అంతకుఁ బౌరుషంబు వీడక యా వాఁడిమగఁడు పదునెనిమిదవసారి మరల నిరువదిమూఁ డక్షౌహిణుల సేనం గూర్చుకొని మధుర ముట్టడింప యత్నించుచుండెను.

ఈ లోపల భగవత్కార్యమునకు సహాయపడు నారదునిచేఁ బ్రేరితుండై కాలయవనుం డనువాఁడు పశ్చిమదేశాధిపతి మూఁడు కోట్ల సేనతోడ మధురపై దండెత్తి వచ్చెను.

—• కాలయవన వృత్తాంతము •—

రుక్మిణి— అప్పా! యీ కాలయవనుం డెవండు? వాఁడు మధురపై నేల దండెత్తె?

తండ్రి— వినుఁడు. కాలయవనుండు గార్గ్యుని కుమారుఁడు. గార్గ్యుండు వృష్ణ్యంధక పురోహితుఁడు. అతండు మహావ్రతపరుఁడు. నిత్య బ్రహ్మచారి. వివాహితుఁ డయ్యు భార్యతోడ సంసారంబుఁ జేసినవాఁడు కాఁడు. అదిగని యతని భార్యాసోదరుం డొక నాఁడు సభలో రాజుతోడ గర్గుండు షండుండని వచించె. ఆ పలుకు విని సభ్యులందరు హసించిరి. గర్గుం డవమాని తుండై యీ యజితంజయ పురంబు విడిచి శ్యాలకుపైఁ గోపంబున భార్యాసంగమం బొల్లక యీయస చూర్ణంబు భక్షించుచుఁ బండ్రెండు వర్షంబులు తపంబుసేయ రుద్రుం డతనికిఁ బ్రత్యక్షంబై యతఁడు కోరినట్లు యాదవుల నెల్ల నిరాకరింప శక్తిగల కుమారుండు గలుగ వరంబిచ్చె. అతం డట్టివరంబుఁ గాంచుట విని యనపత్యుండైన యవనుం డాయనను బ్రార్థించి తెచ్చి తనగృహంబున నునిచికొని యీయనసేవకై గోపాలికల నియమించె. అప్పు డొక యచ్చర గోపీవేషంబు ధరించి యతని వశపఱచుకొని యతనివలన నొక కుమారుఁ గనియె. ఆయన కుద్భవించిన యీ కుమారుఁ దనకు మారుగ యవనుండు గైకొని పెంచి పెద్దఁజేసె. జరాసంధుఁ డీ వరంబు నెఱిఁగిన వాఁడగుట నతని సాహాయ్యంబుఁ గోరుటచే యాదవ సహజ విరోధియగు నతం డతనికిఁ దోడ్పడి రామకృష్ణుల వధింప నుద్యమించె. వాని యుద్యమం బెఱిఁగి వాని ప్రజ్ఞాబలంబు నెఱుంగగోరి కృష్ణుఁ డొక ఘటంబున సర్పంబును బదిల

పఱిచి దూతచే నతనికడ కంపె. అతం డది యెఱిఁగి కుండ నిండ జలిచీమలను విడిచి మరలఁ బంపె. కృష్ణుండు ఘటంబు విచ్చిచూడ సర్పంబు చచ్చియుండె. వీఁడు సులభసాధ్యుఁడు కాఁడని కృష్ణుండు గ్రహించె. అప్పుడు శ్రీకృష్ణమూర్తి బలరామునితో నిట్లనియె.

అన్నా! కాలయవన వీరుఁ డపారపారావారముంబోలు సేనా వారముతో మనపట్టణము ముట్టడించెను. నేఁడో రేపో మఱునాఁడో జరాసంధుఁడును ప్రబలసైన్యంబుతో దాడిపెట్టునని వింటిమి. మన మీ యవనునితోఁ బోరుచుంటిమా జరాసంధుఁడు క్రోధాంధుఁ డగుట పురంబుఁ బ్రవేశించి యాదవాదుల హింసించు నొండె నొండెఁ జెఱపట్టుకొని పోవును. కావున దీని కొక యుపమ నాలోచించితి.

ద్వారకా నిర్మాణము

పరులకు దుర్గమంబైన జలదుర్గంబొకటి నిర్మించి యందు మన బంధువుల నెల్ల నుంతము. వారటు సురక్షితులై యుండఁ గాలయవను వధింతము. అని తన మతంబున కాయన సమ్మతింప విశ్వకర్మం బిలిచి నీవు సముద్రమధ్యంబునఁ బండ్రెండు యోజనంబుల నిడివి వెడల్పు గల నగరంబు నిర్మింపుము, అని యాజ్ఞాపించె. అతండు వల్లెయని నిజశిల్ప చాతుర్యంబు మెఱయ విశాలమార్గంబులు, నున్నతహర్మ్య ప్రాసాదంబులు, జలధరంబులనంటు గోపురంబులు, బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్యశూద్రులకు వాటంబులగు పేఁటలు వాడలును, దేవతా వృక్షంబులచే మాననీయంబులగు నుద్యానంబులు, నిర్మల వారి పూర భారంబులగు కాసారంబులు లోనగు సకల పదార్థములతో మనోహారంబగు ద్వారకానగరంబును వాస్తుశాస్త్రంబు చొప్పు తప్పనీక యప్పుడ జలదుర్గంబుగ నిర్మించె. ఇంద్రుండు సుధర్మ యను నిజ సభాభవనం బందు నెలకొల్పె. దేహమంతయుఁ దెలుపును, నొక చెవి నల్లనైన గుఱ్ఱముల మనోజవంబుల వేయింటిని వరుణుండొసంగె. కుబేరుఁడు నవనిధు లందించె. తక్కిన దిక్పాలురును దమ యధిపతి

త్వమునకుఁ దగినట్లు మేలిపదార్థముల నంపిరి ఈ వృత్తాంతం బంతయు విశ్వకర్మ తెలుపఁ గృష్ణుండు మధురాపురజనుల నెల్ల వారి వారి ధనధాన్యాదులతోడఁ దన యోగమహిమచే వారు శత్రువులకు గోచరింపకుండఁ జేసి ద్వారకయందుఁ జేర్చి మరలివచ్చి రామునితో నాలోచించి పద్మమాలికాధరుండును, నిరాయుధుండునై పురద్వారంబున వెలువడి వచ్చె.

— కాలయవనుండు కృష్ణుని బట్టుకొన వెంబడించుట. —

ఇట్లు పురంబు వెలువడి యొక్కరుండ వచ్చి భీతుండునుంబోలెఁ బరువిడుచుండఁ గాలయవనుండును నుదయించు చంద్రునివలెఁ జూడ్కికి నింపైనవాఁడును, జామనిచాయ మేనివాఁడును, బీతకౌశేయవాసుండును, శ్రీవత్స వక్షుండును, కౌస్తుభమాలాలంకృతుండును, బృథుదీర్ఘబాహు చతుష్కుండును, నవసరసిజంబులఁబోలు నయనముల వాఁడును, నిత్యప్రముదితుండును, శ్రీమత్కపోలుండును, శుచిస్మితుండును, మకరకుండలవిరాజమాన సుందరవదనారవిందుండును నగు నప్పురుషోత్తముఁ జూచి నారదుండు చెప్పిన గుర్తులవాఁడు వీఁడె పో కృష్ణుండు సందేహంబు లేదు. వీఁడు నిరాయుధుండై రిత్తకాళ్లఁ బరువిడుచుండ నేను సాయుధుండనై వీనితోడఁ బోరుట ధర్మంబు గాదు. కావున నేనును నిరాయుధుండనై కాలినడఁ జని పట్టుకొనియెద నని యూహించి తన యెద్దుముఖముగుఱ్ఱమును డిగి యోగులకును బట్టరాని దిట్టఁ బట్టుకొనియెద నని యాకట్టేఁడి యాయన వెంట జవంబునం బఱచె.

హరియును బగతుండు తన్నుఁ బట్టఁబాఱఁ దానును బాఱుచు నతండు నిలిచినఁ దాను నిలుచుచుఁ బట్టవచ్చినఁ గుప్పించి దాఁటుచుఁ బట్టుట దుష్కరంబని నిలిచిన డాయుచు, రోషంబు పురిగొల్ప ఱాల వ్రేయుచు, వృక్షాదు లడ్డంబువచ్చిన నిటుచూపి యటులటు చూపి యిటు దాఁటులు పెట్టుచుఁ దన కడ్డంబురాఁగ నిట్టట్టు కేడించి దూసికొని వెళ్లుచు, మిట్టలెక్కుచుఁ బల్లముల దిగుచు, నిట్లు

కృష్ణుఁడు నతనికి రోషంబుఁ బుట్టింప "నన్ను నీవా పట్టెదు రారమ్ము. నీ గమనజవంబు చూతు" మని గికురించి వంచించి మోసగించి పరుష దూషణంబులను బౌరుష భాషణంబులను సోత్ప్రాసాలాపంబులను లాగికొని దవ్వు పోయిపోయి తటాలున నొక గుహ జొచ్చి తిరో హితుండయ్యె. కాలయవనుఁడును నోరీ! మగతనంబుమాని పందవై యేల పాఱెదవు. యదుకులంబునఁ బుట్టిన నీ కిట్టి పిఱికితనము తగ దని యాక్షేపించుచుఁ జిక్కితివిరా యింకెందుఁబోయెద వని తానును లోపలఁ జొరఁబాఱె.

ఇట్లు వేగంబున గుహసొచ్చి నలుదెసలు పరికించి యందొ క్కఁడు నిద్రించుచుండ వాఁడె కృష్ణుఁడని భ్రమసి యోరీ! యీ దొంగచేష్టలు నా యొద్దనా యని గద్దించుచు లే లెమ్మని యెగసి కాలఁ దన్నె. ఇట్లు తన్నుటయు దీర్ఘకాలంబుగ నిద్రించుచున్న యప్పురుషుండు లేచి కోపదృష్టిఁ జూచుటయుఁ గాలయవనుఁడు నిలువునఁ గాలి భస్మంబై కాలుప్రోలికిం జనియె.

రుక్మిణి— కాలయవనుఁ డనఁగా నల్లతురకయని కదా యర్థము?

తండ్రి— యవనశబ్ద మిప్పుడు తురకలకు యూరోపుఖండవాసులకు నన్వయించుచుండినను బూర్వము గ్రీకులకుఁ జెల్లుచుం డెను. గ్రీక్కుశబ్దమునకు గర్గశబ్దమునకుఁ గల సామ్యమును బట్టి కాఁబోలు గర్గాశ్రమమే గ్రీస్ అందురు. దాని కను గుణముగ గర్గునకు యవనునకు సంబంధమున్నట్టు లీ కథవలన నేర్పడుచున్నది. గర్గుఁడు గొప్ప జ్యోతిషుఁడనుట సుప్ర సిద్ధము. గ్రీసుదేశవాసులు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునఁ బ్రసిద్ధులు కదా. బ్రాహ్మణుఁడగు గర్గుఁ డీ దేశంబుననుండి పోయినవాఁ డగుట గ్రీసుదేశమునకు జ్యోతిషము తొలుత మన దేశము నుండియే పోయెననుట సమంజసము. ఆవల నచ్చటివారు వృద్ధిపఱచిరి. వారి సంకేతములు గొన్ని మన శాస్త్రమునం దిప్పుడు గాననగు.

ఈ నిద్రించుచుండిన పురుషుం డెవ్వండో చెప్పెద వినుండు. అతం డిక్ష్వాకు కులజుండగు మాంధాత కొడుకు. పేర ముచుకుందుండు. ఆయన బ్రహ్మణ్యుండని సత్యసంగరుండని విఖ్యాతి వహించినవాండు. తమ్ము రాక్షసులనుండి రక్షింపుమని దేవత లాయనను బ్రార్థించిరి. ఆయనయు సంగీకరించి దీర్ఘకాల మా దేవతల రక్షించె. తరువాత షణ్ముఖుండు దేవ సేనాధిపత్యంబు వహించె. అంతట బృందారకు లందఱు ముచుకుందుం గాంచి రాజేంద్రా! నీవు నిష్కంటక రాజ్యమును, సర్వసుఖములను వదలి యిట కరుదెంచి మమ్మింత కాలము రక్షించితివి. ఈలోపు నీ పుత్రమిత్ర కళత్ర జ్ఞాతి బాంధవ మంత్రులును, నీ సమకాలికులైన ప్రజలు గాలపాశ వశులైరి. వారెవ్వ రిప్పుడు లేరు. పసులకాపరి పసులంబోలె భగవంతుం డవ్యయుండు. కాలరూపంబున సర్వభూతంబులు తనకు వశపడం జేసికొనుచుండును. కావున నీ వొక్క వరంబుం గోరుము అనిన నతండు ముక్తి గోరె. దేవతలు నయ్యా ముక్తినొసంగ శక్తుండు విష్ణుండు తప్ప మఱి యెవ్వండును గాండు కాన మఱి యొండెద్దియైనం గోరుమనిన నాకు దేనిపై వాంఛ లేదు. దీర్ఘకాలంబు సుఖంబుగ నిద్రింప వరం బొసంగుండు. నాకు నిద్రాభంగము గావించినవాండు నే సల్గిచూచిన భస్మంబగుం గాక యనిన వారు నట్ల యొసంగిరి. ముచుకుందుం డా గుహ సొచ్చి యది మొదలు నిద్రాసంగమ సౌఖ్యం బనుభవించుచుండె.

ఇట్లాభూపాలు కోపానలంబున యవనుండు భస్మీభూతుండగుడుం గృష్ణుండును దక్షిణం బా భక్తాగ్రేసరునకుం బ్రత్యక్షమై నిలచిన నీలమేఘశ్యాముండును, పీతాంబరుండును, శ్రీవత్సవక్షుండును, గౌస్తుభ వైజయంతి వనమాలికా విరాజితుండును, చతుర్భుజుండును, చారు ప్రసన్న వదనుండును, మకరకుండల మండితుండును, త్రిలోకీ దర్శనీయుండును, గరుణాకటాక్షవీక్షణుండును, నవయౌవనుండును, మత్త సింహ విక్రముండును నగు నమ్మహాతేజుం దేఱిచూడంజాలకయు, సవినయంబుగ నయ్యా! నీ వెవ్వండవు? ఈ గిరికందరమున కేల వచ్చితివి?

కఠిన కంటకనివేశంబైన యీ ప్రదేశంబున నెత్తమ్మిరేకులకో గోమలంబులైన రిత్తగాళ్ళ నేల తిరిగెదవు? నీవు తేజస్వుల మూర్తీభూత తేజంబవా? సూర్యుండవా? చంద్రుండవా? ఇంద్రుండవా? లోకపాలకులలో నొక్కరుండవా? త్రిమూర్తులలో నొక్కరుండవా? దీపంబు కోవున నీ గుహా చీకటుల మాయఁజేయు తేజంబున వెలుఁగుట జేసి పురుషోత్తముఁడవైన విష్ణువుగా నిన్నుఁ దలఁచెద. నీ కిష్టంబేని నీ కులగోత్రకర్మముల వినిపింపుము. పురుషపుంగవా! మే మిక్ష్వాకు వంశంబునఁ బుట్టిన క్షత్రియులము. నా పేరు ముచుకుందుఁ డందురు. మాతండ్రియు వనాశ్వపుత్రుండైన మాంధాత. చిరకాలము మేల్కని యుండిన కతంబున గాసిలి యీ విజనప్రదేశంబున నిద్రించుచుండి యిప్పు డెవ్వఁడో లేపిన మేలుకొంటిని. ఆ నిద్ర లేపినవాఁడు వాని పాపంబున వాఁడే భస్మితుండయ్యె. అంతలో శ్రీమంతుఁడా! చెంత నీవు గానవచ్చితివి. నీ మహాతేజంబున హతశక్తుండనై నిన్నుఁ దేటి చూడఁ జాలనైతిని. చూడకుండు మనెదవేని సర్వదేహి మాననీయుఁడవైన నిన్నుఁ జూడకుండిన జన్మంబే వ్యర్థంబు అనిన నమ్మహారాజుం జూచి భగవంతుండు మేఘగంభీర భాషణంబుల నిట్లనియె.

—• ముచుకుందునితోఁ గృష్ణుండు సంభాషించుట. •—

అయ్యా! నాకు జన్మకర్మ నామధేయంబులు వేనవేలు కలవు. అవి యనంతము లవుటచే వానిని లెక్కింప నేనును శక్తుండఁ గాను. బుద్ధిమంతుఁ డెవ్వఁడేని యెప్పుడేని యెట్టులేని భూపరాగంబున నణువులు లెక్కింపఁగలిగినను నెన్ని జన్మంబులనైన నా గుణకర్మనామంబులు లెక్కింపఁజాలఁడు. పరమర్షులును గాలత్రయ గోచరంబులైన నా జన్మకర్మంబుల నెన్నఁబూని పారము గనలేకున్నవారు. అయిన నీ కాలంబునకు సంబంధించిన నా జన్మ గుణకర్మనామధేయంబుల నేన చెప్పెద నాకర్ణింపుము. బ్రహ్మదేవుండు ప్రార్థింప ధర్మరక్షణార్థంబుగను, భూమికి భారముగనున్న యసురుల నశింపఁజేయను యదుకులంబున వసుదేవునింట నవతరించితి. వసుదేవ సుతుఁడనౌట నన్ను వాసు

దేవుఁ డందురు. కంసుఁడుగా జనించిన కాలనేమియుఁ బ్రలంబుఁడు లోనగువారు హతులైరి. నీ నేత్రజ్వాలల దగ్ధుఁడైన వీఁడు యవనుఁడు. నిన్ననుగ్రహింపఁ గోరి నాని నిటకు నుపాయంబున లాగి తెచ్చితి. నీవు పూర్వంబున నన్ను నారాధించితివి. నీవు కోరిన వరంబులెల్ల నిచ్చెదఁ గోరుము. నాకుఁ బ్రపన్నుఁడగువాఁ డెన్నఁడును సంసార మునఁ జిక్కి శోకింపఁడు సుమా? యనిన ముచుకుందుండును నిరువది యెనిమిదవ యుగమున నారాయణుండు వసుదేవునింట నవతరించునని చెప్పిన వృద్ధగర్గు వాక్యంబుల స్మరించి సంతోషించి కరంబులు ముకు ళించి నమస్కరించి యిట్లనియె.

—• ముచుకుందుఁడు శ్రీకృష్ణునకుఁ దనకోరిక విన్నవించుట •—

ఈశ్వరా! స్త్రీపురుషాత్మకంబైన యీ జనంబు నీ మాయచే మోహితంబై యసత్యరూపంబైన సంసారంబున దృష్టినిలిపి యాత్మ హితంబైనదానిఁ గానలేక సుఖమాశించి మోసపోయి దుఃఖకార ణంబులైన గృహంబులందు నాసక్తమగుచు నిన్ను భజింపకున్నది. అనఘా! త్వదారాధనోపయుక్తంబైన మానుషదేహంబు దుర్లభంబు. అది లభించియు వికలంబుగాక దృఢంబుగ నవయవపూర్తి కలిగియుం డుట కష్టంబు. అట్టి దప్రయత్నంబుగ లభించియు నీ పాదారవిందం బుల భజింపక పశువులవలెఁ బచ్చిక కప్పిన బావివంటి సంసారంబున దుర్మతులు గూలుచున్నవారు. అజితా! రాజ్యశ్రీవలనఁ గలిగిన మదం బున దేహంబె యాత్మయని భ్రమించి సుత సతీ ధనాగార భూములం దాసక్తుఁడనై దురంతచింతచే గతకాలంబు నంతయు వ్యర్థంబుగఁ గడపితిని. ఇంటి మంటిగోడవంటి యీ కళేబరమందు నేను మాన వేశ్వరుఁడ నను నభిమానముంచి రథ కరి తురగ పదాతి సేనావృతుం డనై దుర్మదంబున నిన్ను గణింపక దేశంబులెల్లఁ గ్రుమ్మరితిని. ఈ కార్యమిట్టు లాకార్యమట్టులు గావించెద నిది యిట్లనుభవించెద నను కోరికల ప్రోవులచే మత్తుఁడనై విషయలాలసుఁడనై మేర మీఱు లోభంబునకుఁ జిక్కిన నన్ను నంతకుండవు నప్రమత్తుండవు నగు

నీ వాఁకలిగొనిన సర్పము మూషికమునుం బోలెఁ బ్రింగుచుండు. ముందు కనకాభరణంబుల నలంకృతంబులైన రథగజముల మీఁద నొయ్యారంబుగఁ దిరుగుచు మహారాజ ఖ్యాతిఁగన్న కళేబరములే దురత్యయంబైన కాలంబు మహిమఁ బూడ్చినను గాల్చినను గ్రిములని మలమని బూడిద యని పేరులఁ బొందుచున్నవి. దిశావలయంబంతయు జయించి తనయట్టి పరాక్రమసంపన్నుఁడు లేఁడని ప్రఖ్యాతిఁ జెంది సరిరాజులు సేవింప వెలుంగు మగవాఁడు మైథున సుఖమే ప్రధానముగాఁ గల స్త్రీలచే గృహములందు నీశ్వరా! క్రోఁతివలె నాడింపఁబడుచుండును. తొలుత రాజను గావలయునని యేవియో కర్మములు చేసి రాజశరీరంబు ధరించియు నంతటితోఁ దృప్తిలేక యాశాపాశశతబద్ధుఁడై యతం డంతకంతకుఁ బెరుఁగు గోరికలకు లోబడి యింద్రపదవిఁగోరి నేలఁబరుండియుఁ, బస్తులుండియు, బ్రహ్మచర్యం బవలంబించియుఁ, బ్రాప్తించిన సుఖమునైన భోగింప లేకున్నవాఁడు. సంసారమునందలి భ్రమ నివర్తించుకాల మాసన్నంబైనపుడు సాధుజనులతోడి సహవాసంబు లభించు. సజ్జనసహవాసం బెప్పు డలవడు నప్పుడ సద్గతియుఁ బరావరేశుండ వగు నీపయి మతియు జనించు. సాధువులగు రాజులును నఖండ భూమండలాధిపత్యము వహించియు నేకాగ్రచిత్తంబున వనంబుఁ బ్రవేశించి తపశ్చర్యనుండి దేనిని గోరుదురో యట్టి రాజ్యానుబంధనివృత్తి నా ప్రయత్నము లేకయే కలుగ నీవే యనుగ్రహించితివి. ఇతరవాంఛ లేవియు లేని నీ యేకాంత భక్తులుగోరు నీ పాదసేవ తప్ప మఱి యేవరంబు గోరనొల్ల. మోక్షప్రదుండవగు నిన్నారాధించిన బుద్ధిమంతుఁ డెవఁ డాత్మబాధనంబులగు విషయసుఖంబులఁ గోరు? కావున నీశ్వరా! సత్త్వ రజ స్తమోగుణానుబంధనంబులైన కామక్రోధాదుల నెల్ల వదలి నిరంజనుండవును, నిర్గుణుండవును, నద్వయుండవును, బరమపురుషుండవును, జ్ఞానైకస్వరూపుఁడవును నగు నిన్ను శరణు చొచ్చెదను. ఈ సంసారమునఁబడి తాపత్రయంబుచేఁ దపించి దాన ననేక దుఃఖంబులచేఁ బీడితుండనై యరిషడ్వర్గంబులకుఁ జిక్కి చిరకాలంబునకు నెట్టెట్లో

శాంతినిం గని రక్షకా! యభయంబును, సత్యంబును, నశోకంబును నగు నీ పాదాబ్జంబుల ప్రాపుఁగాంచితి. ఆపన్నుఁడనై యుండి యిప్పుడు ప్రసన్నుఁడనైన నన్ను నీశ్వరా! రక్షింపుము. అనిన భగవంతుం డిట్లనియె.

సార్వభౌమ మహారాజా! నీ బుద్ధి రాగాది మలరహితంబై దృఢంబునై యున్నది. నీ కోరికలెల్లఁ దీర్చెద వరంబులు గోరుమని యాసకొల్పినను నీ బుద్ధి కామంబుచే హతంబు గాదయ్యె. నీ మనస్సు ప్రమాదపడకుండుటకై వరంబుఁ గోరుమంటిని. నా యేకాంతభక్తుల బుద్ధి యెప్పుడును గామంబులకుఁ బట్టుపడదు ప్రాణాయామాది యోగంబుల మనస్సు నియమించుకొనినవారు నాయందు భక్తిగల వారు గారేని యెప్పుడైన నిజకర్మవాసనాబలమున విషయములకుఁ బట్టువడుదురు. మనస్సు నాయందు నిలిపినవాఁడవై నీవు యథేచ్ఛం బుగ లోకంబునఁ గ్రుమ్మరుము. నీకు నాయందలి భక్తి సర్వదా యవిచ్ఛిన్నంబుగ నిలుచును గాక. నీవు సాక్షాత్కరించియు నిప్పుడ మోక్షమీయక దేశాటనంబు గావింపుమని కాలవిలంబనంబుఁ గావించెదవేల యందువేని విను. నీవు క్షత్రియధర్మమందు నిలిచి వేఁటనెపమున జంతుహింస గావించితివి. ఆ పాపంబు క్షయింప నన్ను నీవు మనంబున నిల్పి తపంబుఁ గావింపుము. నీవు జన్మాంతరమున బ్రాహ్మణుండవై సర్వభూతహితమతివై పుట్టి కేవలుండ నైన నన్నుఁ జేరఁగలవు.

అని యిట్లు భగవంతుఁ డనుగ్రహించిన ముచుకుందుండు గోవిందునకుఁ బ్రదక్షిణ వందనంబు లాచరించి గుహ విడిచి వెలి వచ్చి హ్రస్వాకారంబుల నున్న మనుష్యులను బశు పక్షి మృగ వృక్షాదులను జూచి కలియుగంబు ప్రాప్తించుచున్నదని తలఁచి యుత్తరాభిముఖుండై చని శ్రద్ధాయుతుండును, ధీరుండును, నిస్సంగుండును, ముక్తసంశయుండునై కృష్ణునందు మనంబు పదిల పఱిచి గంధమాదనంబుఁ బ్రవేశించి నరనారాయణాలయంబైన బదరికాశ్రమంబుఁ జేరి సర్వద్వంద్వసముండును, శాంతుండునునై

తపస్సుచే హరి నారాధించె. కృష్ణుండును మరలి మధురకు వచ్చి మ్లేచ్ఛబలంబు నెల్ల వధించి వారల ద్రవ్యంబెల్ల నెడ్లమీఁదను మనుష్యులచేతను ద్వారకకుఁ బంపె. ఇట్లు ధనంబు సాగిపోవుచుండ నింతలో జరాసంధుం డిరువదిమూఁ డక్షౌహిణుల బలంబుతో పదునెనిమిదవమాఱు మధుర ముట్టడించె.

వికద్రుండు జరాసంధుతో యుద్ధముసేయుట వలనఁ గలుగు నష్టకష్టములఁ దెలుపుట.

ఇట్లు జరాసంధుండు ప్రబలసేనావారంబుతో వచ్చుచుండుట విని కర్తవ్యమాలోచింప యాదవులందఱు సభకూడిరి. అందు నీతిశాస్త్ర విశారదుండగు వికద్రుం డనువాఁడు జలజాక్షునితో నిట్లనియె. మీ రందఱు యదుసంతతివారు. ఆ సంతతియం దిప్పుడు భామ, సాత్త్వత, భోజాంధక, యాదవ, దాశార్హ, వృష్ణి నామంబుల నేడు శాఖలవారు గలరు. మీ పూర్వులు నానాదేశంబుల నానా రాష్ట్రంబుల స్థాపించి యందందు రాజ్యంబు బాలించుచుండిరి. ఇందు వసువను వాని తనూభవుఁడు వసుదేవుఁడు. ఆయన చెల్లెండ్రు కుంతియు, శ్రుతశ్రవయును. అందుఁ గుంతి పాండురాజు పత్ని యయ్యె. చేదిరాజగు దమఘోషుండు శ్రుతశ్రవను వివాహమయ్యె. ఇప్పు డీ కులమువారికెల్లఁ గాలము సమీపించినట్లుండ నీ వీ కుల ముద్ధరింప జన్మించితివి. నీవు సర్వజ్ఞుఁడవు, సర్వభర్తవు. నీ కలరూపు దేవతలు నెఱుఁగరు. నీవు జరాసంధునితోడఁ బోర సమర్థుఁడవు. నిన్ననుసరింప మేమును సిద్ధపడియున్నారము కాని జరాసంధుఁడు మహాబలసంపన్నుఁడు. అనేకరాజ పరివృతుఁడు. అపార సేనాసహాయుఁడు. మనకా యాదాయము మితము. ఊరియందు నాహార పదార్థములు వంటచెఱకు లోలఁదులు. పట్టనమునకా కోట లేదు. అగడ్తలు సుస్థితిని లేవు. ద్వారములు యంత్రపూరితములు గావు. జరాసంధుని ధాటి కిది యొకనాఁడైనఁ దాళునావల దీర్ఘోన్నత వప్ర ప్రాకారములు నాయుధశాలలు నిర్మింపఁబడవలయును. కంసుఁడు

నిజభుజబలమున నగరముఁ గాచుచుండెఁ గావునఁ వీని లక్ష్యపెట్టిన వాఁడు గాఁడు. కావున నిప్పు డీ నగరము సురక్షితము గాదు. కంస భృత్యులు, పోషితులు, మిత్రులు నగు దానవులు కంసవిరోధిపక్షావలంబులమైన మనయందు సందురోసి భేదంబులు కల్పించుచున్నారు. వారు నిక్కముగ మనకు సహాయులగుట సంశయము. జరాసంధ భీతిఁ బలాయితులైన రాజులును నతనితోడఁ బోరాడ సమకట్టిన మనల నిందింతురు. యాదవుల యంతఃకలహంబులచే మేము చెడితి మని పౌరులును మనల దూషింతురు. ఈ యంతఃకలహమునకుఁ గారణభూతుఁడవు నీవ. కావున నీవే దీనిఁ జక్కఁబెట్టవలయును. నేను నీకుఁ గర్తవ్యము బోధించుచున్నాఁడ నని తలంపకుము. నా యభిప్రాయము తెలుపుచున్నాఁడను.

అనినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె. అయ్యా నీవు నీతియుక్తము ధర్మసమ్మతమగునట్లు పలికితివి. నేనును బ్రజాక్షేమము గోరువాఁడనే. మా వలన వారి కొక కష్టము రారాదు. కావున జరాసంధు నెదిరింప శక్తులమయ్యును నతఁడు కనుచుండ వెఱచినవారివలె నూరు విడిచి పెరువెత్తెదము. వానికి ద్వేషము మా మీఁదనే కావున వాఁడు ముమ్మెఁ బట్టుకొన మా వెంట బఱతెంచుఁగాని యూరిపైఁ బడఁడు. అంతియ గాక పౌరుషశాలియగువాఁడు తన ద్వేషులపైఁ బగ సాధింపఁ దలంచునుగాని రిత్తప్రజలఁ గారింపఁడు. అని వచించి యన్నతోఁ గలియఁబలుకుకొని మాగధుండు చూచుచుండ బలరాముతోడ నిరాయుధుఁడై మధుర విడిచి భీతి నటించుచుఁ బరువు వాఱె.

—• రామకృష్ణులు దక్షిణపథాభిముఖులై పరువెత్తుట. •—

ఇట్లు దక్షిణపథాభిముఖులై రామకృష్ణులు కామరూపంబుల నానాదేశంబులు గడచి చని సహ్యశైలంబెక్కి దక్షిణంబుగఁ బోవు బాటఁగని దానివెంట నల్పకాలం బరిగి స్వవంశజనాధిష్ఠితంబైన కరవీరపురంబు డాసి యందు వేణానదీతీరంబున నొక మహోద్యం

బరంబుఁ గనిరి. అచ్చటఁ బరశురాముఁడు వారికి గోచరించె. అమ్మ హాత్మునిఁగని కృష్ణుండు మహాపురుషా! నీవు క్షత్రియకులాంతకుఁడవగు భార్గవరాముఁడవని నే నెఱుఁగుదును. నీవు బాణవేగంబున సముద్రము నాకులపఱిచి నేలఁగొని సుర్పారకనగరంబు నిర్మించితి వనియు సముద్రతీరంబున సప్తకోంకణంబున రాష్ట్రనిర్మాణంబుఁ గావించితి వనియు నెఱుగుదును. మేము యాదవులము. వసుదేవ నందనులము. కంసభీతుఁడైన మాతండ్రి మమ్ము నందవ్రజంబున నుంచ నంద పెరిఁగితిమి. మాకు నీడు వచ్చిన వెంటనె మధురకుం జని కంసునిఁ బరిమార్చి యతని తండ్రికిఁ బట్టాభిషేకముఁ గావించితిమి. ఆవల జరాసంధుఁడు పెక్కు తడవలు మధుర ముట్టడించె. పురప్రకృతిజనరక్షణార్థమై మేము కాలినడఁ బరువెత్తి వచ్చితిమి. మేము బలవంతులము గాము. సన్నాహమును లేదు అసిచర్మచర్మశకట భటాదులు సర్వమంగళము. ఇప్పుడు మిమ్ముఁ జేరితిమి. మాకుఁ గర్తవ్య మెయ్యది యుపదేశింపుము.

అనిన రేణుకానందనుం డిట్లనియె. కృష్ణా! నీకుఁ గర్తవ్యము నెఱిఁగింప నేను సశిష్యుఁడనై యిట కరుదెంచితి. నీ గోవ్రజవాసము, దుష్టదానవ నిబర్హణము, కంసవధ, జరాసంధ దురాగతము నెఱుంగుదు. బాలుఁడు గాకుండియు దేవకార్యార్థమై జగత్పాలుండు బాలుం డగుటయు నెఱుంగుదు. జగత్త్రయంబున నీకు నెఱుంగ రాని దేదియు లేకుండినను, భక్తిమాత్ర కారణంబుగ నా విన్నవించు నది వినుము. పూర్వ మీ కరవీరపురంబు భవత్పూర్వ నిర్మితంబు. ఇప్పుడు రాష్ట్రంబు వారే యేర్పఱిచిరి. దీనిని సృగాల వాసుదేవుఁ డనువాఁడు వీరద్వేషానుశాయియై నీ బంధువర్గంబు నెల్ల నిర్మూలించి పాలించుచున్నవాఁడు. ఈ సృగాలుఁడు పరమకోపనుఁడు. మహాగర్విష్ఠుఁడు. అతిమాత్సర్యపరుఁడు, నజితాత్ముఁడు, ధనధాన్యమత్తుండు నయి స్వపుత్రకులనే బాధించుచున్నవాఁడు. కావున సర్వరాజ దూషితంబైన యీ పురంబున మీరు నిలువరాదు. మీకు శత్రు నిరాకరణ సమర్థంబైన స్థలంబు వాకొనెద మన మీ దిన మంద యీ వేనానది బాహులచే నుత్తరించి యీ రాష్ట్రమునకు గఱుసుగ

నుండు దుర్గమశైలంబుపై వసింతము. ఒకరాత్రి సహ్యాపర్వతంబు చాలులలో నొకటై మాంసభక్షకులగు చోరులకు వాసంబై నానాద్రుమలతాయుతంబైన యజ్ఞగిరి యందుండి నికషోపల భూషితంబైన ఖట్వాంగ నదిఁ దరింతము. అటనుండి క్రౌంచనగ రంబుఁ జేరుదము. ఇప్పు డా పురంబును భవదీయవంశుఁ డగు మహా కపి యను ధర్మాత్ముండు పరిపాలించు చున్నవాఁడు. ఆతనను మనము చూడకుండఁ జని యనదుహం బను తీర్థంబున రాత్రిఁ గడపుదము. అచ్చటనుండి సహ్యావివరంబున విరాజిల్లు గోమంతంబను పర్వతంబుఁ జేరుదము. ఆ పర్వతంబు బహుశిఖరంబు. అందొక్క శిఖరము పక్షు లకు నగమ్యమై యాకాశమంటుచున్నది. అది స్వర్గమునకు సోపాన భూతమై దేవతలకు విశ్రమస్థానమై యున్నది. దానిని మీ రధి రోహించిన నుదయించు నస్తమించు సూర్యచంద్రులను, నపారద్వీప భూషితంబైన సముద్రంబును గనఁగలరు. ఆ శిఖరంబున మీ రుండితి రేని ససైన్యుండైన జరాసంధుఁడు మిమ్ముఁ జెనకఁజాలఁడు. అనిన రామకృష్ణు లియ్యకొని హోమధేను దుగ్ధంబులఁ ద్రావి పరశురాముని తోడఁ బయనించి సాయంవేళ గోమంతంబుఁ జేరిరి. ఇట్లు గోమం తంబుఁ జేరి యమరసన్నిభులైన యా ముప్వురు గరుడానిలవేగంబున దదీయోత్తరశృంగంబు నెక్కి యందుఁ దగిన యావాసంబుఁ గల్పించి కొనిరి.

అంతట నా యదుపుంగవుండైన కృష్ణుం గని భార్గవరాముఁ డిట్లనియె. నాయనా! మీతోడ వచ్చుటఁ జేసి నా యవ్యయదేహంబు ధన్యంబయ్యె. ఇఁక సెలవొసఁగెదవేని శూర్పారకపురంబునకుఁ జని యెద. ఇందు మిమ్ము దేవతలైన నెదిరింపఁజాలరు. జరాసంధుఁ డిందు మహాపారసేనావృతుఁడై వచ్చు. మీరు స్వదివ్యాయుధంబుల ధరించి యా దండునంతయు దండధరుపాలి కంపుఁడు. అష్టభుజుండవై యుద్ధంబుసేయు నిన్నుఁ గని యమర్త్యులును భయపడుదురు. భూభారావతరణంబున కిదియే యంకురార్పణం బగుఁగాక యని వారల వీడ్కొని యథేచ్ఛ మరిగె.

రామకృష్ణుల జాడఁ గనిపట్టి జరాసంధుం డపారపారావార మ్ముంబోలు సేనాపారముతోడ నానారాజాధిరాజులు సేవింప నచ్చటికి వచ్చె. కాళింగుండైన క్రూరుండును, బాహ్లికరాజగు చేకితానుండును, గాశ్మీర రాజగు గోనర్దుండును, కరూశాధిపతియుఁ గింపురుషాధిపతి ద్రుముండును, బార్వతీయులైన మాళవులును గిరి వెనుక భాగంబునను, బురువంశ్యుఁడైన వేణుదారియు, విదర్భాధిపతియగు సోమకుఁడును, భోజాధిపతియగు రుక్మియు, మాలవుఁడు సూర్యాక్షుఁడును, బాంచాలాధీశుఁడు ద్రుపదుండును, నవంతీశ్వరులగు విందానువిందులును, దంతవక్త్రుండును, ఛాగలి, పురమిత్రుండును, దరదుండును, గాశాంబిరాజును, శతధన్వుఁడును, విదూరథుఁడును, భూరిశ్రవుఁడు, త్రిగర్తాధిపతియు, బాణుఁడును, బంచనదుఁడును నుత్తరంబునను, నులూకుఁడు, సంశుమంతు కుమారుఁడు కైతవేయుఁడు, నేకలవ్యుఁడు, దృఢాశ్వుఁడు, నుత్తమౌజుఁడు, జయద్రథుఁడు, సాల్వుఁడు, కేరళాధీశుఁడు కౌశికుఁడు, విదిశుండైన వామదేవుండును, సుకేతుండును దూర్పుభాగంబునను బర్వతం బధిరోహించి శిఖరంబును బ్రకటిలింపుఁడు నేనును దరదుండును, చేదీశ్వరుండును దక్షిణంబున నలిచి పర్వతారోహణంబు గావించెద మని జరాసంధుఁ డాజ్ఞాపింప నందఱు పర్వతమును జుట్టుకొనిరి. అప్పుడు చేదినాథుం డిట్లనియె.

మగధేశ్వరా! పట్టణంబుల ముట్టడించుట గలదుగాని మహాదుర్గమపర్వతంబుల ముట్టడించు టెందుఁగలదు? ఈ రాజులందఱు సమతలంబుల నిలిచి విలువిద్య మెఱచి శూరంబుఁగావింప నభ్యసించినవారేకాని యీ సుకుమారులు పర్వతగుహాలలో నల్లిబిల్లిగ నల్లుకొని కాలిడ నెడములేని చెట్లనడుమ నిలిచి యుద్ధము చేయనేర్తురా? శత్రువులు చూడఁ జిన్నలుగాని బలపరాక్రమంబుల నందఱికన్న మిన్నలని పేరెన్నిక గన్నవారు. వా రెందున్నారో యెంత బలంబుతో నున్నవారో యెఱుంగము. దోవ డొంక తెలియని వీరు వారితో నెట్లు పోరాడఁగలరు? కావున ముట్టడించుట వ్యర్థప్రయాసము. ఈ పర్వతము నలువైపులు గడ్డిగాదములు పేర్చి

తగులఁ బెట్టింపుము. అట్లైన నీ కొండ యరణ్యముతోడఁ గాలి పోవును. ఆ మంటలో వారు చిక్కి హతులైనఁ గానిమ్ము. లేదేని పానీయాహారములు లేక నలఁగి వెలికైన రానిమ్ము. అప్పుడు వారిలోఁ బోరొనరింప నగు. అనిన జరాసంధుఁ డది మంచి యుపాయమని యట్లు చేయ నాజ్ఞాపించెను.

నలువైపులు వెంటనే మింటినంటు మంటలతో దావంబు గ్రావ తరుదాహంబు గావింపఁ దొడఁగె. జంతుజాలము, రోదాళము తోడ బెరసి కాలు వెదురుపొదలు లోనగు వృక్షముల చటపట ధ్వనులు దిగంతరాళముల నిండె. అది గని బలరాముండు కృష్ణునితో నిట్లనియె. కృష్ణా కంటివే మన నిమిత్తముగ ననేక భూతజాత నికేతంబైన యీ మహాధరంబునకు జాతవేదునిచే నైన విపత్తు. ఇది మన ముపేక్షించిన లోకంబున నగడు తప్పదు. కావున మనము శత్రుసేనల నడుమ దుమికి వారి నెల్ల దుఱుము కావించు టొప్పునని పలికి శాత్రవచమూసాగరంబున దుముకుచుఁ గృష్ణుండును బాద ఘట్టనంబు గావించినఁ గొండ యవిసి పగుళ్ళలోనుండి సెలయేఱు లుద్భవించి పాఱఁదొడఁగె. నిరంతర ధారాపాతంబులగు నా నిర్ఝ రంబులచే నగ్ని యంతయుఁ జల్లారెను. అది గని పగతురు గుండెలు తల్లడిల్లఁ గుందిరి. వెన్నుండును నన్నతోడ రిపుసేనల నడుమ దూఁకె. అప్పుడు వారికి మున్ను చేపడిన శంఖచక్రాద్యాయుధం బులు మరల దివంబుననుండి యాసన్నంబైన బలరామకృష్ణులు వానిని గైకొని యా తుంటరిమూఁకల నెల్ల బీనుఁగు పెంటలు గావించిరి. అనేక వీరులు హతులైరి. సైన్యంబు పలాయనపరాయణం బయ్యె. అంత మాగధుండు బలరాము నెదిర్చి పేర్చిన నతండును హలంబు వాని మెడకుఁ దగిలించి లాగి రోఁకటఁ దల పగుల్పఁబోయి యాకాశ వాణి వలదని వారింప మందల విడిచె.

మాగధుండును బరాభూతుండై హతశేషంబైన సేనతో ఖిన్న వదనంబున స్వపురంబునకు మరలె.

ఇట్లు ప్రతిపక్షసైన్యంబు దైన్యంబు నొందించిన జగన్మాన్యులఁ గాంచి చేదిరాజు దమఘోషుండు చేదికారూశ బలంబులతోడ వారిని డాయవచ్చి మృదువాక్యంబుల నిట్లనియె.

నాయనలారా! యక్షతతనులైన మిమ్ముఁ గని చాల సంతోషించితి. మీ జనక సహోదరియే నా భార్య. కావున మనము బంధువులము. మన బాంధవంబుఁ దలంచి జరాసంధునితో మీతోడి విరోధంబు వలదని యెన్నిమాఱులు చెప్పినను వాఁడు సూడు వీడక మీకుఁ గీడు చేయుచున్నవాఁడు. వాఁడింతకు వైరానుబంధంబు మానెడివాఁడు కాఁడు. వానితోడ బొత్తొల్లక ససైన్యుండనై వచ్చితి ననినఁ గృష్ణుండు నతని సాంత్వవాక్యంబుల బహూకరించె.

అంత దమఘోషుండు కృష్ణుంగని యయ్యలారా! యిచ్చటఁ గరవీరపురంబునఁ బరమదుర్మార్గుండు సృగాలుం డనువాఁడు కలఁడు. వాఁడు మన బంధువుల ననేకులఁ బొరిగొన్నవాఁడు. వాని పని మీరు చక్కఁజేయవలయునని ససైన్యుండై యబ్బాలురం దోడ్కొని యతండు కరవీరపురంబునకుం జనియె.

వారి రాక విని సృగాలుండును మహావాహినీ సమూహంబుతోడ వారి నెదుర్కొని పోరొనరింపఁ గృష్ణుం డతని శిరంబు చక్రంబున ఖండించి యతని భార్య పద్మావతి ప్రార్థింప క్షమించి యతని కుమారుఁడు శక్రదేవునకుఁ బట్టాభిషేకంబుఁ గావించె. అచ్చట నుండి దమఘోషుండు తన నగరంబునకుం జనియె. రామకృష్ణులు ద్వారకఁజేరి స్వజనులతోడ సుఖంబుండిరి.

రుక్మిణి:- అప్పా! తడవకు నిరువదిమూఁ డక్షౌహిణులవంతునఁ బదునెనిమిదిమార్లు జరాసంధుఁడు దండెత్తి వచ్చెఁ గదా. ఈ ౪౧౪ అక్షౌహిణులనఁగా నెంతసేన చెప్పుము.

తండ్రి:- ౨౧౮౭౦ రథములు, ౨౧౮౭౦ ఏనుగులు, ౬౫౬౧౦ గుఱ్ఱములు, ౧౦౯౩౫౦ భటులుగల సేనకు నక్షౌహిణి యని పేరు. జరాసంధుఁడు ౧౭ మార్లు తెచ్చినది ౪౦ అక్షౌహిణులే.

అనఁగా ౩,౯౩,౬౬౦ రథములు. ౩,౯౩,౬౬౦ ఏనుఁగులు. ౧౧,౮౦,౯౮౦ గుఱ్ఱములు. ౧౯,౬౮,౩౦౦ భటులు.

రుక్మిణి:— జరాసంధునివలన ౨౩, దుర్యోధనునివలన ౧౮ అక్షౌహిణులు హతములయ్యెఁగదా. ఇంతసేన మన హిందూ దేశములోనిదా ?

తండ్రి:— ఇప్పుడు యూరోపులో జరిగిన యుద్ధములో యూరోపులోని వారు మాత్రమా చచ్చిరి ? ఇతర ఖండములవారుగూడ నందు మరణింపలేదా ? మనవారు వేనవేలుఁగఁ బోయి ప్రాణము లర్పించిరికదా ? అప్పుడు నిట్లులే.

రుక్మిణి:—మన మాగర్భదాసులము కావున నిష్టముండినను లేకుండినను బోవలసి వచ్చెఁ జావవలసివచ్చె. మననిమిత్తమై యితర వర్షవాసులేల వత్తురప్పా.

తండ్రి:— ఎంతమాట యంటివి, మన మాగర్భదాసులమేకాని మన పూర్వులు కారు. వారు స్వతంత్రులు. పూర్వమనఁగా భారత యుద్ధమువఱకుఁ బాండవులు జీవించియుండువఱకును, మన రాజుల యధికారము గ్రీసుదేశమువఱకుఁ బశ్చిమమున, నుత్తర కురుభూముల (సైబీరియా) వఱకు నుత్తరమునఁ జెల్లుచుండెను. దుర్యోధను కాలంబున నతని ప్రతినిధి (యిప్పుడు మనకుండు వైస్‌రాయ్‌వలె) తురికిదేశమందుండె ననియు, దుర్యోధనుఁడు హతుఁడగుట విని యతఁడు మరల వచ్చుచుండఁగా 'యూఫ్రటీస్' అను నదియొద్ద నతనికిని దద్దేశవాసులకు ఘోర యుద్ధము జరిగెననియు నందతఁడు చంపఁబడెననియు నతఁడు మరణించిన చోట నుండు వంతెన కిప్పటికి నాతనిపేరే యున్న దనియు నొక పాశ్చాత్య చరిత్రకారుఁడు వ్రాసెను. కావున మన బ్రతు కెప్పటి కింతే యనుకొనవలదు. కలిమి లేములు కావడికుండలు. భగవంతున కొక దేశమువారు బంధువులు మఱియొకరు కారని లేదు. నడిమిరకపు మనుష్యునివలె దేశప్రజలును దక్కువస్థితిలో నున్నప్పుడు దేవుఁడని శ్రద్ధా

భక్తులు నాచారవ్యవహారములు దయాదాక్షిణ్యములు ధర్మ చింత గలవారై యుందురు. ఆ గుణములవలన సంతోషించి వారికి భగవంతుఁ డైశ్వర్యము ప్రాభవము నొసఁగును. కొన్నితరములు దాఁటిన పిమ్మట నా సంతతివారి కే కారణములవలనఁ దమపూర్వుల కైశ్వర్యము గలిగెనో మఱచి భగవద్దాసులగుట విడిచి కామినీకాంచన దాసు లగుదురు. ఆ కారణముచే క్షీణింతురు. ఒకజాతి క్షీణించిన వేఱొకజాతి హెచ్చుచుండును. ఇది లోకమర్యాద. తొలుత మన మున్నతస్థితియం దుంటిమి. అవలఁ బారసీకు లుండిరి. వారి వెనుక గ్రీకులు వారి కావల రోమనులు. పిదప స్పానియా దేశమువారు. పిదప ఫరంగివారు. తదనంతర మాంగ్లేయులు. ఇప్పు డమెరికావారు ప్రబలియున్నారు. ఉదయత్సూర్యులు జపానువారు. మన దేశమున మరల నరుణోదయ మగుచున్నది. క్రమముగఁ జక్ర మెట్లు తిరుగుచున్నదో దైవతంత్రము చూడుము.

—• కల్యాణ లీలారంభము •—

కృతయుగంబున రైవతుఁడను రాజు తన పుత్రికకుఁ దగిన వరుని భూలోకంబున నెందును గానక బ్రహ్మకడ కేగి యాయన యితర కార్యాసక్తుండై యుండ ముహూర్తకాలంబు వేచి నిలిచిన బ్రహ్మ యాయన రాకకుఁ గారణంబడిగిన నా నృపాలుఁ డిట్లనియె.

దేవోత్తమా! యీ కన్యక నా కూఁతురు. దీనికిఁ దగిన వరుం డెందును గానరాకున్నవాఁడు. ఎవని కీయఁదగుఁ దెలుపవే యనిన విధాత నవ్వి నీ విచటికి వచ్చిన యింతలోన భూలోకంబున ననేక యుగంబులు గడచి చనియె. నీ వుద్దేశించిన వారుగాని వారి వంశంబులవారు గాని యిప్పుడు లేరు. ఇప్పుడు భూలోకంబున ద్వాపర యుగంబు వర్తించుచున్నది. ద్వారకయందు సంకర్షణుండు బలరాముఁడై యాదవవంశంబునఁ బుట్టియున్నవాఁడు. నీ వాయనకు నీ

కూఁతునిచ్చి వివాహంబు గావింపుమనిన వల్లె యని యతండు భూలోకంబున కరుదెంచి హ్రస్వాకారంబులనున్న మనుష్యులు లోనగు వానినిఁ గని కలి సమీపించెనని తలఁచుచుఁ జక్క ద్వారకకేఁగి బల - మున కా కన్యకనిచ్చి వివాహంబు గావించె. బలరాముఁడును హలంబామె మెడకుఁ దగిలించి యీడ్చిన నామెయు హ్రస్వాకృతిఁ దాల్చి యాయనకుఁ బరిణయ యోగ్యయయ్యె. ఇది బలరాముని వివాహ వృత్తాంతంబు. తదనంతరంబు స్వయంవరంబునఁ గృష్ణుఁడు జరాసంధ శిశుపాలాదులనెల్ల గెల్చి భీష్మకనందనయగు రుక్మిణీదేవిం బెండ్లియాడె.

సకలసంపత్సందర్భ విదర్భదేశంబున భువనమండనంబు కుండినంబను పేర నరాతిజాతి హృదయపుట భేదనం బోకపుటభేదనంబు గలదు. దానిని ధర్మకరుండై రిపుజన భీష్మకుండగు భీష్మకుండు ధర్మపరుండై ప్రజలంబోలిన ప్రజలకు శర్మకరుండై లాలనంబునఁ బాలనంబు గావించుచుండె. ఆయనకు రుక్మి, రుక్మరథ, రుక్మబాహు, రుక్మకేశ, రుక్మమాలు లని యేవురు సుందరగాత్రులు పుత్రులు పొరిది జనించిరి. ఆ సుతపంచకంబునకు సోదరియై కల్పపంచకసోదరి యంశంబున - భోగమోక్షరూపత్రిక యొక పుత్రిక సర్వాంగసుందరి సుశీల ప్రాగ్దిశఁ జంద్రరేఖలీల లోకమాన్య యసామాన్య సౌజన్య ధన్య కన్యామణి రుక్మిణియను నామధేయంబున జనకభాగధేయంబుగ జనించె. కాలక్రమంబున నా యండజయానకు సుమకోదండు నిక్షుదండంబున ఫలంబువోలె నయనావనంబు యౌవనం బంకురించె. సకలగుణ మందిరయగు నా సుందరి నిజజనక మందిరంబున కరుదెంచు భూబృందారక బృందంబు బృందారకవందిత పదారవిందుఁడైన గోవిందు రూపసౌందర్య గాంభీర్య వీర్యౌదార్యాది గుణగణంబులెల్ల శ్రవణరసాయనంబుగ రసాయనంబుగఁ గీర్తింప నాలకించి సాధుగతియగు నయ్యదుపతినే తాను బతిగాఁ గోరుట సాధుగతియని మతి నిశ్చయించుకొని యుండె. అచ్చట ధూర్తజన నిరాకరిష్ణుండు కృష్ణుండును బుద్ధిలక్షణౌదార్య రూపశీలగుణజాలాలయ కమలాలయ యగు రుక్మిణియే తనకు యోగ్యభార్య యని తలఁచియుండె.

అంత బంధువులెల్లరు రూపగుణవీర్యబంధురుండు రక్షితసింధు రుండే రుక్మిణికి దగినవరుండని యాయన కీయఁదలంచిరిగాని మంథర వివేకుండు రుక్మి మందరధరు నెడ మాత్సర్యంబుకతన నాయనను దూషించి భాషించి రోషించి బంధుజనులతో ద్వేషించియైన నా మించుఁబోణిని సహృద్యుండగు చైద్యున కీయ నిశ్చయించి జనకుం గని యిట్లనియె.

మ. పసిఁడింగేరు తనూప్రభ ల్గలుగు నీ బాలామణిన్ రుక్మిణిన్
బొసఁగం బెండిలిసేయ విష్టపమునన్ భూపాత్మజుల్ లేరొకో
యసమానప్రథ మాననీయ చరితుల్ హా చిత్రమూహింపఁగాఁ
బసులం గాచెడి వెట్టిగొల్లనిపయిన్ భావంబు నీ నిల్పుటల్.

ఉ. వావి యెఱుంగఁ, డవ్వ్యగ్రహావర్తనలం గడుమేటి, మానమన్
భావములేదు, నిల్వఁగ నభావము తెంకి, సమానసర్గసం
భావన సున్న, జాతి నహి, భవ్యయె యా కటిమేని వానికిన్
దావకకన్య, గూర్చిన విధాత్రుని వెంగలి యంచుఁ బల్కరే.

ఉ. మామ యటంచు నిన్నతఁడు మానుగఁ బల్కఁగఁ గల్గెనేని నీ
నా మన మాజ్యధార దహనంబునఁ బోసినరీతి మండదే
యేమన నన్ను బావ యని యే వినఁ బల్కిన నెట్టులుండునో
యేమిటికంత ? పొమ్మనిన నేగెద నే నిపుడే ధరాధిపా.

తే. పసిఁడి బొమ్మ కయోమయప్రతిమ సరియె
పొసఁగునే మణి బొగ్గునఁ బొదిఁగి యుంచ
గృష్ణుఁ డేయూరు కోమలోత్కృష్టరూప
భూరివైభవ భైష్మి యే యూరు చెపుమ.

ఈ చెలువను బచ్చ్చవలువవాని కీయఁజాల. మదరిపువిఘా లుండగు శిశుపాలున కొసంగెదనని దైవజ్ఞుల రావించి ముహూర్తంబు నిశ్చయించి శిశుపాలున కావార్త దెలియఁబంచిన సాల్వజరాసంధాది బంధుయుతుండై బలరామకృష్ణులు వచ్చిరేనిఁ బరిభవింప నమకట్టి మదబంధురుం డతండు కుండినంబున కరుదెంచె.

రుక్మి జతనం బంతయు నెఱింగి యసితనేత్రాంతయగు రుక్మిణీ కాంత నితాంత చింతాక్రాంత స్వాంతయై యంతఃపురంబున నేకాంతంబున నంతరంగంబున నిట్లు తలపోసె.

ఉ. చిక్కని వైరభారమున శ్రీహరి కిచ్చిన నోర్వ నంచుఁ గొం
పెక్కఁగఁ గంటబల్కె నను నిచ్చెద నా శిశుపాలదండి కం
చెక్కడి తోడఁ బుట్టు? వితఁ డేటికిఁ జేసెడి నిట్టు లక్కటా?
మక్కువఁ బాసి యీసునను మామక పూర్వకృతంబొ దైవమా.

తే. వసుధపైఁ గృష్ణసంగతి పొసఁగ దేని
వసుధపైఁ గృష్ణసంగతి పొసఁగుటరుదె
యా వివాహుండు రమణుఁడై యమరెనేని
యా వివాహంబు రమణత యమరనుతము.

అని తనకు నత్యంతాప్తుండగు పురోహితుం బిలిపించి వినయ వినమితగాత్రయై యా చారునేత్ర యుదంతంబు సాంతంబుగ వినిచి యిట్లనియె.

భూసురోత్తమ! సురోత్తమవందితు నందితభక్తలోకపాలుఁ గనకచేలు, వందారు మందారుఁ గాన ద్వారక కిప్పుడ పయనింపుము. చని యాయనం గని నేను బంపితినని సవినయరీతిఁ బ్రీతి వచించి రుక్మి దుశ్చింతము నావంతయు నావంతయు దాఁపక వినిపించి చయ్యన నిట కరుదెంచి కయ్యంబున నెల్లర నోడించి యెట్టులైన నన్నుఁ గొనిపొమ్మని నెయ్యంబు తియ్యంబు దీపింపఁ బ్రార్థింపుము. అని బోధించి పంపిన నతండును ద్వారక కేగి ప్రతీహారప్రవేశితుండై సువర్ణాసనంబున నాసీనుండై సుఖంబున్న యన్నళినినయనుం గనియె. అమ్మహానుభావుండును దోడన పసిఁడిగద్దియ డిగి తన్ను సురలర్చించువిధంబునఁ దా నా బ్రాహ్మణు నర్చించి భుక్తవంతుఁడును విశ్రాంతుఁడు నైన యాయన చరణంబు లొత్తుచు మెత్తని మాటల నిట్లనియె.

ధరణీసురవరప్రవరా! నీ ధర్మము వృద్ధసమ్మతమై యొప్పుచున్నది గదా! అయత్నలబ్ధంబైన దానితో నీ మనస్సు సంతుష్టి పడుచున్నది

గదా. అప్రయత్నంబుగ దేహధారణమునకై లభించినదానితో సంతుష్టుఁడయి నిజవర్ణాశ్రమోచితధర్మంబున వర్తించు బ్రాహ్మణున కాతని ధర్మమే కామధేనువై యుండు. అసంతుష్టుఁడు త్రివిష్టపనాథుఁడైనను నుభయలోకభ్రష్టుఁడగు. దరిద్రుఁడైనను సంతుష్టుండగువాఁడు సర్వాంగ తాపరహితుఁడై నిశ్చింతముగఁ గన్నార నిద్రించును, * స్వలాభసంతుష్టులు, పరోపకారులు, దేహాత్మాభిమానరహితులు జితేంద్రియులు నగు బ్రాహ్మణులకు మఱిమఱి శిరంబుచే నమస్కరింతును. విప్రోత్తమా! మీ రాజువలన మీకు సుఖంబుగలదు గదా. ఏ రాజు తన ప్రజలను యథాసుఖంబుగఁ బరిపాలించు నతండే నాకుఁ బ్రియుండు. నీవేల యింత గాసికి లోనై దుర్గంబులు దాఁటి నాకొఱకై వచ్చితివి? రహస్యంబుగాదేని వచింపుము. నా వలన నీకుఁ గాదగు ప్రయోజనంబెద్ది? అని లీలాగృహీత దేహుండైన పరమేష్ఠి ప్రశ్నింప నతండు సర్వమిట్లు వివరింపఁ దొడంగె

పురుషోత్తమా! ప్రమదోత్తమయగు రుక్మిణీదేవి యనుప నినుఁ గానవచ్చితి. ఆమె పుచ్చిన సందేశ మాలకింపుము; పదపడి యథోచితంబుగ వర్తింపుము. అని రుక్మిణి వ్రాసియిచ్చిన పత్రికను వసుదేవనందను చరణారవిందంబులకడ నునిచి నమస్కరించె. యదుసత్తముఁ డాయుత్తరంబు గొని పఠింపుమని బ్రాహ్మణునకిచ్చిన నాయనయు నిట్లు పఠించె.

భువనసుందరా! శ్రవణరంధ్రముల మార్గమున లోఁజొచ్చి యంగతాపంబు హరించు నీ గుణగణములను, గన్నుల కలిమి సార్థకంబుసేయుచు సకలార్థలాభకరంబైన నీ రూపంబును విని యచ్యుతా! నా చిత్తంబు విగతలజ్జమై నీయందు వసించుచున్నది. ముకుందా! మహాగుణవతియు, రూపవతియు, శీలవతియు, విద్యావతియు, వయోవతియు, ధనవతియుఁ గులవతియుఁ దేజోవతియు ధైర్యవతియు నగు నేకన్య

* స్వలాభము = స్వసత్తాలాభము. అనఁగా వాస్తవబ్రాహ్మణత్వము. 'స్వోజ్జీవనేచ్ఛా యదితే, స్వసత్తాయాం స్పృహాయది, ఆత్మదాస్యం హరేస్స్వామ్యం స్వభావంచ సదా స్మరేత్.'

వివాహకాలంబున దనకు సమానుఁడై నరలోకమనోభిరాముఁడైన వాని నిన్నుఁ బతిగాఁగోరక యుండును? ఆ కారణంబుననే నేను నిన్నుఁ బతిఁగా వరించి యాత్మార్పణంబుఁ గావించితిని. కావున నీవు భార్యగా నన్ను గ్రహింప ననుగ్రహింపుము. అంబుజాక్షా! వీరాగ్రేసరా! సింగముపాలి బలిని నక్క యాశించినట్లు నీ సొత్తైన నన్నుఁ జైద్యుఁడు బలాత్కారంబున గ్రహింప సిద్ధపడి యున్నవాఁడు. వాపీకూపతటాకాది నిర్మాణంబుల, యాగాదుల, దానంబుల, నియమంబుల, వ్రతంబుల, దేవగురు భూదేవతార్చనాదుల, భగవంతు నారాధించి యుండితినేని దేవు శ్రీకృష్ణుం డిటకు నరుదెంచి నే నితరులపాలు గాకుండునట్లు నా పాణిని గ్రహించునుగాక. చమూసమూహ పరివృతుఁడవై విదర్భ కరుగుదెంచి శిశుపాల జరాసంధాది మదాంధుల పీచమణఁచి వీర్యశుల్కనగు నన్ను రాక్షసవివాహంబునఁ గొని యరుగుము. అంతఃపురాంతరచారిణి నగు నిన్ను నీ బంధుల నెల్ల వధించిగాని యెట్లు తేవచ్చు నందువేని యుపాయంబుఁ జెప్పెద వినుము. వివాహమునకు ముందుదినము పెండ్లికూఁతు కులదేవయాత్రకై యూరివెలుపల నుండు పార్వత్యాలయంబునకుఁ బోవుట మా యింటి యాచారము. ఆ సమయంబున నీవు వచ్చి నన్ను హరించికొని పొమ్ము. తమ యజ్ఞాన నివృత్తికొఱకై మహాత్ములనేకులు మా నాథువలె నెవని పాదపంకజరజంబు శిరసావహింపఁ గోరుదు రట్టి నీ యనుగ్రహంబు నాకు లభింపదేని నూఱుజన్మంబులం దైనను వ్రతముల శుష్కించి ప్రాణముల విడుతును.

అని యిట్లు పత్రికయందలి వాక్యంబులు చదివి యదువీరా! నేనీ సందేశంబుఁ గొనివచ్చితి. కార్యంబు విమర్శింపుమనిన గోవిందుఁ డానందంబున నా విప్రుని వ్రేలు పట్టుకొని నవ్వుచు నిట్లనియె.

అయ్యా ధరణీసురోత్తమా! రుక్మిణికి నాయందుఁగల ప్రీతిని దెలియనివాఁడఁ గాను. ఆ కన్యకామణి నన్నుంబోలె నే నా కన్నియను వలచియే యున్నవాఁడ. ఆ చెలువ తలంపును గొనసాగ నీయక రుక్మి యడ్డపడి శిశుపాల పక్షావలంబియై యుండుటయు

నెఱుంగుదు. కన్నియల మన స్సఱచేతి పాదరసము. ఏ వేళ కెట్లుండునో. అందా మందగమన జనకాధీన. జనకుఁడు తనయ వశంగతుఁడు. కావునఁ గార్యము తెఱఁగెట్టిదియో యని సందేహ డోలాందోళిత చిత్తుఁడనై యా కలువకంటి వలపు పెంపున వాసరములు హరివాసరములుగను రాత్రులు శివరాత్రులుగాను వెడలఁ ద్రోయుచున్నవాఁడను. అని లగ్నంబు మఱునాఁడ యగుట యెఱింగి దారుకునిఁ దేరు పన్ని దేర నియోగించె. అతండును శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్ప వలాహకంబులు పూన్చి సర్వతోలంకృతంబై సర్వాయుధ సన్నద్ధంబైన యరదంబుఁ దెచ్చిన వాసుదేవుండు భూదేవునితోడ నాక్షణమ పయనమై తరలి కుండినపురంబునకుఁ జనియె.

బలరాముఁడు శ్రీకృష్ణుండు కుండినంబున కొక్కండ చనుటయు నందలి శత్రుబాహుళ్యంబును నాలోచించి యదువీరుల నెల్లఁ బిలిచి కార్యంబు తెఱం గెఱిఁగించి నాతోడు తోడులేక పోయినవాఁడు అలంబు సిద్ధంబు. మీరా రాలంబు చేసిన నాతోడు సుఁడీ రా రండని తోరపు సేనలను దోడుకొని యరిగె.

అందు ననయతనయ ప్రేరితుండై జనకుండును దన దనయను జేదిరాజునకీయ సమకట్టి సర్వంబును దిట్టంబుగఁ గట్టాయితంబు చేసి పట్టసం బెల్లపట్టుల నెట్టన నలంకరింపించి శిశుపాలునకు విడిది కల్పించి తదీయానుచర జరాసంధాదులకుఁ దగిన మందిరంబులు పొందుపఱచి లగ్నంబెల్లియని యెల్లరకుఁ దెలియఁ జాటఁబనిచె.

రుక్మిణియు వేదనాదూయమాన మానసాంభోజయై తన యంపిన భూనిలింపుడు రాఁడాయెనని తామరపాకు నీటివలె మనంబు చలింప దీనవదనయై యయ్యో రాత్రియుఁ గడచనియె. ఇఁక లగ్నకాలము నిమిషములమీఁద లెక్కలు గట్టుకొని వచ్చుచున్నది. కాని పోయిన బ్రాహ్మణుఁడు మాత్రము రాఁడాయె. తడవేల యాయెనో? బ్రాహ్మణుఁడే పోఁడో? కృష్ణుఁడే యూరలేఁడో! ఉండినను నా మాట నమ్మఁడో? నమ్మినను రిత్తకలహ మేల యని

రాఁడో? శ్రీహరి నాకుఁ బెనిమిటి కాఁడో? ఏదియుఁ దెలియదాయె. నిర్భాగ్యురాల నగు నాయెడ బ్రహ్మదేవునకును దయ లేదాయె. ఇలువేలుపు గాచిన గడుల రాదాయె. ఇఁక నా గతి యేమి! ఎందుఁ జొత్తు? ఏమి చేయుదు? ఎవరి శరణంబు వేఁడుదు? వెలుగు చేను మేషంబూని నిక్కఁ గాచువారెవ్వరు? హా దైవమా యని బ్రాహ్మణుని వచ్చు మార్గమంద దృష్టులు నిలిపి తపించు నబ్బాలిక కును శిశుపాలునకునుగూడ నెడమక న్నెడమభుజ మెడమతొడ నేక కాలంబున వదరె.

వాసుదేవచోదితుండై ధరణీసురుం డంతఃపురంబు బ్రవేశించె. దవ్వునంద యతని హాసన్ముఖవిలాసం బుపలక్షించి కార్యంబు పండగుట భావించి యేమేమి యెఱిఁగించునో యని తొట్రుపాటు పడు నా సతి కా నిమేషంబు లపూర్వవేదనాకరంబులై యుండె. అంత నా విప్రుండు డాయఁజని ప్రదక్షిణ నమస్కారపూర్వకంబుగ నిలుచున్న రుక్మిణిం గని యిష్టవల్లభుఁ జేపట్టుమని దీవించి, వచ్చెఁ గృష్ణుఁడు. నీ మాట నచ్చె. ముదంబున హెచ్చె. నాకుఁ గానుక లిచ్చె. నీ గుణంబు మెచ్చె ఇఁక వచ్చులేదు. నిన్నుఁ దోడుకొని ద్వారకకు నేగునని కృష్ణవాక్యంబులు వినిచిన నమ్ముదితయు ముదితయై కరకమలంబులు ముకుళించి యిట్లనియె

ధరామరోత్తమా! నా పలుకాదరించి శ్రమంబనక యంత దవ్వేగి నా ప్రాణేశ్వరుఁ దోడితెచ్చి నా ప్రాణంబు నిలిపితివి. కరుణా వరుణాలయా! యింతటి మహోపకారంబు గావించిన నీకు సమర్హమైన దిచ్చుటకు నీ లోకంబున నేదియుఁ గానను. ఇదియే నా నమస్కారంబు గ్రహింపు మని సవినయంబుగ నమస్కరించిన నతండు మిక్కిలి సంతసిల్లి నిజగృహంబున కరిగె.

భీష్మకుండును బలరామకృష్ణులు నిజకన్యకా వివాహంబున కరుదెంచిరని విని సంతుష్టుండై వారిని గౌరవించి తెచ్చి సముచిత సౌధంబున దించె. పౌరజనులును గృష్ణుని రాక విని యాయన విడి

దికిఁ జని కని తదీయ సౌందర్య లావణ్యా గాంభీర్యాదుల కచ్చెరువంది మన రుక్మిణి కీయనయే తగినవరుండు. ఈయనకు మన రుక్మిణియే తగు. దాంపత్యము చక్కఁగఁ గుదిరినది. మన మీ జన్మంబునన్ తొలి జన్మంబులందో యేమేని సుకృత మాచరించి యుంటిమేని భగవంతు నకు మనయందు దయకలదేని కృష్ణుఁడే మన రుక్మిణికరంబు గ్రహిం చునుగాక, మఱి యనుగ్రహించుఁగాక. అని యందఱు నాయన లావణ్యరసంబును నేత్రపుటంబుల నెంత ద్రావియు నాపోకలేక యుండిరి.

అంత నంతఃపుర కాంతలు రుక్మిణీదేవిని గౌరీదర్శనార్థంబు గొనిపోవ సమకట్టి పన్నీటజలకం బార్చి కురుల తడియొత్తి విరులసరులు దఱిమి కీలుగంటువైచి చతుర్విధాలంకృతశరీరం గావించిరి. రుక్మి ణియుఁ దల్లితోడఁ బాదచారిణియై సఖులు పరివేష్టింప మునుమున్న వీరభట పరివారంబు విగతపరివారంబులగు తరవారి వారంబుల జళిపించుచు నడువ, నూపురంబులఁ గేలఁగీలుకొలిపి చెలువుగల విలువ చెలువ లేగ నేలతెలుగంటి తెలవలు మంగళారాత్రికలం బాడుచుం దోడరాఁ, బణవమర్దల ఢక్కా కాహళ కోలాహలంబు దోహలంబుగా, శుద్ధాంతంబు శుద్ధాంతరంగంబున వీడి గోవింద పదారవింద మిళిందాయమాన మానసంబున మదనమథన శశివదనా సదన పదంబుఁ జేరి, సదమలకమల ధౌతకరచరణకమలయై శంభు కుటుంబినీ ప్రాసాదంబులోనికిఁ దత్ప్రసాదంబుఁ గోరి చనె. ముదు సలి నేలవేలుపు ముత్తైదువలు భవయుతయైన భవానికి రుక్మిణీదేవిని నమస్కరింపఁ జేసిరి. రుక్మిణీదేవియు ధూపదీప నైవేద్య తాంబూల నీరాజనంబులఁ బూజించి పతిమతులైన విప్రసతు లాశీర్వచనపుర స్సరంబుగ నొసంగిన యక్షతలఁ దలఁ దాల్చి శివాదేవింగూర్చి యిట్లని నమస్కరించె.

క. పతిసంతాన సమేతా!
క్షితిధర కన్యాలలామ! శ్రీకృష్ణుఁడు నా

పతిగా ననుగ్రహింపుము
ప్రతిలోక శివంకరీ! భవానీ! గౌరీ.

ఇట్లు ప్రార్థించి మానసంబుఁ జాలించి యంబుధర నికరంబు నిర్గమించి చనుదెంచు రాకాసుధాకర బింబంబు డంబు విడంబింప సురవాహినీ ధరగేహినీ గేహంబు వెలువడి మదమరాళంబు చందంబున మందగమనంబు నాకాసనీకాశ పీకాశంబైన మధ్యం బల్లలనాడ, మెఱుంగుఁ గుమ్మల తళతళ మిఱుమిట్లు గొలుపు చెక్కిళ్ల ప్రోల నద్దంబు నెదురనుంచిన దీపకళికవలె నత్తుపొంగారఁ, దమ్మి నెత్తమ్ముస ప్రత్యమ్ముసలుపు తుమ్మెద కొదమలన ముంగురులు చలింపఁ, జిఱునవ్వు వెన్నెలలు చూపఱు కనుఁదోవలకు ననిమేషత్వంబు గలిగింప, మీనకేతన కేతన నూతన విభ్రమంబునఁ దొలకాఁడు పయ్యంట దూఁగాడ, నించువిల్కాఁడు యువజనంబుల మనంబు లగలింపఁ దటాలున నొఱదూసి తళతళలు చెలువార జళిపింప ధగద్ధగాయమానంబగు కృపాణంబు మరీచి వీచికా పరంపరలునా నా వాలుఁగంటి క్రేఁగంటి చూపు వాలుఁగంటుల రాచమగల మదంబు సదమదంబు కాఁగ సముజ్జ్వల మేఖలా కీలితరత్న వితానంబుల కాండ కాండధరవాహ కోదండ జనకంబులై మెఱయ, మొగులు మొఱఁగి ధరమరగి తిరుగు మెఱఁగు తెఱఁగున నత్తెఱవ యొఱపు మీఱ నందనందనాలోకన కౌతుకంబున జగన్మోహినియై చనుదెంచుచున్న సమయంబున,

సీ. ఇంచు కించుక నట్టులెత్తి ముదంబార
మోముల వికసనములుగఁ జేసి
యిరువంకలఁ గదల్చి శిరమును స్తంభించి
కనుఱెప్ప లెగయించి మనము నిల్పి
సుందరగ్రీవంబు ముందుగా వెలయించి
గండభాగం బింత కంపనముగ
సమదృష్టి నీల్కాల్పి సర్వాంగకంబులు
పులకింప నాసాగ్రమునను జూపు

గీ. వ్రేలు గదియించి నిర్వ్యాజోల్లలఁ బోత
బొమ్మలన నొప్పి రావేళ భూమిపాలు
రెల్ల గుండిన పురవర వల్లభాత్మ
జాత సౌందర్య దర్శన సమయమునను.

మదనుండు మచ్చుపొడిచల్లి నెల్లర నిశ్చేష్టులఁ జేసెనో నా రాజకుమారులెల్ల దిగ్భ్రమఁగొనినట్లు చూచుచుండ రుక్మిణీదేవియు నందనందనుం డెందున్నవాఁడో యని ముంగురు లెగఁద్రోసికొనుచు నోరగంటఁ జూచుచు మంద మంద యానంబున నడచుచుండి యొకచోఁ గృష్ణునిం గని హర్షపులకితగాత్రయై యాఁపునను గనుచు నిలిచె. ఇట్లు రథారోహణంబుఁ గోరు నవ్వరారోహం గని మధుమథనుండు మృగంబుల నడుమఁ దూఱి తద్బలి గ్రహించు సింగంబు వడువునఁ బోయి రాజు నెల్ల దృణీకరించి యామె నెత్తికొనివచ్చి గరుడధ్వజాంకితంబైన రథంబున నిలిపి శంఖంబు పూరించి ద్వారకాపురమార్గంబుఁ బట్టి మెల్లగఁ బోవుచుండె. బలరామాదు లాయన వెంట నంటిరి.

అప్పుడు జరాసంధాది మానవపాలురు తమకుఁ గలిగిన యవమానము నపకీర్తి నహింపక యోహో సింహముల కీర్తి దోఁడేళ్ల వలె మన కీర్తిని గొల్లవాం డపహరించుకొని పోవుచున్నవారని యుద్ధసన్నద్ధులై కవచులు ఖడ్గులు ధన్వులునై తమతమ వాహనంబుల నారోహించి స్వబలంబులతోడ యాదవానీకంబుపైఁ బడిరి. వారును నదరు బెదరు లేక వీఁక నెదురుకొని శరపరంపరాసారంబు తోరంబుగఁ గురియించుచు బలరామాది యదువీర సాహాయ్యంబున శత్రువుల నెల్లఁ బలాయనప్రముఖులఁ గావించి రంత నాలిం గోలుపోయినవాని లీల శోకజాలతప్తుండైన శిశుపాలుం గదిసి పురుషశార్దూలా! యేల దుఃఖించెదవు. ప్రియాప్రియంబుల రాకపోకలు దేహస్వభావంబులు. నర్తకునిచేతి కొయ్యబొమ్మలకుం బోలె నీశ్వరతంత్రంబున దేహులకు సుఖదుఃఖంబులు గలుగుచుఁ దొలఁగుచునుండును. అని రాజులూరడింప జరాసంధుఁ డిట్లనియె. శిశుపాలా! యపజయం బొదవెనని

దుఃఖింపకుము. నేను నిరువదిమూఁడక్షౌహిణులతోడ మధురాపురంబుపై దాడివెట్టి పదునేడుమార్లు పరాజితుండనై పదపడి యొకమాఱు జయంబు గొంటినిగాని యోటమికి వగచినవాఁడఁ గాను. గెలుపునకు సంతోషించినవాఁడను గాను. దైవాత్మకంబైన కాలంబున జగంబు సర్వంబు విద్రావితంబని తలంచి యూరకుంటి. మనమందఱ మిపుడు యూథపయూథపులమయ్యు నల్పబలులైన కృష్ణపాలిత యాదవులచేఁ బరిభవింపఁ బడితిమి. కాలము వారి కిప్పు డనుకూలమైన కతంబున వారలు మనల జయించిరి. మనకు గాలము మేలై వచ్చిన యెడ వారల మనము జయింతము. ఇంతమాత్రమునకు విషాద పడ నేల? కాలంబు వేచి యుండుమని బోధించె. రాజులందఱుఁ దలలు వ్రేలవైచికొని వచ్చిన మార్గంబుఁ బట్టి తమతమ పురంబులు చేరిరి.

శ్రీకృష్ణుండు తన చెలియలిని రాక్షస వివాహంబునఁ గొని పోవుటఁ బరికించి రోషావిష్టచేతస్కుండై రుక్మి కృష్ణుని జయించి రుక్మిణిని మరల గ్రహించికాని కుండినపురంబుఁ జొరనని బీరంబులు వచించి వెన్నుని వెన్నడించి చని యెదిరించి మార్కొని

సీ. కయ్యంబునకు మఱి నెయ్యంబునకు ధర
వియ్యంబునకుఁ దుల్యవిధమువలయు
నీతోడ ననిసేయ నీతోడు సిగ్గయ్యె
ధీరులే ధరణి నాభీరజనులు
జాతిహీనుఁడ వౌట సఖ్యంబు కారాదు
కారాదు వియ్య మాశతనఁ జేసి
పోటుమానిసివోలెఁ బోరాటమునకయి
పూనితి వెంతయు బుద్ధిమాలి
గీ. తెలియఁ జెప్పెద నింతయుఁ దెలిసికొనుము
బాలుఁడవు వెండియును గోపబాలుడవుట
విడువు నా సోదరిని వేగ విడువవేని
గసవు మెసవిన విడువక నసువుఁగొందు.

సీ. వనము లం బడరాదు మనునాశ బాడబో
పమమాటచే నాదు బాణగణము
వనములం బడరాదు ఘనశిలీముఖములు
దావపావకశిఖా దారుణములు
కనకనీపకుండయి మనరాదు చనరాదు
కనదవనీపక గణము విూంద
వనములం జొరరాదు మునివృత్తి నివసింప
ద్వారకాపురమునం దరిముగాదు

గీ. ధరం బ్రబుద్ధత కలదేని దరుణివిడిచి
కల్కితనమున మెఱయుము ఘనతగలదు
గాక నామాట వినకున్నం గలవు వినంగం
గాలహరికంఠ ఘంటికాజాలరవము.

ఇట్లు పలికి రుక్మి యాగసంబు పెల్లున నారసంబుల వాసుదేవునిపైం జిత్తజల్లువలెం గురియించి యార్భటించి విజృంభించినం గంసవైరియుం గోపంబు రూపంబు గొన్నగతినై శార్ఙ్గంబు మీాటి మేటినారాచంబుల వాని పట్టినవిల్లు నఱికి మఱియు నెత్తిన విండ్లన్నియు నఱకి శతాంగంబు హతాంగంబుం గావించి యెత్తినకత్తిని ముత్తునియలుచేసి మఱియు నతండు వైచిన పరిఘ పట్టిస శూల చర్మాసి శక్తితోమరంబుల భూమిపాలు గావించిన నతండును గృష్ణవధోద్యోగంబున కుత్సహించి ఖడ్గఖేటకపాణియై పావకుమీాందికి నుఱుకు శలభంబుంబోలెం గవసిన నిలునిలు మని యదల్చుచు నతని బ్రాణంబులంగొన గృపాణంబుంగొన్న బ్రాణేశ్వరుంగని వణంకుమేనితో జాఱుపయ్యంటతోం దడంబడుపలుకుతోం దడసినకంటితో ముకుళిత కరకమలయై రుక్మిణి తటుకున నడ్డంబుచొచ్చి యిట్లు విన్నవించె. నాథా! క్షమింపుము క్షమింపుము. వీండు మీా యెడం గృతాపరాధుం డగుట సత్యము అది కాదనను. వీం డెట్టివాం డైనను నాకు సోదరుండు. పూర్వజన్మమున మే మెట్టి పుణ్యంబుం గావించితిమో మాకుం బాలవెల్లి

యల్లుఁ డల్లుఁడయ్యెనని సంతోషవార్ధి మునింగియున్న నా తల్లిదండ్రులను బుత్రశోకమహాంబుధిఁ ద్రోయుట మీకుఁ బాడిగాదు. ప్రథమాపరాధంబు క్షంతవ్యంబని దీనోక్తుల వేఁడ ననుకంపాయత్తచిత్తుండై యతని మిత్తివాతఁ ద్రోయనొల్లక యతని వస్త్రంబున నతని బంధించి యించించుక మిగులఁ బఱియలు వాఱఁ దలయును మీసములు గొఱిగి విరూపుఁ గావించె. ఈలో నరాతి చమూసమూహంబులఁ బాఱఁదోలి హలాయుధుం డం దరుదెంచి వికారరూపంబున నున్న హతప్రాయు రుక్మింగని బంధంబులు వదలించి యనుకంప పెంపున శ్రీకృష్ణునితో నిట్లనియె.

కృష్ణా! నీవు గావించిన యీ కార్యంబు నింద్యంబు. బంధువునకు శిరమును మీసములు గొఱుగుట శిరంబు ఛేదించుటయే కదా యని రుక్మిణీదేవివంకఁగని యిట్లనియె.

కళ్యాణీ! నీ సోదరునకుఁ గలిగిన వైరూప్యంబు కతన మమ్ము నిందింపకు. పురుషునకు సుఖములు దుఃఖములు స్వకృతఫలంబులై వచ్చుంగాని పరులవలన రావు అని కృష్ణు నాక్షేపించి యంతకు శాంతింపకున్న రుక్మిణింగని భద్రా! యిట్టిది క్షత్రియులకుఁ ధర్మంబుగ బ్రహ్మదేవుఁడు కల్పించె. సోదరులను సోదరులే ఘోరతరంబుగ వధించుచుందురు. అని యామెకు సంతోషంబుగ మరలఁ గృష్ణుం గని యిట్లనియె. శ్రీమదాంధులు తామే వీరులమను దురభిమానము గలవారు. రాజ్య భూమి విత్త శ్రీమానాదికారణంబుల బంధువులఁ బరాభవింతురు. అట్టి చర్య మనకు సముచితముగాదు. అని కృష్ణునిఁ బరుషంబులు పలికినను నూఱడిల్లక విషణ్ణవదనయైయున్న యక్కన్నియం గని యిట్టి విషమబుద్ధివలన నీకుఁ గృష్ణునియందుఁ బరమప్రేమ లభింపకుసుమా యను రహస్యం బామెకు మనస్సున నాట నిట్లనియె. సర్వభూతములలో హితులకు మేలు నహితులకుఁ గీడును దలఁచు నీ విషమబుద్ధి యజ్ఞుల కుండఁదగినది. నీవు సర్వభూతములం దేకరూపమైన బుద్ధి తగును జుమా. దేహమే యాత్మ

డును నభిమానము గలవారికి భగవన్మాయచే వీరు శత్రువులు వీరు మిత్రులు వీ రుదాసీనులను నాత్మమోహము మనుష్యులకుఁ గలుగుచుండునుగాని కృష్ణునియందే ప్రేమగలవారి కితరులయందు సౌహార్దాది స్ఫూర్తి గలుగఁజాలదు. అని కృష్ణుఁ డొక్కఁడే సర్వశ్రేష్ఠుఁడు. ఆయనయందలి ప్రేమ లభింపనివారు పుత్ర భ్రాతృ కళత్రాదులందుఁ ప్రేమ యుంతురు. సూర్యజ్యోతి లభింపనప్పుడు దీపముల గ్రహించుటయు నాకాశమునందు స్వేచ్ఛగాఁ దిరుగలేని యత్తిపండులోని పురుగు లా పండునందలి యాకాశముతోనే సంతుష్టి పడుటయుఁ గలదుగదా కావున నీకుఁ గృష్ణప్రేమ లాభకారిగాని భ్రాతృప్రేమ శ్రేయస్కరంబు గాదను రహస్యంబు మనస్సునకుఁ దోప వెండియు నిట్లనియె. సర్వ జీవాత్మలలో గూఢముగ నుండు నంతరాత్మ యొక్కఁడే పరుఁడు. కాష్ఠమునం దగ్ని గూఢముగాఁ గదా యుండును. సర్వత్ర వ్యాపించియుండు నభంబునకు వ్యాప్యగత దోషస్పర్శము లేకుండును గదా. అట్టులే పరమాత్మయు సర్వజగం బాయనకు శరీరభూతమై పాణిపాదాది రూపంబున నుండ నందు శత్రుమిత్రాది విభాగకల్పనము సముపపన్నముగాదు, మూఢుల కట్టి విభాగకల్పనము తగును. దేహంబు పృథివ్యాది భూతములయు నింద్రియములయు గంధాది గుణములయు సముదాయ రూపంబు. అది యాద్యంతవంతంబు. ఆత్మ నిత్యుండు. అట్టివానికి జనన మరణ రూప సంసారము ప్రకృతివలనఁ గలిగెను. ఆత్మ తనకు స్వతస్సిద్ధమైన కృష్ణభక్తిని మఱచుటకు దేహమే కారణము కావున బుద్ధిమంతులు హెచ్చరిక గలిగియుండవలయు. సతీమణీ! పరమాత్మకు నసత్తయిన దేహముతోడ నుత్పత్తి మరణరూపకములైన సంయోగ వియోగములు లేవు. ఏలయంటివేని దేహంబు పరమాత్మ సంకల్ప హేతుకంబును, దదధీనంబును. ఎట్లంటివేని వినుము. కన్నులు సూర్యునిచే ననుగ్రాహ్యంబులు. శ్యామాదిరూపంబులో తత్ప్రకాశముచేఁ బ్రకాశించునవి. అట్లయ్యు నా రెంటిచే సూర్యుఁడు దూరస్థుఁడగుట బద్ధుఁడుఁ గాఁడుగదా. అట్టులే పరమాత్మయుఁ దదధీన

దేహంబులో నుండియు దాని నంటియుండఁడు గావున దేహదోషము లాయనను నంటవు. జన్మాదులు దేహవికారంబులే కాని యొకప్పుడైన నాత్మకు సంబంధించినవి కావు. అట్లయిన జీవునకు మృతియను వ్యవహార మెట్లు కలిగెనందువేని యమావాస్యనాఁడు చంద్రుని కళలు క్షయించునే కాని చంద్రుఁడు క్షయింపకున్నను జంద్రుఁడు క్షయించెనందురుకదా. అట్టులే జీవుని విషయంబునం దని యెఱుంగుము. స్వప్నమునందుఁ దోఁచు పదార్థము లస్థిరములయ్యును నిద్రించు పురుషుఁడు స్థిరబుద్ధిఁ జేసి తాను భోగించువాఁడనని స్వాప్న విషయములు భోగ్యములని ఫలంబు భోగంబని తలంచుఁగదా. అట్టులే యజ్ఞుఁడు సంసారము ననుభవించు. కావున శుచిస్మితా! యజ్ఞానమునఁ గలిగి శోషింప మోహింపఁజేయు శోకంబును దత్త్వజ్ఞానముచే నిరసింపుము. అని బలరాముండు బోధింప రుక్మిణియు వైమనస్యంబు వదలి సమాధానపడి యుండె. కొన యూపిరితో విడువఁబడి శత్రుమర్దితసైన్యుండై రుక్మి విరూపకరణంబు స్మరించి వ్యర్థమనోరథుండై కుండినంబుఁ జొరక భోజకటంబను పురంబున నివసించె. శ్రీకృష్ణుండును వైరుల నిర్జించి వైదర్భిని గ్రహించి ద్వారక కరుదెంచె.

ద్వారకాపురంబున వారు శ్రీకృష్ణుండు భీష్మ కన్యకను గ్రహించి తెచ్చుటాలించి యమందానందంబునఁ బొంగిరి. యాదవులు శ్రీకృష్ణవివాహోత్సవంబు పురంబున నెల్లెడఁ జాటింపఁబంచి పురంబు నలంకరించి రంత.

సీ. ఏ చాయలను జూడ మృగనాభికాలిప్త
చారువేదికలఁ జత్వరములె
యేత్రోవలనుబోవ దృఙ్మదావహరత్న
వారసందానిత తోరణములె
యేవాడలనుజూడ శ్రీవాసఘనసార
వర్ణక వృకధూప పరిమళములె
యేవంకఁగన భూషణావళీభూషిత
కాంతకాంతాక్రాంత ఘనపథములె

సీ. సకలవీథుల శ్రీహరి జయరవములె
నిఖిలగృహముల మంగళనిస్వనములె
గేహగేహంబునందు నుద్వాహమనఁగ
నగర మలరారె జనమనోనందనముగ.

ఇట్లు పురం బలంకరింపించిరి. అంత శుభముహూర్తంబున శ్రీకృష్ణుండు.

క. మంగళరవములు మ్రోయఁగ
మంగళసూత్రంబుఁగట్టె మంగళకరయా
మంగళదేవత గళమున
మంగళమని పాడుచుండ మంగళవతులున్.

ఇట్లు ముహూర్తంబు జరపించి బ్రాహ్మణులకు ముత్తైదువులకు భూరి దక్షిణ తాంబూలాదు లిప్పింప వధూవరులు వారివలన నాశీర్వచనంబులం గొని రంతఁ దక్కిన కల్యాణ కార్యంబులు యథావిధి నడచె.

ఇప్పుడు ద్వారక తొల్లింటికంటె సంపత్సమేతమై శోభాయమానంబయ్యె. లక్ష్మీదేవి ప్రత్యక్షంబై ప్రసన్నంబై యుండుచోట నెట్టి కొఱంత లేల యుండు? ఇట్లు కృష్ణుండు ద్వితీయాశ్రమంబు నైకొని తృతీయ పురుషార్థంబు సార్థకంబు చేయుచు.

ఉ. తీరని మోహభారమున దేవకినూనుఁడు భీష్మపట్టితో
వారక క్రీడసల్పెఁ జెలువంబగు వాఁకల మూరుడాకలన్
సారసశయ్యలం ఘనమసారసమంచిత హర్మ్యవీథులం
దోరపు నిష్కుటంబులను దోయరుహాకర తీరభూములన్.

ఉ. కోకనదంబులన్ లసిత కోకనదంబుల సద్గృహంబులన్
శ్రీకనదంబులన్ రుచిర శీతమయూఖమయూఖపాళి శో
భాకలితైక వేదికల భాసురరమ్యవనాంతరంబు లం
దేకమతిం జరించెను రసైకత సైకతచారుభూములన్.

ఇచ్ఛావిహారంబుల నా దంపతులు క్రీడించుచుండ రుక్మిణీదేవికి గపోలంబులు తెల్లనయ్యె. చూచుకంబులు నల్లనయ్యె. నోర జల మూరె. నడవ శ్రమము మీఱె. నడుము బలిసె. వళులు కలిసె. ఈ గర్భిణీచిహ్నములం గని యెల్లవా రుల్లసిల్లిరి. ఒక్క శుభ ముహూర్తంబున రుక్మిణీదేవి మారుఁ దన కుమారుగఁ గనియె. ఈతండె ప్రద్యుమ్నుండు.

ఈ బాలుండు తనపాలి కాలుండని సురమదవిఘాలుండైన శంబరాసురుండు నారదుచే విని నిజమాయా తిమిరజాలంబునఁ దన్ను మఱుఁగుపఱుచుకొని ద్వారక కేతెంచి రుక్మిణీదేవి వైజననంబుఁ* జొచ్చి తల్లిప్రక్కఁ బరుండిన నా శిశువును హరించికొని పోయి సముద్రంబునఁ బాఱవైచి నిర్విచారుండై యా క్రూరుండు నిజాలయంబున కరిగె.

ఇందుఁ బ్రసూతిగృహంబున నున్న మందగమనలు సుందరా కారుఁ గుమారుఁ గానక బిట్టు వాపోయిరి. యాదవులును బలు తావుల దేశంబుల రోసిరోసి కానక రోసి మరలి వచ్చిరి. కృష్ణుం డెఱింగియు నేమియు దెలియనివానివలె నూరకుండె.

అట్లు సముద్రకీలాలంబులఁ♦ గూలిన యా బాలుని నొక పెనుమీనంబు మ్రింగి యథేచ్ఛ మరిగె. దైవయోగంబున నా కాలంబునఁ దత్ప్రాంతంబున మత్స్యంబులఁ బట్టుచున్న బెస్తల వలలో వలరాజును మ్రింగిన చేఁప చిక్కికొనియె. అమ్మహామానంబు మీనంబుఁ గని సంతుష్టులై యా ధీవరులు ధీవరులు గావునఁ దమ యేలిక యగు శంబరాసురునకుం గానుకగా దాని సమర్పించి బహుమతులు గొని యేగిరి. శంబరుండును నా ఝషంబును సూదకారుల కప్పగించె. వారు మహానసంబునకుం* గొనిపోయి దాని ఛేదించిరి. అంత దాని జఠరాంతరంబుననుండి నిజకాంతులు దిశాక్రాంతంబులుగ రాకానిశాకాంతు డిసంతులుకొట్టు మోముగల శిశువు వెలువడియె.

* వైజననము = పురుటిల్లు. ♦ కీలాలము = జలము. * మహానసము = వంటయిల్లు.

పాచకులును నబ్బురంబున దబ్బిబ్బులై గొబ్బున నబ్బాలు శంబరాసురునకుఁ జూపిరి. మదిరామత్తుండైన యా దుష్టచిత్తుండు తన పాలి మిత్తి యాతండ యని గుర్తింప నేరడయ్యె. అప్పుడు మాయావతి యను పేర మాయావేషంబున ననింద్యచరితంబున శంబరాసురు నింట మెలంగుచున్న రతీదేవి యా కుమారుండు తన మనోహరుండైన మారుండ యని నారదుచే వినియుంట నా మచ్చకంటి నే నీ బాలు సాకెదనని శంబరు నడిగి యిప్పించుకొని కడు హెచ్చరిక మచ్చికఁ బెంచుచుండె.

ఆ ప్రద్యుమ్నుండును శైశవంబు బాల్యంబు దాఁటి కౌమారంబు మీఱి నవయౌవనవంతుఁడై యస్త్రశస్త్రవిద్యా పారంగతుండయ్యె.

ఇట్టి ప్రాప్తయౌవనుండైన యా వనచరకేతనుం గని రతీదేవి తన్నతింగించుకొని సమయం బరుదెంచెనని యూహించి నిరుపమాన సౌందర్య గాంభీర్య స్థైర్యధైర్య శీలాది విశేషంబులు మెఱయ మనసునఁ బుట్టిన వానిపైఁ దన మనస్సునఁ బుట్టిన మరులు నిలుపలేక శృంగారభావహావ విలాసచేష్టల నతని ప్రోలఁ జేయఁదొడంగె.

సీ. వలుఁద గుబ్బలమీఁది పయ్యెద జాఱించు
జాఱించి సవరించుఁ జక్క నొత్తుఁ
తళతళమను గండ ఫలకంబు మెఱయించు
మెఱయించి తటుకున మఱుఁగుసేయు
ముసిముసి నగవుల మురిపెంబుఁ గడుఁజూపుఁ
గడుఁజూపి భ్రూలతల్ ముడుఁచు ముడిఁచి
కనుఱెప్ప లల్లార్చుఁ గడకంటఁ దిలకించుఁ
దిలకించి పులకించుఁ గులుకు లొలుక
గీ. లీలఁ గాల్మెట్టెయులు రవళింపఁ గొట్టు
దిట్టతనమున నగుచు మోమెత్తి చూచు

గోల యావేళఁ దమిఁ జాలఁ దాళలేక
చిత్తజాతునికై బాళిఁ దత్తఱిలుచు.

మఱియుఁ గురులు దువ్వి విరులు సవరించు నెపంబున వెన్నుని కుమారు వెన్నునఁ వక్షోజంబు లొత్తు. ముఖంబున దిలకంబుదిద్ది గుప్పు గుప్పున జెక్కిళ్ళఁ దనివార ముద్దుగొను. కైక తొడగికొను నెపంబునఁ జుబుకంబున నొత్తిపట్టిన పైఁటకొంగు ప్రమాదంబునఁబోలె జాఱవిడిచి మరల నఱపైఁటగ సవరించును.

ఇట్టి చేఁతలం గని రోఁతలుపుట్టి చిత్తజాతుం డొక్కనాఁ డమ్మత్తకాశినిం గని.

ఉ. పెంచితి విన్నినాళ్ళుగను బ్రీతిని మాత యిదేమి సేఁత? నేఁ
డించుకయేని భీతి గణియింపక కాముకరీతి నీతిఁ జా
లించుచు నా ముఁబెంచి తెదలేదె వివేక విచారమింత? నఁ
గాంచవొ? నీ కుమారుఁడనుగానొ నిజంబుగఁ దెల్పు భామినీ.

ఉ. మానిత సద్వ్రతంబులను మానక యొప్పు నొనర్చుచున్ననో
మానిని మానసంబునను మా ముద మందుదు సాధ్వివంచు స
మ్మానముతోడ నిట్టియెడ మానము నానయుఁ దూల నిస్సిరో
యూనొకొ యీలువెంచు మగనాలికి నీ వెలయాలి పోఁడుముల్.

మ. తగదమ్మా సుతుతోడి సంగమునకై తర్షంబు; పాపంబు సేఁ
తగదమ్మా; సరివారువిన్న వసుధం దర్పించి నవ్వంగ రోఁ
తగదమ్మా ఘటి జీవితంబు మరియాదా చూడవా నాదు మా
త గదమ్మా పయి నీ కుమారుఁడనుగాదా యమ్మ చింతింపుమా.

అనిన రతీదేవియుఁ *కుమారా! నీవు నాకు మారుండవే కాని కుమారుండవు కావు. మన పూర్వవృత్తాంతము వినుము. జఱభి నని తలంపకు. కాంతా! తొలిజన్మంబున నీవు నా కాం

---

* కుమారా = మన్మథుఁడా! జఱభి = అసతి. ఇది దేశ్యము. అవధారు వసనాభియందువలె నిందును వర్గయుక్త కానంబడెడి.

తుండవగు కంతుండవు. నేను నీ కాంతను రతీదేవిని. ఏకాంతం
బునఁ గానసాంతరమునఁ దపోనిష్ఠాతాంతుఁడగు త్రిపురాంతకు
తపంబుఁ జెఱుప లతాంతంబులఁ గురియించితివి. దాన గౌరీకాం
తుని స్వాంతంబు భ్రాంతంబగుటయు రోషాక్రాంతుఁడై నిన్ను
లలాటనేత్రాంతజ్వాలకు బలిగావించె. అంత నే నెంతయుఁ బ్రార్థింప
సదయాంతరంగుఁడై మఱుజన్మంబున నీపతి నీకు మూర్తిమంతుఁడై
లబ్ధుండగు. అంతవఱకు నీకుమాత్రము గోచరించుచుండుఁ గావున
నీకు వైధవ్యంబులేదు పొమ్మని వచించె. ఆవల నారదుండు నా పరి
తాపంబు వీక్షించి దయాళుండై నీవు ద్వారకావాసులైన రుక్మిణీ
కృష్ణులకుం బుత్రుండవగుదు వనియు నీ శంబరుండు నిన్ను హింసింపఁ
గోరి శంబరవిధిం బాఱవైచుననియు నది యొక మీను మ్రింగుననియు
జాలరులు దానిని వీని కిచ్చెదరనియు నందుండి జీవయుక్తుండవై నీవు
వెలువడుదువనియు నంతవరకు నీవు వీనియింట మాయావతి యనుపేర
మాఱువేషంబున వసింపుమనియు యౌవనవంతుఁడవైన నీచే నీలోక
కంటకుఁ జంపించి నిన్నుంగొని మరల ద్వారకఁ జేరుమనియు బోధించెఁ
గావున నింతకాలంబుగ నీకై వేచియున్నదాన.

ఉ. కాన సురారి వేగ జముఁగానఁగఁ బంచి భవజ్జనంబులం
గానఁగఁ బోవుటొప్పు నినుఁ గానక నీ తలిదండ్రు లెంత శో
కానల దహ్యమానులయి యక్కట కుందెదరో మనంబునన్
మానుప నీతిగాదె యనుమాన మిఁకేటికి నీదు బోటికిన్.

క. కొడుకందు ప్రక్కలోఁ జను
గుడువఁగ నెవ్వండొ గోడు గుడువం జేసెన్
దడయక యని మిడుకుచు పెత
గుడుచుచు నీతల్లి యెంత గుందెడి నొక్కో.

క. క్రేపును బాసిన గోవనఁ
బాపండగు నిన్నుఁ బాసి పటుదుఃఖముచేఁ
దాపముఁ జెందదె కుందదె
రూపరి నీతల్లి సుతుఁడు రూపఱె ననుచున్.

అని హరిదినయునికిఁ దన యునికి సర్వంబు నెఱింగించి నిజ పితృదత్తంబగు సర్వమాయావినాశిని మహామాయ నెఱింగించి సర్వ సాధనంబులు సమకూర్చి యిచ్చినఁ బ్రద్యుమ్నుండును శంబరా సురుం బవరంబునకుఁ జీరి యతని వధించె.

ఆవల నా నవలామిన్న యా వలఁతేని యోగబలంబున నెత్తి కొని గగనమార్గంబునఁ జని ద్వారకం గని రుక్మిణీ శుద్ధాంత సౌధం బున డిగియె. అవరోధనధూమణు లా బిబ్బోకవతిని దాని చెంగట నున్న జలదగాత్రు జలజదళ విశాలనేత్రు శృంగారరసైక పాత్రు జయంతవసంతజైత్రుఁ గని యబ్బురపాటు వెఱపాటు గుబ్బ తిల్ల నిబ్బరంబు చెడి తబ్బిబ్బులై గొబ్బున రుక్మిణి కడకుం బరువు వాఱువారును ఆ బొమ్మలవలె నిలఁబడువారును మూలమూలల నొదుగువారును గుసగుసలు పోవువారు నైరి.

ఈ వింతవార్త రుక్మిణీకాంత విని యచ్చోటికి వచ్చిచూచి చన్నుదోయి చేప సంభ్రమ దైన్యంబులఁ దోడివారలతో నిట్లనియె.

చెలులారా! నిండు జాబిల్లి వెల్లంబోవఁజేయు నెమ్మోముఁ దమ్మియుఁ దమ్ముల కనుంగుఁదమ్ములైన కన్నులును, గన్నులవింటివాని మార్చవఁజేయు రూపును గల యీ కుమారుం డెవ్వఁడో కదా? ఏ భాగ్యవతి తన కడు పాఱడివోవకుండ నీతనిఁ గని సార్థక జన్మ యయ్యెనో, ఏ కాంతుఁ డీకాంతు నేకాంతయందుఁ బుత్రునిగాఁ బడ సెనో, ఈతనిచెంత నీ యింతి యెవ్వతెయో, వీరిట్టివారని చెప్పఁ గలవా రిందెవ్వరు లేరుగా. వీనినిఁ జూడంజూడ నీతని చరిత్రం బెఱుఁగ మనం బువ్విళులూరు చున్నది. అదియేమోకాని సఖు లారా! వీనిఁ గన్నది మొదలు నా తొలిచూలు కుమారుఁ గన్న యట్టు లయ్యెడు. అయ్యో నా కంతటి భాగ్యమా. పురుటింట నా పొడగిట నుండఁగానే యే పాపియో నా పాపనిఁ జనుఁ గుడుచు వానిని హరించికొని పోయెను. నాఁటినుండి నేఁటివఱకు వానిజాడ తెలియరాకున్నది. వాఁ డేపుణ్యాత్మురాలిచేనైనఁ జిక్కుకుండునా?

ఏ సుకృతవతియైన వానిని రక్షింపదా. అక్కలారా! వాఁడు నాకుఁ దక్కకుండినఁ బోనీ. అమ్మయని నన్నెఱుంగకుండిన మాననీ. ఎందైన వాఁడు జీవించియుండిన నంతియ చాలు. ఆ వార్తయు నెఱుఁగ రాకున్నది. కాంతలారా! నా రూపు గొన్న మారుఁడగు నా కుమారుఁ డింతదాఁక బ్రదికి యుండెనా, రూపవిలాస వయోగరిమంబుల సందేహము లేక యింటివాఁడై యుండును జూఁడీ. మంతగమనలారా! నన్నొక సందేహము బాధించుచున్నది. వీఁడు నా కొడుకే యగునేమో. అటుకాదేని నా ప్రాణేశు మొక్కట్లు వీనియందుఁ గానరాఁ గారణంబేమో. అంతియ కాదు. వీనిఁ గన్నది మొదలు చనులు చేఁపుచున్నవి అని సందేహంబున నురియాడు డెందంబున వీఁడు నా కొడుకే యని కౌఁగిలింతునా కాకున్న సవతులు గేలిసేయుదురేమో కాదని యూఁకుందునా మనం బూరకుండ కున్నది యని వితర్కించి ముందడుఁగు వెనుకడుగుగ నుండ నవ్వార్త విని కృష్ణుండు దేవకీవసుదేవులతోడ నయ్యెడ కరుదెంచి సర్వం బెఱింగియు నేమియు నెఱుఁగనివానివలె నుండె. అంత నారదుండు వచ్చి శంబరుండు పురుటింటియందఁ కుమారుఁ గొని పోవుట లోనగు నుదంతంబు సాంతంబుగ వినిచినఁ జచ్చిన బిడ్డఁడు మరలఁ బ్రదికెనని యందఱు నమందానందంబున నోలలాడిరి. రుక్మిణియు నందనుఁ గౌఁగిలించుకొని యానందాశ్రుల నతని శిరంబు దడుపుచు నిట్లనియె. కుమారా! నిన్నుఁ బాఁపు రక్కసుఁడు సముద్రములోఁ వైచెనా? ఎన్నాళ్లాయెరా నాయనా నిన్నుఁ జూచి. ఎట్లు బ్రతికితివి. వాని నెట్లు వధించితివి. ఎంత పుణ్యాత్మురాలనో మరలఁ జూడఁగంటిని. కోడలా! నీవు నాకుఁ గోడలివిమాత్రము కావు. నాకుఁ బ్రథమ పుత్రభిక్ష నిచ్చిన తల్లివి. నీవలననకదా నా కొడుకు జీవించి రాఁగలిగెను.

అని సంతోషించి కొడుకును గౌఁగిలించుకొని కోడలిగుణంబుల శ్లాఘించి వినోదించుచుండె.

ప్రద్యుమ్నుండు శంబరాసురునింటఁ బెరుగుచున్న సమయంబున నిట రుక్మిణీదేవి చారుదేష్ణుండను రెండవ కుమారుఁ గనియె.

స్యమంతకోపాఖ్యానము

రాజేంద్రా! సత్రాజితుండనువాఁడు కృష్ణుండు తన స్యమంతకమణి నపహరించెనని యపవాదంబుఁ గల్పించి యది యసత్యంబని స్పష్టపడుటయుఁ దన పాపంబునకు ప్రాయశ్చిత్తంబుగ నామణియును దన కూఁతు సత్యభామను నాయనకు సమర్పించె. ఆ చరిత్రంబు సవిస్తరంబుగఁ జెప్పెద వినుము.

సత్రాజితుం డనువాఁడు పదునొకొండు దినములు సముద్రతీరంబున సూర్యు నారాధించిన నద్దేవుండు వేఱు మూర్తి ధరించి సౌమ్యాకారంబున నతనికిఁ బ్రత్యక్షంబయ్యె. సత్రాజితుండును భాస్కరు నుద్దేశించి దేవా! నీవు నీ నైజతేజంబున గోచరించిన నే నెట్లు నిన్నుఁ గనుఁగొనఁగలవాఁ డనిన నయ్యర్కుండు తన మెడనున్న స్యమంతకమణిని నతనిమెడ వైచిన రత్నహీనుండగుట సౌమ్యతేజంబునఁ గ్రాలు నద్దేవు దేఱిచూచి సత్రాజిత్తు స్తుతించె. మార్తాండుండును వరంబు గోరుమనిన నమ్మణిని దానంబుగఁ గోరె. రవి యద్దాని నతని కొసంగి దివంబున కరిగె.

సత్రాజిత్తామణిని మేన ధరించి ద్వారకానగరంబుఁ జొచ్చి పురవీథులఁ దన గృహంబునకుం బోవుచుండ మిఱుమిట్లు గొలుపు దాని కాంతులచే దుర్నిరీక్షుండైన యతని లక్షింపనేరక పౌరులు కృష్ణుం డాసి యిట్లనిరి

దేవాదిదేవా! సాష్టాంగ నమస్కారంబులు. ఇంద్రాణీ వాణీ శర్వాణీ వల్లభులు భవత్పాద సందర్శన వందనాపేక్ష యిందరుదెంచుచుందురుగదా! నేఁడు వాఁడెవ్వఁడో కాని పురవీథులవెంట నరుదెంచుచున్నవాఁడు. వాని తేజంబు దుస్సహంబై తేఱి చూడరాకున్నయది.

అని యాడిన యమ్మూఢుల మాటలు విని నవ్వి కృష్ణుండు వచ్చెడివాఁడు మణిసమేతుండైన సత్రాజితుండుగాని సూర్యుండు

గాఁడని వచించె. సత్రాజితుండును దనఁ గృహంబునకుఁ బోయి దానిని బ్రాహ్మణోత్తములచేఁ బూజాగృహంబునఁ బ్రతిష్ఠింపించె. ఆ మణిప్రభావం బద్భుతంబు. అది ప్రతిదిన మెనిమిది బారువుల బంగార మొసంగుచుండు. అది యెందుఁ బూజింపఁబడుచుండు నందు దుర్భిక్ష మారీముఖాది వ్యాధులు నశుభంబులు పొసంగవు. మాయావులగు ఖలులును దక్కరు. అట్టి మణి నొక్కనాఁడు కృష్ణుం డుగ్రసేనున కిమ్మని యడిగిన లోభియగు సత్రాజిత్తొసంగఁ డయ్యె. రాజా! యర్థాతురులకు గురువనియు బంధువనియుఁ దలఁపు కలుగునా? భగవంతునకు నివేదింపక దేనినైన ననుభవించువాఁడు కాలాంతరంబుననైనఁ గీడు పొందక మానఁడు. ఎట్లంటేని తరువాతి కథ వినుము. ఒకనాఁడు సత్రాజిత్తు తమ్ముఁడు ప్రసేనుఁడనువాఁడు మణిని గంఠంబున ధరించి హయారూఢుండై వేఁటకై యడవికిఁ బోయె. ఆ మూఢుం డశుచియై దానిం దాఁకినఁ గీడు మూడు నని యెఱుఁగడు. ఇట్లు ధరించి యతం డడవులఁ గ్రుమ్మరుచుండ నొక సింహము వానిపైపడి గుఱ్ఱంబుతోడ వానిని వధించి మణిని గొనిపోవుచుండ జాంబవంతుఁ డా సింహమును సంహరించి మణిని హరించికొనిపోయి బాలునకుఁ గ్రీడాకందుకముగ నొసంగె.

ఇక్కడ ద్వారకయందుఁ దన యనుజుండు మరల రాకుండుట చూచి సత్రాజితుండు మణికై కృష్ణుండు తన తమ్మునిఁ జంపెనని చెప్పుకొనసాగె. ఆ మాటలు కర్ణాకర్ణిగఁ గృష్ణుని చెవులం బడియె. నిష్కారణంబుగఁ దనకుఁ దాపరించి తారసిల్లు నయ్యపవాదంబుఁ బాపుకొనఁగోరి కొందరు పౌరులం దోడుకొని కృష్ణుండు ప్రసేనుండు పోయిన మార్గముం బట్టిపోయె. ఇట్లు పోయి పోయి యొకానొక కాననంబునఁ బ్రసేనుండును వాని గుఱ్ఱంబును దానికిఁ గొంత దవ్వున సింహంబును జచ్చి పడియుండఁ గని యచ్చోటి యడుగుల జాడఁ బట్టిపోవ నది జాంబవంతుని గుహ ముంగలకుఁ దీసికొనిపోయె. కృష్ణుండును మీ రందఱిందుండుండని గుహ వాకిటఁ దోడివారి నెల్లర నిలిపి తా నొక్కఁడ యా చీఁకటి గుహలోనికిం బోయి

యందు బాలునియొద్ద నున్న రత్నంబుఁ గాంచి హరింప నెంచి
డాసిన బాలుని దాదియు వింత మనుష్యునిఁ జూచి భయపడి యఱ
చిన శతానంద * నందనుండు పఱతెంచి తన స్వామియని గుర్తింపనేరక
యెవ్వండో ప్రాకృతపురుషుం డని తలఁచి కృష్ణునితో యుద్ధంబు
సేయఁ దొడంగె. ఇట్లు మాంసమునకై పోరు డేగలవలె యదువిధ
నందనులు పదునెనిమిది దినములు తెఱపిలేక రేవగలు రణంబొన
ర్చిరి. అందు వజ్రసమంబులైన కృష్ణ ముష్టిఘాతంబుల నొచ్చి గత
సత్త్వుండై మేనెల్ల డడియ భల్లుకేశ్వరుం డిన్ని దినములు నా
యెదుర నదరు బెదరులేక నిలిచి కలన నన్ను నొప్పింపఁగల వీరుం
డెవ్వండని యోజించి యెఱింగి యిట్లనియె.

జాంబవంతుండు శ్రీకృష్ణుని నుతించుట.

దేవా! నిన్ను సమస్తభూతంబులకుఁ బ్రాణంబును నోజస్సును
వేగ బలంబులు నైన పురాణ పురుషుండవుఁ బ్రభవిష్ణుండవు నధీశ్వ
రుండవు నగు విష్ణువుగా నెఱింగితి. నీవే మహదాది పృథివ్యంతంబు
లైన తత్త్వములకు స్రష్టవు సృజ్యంబుల కుపాదానకారణంబవు నీవ.
వర్తమాన పదార్థములకెల్ల నాశము కలిగించువారి కీశుఁడవు నీవ.
జీవాత్మలకు నంతర్యామివైన పరమాత్మవు నీవ.

భవద్వినోదార్థంబ జగత్సృష్టి స్థితి సంహారంబులు గావింతు
వండ్రు. దుఃఖజలపూర్ణంబైన సంసారసాగరంబున మునిఁగి తేలు
జీవులఁ గనుట నీకు వినోదంబగునే? కొందఱు ప్రపంచంబే మిథ్య
యండ్రు. సత్తునుండి యసత్తెట్లుత్పత్తియగు. అనాది కర్మవాసనా
బలంబునఁ బ్రకృతివశులై దుఃఖించు జీవులయందుఁ గరుణించి వారి
నుద్ధరింప నెన్నియో పోకల బోవుచుందువు. పుట్టువులేని నీవు బహు
విధంబులఁ జనింతువు. నిమిషమాత్రంబున సంకల్పబలంబున ననేక
కోటి బ్రహ్మాండంబులఁ గల్పింపను హరింపను సమర్థుండవగు నీవు
దుష్టాసుర సంఘంబు సంహరించుట నెపంబుగఁగొని దర్శనమిచ్చి

* శతానంద నందనుండు = బ్రహ్మకొడుకు జాంబవంతుఁడు.

భక్తజనవాంఛాపూర్తి గావింపఁ బ్రాకృతపురుషరూపంబు ధరింతువు. గుప్తమహిముఁడవైన నిన్ను నజ్ఞులు మనుష్యమాత్రునిఁగ నెఱుంగుదురు. తత్త్వజ్ఞులు యథార్థం బెఱింగి సేవించి మృత్యువునుండి తరింతురు. ఎఱుకయు భవత్కృపాలేశంబునఁ గలుగుచుండును. దేవా! కౌసల్యాగర్భశుక్తి ముక్తాయమానుఁడవై పితాజ్ఞ మిషగాఁగొని లోకకంటకుల నెల్ల వధించితివి. ధర్మరక్షార్థంబు జనించి శివధర్మభంగంబు గావించితివి. జనకసుతాది రహితుఁడవయ్యు జనకసుతాసహితుఁడవైతివి. ధరోద్ధరణంబు గావించు నీవు జనకసుతను, ధాత్రీకన్య నెట్లు వరించితివో. బ్రాహ్మణరక్షాదీక్ష వహించియు బ్రాహ్మణ తపఃఫలంబు విధ్వంసంబు గావించితివి. ఖరదూషణాలాప విముఖుండవగుట ఖరదూషణ హననంబు సముచితంబ. దుష్టసాంగత్యంబు హానికరంబని బోధింపఁగదా లంకాపరిఖాయమానుఁడైన సముద్రుని శాతబాణకిణముద్రితుఁ గావించి బంధించితివి. సత్సహవాసంబు శ్రేయస్కరంబని తెలుప హనుమన్మిత్రు మిత్రసుతు నేలితివి. నీ సౌశీల్యంబు ప్రకటింపఁగదా శబరీశబర గృధ్రవానర భల్లూకంబులతో సఖ్యంబు గావించితివి. నీ దయ యపూర్ణకుక్షి యగుట నెఱింగింపఁగదా చేతనాచేతనంబులకును మోక్షం బొసంగితివి. రాతిని నాతిగఁ జేసిన నీవు నాతికి ముఖభంగంబు గావించితివి. అట్టి జగన్నాథుండును మన్నాథుండును నగు శ్రీరామమూర్తివి నీవేకదా. నీవేకదా నాఁడు నేఁడును ధనుర్భంగంబు గావించితివి. నాఁడును నేఁడును మృతశిశువుల బ్రతికించితివి. నాఁడును నేఁడును గోపాలకుండవైతివి. నాఁడును నేఁడును నధ్వర రక్షకుండవైతివి. ఇంతయు నెఱింగియుఁ బశుబుద్ధిఁ జేసి ప్రమాదవశంబున నకార్యం బొనర్చితి. క్షమింపుము.

అని సవినయంబుగఁ బ్రస్తుతించినఁ గృష్ణుండా భక్తుని శరీరంబు శంకరంబగు తన కరంబున నిమురుటయుఁ గాయంబు గాయంబులు మాని యెప్పటియట్ల జవసత్త్వంబులఁ గూడియుండె. ఇట్లు కోలుకొనిన నతనిం జూచి శ్రీకృష్ణుండు మేఘగంభీర భాషణంబుల

నిట్లనియె. జాంబవంతా! యీ మణిని నే నపహరించితినని పుట్టిన లోకాపవాదంబుఁ బాపుకొనుటకు నీ గుహకు వచ్చితి. నీ వీ మణిని నా కొసంగి నిందఁ బాపుమనిన ఋక్షేశ్వరుండును నా ఋణము జాంబవతియను తన కన్యకామణిని మణిని యదుకులమణికిచ్చె. ఇట్లు రత్నంబును గన్యారత్నంబును బరిగ్రహించి భగవంతుండు పునరా వృత్తిరహితంబైన ముక్తిపదం బతని కొసంగె.

అట దరీముఖంబునఁ గాచియున్న జనులు పండ్రెండు దినంబు లయ్యుఁ గృష్ణుండు రాఁడు లోనఁ మడిసెఁగాఁబోలునని తలంచి దుఃఖార్తులై పురపురఁ బొక్కుచుఁ బురంబునకుఁబోయి యీ వార్త యదువృద్ధులకుఁ దెలిపిరి. కృష్ణుండు మరల రాఁడాయె నని దేవకీ వసుదేవులు రుక్మిణి లోనగువారు బంధువులు విలపింపసాగిరి. లోకులు సత్రాజిత్తును నానావిధంబులఁ దిట్టి కృష్ణునకు మేలుగూర్పు మని దుర్గాదేవిం బూజించిరి. దుర్గయు శ్రీకృష్ణుండు సుఖంబుగ మణితోఁ గన్యామణితో వచ్చునని వారికిఁ దెలిపె. ఇంతలో నింతి చెంత నరుదేర మణిని గంఠంబున ధరించి కృష్ణుండు పురంబుఁజొచ్చె. ఆయనం గని మృతుండైనవాఁడు పునరాగతుఁడైనట్టు లెల్లరుఁ బెల్లుగ నుల్లసిల్లిరి.

శ్రీకృష్ణుండును రాజసభయందు నా మణివృత్తాంతంబంతయుఁ దెలిపి దానిని మరల రాజుసమక్షంబున సత్రాజిత్తున కిచ్చి యథావిధి జాంబవతిని వివాహంబై సుఖంబుండె. ఈమె కుమారుండు సాంబుండు.

సత్రాజితుండును నిష్కారణంబుగఁ గారణపురుషుపై నింద మోపితినని సిగ్గుపడి తలవాంచి తన పాపంబునకుఁ దానే పరితపిం చుచు నింటికిఁబోయి చింతాకులితస్వాంతుండై బలవద్విరోధంబు పాటిల్లె. దీనిఁ దరించు మార్గం బెద్ది? ఎట్లు తన్నుఁ గృష్ణుండు క్షమించు? ఏమిచేసిన జనులు తన్ను నిందింపకుందురు? ఛీ! నే నెంత మూఢుఁడను. ఎంత దీర్ఘాలోచన లేనివాఁడను. ఎంతటి ధన

లోభిని. పాపుల పాపంబులఁబాపు శార్ఙ్గచాపుపైఁ బాపంబు తేరకు వక్కాణించితి. ఈ పాపంబు దొలఁగుటెట్లు? దీనికిఁ దగిన ప్రతి విధానంబు మఱేదియును లేదు. ఈ రత్నంబును స్త్రీ రత్నంబైన నా పుత్రికను శ్రీకృష్ణున కిచ్చి శరణు వేఁడుటే సమంజసమార్గంబని నిశ్చయించి సత్రాజిత్తు మణిని దన కూఁతురగు సత్యభామను నాయన కొసంగె. శ్రీకృష్ణుండును శీలౌదార్యరూప భామయగు సత్యభామను యథావిధి వివాహంబై సత్రాజిత్తుతో నిట్లనియె. అయ్యా! మాకీ కన్యకారత్నంబు చాలును. నీ రత్నంబును నీవ కొనుము. నీవు సూర్యు నారాధించి పడసితివి. కావున నది నీ యొద్దన యుండుట న్యాయంబు. కావున నీవ యది యుంచుకొమ్ము. ఫలము మే మనుభ ంచెదము. అని స్యమంతకంబును మరల సత్రాజిత్తున కొసఁగె.

ఈ సమయంబునఁ గుంతీదేవియుఁ బాండవు లేవురు వారణావతంబున లక్కయింట దగ్ధులైరనువార్త వచ్చిన వాస్తవార్థ మెఱింగియు దానిని బయలుపుచ్చ రాకుండుటచే నెఱుఁగనియట్లు నటించి మాయామానుషవిగ్రహుండు బలరామునితోడఁ గులోచిత కార్యంబులు దీర్చ హస్తినాపురంబున కరిగి తమతో సమానదుఃఖులైన భీష్మ కృప విదుర ద్రోణ గాంధారులఁ గని యాహా యెంత కష్టము ఘటిల్లెనని యా విషయంబులు ముచ్చటించుచుండె.

అక్కడ ద్వారకయందు రామకృష్ణులు లేనిసమయంబుఁ గని యక్రూర కృతవర్మలు శతధన్వునితో నోయీ సత్రాజితుం డెంత ద్రోహముచేసెఁ గంటివా? తన పుత్రిని సత్యభామను మన కిచ్చెద నని చెప్పుచుండి కృష్ణున కిచ్చెను. ఇప్పుడు రామకృష్ణు లింట లేరు గదా నీవేల యా మణిని హరింపరా దనిన నప్పాపాత్ముండు నర్ధ రాత్రివేళఁ జని స్త్రీలెల్ల విలపించుచుండ ఘాతకవాఁడు పశువునుబోలె సత్రాజిత్తును జంపి మణిని నపహరించి పోయెను.

సత్యభామయు దిక్కులేని దానివలెనై హతుఁడైన తండ్రిని జూచి దుఃఖాతిరేకంబున హా తండ్రీ యని విలపించి మూర్ఛపోయి లేచి దిటంబు తెచ్చుకొని జనకు కళేబరంబును తైలద్రోణియందుఁ బదిలంబుసేసి హస్తినానగరంబునకుం జని విదితార్థుండైన కృష్ణునకు సర్వవృత్తాంతంబు వినిచె. రామకృష్ణులును లోకవిడంబనార్థంబు హా యెంత కష్టము సంభవించెనని వగచిరి. కృష్ణుం డన్నతోడను భార్యతోడను మరలి ద్వారకకు వచ్చి శతధన్వు వధించి మణిని గ్రహింపఁ దలపెట్టె. ఆ వార్త యెఱిఁగి శతధన్వుండు భయపడి కృష్ణుతోడ యుద్ధంబునకు సహాయుండవుకమ్మని కృతవర్మ నడుగ నతం డిట్లనియె. సపరివారంబుగఁ గంసు హింసించి జరాసంధుఁ బదునేడు మార్లు పాఱఁదోలిన రామకృష్ణులతో నెవ్వఁడు బుద్ధిమంతుండు విరోధించుఁ బొమ్మనిన నతండక్రూరు సాహాయ్యంబు కోరిన నతం డిట్లనియె.

ఎవ్వండు జగన్నిర్మాణ పోషణ శోషణ కార్యంబు లొనర్చు, ఎవ్వని మాయచే మోహితులై జనులాయన సృష్ట్యాదికార్యంబులు తెలిసికొనలేరు, ఏడేండ్లబాలుఁడై యెవ్వఁడు గోవర్ధన పర్వతం బును బాలుఁడు పుట్టగొడుగువోలె నొక కేల నెత్తె, అట్టి యప్రతి కర్ముండును భగవంతుండును ననంతుండు నాదిభూతుండును గూటస్థుఁ డును బరమాత్ముండును నగు గృష్ణునకు నమస్కారంబు లొనర్చు వాఁడనేకాని తిరస్కారం బొనర్చి యాయనతోడ నిగ్రహించువాఁ డను గాను బొమ్మనినఁ బ్రత్యాఖ్యాతుండై శతధన్వుం డక్లైన నీ మణి నీయొద్ద నుంచుకొమ్మని మరలవచ్చి గ్రహించెదనని యాయన యొద్దనుంచి దినమునకు నూఱు యోజనంబుల పోఁగల వడిగల విజ్ఞాతహృదయ యను గుఱ్ఱంబు నెక్కి ద్వారకవిడిచి పరువెత్తె.

రామకృష్ణులు గరుడధ్వజంబెత్తిన రథం బధిరోహించి యా గురుద్రోహిని వెన్నంటి వేగంబునఁ బోయిరి. శతధన్వుండును మిథిలాప్రాంత కాంతారంబు నంతికంబునఁ దురంగంబు డస్సిపడిన దానిని విడిచి రిత్తకాళ్లఁ బరువెత్తఁ దొడంగె. కృష్ణుండును బోక

ఘోషమని చక్రంబున నతని శిరంబు ఖండించి యతని వస్త్రంబుల మణిని వెదుక నది గాన దయ్యె. ఆ వార్త రామున కెఱింగించిన నాయనయు వీఁడు మణి హరించుట సత్యంబు. అది వాని యొద్దఁ గాక మఱి యెందుండఁగలదు? నేను దాని నాశించెదనని నీవు లోభివై ధనాశచే బొంకాడుచున్నాఁడవు. ఛీ నీవేటి తమ్ముఁడవు. తమ్ముఁడ వని నిన్ను క్షమించితి. చాలుఁజాలు నీ పొత్తు. ఇఁక నీవును వలదు. యాదవులును వలదు నా గతి కోలఁది నేను బోయెదఁ బొమ్మని మొగంబునఁ గంటువెట్టుకొని చేరువనున్న మిథిలకేగి యందు జనకునిచేఁ బూజితుఁడై పదుమూఁడు సంవత్సరములు సుఖంబుండె. అర్థ మెంత యనర్థకరమో గంటివిగదా. బలరాము నంతటివాఁడు కృష్ణు నంతటివానిఁ దేరకు సందేహించినచో నిఁకఁ బ్రాకృత జనంబుల నేమనవలయు. ఈ కాలంబునందె భీమునిపై ద్వేషంబున దుర్యోధనుఁడు బలరామునొద్ద గదావిద్య నేర్చి కుశలుండయ్యె. కృష్ణుండును నీ నూతనాపవాదంబునకై ఖిన్నుండై ద్వారక కరిగి శతధన్వుం జంపుటయు మణి లేకుండుటయు సత్యభామ కెఱింగించి మరణించిన మామగారికి నపరక్రియ లెల్ల జరగించె.

—• అక్రూరుండు స్యమంతకమణిని సమర్పించుట. •—

అంత శతధన్వుండు హతుండగుట విని యక్రూర కృతవర్మలు సత్రాజిత్తును దాము చంపించితిమని కృష్ణుండు తమ్ము దండించునో యని భయపడి యూరు విడిచి యెందేని పోయిరి. అక్రూరుండు ద్వారక విడిచిపోవుటచేఁ దమ కాధివ్యాధులు దైవిక భౌతిక బాధలు కలుగుచున్నవని లోకు లొండొరులతో ముచ్చటింపఁ జొచ్చిరి కాని ముందు కృష్ణుండు చేసిన చేష్టలను నమ్మకపోతుమ్మం దున్నచోట రోగము లెట్లు వచ్చుననియు నప్పోమరులు తలంపరైరి. తొల్లి కాశీనగరంబున వర్షంబు లేకుండుటఁజేసి కాశిరాజు శ్వఫల్కుఁడనువానిఁ బిలిపించి తన తనయ గాందిని నిచ్చి వివాహంబుఁ గావించె. శ్వఫల్కుండు కాశిఁ బ్రవేశించినంతమాత్రనఁ వర్షంబు కురిసె. ఆ గాందిని

శ్వఫల్కులతనయుం డక్రూరుండు తండ్రియట్టి ప్రభావంబు గలవాఁడు. ఆతఁ డున్నచోట దుర్భిక్ష డామర మారీత్యాదు లెవ్వియు నుండవు. అని ముదుసళ్లు కృష్ణున కెఱింగింప విని కృష్ణుఁడు నగి యిది మణి తొలఁగిన దోషంబుగాని యక్రూరుండు లేని దోషంబు గాదని వారి కెఱింగించి దూతల నంపి యక్రూరు రావించి యతనిఁ బూజించి ప్రియకథ లెల్ల వచించి యఖిలచిత్తజ్ఞుండైన హరి నవ్వుచు నిట్లనియె.

దానపతీ! శతధన్వుండు నీయొద్ద మణిని దాఁపనిచ్చుట మున్నె యెఱుంగుదు. సత్రాజితుండు పుత్రహీనుండౌట నతని పుత్రికలు తండ్రికిం బరలోక క్రియలు గావించి ద్రవ్యమును ఋణమును బంచుకొనుచున్నారు. స్యమంతకంబు నునికి తెలియరాకుండుటచే మాయన్న నన్ను నమ్మక నేను హరించితినని నాపై నలుక వహించి యున్నవాఁడు. నీవు దానిని నలువురికిఁ జూపి బంధువులకు మన శాంతిని గలిగింపుము. నీ యజ్ఞంబు లవిచ్ఛిన్నంబుగ నెఱవేఱుం గాక యని మంచిమాటలు చెప్పిన నక్రూరుండును దన వస్త్రంబున ముడిచిన దానిని సూర్యునివలె వెలుంగు దానిని స్యమంతక మణిని నలువురియెదుటఁ దీసి హరికిచ్చె. దానిం జూచినంతమాత్రమున నా తండ్రిస్వత్వము గావున నిది నా ద్రవ్యమని సత్యభామ దలఁచె. నేను బెద్దనగుట నాదియని కృష్ణుండు నిర్దోషి యని యెఱింగించి బంధువు లాహ్వానింపవచ్చిన బలరాముండు తలఁచె. కృష్ణుండును దానిని బంధువులకెల్లఁ జూపి యపవాదంబుఁ బాపుకొని తన చేతులార మరల దాని నక్రూరున కొసంగి యిట్లనియె. అయ్యా! యీ దివ్యరత్నంబు నీయొద్దన యుండుఁగాక. దీని నితరులు భరింప సమర్థులు గారు. అనాచారులయొద్దనుండి మైల సోఁకిన నిది యనర్థకహేతుకం బగుఁ గావున దీనిని భరింప నీవే యోగ్యుండవు. అనిన నప్పలు కెల్లరు సంతసించిరి.

విష్ణుప్రభావ ప్రకాశంబై పాపహరంబై సుమంగళకరంబైన యీ యాఖ్యానంబు విన్నవారును జదివినవారును స్మరించువారును దుష్కీర్తియుఁ బాపంబును బాసి మనస్సమాధి నొందుదురు.

బాంధవాహూతుండై బలరాముండు మిథిలనుండి ద్వారకఁ జేరిన కొన్నాళ్ళకు ద్రుపదుండు తన పుత్త్రి ద్రౌపది నర్జునున కీయఁదలఁచి పాండవులు లాక్షాగృహదాహంబున మడసిరని విని పగచి స్వయంవరంబుఁ జాటింపఁ బంచిన రామకృష్ణులు ప్రద్యుమ్న చారుదేష్ణ సాంబ సాత్యకి కృతవర్మాక్రూరాది పరివృతులై ద్రుపదపురంబునకుఁ జని యతనిచే నభ్యర్చితులై రాజబృందంబునడుమ గూర్చుండి యుత్సవంబుఁ దిలకించుచుండిరి. అప్పుడు బ్రాహ్మణసమూహములో నివురు గప్పిన నిప్పువోలె నున్న పాండవులను గృష్ణుండు బలరామునకుం జూప నతండును హర్షించె.

స్వయంవరావలోకన కుతూహలంబున మూఁగిన రాజలోకంబు నెల్ల జూచి ధృష్టద్యుమ్నుం డదె యాకాశంబున వ్రేలాడు మత్స్యయంత్రంబు. ఇదె విల్లు. ఇవె యైదుబాణంబులు. ఈ విల్లు మోపెట్టి యీ యేనుబాణంబుల నెవ్వఁ డా మత్స్యయంత్రంబుఁ దెగవ్రేయు నవ్వీరుండె నా చెలియలు ద్రౌపదికి వరుండని తెలియఁబలికిన నటఁ జేరిన నృపాలురు కొంద ఱసాధ్యంబని కొందఱు వృథాశ్రమంబని యూరకుండిరి. కొందఱు యత్నించి విఫలమనోరథులైరి. ద్రౌపది పాండవార్థమని నిశ్చయించినవాఁడగుట కృష్ణుండు యదుకుమారుల నందఱ నా ప్రయత్నంబు మానించె. ఇట్లు రాజులందఱు విరమింప విప్రసమూహమునుండి యర్జునుండు లేచివచ్చి యశ్రమంబున నయ్యంత్రంబుఁ దెగనేసె. ద్రౌపదియు నతని వరించి పూజించి పుష్పమాలాలంకృతుం గావించె. అదిచూచి చూపోవక భూపాలురు మొత్తంబుగఁగూడి యీ పాంచాలుండు మనల నవమానించె నితని వధింతమని యందఱు ద్రుపదుపై నడరిన నతండు బ్రాహ్మణుల మఱుఁగు చొచ్చె. అప్పు డర్జునుండు భయపడకుఁడని చెప్పి యా విల్లు గైకొని యా క్షత్త్రియవీరులఁ దాఁకె. అందుఁ గర్ణుం డర్జును మార్కొనె శల్యుండు భీముని దుర్యోధనుండు ధర్మరాజను దుశ్శాసనుండు సహదేవునిఁ దాఁకి యందఱు పరాజితులైరి. కృష్ణుండు నందఱ సమాధానపఱిచి వారివారి దేశం

బుల కనిచె. తమ్ముఁ గుర్తెఱుఁగుదురను తలంపున మున్నె ధర్మజ నకుల సహదేవులు విడిది కేఁగిరి. పదపడి భీమార్జునులు ద్రౌపది దోడ్కొని తాము దిగియున్న కుమ్మరియింటికిఁ బోయిరి బలరామ కృష్ణులును రహస్యంబుగ నచటికిఁ బోయి మేనత్తను బాండవులను జూచి కుశలప్రశ్నంబు గావించి తన పురంబునకుం బోయిరి. పాండవులును వ్యాసోపదేశంబునఁ ద్రౌపదిం బెండ్లియాడి ద్రుపదుపురంబున నుండునంతఁ జారులు స్వయంవరవృత్తాంత మంతయు విచారించి పోయి దుర్యోధనునితో నిట్లనిరి. కౌరవేంద్రా! ద్రౌపదీ స్వయం వరంబున మత్స్యయంత్రంబుఁ దెగనేసి కర్ణు నోడించినవాఁడు ఫల్గు నుండు. శల్యు బోరగిలఁ ద్రోచి మహావృక్షహస్తుండై యరాతుల భీతులఁ జేసి పారదోలినవాఁడు వృకోదరుండు. సోదర సమేతుండ వైన నిన్ను గెలిచినవారు ధర్మజ నకుల సహదేవులు. వా రేవు రిప్పుడు పాంచాలనగరంబున నున్నవారనిన విని దుర్యోధనుండు శోకాక్రాం తుండై లక్కయింటఁ బురోచనుం డొక్కరుండ హతుండయ్యె నని వగచి రోషంబునఁ గర్ణ దుశ్శాసన శకునులతో నాలోచించి సేనా వారంబుతోడఁ బోయి పాంచాలరాజధాని ముట్టడించిరి. వారి రాక వేగులవలన నాకర్ణించి ధర్మనందనుండు దూతలఁ బిలిచి తమ కైన కష్టము కృష్ణున కెఱింగించి రండని పంచిన వారును జవనాశ్వం బుల నధిరోహించి శీఘ్రయానంబునఁ జని సర్వంబుఁ గృష్ణునకు నివేదించిరి. రామకృష్ణులును సముచితచమూసమూహంబుతోడను యదుకుమారులతోడను ద్రుపదుపురంబునకు వచ్చిరి. ఈలోనఁ బాండవులు ద్రుపద ధృష్టద్యుమ్నాది సహాయులై కౌరవులనెల్ల బాఱదోలిన వారెల్ల మొగములు వ్రేలవేసికొని వచ్చినత్రోవఁ బట్టి హస్తిపురంబుఁ జేరిరి. రామకృష్ణులును యాదవులతోడ ద్రుపద పూజితులై కొన్నాళ్లు పాంచాలపురియందుఁ బాండవులతోడ సుఖం బుండిరి.

ఇట్లుండ నొక్కనాఁడు హస్తినాపురంబుననుండి విదురుండు చనుదెంచి ద్రుపదపాండవుల కుశలంబు విచారించి బాంధవమును

గొండాడి మీ యనుజ్ఞ మెయిఁ బాండవులఁ దోడితెమ్మని ధృతరాష్ట్రుండు పంచెనని వచించినఁ గృష్ణుఁడుపదు లాలోచించి వల్లెయని యంగీకరించి పాండవులు హస్తినానగరికిఁ బోవ సమ్మతించిరి. అంతఁ బాండవేయులు పాంచాలితోడ, గృష్ణ ధృష్టద్యుమ్న సహాయులై హస్తినాపురంబునకుం బోయిరి. ధృతరాష్ట్రుండు కృష్ణుని సమక్షంబున ధర్మరాజునకు సగపాలు రాజ్యముఁ బంచియిచ్చి మీరు ఖాండవప్రస్థపురంబున నుండుడని కోరె. వారును గృష్ణసహితులై ఖాండవప్రస్థంబుఁ జేరిరి.

ఇట్లు ఖాండవప్రస్థంబున నుండుతఱిఁ గృష్ణార్జును లొక్కనాఁడు యమునాతీరమున వినోదక్రీడలఁ జరించుచుండ నగ్నిహోత్రుండు బ్రాహ్మణ వేషధారియై వారిని జూసి పుణ్యాత్ములారా! నా కన్నంబు పెట్టింపుడని కోరెను. వారును దాని కియ్యకొనిరి. అవ్వాడా భూమిసురుఁడు తా నగ్నిననియుఁ దన కాహారముగ నింద్రుని ఖాండవవనం బిప్పింపుఁడనియుఁ గోరె. మేము నిరాయుధుల మెట్లు లీ కార్య మొనర్ప సమర్థులమని యర్జునుం డన నగ్ని యాయనకు గాండీవంబను చాపంబును, నక్షయబాణ తూణీరంబులును శ్వేతాశ్వంబులఁ బూన్చిన దివ్యరథంబును నిచ్చె. అప్పుడు కృష్ణుం డర్జునునకు సారథియై యాయనచే ఖాండవంబు దహింపఁజేసి యెదిరిన యింద్రాదుల జయింపఁజేసె. ఆ మహాదాహంబువలన ముక్తుఁడైన మయుఁడు సంతుష్టుఁడై ధర్మరాజున కొక సభ నిర్మించి యిచ్చె. దీనియందే రాజసూయయాగ సమయంబున స్థల జల నిర్ణయజ్ఞానహీనుఁడై దుర్యోధనుండు పరిహాసపాత్రుండయ్యె.

కాళిందీ పరిణయము

ఖాండవ దహనానంతరంబున నొక్కనాఁడు కృష్ణార్జునులు శరచాపాసిధారులై రథంబులెక్కి యమునాతీరంబున వేటాడు తమకంబున నేగి సింహ శార్దూల శరభ రురుఖడ్గాది మృగంబుల వధించి నీరువట్టు పెల్లున జలంబుగ్రోల యమునానదికడ కేగిరి. ఇట్లు

పోయి దాహమాఱ నీరంబుఁ గ్రోలి యందు వారితీరంబునఁ బచారంబుసేయు నొక కన్యాలలామంబుఁ గాంచిరి. కాంచి వాసుదేవ ప్రేషితుండై యర్జునుండు నిందువదనయు సుదతియు నగు నా ప్రమదోత్తమను డాయ నరిగి తలోదరీ! నీ వెవ్వతెవు? ఎవ్వరి దానవు? ఇచటఁ జరింపఁ గారణమేమి? నీ విధంబుఁ జూడ బతిని గోరి తిరుగుజాడ దోచుచున్నది యని ప్రశ్నింప నయ్యింతి యాకాంతేయున కిట్లనియె.

అయ్యా నేను శతపత్రమిత్రు పుత్రికను. నా పేరు కాళింది. దీనశరణ్యుండును, దేవవరేణ్యుండును నగు విష్ణుఁ బతిగాఁ గోరి తపంబు సలుపుచున్న దానను. జనకాజ్ఞ శిరసావహించి తన్నిర్మిత నికేతనంబున నీ జలంబుల శ్రీనికేతనురాక వేచియున్నదాన. అనాథనాథుండగు జగన్నాథుండుదక్క మఱియొక్కని వరించుదానఁ గాను. అని వచించిన నాయించుఁబోఁడి వచనంబులు విజయుండు వనమాలి కెఱింగించె. సర్వజ్ఞుండైన భగవంతుఁ డీ వృత్తాంతంబు మున్నె యెఱింగిన వాఁడగుటం జేసి యా సుందరాంగిని తన శతాంగంబున నిడికొని ధర్మరాజుఁ జేరఁ జనియె.

ఇంతకు మున్నె యుధిష్ఠిరుండు తమకు వాసయోగ్యంబయిన నగరంబు నిర్మింప యోజింపుమని కృష్ణుని గోరిన నాయన యింద్రుం దలఁచి సన్నిహితుండైన యతనితో నిట్లనియె. సురేశ్వరా! యిందుఁ బాండవులకు నీ నగరంబుఁబోని యొక రమ్యనగరంబు నిర్మించి యిమ్ము. అది నీ పేరన యింద్రప్రస్థంబని ప్రసిద్ధివడయుఁగాక యనిన నింద్రుండు విశ్వకర్మఁ బిలిచి పురనిర్మాణంబున నియమించె. విశ్వకర్మయుఁ గృష్ణునియోగంబుచొప్పున నతిరమణీయంబుగ నింద్రప్రస్థంబు నిర్మించియిచ్చినఁ బాండవు లందు సుఖావాసంబు గావించిరి. తదనంతరంబ కృష్ణుండును మీకడకు నారదుండు వచ్చు. ఆయన యుపదేశించిన విధంబున వర్తింపుఁడని పాండవులకు బోధించి ద్వారక కరిగె. అందు సూర్యపుత్రిఁ గాళిందిని యథావిధి వివాహంబయ్యె.

ఆవల నారదుం డరుదెంచి ద్రౌపది యొక్కొక్కరియొద్ద నొక్కొక్క సంవత్సర ముండునట్లును వారు సహాసీనులై యుండఁ జూచినవారు పండ్రెండు నెలలు తీర్థయాత్ర గావించునట్లును సమయంబు చేయించి చనియె. అట్లుండ నొకనాఁడు బ్రాహ్మణుని గోవులను జోరులు ముచ్చిలింప వారిని దండింప నాయుధంబులు వలసి యర్జునుండు శస్త్రశాలకుం బోయి యందున్న ద్రౌపదీ యుధిష్ఠిరులం జూచి యా నిమిత్తమునఁ దీర్థయాత్రకై వెడలె.

సమయప్రకారము తీర్థయాత్ర గావించి కడపట ద్వారకకు వచ్చి కృష్ణుని సాహాయ్యంబున సుభద్రను హారించి యర్జునుం డింద్రప్రస్థంబుఁ జేరె. కుపితులైన యాదవుల నెల్ల సమాధానపఱిచి కృష్ణుండు బలరామాది సహితుఁడై యింద్రప్రస్థపురమునకు వచ్చి పాండవులఁ దగురీతి సత్కరించి కొన్ని దినములకు యాదవుల నెల్ల మరల ద్వారకకంపి తా నర్జును నెయ్యమునఁ జేసి యంద కొన్ని నెలలుండె.

—• మిత్రవిందా వివాహము •—

కృష్ణునకు మేనత్తయు నవంతిపురీకాంతుని కాంతయు నైన రాజాధిదేవి పుత్రి మిత్రవింద విందానువిందుల యనుజాత జాతరూపవాసు వాసుదేవు దేవాదిప్రవరు వరుఁగాఁ గోరియుండ దాని యభిలాసం బెఱింగి దుర్యోధనవశులైన విందానువిందు లా సుందరి చింత కంతరాయంబుఁ గూర్ప నామెకు స్వయంవరంబుఁ జాటించిరి. శ్రీకృష్ణుం డా వృత్తాంతం బెఱింగి యక్కడకుఁ జక్కనరిగి యరి గట్టిన యరుల గట్టిమొనలఁ దూఱి జయలక్ష్మిని గన్యారత్నంబును నేకకాలంబునఁ గొని ద్వారవతికి వచ్చి శాస్త్రచోదిత ప్రకారంబునఁ బరిణయం బయ్యె.

—• సత్యా వివాహము •—

ఆ సమయంబునఁ గోసలదేశంబును నగ్నజిత్తనురాజు పాలించుచుండెను. ఆ నృపాలునకు సత్యయను బాలిక కలదు. నగ్నజితు

పుత్రియగుట నామె నాగ్నజితి యనియుఁ బ్రఖ్యాతి వహించెను. ఆ రాజుమందయం దేడు వృషభంబులు మత్తిల్లి యెత్తిన క్రొవ్వు పెంపునఁ దెంపకులై మొట్టెపోగుల సరకు సేయక వీరగంధంబు సహింపక విచ్చలవిడి చరించుచుండె. వానిని జెనకి మనికితో మనికికిఁ జనిన మానవుఁడు లేఁడు. కావున నా తేఁడా యేడు గిత్తల మిత్తిం గూర్చిన వీరునకు నా కూఁతుఁ బ్రీతినొసఁగెదనని తన యాకూతంబు ఘోషింపబంచె. ఆ వృత్తాంతంబు విని నితాంతబలవంతులైన యనేక ధరాకాంతులు కాంతవ బాణహతితాంతులై పౌరుషంబు లూఁతగఁ గన్యార్థులై చని యా కోడెల కోడి పాఱిరి. అంత శ్రీకాంతుండు సేనాసమేతుండై యా వీటికిం జనియె. ఇట్లరుదెంచిన యించు విలుకాని జనకుం గని యా రాజు వివిధగతులఁ బూజించెను. సౌజన్యధన్యయగు నా కన్యయుం బాంచజన్యధరుండు తన జనకుం గన రాక విని యా లోకైకమాన్యునందు వినివేశిచిత్త గావున నిట్లు తలపోయుచుండె. అవురా నా భాగ్యంబు. నా సౌభాగ్యంబు నేఁడు ఫలింపఁగలదు. నేను బతిగాఁ గోరిన రమాపతియే మా వసతికి వచ్చియున్నవాఁడు. ఈ జగన్నాథుండ నాకుఁ బ్రాణనాథుండగుం గాక. నే ననన్యచిత్తనేని వేల్పులకు నా మ్రొక్కిన మ్రొక్కులు నా నోఁచిన నోములు, పెద్దల మంగళాశాసనంబులు సఫలంబు లగుఁ గాక.

అంత నా క్ష్మాకాంతుం డుచిత సత్కారంబులు గావించి యుత్తమాసనాసీనుఁడైన శ్రీనివాసుం గాంచి యిట్లనియె. జగత్పతీ! నారాయణమూర్తీ! అవాప్తసకలకామా! ఆత్మానందా! భవదీయ చరణారవిందంబులందలి పరాగచయంబు నిందిరయు విందుధరుండును బృందారకజ్యేష్ఠుండును సమస్తబృందారకబృందంబును శిరంబులఁ దాల్చుచుందురు. స్వకృత ధర్మసేతువు రక్షింపఁగోరి యా యా కాలంబుల విలాసార్థంబు లీలాశరంబు ధరించుచుందువు. ఇట్టి నీకు నల్పుఁడనైన నావలనఁ గాగల ప్రయోజనం బెద్ది? ఎట్టి కైంకర్యం

బున నీ వానందింతువు ? ఆనతిమ్మనిన మందహాస భాసుర వదనార
విందుండై మందరధరుం డిట్లనియె.

రాజేంద్రా ! స్వధర్మంబున వర్తించు రాజులకు యాచన నిషిద్ధ
మని పెద్దలు వక్కాణింతురు. అయినను నీ స్నేహంబుఁ గోరి నేను
నీ కన్యను దాన మొసంగ యాచించుచున్నవాఁడను. కన్యాశుల్క
మొసఁగువారము మేము కాముసుమా యనిన నగ్నజిత్తు మధు
జిత్తున కిట్లనియె

ఎవ్వని యురంబు గుణలోలుభ యగు శ్రీనివాసంబుగఁ గాని
సర్వదా యుండు నట్టి వాసుదేవుఁడ వగు నీకన్న మిన్నయగు వరుండు
నా కన్నెకెందు లభించు ? అయినను గన్యావరపరీక్షకై యింతకు
మున్న యొక చిన్నప్రతిన వచించినాఁడ. విన్నవింతు వినుము. మా
వీట నేడు గిత్తలు మత్తున నెట్టివారికి వారింపరాక యున్నవి.
కావున నా వృషభసప్తకంబుఁ బోరిగొనిన వీరునకు నా కన్నియ
నొసఁగెదనని చులక ప్రతిజ్ఞ గావించితి. అనేకులు రాకుమారులు
వచ్చి మచ్చరంబుఁ బోరి పురివిచ్చి భగ్నదర్పులై భిన్నగాత్రులై
పోయిరి. నా కన్య వీరశుల్క యగుఁగాని ధనశుల్క గాదు. ధనము
నకై కన్నియల విక్రయించు నీచులము మేముగాము. కావున
నా సంకల్పంబు వ్యర్థంబు గాకుండ రక్షించు భారంబు నీయది.
నా మాట పొల్లువోకుండ నా దుర్దమంబులగు బలీవర్దంబుల మర్దించి
జనార్దనా ! మమ్ము హర్షసమ్మర్దంబునఁ దేల్చి మా కన్యఁ బరిగ్ర
హింపుము.

అని యా రాజేంద్రుండు తన సమయము వినిపించిన యాద
వేంద్రుండును వల్లెయని యంగీకరించి లేచి కట్టినధోవతి యొగఁజెక్కి
యుత్తరీయంబు నడుమునకుఁ జుట్టి యేడురూపముల ధరించి యా వృష
భంబుల సమీపించి యవలీల వాని పగ్గంబులఁ బట్టుకొని బిట్టుగసి
తన్నిన తాఁకున నవి దంతములతోడఁ బ్రాణములు పోవ నేలఁ
గూలిన బాలుఁడు మట్టిబొమ్మల నీడ్చు విధంబున కృష్ణుండు
వాని నీడ్చె.

నగ్నజిత్తుండును శౌరి పరాక్రమంబునకు నాశ్చర్యపడి విధి పూర్వకముగఁ దన కూతుఁ గృష్ణుని కిచ్చి వివాహంబు గావించె. రాజపత్నియుఁ దన పుత్రికకుఁ గృష్ణుండు వల్లభుండయ్యెనని పరమానందభరిత యయ్యె. ఈ వివాహంబు మహాడంబరంబునఁ బ్రవర్తింపఁ జేసి కూఁతునకు నల్లునకు ననేక రథ కరి తురగ భట నారీవారంబులఁ గానుకలిచ్చి దంపతుల రథారూఢులం జేసి మహాసేనతో స్నేహార్ద్రీభూతచేతస్కుఁడై కోసలరాజు సాగనంపె.

తాము వలచిన పొలఁతిని గృష్ణుండు తెచ్చుకొనుచున్నాఁడని విని మును యాదవులచేతను వృషభంబులచేతను భగ్నదర్పులయ్యుఁ గృష్ణుశ్రేయస్సు సహింపనేరని రాజులు త్రోవ నరికట్టి కృష్ణుసైన్యంబుఁ దాఁకిరి. అప్పుడు బంధుప్రియకరుండైన నరుండు గాండీవధరుండై క్షుద్రమృగంబులను మృగరాజుంబోలె వారినెల్లఁ బటాపంచలుగఁ బాఱఁదోలె. కృష్ణుండును మామగారొసఁగిన యరణంబుతోడ సత్యాదేవితో ద్వారకకు నరుదెంచి యిచ్ఛావిహారంబుల నామెతోడ రమించుచుండె. తనకు మేనత్తయుఁ గేకయరాజపత్నియు నైన శ్రుతకీర్తిసుతను భద్ర యను కన్యాలలామంబును నామె సోదరులు సంతర్దనాదులొసంగఁ గృష్ణుండు మహావైభవంబునఁ బరిణయమయ్యె.

—• లక్ష్మణా వివాహము •—

మద్రదేశాధీశుండైన బృహత్సేనునకు సర్వశుభలక్షణయగు లక్ష్మణయను కుమారి గలదు. ఆ యమ జనకునింటికి నారదుండు వచ్చిన సమయంబున మునీంద్రా! సద్గుణమాన్యయగు నా కన్యకు వరుండు గాఁదగు భూవరుం డెందుఁగలఁడు తెలుపుఁడని యతండు కోరినఁ ద్రిలోకవిదుండైన నారదుం డిట్లనియె.

రాజేంద్రా! సర్వలక్షణసంపన్నయగు నీ కన్నెకుఁ దగిన పతి శ్రియఃపతిగాని తక్కిన యే మానవపతియుఁ గాఁడు. ఇది నిక్కంబు. అని ప్రభవిష్ణుండైన కృష్ణుని పవిత్రచరిత్రంబు కర్ణరసాయనంబుగా

వినిచినఁ గలకండపలుకులఁబోని యప్పలుకులు వినుచుండిన యా బాల గోపాలవరుండే తనకు వరుండుగా మది నిశ్చయించి నియతయై భక్తియుతయై వ్రతంబు లాచరించుచుండె.

మహిత్రృవత్సలుండైన యా భూపాలుండు తన తనయ యభిమతం బెఱింగి దాని నెఱవేర్ప సమకట్టి యెట్టి రావట్టికిని భేదింపరాని మత్స్యయంత్రంబుఁ గల్పించి పుత్రీ స్వయంవరంబుఁ జాటింపఁ బంచె. ద్రుపదుని మత్స్యయంత్రంబు వెలికిమాత్ర మగోచరంబై యుండె. ఇది లోపలను వెలుపలను గానరాక స్తంభమూలమున నుంచిన జలపాత్రమందలి ప్రతిబింబముచేమాత్ర మెఱుంగఁ దగి యుండె.

ఈ స్వయంవరంబునకై సమస్తదేశరాజు లరుదెంచి యా వింటిని గాంచి కొందఱెక్కువెట్టి వంచి కొందఱు నారబిగించి కొందఱు వ్యర్థప్రయత్నులై తలలు వంచుకొని పోయిరి. జరాసంధుఁడు— విందానువిందులు శిశుపాలుఁడు భీమదుర్యోధనకర్ణులు విల్లెక్కుపెట్టియు బాణంబు సంధించియు గుఱి కనలేక మగిడిరి. అర్జునుండు మాత్రము జలప్రతిబింబమున గుఱియెఱింగి బాణమువై చెఁగాన యది మత్స్యంబు దెగ వేయుపటిమ చాలక దానిని దాఁకి మిట్టి యావలఁబడియె. అంత వసుదేవనందనుండు దరహాససుందరవదనేందుబింబుండై సభామధ్యంబునుండి యరుగుదెంచి యవలీల నమ్మీన యంత్రంబు ధర నురలనేసె. ఇట్లభిజిన్ముహూర్తంబున యంత్రంబుఁ దెగనేయ దేవదుందుభిధ్వానంబులు నెరసె. చూపఱు జయ జయ ధ్వానంబులు బెరసె. అంత సర్వాలంకారవిరాజితయై బాలసోమాలిక యగు నా భూపాలబాలిక సువర్ణమణిగణమాలికఁ గేలఁగొని డెందంబున నానందంబు కదళింప నందనందను కంధరమ్ము నలంకరించె. నర్తకుల యాటలు గాయకుల పాటలు విప్రుల దీవన మాటలు విస్తరిల్లె.

శ్రీవత్సలక్షణుండు లక్షణాం దన తేరిపై నెక్కించుకొని త్రోవ నాఁకట్టిన యసూయాపరులు నరులను సింహంబు గ్రామసింహంబులం బోలెఁ దోలి విజయుండై ద్వారకానగరంబున కరుదెంచె.

బృహత్సేనుండును నిజాభీష్టంబు సమకూరుట గాంచి హర్షించి కూఁతునకు నల్లునకు యోగ్యవిధంబుగ నరణంబొసంగి వివాహంబు గావించె.

అవలఁ గృష్ణుండు నరకాసురునిచేఁ గారాగృహంబున బద్ధలైన ముగ్ధల బదునాఱువేవుర నా రాక్షసుం ద్రుంచి కొనితెచ్చి పరిణయం బయ్యె. ఆ విధంబు వినుతు వినుము.

నరకాసురవధ

క్రక్కసుండు సఖుండైన నరకుం డా సుందరీబృందంబుల బందిమందిరంబునందుఁ ద్రోయ వాని దుష్కామాతిశయంబ కారణంబుగాని వేఱొండు కారణంబులేదు. ఆ వారిజాక్షుల నెల్ల వారిని దన దారలుగఁ జేసికొన నతఁ డెంచెఁగాని యా యించుఁబోణులో వశపడమిని వారి నెల్లఁ గ్రూరుండై కారాగారంబునఁ ద్రోచి బాధించె.

ఒకనాఁడు కృష్ణుండు రుక్మిణీదేవి ధామంబున నామెతో విలాసగోష్ఠి వర్తించునెడ నచ్చటికి నారదుం డరుదెంచి కృష్ణున కొక పారిజాత కుసుమంబు సమర్పించె. ఆ దివ్యప్రసూనంబును శ్రీకృష్ణుండు రుక్మిణీదేవి కొసఁగె. ఆమె దానిని గైకొని నారదకృష్ణులకు నమస్కరించి కొప్పున ముడిచె. దానివలన నామె యవయవవిలాససౌందర్యసంపత్తి కొక యపూర్వకాంతిసంపద యొదవె. దానిం గని కలహాశనుండు కలహము కలిగింపఁ గారణ మొదవెనని సంతోషించి రుక్మిణీదేవితో నిట్లనియె.

మహానుభావురాలా! నీ సౌభాగ్యాతిశయంబ నే నెంత కొనియాడఁగలవాఁడ. ఇది బృందారకలోకంబునఁ బురందరునందనో

ద్యానంబున నుండు పారిజాతభూజాతము నలంకరించు దివ్యకుసుమము. పవిత్రచరిత్రా! యిది పులోమజాదులకుఁ దప్ప సామాన్య దేవతాస్త్రీలకును దుర్లభం బన నిఁక భూలోకలోలవిలోకనలమాట చెప్పనేల? ఈ మందారకుసుమంబులను శ్రీదేవి గౌరిదేవి సరస్వతీదేవి శచీదేవి శిరమున ధరింతురు. ఇప్పుడు నీవు వారితో సమానురాల వయితివి. అంతియకాక నీవు నీ భర్తకు వెలుపలిప్రాణమ వనియుఁ దెలియవచ్చె. వాసుదేవునకుఁ బెక్కుదేవు లున్నవారుగాని భాగ్యసౌభాగ్యంబులను బతిప్రీతి పడయుటందును నీకు నీడుగారు. ఈ సుమము మహిమము నీవేమని తలఁచితివో. ఇది యెన్నాళ్లైనను వాడను. వాసన వీడదు. సర్వదా పరిమళించుచు నానందదాయకమగుచుండును. ఇది నీవేమికోరిన నప్పుడ యవియన్నియు సమకూర్చుచుండును. మీరు భార్యాభర్తలు పడుకటింట నుండువేళ సురటియై మీకు విసరుచు శ్రమముఁ బాపుచుండును. దీనిని ధరించుటచే నీవు సవతులలోనెల్ల మేటివై యో నీమాటీ! వారిచే నూడిగంబు చేయించుకొను మహిమగలదాన వగుదువు. ఇది చలివేళ నుష్ణగుణమును వేసవిని జల్లదనమును గలిగించును. ఇన్నిదినములు వెన్నుఁడు సత్యభామ కన్నసన్నల మెలఁగుననియు నందఱుఁ ప్రీతికంటె నాయన కా వగలాడియందు మోహ మెక్కుఁడనియు విని నిజమను కొనుచుంటిని. ఇప్పుడది కల్లయనియు నిజమైన ప్రీతి నీయందే యున్నదనియు నీవే నీ పతికి నిజమైన వల్లభవనియుఁ దెలిసికొంటిని. తానే సుందరియని తానే జవ్వనియని తానే పేరు పెంపు గలదాన నని తానే పతికి దయితయని తానే ప్రాణేశ్వరు వశపతిచికొంటి నని సత్యభామ మెడమీఁద దల నిలువక నిక్కినిక్కి మిడిసిపడుచుండెను. ఈ వార్త వినినయంతనే యా మిడిసిపాటు నేలపాలగును. ఈ పువ్వు యొక సంవత్సరము నీయొద్ద నుండును. అవలఁ బారిజాతవృక్షమునకుఁ బోవును. అని చెప్పి యా ముళ్ళముని కృష్ణునిచే సెలవుగొనిపోయెను. సత్యభామాదూతిక లీ వార్త నప్పుడే సత్యభామ కెఱింగించిరి.

మానవతియగు సాత్రాజితి తన్నుఁ బ్రాణనాథుఁ డవమానించెనని యెంచి కోపించి మండిపడి యలంకారములెల్లఁ ద్యజించిఁ మాసిన చీర ధరించి కోపగృహముఁ బ్రవేశించె. దూతిక లీవార్త చెప్పిన సహజకోపన సత్యభామ యేమని కోపించునో యని కృష్ణుండును వెంటనే యామె యింటికివచ్చి యెప్పుడుండు విలాసమందిరాంగణమునఁ గానక కోపగృహమున నుండుట చెలిచే నెఱింగి యచ్చటికిఁ బోయి యామెను బలువిధముల సమాధానపఱుచుచు నీ వొక పుష్పమాత్రమునకా యింత కోపించెదవు? నీవు కావలయునని కోరినఁ బారిజాత వృక్షమునే తెచ్చి నీ పెరటిచెట్టు చేసెదను. ఊఱడుమని చెప్పి శాంతచిత్తఁ గావించె. అంత నొక్కనాఁడు కృష్ణుండు సత్యభామా నిశాంతంబుననుండ శచీకాంతుం డరుదెంచి యిట్లనియె. దేవా! నీవు శిష్టుల రక్షింపను దుష్టుల శిక్షింపను నవతరించిన భగవంతుండవు. సర్వలోకరక్షణభారంబు నీయం దున్నదన్నమాటఁ జెప్పనేల? నరకుఁడను నసురుం డజయ్యుండై ప్రబలి వరుణచ్ఛత్రం బపహరించె. మా తల్లి యదితిదేవి ధరించు దివ్యకుండలంబుల లాగికొనియె. మేరుపర్వతంబులోని మణిపర్వతంబును నాక్రమించె. ఆ కించువలని బాధల నొకించుకయైన సహింపఁజాలని యకించనులమగు మాపై నీ కటాక్షాంచలంబు పఱపి రక్షింపుము. అని వేఁడిన యాదవవల్లభుఁడు నిలింపవల్లభు నూరడించి నరకు వధించి నీకుందు డిందుపఱతుఁ బొమ్మని వీడుకొలిపి గరుడుం దలంచిన నప్పక్షిరాజు క్షణంబున సన్నిహితుండయ్యె.

ఇట్లు నరకవధ దోహలుండైన గదాగ్రజుం జూచి పతిప్రేమ సీమయగు సత్యభామ ప్రణయసల్లాపంబుల నిట్లనియె. వల్లభా! రణరంగమున నీ బలపరాక్రమంబులు లోకు లత్యద్భుతముగ వర్ణింపఁ గర్ణపర్వంబుగ వినుటయకాని కనియెడి యదృష్టంబు నా కింతవఱకు లభింపదయ్యె. ఇప్పుడు నీవు స్త్రీజనబాధాకారకుండగు నరకుని వధింప నేను గన్నులారఁ జూడఁగోరెద. ఆ బాలలనెల్ల చెఱసాల నుండి నేన విడిపింపఁ గోరెద. నా కీ చనవొసంగుమని వేఁడుటయు రమాకాంతుండు నిజకాంతతో నిట్లనియె.

చంచలాక్షీ! యబలలు కోరరాని కోరిక నీవు కోరితివి. సమర మన నీ మనమున నేమని తలంచితివి.

సీ. సమదపుష్పంధయ ఝంకారములు గావు
భీషణ కుంభీంద్ర బృంహితమును
వాయు నిర్గతపద్మ వన రేణువులు గావు
తురగరింఖాముఖోద్ధూతరజము
లాకీర్ణ జలతరంగా సారములు గావు
శత్రుధనుర్ముక్త సాయకములు
కలహంససారస కాసారములు గావు
దనుజేంద్రసైన్య కదంబకములు
గీ. కమలకహ్లారకుసుమసంఘములు గావు
చటులరిపుశూల ఖడ్గాది సాధనములు
కన్య నీవేడ రణరంగ గమన మేడ
వత్తు వేగమ నిలువుము వలదువలదు. భాగ.

అనిన నత్తలోదరి వేడుకోలులీల కన్నులఁ దెలుపుచుఁ గమలాక్షుతో నిట్లనియె.

ప్రాణేశ్వరా! నీ భుజములను కోటమాటున నే నుండఁ గోటి రాక్షసులైన ముక్కోటిదేవతలైన నేమి భయము? నీ పరాక్రమ మెఱుఁగని ముగ్ధనని తలంచితివి కాఁబోలు. నీ మాటలతీరు భీరువులకుం జెల్లుంగాని నీయట్టి ధీమనకుఁ జెల్లదు. కావున నా కోరిక రిత్తపఱుపక యీ చనవు చెల్లింపుము. సత్యభామ కోరిక కృష్ణుండు నిరాకరించె నని నన్ను సనతులు నవ్వకుండఁ జేయుము. ఇదే నీకు నమస్కారంబని కరకంజంబులు మోడ్చినఁ గంజాక్షుండు నక్కాంతాక్షిం జేరందీసి "నీ యనుమతిగొని కాని నీ కుమారు నరకు వధింప" నని తొల్లి భూదేవికిఁ దా నొసంగిన వరంబును సత్యభామ భూమి యంశంబునఁ బుట్టుటయు స్మరించి రా రమ్మని తనతోడ గరుడవాహనంబున నాసీనం జేసి చక్కఁగఁ బ్రాగ్జ్యోతిషంబున కరిగె.

ఆ పురంబు కొండకోటలచేతను, నగడ్తలు లోనగు జలదుర్గంబులచేతను, యంత్రపూరితంబులైన శస్త్రదుర్గంబులచేతను, నగ్ని దుర్గంబులచేతను, వాయుదుర్గంబులచేతను దుర్గమంబై యుండె. అంతియ కాక నరకాసురుని సేనానియగు మురుఁడనువాఁడు శస్త్రములచే భేదింపరాని యురులవంటి పాశములచేఁ బట్టనమంతయు నావరింపఁ జేసి యుండెను.

అట్టి నగరం బాకాశమార్గంబునఁజేరి గిరిదుర్గంబులను గద చేతను, శస్త్రదుర్గంబులను సాయకముల చేతను, నగ్ని జల వాయు దుర్గంబులను జక్రధారను, మురపాశంబులను నందకంబు చేతను భేదించి ఛేదించి శంఖనాదంబున యంత్రములను నరక మురాసురాదుల హృదయంబు ప్రక్కలించి గదాధరుండు ప్రాకారంబునకు గదాఘాతంబుల నథఃపాతం బొనగూర్చె. ప్రళయకాలమందు విడివడి యెడదెగక పడుపిడుగుల నులివు వడువున వీతెంచు పాంచజన్య నాదంబు చెవులఁబడిన జలంబులనుండి పంచశిరుండైన మురుండు లేచి యుగాంతసూర్యానల కాంతిస్ఫీతంబై యెట్టివారికిఁ దేఱిచూడరాని భయంకర త్రిశూలంబును గేలఁదాలిచి పంచముఖంబులఁ మూఁడులోకంబుల నొక్కపెట్ట మ్రింగువానివలె మహాసర్పమో యన గరుడునిపై కుఱికె.

ఇట్లురవడించి యా యసురుండు గరుటామంతుని త్రిశూలంబున వైచి యైదుముఖంబుల నట్టహాసంబు గావించిన నా ధ్వని దిగంతరాళంబులు నిండి బ్రహ్మాండకటాహంబు నొరసె.

వైనతేయునిపైఁ బఱతెంచు నా త్రిశూలంబును నంబుజోదరుండు శరపరంపర దుమురు గావించి విచ్చిన యతని ముఖంబులు నిండ బాణంబులఁ జొనిపిన నతఁడు కృష్ణునిఁ దనగద నడిచె.

గదాగ్రజుం డా గదను దన గదచే రెండు ఖండములు గావించె. ఇట్లు తన నమ్మిన యాయుధంబులు రెండును వమ్మైన నమ్మురుండు బాహువుల మీఁదికెత్తి కృష్ణుని మ్రింగ మీఁదికుఱికినఁ జక్రియుఁ దన చక్రంబున నతని శిరంబుల నన్నిటిని నవలీల నఱికివైచె. ఇట్లు

ఖండితశిరస్కుండైన మురుండు వజ్రపాతంబునం గూలు మహాగిరి శృంగమో యన జలంబులం గూలె. వానిపాటు చూచి రోషకషాయితాక్షులై యతని పుత్త్రులు తామ్రుండు, నంతరిక్షుండు, శ్రవణుండు, విభావసుండు, వసువు, నభస్వంతుండు, నరుణుండు నను వారేడ్వురు పితౄణంబు దీర్పఁగోరి నరకప్రేరితులై పీఠుండను సేనాపతిని మున్నిడుకొని యుద్యతాయుధులై చక్రాయుధుపైఁ గవసిరి.

ఇట్లు కృష్ణుపైఁ గవసి శరములు పరశువుల గదలు బాణములు శక్త్యృష్టితోమరశూల జాలంబు లొక్కుమ్మడి ముమ్మరమ్ముగఁ జిత్తజల్లువోలెఁ గురియించినఁ గృష్ణుం డమోఘంబులైన నారాచంబుల వాని నెల్లఁ దిలప్రమాణంబులుగ ఖండించి పీఠుఁడు మొదలగు ముఖ్యుల తలలు తొడలు చేతులు కాళ్లు నఱకివైచె.

ఇట్లు తన సేనలును సేనానులును హతులైనఁ జూచి ధరాకుమారుండైన నరకుండు ద్వీపాంతరంబుల జన్మించిన యేనుఁగుల పిండువండుతోడ వెడలి సూర్యోపరిష్ఠంబైన మెఱుపుతీఁగతోడి మేఘమువలె భార్యాసమేతుఁడై తార్క్ష్యవాహనంబున వి జిల్లు పచ్చవలువదాలుపుం దాఁకి శతఘ్నిం బ్రయోగించె. తక్కిన భటులందఱొక్కమొగి నేకకాలంబున వాసుదేవునిపై వివిధశస్త్రంబులు గురియించిరి విచిత్రపత్త్రంబులయిన శాతశరంబుల నికరంబుల కంబుకంధరుం డా శతఘ్ని తుత్తుమురుసేసి భటుల నెల్ల నికృత్తబాహూరుకంఠులఁ గావించి కరితురగకదంబకంబులఁ దఱిగివైచె. రాజేంద్రా! చిత్రమేమి చెప్పను? భటప్రయుక్తంబులయిన శస్త్రంబులు తన మీఁదికి రాకమున్న వారి నెల్ల వధించి పదపడి వాని నెల్ల నుఱుమాడె. తార్క్ష్యపక్షజాతవాతంబున దంతావళంబులెల్లఁ జెల్లాచెదరై తచ్చరణచంచువుల విదారితంబులై యా సేనలెల్లఁ బొల్లై రూపుమాసిపోయె. హతశేషంబులు పురంబుఁ జొరఁబాఱె. నరకుం డొక్కరుం డసహాయుండై కృష్ణు మార్కొనియె.

ఇట్లు మార్కొని కరినికరంబుల ఱెక్కల గాలిఁ దూలించు గరుడునిపై నింద్రు వజ్రంబును బ్రతిహతంబుఁ గావించిన శక్తిఁ బ్రయో

గించె. పూలదండ తాఁకున గంపింపని మదపుటేనుఁగుం బోలె గరుత్మంతుఁడును దాని తాఁకున నించుకయుఁ జలింపఁడయ్యె. ఇంతలో సత్యభామయు సంగరకౌతుకంబు మురిసివడుచుండ వ్రేలాడు జడయెత్తి చుట్టగఁ జుట్టి, చీరముడి గట్టిగ బిగించి, జాఱుపయ్యెద బిట్టుగఁ జెక్కి, తన హృదయేశ్వరు చెంగట లేచినిలిచిన నామె యభిలాష మెఱిఁగి కృష్ణుండు బాలా! నీవేల యీలీల నాలంబునకై లేచితివి. ఈ లీలలు మా కవలీలలుగాని లీలావతులకుఁ గావు. అయినను నీ కోరిక రిత్తపఱుపనొల్ల. ఇదె విల్లందుకొని మొల్లంబున దన్నావేశింప విల్లుమీటి కంకణ ఝణఝణత్కారంబు తోరంబుగ నారసంబులు దీయుట తొడగుట వ్రేయుట యెఱుక పడకుండఁ బగతునిపై గాండంబులు దండోప దండంబులుగ గుప్పించె. రాగోదయంబుతో శృంగారవిలాసభాసురయై యొక కంట వారిని, రోషోదయంబుతోడ వీరరసవిభాసమానయై వేఱొక కంట నరిని జూచుచు నా కువలయాక్షి శృంగార వీరరసములు వెల్లి గొలుపుచు రణ మొనర్చె.

మ. అలినీలాలక చూడనొప్పెసఁగెఁ బ్రత్యాలీఢ పాదంబుతో
నలికస్వేదవికీర్ణకాలకలతో నాకర్ణికానీత స
ల్లలితజ్యా నఖపుంఖ దీధితులతో లక్ష్యావలోకంబుతో
వలయాకార ధనుర్విముక్త విశిఖ వ్రాతాహతారాతియై.

సీ. బొమ్మపెండ్లిండ్లకుఁ బోనొల్ల నను బాల
రణరంగమునకెట్లు రాఁ దలంచె
మగవారిఁ గనిన దా మఱుఁగుఁజేరెడు నింతి
పగవారి గెల్వ నే పగిదిఁ జూచెఁ
బసిఁడి యుయ్యాలలెక్క భయమందు భీరువు
ఖగపతిస్కంధ మే డీఁది నెక్కె
సఖుల కోలాహల స్వనము లోర్వనికన్య
పటహాభాంకృతుల కెబ్భంగి నోర్చె

ఆ. నీలకంఠములకు నృత్యంబు గఱపుచు
నలసి తలఁగి పోవు నలరుఁబోఁడి
యేవిధమున నుండె నెలమి నాలీఢాది
మానములను రిపులమాన మడఁప.

సీ. వీణఁ జక్కఁగఁబట్టి వెరవెఱుంగనికొమ్మ
బాణాసనంబెట్లు పట్టనేర్చె
మ్రాఁకునఁ దీగఁ గూర్పంగనేరని లేమ
గుణము నేక్రియ ధనుఃకోటిఁగూర్చె
సరవి ముత్యము గ్రువ్వఁజాలని యబల యే
నిపుణత సంధించె నిశితశరముఁ
జిలుకకుఁ బద్యంబు చెప్ప నేరనితన్వి
యస్త్రమంత్రము లెన్నఁ డభ్యసించెఁ
ఆ. బలుకమనినఁ బెక్కుపలుకనిముగుద యే
గతినొనర్చె సింహగర్జనములు
ననఁగ మెఱసెఁ ద్రిజగదభిరామగుణధామ
చారుసత్యభామ సత్యభామ.

సీ. రాకేందుబింబమై రవిబింబమై యొప్పు
నీరజాతేక్షణ నెమ్మొగంబు
కందర్పకేతువై ఘనధూమకేతువై
యలరుఁ బూఁబోఁడి చేలాంచలంబు
భావజపరిధియై ప్రలయార్కపరిధియై
మెఱయు నాకృష్టమై మెలఁతచాప
మమృతప్రవాహమై యనలసందోహమై
తనరారు నింతి సందర్శనంబు
ఆ. హర్షదాయియై మహారోషదాయియై
పరఁగు ముద్దరాలి బాణవృష్టి
హరికి నరికిఁ జూడ నందంద శృంగార
వీరరసము లోలి విస్తరిల్ల.

ఇట్లు కదనంబు సేయుచున్న మెచ్చి యచ్యుతుండు ముందే భార్యయుఁ గోరిన నీఁపని దివ్యహారంబు తన మెడనుండి తీసి యా కలకంఠి కంఠంబున వైచె.

అంత నరకుండును మురవైరిం గని జాయాసహాయుఁడవై రణంబు సేయు నీవేటి మగవాఁడవు? మగవా రాఁడువారితో నని సేయరు. మగతనంబు గలదేని రమ్మని చేతి శూలమ్మున యదువర్యు వ్రేయ నెత్తుటయు దానిని బ్రయోగింపక మున్న కృష్ణుండు క్షుర నిశిత ధారంబగు చేతిచక్రంబున నరకు శిరంబు నేలఁ దొరఁగించె. అదియును దల్లీ! నీ వల్లభుం డుల్లంబునఁ గనికరంబు లేక కన్నకొడుకని నైన నెంచక యెంతకుఁ దెగించెఁ గంటివే యని చెప్పుకొనఁబోయిన రీతి ధరణింబడియె. ఇట్లు కిరీటకుండల మండితంబైన నరక శిరంబు పుడమిఁబడుటయు వాని వారలు హాహాకారం బొనర్చిరి. దేవతలు మేలుమేలని మెచ్చి పుష్పవర్షంబుఁ గురియించిరి.

అంత భూకాంత సత్యాకాంతుం డాసి ప్రతప్త జాంబూనద రత్నప్రభా కుండలంబులును వైజయంతీవనమాలికలును వరుణచ్ఛత్రంబును నొక మహామణియు సమర్పించి నరకకుమారు భగదత్తు ముందిడుకొని యిట్లని స్తుతించె.

దేవదేవేశ్వరా! శంఖచక్రగదాధరా! భక్తాభిలాష గృహీత శరీరా! పరమాత్ముఁడవైన నీకు నమస్కారములు.

కమలనాభుఁడవును, గమలమాలియుఁ, గమల నేత్రుఁడును, గమలచరణుండును నగు నీకు నమోవాకంబులు. భగవంతుఁడవును, వాసుదేవుఁడవును, విష్ణుఁడవును, బురుషుండవును, నాదిబీజుండవును, బూర్ణబోధుండవును నైన నీకుఁ బ్రణామంబులు.

జగత్కారణుండవును, నజుఁడవును, బ్రహ్మంబును, ననంత శక్తివియును, బరావరాత్ముఁడవును, భూతాత్ముఁడవును, బరమాత్ముఁడవు నీవు నీకు నేటికోళ్లు.

జగత్సృష్టి సంకల్పించినపుడు రజోగుణప్రధాన చతుర్ముఖాఖ్య దేహానుప్రవేశంబున సృజింతువు. జగత్పతీ! జగద్వినాశంబు సంకల్పించు సమయంబున నగ్నిరుద్రాదుల ననుప్రవేశింతువు. జగద్రక్షణార్థం బుత్కటసత్త్వంబు వహించిన మన్వాదుల శరీరంబులఁ బ్రవేశింతువు. కాలంబు, ప్రధానంబు, పురుషుండు నీవయయ్యు వానికిఁ బరుండవై యుందువు. నేను, జలము, వాయ్వగ్ని గగనసంజ్ఞతన్మాత్రలు నింద్రియాధిష్ఠానదేవతలు, మనస్సు, నింద్రియంబులు, నహంకారంబు మహత్తు లోనగు నిఖిల చరాచరం బద్వితీయుండవైన నీ యందె యుండు. ఇవి స్వతంత్రంబులనుట భ్రమమాత్రంబ. దేవా! వీఁడె నీచే నిహతుండైన నరకాసుర సుతుండు భగదత్తుండు భీతుండై ప్రపన్నార్తిహరుండవైన నీ పదపంకజంబు లాశ్రయించె. సమస్త కల్మషాపహంబైన నీ యభయహస్తంబు వీని మస్తకంబున నునిచి పాలింపుము.

అని భక్తివినమ్రయై భూదేవి ప్రార్థింపఁ గృష్ణుండు భగదత్తున కభయహస్తమిచ్చి భోగ్యభోగోపకరణ సమృద్ధమైన నరకాసుర గృహంబుఁ బ్రవేశించె. ఇట్లు ప్రవేశించి నరకుండు పరాక్రమంబున రాజుల జయించి బలాత్కారంబున హరించి తెచ్చిన హరిణేక్షణలఁ గన్యలఁ బదునాఱువేలనూర్వురను విలోకించె. ఆ కన్యలును రోచిష్ణుఁ గృష్ణుఁ దిలకించి యితండె తమకుఁ బతిగావలయునని మనస్సుల వరించిరి. ఇతండె నాకు విభుండగుఁగాక. బ్రహ్మ నా సంకల్పంబు నెఱవేర్చుఁగాక యని యందఱు కన్యకలు వేఱువేఱు తమ మనంబులఁ హరికి సమర్పించిరి. పీతాంబరుండును వారికెల్ల నిర్మలాంబరంబు లొసంగఁజేసి వారినెల్ల బల్లకులం దుంచి నరకుని ధనాగారంబునం గల ధనరాసులతోడను నైరావతకులసంభవంబులై ధవళంబులైన చతుర్దంతగజంబు లఱువది నాల్గింటితోడను ద్వారకకుం బనిచె.

—• పారిజాతాపహరణము •—

అంతట సత్యాకాంతుండు గరుడవాహనారూఢుండై యమరావతికిం జని యదితిదేవికిఁ గుండలంబు లొసంగి శచీదేవియు

నింద్రుండును దమ్ము గౌరవింప నందుండి సత్యభామాప్రేరితుండై నంద నోద్యానంబు సొచ్చి పారిజాతంబు పెకలించికొని ద్వారకాభిముఖుండై వచ్చుచుండ నింద్రుండు సురనికరంబుతోడ నాయనను దాఁకె. వాసుదేవుండును వారినెల్ల నవలీల జయించి వృక్షంబుఁ దెచ్చి సాత్రాజితీ మందిర సుందరోద్యానంబున నాటించె. దేవత లెంత మూఢులో! యెంత తమోగుణ భూయిష్ఠులో!! తమ కెంతటి యుపకారమైనఁ జేయు నుపేంద్రుఁ డొక వృక్షమాత్రముఁ గొనిపోవ సహింపక యెదిరించి యుద్ధమాడిరి. అవురా వారి కృతఘ్నత.

—• కృష్ణుఁడు పదునాఱువేల రాచకన్యకల వివాహమాడుట •—

అంత నవ్యయుండైన కృష్ణుఁడు నరకుని చెఱసాలనుండి తోడి తెచ్చిన మచ్చెకంటులకు వేఱువేఱ గృహంబులు నియమించి యిచ్చె. వా రెండఱో తా నన్ని రూపములు ధరించి వారివారి యగారంబులందు వారివారిని యథావిధి వివాహంబయ్యె. ఆహా! యచింత్య చేష్టితుండైన శ్రీకృష్ణభగవానుని మహిమ యేమనవచ్చును. కేవల కామాసక్తులైన భర్తలు తమ ప్రియురాండ్ర విడిచి యెట్లుండ రట్టు లమ్మహానుభావుండు భోగ్యపదార్థంబుల సమాధికంబులు లేని వారి గృహంబుల నెల్ల వేళల నెడఁబాయక గృహస్థధర్మంబులెల్ల నిర్వర్తించుచు రూపాభిరాములైన యా రామలతో రమించుచుండె.

అపరిచ్ఛిన్నుండును, నవ్యయుండును నయ్యు భక్తుల మనోభీష్టానుసారంబు రూపంబులెత్తు మురఘ్నుండు తన యిల్లాండ్ర తృప్తికై నానారూపంబులు ధరించు టేమి వింత. యోగేశ్వరేశ్వరుండైన కృష్ణుండు లోపల వెలుపల నన్నియెడల నూఱువిధముల వేయివిధముల భక్తులకుఁ గానవచ్చుచుండ నానాఁ డన్నిరూపములఁ గానవచ్చు టేమి యబ్బురము. బ్రహ్మాగోచర మహిముఁడైన రమాపతిని దమపతిగా వరించి వియోగరహితంబై యంతకంతకుఁ హెచ్చు పెరుఁగు నచ్చపుమచ్చిక పేర్మిఁ జిఱునగవుల వగల చూపులఁ గ్రొత్తకలయికల, మేలంపు ముచ్చటల నా సిగ్గరికత్తె లుత్తమంబగు

ప్రమోదంబున నుల్లసిల్లిరి. వారికందఱకు కోట్లకొలఁది నూర్వురు నూర్వురు పరిచారక లుండినను నా రాచకన్నియలు కృష్ణునకుఁ దామె యెదురుగఁబోయి తోడితెచ్చి వరాసనంబు సమర్పించి పాదప్రక్షాళనంబు గావించి స్నానంబు చేయించి యాహారమిడి తాంబూలం బిచ్చి శ్రమము వాయ వింజామరలవీచి చందన మలంది మాల్యంబుల నలంకరించి తలదువ్వి ముడివైచి పానుపుపఱచి పాదసేవచేసి యిట్లు నిర్మలచిత్తంబుల దాస్యంబు గావించుచుండిరి.

ఆ కన్యలందఱు భగవన్మహిమ మెఱుంగని వారగుటచే నందుఁ బ్రతికన్యకయుఁ దనయిల్లువిడిచి క్షణమైన నేకారణమునను నైన వెలుపలఁ బోక తన యింటనే యుండు ప్రాణేశ్వరుంగని యాయనకుఁ దానే మిక్కిలి ప్రియురాలనని పొంగుచుండెను. భగవంతుని యరవిరి తామర మొగ్గఁబోలు వదనము విలాసమునకు, నిడుదలైన బాహువులకు, వెడఁదలైన నేత్రంబులకు ననురాగరసంబు తొలఁకు హాసరసవిలోకనంబులకు మనోహరభాషణంబులకుఁ దామె సమ్మోహితులైరి. కాని తమ యెన్ని చిట్టంటుచేఁతలచేతను* నా జగచ్చేతను మనస్సు చలింపఁజేయఁ జాలరైరి. చిఱునగవుతోడి యొయ్యారంపుఁ గడగంటి చూపులచేతను, గనువారి మనస్సు హరింపఁ జాలు సొంపారు కనుబొమ్మల యార్పులచేతను, సురతతంత్ర పాండిత్యముచేతను, నా పదునాఱువేల స్త్రీలయుం దొక్కటియు నాత్మారాముఁడైన యాయన మనస్సును బూవిలుతుని ములుకులకు లోను చేయఁజాలరయ్యె. బ్రహ్మేంద్రాదు లెవ్వనితత్త్వంబుఁ గనఁజాల రట్టి రమాపతినిఁ బతిగాఁగని యెడఁబాటులేక పెరుఁగుచున్న యనురాగాది విలాసాదుల నత్యంత ముదంబు గాంచిరి. భర్త యుపచారమునకు దాసీజనుల నియమింపక తామే యాయనకు సమస్తసేవలు చేయుచుండిరి. ఈ పదునాఱువేవురకు నొక్కొక్క-తెకుఁ గృష్ణ సమానులైన సుతులు పదుగురేసి పదుగురేసి ప్రభవించిరి.

---

* చిట్టంటుచేఁతలు = విలాసచేష్టలు.

— శ్రీకృష్ణమహిమ చూడ నారదుండు వచ్చుట —

నరకుని యింటనున్న పదునాఱువేల రాజకన్యకల శ్రీకృష్ణుం డేకకాలంబున నందఱ వివాహం బయ్యెనని విని యాచిత్రంబుఁ జూడఁగోరి నారదుం డొకనాఁడు ద్వారక కరుదెంచి చక్కఁ రుక్మిణీ మందిరంబుఁ బ్రవేశించి సహస్రసఖీజన పరివేష్టితయై రుక్మిణీదేవి చామరంబుఁగొని వీచుచుండ సుఖశయనంబున విశ్రమించియుండు శ్రీకృష్ణుం గనియె. ఇట్లదాటున నరుదెంచిన విప్రోత్తముం గాంచి సకలధర్మరక్షకుండైన శ్రీకృష్ణుండు తటాలున రుక్మిణీ పర్యంకంబు దిగి కిరీటయుక్తంబైన శిరం బాయన పాదంబులు సోఁకఁ బ్రణమిల్లి భీష్మకన్య యందిచ్చు జలంబుల నాయన చరణయుగళంబుఁ బ్రక్షాళించి పరమగురుండును, సాధువులకుఁ బతియు గతియు బ్రహ్మణ్యదేవుండను సార్థకగుణ నాముఁడును, దన పాదవారియే లోకపావనతీర్థంబు నగు వాఁడును నగు కృష్ణుం డా జలంబును శిరంబుపైఁ జల్లుకొనియె. ఇట్లు నరసఖుండై పురాణఋషియై యవతరించిన నారాయణుండు దేవమునిని యథావిధిం బూజించి సుధామధురభాషణంబులఁ బ్రభూ! యీ మీ కింకరువలనఁ దమకుఁ గావలసిన ప్రయోజనం బెద్ది? ఏమి కార్యం బానతిచ్చెద రనిన నారదుం డిట్లనియె.

అఖిల లోకేశ్వరా! సకలజనంబులందు మైత్రియు, దుష్టుల యందు దండంబును నీవు వహించు టాశ్చర్యంబుగాదు. జగత్స్థితి రక్షణములకును, భక్తులకు మోక్షమిచ్చుకొఱకును, నీవు స్వసంకల్పంబున నిచ్చకొలఁది నవతరించితి వని మా కందఱకు స్పష్టముగఁ దెలియును. ప్రపన్నులయిన జనులకు మోక్షమొసఁగునట్టియు, బ్రహ్మాదులచే మనస్సునమాత్రము ధ్యానింపఁబడునట్టియు, నెట్టివారికిని బ్రభావ మెఱుఁగరానట్టియు, సంసారకూపంబునఁ గూలినవా రొడ్డుచేరు నాధారము నగు నీ చరణయుగంబుఁ గంటిని. దేవా! దానిని ధ్యానించుచు లోకంబున సంచరించెదను. మఱపు రాకుండున ట్లనుగ్రహింపుము. అని వేఁడి వీడుకోలువడసి యోగేశ్వరేశ్వరు యోగ

మాయాప్రభావం బెఱుంగవేఁడి వేఱొక కృష్ణభార్య యింటికిఁ జనియె.

అందు గృష్ణుండు భార్యతోడను, యుద్ధవుతోడను జూదమాడుచుండి నారదు రాకగని చివాలున లేచి యెదురేగుదెంచి యాసనాదు లర్పించి పూజించి యేమియు నెఱుఁగనివానివలె నెప్పుడు వచ్చితిరని కుశలప్రశ్నంబుఁ గావించి మహానుభావా! సంసారమునమునింగి యపరిపూర్ణులైన మావలనఁ బూర్ణులయిన మీకుఁ గావలసిన ప్రయోజన మేమిగలదు? అయినను మీ కోరిక తెలిపి మా జన్మంబు సఫలంబు సేయుఁడు. అనిన నారదుఁ డాశ్చర్యపడి ప్రత్యుత్తర మేమియుఁ జెప్పక వేఱొక యింటికిఁ బోయెను. అందు శిశువుల లాలించు కృష్ణునిం గాంచి మఱియొకర్తునింటికిఁ బోయి యందు స్నానప్రయత్నంబున నుండు భగవంతుఁ జూచి వేఱొక యింతి నిశాంతంబున కరుగ నందు గృష్ణుండు బ్రహ్మయజ్ఞాదు లాచరించుచుండె ఇట్టులే యొకచోట బ్రాహ్మణుల కన్నదానము చేయు కృష్ణుని, మఱియొకచో భుజించు కృష్ణుని, నొకచో సంధ్యవార్చు కృష్ణుని, నొకచో డాలువాలుఁబూని లీలావిహారంబు గావించు కృష్ణుని, నొకచో గుఱ్ఱము నెక్కు కృష్ణుని, నొకచో గజముపైనుండు కృష్ణుని, నొకయెడ రథస్థుండైన కృష్ణుని, నొక్కెడఁ బరుండిన కృష్ణుని. నొక స్థలంబున యుద్ధవాదులతో మంత్రమాలోచించు కృష్ణుని, నొక తలంబున జలక్రీడారతుఁ గృష్ణుని. నొకప్రదేశంబున బ్రాహ్మణులకు గోదానమొనర్చు కృష్ణుని. నొకయింట నితిహాసపురాణంబులు విను కృష్ణుని, నొక పీటఁ బ్రియురాలితో బరిహాసభాషణములాడి నవ్వు కృష్ణుని, నొక్కట ధర్మార్థకామముల సేవించు కృష్ణుని, నొక మందిరంబునఁ బ్రకృతిపరుండైన పురుషుని స్వాత్మను ధ్యానించు కృష్ణుని, నొక గేహంబున గురుశుశ్రూషఁ గావించు కృష్ణుని, నొక నికేతనంబున సంధియు, వేఱొక భవనంబున విగ్రహంబు గావించు కృష్ణుని, నొక యగారంబున బలరామునితోడఁ గూడి సాధువుల యోగక్షేమము లాలోచించు కృష్ణుని, నొకశాలఁ గొడుకులకుఁ

కొమార్తెలకును మనువులు కుదుర్చు కృష్ణుని, నొక ప్రాంగణంబున నల్లుర నాఁడుబిడ్డల సాగనంపు కృష్ణుని, నొక దేశమున యజ్ఞము లొనర్చు కృష్ణుని, నొక బయల ధర్మార్థము తోఁపులు వేయించి బావులు త్రవ్వించి యాలయ ప్రతిష్ఠలు గావించు కృష్ణులను, నొక మోసల హయారూఢుండై వేఁటాడఁ బోవనున్న కృష్ణుని, నొక యజ్ఞశాల యాదవులఁ గూడి యజ్ఞపశు వధముం గావించు కృష్ణుని, నాయా పరిచారకుల భావమెఱుంగ మాఱువేషంబున నంతఃపురంబునఁ జరించు కృష్ణునిఁ జూచి నారదుండు విస్మయావిష్ట హృదయుండై దరహాసంబును ముఖవిలాసంబును భాసింపఁజేయు నిట్లనియె.

యోగేశ్వరేశ్వరా! యోగసిద్ధులకు దర్శింపరాని నీ యోగమాయను నీ పాదారవింద సేవాబలంబునఁ గంటిని. దేవా! యింక ననుజ్ఞ పాలింపుము. నీ కీర్తి గంగాప్రవాహంబున నిష్కలుషంబైన లోకంబుల భువన పావనంబైన నీ లీలలు పాడుచుఁ జరించెద. అనిన వాసుదేవుఁడు బ్రహ్మర్షీ! ధర్మము నుపదేశించుచు లోకమునకు దాని విధంబు నేర్పుటకై మనుష్యలోకమున నీ స్వరూపముననే నా ధర్మము ననుష్ఠించి యుండుదు. నాయనా! యీశ్వరుండయ్యు నిట్టి మనుష్యవృత్తికిఁ బాలుపడెనని దుఃఖముకాని, నేను మనుష్యమాత్రుఁడనని మోహముగాని చెందకుము. అని బోధించిన నారదుం డప్రమేయుండగు కృష్ణుని యోగమాయావిలాసంబు స్మరించుచుఁ బొగడుచుండె. షోడశ సహస్ర స్త్రీగృహంబుల భగవంతుఁడు నానావిధంబులఁ జరించిన చరిత్రము శ్రద్ధతో వినువారికిఁ గీర్తించువారికి విని సంతోషించు వారికి మోక్షసాధనంబైన భగవద్భక్తి లభించును.

—• సత్యభామ కృష్ణుని నారదునకు దానముచేయుట •—

అపారిజాతుఁడైన దేవకీగర్భజాతుండు పారిజాతంబును దన యింటఁ బెరటిచెట్టుగ నాటించుటగని సత్యభామ తన కనుసన్నల వశుండై మెలంగు విభుఁడు లభించెనని పొంగుచు నాయనయే జన్మ

జన్మంబునఁ దనకుఁ బతిగాఁ గోరి నారదుం గని యిట్లనియె. మహాత్మా! నీవు త్రికాలవేదివి. సర్వజ్ఞుఁడవు. నే నేమి వ్రత మాచరించిన శ్రీకృష్ణుండే నాకుఁ బ్రతిజన్మంబున మగండగు నెఱిఁగింపవే యనిన నారదుం డా నారదవేణితో నిట్లనియె.

జగద్వల్లభుండు నీ కీ జన్మంబున వల్లభుండగుట నీవు పూర్వజన్మంబునఁ జేసిన పుణ్యంబు ఫలంబు. ఈ జన్మంబున నెయ్యది దానం బొనర్చెదవో యదియే నీకు మరల వేఱుజన్మంబున లభించును. కావున నీ కంతటి చనువు స్వాతంత్ర్యము గలదేని శ్రీకృష్ణుని నొక యుత్తమబ్రాహ్మణునకు దానం బిమ్ము. అనిన నేను గావలయుననిన శ్రీకృష్ణుఁడా కాదనును. నా చేఁత కే సవతి యడ్డము రాఁగలదని గర్వించి యావశాగమన యదితినందన వందితపాదారవిందు దానం బీయ సమకట్టి రుక్మిణిం దక్కఁ దక్కిన సవతుల నెల్ల నొప్పించి నారదునకు శ్రీకృష్ణు దానమియ్య సర్వసన్నాహంబులు గావించె. అమ్మచ్చకంటి మచ్చరంబు కతన రుక్మిణీదేవితో హెచ్చరింపదయ్యె. పూజావిధానంబంతయుఁ జక్కనయిన పదపడి నారదుం గని యా కుందరదన మునీశ్వరా! దానంబుగొన నీకంటె సత్పాత్రంబు నాకు లభింపదు కావున నీకే శ్రీకృష్ణు దానమిచ్చెదఁ గొనుమనిన నతండు గ్రహించె. నారదుండును గృష్ణుం గని కృష్ణా! యిఁక నీవు నా దాసుఁడ వైతివి. నా యాజ్ఞ మెఱు వర్తింపుము. ఇదో వీణ, మోచికొనిరమ్ము. అని మహతిఁ జేతి కిచ్చిన శ్రీకృష్ణుండును దాని శిరంబున నుంచుకొని నారదు వెంట బోవుచుండె. అప్పుడు సవతులందఱు సత్యం గని యిది యేమివ్రతమే. నీ వ్రతఫలముగ మఱుజన్మంబున శ్రీకృష్ణుఁడు మగఁడగునో కాఁడో కాని యీ జన్మంబునందే శ్రీకృష్ణవియోగంబు నీవు శాశ్వతపఱిచికొంటివే. నీ గతి యెట్లయినఁ గానిమ్ము మా గతి యేమి యనిన సత్యయు మరల నారదు వెంటఁ బోయి యాయనకు సపత్నీవాక్యంబులును దన వియోగతాపంబును నెఱిఁగించె.

నారదుండును నట్లగు నేని కృష్ణుని యెత్తు ధనమిచ్చి విక్రయించుకొనుఁడని చెప్పిన వల్లెయని యల్లీలావతి తక్కెడయం దొకప్రక్క

నక్కరి రాజవరదునుంచి వేఱొకప్రక్క తనయింటఁగల సొమ్ములన్నియు నుంచె. ఇంటఁగల ధనము, నగలు వస్త్రము లెన్నియుంచినను గృష్ణుఁడుండు తట్ట చింతాకంత యయిన లేవదయ్యె. మాంగళసూత్రంబు కట్టుచీర తప్పఁ దక్కిన సర్వస్వముంచినను లేవకున్నఁ దక్కిన సపత్నుల నెల్లఁ బ్రార్థించి వారివారి యింటఁగల సర్వధనములు వస్త్రము లాభరణము లెన్ని తెచ్చి యుంచినను గృష్ణునిప్రక్క వ్రాలినముల్లు కదలదయ్యె. ఇఁక నేమిగతియని యా సతులెల్ల నాలోచించి మచ్చరంబుడిగి రుక్మిణిఁ బ్రార్థించితిమేని యామె ధనంబిచ్చును దెత్తమని సత్యను దోడుకొనిపోయి రుక్మిణీదేవిం బ్రార్థించిరి. ఆమెయు స్నానంబుచేసి శుద్ధవస్త్రంబులు ధరించి యొక తులసీదళంబు బంగరు పళ్లెరంబున నుంచి దానిఁ జేతఁగొని యటకువచ్చి తిక్కెడయందుంచిన ధనాదికంబెల్ల దీసివైవుండని నియమించి శ్రీకృష్ణునకుం బ్రదక్షిణించి రిత్త తట్టయందుఁ దులసీదళం బుంచె. ఉంచినవెంటనే కృష్ణుఁ డుండు తట్ట మీఁది కెగసె. తొలసిదళంబుండు తట్ట నేలయంటె. అంత రుక్మిణీదేవి యా దళంబు నారదున కర్పించి మునీంద్రా! మా పతిని మా కనుగ్రహింపు మని ప్రార్థించె. నారదుండును నామెను బ్రశంసించుచు యథేచ్ఛ సరిగె.

అమ్మణి:— భీష్మకుఁడు రుక్మిణిని శిశుపాలున కిచ్చెదనని వానిని బిలిపించి ముహూర్తముఁకూడ నిశ్చయించెఁ గదా. అట్టి బీటలమీఁది పెండ్లి చెఱుచుట కృష్ణునకుఁ దగునా? పూర్వనిశ్చితయైన కన్యను దా నెట్లు పరిగ్రహించెను?

తండ్రి:— ఇప్పుడు మన దేశములో వివాహధర్మము చెడినట్లు మఱియే ధర్మము చెడలేదని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. దేశాభివృద్ధికి మతాభివృద్ధికి సదాచారములకు సత్సంతానములకు నింతయేల యుభయలోకముల దరించుటకు వివాహమే మూలకందము. అట్టి వివాహము లేనాఁడు యథావిధి జరపక వారివారి యిష్టానుసారము కామముకొలఁది జరపఁ బ్రారంభించిరో యానాఁడే మన దేశము హీనస్థితికి రాఁ బ్రారంభించెను. ఈ విచా

రము విరమించి నీ ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చెదను. మన శాస్త్రములం దెనిమిది విధముల వివాహము పేర్కొనఁబడినవి. అందు రాక్షస వివాహము గాంధర్వ వివాహము క్షత్రియులకు విధింపఁబడినది. గాంధర్వమనఁగా యుక్తవయస్సు వచ్చిన రాచకన్నియయు రాజపురుషుడు పరస్పరము వలచి వెంటనే వివాహ మాడుట. దీనికి మంత్రతంత్రములు లేవు. వలపు మాత్రము ప్రధానము. శకుంతలా దుష్యంత వివాహము, సుభద్రార్జున వివాహము గాంధర్వవిధి ననుసరించినవే.

రాక్షసవివాహ మనఁగా వరుఁడుగాని వానికి మాఱు మఱియొకఁడుగాని కన్యకను దాని బంధువుల జయించి బలాత్కారముగఁ గొనిపోవుట. భీష్ముఁడు తన తమ్ములకై స్వయంవరమండపములో నుండు కాశీరాజకన్యకల హరించెను. అంబ యనునది తాను సాల్వుని వలచినదాన ననుటచే దానిని వదలిపెట్టెను. రుక్మిణీ కృష్ణ వివాహము రాక్షసవివాహమే. కావున రుక్మిణిని గృష్ణుఁడు హరించి కొనిపోవుట ధర్మవిరుద్ధము గాదు. రుక్మిణి పూర్వనిశ్చిత యంటివి. ఎవరిచేత ? రుక్మిణి మనోవాక్కాయకర్మములందు శిశుపాలుని వరింపలేదుగదా ? యుక్తవయస్సు వచ్చిన పిమ్మట వరుని వరించు భారము కన్యకదిగాని తల్లిదండ్రులది గాదు. యుక్తవయస్సు వచ్చిన పిమ్మటఁ గన్యాభిప్రాయము ప్రధానము కాని తలిదండ్రుల యభిప్రాయము కాదు రజస్వల యయిన కన్యను దమ యిష్టానుసార మిచ్చునధికారము తల్లిదండ్రులకు లేదు. కన్యాభిప్రాయము జనకాభిప్రాయమేకమైనచో నే దోషము లేదుగాని పరస్పరము విరోధించినపుడు కన్యాభిప్రాయము చొప్పునఁ దల్లిదండ్రులు నడచుకొనవలయుట విధి. రజస్వల నగువఱకే కన్యకలమీఁదఁ దల్లిదండ్రుల కధికారము. ఆవల వివాహవిషయమున వారికి నధికారములేదు కన్యకయే స్వతంత్ర. కావున యుక్తవయస్సు వచ్చిన రుక్మిణి విషయమున నామె యభిప్రాయమునకు విరోధముగఁ దల్లిదండ్రులు జరుప యత్నించుట దోషయుక్తము. ఆమె యభిప్రాయమునకు విరోధముగ నామెను

9

శిశుపాలునకే యిచ్చియుండిరా శాస్త్రదృష్టిని రుక్మిణి శీలవతి యగునా యని సంశయింపవలసి యుండును. రజస్వలలు తామే వరుల వరింపఁబూనినచో ననర్థకములు పెక్కులు సంభవించుట చూచి క్షత్రియులుకూడఁ దమ పుత్రికలు కన్యకలుగా నుండఁగానే వివాహములు గావించుచుండిరి.

నేను వ్రాసిన సావిత్రీచరిత్రమందు సావిత్రికి నామెతండ్రికి జరిగిన సంవాదమును బఱింపుఁడు. కన్యక వరుని నొక్కసారి వరింప వలయునుగాని పెక్కుమార్లు వరింపరాదు. మొదటిసారి తాను మనస్సున వరించిన పురుషుని వదలి వేఱొకని వరించెనేని యది భ్రష్టశీలయే. యుక్తవయస్సు వచ్చిన కన్యక తా నొకని వరించి యుండ వానికిఁగాక వేఱొకనికిఁ దల్లిదండ్రులు వివాహము చేసిరా యట్టివాఁ డుపపతియే కాని పతి కాఁజాలఁడు. అట్లులే రెండవ పతిని మనస్సునందైన వరించునది జారిణియె ఈ ధర్మసూక్ష్మత్వమును మీరు గోపికల విషయమునందును నన్వయింపఁ దగు. గౌరీపూజ చేసి గోపకన్యకలు కృష్ణునిఁ బతిగా వరించిరి. అట్టివారిలోఁ గొందఱను వారి తల్లిదండ్రులు మఱెవ్వరికో యిచ్చి వివాహము గావించిరి. శాస్త్రదృష్టిని గోపకన్యకలు వరించిన కృష్ణుండే వారికిఁ బతిగాని తక్కినవారు గాఁజాలరు. బలాత్కారకృతము లకృతములని మనువు వచించెను. మఱియొకని బలాత్కారముచేత నాకిష్టములేక నే నొకనిని జంపితినేని యా పాపము బలవంతపెట్టినవానిదే కాని నాదికాదు. ఇట్టి గోపస్త్రీలు తమపతులను వదలి కృష్ణునొద్దకు వచ్చిరి. తరువాత వీరు సంసారమునే రోసి కృష్ణపదారవిందములే ధ్యానించు చుండిరిగదా. కావున నట్టివారియందును జారత్వము మోపుట శాస్త్రసమ్మతము గాదు

రుక్మిణీదేవి తల్లిదండ్రులును నామెను శ్రీకృష్ణున కీయ సమ్మతించిరి. రుక్మి బలవంతుఁడగుటచే వారి ప్రయత్నము సాగినది కాదు. తల్లిదండ్రులు జీవించియుండ సోదరునకు వరనిశ్చయమం దధికారము లేదు.

విజయలీలారంభము.

పౌండ్రకవధ ఘట్టము.

కరూశదేశాధీశుఁడు పౌండ్రకరాజ కుమారుఁ డొకరుఁడు తనకు వాసుదేవుండను పేరుపెట్టుకొని తన యాయుధంబులకు సుదర్శన పాంచజన్య శార్ఙ్గ కౌమోదకీ నందక నామధేయంబులిడి సర్వదా శంఖచక్రభూషితహస్తుండై తిరుగుచు విఱ్ఱవీఁగి శ్రీకృష్ణుతోడ బద్ధమత్సరుఁడై వెట్టిగొల్లపిల్లవాఁడు వాఁ డేటి వాసుదేవుఁడు నేన నిక్కంపు వాసుదేవుఁడ నని మురియుచునుండు. అతం డొక్కనాఁడు మిత్రులు సామంతులు నగు ధరాకాంతులు పరివేష్టింపఁ బేరోలగంబున నుండి వారితో నిట్లనియె.

భూపాలులారా! గోపాలుఁ డొక్కరుండు కండక్రొవ్వున నా పేరు తాను ధరించి నేనుదాల్చు నాయుధంబులపేర్లు తన యాయుధంబుల కిడుకొని తానే వాసుదేవుఁడనని సిగ్గుమాలి లోకంబున మాఱులేక తిరుగుచున్నవాఁడు. ఈ యాగడంబు కంటిరే. ముం దెన్నఁడైన నిట్టిది వింటిరే. ములదువచ్చిన చెవులకంటె వెనుక వచ్చిన కొమ్ములు వాఁడు లయ్యె. కల్లబంగారునకుఁ గఱకులు మెండన్నట్లు వాఁడిట్లు వేషముధరించి తన్ను భూషించుకొనుచు భాషించుచుండ నేనెట్లు విని సహింతు; నేనెట్టులైన సహింతును బోఁడు మా యిరువురిలో నిజమైన వాసుదేవుఁ డెవ్వఁడో యను లోకుల సందేహం బేచందంబున డిందుపడు; కావున నా పోకలమారిపైఁ బోరికరిగి నా సాధనంబుల నతని యాయుధంబుల రూపుమాపి యతని నామంబు మాయంబుజేసెద. అంతటఁగాని నా కీర్తి నిరంకుశంబు గానేరదని చెప్పినఁ దదనుచరులు లెస్సలెస్స యవశ్య మట్లు కావింపవలయుననిరి. కాని కృష్ణుచేతి బలు వంతకు ముందు రుచి చూచినవారు వీని కేదియో కీడు మూఁడనున్నదని తలఁచిరి. ఆ సమయమంద నారదుం డచ్చోటికి విచ్చేసె. పౌండ్రకుండును సభా

స్తారులు లేచి తగురీతి నమ్మహాత్ము సత్కరించి యుచితాసనస్థుఁ గావించిరి. అప్పుడా దేవమౌనిఁ జూచి పౌండ్రకుం డిట్లనియె.

మునీంద్రా! నీవు త్రిలోకసంచారివి. త్రికాలవేదివి. నీ యెఱుంగని యర్థంబులు లేవు. లోకంబున నిక్కంపు వాసుదేవుండ నేనుండ ద్వారకయం దొక యాదవుఁడు తాను వాసుదేవుఁడ నని చెప్పుకొనుచు నా యాయుధంబుల నామధేయంబులు తన యాయుధంబుల కిడికొని యున్నాఁడఁట. తేపటినుండి కుమ్మరియుఁ దాను చక్రవర్తినని చెప్పుకొనునుగదా. ఈ విషయంబున మీకు నే నొకటి విన్నవించెద. సకలరాజ సభలందును, లోకపాలక సభలందును త్రిమూర్తుల సభలయందును నిక్కంపు వాసుదేవుఁడు పౌండ్రకుఁడే కాని యాదవుఁడు కాఁడని మీరు నన్ను వర్ణించి చెప్పుచుండ వలయును. మీరిట్లు చేసిన సత్యంబు స్థాపించినవా రగుదురు. అనిన నారదుండు నవ్వుచు నిట్లనియె. పౌండ్రకా! నీవు గర్వాతిరేకంబునఁ గన్నుగానక మన్నుమిన్నెఱుంగక ప్రేలుచున్న వాఁడవు. సర్వంబు నతనియందు వసియించును, సర్వంబునం దతఁడు వసించును గావున వాసుదేవుం డను పేరు భగవంతుఁడగు శ్రీకృష్ణునకు సార్థకమై యున్నది. అది నీ కెట్లు సార్థకమౌ చెప్పుము. నీవు వాకొనిన ఉపమానము నీకే చెల్లుచున్నది. నీవు వాసుదేవుఁడ ననుకొనుట కుమ్మరవాఁడు చక్రవర్తి ననుకొనుట యట్టిదె. కర్మబద్ధుండవైన ప్రాకృతపురుషు నిన్నెవ్వఁడు భజించు? భజించి యెవ్వఁడు కడతేఱు. విధవకు నమస్కరించిన నాయట్ల యుండుమని దీవించినట్లు నిన్ను భజించువానికి నీ వేమి యీయఁగలవు? మూఢుఁడా! గేహేశూరుఁడవై మూల యింటఁ గూర్చుండి ప్రగల్భములు వాఁగిన కాఁగల లాభ మేమి? నీ ప్రల్లదములు యదువల్లభుండు వినెనా నీకు మూఁతేండ్లు నిండు. ఏల చెట్టుకొట్టి మీఁదఁ ద్రోచికొనెదవు. కుడిచి యింట నెమ్మదిగఁ గూర్చుండలేవు కాఁబోలు. అనిన నట్లైన నతని రణరంగమున జయించి సత్యంబు స్థాపించెద. నీకుఁ గలహమనినఁ బండుగుగదా. నీకుఁ గడుపారఁ గూడుపెట్టెద. అప్పుడు నన్ను నా

వేడికోలు లేకయే నీవు ప్రశంసింతువు. అని పౌండ్రకుండనిన నారదుం డట్లు కావింపుమని సభవిడిచి ద్వారకకుఁ బోయి కృష్ణునకు సర్వంబు నెఱిఁగించి యథేచ్ఛ మరిగె.

అంతఁ బౌండ్రుండు తన మిత్రుఁడగు కాశిరాజునొద్దకు బోయి యచ్చట మూఁగిన రాజలోకంబుతోడ నాలోచించి దామోదరు కడకు నొక దూతను బుచ్చె. వాడును ద్వారక కేగి సభాసీనుఁడైన కృష్ణుంగాంచి యెల్లరు విన నిట్లనియె.

యదువరా కృష్ణా! నేను బౌండ్రక వాసుదేవుఁ డంపిన దూతను. మీకొక వార్త దెలుప నన్ను మా రాజు పుత్తెంచె. తనమాటలుగా విని మీతోడ వాయోడక మా ఱేఁ డాడుమనియె. సావధానచిత్తుండవై విని యుత్తరమిచ్చెదవేని కొంపోయెద. "ఓరీ యాదవుఁడా! పుట్టిననాఁటనుండియుఁ గొల్లమందలోఁ బసులతోపాటు బెరిఁగి ధర్మకర్మంబు లెట్టివో యెఱుఁగక స్త్రీవధ గావించితివి. గోహింస సలిపితివి. బంధువులఁ బొరిగొంటివి. అవన్నియు నాకేల యని యూరక సహించియుండితి. ఇప్పుడు సాదు రేఁగినఁ దల పాలమునఁ గాని నిలువదన్నట్లు నా పేరు పెట్టుకొని నా యాయుధముల పేరు నీ యాయుధముల కిడితివి. ఇది సహింపరాదు. కావున మతిమంతుఁడ వైతివేని వాని నెల్లవదలి నాపేరుమాని యిచ్చటికివచ్చి నా చరణంబుల శరణంబు గోరుము. ఒండె మరణంబు నిక్కంబు." అని నీకుఁ దెలుపు మనియె ననిన విని కృష్ణుండు మందహాస రోచిష్ణుండై యిట్లనియె.

నన్నచ్చటికి రమ్మని మీప్రభువు గోరెఁ గావున ఱేప యచ్చటి కవశ్యము సర్వాయుధములతోడ వచ్చెద. ఆయుధముల వదలు మనియెఁ గావున వానినెల్ల వానిపై వదలెద. శరణంబు చొరు మనియెఁ గావున నతని శరణంబుఁజొచ్చి సర్వసంపదలు హరించెద. పేరు పెంపుగల మీరాజు నాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము గావున నీ యాజ్ఞ నల్లింతునని మీ రాజునకుం జెప్పుము. అని దూతను వస్త్రమాల్యాదుల సత్కరించి యంపె. అతఁడును మరల చని కృష్ణవాక్యంబులు పౌండ్రునకు నెఱిఁగించె.

పౌండ్రకుండును సంగరమునకుఁ జతురంగ బలంబులఁ గట్టాయితంబు చేసికొనియుండె. అంతఁ గృష్ణుండు యుద్ధసన్నద్ధుఁడై తోడరా నుంకించు యాదవవీరులనెల్ల నిలువఁజెప్పి యొక్కరుండ గరుడారూఢుండై కాశీకానగరంబుఁ జేరం జనుడుఁ బౌండ్రకుండును గాశీరాజసహాయుఁడై సకలసేనలతో శ్రీకృష్ణుతోఁ దలపడియె.

శ్రీకృష్ణుండును దర్పాంధహృదయభేదన ధన్యంబైన పాంచజన్యంబు నొత్తి జన్యంబునకుఁ దొడరి యనన్యసామాన్య శరలాఘవంబున శరపరంపరలు నిరంతరంబుగఁ గురియించి సేనలనెల్లఁ జిలుకు మార్చి యార్చి కవిసినఁ బౌండ్రకుండును రంగస్థలమందలి పాత్రంబు బోలె వాసుదేవ వేషధారియై సుదర్శన పాంచజన్య నందక కౌమోదకీ శార్ఙ్గనామ కలితంబులైన యాయుధంబుల ధరించి కృత్రిమ గరుడధ్వజంబు గ్రాలు తేరిపైనుండి యెదు రేగుదెంచిన శ్రీకృష్ణుండు వానిని జూచి నగుచు నిట్లనియె.

ఓరీ దుర్మతీ! మూఢచిత్తా! భారవహనమాత్ర సార్థకంబులైన యీ యాయుధంబులు నిన్నెట్లు రక్షింపఁజాలు? నీవు కోరినట్ల వచ్చితి. నా రూపంబు శాశ్వతంబుగ ధరింపఁ గుతూహలుండవేని నా శరణంబు సొరుము. ఇవియన్నియు నీకొసంగెద. అట్లు గాదేని నీవు చెప్పినట్ల నా యాయుధంబుల నీపై విడిచెద. నీ చిహ్నంబుల నేలపాలు గావించి నీ శరీరంబు కంక గృధ్ర జంబుక శునకంబుల కాహారంబు గావించెద ననిన నమ్మత్తుం డిట్లనియె.

ఓహోహో! యేమి నీ రంతులు. విన వింతలు. భూభార మణఁగింప నవతరించిన నిక్కపు వాసుదేవుండను నేనై యుండ నా వేషము నీవు ధరించి తిరుగుటయకాక నన్నే యాక్షేపింపఁ జొచ్చితివి. నీ విందు నందుఁ గొందఱ భూపురందరుల బ్రమందింపఁ జూచియు నా పూనిన కార్యంబునకు నీవు తోడుపడితివని యిన్నినాళ్లు సహించితి. నీవు నీ యంతరం బెఱుంగక మత్తిల్లటంజేసి యిఁక నిన్ను మిత్తి కెర గావింప నత్తికొనవలసె. అని గుణంబు మీటి నూటిగ బాణ

జాలంబులు కృష్ణుపైఁ బరఁగించిన నమ్మహానుభావుండును శిఖిశిఖానుకారంబులగు సార నారాచంబుల నతనిఁ గారుచిచ్చునఁ గాలిన కొండవలెఁ గావించె. దాని సహింపక పౌండ్రుండు నిశాతశరంబునఁ గృష్ణుని నయనోపాంతంబు భేదించె. నెత్తు రోడియుచుండె. దాన దానవారి కినిసి యొక పరుషంబగు విశిఖంబున నతని యురంబుఁ బగిల్చిన నతండు సోలి తేరిపై వ్రాలి తేఱి కౌమోదకియను తన గదచే గదానుజు నైచె. హరియును దన కౌమోదకిచే దాని ముత్తుని యలు చేసె. అమ్మందుండు నందకంబు వైచినఁ దన నందకంబున నందనందనుండు తుత్తుమురు గావించె. అవక్రచరిత్రుండు చక్రంబు వైచిన భక్తసుదర్శనుండు రిపుజన దుర్దర్శనంబగు తన సుదర్శనంబున దాని పొడవడఁగించె. ఇట్లతని యాయుధంబులు పొడిపొడియైన వాఁడును నీసుడింపక చాపంబు కేలంగొని బాణయుద్ధంబు గావించిన విరించిజనకుండు వాని సారథి తలఁద్రుంచి తన గరుడునిచే నతని గరుడధ్వజంబు భూపతనంబు గావింపించి తురంగంబుల రణరంగంబునకు బలియిచ్చి యతని దేహంబు రక్తమయంబుఁ గావించి నగుచు నిట్లనియె.

ఏమిరా నీ వాసుదేవ చిహ్నంబులన్నియు నేమియయ్యె. ఇఁక వాసుదేవ నామధేయంబున కర్హుఁడవు కావుగదా. ఓరీ నిన్నిట్లు మూదలించుటకై యింతసేపు సైరించితినని చెప్పి యతని విల్లును శంఖంబును దునిమి యవక్రవిక్రమంబగు చక్రంబును వైచిన నది యతని శిరంబు ధరం బడ నడిచె.

అతని మిత్రుండు కాశీరాజెదిరించిన నాతని శిరం బొక శరంబునఁ ద్రుంచి యతని పురంబు నడుమఁ బడవైచిన నగరంబున వారు దానిని గని కరంబు దుఃఖార్తులైరి.

అథాతివిశానంబును యమునన్నిధానంబునకుఁ బనిచి భక్తుల పెన్నిధానంబగు కృష్ణుండు ద్వారక కరుదెంచి యాప్తులకెల్లఁ దా నొనరించివచ్చిన కార్యంబు సవిస్తరంబుగఁ దెలిపె.

— కృత్యవధ —

అక్కడఁ గాశికాపురంబునఁ గాఁపురంబుండు లోకులెల్ల దుష్టసహవాసంబునఁ దమ రాజు యమరాజుఁ జూడఁ జనియె నని పలవించిరి. కాశిరాజు తనూజాతుఁడు సుదక్షిణుండనువాఁడు జనక మరణంబునకు విషాదపడి కృష్ణుపైఁ బగ సాధింపఁగోరి పురోహితుం బిలిచి యభిచార హోమంబుఁ జేయించి యందొక శక్తి యుదయించిన దాని ద్వారకానగరంబు ధ్వంసంబుచేసి కంసారాతిని హింసించి రమ్మని పంచె. ఆ పిశాచియు సాఁచిన నాలుకలు నెలవుల నాకుచు జ్వాలకీలాభీలంబగు శూలంబుఁగొని హాలహాలధ్వనుల లోకంబు కోలాహలంబుగాఁ గేకలు వేయుచుఁ బెంధూళులు లాకసంబు గప్పఁ దెప్పున నగధరు నగరంబుఁజేరి మింటిమంటినంటు పెనుమంటలఁ దత్పురంబుఁ గాల్పఁజొచ్చిన దానిఁగని పౌరులు భీతులై భయార్ణవ హల్లోహల చిత్తంబులఁ దత్తఱపాటున భీతార్తిహరుండగు మురహరు నాలికి రక్షరక్షేతి వాక్యంబులఁ జేరంబోయి దేవా! ప్రలయానలంబు పురంబుపైఁ గవిసి భస్మంబు చేయుచున్నదని విన్నవించిన వెన్నుండు నగుచు నాలోచించి కాశీరాజ సుతప్రేరితంబయి యకృత్యం బాచరింపవచ్చిన కృత్యయని యెఱింగి దానిపై సుదర్శనంబును బ్రయోగించె. అదియును సహస్రమార్తాండ ప్రచండ తేజోమండితంబై దుష్కృత్యయగు కృత్యపయిం గవిసిన నది యదరి బెదరి చెదరి కాశిపురంబువంకఁ బాఱె. సుదర్శనంబును దాని వెనుకొనియె. అది కాశీపురంబుఁ జొచ్చిన హెచ్చిన మచ్చరంబునఁ జక్రి చక్రంబును నగరంబుపై పడి కృత్యతోడ సర్వంబు నిర్మూలించి కాశిని బూదిరాశి యొనర్చి మరలి హరికరం బలంకరించె. ఈ విధంబున దుర్జన సాంగత్యంబునం జేసి దేవాసురాదులకైనఁ జేటిచూడరాని యా దివ్య పురంబు వెలిమిడి ప్రోవై రూపుమాసి చనియె.

— ఉషాపరిణయ ఘట్టము —

శ్రీవిష్ణుమూర్తి వామనుండై జనియించి యెవ్వాని మూఁడడుగులు యాచించి త్రివిక్రముఁడై విజృంభించి ముల్లోకంబులు వ్యాపించె

నట్టి బలిచక్రవర్తికి నూర్వురు పుత్రులు గలరు. అందుఁ బాణుఁడను వాఁడు జ్యేష్ఠుఁడు. అతఁడు సహస్ర బాహువు. మాన్యుఁడు వదాన్యుఁడు ధీమంతుఁడు సత్యసంధుఁడు దృఢవ్రతుఁడు. శివభక్తిపరుఁడు. అతండు లోకంబున స్వేచ్ఛావిహారంబుఁ గావించుచు నొక్కనాఁడు కుబేరమందిరంబగు పర్వతంబున సుందరకందరప్రదేశంబునఁ గుమారస్వామిం గాంచి యాతని తేజోరూపంబులకు విస్మితుఁడై యాహా! యాయన యేమితపంబుచేసి భవునకుఁ దనూభవుఁడై జనియించెనో యని తలపోసి తానట్టి గౌరవంబు సంపాదింప నమకట్టి దిట్టమగు మనంబున నూరుపుపట్టి తపంబుసేయ నతని భక్తికిఁ బార్వతీసమేతుండై శివుండు ప్రత్యక్షంబై వరంబు వేఁడు మనిన నతం డిట్లనియె.

దేవా! యీ మహాదేవి పర్వతరాజకన్య నన్నుఁ దన తనయునిఁగా నంగీకరింపవలయు. నీవును గుమారునట్లు నన్ననుగ్రహింపవలయు. నిదియే నా కోరిక యనిన శంకరుండు సంతసిల్లి మృడానిం గని యిట్లనియె.

దేవీ! యీతండు నీ కుమారుండు. కుమారు వెనుకటివానిఁగఁ గ్రహించి వాత్సల్యదృష్టిం జూచుమనిన నామెయు నట్లయగాక యనియె. ఈశ్వరుండును నతనికి శోణపురంబు రాజధానిగ నొసఁగి తాను దత్పురరక్షాదీక్ష వహించి ద్వారంబునఁ గావలియై నిలిచె. కుమారస్వామియు నతనియెడ సౌభ్రాత్రంబు పాటించి యతనికి వాహనంబును గేతువునై వెలుంగ నొక్క దివ్యమయూరం బొసంగె.

ఇట్టి వరంబులఁ బొంది యాతఁడు సర్వాసురచక్రవర్తియై లోకపాలకుల జయించి లోకంబులఁ జీకాకు గావించి తనకెదురును మాఱులేని యవక్రవిక్రమంబునఁ బరాక్రమించుచుండె. శంకరానుగ్రహపాత్రుఁడైన యతనికి దేవతలెల్లఁ గింకరులైరి.

ఒకనాఁడు ప్రదోషకాలంబున ఖండపరశుండు తాండవంబాడ సహస్రభుజుండు బాణుండు వాద్యంబు వాయించి మెప్పించె. భగ

వంతుఁడును, సర్వభూతేశుండును, శరణ్యుండును, భక్తవత్సలుండును, భక్తమనోవశంకరుండును నగు శంకరుం డాతని వరంబు కోరు మొనఁగెద ననియె. కావరంబునకుఁ గావలంబైన యా కావలుండు కిరీటంబును చంద్రజూటు పాదంబులు సోఁకఁ బ్రణమిల్లి

ఉ. శంకర! భక్తమానస వశంకర! దుష్టమదాసురేంద్రనా
శంకర! పాండు నీలరుచి శంకరవర్ణనిజాంగ! భోగిరా
ట్కంకణ! పార్వతీహృదయకైరవకైరవమిత్ర! యోగిహృ
త్పంకజ పంకజాప్త! నిజతాండవఖేలన! భక్తపాలనా! భాగ.

దేవా! నీవు భక్తజాతంబునకుఁ బారిజాతంబవని యెఱుఁగుదుఁ గావున వేఁడెద. నర సుర గరుడ గంధర్వాదులం దెవ్వరు నాతో దురంబున నెదిరించి పోరఁజాలు వాఁడుమగఁడు కానరాఁడు. నా దోర్బలంబునఁ బర్వతంబులు చూర్ణంబుచేసి దిగ్గజంబుల వెనుకొన నవి దిక్కు మొగములై పాఱుచున్నవి. సమరమున నాతో సముఁడగు వాఁవరి నీ వొక్కఁడు తక్క నింకొక్కరుఁడు లేఁడు. చేతులతీట పోవ సమరపాటవంబు నెఱప నలను లేమి వేయి చేతులును వృధా భారముగ నున్నవి. ఏమిచేయుదుననిన లలాటేక్షణుండును క్రుద్ధుఁడై మూఢబుద్ధీ! నీ కచిరకాలంబున నీకులంబు బలంబు చలంబునకు సరిపోవ నాతో సముఁడగువానితో రణంబు ఘటిల్లు. నీ నికేతనంబున మయూరకేతనం బెప్పుడకారణంబుగఁ ధారిణిఁ గూలు నప్పుడ నీకుఁ బరిభవనిదానంబగు నాయోధనంబు చేకూరు బొమ్మనిన నమ్మందుం డమందానందంబునఁ దన మందిరంబున కరిగి కేతనంబునకు భూపతనం బెప్పు డౌదవునో యని తహతహతో నెదురు చూచుచుండెను. అంత నొక్కనాఁడు నిష్కారణముగ నిజ వినాశహేతువు కేతువు నేల వ్రాల దానిం గని యా బాలిశుండు బలవంతునితోడఁ బోరాదవు నని ముదమందుచుండె.

ఈ బాణాసురునకు సుందరీ జనమాన్యయు విలాసధన్యయు నగు కన్యగలదు. ఆ కన్నియ పేరుష. ఆమెకుఁ జెలియై మంత్రియగు

సంభాండు కూఁతురు షాలవిజిత శశిరేఖ యగు చిత్రరేఖ మనస్సెఱిఁగి వర్తించుచుండును. ఉషయును బ్రతిదినంబును బరమేశ్వరీ దర్శనంబు నకుఁ బోయి వచ్చుచుండును.

వసంతకాలంబున నొకనాఁ డుద్యానంబునఁ బార్వతీపరమేశ్వరులు స్వైరవిహారలోలురై చరించుచు నలసి యొక్కచో విశ్రమించిన గతి మంచుఁగొండ కొమారైను దొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని శివుండు లాలించుచు ముద్దుగొనుచుండె. దైవవశంబున నుషయు నా సమయమందు యందేగి కుచంబులు ప్రాణేశ్వరు నురంబు నొఱయ గుఱువుపయిఁ గూర్చుండి కులుకు నుమం గని తనలో నిట్టు లాలోచించె. ఆహా తన యీడుజోడై మనస్సెఱింగి వర్తించుచు నాదరించు పతితోడ నాడు నాఁడుదాని జన్మంబె సార్థకంబు. లేఁబ్రాయంపు టింతి యింతియగాక మఱి యే భాగ్యంబుఁ గోరు. పతివినాకృతమై సతికి సమస్తభాగ్యంబు కాననంబునఁ గాచిన వెన్నెల. ఈమెవలె నేనును నా మనోహరుతోడఁ గలసిమెలసి కేళుల నలసిసొలసి యుండు నదృష్టంబు గలుగునా? ఏల కలుగరాదు? నే నీ జగన్మాత నాశ్రయించితినేని నా కోరిక రిత్తగానేరదని తలపోయుచుండ గౌరియు నా కుమారిని వీక్షించి చేరఁజీరి యిట్లనియె.

బాలా! నీ తలంపు మేలైనది. వైశాఖ శుక్ల ద్వాదశినాఁటిరాత్రి నీ స్వప్నమం దెవ్వఁడు నీతోడఁ గలయు వాఁడె నీకుఁ బతి గాఁగలఁడు. అనిన నవ్వచనంబులఁ గలిగిన లోకహాంగు దరహాసవికసిత వదనాంబుజంబు చాటుచుండ నయ్యండజయాన సపరివారయై గృహంబున కరిగె.

అవల నొక్కనాఁ డుషాకన్య నిజసౌధతలంబున హంసతూలికా తల్పంబున ననల్ప సంతోషంబున నిద్దురించుచుండి తెన్నెవ్వఁడో సుందర పురుషుండు నవకందర్పాకారుండు రతి గూడినట్లు కలఁగని యులికిపడి లేచి నలువంకల శంకాతంక కలంకిత చిత్తయై చూచి యెవ్వరి జాడఁ గానక మకరికాపత్ర భంగములు మోవి కెంపులు

లోనగు చిన్నె లచ్చొత్తినట్లుండుట చూచి కల్లకల యననేరక, తన
కన్యకాత్వమున కెవ్వఁడో భంగంబు గావించెనని లజ్జయు భయము
నవమానము పురిగొన రోదనంబు గావించుటయుఁ జుట్టు పరుండిన
చెలికత్తెలు లేచి యేమియేమియని హెచ్చరించిన నచ్చంచలాక్షియుఁ
బొచ్చెంబులేక కలలో నెవ్వఁడో తన్నేమేమో చేసిపోయెనని చెప్పిన
నప్పల్లవాధరలు "బాలా! స్వప్నమాత్రమున కేల యీ లీలఁ
దూలెదవు? నీ తండ్రిపేరనిన దేవాదులును వణఁకుదురు. సాయుధు
లైన వీరవరుల మొత్తమ్ములు విచ్చుకత్తులఁ గావలి యున్నవారు.
ఎవ్వఁడు రానోపు. వచ్చి ప్రాణంబులతోఁ బోనోపునని యెంత
ధైర్యము చెప్పినను నమ్ముగ్ధ వినక తనవలనఁ గులమునకు జననీ
జనకాదులకు నవమానము ఘటిల్లెనని పల్లటిల్లుచుండె.

అంతఁ జిత్రరేఖ మతిమతియగుట శంకరి వచించిననాఁ
డానాఁడే యగుట స్మరించి యుష కావిషయంబు వచించి యూరడించె.
ఉషాకన్యయు దాని సల్లాపంబుల హృదయతాపంబు వాసెఁగాని
కలలోఁ దోఁచిన సుందరుఁడే తన ప్రాణేశ్వరుఁడని యెఱిఁగి వలపు
పెంపునఁ దపింపఁ జొచ్చె. ఆ కుంభాండనందనయు బాలా! యింత
మాత్రమున కీ లీల యిలరు వాలురమ్ములజోదు కీలలపాలై యేలఁ
జాలిఁ గాలెదవు. నీ స్వప్నగత పురుషుఁ డెవ్వఁడు చెప్పుము. వాఁడెట్టి
వాఁడైన నిందున్నఁ గొని తెచ్చెద ననిన యుష యిట్లనియె.

కలలోఁ దోఁచిన లీలామదనుఁడు నాపాలి భాగధేయంబు
నామధేయం బెట్టిదో యెందులవాఁడో నేనెఱుఁగ. ఆ చెలువుని రూప
ధేయంబు విధేయమై నాకుఁ గనులఁ గట్టిన ట్లుండఁబాయకున్నదిగాని
వర్ణింపనేర. నేనేమి సేయుదు. మరల నా మనోహరుఁ గలియుటెట్లని
వగచిన నట్లైన నిలు మిదిగో వచ్చెదనని చిత్రలేఖనకళావతి యగు
నవ్విద్యావతి యచిరకాలంబున నరసురాసుర యక్షరాక్షసాదుల
రూపంబులెల్లఁ బటంబునఁ జిత్రించి దానిని దెచ్చి యచ్చకోరాక్షి
కిచ్చి యిటు ముచ్చటించె.

జగన్మోహినీ! యీ పటంబునఁ దగులని సుందరుఁడు లోకంబున లేఁడు. దీనిని సావధానచిత్తవై చక్కఁ బరిశీలింపుము. నీ ప్రియు నీవు గుర్తింపుమని పటము చేతికీయ నా యెలనాఁగ దాని నందుకొనియె. చిత్రరేఖయు నందలి యందఱఁ బేర్వేర వర్ణించి దేవాదులఁ జెప్పి మనుష్యలోకంబున రాజుల రాజకుమారులఁ జూపుచు వీఁడు జరాసంధుఁడు, వీఁడు భగదత్తుఁడు, వీరు పాండవులు, వీర కౌరవులు నని కనఁబఱచి యదుకులంబునఁ గృష్ణబలరాములను బ్రద్యుమ్నునిఁ జూపె. ప్రద్యుమ్నుని జూచినంత నా కాంత యంతరంగంబున నతండ తన కాంతుఁడని భ్రాంతిగొనియు వెంటనె యా యించువిలుతు నంచునున్న యనిరుద్ధుఁజూచి తెప్పార్పక యావలఁ జూపు పోనీయక సంభ్రమము నత్యాదరము నద్భుతము కౌతుకము పెనఁగొను చూపుల నతని యురము, కరములు, పెదవులు నవి తన్నుఁ జేసిన చేష్టలును దలంచునదివోలెఁ జూచుచుండెను. చిత్రరేఖయుఁ దన నెచ్చెలి తెప్పార్పని చూపులును, చలింపని మనస్సును ననిరుద్ధు నందు బద్ధమై యావలికి సాగిపోకుండుట చూచి యమ్మత్తకాశిని చిత్తంబెఱింగి తెలిసెనా! వీఁడా నిన్ను నిన్నటి కలలో వలలో వేసికొని నీ మనంబుఁ దన వెంటఁ దీసికొనిపోయిన యంటుకాఁడనిన నుష యిట్లనియె.

చెలియా! నీ కరకౌశల మేమని కొనియాడుదునమ్మా! నేను గలలోఁ గన్న రూపును దూచా తప్పక నీవు చిత్రంబున లిఖించితివి. వీఁ డే వంశమువాఁడు? ఏ యూరివాఁడు? ఇతని తల్లిదండ్రు లెవ్వరు? ఇతని నిచ్చటి కెట్లు తెచ్చితివనినఁ జిత్రరేఖ యిట్లనియె.

లోకంబులుగావ ధరణిఁ గృష్ణుం డన నవతరించిన విష్ణుండు ద్వారకానగరంబున నున్నవాఁడు. ఈ సుకుమారుఁడగు కుమారుఁ డాయన కుమారుని కుమారుఁడు. ఈయన తండ్రియే ప్రద్యుమ్నుఁ డన జన్మించిన మారుఁడు. ఈతని పే రనిరుద్ధుడు. నా యోగ మాయాబలంబున నితని నిరుద్ధుఁ జేసి యిందుఁ దెచ్చెదఁ జూడుమని

జవంబున ద్వారావతిఁ గలిగి యెవ్వరుఁ గానకుండ నెట్లో నందనందన నందనునందను హరింతు; హరించితిఁ బో సర్వజ్ఞుండగు వాసుదేవుం డిది యెఱుంగకుండెడినే. ఎఱింగిన నన్ను సహించునే. అని భయ భ్రాంతుల స్వాంతం బేకాంతంబు చింతామగ్నంబుగా నేమిసేయు టకుఁ దోఁపక యొక యుద్యానంబున దిగి తన యదృష్టంబుకొలఁది నం దరుదెంచిన విరించిననందనుఁ గని నమస్కరించి కేలుమో డ్పున గిరికన్యక బాణకన్యకకు నిచ్చిన వరంబును, వరదానబలంబున ననిరుద్ధుం డుషాకన్య స్వప్నంబునఁ దోఁచుటయు దన యాగమన కారణంబును, దా ననిరుద్ధుఁ గొంపోయి యంతఃపుర నిరుద్ధుఁ జేసిన బాణుం డెఱిఁగి యతని బద్ధుం జేసిన బాణ చక్రపాణులకు యుద్ధంబు సిద్ధంబగుటయు, సహస్రబాహుండు మదోన్మత్తుండై మోహంబున శంకరుచేఁ బడసిన వరంబున నతని కోటమి వాటిల్లుట సత్యమనియుఁ దెలిపి యిట్లనియె.

మహానుభావా! తన తనుజను మనుజుండు పట్టుట వినిన నద్దనుజుండు కుమారుఁ జెఱసాలఁ బెట్టుట నిక్కము. అప్పుట మీరా యాగడంబు శంఖధారికిఁ దెలిపి జగడంబునకై పురికొల్పవలయును. కాదేని నే నింత చేసియు వ్యర్థంబగు. అనిరుద్ధుండు కలకాలంబు కారాబద్ధుండై యుండవలసివచ్చు. కాని హరి యెఱింగెనేని నాపై నుషపై నేమి కినియునో; కావున మీ రీవార్త యాయన కెఱింగించి మాపైఁ గినియకుండను, నయినసంబంధము చెడకుండను గాపాడఁ బ్రార్థించెద. అని యా దానవి పలికిన నారదుం డిట్లనియె

బాలికా! యిది దైవకృతంబు. నీవు నిమిత్తమాత్రమవు. నీవు చెప్పినట్లు బాణునకు ముప్పు తప్పదుగాని దీన మీకేమియు నొప్పమి యుప్పతిల్లదు. దానికి నేను బూఁట. నీకు దామసియను విద్య నొసంగెద. దాన నీ యిష్టార్థంబు కరతలామలకంబగు. తద్రక్షిత వగు నిన్ను నెవ్వరేమియుఁ గనఁజాలరు. చెనకఁజాలరు. బాణనందక పాణుల రణంబుఁ జూడ నరుదెంచెద. కలహాశనుండనగు నాకు నీవు విందు కల్పించితివి. సర్వంబు సమంగళంబగు. కల్యాణి వెలవకు.

అనిరుద్ధు హరించికొని పొమ్మని చెప్పిపుచ్చె. అనన్య సామాన్య విద్యాధురీణయగు నా యరీణచరిత్రయుఁ జక్క ననిరుద్ధు సౌధంబున కేగి తనుమధ్యల మధ్యంబున నిద్రాముద్రిత నేత్ర శతపత్రుండైన యా శృంగార రసపాత్రునిఁ గని యా కోమలగాత్రుని మెల్లన డాయఁ బోయి యతని ముఖాదిలక్షణంబు లుపలక్షించి యితం డెవ్వఁ డెనో కలలోఁగూడి యలరెడి వానిభంగిఁ దోఁచెడు. ఉషాకన్య రేయి కన్న కల యీయనయుఁ గనుచున్నవాఁడు కాఁబోలు. హిమధర కన్య మహిమ కేల యన్యథాత్వంబు ఘటిల్లు. ఈ వంచిత వంచ బాణు వంచించి హరించుకొనిపోయితి నేని మేలుకొనిన పవపశి యేమి తలఁచునో తనంతఁ దావలచివచ్చిన మచ్చెకంటిని మగవారు తిరస్కరింతురుగదా. అందు మోసకత్తెల నెవ్వఁ డాదరించును. కావున నీయనను మేలుకొలిపి కలియఁ గలుపుకొని నాస్త్రవం బెఱిఁగించి కొనిపోవుట మేలని తలంచి యా యంచయాన యంచున నిమరించెడి చంచలాక్షులపైఁ దామసీవిద్య ప్రయోగించి యాయనను మేలుకొలిపి యిట్లనియె.

రాజకుమారా! నా విన్నపం బాలింపుము. నేను బాణకన్యయగు నుషాదేవి చెలిని. చిత్రరేఖ యనుదానను. మా దేవి యుమాదేవి వరంబున నిన్నుఁ గలసినట్లు కలగని నీ వెవ్వరో యెఱుంగక మఱుంగుచుండ నా లిఖించిన చిత్రలేఖ నీ రూపరేఖా విలాసంబులఁ గాంచి నీవె యామె మానంబు మనంబు హరించిన సొబగుకాఁడవని గుర్తించె. నీ మీఁది జాలి విరాళిఁ దాళఁజాలక యా నీలాలక యిందు రాఁ దొలుత సాహసించెఁగాని బాలికయగుటచే భీరువై నీ డెందంబు చందం బెఱుంగక మున్నాడి వచ్చిన నాఁడిపోదునో యను భయంబున నన్ను నీ కడకుఁ బుత్తెంచె. నీ వందరు దెంచెదవేని నా యోగవిద్యా బలంబున నిన్నిప్పుడ యా యిందువదన మందిరంబుఁ జేర్చెద. అనిన నా యిందుకులనందనుం డిట్లు మంతలించె. దీ సుందరి కన్న కలయే నేను గని యదిమొదలు విరాళిగొని జాలిపాలయినవాఁడ. నా పూర్వపుణ్యంబునఁ జేసి కలఁగన్నచోటికి

గంపయెత్తుకొని వచ్చితివి. మేలయ్యె. తద్విరహానలంబునఁ దూలు నాకు రేయేదో పవలేదో నిద్ర యెట్టిదో యాఁకలి యెట్టిదో తెలియ రాకున్నది. నేను నిన్ను వేఁడుకొనఁదగు కార్యమునకై నీవ నన్ను వేఁడుకొనుచున్న దానవు. కలిమి కలసివచ్చుట కిదికదా చిహ్నము. సిరి రా నవ్వాఁడు మోఁకాలొడ్డును. అవశ్యము నన్నుఁ గొనిపోయి నీ సఖితోడఁ జేర్చి పుణ్యము గట్టుకొమ్మ. అనిన నా మేధావిని యతనిఁ దామసిచేఁ మోహితుఁ జేసి కరతలంబునఁ గుసుమంబుఁ బోలె గ్రహించి యాకాశ గమనంబునఁ జని బాణాసితేని వీటిం బ్రవేశించి యంతఃపురంబున నుషాకన్య పానుపున నతని డించి నిఁ చినఁ గని యుష యానందసాగరంబున హల్లోహలంబగు నుల్లంబు లజ్జాశ్చర్య సంభ్రమ కౌతుకంబులు పుటఁగొన నా నననబోఁడిం జూచి యిట్లనియె.

చెలి యనుపేరు నీకుఁగాక మఱి యెవ్వతెకుఁ జెల్లు. కలలోఁ గన్న రూపును బ్రత్యక్షంబు చేసితివి. ధన్యనైతినిగాని యిమ్మహా మహుం డిందుండుట యెఱింగిన మా యిరువుర కేమి కీడు మూఁడునో యని వెఱచెద ననినఁ జిత్రరేఖ యిట్లనియె.

మందహాసినీ! యీ యెడాటమున సందేహింపకుము. చెలికత్తె లందఱు నీవారని నమ్ముము. నీ యిచ్చవచ్చినట్లు వర్తింపుము. అని ధైర్యంబుగొనఁ బలికి తామసి విద్యమాన్చి తనంతఁ బోయె. అని రుద్ధుండును నుషాదేవి కౌఁగిట మేలుకొని మేలుకొంటినని సంతసించి యథేచ్ఛ క్రీడల వర్తించుచుండె. ఇట్లు కొన్ని దినంబు లరిగె.

అంత నా వృత్తాంతంబు నడి యెఱిఁగి యంతిపురము కావలి భటులు దేవతాప్రతిభటుఁ జేరఁజని, రాజేందుశేఖరా! నీ యంతః పురంబున నుషాకన్య మందిరంబున నెవ్వఁడో మానవసుందరుఁ డున్నవాఁడు. ఉన్నవార్త యెఱిఁగింప వచ్చితిమి. అనిన నతఁ డదరిపడి యేమీ నా శుద్ధాంతంబునకు నొక మనుజకాంతుండు రాకయు నా కూఁతుతోడఁ బలు పోకలు పోకయుఁ గలిగెనఁట. ఇంతకన్న విపరీతం బెందుఁ గలదు. దనుజులు మనుజస్త్రీలఁ బట్టుటకలదు గాని

మనుజులు దనుజస్త్రీలం బట్టుట యెందుం గలదు. మున్నిట్టిది కంటిమా వింటిమా పట్టుకొంటిమా? గుండులు తేలె బెండులు మునింగె నని యనేకసహస్రకింకరులం బంచిన వారు తనసౌధంబు డాయం జను దెంచుట గాంచి యుషాకన్య భీతయై యయ్యో దైవమా! నే నెంతటి దూరాలోచనములేని దురాత్మికను. కన్నియ లెవ్వనైన నెన్నరాని నన్నని కార్యములకు లోనై కులటనై కులనాశ మొనరింపం బాలుపడితిని. స్త్రీబుద్ధిః ప్రళయంకరీ యనుట సత్యమయ్యె. కామాంధకారముచే మిన్నుమన్ను గానక వర్తించితిని. యువతికి బుద్ధి పెడతల నుండుననుట నాయందె నిజమయ్యె. స్త్రీసాహసమునకు నేనే లక్ష్యభూతనగుదు నేమో, నా కామసుఖమునకై యెందో సుఖమున్న సుందరుని నిందిరానందనాకారునిం గొనివచ్చి దుఃఖముల పాలొనర్చితిని. త్రిలోకవల్లభుండైన తండ్రి మనస్సు రోయించి యతనికి దూరస్థనైతిని. ఇట్టి యాగడ మొనరించి తల్లిదండ్రుల మొగమెట్లు చూతును. నా సరివారిలోం దలయెత్తి యెట్లు తిరుగుదును? అదియెల్ల నిట్లైన నగుంగాక. నావలనం గలిగిన యీ దుఃఖమునకై నా నాథుండు నన్నేమని యెంచును. తొయ్యలులకన్న రమ్యవస్తువులు లేవు. వారలే కష్టములకెల్లం గారణము లను సూక్తి సరి దాంకెనని తలంపండా? నా మనోహరున కీ యపాయంబు దొలంగ నే సదుపాయంబుం గావింతును. ఈయన కొక యొప్పమి పుట్టుట నా ప్రాణమునకుం బుట్టుచేటకదా. తండ్రిపాదములపైం బడుదునా? ఆయన యెట్టు లీ నా దురాగతంబు క్షమించు. నా జీవితం బికం వ్యర్థంబు. మహా పాపాత్మకంబు. నాథుని గష్టదశయందుం జూచుటకు మున్నే ప్రాణముల విడుతునా? జగదీశ్వరియగు మహేశ్వరి యిచ్చిన వరంబు పొల్లు వోవునా? నా పాలి భాగ్యదేవతలారా! ఇలువేల్పులారా! మా కీ యాపద దొలంగింపుండు. మమ్ముద్ధరింపుండు. అని దీనవదనయై శోకసదనయై కన్నీరుగాఱం జేతులు పిసికికొనుచున్న ప్రేయసిం గని యనిరుద్ధుం డిట్లనియె.

బాలా! నీవు నాలావు తెలియక తలఁకెదవేల? బాణ పరిచరులకు గిరిచరులకు వెఱచెడివాఁడ నేను గాను. నీ వీ వాతాయన రంధ్రంబుల నుండి నా బలపరాక్రమవిభవంబుఁ గన్నారఁ జూడుము. ఈ మ్రుక్కిడిమూఁక యే కరణి ధరణి వ్రాలునో యని తలుపునకు వేసిన యినుప యడ్డమ్రాను లాగికొని సౌధంబుఁ జుట్టు ముట్టిన యా కట్టిఁడి రాకాసులపై నా జగజెట్టి దిట్టతనంబు మెఱయ నుఱికె. ఆ సమయంబున నారదుండు మింటనుండి వేడుక చూచుచుండె.

అనిరుద్ధుండు యుద్ధదోహాలంబునఁ గోలాహలంబుగ రాకాసుల మూఁకలపై లేళ్ళపిండుపైఁ గవియు సింగంబు భంగి నుఱికి యభంగుర విక్రమంబున కేలిపరిఘంబు చిత్రవిచిత్రగతులఁ ద్రిప్పుచు వ్రేటునకు నొకటి రెండు పది పండ్రెండు తలలు టెంకాయలఁ బోలెఁ బకీల్ బకీల్మని పగుల నాకాశంబు దనకు నంపిన వర్షంబునకు మాఱు ధారిణి తాను మరల పంపుచున్నదో యన్నట్లు కీలాల జాలబిందు సందోహంబులు చివాలున మింటికెగయఁ గొఱవి త్రిప్పినట్లు ఎందుఁ జూచిన దానయై పరిభ్రమణ వేగంబునఁ దా నెందును గానరాక చరించిన నా కోల్తల కోరువఁజాలక కూలువారును, వ్రాలువారును, చచ్చువారును. విచ్చువారును, విఱుగువారును, నొఱగువారును, దొలంగువారును, నలంగువారును, దిరుగువారును, సురుఁగువారును నైన హతశేష రాక్షససేన యంతయు గాందిశీకంబై పాఱిన యా కుమారుం డుబ్బి తన్ను కిటికీనుండి చూచు బిబ్బోకవతి యానందంబున నుబ్బ బొబ్బ యిడియె. ఇట్టు లబ్బలియునితోడఁ బోరు నిబ్బరంబులేక తబ్బిబ్బులై యుబ్బుచెడి వచ్చిన రక్కసులంగని బాణుం డనంత చమూసమూహంబుతోడ నా మాఱుకుమాఱుఁ దాఁకె. అనిరుద్ధుండును నీడఁబోక యా వాహినినంతయు రక్తవాహిని పాలుచేసి విజృంభించుచుండ నిఁక నేను దడసినఁ దెకతేరకు దానవబలంబు నిర్మూలంబగునని తలంచి తోషితస్థాణుండు బాణుం డా కుమారుపై గవిసె. వారిరువురకు ఘోరసంగ్రామంబు వర్తిల్లె. ఇంతకాలం బుక్కు మిగిలి యొక్కరుండ పెక్కురతో రణంబు సేసియు డయ్యక యసమానబల

విక్రమంబుల రాజిల్లు నల్లుంగని తన యమ్ములన్నియు వమ్మలై పోవుట తిలకించి యితండు సులభసాధ్యుండు గాఁడని తలంచి యష్టఘంటా యుక్తంబై గంధమాల్యాసక్తంబై యమునినాలుకఁబోలెఁ గ్రాలు నొక మహాశక్తి చేకొలఁది విసరి యా సుకుమారునిపైఁ బ్రయోగించె. అదియును మెఱుంగులు తుఱంగలింపఁ జూపఱు మిఱుమిట్లు గొన వచ్చుటం గాంచి యా పంచబాణనందనుం డొడికంబున నగసిపట్టి తిట్టురయంబున విసరి దాన నద్దానవేంద్రు నురంబు మొత్తె. ఆ యేటుపడి యాతండు ధ్వజదండం బూఁతగా సోలిన రాక్షససైన్యం బులు దీనవదనంబుల హాహాకారంబులు నించె. అంతఁ గొంతవడికిఁ దెప్పఱిల్లిన యతనిం గని కుంభాండుం డిట్లనియె.

దానవేంద్రా! పగతుఁ డల్పుఁడుగాఁడు. చూడ బాలుఁడు గాని రణమునఁ బళ్యాత్ముఁడు. చేయవలసిన యుపాయములు చేసి తిమి. చూపవలసిన బలపరాక్రమములు చూపితిమి. వీఁ డసాధ్యుం డని తోఁచె. నీ వే యుపాయంబునసైన నిన్ను, నన్ను, రాక్షసకులం బును నుద్ధరించుకొను నుపాయంబుఁ జూడుమని బోధింప నమ్మాటలఁ దెలిసొంది బాణుండు మాయ గ్రహించి యంతరిక్షగతుండై యేరికి గోచరింపకుండి దాయ యేమాయెనోయని నలుదిక్కులు దిగ్భ్రమ గొని కను యదుకుమారు నాగాస్త్రంబున బంధించి నేలఁ ద్రోచె.

ఇట్లనిరుద్ధు నాగాస్త్రంబున బంధించి యంతఃపుర ద్రోహి యగు వీని తల తీయుఁడని భటుల కాజ్ఞాపింపఁ గుంభాండుం డెడ సొచ్చి యిట్లు విన్నవించె.

దేవా! కోపంబు కార్యంబుగాదు. ఇతఁడు మహావీరుఁడు. నీతోడ సమానముగఁ బోరినవాఁడు. కావుననే శ్లాఘ్యుఁడు. వీఁడు రాణివాస ద్రోహి యగుట సత్యంబు. వీఁ డెవ్వఁడు? ఎందులవాఁడు? ఏల వచ్చెను? ఎట్లు వచ్చెను? ఎవరు తెచ్చిరి? యనుట నీవు విచా రింపవలసి యుండును. నీ పుత్రి నీతండు గాంధర్వవిధి వరించె. కార్యంబు గడచె. మించిన కార్యమునకై కోపించిన ఫలమేమి?

వీనిని ద్రుంచుట నీ పుత్రిని వైధవ్యదుఃఖమున ముంచుటగాదె. నాపైఁ గోపింపవేని నా మనంబునఁ గలయది గలయట్లు తెలిపెద. రూప శౌర్య బల పరాక్రమంబులఁబట్టి చూడ వీఁడు నీకు జామాతగాఁ దగినవాఁడుగాని యల్పుఁడుగాఁడు. కావున వీని నిప్పుడు క్షమింపుము. కాఁగల కార్యంబు మీఁద నాలోచింతమనిన నతండు నట్టె యాలోచించి నిట్టూర్చి యెక్కడి కులట నాకుఁ గూఁతురయ్యెనని జుగుప్స పడుచు నతనిని నుషాకన్యను గారాగారంబునఁ ద్రోచి కావలిపెట్టి విషాదగ్రస్తుఁడై తన గృహంబున కరిగె.

అంత నక్కడ ద్వారకాపురంబున ననిరుద్ధుసౌధతలంబున నతని ప్రియురాండ్రు వేకువ మేలుకని తమ మనోహరుం గానక నలువంకల వెదకి వ్యర్థప్రయత్నలై యొక్కచోఁ జేరి యెండకు వాడిన విడి తామరలం బోలు నెమ్మోములును, మరందబిందువులు చిందు నరవిందంబులఁ బోలి బాష్పంబు లురలు కన్నుఁగవలును, ప్రేలు కురులును, జాఱు విరులును, జిక్కువడిన సరులును గలిగి చేతులు పిసికికొనుచు మాట డగ్గుత్తికపడుచు. నింక నెట్లమ్మ యమ్మ యింకెట్టులే యేమిచేయుదమే, యెందుఁ జొత్తమే యని కళవళపడుచుండఁ గొందఱు అయ్యో యెంత మంచివాఁడమ్మ, ఒకరినైనఁ గసరెడివాఁడు కాఁడమ్మ, ముద్దుల బిడ్డడమ్మ, ముంగిటి నిధానమమ్మ యని కొందఱతని గుణంబులెన్నఁ గొందఱు జగన్నాథుఁడైన కృష్ణునివీట కొదవమాట పుట్టెనమ్మ. తండ్రిచాలే కొడుకునకు వచ్చెనమ్మ. ప్రద్యుమ్న పరాక్రమమే నగుపాట్ల పాలాయెనమ్మ యాదవులు ప్రమత్తులను వారి మాటయే నిజమయ్యెనమ్మ యని కురరీవితానంబు తీరున వాపోవుటయు యాదవు లిదియేమి యనిరుద్ధుగేహంబున నేమి విపరీతంబు పుట్టెనని గుంపులై లోనికరిగి యావద్వృత్తం బెఱింగి శ్రీకృష్ణాదుల కెఱింగించిరి.

అంత రుక్మిణీకాంతుండు సకల యదుప్రముఖులతో సభామందిరంబున కరిగి యాలోచించుచుఁ గుమారు వెదక శీఘ్రజంఘాలుర నానాదిఙ్ముఖంబులకుఁ బంచె. వారును గొన్ని దినంబులు పల్లెపల్లె గుట్టగుట్ట మిట్టమిట్ట చెట్టుచెట్టు పుట్టపుట్ట వంకలుఁ డొంకలు మిట్టలు

పల్లములు క్రంతలు గుంతలు చెఱువులు దొరువులు తోఁటలు దొడ్డులు నూళ్లునాళ్లు నన్నియు వెదకి యెందును ననిరుద్ధుఁ గానక యరుదెంచి యా విధంబు యదువర్యునకుఁ దెలిపిరి. ఇట్లు నాలుగు నెల లరిగె. అప్పు డందఱు నేమిచేయుటకుఁ దోఁపక యాలోచించు చుండ సూర్యుండు భూలోకగతుం డయ్యెడునో యని చూపఱు భ్రమ గొనుచుండ నారదుం డరుదెంచి చిత్రరేఖ పోకలాడిగ ననిరుద్ధుండు కారాగృహంబున నిరుద్ధుం డగుట యంతంబుగా సర్వంబు వినిచి యాహా యా కుమారు ధైర్య శౌర్య పరాక్రమంబు లేమని చెప్పుదు. అంతటి బలియుండయ్యు నద్దనుజవరుం డెదురెదురై నిలిచి బాలు వ్రేలి వంపఁజాలక నొంపఁజాలక జాలంబుచేసి బంధించె. శోణపురం బిచ్చటికిఁ బదునొకండు వేల యోజనంబుల దవ్వుగలదు. మనుష్యుల కందుఁ బోవ సాధ్యంబుగాదు. గరుత్మంతుని దలచి యతనిపై బయ నింపు మని బోధించి చనియె.

అంతఁ గృష్ణుండు గరుత్మంతుని స్మరించుటయు నాయన పొడ చూపి నిలిచి యేమి యానతి యనిన వాసుదేవుం డిట్లనియె. వైనతేయా! బాణదైతేయుండు యా యనిరుద్ధు బందిమందిరంబునఁ ద్రోచి యున్నవాఁడు. ఆ శోణపురంబు మానవులకు దుర్గమంబు. మే మందుఁ బోవలసి యున్నదనిన నట్ల కానిండనియె. యుద్ధసన్నద్ధులై బలరామ కృష్ణ ప్రద్యుమ్నులు గరుడు నధిరోహించిరి. ఆయనయు వాయువేగ మనోవేగంబుల నుప్పరవీథిం బఱచె.

ఇట్లు పోవంబోవం వారి దేహంబులు బంగరురంగునఁ జెలంగుటయు రాముండు కృష్ణుగని మన దేహములు పసిమి మిసిమి నెసలారుచున్నవి. మేరునగరంబు డాసితిమో యనఁ గాదు కాదు శోణపురంబును రుద్రాజ్ఞచే నగ్నులు చుట్టి కాచుచుండు. అందు నాహవనీయంబను నగ్ని మన కెదురై వచ్చుచున్నది. దీనికిఁ బ్రతివిధానంబు వినతాతనయుండు ఘటింపఁగలవాఁడనిన వైనతేయుండును విరివిగల వేనోళ్ళ ధరించి యాకాశవాహినీజలంబు పుక్కిలించి యా యగ్నిపైఁ దెఱపిలేకుండఁ జల్లుటయు నది యడపాతలేకుండ నడఁగె. కృష్ణా

దులు గరుత్మంతుఁ బ్రశంసించిరి. ఆయనయు నావల దాఁటి పోవం బోవ రుద్రానువర్తులైన యగ్నులు బ్రహ్మపుత్రులు గుల్మాషుండును, గుసుముండును దహనుండును శోషణుండును దపనుండు నను వారేవ్వ రును బిలరుండును, బతంగుండును, స్వర్ణుండును, నాపుఁడును, భ్రాజు దును నన నేవురును రెండుమొత్తంబులై వీరెవ్వరో గరుడారూఢులై యుద్ధసన్నద్ధులై మువ్వురిందు వచ్చుచున్నారని యెదిర్చి సింహగర్జ నంబులంబోని రవంబు లెసఁగించుటయు బాణుం డా రవంబు విని కలంబారసి సైన్యంబులెల్ల సిద్ధపఱిచె.

ఈలో జ్యోతిష్టోముఁడు విభావసుఁడను నగ్నులిరువురు తన్ను నిరువంకలఁ గొలిచిరాఁగ ఢగద్ధగాయమానంబగు రథంబెక్కి స్రువా యుధంబుఁ దాలిచి యంగిరసుండు సర్వాస్త్రశస్త్రభరితంబైన యరదం బెక్కి స్వాహాకవషట్కార విభులగు దక్షాగ్నులు తోడరాఁ గృష్ణుపైఁ గవసినఁ గృష్ణుండును మునీంద్రా! నీవేల నాపై నురవణించితివి. బ్రాహ్మణుండవు. యజ్ఞాదులఁ గడుపార మెసవి యూరకుండరాదయ్యో నే యనిన నతండు కోపించి చేతి శూలంబునఁ జచ్చితివి పొమ్మని ముకుందు వైచె. కృష్ణుండును దాని రెండు ఖండంబులు గావించి యొక్క కలుకుములికి వైచిన నది యతని ఱొమ్మునఁ నాటి వీఁపున వెడలినఁ జచ్చినట్టు రథంబుపై మూర్ఛ మునిఁగి పడియె. సారథియు రథంబుఁ దలఁగం దోలె. శోణపురంబును లోచన గోచరంబయ్యె. కృష్ణుండు పాంచజన్యంబుఁ బూరించె. ఆ రవంబున శోణపురంబు సంక్షోభించె. అంత బాణాగ్ని కింకర సైన్యంబు లసంఖ్యంబులు వారి కడ్డమై తాఁకి బహుళాస్త్రశస్త్రపరంపరలు పరఁగించిన నలువురును గాయపడిరి. కృష్ణుం డేసరేఁగి యాగ్నేయ వాయవ్యాది దివ్యాస్త్రంబులు వారిపైఁ బ్రయోగించిన నా సైన్యం బులు రూపుమాసి విచ్చె. అంత నమ్మెవ్వురు వీరులు పురప్రవేశంబుఁ గావింప రథగజతురగపదాతి యుక్తంబైన సైన్యంబులో సేనానాయకు లాఁగిన రణోత్సుకులై బలరామ ప్రద్యుమ్నులు దక్షిణ వామ భాగంబు లలంకరింప గోవిందుండు వారితో దురం బొనరించె. గరు

ఘుండును దన ఖర నఖరశిఖరంబులఁ జించుచుఁ ద్రోటి నొంచుచుఁ బక్షవిక్షేపజాతవాతంబుల నరాతిసైనికుల వగుడాకునట్లు తూల నడఁచుచు విజృంభించె.

ఇట్లు బాణసైన్యంబు దైన్యంబునొందుట గని బాణుని నిజపుత్ర నిర్విశేష వాత్సల్యంబున నాదరించు శూలపాణి కుమార ప్రమథ గణసమేతుండై కృష్ణుం దాఁకి బాణజాలంబులు పఱపిన వాని నన్నిటిని గోవర్ధనధరుండు నడుమన నఱకివైచె. దానికిం గనలి రుద్రుండు బ్రహ్మాస్త్రంబువైచిన రుక్మిణీధవుండు బ్రహ్మాస్త్రంబునన మరల్చె. వాయవ్యాస్త్రంబువైచిన శైలాస్త్రంబున రూపుమాపె. ఆగ్నేయాస్త్రంబువైచిన నైంద్రాస్త్రంబున జెఱిచె. దీనంగాని తెగఁడని భవుండు వసుదేవ సంభవుపై పాశుపతాస్త్రంబు వైచిన నాయన నారాయణాస్త్రంబున భంగించె. అంత నిటలాక్షుండు నత్యుగ్రకోపంబున జ్వరంబు ప్రయోగించె. ఇట్లు తనపైవచ్చు శైవజ్వరంబుపై నారాయణుండు వైష్ణవ జ్వరంబుఁ బనిచిన నవి రెండు నొండొంటేఁ దార్కొని ఘోరంబుగఁ బోరియుఁ దుదకు తన్నుఁ జంపఁ దెంపున వైష్ణవజ్వరంబు తఱుముకొనిరా శైవజ్వరంబు పరువెత్తి యెందును రక్షకుఁ గానక మరలి ముచుకుందవరదు పదారవిందములపై వ్రాలి నానావిధంబుల స్తుతియించిన సదయ హృదయుండగు నందనందనుండు దానిం గరుణించి విడిచి యెవ్వరేని మీ పోరు చదువుదురు వారిని బాధింపకుమని విడిచిపుచ్చె.

అంతకు సంగ్రామంబు మానక తనపైఁ గవియు పినాకపాణిపై శార్ఙ్గపాణి జృంభకాస్త్రంబు ప్రయోగించిన శివుం డావులించుచుఁ బరవశుండై వ్రాలె.

అంతఁ గుమారుం డెదిరించి వసుదేవకుమారుపై బరాక్రమించి బ్రహ్మశిరంబను మహాస్త్రంబువైచినఁ గృష్ణుండు చక్రంబున దాని నుపసంహరించె. షణ్ముఖుండు గృష్ణుం జంపుతలంపున నిజమహాశక్తి వైచినఁ జూపఱు చచ్చెఁజచ్చెఁ గృష్ణుండని యెలుంగిడ నూరకుండి

యది చేరరా హుంకారమాత్రంబున దాని బీరంబు చెఱచి మయూర వాహను వధింపఁ జక్రంబెత్తిన నత్తఱిఁ దత్తరంబున మహాదేవు పనుపునఁ బార్వతీ చైతన్యభాగమైన లంబాభిధాన దిసమొలతో వచ్చి కుమారునకు నడ్డమై కృష్ణున కభిముఖంబుగ నిలిచినఁ జూచి కృష్ణుఁడు రోసి దృష్టిప్రసరించి నీవేల యిటువచ్చితివన నా యమ యిట్లనియె. దేవా! నాకుఁ బుత్రభిక్షనిమ్ము. సుదర్శనం బుపసంహరింపు మనిన నీవు నీ కుమారుఁ దొలఁగ దీసికొనుమనిన ముకుందు నానతి యామె యట్లచేసి పుత్రప్రాణములు దక్కించుకొనియె. ఇట్లు శక్తిధరుతోడఁ బోరి పురివిచ్చిన హరుచమూసమూహంబుఁ గాంచి బాణుండు కృష్ణుపై నడరి రణంబొనర్ప నాయవయ నేనుంగునకు సిల్లుచూపినట్లై రేఁగి రోషంబులతోడి చాపంబుల నేనూటి నొక్కమాటం దునిమి సుదర్శనంబుఁ గేలఁగొనుటయుఁ జచ్చెసుతుండని వెఱచి బాణునితల్లి కోటర యుచ్చమల్లియై తన యెదుట నిలిచిన దిసమొల దానిం జూడ లజ్జించి కృష్ణుండు కన్నులు మూసికొని రెండుచేతులుదక్కఁ దక్కిన వెల్ల ఖండింపుమని చక్రంబు బాణుపైఁ బంచె. అదియును దోఁటవాఁ డరఁటిచెట్ల నఱకునట్లు బాణుకరంబుల నఱకుచుండఁ బుత్రవాత్సల్యంబున గంగాధరుండు బాణుఁ గావఁగోరి గరుడధ్వజు డాయ వచ్చి పురుషసూక్తంబు పఠించి స్తుతించి బాణుఁగావఁ గోరుటయు వాసుదేవుండును నాయన వాక్యంబు బహూకరించి రెండుచేతులతోడి బాణు సప్రాణు విడిచిపుచ్చి మఱియు నిట్లనియె. శంకరా! ప్రహ్లాద వంశ్యుల వధింప నని మున్నె బాసయొనర్చినవాఁడ. వీఁడు మదబల గర్విష్ఠుండగుట యింతమాత్రము చేయవలసి వచ్చెనని చెప్పిన బాణుండును గంతగతప్రాణుండై నారాయణునకు నమస్కరించి నుతించి సాలంకృతుల యుషానిరుద్ధులం దెచ్చి యప్పగించె. కుమారస్వామి యావధూవరులకు దివ్యమయూరవాహనంబుఁ గానుక నొసంగె.

పదపడి కుంభాండుం డరుదెంచి దేవా! బాణుగోవులు వరుణు పాలనున్నవి. వానిపాలు గ్రోలినవారికి బలాయురారోగ్యసత్త్వంబులు వర్ధిల్లుచుండు. వానిని నీవు గొనిచనుమనిన వల్లెయని మయూర

వాహనులై యుషానిరుద్ధులు తోడరా గరుడవాహనారూఢుండై పుత్రభ్రాతృయుతుండై పీతాంబరుండు కదలి వరుణనగరంబునకుం బోయి యతని జయించి యా గోవుల వశపఱచికొని ద్వారకాపురాభిముఖుండై పయనించె.

విజయులై వచ్చు నతని రాక యింద్రాదులు మునుమున్న యాదవులకుం దెలిపి పురం బలంకరింపించిరి. యాదవులును దేవతలును మహావైభవంబుతోఁ గృష్ణాదుల నెదుర్కొనిరి. కృష్ణుండు స్వపుర ప్రవేశంబుఁ గావించి సకలబంధు జనానుమతంబున నుషానిరుద్ధులకు వివాహంబు ప్రవర్తింపఁ జేసె.

సాంబోపాఖ్యానము

ఒక్కనాఁడు దుర్యోధనుఁడు తన కూఁతురు సర్వశుభలక్షణ లక్షణయను కన్యకకు వివాహంబుఁ బ్రవర్తింపఁజేయ జాంబవతీ సుతుండు సాంబుం డందేగి యా కన్నియ హరించి రథంబుపై నుంచుకొని కురువీరుల సడ్డసేయక మరలి యరుదెంచుచుండఁ గర్ణ దుర్యోధనాదులు కురుకుమారవర్గంబుతో ననర్గళ వేగంబునఁ బోయి యతనిఁ దాఁకి మహాయుద్ధం బొనరించిరి. యదుకుమారుండును వారి నొక పోకఁ గైకోక వారినెల్ల నుక్కడంచుటయుఁ గురుకుమారులు చిన్నపోయి గుంపులై యొక్కచోఁజేరి యిట్టి బాలుని జయింపమేని మన పౌరుషంబులు గాల్పనేయని యొండొరు పురికొల్పికొని యొక్కమొగి నతనిపైపడి యందఱు జుట్టుముట్టి కొందఱు చాపంబును గొందఱు రథంబును గొంద ఱశ్వంబులను గొందఱు ధ్వజంబును గొందఱు సారథి ఛేదించి భేదించి బాధించి వేధించుటయు నతఁడు వికలితాయుధుండై పట్టుబడియె. అప్పుడతనిని దుర్యోధనుండు కారాగారంబునఁ ద్రోయించె. ఈ దుర్వార్త కర్ణతాడితంబగుడు యాదవులు భీషణ రోషావేశంబున యుద్ధసన్నద్ధులై కౌరవులనెల్ల రూపుమాప సమకట్టి దండయాత్ర చాటించుటయు దుర్యోధనపక్షపాతి యగు

బలరాముఁడు వారినెల్లఁ శాంతులఁజేసి యింతటి యల్పనేరంబునకుఁ బోరాని చట్టములపై గట్టులుక వహింతురే! నేను గార్యంబుఁ జక్క పఱిచెదనని మంత్రి ముఖ్యులతో మితజనసమేతుఁడై హాస్తినాపురంబునకుఁ బయనించి యా యూరి వెలితోఁటలో విడిసి తన రాక కౌరవులకుఁ దెలుప నుద్ధవుం బనిచె.

అతఁడును బోయి భీష్మద్రోణ కృప కుమార సహితుండైన ధృతరాష్ట్రుంగని బలరాముని రాక యెఱింగించిన నాయనను సత్కరించి సబహుమానంబుగ నగరంబులోనికిఁ దోడిరాఁ గురువృద్ధులనెల్లఁ బనిచె. భీష్మాదులు దుర్యోధనాదులతోడఁ జని సత్కరించిరి. ఉభయకుశలప్రశ్నానంతరము బలరాముఁడు సాంబు చరిత్రము ప్రస్తావించి మీ రందఱుగూడి యొక్క బాలుని నాలమున వంచించి జయంబుగొనుట పౌరుషలక్షణంబు గాదు. అయినను బంధుభావం బాలోచించి మా రాజు మిమ్ము క్షమించె. కన్యాయుక్తు సాంబుని మరల నప్పగింపుఁ డని బోధించె. ఆ మాటలు విని దుర్యోధనుం డేమీ! కౌరవులకు వశపడినవానిని విడిపించికొనిపోవ మూఁడుకన్నులు గలవానికిని సాధ్యంబుగాదన యాదవు లెంతవారు. ఏ యెడనో రూపనామక్రియలు లేక మూల నణఁగిపడియుండి మా బాంధవమున నలువురినడుమ నిలువ యోగ్యత ప్రాప్తించినఁ దమ తొల్లిటి స్థితిగతు లాలోచింపక తమ రాజఁట, మమ్ము క్షమించెనఁట. ఏమి యాధూర్త వాక్యములు. శ్వేతచ్ఛత్రాది రాజ్యచిహ్నంబు లేనాఁడు వీరికుండెనో. మన ముపేక్షించుటచే నిప్పుడివియన్నియు ధరింపగలిగియు నది మఱచి మనకు నీతులు గఱపుచున్నవారు. మన సహానముచేఁ గాలఁదొడుగు పాదుకలు తలకెక్కుచున్నవి. ఛీ! యిట్టివారితోడి బాంధవ మేల, నెయ్య మేల. వీరిని సరిచేసికొని మాట్లాడుటచేతనే వీరింత గర్వించిరని నానా దుర్భాషలాడుచు సోదరసహితుండై యతండు సభవిడిచి పురంబున కరిగె. వానితోడఁ దక్కిన కౌరవులు నరిగిరి.

ఇట్లు పల్లఱపు లఱచి కురుశ్రేష్ఠుండు పోవుటయు బలరాముండు తోడివారితో నిట్లనియె. వింటిరా కౌరవులాడిన దుర్భాషణములు. దేవాదిదేవుఁడైన భగవంతుఁడు శ్రీకృష్ణుం డొసఁగిన రాజ్యలక్ష్మి మనకుఁ దా నిచ్చిన దఁట. తాము తలలఁట; మనము పాదుకలమఁట. కౌరవులు పట్టినవానిని బురహరుఁడైన విడిపింపలేఁడఁట. ఆహా యేమి వీని రాజ్యమదాంధత్వము. ఇట్టి మనుజాధముని నెట్లు సహింపవచ్చు. వీని దుర్వృత్తి యెఱింగియే కృష్ణాదులు వాడిపెట్టిన బాంధవ సౌహృదములు పాటించి నేను వారిని వలదని వారించి సామంబునఁ గార్యంబు చక్కఁబఱచికొందమని వచ్చితిని. ఈ దుర్మత్తుండు సామంబునకు లోఁబడువాఁడు కాఁడు. దండైక సాధ్యుఁడు. అని సరోషభాషణంబులాడి హలాయుధుండు భీకరోదగ్రమూర్తియై ప్రళయాంతకుని పగిది మండుచుఁ గన్నుల నిప్పులురాల హలంబు కేలఁబూని హస్తినగరంబు సమస్తంబు గంగాప్రవాహంబునఁ గలిపెదనని హుంకరించి నాఁగట నాగడ్డ పెకలింపఁ బూనుటయుఁ బురంబంతయు భూకంపంబునఁబోలె నల్లలనాడఁజొచ్చె. మిద్దెలు మేడలు దొరలిపడియె. గోపుర ప్రాకారంబులు నేలఁగూలె. జనులు చీకాకుపడిరి. లోకం బాకులత వహించె. నగరంబునం దంతయు జనకోలాహలం బొక్కటియై దిక్కులఁ బిక్కటిల్లె. నేల యొడ్డగెడవయ్యె. ప్రజలు తడఁబడునడల గుంపులుగుంపులై హాహాకారంబుల దుర్యోధను నగరుడాసి మొఱలుపెట్టసాగిరి. అప్పుడు పౌరవృద్ధులు క్రుద్ధుండైన బలరాముచేత సర్వంబు దుర్యోధనున కెఱింగించి ప్రజావినాశమునకు నీ రోషపౌరుషంబులుఁ గారణంబుఁ గానీయకుము. నీ కతంబున నగరంబంతయు నేటిపాలు కానున్నది. ఈగోల నీకుఁ దప్పదు. పుత్రికతోడ సాంబుం గొనిపోయి ముసలికి నర్పింపుము. పూజింపుము; ప్రజల బ్రదికింపుము. కౌరవనాథా! దీన నీకుఁగల గౌరవహాని యేమియు లేదు అని ప్రార్థించిరి. అప్పుడు సుయోధనుండు హలి కృతికిఁ బ్రతికృతి చేయనేరక సాలంకృతయగు లక్ష్మణతోడ సాంబుఁ గొనివచ్చి ముసలి కర్పించె. బలరాముఁడును వధూవరులఁ దోడ్కొని ద్వారవతి కరిగి యావద్వృత్తాంతంబు కృష్ణాదుల కెఱిఁగించె.

—• వజ్రనాభ వధ •—

వజ్రపురీనాథుండైన వజ్రనాభుండను దైత్యుం డొకఁడు బ్రహ్మం గూర్చి ఘోరతపంబుఁ గావించినఁ బరమేష్ఠి యతనికిఁ బ్రత్యక్షంబై వరం బెయ్యది వేఁడెదవనిన నా దైత్యేశ్వరుండు దేవతలచే నవధ్యత్వంబును, దన పురంబునఁ దన యనుమతిలేక గాలియైనను జొరరాకుండునట్లును వరంబులు గోరె. ఆ వరంబు లొసంగి బ్రహ్మ యంతర్ధానంబయ్యె. వజ్రనాభుం డిట్లు వరంబులుగోరి స్వపురంబు ప్రవేశించె. అతని ప్రాపున ననేక దైతేయులు వజ్రపురి నావాసంబుగఁ జేసికొనిరి. అంత వజ్రనాభుండు వరగర్వంబున మత్తుండై ప్రజల బాధింపసాగి, యొకనాఁ డింద్రునిం జూచి మన మిరువుర మొక్క తండ్రి బిడ్డలము; మన మిరువురము లోకపాలనంబుచేత సమ్మతము. ఇన్ని దినంబులు నీ వొకఁడవ యేకాధిపత్యంబు వహించి పాలించితివి. ఇఁక నన్నుఁ బాలింపనిమ్ము. లేదేని సంగరంబునకు రమ్ము. అనిన నింద్రుండు బృహస్పతితో మంతనంబుండి యిట్లనియె దైత్యేంద్రా నీవు సత్యము చెప్పితివి. మన మిరువురము మన తండ్రి యాజ్ఞ చొప్పున వర్తించుటుచితము గదా. జనకు నడిగిరమ్ము. ఆయన యెట్లు చెప్పిన నట్లు వర్తింపఁగలవాఁడను. అనిన శక్రువచనంబులు విని యా వక్రచరిత్రుండు తండ్రికడకుం జని తనకు నింద్రునకు జరిగిన సంభాషణంబు తెలియఁజేసిన నమ్మహాత్ముం డిట్లనియె. ఇప్పుడు నేను యజ్ఞదీక్ష వహించియున్నవాఁడను. ఈ యజ్ఞంబు ముగియుడు నేను మీ దాయభాగంబు పరిష్కరించెద. అంతవరకు నీ పురంబున సుఖం బుండుమనిన నతండును వల్లె యని చనియె.

అంత బలాంతకుండు కంసాంతకు నంతికంబునకుఁ జని వజ్రనాభు దుండగంబు నెఱింగించె. కృష్ణుండును మా తండ్రి వసుదేవుం డిప్పు డశ్వమేధంబు గావించుచున్నవాఁడు. వీనిని విడిచి నేను రారాదు. ఈ క్రతువు సాంతమైన నతని మట్టుపెట్టెద. అంతవఱకు నతని పురంబు ప్రవేశించుమార్గము విచారించుచుండుము. అతని యను

మతిలేక యీ పురంబు చొరరాదుకదా యనినం బురుహూతుండును హావిర్భాగంబులం గొనిచనియె.

వసుదేవు యజ్ఞకాలంబున భద్రుండను నటుం డొకండు తన చిత్రచాతుర్యంబుం జూపిన మునులెల్ల సంతసించి వరంబుం గోరు మనిరి. ఇంద్ర కృష్ణ ప్రేరితుండునునై యతండు వాగ్దేవి జిహ్వాగ్రం బున వర్తింప నిట్లు కోరెను.

మహాత్ములారా ! నాయందు మీకుం బ్రీతిగలదేని నా కోరిన వరంబులిందు. నేను ద్విజులకెల్ల భోజ్యుం డగుదునుగాక. సప్తద్వీపంబు లందు నా కప్రతిహతసంచారశక్తి గలుగుంగాక. ఆకాశ గమనంబు నా కనివార్యం బగుంగాక. చరాచరంబులకు నే నవధ్యుండ నగుదును గాక. సద్యోజితుండు జీవితుండు మృతుండు వీరిలో నెవరి వేషం బైన దలంచినంతమాత్రన ధరించు శక్తి కలుగుంగాక. జరా రోగ భయము నాకు లేకుండుంగాక యనిన మునీంద్రు లట్లగాక యని వరంబు లిచ్చిరి.

ఆ వరంబులంగొని యీ నటుండు భద్రాశ్వ కేతుమాలకాలామ్ర ద్వీపంబులందును దక్కు-చోటులను నిచ్ఛావిహారంబుం గావించుచు ద్వారకకుం బర్వదినంబుల వచ్చుచు బోవుచునుండు. అంతట నింద్రుం డొకనాఁడు స్వర్గలోకనివాసము చేయు ధార్తరాష్ట్రజాతి హం సలం గని యిట్లనియె. ఖగోత్తములారా ! మీరును మేమును గశ్యపు సంతతివారమగుట సోదరులము. మీరు విమానసాధువాహము లగుట కీర్తికరమేగాని దాన మీ కేకొంతయు లేదు. మనము సమాన సుఖదుఃఖులము. ఇప్పుడు మీరు శత్రువధరూపకమైన యుపకారమును దేవతలకుం జేయవలయును. ఇది రహస్యముగ నుంచ వలయును. ఈ యాలోచన వెలిపుచ్చెదరేని తీక్ష్ణదండమునకుం బాలుపడుదురు. ఓ హంససత్తములారా ! లోకమున మీకుం జొర రాని చోటులు లేవు. వజ్రనాభపుర మన్యులకు దుష్ప్రవేశము. బ్రహ్మ వరంబు బలంబున దాని నెవ్వరు చొరంజాలరు కావున మీరు వాడుక చొప్పున నప్పురంబుం జొచ్చి యంతఃపురసరోవరంబులం గ్రీడించుచు

చూపఱుకన్నుల కుల్లాసంబుఁ గల్పింపుఁడు. వజ్రనాభునకుఁ బ్రభావతి యను నొక కూఁతురు గలదు. ఆ చంద్రవదన కిపుడు పరిణయసమయము. దాని యిష్టమువచ్చిన వరుని వరింపవచ్చునని బంధువులెల్ల ననుమతించి యున్నారు. మీ తియ్యఁదనంబు పేరిమి నేరిమి మెఱసి దానితోడి సఖ్యంబు సంపాదించికొని ప్రద్యుమ్నుని గుణంబులు దానికి వర్ణించిచెప్పి యది యా కృష్ణనందనునందు బద్ధానురాగ యగునట్లు చేయుఁడు. అట్లులే యమ్మత్తకాశిని చిత్తవృత్తి వృత్తాంతంబుఁ జిత్తజాతుని కెఱింగించి యాయన కా నారిపై గోరిక లీరికలెత్తఁ జేయుఁడు. వజ్రనాభుండు దేవతల కవధ్యుండు. కావునఁ దదంశసంభూతులకు వధ్యుఁడగు. దినదినవృత్తాంతంబు రుక్మిణీకాంతునకు నాకు ననుదినం బెఱింగించుచుండుఁడు. రహస్యంబు వెలిఁ బుచ్చకుఁడని యనిపెను. అవి యెప్పటియట్ల వజ్రనాభపురంబుఁ జొచ్చి యంతిపురంబునఁ గల కాసారంబులఁ గేళాకూళులఁ గేళీలోలంబులై విహరించుచు శ్రవ్యనాదంబుల నెసఁగించుచు గంటికింపుగ నెగయుచు నానావిధంబులఁ జరియింప వజ్రనాభుండు వానిఁ గని మీరు స్వర్గలోక నివాసులరు గాన మీకు మనుజాలాపంబులు సుందరరూపంబులు దాపరించె. మీ రిఁకఁ ప్రతిదినమందు వచ్చి యానందంబు మాకుఁ గలిగించుచుండుఁడు. అనుజ్ఞ యిచ్చితినన నవి సమ్మోదమంది యట్ల కావించుచుండెను. అవి వచ్చునపుడెల్ల నంతఃపుర కాంతలు వానితో విలాసంబుగఁ గ్రీడించుచుండిరి.

ఒకనాఁడు శుచిముఖి యను హంసంబు ప్రభావతి చేతికిఁ జిక్కి యామె తనతో వినోదించుచుండ నేకాంతంబున నిట్లనియె. కుమారీ! మేము పక్షులము. ఏలోకమందును మా గమనంబున కడ్డు లేదు. కావున ముల్లోకంబుల మేము చూడని కన్యామతల్లులు లేరు. ఎందఱఁజూచినను నిన్నుఁ జూచిన యానందము కలుగదు. కావున నే పలుమాఱు మే మిచ్చటికి వచ్చుట. నీ సౌందర్యచాతుర్యభాగ్యసౌభాగ్యాది విభవంబుల నే నేమని కొనియాడుదు. పరిచయమైన పిమ్మట పొగడుట కైతవమందువేమో. అట్టిచింత మానుము.

అసత్యమాడిన మాకు రాఁగల లాభమేమి? చకోరాక్షీ! చంద్రుని జూచి చకోరంబు లెట్లు తనియుచుండు నట్లు నిన్నుఁ జూచు మాకుఁ దనివియే లేదు. చంద్రప్రభావతీ! చంద్రప్రభకుఁ దగిన చంద్రుఁడు దొరకినఁగదా దానిజన్మము సార్థకము. అట్టులే యంకురితయౌవన వగు నీకును నవమన్మథాకారుఁడు లభింపఁడేని నీగుణములన్నియు నడవి గాచిన వెన్నెలయగు. ఏల నీ వింకను దగినవరుని వరింపకున్న దానవో నే నెఱుఁగను. వయస్సు ప్రవాహమువంటిది. పోవుచుండునే కాని మరలి వెనుకకురాదు. వెన్నెలకాలమున నల్లోనేరేళ్లుగాక యావలఁ గలుగునా? జీవితమా క్షణభంగురము. యౌవనమా బుద్బుద ప్రాయము. ఆ యల్పకాలమును నాలోచనతోఁ వెడలఁబుచ్చిన సుఖించు టెప్పుడు? సార్థకజీవితమగు టెప్పుడు? నీమనస్సెవ్వనిమీఁదనైన లగ్నమయ్యెనో లేదో నే నెఱుంగఁగాని నేను జూచినంతలో నీ కీడు జోడు సరిసాటిగ నన్నివిధములఁ జెప్పఁదగిన వాఁడొక్కఁడు మాత్రము కానవచ్చుచున్నాఁడు. వానిని నీవు వింటివో లేదో. నీ మనస్సింకను వరాన్వేషణమునకు బ్రాల ౦డునపుడు నే నావిషయము ప్రస్తావించరాదు. అనినఁ బ్రభావతి యిట్లనియె. ఖేచరేశ్వరా! నీ రూపమెంత నిర్మలమో నీమనస్సంత నిర్మలము; నీరూపము నా నేత్రంబుల నెట్లానందింపఁ జేయుచున్నదో నీ పలుకులు నా హృదయంబు నట్టు లానందింపఁ జేయుచున్నది. నా తండ్రియు బంధువులు స్వయంవరస్వాతంత్ర్యము నాకిచ్చినను దేవదానవదైత్యనిర్జర కుమారులం దెందఱో వచ్చుచుఁ బోవుచుండినను నొకరైన నా కానందమును గలిగించు రూపరేఖావిలాసప్రద్యుమ్నాదులు గల వారుగారు. మనస్సొల్లనివాని వరించి ఫలమేమియని యూరకున్న దానను గాని పరిణయమునకు విముఖను గాను. అన్నిట నాకుఁదగిన పురుషుండు లోకంబునఁ గలిగెనేని చెప్పుము. నీమాట చొప్పున నడచుకొనెద. నీవు నా హితము కోరుదానవని యెఱుఁగుదును. అనిన శుచిముఖ యిట్లనియె. బాలా! నీకుఁ దగినవాని నామధేయంబు నీవే వచించితివి. వానికి నీవు సతివగునట్లు బ్రహ్మసంకల్పము

కాఁబోలు. త్రిజగన్మోహన రూపదీపితుండగు సాక్షాన్నారాయణుండు లక్ష్మీవల్లభుండు కృష్ణుండు ద్వారకానగరంబున నున్నవాఁడు. లక్ష్మీదేవియే రుక్మిణియనుపేర జనించి యాయనకు మహిషియయ్యె. యువయువతిమన్మథుండగు మన్మథుండు వారికిఁ గుమారుండై జనించె. అట్టి దంపతులకు సుతుండైన యా మాఱటమారుండు రూపసౌందర్య ధైర్యస్థైర్యపరాక్రమ కులగుణశీలంబుల నెట్టివాఁడై యుండునో నీవే యూహింపుము. అతండు దేవతలలో దేవత. దానవులలో దానవుఁడు. మనుష్యులలో మనుష్యుఁడు. పురిటింటఁ దన్ను నేడవనాఁడ శంబరుఁడు ముచ్చిలించికొనిపోయి సంద్రంబున వైచిన లబ్ధజీవుండై పెరిగి తుదకు వాని మాయలనెల్ల నేర్చి వాఁడెఱుంగని మహామాయయు గ్రహించి యతని మట్టుపెట్టె. అట్టివానికి దేవదానవమనుష్యులేటిలెక్క. అనినఁ బ్రభావతి యిట్లనియె.

శుచిముఖీ! నా మనోగతంబు వినుము. విష్ణుండు దైత్యలోకాంతకుఁడు. అతండు మానుషవేషంబున భూమియం దిప్పుడున్నవాఁడని నారదుండు మాతండ్రితోఁ జెప్పుచుండ వింటిని. శంబరవధాదికము వినియున్నదానను ప్రద్యుమ్నజన్మచరిత్రము తద్బలపరాక్రమరూపసౌందర్యాదులు విన్నదానను. కాని యసురకులంబునకు నాగర్భశత్రువగు వాని నేను వరించుటెట్లు? వరించితినేనియుఁ దమకెల్ల వేఱువిత్తగువానిఁ దల్లిదండ్రులు బంధువులెట్లు సమ్మతింతురు? వారు సమ్మతించిరివో శాత్రవుకన్యను నన్నా నవమన్మథుండేల వలచు? వలచిన దద్బంధువులు సమ్మతింతురా? ఇట్టి సందేహములకుఁ బాలువడి యుయ్యాలలూఁగు మనంబుతో దత్తరించుచున్నదానను. కామము కాలుని ముందుకు లాగుచున్నది. బంధుభీతి వెనుకంజ వేయఁ బ్రేరించుచున్నది. అంతమ నుత్తముఁడననేల. తుల్యుండును దేవదానవాదులందు నెందును గనరాదు. బంధుప్రీతికై మణిని బాఱవైచి గాజుపెంకు నెట్లు స్వీకరింతు? బంధుభీతి నంతఃకరణమునకు విరోధముగ వర్తించి యాజన్మాంతంబు దుఃఖంబున నెట్లు మునుఁగుదు! నన్నా సుందరుండు వలచినను వలవకున్నను నే నాయనను వలచియున్న

దానను నా భావం బాయనకు నెఱింగించు వెరవు గానరాక పరిత పించుచున్నదానను. భారతీవాహనమా ! నీవు నాసఖివి. హితకాంక్ష గలదానవు. చతురమతివి. ప్రియభాషిణివి. ఉపాయశాలినివి. కావున నిన్ను నావిషయమున దూతంగం బంపుచున్నదానను. నాయందు నికర మగు కనికరము గలదేని యరిగి యాయనకు నాచిత్తవృత్తి నెఱింగించి నాయందు ప్రేమ యంకురింపఁజేయుము. అనిన శుచిముఖి యిట్లనియె. చారుహాసినీ ! చింతింపకుము. నీ గుణంబులు నుదారభావంబు రతీ కాంతున కెఱింగించి నీ యంతికంబునకు నతనిఁ దోడి తెచ్చెద. కార్యంబు సఫలంబు గాఁగోరెదవేని నేను గథాకుశలనని నీతండ్రితో నావిషయమై ముచ్చటింపుము. అనిన సమయ మెఱింగి యా నయ నట్ల కావించె. అంత వజ్రనాభుండు హంసాంగనం గని మరాళీమ మల్లికా ! నీవు వింతకథలు వార్తలు చెప్పుటయందుఁ గడుఁబ్రోడవని మాప్రభావతి యెఱింగించె. ఎందెందేమి వింతలు కంటివి చెప్పు మనిన నదియు నిట్లనియె.

అనుపసత్తమా ! సర్వదా లోకసంచారముచేయు నేను జూచిన వింత లెన్నియేని కలవు. అందొకటి రెండు వాకొనియెద. సుమేరు పర్వత ప్రాంతమున శాండిలియను సాధ్వీమణి యత్యాశ్చర్య కార్యంబులఁ జేయుచుండఁ గంటిని. మఱియు నామె యుమకు సఖియై లోకహితకారిణియై వర్తించుచున్నది. మునిదత్తవరుండైన యొక నటుం డుత్తర కురుభూములందును భద్రాశ్వ కేతుమాలాది ద్వీపంబు లందును నిట్టిదని వాకొనరాని చిత్రంబులఁ జూపుచుండఁ గంటిని. అతం డాకాశంబున సంచరించుచు ముల్లోకంబుల కాహారంబు గల్పించు. కామరూపియై యథేచ్ఛము విహరించు. దేవగంధర్వ నృత్యంబులు గానంబు లతండెఱుంగు. నృత్యప్రభావంబున దేవతల నతిశయించు ననిన వజ్రనాభుం డిట్లనియె.

హంసీ ! నీవు చెప్పినవార్త చారణ గంధర్వులు చెప్ప నేను వినినవాఁడన. వానిని జూడఁ గుతూహలమగుచున్నది. వాఁడిం దేల రాఁడో యనిన హంసకులావతంస మిట్లనియె.

ప్రభువు సునాభుఁడని యెఱింగిన చోటికిఁగాని తక్కిన యెడ కతఁ డరుగఁడు. నీవిట్టి కతఁడు రామికి నీగుణపుంజం బతఁ డెఱుంగకుండుటే కారణము. నీ సద్గుణసముదాయ మతఁ డాకర్ణించెనా తప్పక వచ్చును. ఎట్టైన నతఁడు నాకు గోచరించెనా నీ విషయము శ్లాఘించి చెప్పెదను. అనిన నట్లు చేయుమనియె. అదియు నందుండి యరిగి యావద్వృత్తాంతంబు నింద్రకృష్ణుల కెఱిఁగించ, కృష్ణుండును బ్రద్యుమ్నుని వజ్రనాభవధకు నియోగించె.

అందుఁ బ్రద్యుమ్నుండు నాయకుండయ్యె. సాంబుండు విదూషకుండయ్యె. గదుఁడు పారిపార్శ్వకుండయ్యె. తక్కిన యదుముఖ్యులు స్వోచిత వేషంబులు ధరించిరి వారముఖ్యలు నటులైరి. భద్రుఁడు తదనుచరులు సముచిత వేషధారులైరి. ఇట్లందఱు వేషంబులు ధరించి బయలుదేఱి చని వజ్రపురమునకు శాఖానగరంబైన సుపురంబు జేరిరి.

వారిరాక విని వజ్రనాభుండు తత్పురవాసులకు వారల నతిథులుగ సమ్మానింప నాజ్ఞాపింపఁ దత్పౌరులును వారి నట్లు గౌరవించిరి. నటముఖ్యుఁడు వేశ్యలు ఋష్యశృంగుఁ దోడితెచ్చుట రామావతార కథ రావణవధ లోనైన చరిత్రములు ప్రదర్శించె. అందఱు చూచి మేలు మేలని శ్లాఘించిరి. తదనంతరము వజ్రనాభుండు వారలఁ దన నగరంబునకు రానాజ్ఞాపించె. వారును బురంబులోని కరిగి రంభాభిసారంబను ప్రకరణంబుఁ బ్రదర్శించిరి. అందు బ్రద్యుమ్నుండు నలకూబరుండయ్యె. గదసాంబులు నాంది ప్రవర్తింపఁజేసిరి. శూరుండు రావణుండయ్యె. మనోవతి రంభయయ్యె. యాదవులు మాయాబలంబునఁ గైలాసంబుఁ గనఁబడఁజేసిరి. ఈ నాటకంబును నంతఃపుర కాంతలు తెఱమఱుఁగుననుండి కనుచుండిరి.

ఆనాఁడు శుచిముఖి ప్రభావతిం గదిసి సౌభాగ్యవతీ! నేఁడు సాయంతన సమయంబున నీప్రియుండు నీకడ కరుదెంతునని చెప్పె. నీ గుణరూపాదుల నాయనకు విన్నవించితి. నన్నుఁ జాల మన్నించె. అతఁ డాడి తప్పువాఁడు గాఁడు. తప్పక యీ మునిమాపున నీ వలని

దర్శింపఁగలవు. ఆ సమయంబున నీ వేకాంతంబుగ నుండుమని మతి మతివగు నీకు నేను బోధింపవలయునా ? యనినఁ బ్రభావతి యిట్లనియె. సఖీ! మా పరస్పర సందర్శనసమయంబున నీవు నాయొద్ద నుండఁ గోరెదను. నీవుండిన నాకెట్టి భయమును లేదు. ఏకాంత సమాగమంబనిన లజ్జాభీతులు బాధించుచున్నవి. అనిన నదియు నట్లె కావించెదనని యంగీకరింపఁ బ్రభావతియు నున్నత ప్రాసాదో పరిభాగంబున కరిగి ప్రియాగమనంబు వేచుచు మందిరభాగంబు నలంకరింపించె. హంసియు నీ మనోహరుఁ దోడితెత్తునని వెడలి చనియె. ప్రద్యుమ్నుఁ గదిసి వృత్తాంతంబు సాంతంబుగఁ దెలిపి నీ రాకకై రాకాచంద్రవదన వేచియున్నదని వచించి యతని సమ్మతిఁ గని మరలి ప్రభావతిని డాయం జనియె.

సాయంతన సమయంబునఁ బ్రభావతికిఁ జెలికత్తెలు పూల దండలు చెండులు లోనైనవి కొనిపోవుచుండ సమయంబరసి ప్రద్యు మ్నుండు తుమ్మెదయై యెగసిపోయి వానిపై వ్రాలిన తుమ్మెదలలోఁ గలిసి ప్రభావతిం జేరఁబోయె. చెలికత్తెలును పూసరంబులు ప్రభా వతి కర్పించిరి. చీఁకటి యగుడుఁ దుమ్మెదలు క్రమక్రమంబున నొం డొంట వెడలిపోయె. భ్రమరరూపంబుననుండు ప్రద్యుమ్నుండు పోక యెగసిచని ప్రభావతీకర్ణవతంసంబున వ్రాలియుండె. అంత బిండారఁ బోసిన భాతి వెలుఁగు నిండుచందురు పండువెన్నెలలో ధవళధవళం బైన శయ్యపైఁ గూర్చుండి యా పద్మాక్షి యా హంసితో నిట్లనియె. చెలీ! యిది యేమి చెప్పుము. ఇట్టి దశ నే నెన్నఁ డనుభవించినదానఁ గాను. నా వేదన యిట్టిదని చెప్పను నేరకున్న దానను. నా యంగ ములు దహింపఁబడు చున్నవి. ముఖమా వాడిపోవుచున్నది. హృద యమున నౌత్సుక్య మతిశయించుచున్నది. ఔషధములేని యీ వ్యాధి పేరేమి ? ఇన్ని దినంబులు సుఖస్పర్శంబైన యీ వెన్నెల నేఁ డగ్నిజ్వాలవలె నయ్యె. మల్లెల బంతివలె మనోహరంబై చలువలు వెదజల్లు జాబిల్లి నిప్పులకుంపటివలెఁ గానవచ్చెడి. ఒడలి తావ మార్పు మందానిలుండు మండు వేసంగి నడిమిపూటఁ బడమటి

గాఢస్వనతోఁ బ్రాణంబు హరింపఁ జూచెడి. నా ప్రాణేశ్వరు నేను కన్నారఁ జూచినదాననైనఁగాను. వినుకలి కలిమిమాత్రన వరించితి. అంతమాత్రముననే నాదేహమున సెగలు పొగలు వెడలుచున్నవి. ఛీ ఛీ యేమి యాఁడుజన్మము. ఉదయపూర్వము నామనోహరుఁడు రాఁడేని నే నీ కుముద్వతి మార్గము ననుసరించెదను. నేనెంతో నిబ్బరము గలదాననయ్యు మదనాశీవిషదష్టనై ప్రాణసంశయదశ నొందుచున్నదానను. మనస్సు వికలమగుచున్నది. మూర్ఛ ముంచుచున్నది. గుండెలు కొట్టుకొనుచున్నవి. చూపు చలించుచున్నది. హాహా మరణము నిశ్చయము.

ఆ చిలుకలకొలికి పలికిన పలుకులు విని యా పూములుకుల దొర యీ చెలి మనోభవమగ్నయై మన్మగ్నయై యున్నది. అని నిశ్చయించి హంసి నుద్దేశించి యిట్లనియె. మరాళీ! యిట్లు నీప్రియాళికి వచింపుము. తనకు మరాళయానలు కొందఱు సరాళంబులైన విరాళప్రసూనహారంబులు గొనితేర హాళిమెయి మదాళినై యందుఁ దక్కిన మిళిందబృందంబులతో పాటు కూర్చుండి యిందువచ్చి యీ యిందుముఖి చెవిముందలి కుసుమంబున నున్నవాఁడను. నాచే వలసిన పని గొనవచ్చునని మందలించుచు సాంద్రచంద్రికలకు మందాక్షంబు కలిగించు తన తేజంబున నమ్మహాసౌధంబు వెలిఁగించుచు నచ్చకోరలోచనకు గోచరించె. ఆ కువలయాక్షియు నా పుష్కరేక్షణు వీక్షించి పూర్ణచంద్రుఁగన్న జలరాశింబోలు వలపుగలదై లజ్జావనతశిరస్కయై కించిదవాఙ్ముఖయై లేచి నిలువంబడియుండె. రుక్మిణీనందనుండును నవ్వరారోహం బులకితగాత్రుండై స్పృశించుచుఁ గేలు కేలం గొని యిట్లనియె. బాలా! క్రొత్తక్రొత్తకోరిక లనుదినంబును నీరిక లెత్త స్మరించి లభించిన నన్నిప్పుడేల సాదరభాషణంబుల సమ్మానింపవు. అన్నులమిన్నా! కన్నులనైన నన్నేల చక్కఁజూడవు. పికోక్తీ! నన్నేల కేలాఁ గౌఁగిలింపవు. ముద్దియా! యొక ముద్దైనఁ గొననిమ్ము. లజ్జావతీ! యిట్లు వృథాకాలయాపనము గావించితివేని వేకువయగును. నే నిందుండి వెడలిపోవలసిన సమయ మగును. మనము దురంత

వియోగ చింతాక్రాంతులమై యేకాంతమున నరిగనలసి వచ్చెను. కావున సదయహృదయవు కమ్ము. నీ దాసునిగ నన్నేలుకొనుము. నీ కైంకర్యయత్నంబులై హస్తంబులు తత్తరపాటు చెందుచున్నవి. కరభోరూ! భీరుత్వంబు వదలుము. అంజలి ఘటించి వేడెద. మన వివాహమున కిదియే యోగ్యకాలము గాంధర్వ వివాహపద్ధతి నంగీకరించి నన్నను గ్రహింపుము. ఇప్పటి దేశకాలస్థితు లాలోచించిన నదియే యను రూప విధియని తోఁచెడి. అని తన యంగుళీయమందున్న మణియందలి తేజస్సు జాతవేదునిగా భావించి మంత్రపుష్పంబుల నర్పించె. దానికి సంతసిల్లి హవ్యవాహుం డామణి నుండి నిజరూపంబునఁ దోఁచెను. ఆ దంపతు లిరువు రాయగ్నిభట్టారకునకుఁ బ్రదక్షిణించి నమస్కరించిరి. అప్పుడు ప్రద్యుమ్నుండు హా సఖీ! నీవు ద్వారరక్షణ తత్పరవు గమ్మని దాని ననిచె. అంత లతాంతశరాక్రీడల నా దంపతులు దేలిరి. అరుణోదయంబగుడుఁ బ్రద్యుమ్నుండు నటాలయంబున కరిగెఁ గాని మనంబును నతండు ప్రభావతియొద్దనే దాఁచి యుంచె. ఆ సతియుఁ బ్రాణనాథునందే తన డెందంబు పొందుపఱచియుండె. ఈ వృత్తాంతం బాతఁడు హంసకాంత నరకాంతక పాకాంతకులకు నెఱిఁగించె.

యాదవు లాపురంబందు నటవేషధారులై వజ్రనాభుం డెప్పుడు త్రైలోక్య విజయయాత్రకై వెలువడునాయని వేచియుండిరి. ప్రద్యుమ్నుండు నిజయోగ బలంబున రూపాంతరంబుఁ దాల్చి యొక రూపంబునఁ బ్రభావతితో నహర్నిశంబులుఁ గూడి యాడుచు వేఱొక రూపంబున నటనాలయంబున వర్తించుచుండె.

వజ్రనాభునకు సునాభుఁడను తమ్ముఁడు గలఁడు. అతనికిఁ జంద్రవతి గుణవతియను నిరువురు కన్యలు కలరు. వారొకనాఁడు ప్రభావతి మందిరంబునకుం జని గతిస కద్దైన యాసోదరింగని విస్రంభ కారణంబున నవ్విధంబుఁ బ్రశ్నించిరి.

ఆమెయు నచ్చెల్లెండ్ర కిట్లనియె. సోదరీమణులారా! మున్ను దుర్వాసుండు నాకొక మంత్రం బుపదేశించె. దానం జేసి నే ధ్యానిం

చిన పురుషుండు ముల్లోకంబుల నెట్టివాఁడైనను నాకు వశుఁడగును. ఆ వరప్రభావంబున నా కోరిన వరుఁడు లభించె. అతండు దేవతా మూర్తిగాని రక్కసుండు గాఁడు. దేవతలు ధర్మానురక్తులు. రాక్షసు లధర్మానురక్తులు. అధర్మంబు కొంతకాలం బభ్యుదయంబు గనినను క్షయింపక పోదు. ధర్మం బుత్తరోత్తరాభివృద్ధిఁ గను. ధర్మంబు జయించునుగాని యధర్మంబు జయింపదు. అదియునుగాక యిట్టి దివ్య సుందరుండు మన యసురవంశంబులం దెందును లేఁడు. అని వివరించిన నా సవతులును సఖ్యా! యట్లైన నీవు మాకా మంత్రం బుపదేశింపుము. ఇట్టి సుందరులు మఱియుఁ గలరేని నీ ప్రియునడిగి చెప్పుమనినఁ బ్రభావతియు వల్లెయని ప్రద్యుమ్నుతోడ నాలోచించి గదసాంబుల పేర్లు సోదరుల కెఱింగించి మంత్ర ముపదేశించె. ప్రద్యుమ్నుండును దన మాయాబలంబున గదసాంబులఁ జంద్రవతి గుణవతుల సౌధంబులఁ జేర్చె. అందుఁ జంద్రవతి గదుని గుణవతి సాంబుని వరించి వినోదక్రీడలఁ దేలి యాడుచుండిరి. ప్రభావతి తండ్రింబోలు కుమారుఁ గనియె. మాసానంతరము చంద్రవతి చంద్రప్రభుఁడను కుమారుని, గుణవతి గుణవంతుఁడను పుత్రునిఁ బ్రసవించిరి.

ఆ బాలురు దినదిన ప్రవర్ధమానులై కొన్ని హాయనంబులకు సౌధోపరిభాగంబులందును బురంబునను సంచరింప నుపక్రమించి మీ రెవ్వరని పౌరు లడిగినఁ దమ తల్లిదండ్రుల నామధేయంబులఁ జెప్పుచుండిరి. ఆ వార్త వజ్రనాభుండు విని యాగ్రహోదగ్రుండై యుగ్రునలె మండిపడి యాదవుల నిగ్రహింప విగ్రహంబునకుం దొడఁగి యంతఃపురంబును మూఁకని స్వసైన్యుండయి ముట్టడించె. అప్పుడు ప్రద్యుమ్నుండు ప్రేయసిం గని కాంతారత్నమా! నా కిప్పుడు విపత్కాలంబు ప్రాప్తించె. ఇప్పుడు మన యంతఃపురంబుల పరికట్టి మమ్ము మట్టుపెట్ట సమకట్టినవాఁడు నీ తండ్రి. రణంబున వాని మరణంబు నిశ్చయంబు. అది నీకు శోకకారణంబగు. కయ్యంబునకుఁ దొడరకున్న మాకును మీకును బాలురకును ముప్పు తప్పదు. ఏమి చెప్పెదవు. మామగారని మన్నింతునా? పగతుఁడని మన్నకొందునా? యనిన నయ్యశస్విని యిట్లనియె.

ఇంక సందేహింపఁ గారణంబులేదు. జనకస్నేహంబుకంటె భామలకుఁ బతిస్నేహంబు మెండు. ఇరుపురకుఁ బోరుగల్గినపుడు సాధ్వి మగనిపక్షమున నిలుచునుగాని జనకపక్షమున నుండదు. ఇది సత్యము. ఉషా చరిత్రంబు స్మరింపుము. దురంబున నీకు జయంబు సిద్ధంబు. నా కుమారుండ డీ రాజ్యమునకుఁ బ్రభువగుటయు భవితవ్యము. ఇది దైవనియతమని మున్నే యెఱుఁగుదుఁ గావున నీవును జంకుగొంకుగొనక నిశ్శంకంబుగ సంకంబునకు నుంకింపుము. ఇదె నే నాశీర్వచన పూర్వకంబుగ నొసంగు కరవాలము. దీన నరాతులఁ బొరిపుచ్చుము. అని జయంబు గలుగ దీవించి యనిపె. చంద్రమతి గుణవతులును వచ్చి వచించి ప్రాణంబులంబోలు తమ భర్తలకు గృపాణంబు లొసంగిరి.

అంతఁ బ్రద్యుమ్నుండు యుద్ధసన్నద్ధుండై సాంబసహితుండైన హంసకేతుం గని వీరీ యంతఃపురంబుల ముట్టడించిన కట్టెడి రక్కసులతోఁ బోరుచు స్త్రీజనంబులను బాలురం గావుఁడు. నే నంత రిక్షగామినై రాక్షసులతోఁ బోరెదనని నిజ మాయాకల్పితంబును ననంతనాగ సారథికంబు నగు రథంబెక్కి ప్రభావతి చిత్తంబు ప్రమోదాయత్తంబుగ రణరంగ మధ్యంబు జొరంబాఱి శత్రువుల నేలకుం గోలకుం దెచ్చుచుండె. ఈ సమరకోలాహలం బెఱింగి యింద్రుండు మాతలి పుత్రుండు సువర్చుండు సారథిగాఁ దన రథంబు గమనశీను ప్రవరచోదితంబైన యైరావతంబును సాంబునకును బనిచి ప్రద్యుమ్నునకు బాసటై నిలువ నిజకుమారు జయంతు ననిచె.

యదుకుమారులకు వజ్రనాభ ప్రముఖులకు మహాహవంబు సంఘటిల్లుట విని గరుడవాహనారూఢుండయి శక్రసమేతుండయి కృష్ణుండు జన్యతలంబున కరిగి పాంచజన్యంబు రిపుసైన్యంబు దైన్యంబు నొందఁ బూరించిన, దన తండ్రి రాక యెఱింగి ప్రద్యుమ్నుండు చని నమస్కరించి నిలిచె. కృష్ణుండును శక్రునిచేయుంగని నీవు శార్ఙ్గ్యారూఢుండవై యరాతిఁ బొరిగొనుమనిన నతం డింద్రోపేంద్రులకుఁ బ్రణమిల్లి గరుడు నెక్కి యుక్కు మిక్కుటంబుగ వజ్రనాభుపై గవిసె.

ఆ యిరువురకు రోమహర్షణంబైన యుద్ధంబు సంఘటిల్ల నందుఁ జిత్రచిత్రసుదర్శనాయుధంబునఁ బ్రద్యుమ్నుండు పగతు మస్తకంబుఁ దునిమె. వజ్రనాభు సోదరుండు కృష్ణుపైఁ గవిసి పరాజితుండై పోయె. అంత శక్రచక్రులు వజ్రనాభరాజ్యంబు జయంతునుతుండు విజయు నకును, బ్రద్యుమ్న సాంబ గద కుమారులకును నాలుగు సమభాగ ములుగఁ బంచియిచ్చి యభిషేకమొనర్చిరి. ఇంద్రుండు జయంతుతోడ దివంబున కరిగె. కృష్ణుండు ప్రద్యుమ్నాది కుమారులతోడను ప్రభావతి మొదలగు కోడండ్రతోను మహోత్సవంబున ద్వారకకుఁ జనియె.

ఒకనాఁడు యాదవులెల్ల జలక్రీడా వినోదంబులఁ దవిలి మత్తులై వర్తిల్లుతఱి నిదియ సమయంబని వజ్రనాభు సోదరుండు సునాభుండు తనయన్న పగదీర్ప ద్వారకఁజొచ్చి భానుపుత్త్రి భాను మతియను కన్యకను హరించి కొనిపోయె. అంతఃపురకాంత లెల్ల హాహాకారంబుల నయ్యుదంతంబు రుక్మిణీకాంతున కెఱింగించిరి. వాసుదేవుండును బ్రద్యుమ్నార్జున సహాయుండై యతండు పఱ్ఱు రంబుఁ జేకులోన ముట్టి యచ్చొట్టరక్కసుతోఁ బోరిరి. అతండును బాలికను విడువక నానావిధంబుల నానా మాయలు పన్ని నానా దేశంబులు దిరిగి శ్రమపఱిచెను గాని తుదకుఁ గృష్ణనిహతుండై మడిసె. ఆవల భానుమతిని సుఖంబుగ ద్వారకకుంగొనివచ్చి కృష్ణుండు భానున కర్పించె. ఈ భానుమతియే సహదేవు భార్యయయ్యె.

మా హా త్మ్య లీ ల

ఒకనాఁడు ప్రద్యుమ్న సాంబ చారుభాను గదాది యదుకుమా రులు విహారేచ్ఛం దవిలి యొక వనంబున ముదంబునఁ జాలకాలము కేళీలోలురై సంచరించి దప్పిగొని నూతులు వెదకుచుఁబోవ నొక పాడు బావియందుఁ బర్వతాకారముగల యూసరవెల్లి గని యుల్లం బున వెల్లిగొను కనికరంబు పెల్లున దాని వెడలఁదీయ సమకట్టి

యా శెట్టులు తను సత్త్వం బంతయు జూపి లాగిన నమ్మహాసత్త్వంబు గదలకున్న నచ్చెరువున రిచ్చపడి యా ముచ్చట నమద్భ యచ్చరుం డగు శ్రీకృష్ణునకుం దెలిపిరి. ఆ సర్వజ్ఞుండును నచ్చోటికిఁ జెచ్చెర విచ్చేసి దాని నెడమకేలఁ దిగిచి వెలుపలవైచిన నప్పుణ్యశ్లోకు కర స్పర్శంబున నది దివ్యాభరణ దివ్యవస్త్ర మాల్యాదుల ధరించి సూర్యతేజంబున రాజిల్లుచు దివ్యపురుషుండై నిలిచిన నద్భుతత్త్వాం తంబు నంతయుఁ దా నెఱింగియు నతనిమహిమ దక్కినవారి కెఱిఁ గింపఁగోరి యాయనతో నిట్లనియె.

మహానుభావా! నీవెవ్వరు? దివ్యపురుష భవ్యాకారంబు ధరించియుండియు నా హేయపు రూపునఁ గుందుచుండిన కారణ మేమి? వినిపింపు మనిన నప్పురుషుం డప్పరమపురుషునకు నమస్క రించి యిట్లనియె.

విజ్ఞానమయా! సర్వజ్ఞుండవయ్యు నజ్ఞునివలె నన్నడుగుట నా చరిత్రంబు నానోరఁ జెప్పించు తలంపుననేకదా. నీ యనుగ్రహ మునకుఁ బాత్రుఁడనై పవిత్రుఁడనై ధన్యుఁడనై లోకంబున మాన్యుఁడ నైతి. నా దానంబు నేను జెప్పుట యాత్మశ్లాఘయగుఁ గావునఁ జెప్ప రాదు. నీ యానతి యలంఘనీయము కావునఁ జెప్పెద.

జగత్పతీ! క్షితిపతినై నేను గ్రహపతి వంశంబున జనించితి. నా పేరు నృగుడండ్రు. ప్రఖ్యాతదాతల నామంబులందు నా నామ ధేయంబును నీకుఁ గర్ణగోచరమగునంతటి భాగధేయము కలదయి యే యుండు. సర్వభూతాత్మసాక్షివై జగన్నాథుండవైన నీకుఁ దెలియ రాని దేదిగలదు? అయినను నీ యాజ్ఞ శిరసావహించి నేనొనర్చిన కార్యంబుల విన్నవించుకొనెద. లోకంబున నిసుకరేణువు లెన్నియో యాకాశంబునఁ జుక్కలెన్నియో వర్షధారలెన్నియో యన్ని పాఁడి కపిలజాతి యావులను బంగరుకొమ్ములు, వెండిగిట్టలు గలిగి శీలరూప గుణోపపన్నంబులగు వానిని, ప్రాయంపు వానిని, దూడలతోడ గుణశీలవంతులును, కుటుంబభారపీడితులును సత్యవ్రతులునై దపము వేదము బ్రహ్మతేజము నౌదార్యముగల యువద్విజులకు దానమిచ్చి

తిని. అంతియుగాక భూదానము, హిరణ్యదానము, గృహదానము, నశ్వదానము, గజదానము, శయ్యాదానము, కన్యాదానము, తిల దానము, రూప్యదానము, వస్త్ర రత్న విధ దానములు గావించి యిష్టాపూర్తంబులును గావించితిని.

ఇట్లు చేయుచుండ నొకపరి మున్ను నేను బ్రాహ్మణునకు దానమిచ్చిన యొక యావు మందనుండి తప్పించుకొనివచ్చి నా మందలోఁ గలసెను. మందమతినై దానిం గనిపెట్టక దానిని మఱి యొక బ్రాహ్మణునకి దానమిచ్చితిని. ఆ ధేనువును దోలుక దానము గొన్న విప్రుండు తన యావును వెదకుచు వచ్చి యది తన యావని గుర్తించి దానిం గొనిపోవుచున్న బ్రాహ్మణునిం గని యిది నా యావు దీని నీవేల దొంగవై హరించికొని పోవుచున్నాఁడవు. ఈ గోవును నాకు రాజు దానమిచ్చెనని చెప్పెను. నన్ను దూషించెదవేల? దీనిని నృపాలుఁడు నాకీవి యొసఁగఁ గొనిపోవుచున్నాఁడను. ఇది నీయది యని మొండికలహమునకుఁ గడఁగితివేల? యని రెండవ బ్రాహ్మణుం డనెను. ఈ విధముగ వారి కిరువురకుఁ బ్రబలకలహ మయ్యెను. వా రిరువు రా యావును దోలుకొని నా యొద్దకు వచ్చిరి. అందు మొదటి భూసురుం డేమయ్యా రాజా! యీ యావును నీవు నాకు దానమిచ్చితివా లేదా? దీనిని వీఁడు దొంగతనముగాఁ దోలుకొని పోవుచు నే నిది యేమి యన్యాయమని యడిగినఁ భూమిఱేఁడు నాకు దానమిచ్చె ననుచున్నాఁ డనెను. రెండవ ధరామరుండు రాజా! యిప్పుడు నీవు నాకు దీనిని దానమిచ్చితివా లేదా? నీవు నాకు నిచ్చిన దానిని వీఁడు తనది యనుచున్నాఁ డనెను. నేను బొరపడుట తెలిసికొని నా ప్రమాదము వారి కెఱింగించి యయ్యా నేను నీకిచ్చిన యావు నా మందలోఁ గలియుట తెలియక యీయనకు మరల దానమిచ్చిన మాట సత్యము. నీ కొక లక్ష ధేనువుల నిచ్చెద దీనిని విడుమనియు నన్ను దత్తాపహారకారణంబున నరకంబునఁ ద్రోయకు మనియు మొదటి బ్రాహ్మణుని బ్రార్థించితిని. నాకు న్యాయముగ దానమిచ్చిన దిది యొకటి చాలును. లక్ష ధేనువులు నాకేల? ఇచ్చిన

దీని నిమ్ము. ఇయ్యకుండిన లేదు పొమ్మని నరకముపాలై పొమ్మనెను. రెండవ విప్రుండు సల్లేయనెను. ఇట్లు వారిరువురు చిత్తంబుల మెత్త పడక హత్తిన కోపంబున నా యావు నందే విడిచిపోయిరి. అవలఁ గాలాంతరమున నేను గాలాంతికమునకుఁ బోయితిని. అప్పుడు యముఁడు నన్నుఁగని రాజేంద్రా! నీ వెంతయుఁ బుణ్యముచేసిన వాఁడవు, దత్తాపహరణదోష మొకండుమాత్రము నీయందుఁ గలదు. ఆ పాపఫలము స్వల్పమగుట దానిఁ దొలుత ననుభవించి పిదప దీర్ఘ కాల స్వర్గసుఖము ననుభవింపుము. నీ వీ పాపంబున నధోలోకం బునఁ బడుమని నన్నుఁ ద్రోచె. నే నధోలోకమునఁ బడుచు నూసర వెల్లి రూపుఁ గైకొంటి. నాఁడు మొదలిందుఁ బడియున్నవాఁడ. నేఁడు నీ కృపాకటాక్షమునకుఁ బాత్రుఁడ నగుట నా నీచజన్మము పాసిచనె. బ్రాహ్మణకులమందు సాధువర్తనుఁడను, దాతను, నీ దాసుఁడను, నీ దర్శనము గోరుచుండువాఁడను నగు నాకుఁ బూర్వజన్మస్మృతి యిప్ప టికిఁ జెడకున్నది. యోగీశ్వరు లుపనిషల్లోచనముల నిజ హృద యాంతరాళముల వీక్షించు నధోక్షజా! నీవు నాయట్టివాని కెట్టులు లోచనగోచరుఁడవైతివో కదా. ఆహా యేమి నా దుర్లభలాభము. అవును. నీ వెవరికి సంసారనాశం బొనర్చి యుద్ధరింపఁ గోరెదవో వారికి గోచరింతువు. దేవదేవ! జగన్నాథ! గోవింద! పురుషోత్తమ! నారాయణ! హృషీకేశ! పుణ్యశ్లోక! యచ్యుత! యవ్యయ! కృష్ణా! దేవమార్గంబునఁ బోవ ననుజ్ఞ నిమ్ము. నే నెందున్నను నా డెందంబు ముకుందా! నీ పాదారవిందంబులనే మందిరంబుగఁ దిరంబుగఁ గొన ననుగ్రహింపుము. సర్వభావుండవును బ్రహ్మమును ననంత శక్తియుఁ గృష్ణుండను, వాసుదేవుండును యోగపతియు నగు నీకు నమస్కారంబులు. అని పలికి నృగుండు శ్రీకృష్ణునకు వలగొని యాయన చరణంబులఁ దన శిరంబు మోపి నమస్కరించి యానతి గొని విమానమెక్కి యందఱు చూచుచుండఁ జనియె.

బ్రహ్మణ్యదేవుండగు దేవకీ నందనుండు రాజహితబోధా ర్థంబు తన్నుఁ జుట్టియున్న పరిజనంబుల కిట్లు హిత ముపదేశించె.

సీ. నరనాథకుల కాననము దహింపఁగ నగ్ని
  నవిరళసుకృతాబ్ధి బాడబాగ్నికీల
జననాయకుల కైశ్వర్యాద్రికిఁ బవి
  బ్రాహ్మణద్రవ్యంబు గాఢబాణంబు
పార్థివోత్తముల సంపచ్ఛైలములఁ గాల్ప
  భూసురధనము దంభోళిధార
జగతీపతుల కీర్తిచంద్రికా మాపవి
  ప్రోత్తమధనము సూర్యోదయంబు
తే. విప్రతతిసొమ్ము గ్రక్కంబునను విషము చెలు
గఁటి విషమునకును బ్రతికృతి గలదు గాని
దానిఁ బోనాఁగ భువి నౌషధములు లేవు,
గాన బ్రహ్మస్వమును గొనఁట గాదు పతికి.

కం. ఎఱుఁగకయైనను బ్రాహ్మణ
వరుల ధనంబపహరింప వలవదు పతికిన్
మఱపున ననలము ముట్టిన
దరికొని వెసఁ గాల్పకున్నె తను వెఱియంగన్. భాగ.

అని యుపదేశించి యంతట ద్వారకానిజగృహంబున కరిగె.

సూర్యగ్రహణసమయంబున శ్రీకృష్ణుఁడు బంధువులతోడఁ కురుక్షేత్రమునకుఁ బోవుట.

రామకృష్ణులు ద్వారకయందుండు సమయమునఁ బ్రళయకాలమందువలె సూర్యుఁడు రాహుగ్రస్తుండైనట్లు సర్వగ్రాస సూర్యగ్రహణంబు సంభవించె. దానిరాక గని వారు సకలబంధుపరివృతులై స్యమంతపంచకమునకు లోకమును బ్రవర్తింపఁజేయ స్నానార్థులై యరిగిరి. పరశురాముండు క్షత్రియుల నెల్లర వధించి రాజరక్తంబున నైదుమడుగు లిందే కదా యందు కల్పించె. క్షత్రవధనైన పాపంబు తన్నంటకున్నను ధర్మవంతుండగు భార్గవరాముఁడు లోక

శిక్షణార్థంబు నితరపాపాపహరణార్థం బన్యజీవులవలె నిందు యజ్ఞంబు గావించె. ఈ మహాతీర్థయాత్ర సలుపుటకై రామకృష్ణులతోడ యాదవు లక్రూర వసుదేవోగ్రసేనాదులు తమతమ పాపముఁ బాపుకొనఁ గురుక్షేత్రంబునకుఁ బయనించిరి. అట్టులే భరతఖండమందలి యనేక పుణ్యస్థలంబులకు నానారాజులు పోయిరి. గద ప్రద్యుమ్న సుచంద్ర శుక సారణ సాంబానిరుద్ధసహితుండై యూథపతియగు కృతవర్మ ద్వారకాపుర రక్షణార్థంబు నిలిచె. యాదవులెల్లరు వస్త్రభూషణాలంకృతలైన సతులతోడ రథ నాగాశ్వ శకటాది యానంబుల దిక్కులు వెలుఁగఁ బయనించిరి. ఇట్లు చని గ్రహణకాలంబున స్నాన మొనర్చి విప్రులకు ధేను దానాదు లొసఁగి యెల్ల రుపవసించిరి. ఆవల నెల్లవారు మరల మోక్షస్నానం బాచరించి కృష్ణభక్తి మాకు స్థిరపడుఁగాక యని తలంచుచు మరల దానంబు లొసంగి కృష్ణదేవతాకులైన కృష్ణవంశజులు తదనుజ్ఞఁగొని భుజించి చల్లని చెట్టునీడల హాయిగఁ గూర్చుండిరి.

వారు దానంబు నిదానంబుగ నరుదెంచిన నందాది మిత్రులను, బంధువులను సంబంధులను జిరోత్కంఠితలైన గోపికలను గోబాలురను మత్స్య కేకయ కౌసల్య విదర్భ కురు సంజయ భూపాలురను, గంభోజ మద్రకుంతి రాజులను నానర్తక కేరళభూభుజులు లోనగు వారిని స్వపక్షులవిపక్షులఁ గాంచిరి. పరస్పర సందర్శన జనిత హర్ష వేగంబున వికసితవదనారవిందులై నేత్రంబులఁ బ్రమదాశ్రువులు గాఱ మేనులు పులకరింప సంతోషంబున నన్యోన్యంబు గౌఁగిలించుకొని కుశల ప్రశ్నాదుల సంతసిల్లిరి. మదవతులును ముదిత హృదయలై యతి సౌహార్దంబున నొండొరు చూచి కుంకుమపంక సంకలితంబులైన చనుగుత్తు లొండొంటి నొత్తుకొన గాఢాలింగనంబుఁ గావించి చిఱునవ్వు కడగంటఁ దొలంకుచుండఁ బ్రమదాశ్రువులు రాల్చిరి. పెద్దవారికి నమస్కరించి పిన్నవారి నాశీర్వదించి స్వాగతంబు ప్రశ్నించి కుశలం బడిగి యావలఁ గృష్ణచరిత్రము లొకరికొకరు చెప్పుచుండిరి.

అంతఁ గుంతియు సోదరులను వారి బిడ్డలను భగినులను దల్లిదండ్రులను వదినె మఱఁదండ్రను ముకుందుని గాంచి పరస్పర సల్లాపంబుల శోకంబు విడిచి యన్నయగు వసుదేవుం గని యిట్లనియె.

అన్నా! పురుషసత్తములైన మీరు విపత్సముత్తారవుల నలజడిఁబడు నాగతి మతినైన స్మరింపమిని నేను గృతార్థురాలఁ గానని తలంచెద అది మీ దోషమును గాదు. పుత్రమిత్రభ్రాతృలును దైవోపహతులైన పుత్రమిత్రభ్రాతృలను దలిదండ్రులను స్మరింప కుండుట వింతగాదు. అనిన వసుదేవుం డిట్లనియె.

అమ్మా! భగవంతునిచేతి కీలుబొమ్మలవంటి మాపై నేల కోపించెదవు! ఈ లోకమంతయు నీశ్వరవశంబై కార్యములు చేయును; వాటి చేయించును. కంసుని హింసలఁ దాళలేక మే మందఱము దేశభ్రష్టులమై దిక్కులవెంటఁ బాఱిపోయి యిప్పుడిప్పుడ మరల నిల్లు వాకిలి చక్కఁ గూర్చుకొనుచున్నారము. అట్టి చెట్టదశయందు నిక్కట్లఁబడు మేము నిన్నెట్లు విచారింపఁగలము? అని చెల్లెలి నూరార్చె. వసుదేవోగ్రసేనాది యదుప్రముఖులు కృష్ణసందర్శనార్థులై వచ్చి తల్లాభంబునఁ బరమానందం బనుభవించు రాజుల నెల్ల నర్చనలరఁ బూజించిరి. భీష్ముఁడు, ద్రోణుఁడు, ధృతరాష్ట్రుఁడు, పుత్రయుక్తయగు గాంధారియు, సభార్యులైన పాండవులు, కుంతి, సంజయుఁడు, విదురుఁడు, కృపుఁడు, కుంతిభోజుఁడు, భీష్మకుఁడు, నగ్నజిత్తు, పురుజిత్తు, ద్రుపదుడు, శైబ్యుఁడు, ధృష్టకేతుఁడు, కాశిరాజు, దమఘోషుఁడు, విశాలాక్షుఁడు, మైథిలుఁడు, మద్రకేకయులు, యుధామన్యుఁడు, సుశర్మ, పుత్రసహితుండైన బాహ్లికుఁడు లోనగువారును ధర్మరాజు ననుసరించిన యితర రాజులును, సస్త్రీకులై శ్రీధామంబైన దామోదరు దేహలక్ష్మిం గాంచి యుబ్బరపోయిరి. వీరందఱు రామకృష్ణులచేఁ బూజితులై హర్షమగ్నులై వారి నాశ్రయించియుండు యాదవుల నిట్లు ప్రశంసించిరి.

అహా భోజరాజా! యేమి మీ యదృష్టము. మనుష్యులందు మీ జన్మమే ధన్యము. యోగులకును వశపడని దుస్సాధ్యుని సర్వ

కాలములందుఁ గన్నులకఱువుదీఱఁ గాంచుచున్నారు. ఎవని కీర్తిని నుతించు వేదంబులును, నెవ్వాని పాదప్రక్షాళన జలంబైన గంగయు, శాస్త్రరూపంబైన యెవ్వాని వాక్యములు లోకంబులఁ బవిత్రంబులు సేయుచుండుఁ గాలక్రమంబున దగ్ధసారంబైన భూమియు నెవ్వాని పాదపద్మంబుల సోఁకున మరల శక్తిమంతమై మీ యభీష్టంబులెల్ల వర్షించుచుండు నట్టి విష్ణుండు సంసారమార్గంబునఁ బడి చరించుచు మీకు బంధువై మీ యింటఁ బుట్టి, సదా మీకు దర్శనమిచ్చుచు, మీలోఁ గలసి మెలసి తిరుగుచు, శయనించుచు, భుజించుచుఁ, దాఁకుచు, మీ కన్నివిధముల సుఖములు గలిగించు చున్నవాఁడు. ఇంతకంటె శ్రేయస్కరం బెద్దిగలదు ? అని యిట్లు ప్రశంసించుచుండు సమయంబునఁ గృష్ణాదు లచ్చటి కరుదెంచిన వార్తవిని నందగోపుఁడు గోపాలక సమేతుఁడై శకటంబులపై నెక్కి యచ్చటికి వచ్చె. ఇట్లరుదెంచిన నందుం గని యానందంబున యాదవబృందంబు లెల్ల బోయిన ప్రాణంబులు మరలవచ్చిన దేహంబులవలెనై చిరకాలమునఁ జూచిన వారగుటఁ దొట్రుపాటున లేచి గాఢంబుగ నాయనను గౌఁగిలించిరి.

వసుదేవుండును దాను గంసునిచే పడిన పాటులెల్లను, గంస భయంబునఁ బుత్రుల గోకులంబున నందునొద్ద నిల్లడ యుంచుటయు స్మరించి యాపత్కాల బాంధవుఁడైన నందునిఁ బ్రేమవిహ్వలుఁడై బిగ్గ నాలింగనంబు గావించె రామకృష్ణులును దల్లిదండ్రులకు నమస్కరించి వారిని గౌఁగిలించికొని బాష్పంబులు కంఠంబు నడ్డగింప డగ్గుత్తికపడి నేమియుఁ బలుకఁజాలరైరి. మహాభాగయగు యశోదాదేవియు నందుండును నా కుమారులఁ దొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొని యిరుగేల నాశ్లేషించిరి.

ఇట్లు సుతులఁ బరిరంభించి యశోద చిరకాల పుత్ర విరహ తాపంబుఁ బాసె రోహిణియు దేవకియు వ్రజేశ్వరియైన యశోదను గౌఁగిలించి యామె చూపిన మైత్రియుఁ జేసిన యుపకారంబును స్మరించి స్నేహబాష్పములు జాలుగఁ గార్చి యిట్లనిరి.

వ్రజనాయకీ! దీర్ఘకాలంబైనను గొంచెమైనఁ గొఱఁతవోసి మీ మైత్రిని నెవ్వతె మఱచును? మీ రొనర్చిన మహోపకారమునకు మీ కింద్రలోక మిచ్చినను మాఱు గాఁజాలదు. తమ తల్లిదండ్రుల నెఱుఁగని యీ బాలురు మీ యొద్ద నిల్లడ యుండిన కాలములో మీరే తల్లిదండ్రులరై పెట్టి పోసి కాచి లాలించి పెంచి పెద్దచేసి కన్నులకు ఱెప్పలవలెనై భయమెట్టిదో యెఱుఁగనీక స్వపర తారతమ్యములేక రక్షించితిరి. మీ యుపకృతికి మేమేమి ప్రతికృతి చేయఁగలము. మీవలనకదా మేము పుత్రవంతుల మైతిమి. అని ప్రేమరసం బుట్టిపడఁ బలికిరి.

గోపికలు తమకుఁ బ్రియతముఁడైన కృష్ణునిఁ జిరకాలమునకుఁ జూచి నిరంతర నిరంతరాయ దర్శనంబునకు విఘ్నముగఁ గన్నుఱెప్పల సృజించిన బ్రహ్మను నిందించుచుఁ జూపులచే హృదయస్థుఁడుగఁ జేయఁబడిన హరిని గాఢముగఁ బరిరంభించి యందఱును నిత్యయోగయుక్తు లయినవారికిని దుస్సాధ్యమగు తాదాత్మ్యమును బొందిరి. అట్లు ప్రేమచేఁ బరవశలైన గోపవరాంగనలఁ గృష్ణుం డేకాంతమునఁ జేరి కౌఁగిలించి కుశలమడిగి చిఱునవ్వు తోలఁకాడ నిట్లనియె. సఖులారా! స్వజనకార్యము సాధింపఁ జని శత్రుపక్షక్షయంబుఁ జేయఁ దలపెట్టి చిరకాలము తడసిన మమ్ము నెన్నఁడైన స్మరింతురా? ఇదె వచ్చెదమని చెప్పిపోయి మరల రారైరి. వీరెంతటి కృతఘ్నులని శంకించి మమ్ముఁ గోపించుచున్నారా? మేఘములను, తృణములను, దూదిపోగులను, ధూళిని వాయు వొక్కెడఁగూడ వీడఁజేయునట్లు దైవమును భూతముల డాయఁబాయఁ జేయుచుండుట సత్యము. ప్రాణికోటికి నాయందలి భక్తియే ముక్తికారణము. నన్నుఁ బొందింపఁజాలు భక్తి మీ యదృష్టమున మీకు నాయందు దృఢముగఁ బొందుపడియె. భూత శరీరములకు భూజలాగ్ని వాయ్వాకాశంబులవలె సమస్త భూతములకుఁ దుద మొదలు నేనయై నాసలోపల వెలుపల వర్తింతు. అంగనలారా! యీ విధముగనే దేవాది శరీరాత్మకమైన యాకాశాది భూతములందును, జీవాత్మనం

దును నేను లోపల వెలుపల వ్యాపించియుందు. చేతనము లచేతనములను రెండును జీవ చిద్విలక్షణుండై యక్షరుండైన నాయందుండుట గనుఁగొనుఁడు. ఈ విధముగ గోపిక లధ్యాత్మ విద్యయందుఁ గృష్ణశిక్షితలై యాపుండరీకాక్షు స్మరించుచుఁ గోశముపలె నాదరించియుండు. కర్మమూలమైన యజ్ఞానమును విడిచి క్రమమున ముక్తిం బొందిరి.

స్వాత్మ పరమాత్మల యాధ్యాత్మవిషయజ్ఞాన ముపదేశము గొని గోపికలు కృష్ణుంజూచి పద్మనాభా! తమ హృదయంబుల నగాధబోధులైన యోగీశ్వరులు ధ్యానించునవియు సంసార కూపంబునఁ గూలినవా రొడ్డు చేర నిచ్చెన యగునవియు నగు నీ పాదారవిందంబుల స్మరణం బామరణాంతము మేము సంసారినులమై గృహంబుల వర్తించుచున్నను మా మానసంబుల నిలుపఁజేయుమని కోరిరి.

ఇట్లు నిజ పాదారవిందానుసంధానంబు తమ డెందంబులఁ బొందుపడఁ జేయఁగోరిన యా సుందరాంగుల ననుగ్రహించి యావల జని ముకుందుండు కుంతీనందనుని సర్వమిత్రులను గుశలంబు ప్రశ్నించె. ఇట్లు లోకనాథుండైన రుక్మిణీసనాథుండు తమ్ముఁ బ్రశ్నించి గౌరవింప వారెల్లరు హృష్టమనస్కులై తచ్చరణారవిందావలోకంబున నిహత పాపులై యిట్లనిరి.

అజ్ఞాన హారంబును, సజ్జనముఖ నిర్వృతంబును నగు భవత్పాదాంబుజామృతంబును నెప్పుడే నించుక గ్రోలు దేహధారులకే యశుభం బభావమనిన భవత్పదకోకనదంబులఁ బ్రత్యక్షంబుగఁ దర్శించిన మాకు నశుభం బెట్లు కలుగఁగలదు.

పరులకై స్వీకృతంబైన సృష్టి స్థితి లయములను మూఁడవస్థలను స్వతేజంబునఁ బోనడఁచి నిరతిశయానంద సంయుక్తుఁడవై పరిపూర్ణుఁడవై సర్వజ్ఞుఁడవై కాలక్రమంబునఁ జెడిన వైదికధర్మంబును బునరుద్ధారంబు సేయు సంకల్పమాత్రంబున సమర్థుండవయ్యు భక్తవాత్సల్యంబున సౌశీల్యంబున యోగమాయ నాశ్రయించి మనుష్యాకారంబునఁ దోఁచుచుఁ బరమహంసగతివైన నీకు నమస్కారంబులు.

అని యిట్లుత్తమశ్లోక లోకశిఖామణియగు యదుకులమణి నందఱుఁ బ్రశంసించుచుండ యాదవ కౌరవ నారీమణులు గుమిగూడి యొకరికొకరు గోష్ఠికథలు చెప్పుచుండిరి. అందుఁ బాంచాలి కృష్ణపత్నులను గని యిట్లనియె. ఓ వదినెలారా! యో రుక్మిణీ! యో భద్రా! యో జాంబవతీ! యో సత్యా! యో మిత్రవిందా! యో రోహిణీ! యో సత్యభామా! యో కాళిందీ! యో లక్ష్మణా! యో కృష్ణభార్యలారా! తన మాయచే లోకమువారి విడంబించు నించువిలుకాని జనకుండు మిమ్మెట్లు పాణిగ్రహణం బొనర్చె. దాని వినవలతును వినిపింపుఁ డనిన రుక్మిణి యిట్లనియె.

పాంచాలీ! శిశుపాల జరాసంధాదులు చాపబాణపాణులై శ్రేణులై నన్నుఁ గాచుచుండ వాసుదేవుండు వారి తలలఁ దన పాదతల రేణువులు నిలుపఁ జేసి నిజభాగంబు హరింపనెంచిన యజంబుల గజవైరివలె నలవోకగాఁ దోలి తన సొమ్మైన నన్నుఁ బరిణయం బయ్యె. అట్టి శ్రీనివాసునందు నా హృదయం బనయంబు స్థిరంబై యుండుఁగాక యనిన సత్యభామ యిట్లనియె.

ద్రౌపదీ! సోదరవధకై తపించు మా తండ్రి మణినిమిత్తమై తన యనుజుని రామానుజుండు పొరిగొనెనని దూఱిన నా యపవాదంబు నివారింప వారిజనాభుండు జాంబవంతుని గెల్చి మణి తెచ్చి మరల మా తండ్రి కిచ్చె. పదపడి సత్యంబంతయు నెఱిఁగి యస్మజ్జనకుండు భీతుండై నన్నితరులకిచ్చునట్లు మాట చెప్పియుండియు శ్రీకృష్ణున కిచ్చి వివాహంబు గావించె. అనిన జాంబవతి యిటనియె

కృష్ణా! తన్నేలిన సీతాపతియే యీ యాకృతిఁ దాల్చివచ్చెనని యెఱుఁగక నా జనకుండు జాంబవంతుఁ డిరువదియేడు దినంబులు కదనంబొనర్చి జితుండై యెఱిఁగి కానుకగ నన్నును స్యమంతకరత్నంబును వాసుదేవునకు నొసఁగె. దానంజేసి నే నాయనకు దాస్యం బొనర్చు భాగ్యంబు గలిగె. అనినఁ గాళింది యిట్లనియె. కళ్యాణీ! నిజచరణసేవాకాంక్ష నేను దపంబు సేయుచుండుట యెఱిఁగి యర్జున సహితుండై యర్జునభంజనుం డచ్చటికివచ్చి నన్నంగీకరించుటం జేసి

యాయనగృహము సమ్మార్జనము చేయుచుండుదు. అనిన భద్ర యిట్లనియె.

ద్రోవదీ! నా స్వయంవరవార్త విని మాపురంబునకువచ్చి తన భాగంబైన బలిని నాశించు గ్రామసింహంబున సింహంబువలె నన్నుఁ గైకొన గుమిగూడిన భూపతులనెల్లర జయించి శ్రీపతి నన్నుం ద్వారకకుఁ గొనిపోయె. తదీయ పాదకమల ప్రక్షాళనభాగ్యంబు నాకు జన్మజన్మంబున లభించుఁగాక యనిన సత్య యిట్లనియె.

రాజుల బలంబుఁ బరీక్షింప నస్మజ్జనకుండు బలిష్ఠంబులైన బలీవర్దంబుల నేడిటి జయించినవానికి నాకన్యక నిత్తునని చాటింపించె. వీరగర్వనిర్వాపణసమర్థంబులైన యాకోడెలను బాలుఁడు మేఁక పిల్లల నీడ్చినట్టులీడ్చి యీ మహానుభావుండు క్రీడయువోలె వానిని వధించె ఇట్లు వీర్యశుల్క యగు నన్ను దాసికలతోడను జతురంగ సేనలతోడను మార్గమధ్యంబున నరికట్టిన శాత్రవుల నిర్జించి కొని పోయె. అట్టి యీ పురుషోత్తము దాస్యంబు నాకు నెడతెగకుండుఁ గాక. అనిన మిత్రవింద యిట్లనియె.

పాండవపత్నీ! మాతండ్రి తన మేనమామ కుమారుఁడైన వాసుదేవునకు నన్ను దాసీజనముతోడను, నక్షౌహిణీసేనతోడను నేను గృష్ణాయత్త చిత్తనగుట యెఱిఁగి యర్పించె. పుణ్యాపాపకర్మంబులచే సంసారసాగరంబున దపించు నాకు శ్రేయస్కరంబైన యాయన పాదదాస్యంబు జన్మజన్మంబున సమకూరుఁగాక. అనిన లక్ష్మణ యిట్లనియె.

నారదుఁడు కృష్ణగీతంబులు పాడ విని మిత్రవిందవలెనే నేనును నాచిత్తంబుఁ గృష్ణాయత్తంబుఁ జేసితిని. లోకపాలకులనెల్ల ధిక్కరించి శ్రీమహాలక్ష్మి యెవ్వనిచెట్టపట్టెనో యట్టి మహాపురుషు నేను వరించుట యేమివింత. సాధ్వీ! నా యభిప్రాయంబెఱింగి దుహితృవత్సలుండగు నాతండ్రి బృహత్సేనుం డొకయుపాయంబు పన్నె. నీకై పార్థుని రప్పింప మీజనకుం డెట్లు కల్పించె నట్లు మాతండ్రియు మత్స్యయంత్రంబు నాకాశంబుగ వ్రేలుదానిఁ గల్పించె. మీ

తండ్రి కల్పించిన మత్స్యయంత్రంబు వెలుపలికి గానవచ్చుచుండె. ఇది వెలుపల లోపలఁ గూడఁ గానరాదు. దాని ప్రతిబింబము మాత్రము స్తంభమూలముననుండు నీటఁ గానవచ్చును. ఆ ఛాయను జూచి యంత్రంబును దెగవేయవలయు. ఆ స్వయంవరమునకు ననేక రాజులస్త్ర శస్త్రధరులై వచ్చిరి మాతండ్రి యందఱఁ దగురీతి గౌరవించె స్వయంవర దినంబున రాజులు కొందఱు యంత్రముఁ దెగవేయ నుంకించిరిగాని కొందఱెత్తనే లేరైరి. ఎత్తినవారు నారి లాగలేరైరి. లాగినవా రెక్కుపెట్ట లేరైరి. ఎక్కుపెట్టినవారు శర సంధానంబుఁ జేయఁజాలరైరి. మగధాంబష్ఠ చేదిరాజులును భీమకర్ణ దుర్యోధనులును విల్లెక్కుపెట్టిరిగాని లక్ష్యముఁ బరికింపలేరైరి. అర్జు నుఁడు మాత్రము మత్స్యచ్ఛాయఁజూచి లక్ష్యముఁగ్రహించి బాణ ప్రయోగంబుఁ గావించెఁగాని యది యంత్రమును ఛేదింపలేక మిట్టి పడియె. ఇట్లు లందఱు భగ్నాశులై మరలిపోవఁ గృష్ణుండు చాపం బెక్కిడి యొక్కసారి యటఁజూచి యవలీల యంత్రంబును నభిజిల్లగ్నం బున నురలఁ ద్రోచె. అప్పుడు దేవదుందుభులు మొరసె. పుష్ప వృష్టి నెరసె. జనుల కోలాహలంబు బెరసె. అంతట నేను నూతన దుకూలంబుఁ గట్టి తుఱుమునఁ బువ్వులు దుఱిమి యరాళ కుంతలం బులు ముఖంబునఁ బ్రేలఁ గుండల కాంతులు గండ ఫలకంబులఁ దళుక్కనఁ గేలఁ గనకోజ్జ్వలమాలిక ధరించి చరణ నూపురంబులు రవళింప, వదనకమలంబున దరహాసంబు భాసింప రాజులు నిలువు చూపుల వెల్లనిమోముఁ జూడ మందయానంబునఁ బోయి ముకుందు కంఠంబుఁ గేలిమాలిక నలంకరించితి. ఆ వీరోత్తముఁడును దారుకుండు తెచ్చిన తేరిపై నన్నెక్కించికొని ద్వారకాభిముఖుండై పయనించె. భగ్నాశులైన రాజులు రోషరసనిమగ్నులై యాయనను దాఁకినవారినెల్ల నిమిషంబున ననిమిషవంద్యుఁడు భంగించె. మా తండ్రియు ననేక దాసికలతోడను సేనలతోడను నన్ను నాయుప్రతి హాతదర్పున కర్పించి వివాహంబుఁ గావించె. ఇట్లు మేము నంద నందనునందఁ మనంబు నిల్పి సర్వసంగపరిత్యాగంబు గావించి తపంబు

గల్గి యాత్మారాముఁడైన శ్రీ భూమునకు గృహదాసికల మైతిమి. అనిన షోడశసహస్రభార్య లిట్లనిరి.

నఱకుండైన నరకుండు దుర్మార్గుఁడై బలాత్కారంబుగఁ గారాగృహబద్ధలఁ గావించిన మమ్మీ పురుషోత్తముం డామురారాతి ససైన్యంబుగ వధించి ముక్తలం గావించె. ఘోరసంసార కారాగార మోక్షంబుఁ గోరి తచ్చరణ స్మరణంబుగావించు మహాత్ముఁడవాప్తకాముండు వరించె.

సతీతిలకమా! మేము సామ్రాజ్యమైనను స్వారాజ్యమైనను దైవరాజ్యమైనను, బ్రహ్మపదమైనను కైవల్యమైనను గోరువారము గాము. లక్ష్మీకుచలికుచ కుంకుమపంక పరిమళ భరితంబైన వియుత్స్వాదు పాదపద్మ రేణువుల శిరంబున ధరించువారము. గోపికలును బృందావనంబునందలి లతలు, తృణములు గోవులు గోపాలకులు నే మహాత్ముని పాదస్పర్శంబును గోరుదురో దానినే మేమును సహోరాత్రము గోరువారము.

అని వారలు వచించుటయు వారి భక్తిరసపూర్ణ వాక్యములు విని గాంధారియు ద్రౌపదియు సుభద్రయుఁ గృష్ణభక్తులైన గోపికలును, రాజభార్యలును, భగవంతునందు వారికిఁగల భక్త్యతిశయముఁ గాంచి యానందకందళిత బాష్పబిందు సందోహలై యుబ్బెసువున డెందంబులు మఱచిరి.

ఇట్లు మగవారు మగవారితోడను, మగువలు మగువలతోడను సంభాషించుచుండ నా శ్రీకృష్ణ సందర్శనోత్సుకులై వ్యాస నారద చ్యవన దేవలాసితులును, విశ్వామిత్ర శతానంద భరద్వాజ గౌతములును, సశిష్యుఁడైన పరశురాముఁడును వసిష్ఠుండును గాలవ భృగులును బులస్త్య కశ్యపాత్రి మార్కండేయ బృహస్పతులును, ద్వితత్రితైకతులును, బ్రహ్మపుత్రుండగు సంగీరసుండును, నగస్త్య యాజ్ఞవల్క్య వామదేవాదులును నరుదెంచిరి.

లోకవందితులైన వారిరాకఁ గని కూర్చుండియుండిన నృపాలురును పాండవ రామకృష్ణులును లేచి నమస్కరించిరి.

రామ సహితుండైన కృష్ణుండు వారినెల్ల సముచితసపర్యలఁ బూజించి కుశలంబడిగి యర్ఘ్యపాద్య ధూప మాల్యాను లేపనంబు లొసంగి యర్హాసనాసీనులం గావించి సుఖోపవిష్టులైన వారిం గాంచి సభ్యులెల్లవారు విన నిట్లనియె. దేవతలకు దుర్లభంబగు యోగీశ్వర దర్శనంబు కతంబున మేము నరజన్మ మెత్తినఫల మంతయుఁ గంటిమి. అవాప్తకాంక్షులమై యుంటిమి. ధన్యులమని యంటిమి. జన్మమనిన మాదే జన్మము. ఏలయందురేని యర్చారూపంబులు దేవతలని తలంచు నల్పతపస్కులమైన మాకు మీ దర్శనస్పర్శన పాదవందన కుశలప్రశ్నాది లాభంబు ఘటిల్లె. జలమయంబులైన తీర్థంబులును, మృచ్ఛిలామయంబులైన దేవతా రూపంబులును మీవలె ముఖ్యం బులు గావు. ఏలన నవి దీర్ఘకాలంబునకుఁగాని ఫలం బొసంగవు, సాధువుల దర్శనంబు సద్యః ఫలప్రదంబు.

సూర్యచంద్రులైనను భూజలాకాశ వాయుమనంబుల యధిష్ఠాన దేవతలయినను, జిరకాల ముపాసించినఁగాని పాపము లణఁపఁ జాలరు. సాధువులో ముహూర్తమాత్రంబున నణఁప సమర్థులై యుందురు.

వాత పిత్త శ్లేష్మాత్మకంబై శవప్రాయంబైన శరీరంబునందు నేనను బుద్ధియు, భార్యాదులందు నావారను బుద్ధియు, మృణ్మయాది విగ్రహములందు దేవతాబుద్ధియు, జలంబులందుఁ దీర్థబుద్ధియు నుంచి సాధువులయెడ నట్టిబుద్ధి యుంచనివాఁ డెద్దో గాడిదయో యగునని నకుంఠబుద్ధియగు వైకుంఠువాక్యంబులు విని యీయన యేమి యిట్లు విపరీతంబులు పలుకుచున్నవాఁడని భ్రమసి యేమియుఁ బలుకఁజాలక కొంతవడి యూరకుండి మరల నాలోచించి మునులు లోకంబునకు సాధుపూజా శ్రేష్ఠత్వంబు నహీనిందా న్యాయంబున బోధింప నిట్లు పలికెడినని గ్రహించి చిఱునవ్వుతోడ నా జగద్గురున కిట్లనిరి.

విశ్వస్రష్టలైన బ్రహ్మాదులకు నధీశుండవైన మహానుభావా! తత్త్వమెఱింగినవారిలో మేము శ్రేష్ఠులమయ్యు భవన్మాయామోహితులమై లోకసంగ్రహార్థంబు పలుకుచున్నావని యెఱుఁగ లేమైతిమి.

స్వేచ్ఛమై గూఢంబుగ మానుష వేషంబు ధరించిన నిన్నుఁ దెలియఁ జాలమైతిమి. ఆహా భగవచ్చేష్టితం బెంత చిత్రంబు. ఈశ్వరా! యొక్కండవును గర్మాయత్తచేష్టారహితుండవును నయ్యు మన్నొక్కటియ కుండ, మూకుడు, చట్టి, బాన, గాదె యని యనేక నామంబుల ననేక రూపంబుల నొప్పునట్టు నీవు వేఱు సాహాయ్య మపేక్షింపక యీ విశ్వంబును సృజింతువు, పాలింతువు, పొలియింతువు కాని యందు బంధంబులం దగుల్కొనవు. ఆహా నీ మనుష్యచేష్టానుకరణం బతి విస్మయావహంబు. అట్లుండియుఁ బరమపురుషుండవగు నీవు సాధువులను భక్తులను రక్షించుకొఱకును, దుష్టుల శిక్షించుకొఱకును, శుద్ధ సత్త్వమయంబైన రూపంబు ధరింతువు. స్వాచారంబున సనాతన వేదమార్గంబు బ్రోతువు. ఆ కారణంబున వర్ణాశ్రమాచార యుక్తంబైన దేహంబుగలవాఁడ వగుదువు. వేదంబు నీ పరిశుద్ధాంతరంగంబు. అవ్వేదంబువలనఁ గదా తపోధ్యయన వర్ణాశ్రమానురూపధర్మంబులను సాధనంబులచేఁ గార్య కారణముల కును, శరీరాత్మలకును బరంబైన బ్రహ్మంబు తెలియఁబడు. కావున శాస్త్రప్రమాణకుండవైన నీకు శేషభూతంబును, నుత్తమ స్థానంబును, వేదంబుల కాధారంబునగు బ్రాహ్మణకులంబును గారవింతువు. ఆ కారణంబుననే నీవు బ్రహ్మణ్యులం దగ్రగణ్యుఁడవు. కావున నీకీ చర్య జనసంగ్రహార్థంబు.

సాధువులకు గతివగు నిన్నుఁ గనుగొనుటచే మా జన్మంబులు విద్యయుఁ దపస్సు నేత్రంబులు సఫలంబులయ్యె. నీ సంగమంబె కదా శ్రేయస్సులందెల్ల నుత్కృష్టంబు. భగవంతుఁడవును గృష్ణుఁడవును, నకుంఠమేధయు, నిజయోగ మాయాచ్ఛన్నమహితుఁడవు పరమాత్మవునగు నీకు నమస్కారంబు. ఈ రాజులును సహవాసులైన యాదవులును, గాలాత్ముఁడవగు నీశ్వరు, మాయయను తెఱచాటున నున్నవానిని, నిన్నుఁ దెలియఁజాలరు. దేహమే తన్నుఁగా నెంచువాఁడు నిద్రించుసమయంబున స్వప్నంబునఁ దన్నులఁబొందిన రూపంబులఁ గని తన్ను నామరూపసహితుంగాఁ దలంచుఁగాని నామాది

రహితుంగాఁ దలంపఁ జాలఁడు. అట్టులే మేలుకొన్నవాఁడును, నింద్రియ వ్యాపార లోలుఁడై నీమాయచే భ్రమగొన్న చిత్తము గలవాఁడై యాత్మజ్ఞానస్మృతిచెడి నిన్నుఁ గననేరఁడు. ఎందు జనించిన గంగాతీర్థంబు పాపంబుల హరించు, నెవని భక్తియోగంబునఁ బక్వంబైన మనస్సుగలవారికి హృదయంబుల సాక్షాత్కారంబగు నట్టి నీ పాదంబుల నేఁడు గంటిమి. భక్త్యతిశయంబుచేత వాసనలను జీవకోశంబులను బాసి పూర్వులు నీ పరమపదంబుఁ బ్రాపించిరి. కావున భక్తులమగు మమ్ము ననుగ్రహింపుము.

అని యిట్లు కృష్ణు నభినందించి ధృతరాష్ట్ర ధర్మజాదులవలన వీడుకోలు వడసి పోనున్న సమయంబున వసుదేవుండు వారిచే బోధితుండై వారినే ఋత్విజులంగా వరియించి యొక యాగంబు యథావిధి గావించె. అందు దాన మానవ బహుమానాదుల నెల్లరుఁ దృప్తులై యెవరి గృహంబులకు వారు పోయిరి. నందాదులు దిన ప్రయాణములుసేయ రేపు పోందు మాపు పోండని వసుదేవాదులు జరప మఱి మూఁడు నెల లందుండి యావల గోపికా గోపాలురతోడ మథురకుం బోయిరి. కృష్ణాదులు ద్వారక కరిగిరి.

రామకృష్ణులు తల్లి పనుపున నామె మృతపుత్రులం దెచ్చి చూపుట.

దేవకీదేవి పూర్వము తమ పఱిన పాటులును గంసుండు తమ్ము బాధించిన తెఱఁగు తలపోయుసమయంబున నతఁడు వధించిన తన చిన్నికుమారులు స్మరణమునకు వచ్చుటయు వెచ్చని కన్నీరు గార్చి శోకహతచిత్త యయ్యె. తల్లి యాకులపాటు రామకృష్ణులు విని యామెఁ జేర నరిగి తల్లీ! యేమిటికి దుఃఖించెదు? మేము నీకుఁ గుమారులమైయుండ నీ కెట్టి కొఱంతయుఁ గలుగునే? ఎట్టివాఁడైనను దల్లిదండ్రుల కోరిక దీర్పఁగలిగియుఁ దీర్పక వారు దుఃఖించుచుండ మిన్నక చూచువాఁడు మనుష్యుఁ డెట్లగు? నీ కొఱత యెట్టిది తెలుపుము. మమ్ముఁ బనిగొమ్మనిన నాయమ్మ యుమ్మలి

కమ్మున నిట్లనియె. నాయనలారా! మీయట్టి మహానుభావులు పితృభక్తిరతులు సాధుగతులు నుతచరితులు సుతులై యుండ మా కందరాని కోర్కె లుండునే. హింసారిరంసుండు కంసుండు నృశంసుండై విశసించిన మీ యన్నల దలంచి పలవరించెద. ఆ మాంసాదకల్పుండు వారిని బురిటింటనే పొరిగొనెన. వారి ముద్దుమోములు నేఁటికిని గన్నులఁ గట్టినట్లున్నవి. ఒకసారి వారి చిన్ని మోములు విలోకింప నాశయయ్యెడి. ఇది దుష్కరంబని యెఱుంగుదు. అయినను గురుపుత్రునిం దెచ్చిన మీ కిది యొక గొప్ప కార్యము గాదు. అని ప్రథమ పుత్రస్నేహ మెఱుకపడఁ బలికిన తల్లి పలుకులు విని యా యన్నదమ్ము లీ మాత్రమ్మునకా శోకించెదవని యూరడించి తరలి చని వారు సుతలంబున నుండుట యెఱింగి యోగమాయ నాశ్రయించి యచ్చటి కరిగిరి. ఇట్లరుదెంచిన రామకృష్ణులం గాంచి బలి వారు తన దైవతములగుట యెఱిఁగి యెదురేగి వినయంబున నర్ఘ్యపాద్యాదు లొసంగి వారి పాదవారి శిరస్సునఁ బ్రోక్షించుకొని తోడితెచ్చి యుచితాసనాసీనులం జేసి తన సర్వస్వము నివేదించి సంతోషపరవశుండై వారల ననేకవిధంబుల స్తుతించి దేవా! మీ దర్శనంబు స్వసామర్థ్యంబునఁ జూతు మనువారికి దుర్లభంబు గాని మీ కృపకుఁ బాత్రులగువారికిఁ గాదు. భవదీయ కృపాకటాక్షవీక్షణంబు నాపైఁ బ్రసరింపఁజేసి యాగమనకార్యం బెఱిఁగించి యా కార్యంబు నాచేఁ జేయించుకొని నన్నుఁ గృతార్థుం జేయుఁడని వేఁడినఁ గృష్ణుఁ డిట్లనియె.

స్వాయంభువ మన్వంతరంబున మరీచికి నూర్ణ యందు నార్గురు పుత్రులు గలిగిరి. వారు నలుమోముల వేల్పుంజూచి పరిహసింప మీ రసురులై జనింపుఁడని యాయన వారల శపించె. వారు తొలుత హిరణ్యకశిపు పుత్రులై జనించిరి. తరువాత వారిని యోగమాయ దెచ్చి దేవకీదేవి యుదరంబున నుంచె. వారు భూమిపైఁ జనించి కంసుచే హింసింపఁబడిరి. వారినిఁ జూడఁగోరి మా తల్లి విషాదపడుచున్నది. ఆమె దుఃఖము మాపుకొఱకు మేము వారిని దోడ్కొని పోయెదము.

ఆవల వారు పాపముక్తులై పుణ్యలోకముల కరుగుదురు. వారు స్మరుఁడు, ఉద్గీథుఁడు, పరిష్వంగుఁడు, పతంగుఁడు, క్షుద్రభుక్కు, ఘృణి యను నీయార్వురు నా యనుగ్రహముచే నాలోకంబున కేగు వారు. ఇదు స్మరుఁడు మాకు జ్యేష్ఠభ్రాతయై కీర్తిమంతుఁ డను పేర జనించెను. అని పలికిన నింద్రసేనుఁడును వారినిదెచ్చి రామ కృష్ణుల కప్పగించె. రామకృష్ణులు వారింగొని ద్వారావతి కరు దెంచి తల్లికి నొసంగుటయు నామె వారల వాత్సల్యాతిశయంబునఁ గౌఁగిలించె. ఇట్లాశ్లేషించిన యామెకుఁ జన్నులు చేఁపుటయుఁ బాలు గురిసె ఆమె యా బాలురఁ దొడలపై నిడుకొని శిరంబులు మూర్కొని వారికిఁ జన్నిచ్చి విష్ణుమాయకు లోనై మోహవశంబున సంతసించె. కృష్ణుండు త్రావ మిగిలిన స్తన్యామృతంబులను గ్రోలుటను, నారాయణదేహ సంస్పర్శంబునను నాత్మపరమాత్మ యాథాత్మ్య జ్ఞానంబుఁ బడసినవారై దేవకీవసుదేవులకు రామకృష్ణులకు నమస్కరించి సర్వజనంబులు చూచుచుండ నాకాశమార్గంబునఁ బోయిరి. దేవకీదేవియు మృతసుతుల రాకపోకలు చూచి యాశ్చర్యపడి యిది కృష్ణమాయ యని తలఁచె.

—• కృష్ణుండు మైథిలశ్రుతదేవుల నేకకాలంబున నాదరించుట •—

మిథిలానగరంబున శ్రుతదేవుండను బ్రాహ్మణుండు కలఁడు. అతండు కృష్ణభక్తిపరాయణుండై శాంతుండై నిరీహుండై విద్యావంతుండై యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుండై గృహకృత్యంబులు నిర్వర్తించుచుండె. ఆ యూరిరాజు బహులాశ్వుఁడను నాతఁడును విష్ణుభక్తుఁడై యహంకారరహితుఁడై యుండె. తనకుఁ బ్రియులై యేకనగర వాసులైన యిరువుర నాదరింపఁగోరి కృష్ణుండు దారుకుండు తెచ్చిన తేరెక్కి నారద వామదేవాత్రి రాములును, నసితారుణ బృహస్పతులును, నేనును వ్యాసులును, గణ్వమైత్రేయ చ్యవనాదులును వెంటరాఁ బయనమై యానర్త కురుజాంగ లవంగ మాత్స్య పాంచాల కుంతిమధు కేకయ కోసలార్ణవంబులును దక్షిణ దేశంబులును గడచి యందలి

జనంబులు తనకు నొసంగు నర్ఘ్యాదుల నాదరించుచు వారితోడఁ గుశలప్రశ్నంబు గావించుచుఁ జనిచని మిథిలఁజొచ్చె. ఆయన రాక విని మిథిలాజనంబు లర్ఘ్యంబులఁగొని యెదురేగి మునిజనసమేతుండైన పుణ్యశ్లోకుం గృష్ణుఁ బూజించిరి. బహులాశ్వశ్రుతదేవులును దమ్ము ధన్యులఁజేయ శ్రీకృష్ణుం డరుదెంచుట విని పూజాద్రవ్యంబులం గొని బహుమాన పురస్సరంబుగఁ జని యా మహామహు పాదంబులపై వ్రాలి నమస్కరించిరి. అంతఁ దక్కిన మునుల నట్లె పూజించి యిరువురును దనతన యింటికి నాతిథ్య మంగీకరింప విచ్చేయ నెల్లరఁ గోరిరి. వారి యభిప్రాయ మెఱింగి యోగేశ్వరుండైన రమేశ్వరుండు వల్లెయని యంగీకరించి యిదె వచ్చెదఁ బొండని వారిని బంపి యావల నేకకాలంబున నిరువుర యిండ్లకు మునివృతుండై చనియె.

తన మందిరంబునకు విందై యరుదెంచు గోవిందుఁ గాంచి బహులాశ్వుండు హర్షబాష్పంబులు జడిగొని స్రవింప నందఱకు మేలైన యాసనంబు లర్పించి కూర్చుండఁజేసి వారి పాదంబులు కడిగి భువనంబులఁ బావనంబులుచేయు నా తీర్థంబును దాను భార్యాసమేతుండై శిరంబులఁ జల్లుకొని గంధమాల్యాదుల నలంకరించి రసవంతంబులైన భోజ్యంబుల నాప్యాయనంబుగ భుజింప నిడియె. ఇట్లందఱు భుజించి లేచిన యనంతరంబు మిథిలేశుండు కృష్ణుని పాదంబులకడఁ జేరి మెల్లన నొత్తుచు నిట్లనియె.

సర్వభూతంబులకు నాత్ముఁడవై సర్వసాక్షివై నిజప్రకాశంబున వెలుఁగుచుండు నీ కేకాంతభక్తులకంటె బ్రహ్మయు లక్ష్మీదేవియు నాదిశేషుండును నెక్కువగారనుట లోకంబునకుఁ దెలుప నా వీటి కరుదెంచితివిగాని యన్యముగాదు.

ఈ మర్మమెఱింగినవాఁ డెట్టివాఁడైనను నీ చరణకమలంబుల నేల పోవిడుచు. సంసారమున మునింగి తాపత్రయంబుల నలయు వారి తాపంబునుబోఁగొట్టు కీర్తిని లోకంబున వ్యాపింపఁజేసిన కృష్ణా! నీకు నమస్కారంబు. నీవే కదా నారాయణఋషి యన వెలుంగు

చుందువు. నా ప్రార్థన మంగీకరించి మీరందఱు నాయింటఁ గొన్ని నాళ్లు వసింపవలయునని వేఁడిన నట్లు కానిమ్మని కృష్ణుఁ డియ్యకొనియె.

శ్రుతదేవుఁడును ఋషిమూర్తులతోఁ దన గేహంబునకు విచ్చేసిన యమ్మహాపురుషునకుఁ దనశక్తికొలఁది తృణాసనములు, దర్భాసనములు, పీఁటలు సమర్పించి స్వాగతంబు ప్రశ్నించి భార్యాయుక్తుండై యెలరకు ప్రొక్కి వారిచరణంబులు కడిగి యా పవిత్రవారి శిరంబునఁ జల్లుకొనియె. అవలఁ దనకుఁగల శక్తికొలఁది ఫలములు పరిమళ పదార్థములు సమర్పించి పూజించె. పదపడి సాత్త్వికాహారంబున నెల్లరఁ దృప్తులఁగావించి నా పూర్వపుణ్యంబునఁ గాకున్న వీరందఱు నావంటి యల్పునింటి కేలవత్తురని తన ధన్యత్వమునకు నుప్పొంగుచు భోజనానంతరము వారు విశ్రమించియుండ నా శుద్ధాంతఃకరణుండు కారణపురుషుండైన పుండరీకాక్షు చరణకమలంబుల నొత్తుచు నిట్లనియె

పురుషోత్తమా! నీ దర్శనంబునఁ గృతార్థుండనైతి. నీ పవిత్ర చరిత్రములు దురితలతాలవిత్రములు. వినువారు, వినిపించువారు, ధ్యానముచేయువారు, గానముచేయువారు, నుతించువారు, వాదించువారు నగు నందఱిహృదయంబులలోన నీవు సర్వదా వెలుఁగుచుందువు నీవు సర్వాంతర్యామివై సర్వజనహృదయంబుల నుండువాఁడవయ్యును గర్వాసక్తులకు దూరంగతుఁడవగుదువు. అహంకారవిదూరుఁడవయ్యు నిన్నుఁ దలఁచు తెలచు గొలుచువారికి నత్యంత సమీపమున నుందువు. దేవా! తావకీన కింకరులము. దేహాగత క్లేశములు నీ దర్శనప్రాప్తినఱకేకాని యావల నెక్కడివి? అని ప్రార్థించిన దేవదేవుండు వసుదేవసుతుండు శ్రుతదేవు హస్తంబు తన హస్తంబునఁ బట్టుకొని యిట్లనియె. ఓయి విప్రా! యీ ముని రాకాచంద్రుల రాకకు నిన్ననుగ్రహించుటే కారణమని యెఱుంగుము. శ్రేయస్కరులగు నీ మస్కరులు తమ పాదరేణువులచే లోకంబును బవిత్రంబుగఁ జేయుచు నాతోఁ దిరుగుచుందురు. మృచ్ఛిలామయంబులైన దేవతావిగ్రహంబులును బుణ్యక్షేత్రంబులును

గంగాది పుణ్యతీర్థంబులును గాలక్రమంబున దీర్ఘకాలంబునకుం దమ్ముఁ సేవించువారి పాపంబులం బాప నోపుఁగాని తత్క్షణము పోఁద్రోపుఁ బెట్టఁజాలవు అంతియుగాక యీశక్తియు మద్భక్తులైన మహాత్ముల దర్శనంబుననే కలుగునుగాని వేఱువిధమునఁ గలుగదు. సర్వప్రాణులలో బ్రాహ్మణుండు జన్మంబు చేతనే శ్రేష్ఠుఁడు. అట్టివాఁడు తపస్సు, విద్యాతుష్టి నాయందు భక్తి గలవాఁడయ్యెనేని యేమి చెప్పవలయు? బ్రాహ్మణులకంటె నాకీ చతుర్భుజంబులు ప్రియంబులుగావు. బ్రాహ్మణుండు సర్వవేదమయుండు. నేను సర్వదేవమయుఁడను. ప్రతిమలం బూజించుచుం గొందఱు దురహంకారు లీ విషయం బెఱుంగక బ్రాహ్మణస్వరూపంబున నుండు నన్ను నవమానింతురు.

జంగమస్థావరరూపంబైన విశ్వంబును, దానికి హేతుభూతంబైన మహదాదులును మదాత్మకంబులగుట నా రూపంబులని బ్రాహ్మణుండు చూచుచుండుఁ గావున నీవీ బ్రాహ్మణుల శ్రద్ధాళువై పూజింపుము. అట్లైన నన్నర్చించినవాఁడ వగుదువు. అటుగాక నావారలఁ దిరస్కరించి నన్నెంత పుష్కలంబుగ నీ వర్చించినను నన్నర్చింపని వాఁడవే యగుదువు. అని యిట్లు కృష్ణబోధితుండైన యా విప్రుండు కృష్ణుని ఋషులను నేకభావంబున నర్చించి సద్గతిం బడసె. వాసుదేవుండును వారికట్లు సన్మార్గంబు బోధించి మరల ద్వారక కరుదెంచె.

— కుచేలోపాఖ్యానము —

ఇఁక కుచేలోపాఖ్యానంబుఁ జెప్పెద వినుము. ఇట్టిదట్టిదని తెలియరానట్టి మహిమగల శ్రీ పుండరీకనేత్రు చిత్రచారిత్రంబు విన విన మనమునఁ దనివి లేదు. కామబాణపీడితహృదయుం డయ్యు సారజ్ఞుఁడగువాఁడెవ్వఁడు పుణ్యశ్లోకుండైన హరికథలు పలుమాఱు చెప్పిచెప్పియు వినివినియు నిరతం జాలుననును? హరిగుణవర్ణన భాక్కగు వాక్కే వాక్కు; తదీయ పరిచర్యాకరములగు కరములే కరములు; జంగమస్థావరాంతర్వర్తియగు పరమేశు పాదాంబుజములం గూర్చి గమనంబుగలదియే మనంబు. తదీయ పుణ్యకథాశ్రవణం

బులై రవణంబులగునవియే శ్రవణంబులు. కార్యకరణంబులఁ జరాచరాత్మక ప్రపంచంబు భగవచ్ఛరీరంబని నమస్కరణంబు గావించు ప్రధానాంగంబే ప్రధానాంగంబు; అన్నిట భగవంతుఁగను నవియే కనులు, విష్ణువునొండెఁ దద్భక్తుల నొండె సేవించి వారి పాదవారి నిత్యంబు మీఁదజల్లుకొను నంగంబులుగలవియే యంగంబులు.

బ్రహ్మవిదుత్తముండు బ్రాహ్మణసత్తముండు కృష్ణసుహృత్తముం డొకఁడు గలఁడు. అతఁడు భగవచ్ఛేవాసక్తుఁడై యింద్రియార్థంబులందు విరక్తుఁడై శాంతాత్ముఁడై విజితేంద్రియుఁడై, యదృచ్ఛాలాభసంతుష్టుఁడయ్యు గృహస్థుఁడై యుండెను. ఆయనకు సువ్రతరత పరమపతివ్రత భార్య గలదు. వారికిఁ బెక్కురు పుత్రులు గలరు. దరిద్రునకే కదా భగవంతుఁడు పెక్కుర సుతుల నిచ్చును. ఆ కుచేలుం డయాచనాశీలుండు గాన గానలకేగి దినదినము నేల రాలిన నివ్వరిధాన్యము లోనైన వేఱితెచ్చి భార్యచేతి కిచ్చును. ఆ యిల్లాలు వండి పెనిమిటికి బిడ్డలకుఁ బెట్టి శేషముండెనా తాను భుజించును. లేకుండెనా కృష్ణాయని పస్తుండును. అతిథు లేతెంచిననాఁడు బిడ్డలకే కడుపారఁబెట్ట నన్నము చాలకుండును. నోరెఱుఁగని బిడ్డలరకడుపు కుడుపు దిని విస్తరివిడిచి లేవక పోరుపెట్ట నప్పచ్చుల యాశ పెట్టియో, కొట్టియో, తిట్టియో లేవదీయుచు దినములు గడపుచుండెను. ఇట్లు దల్లిపడెడు బాధ యా పరమేశ్వరునకే యెఱుక. వీథులవెంట ఫలము లమ్మవచ్చిరా బిడ్డల చెవులు మూయును. నేతికై పోరిడిన సలసలక్రాఁగు నీరు వేఁడివేఁడి చేయి పట్టకుఁడని వడ్డించును. వ్యంజనము రుచిగనుండిన నెక్కువ తెమ్మనుదురని యుప్పో కారమో యెక్కువ వేయును. వారి యిరుగుపొరుగువారు భాగ్యవంతులు. వారు వారి బిడ్డలకుఁ బట్టువస్త్రములు గట్టి బంగరుసొమ్ములు పెట్టి పప్పులొడిగట్టి యాడుకొన విడుతురు. వారిని జూచి కుచేలు బాలురును దమ కట్టివి తెమ్మని తల్లిని బాధింతురు.

సీ. సన్నంపుఁజీర వాచ్ఛాదించుటయె కాని
తొడుగఁ గోకలు లేవు బుడుతలకును

బసినాఁడుకట్టిన పాలపూసలె కాని
    పెట్ట సొమ్ములు లేవు శిశువులకును
బిడికెఁడు బియ్యంబు సేసకంటినను కాని
    త్రాఁగఁ బాలును లేవు తనయులకును
దట్టంబులైన పత్రపుటంబులే కాని
    కుడువ గిన్నెలు లేవు కొడుకులకును
గీ. ఇగురుపొరుగుననున్న వారిండ్ల కెల్ల
వివిధమార్గంబులను సిగుల్ వీడఁగఁ
గుడిచి కట్టను శిశువుల గోయు లరసి
తల్లి యెట్లోర్చుఁ దం పేదతనమునకును.

సీ. పొరుగుపిల్లలతోడ పురుడున కేమైన
    నాటల కిమ్మన్న నాలసించుఁ
బప్పుబెల్లములకై బలిమాలి యేడ్చుచుఁ
    గొంగు వారీడ్చునఁ గుసరించు
పాలు వెన్నలకుఁగాఁ బ్రామిడి నడిఁ బోరఁ
    జన్నిచ్చి కౌఁగిట సంగ్రహించుఁ
బోగు లుంగరము లీపూఁటఁ గావలెనన్న
    మాపు చేసెద పలుమారు బొంకుఁ
గీ. కలిమిలేమి లెఱుంగక కడుసువగల
బిడ్డ లింపైన వస్తువుల్ వేఁడుకొనఁగఁ
గొంటుతనమునఁ బెమ్మచు గోఁగింపఁ
దల్లి యేమియు ననలేక తల్లడించు. (కుచేలోపాఖ్యా.)

ఈ విధముగ దారిద్ర్యభరంబునఁ దినఁ గూడను గట్ట కోకలును లేక యాఁకట నలయుచు వేదనపాలయ్యును, శీలవతి కావున నా పతి గుట్టుగ మలయుదు నేది యడిగిన భర్తమనంబు నొచ్చునో యని జంకుచు, నితరుల నడుగఁ గొంకుచుఁ, జింతాసాగరంబునఁ గ్రుంకుచుఁ, గాలము గడుపుచుండి యెట్టకేల కొకనాఁడు కూనల పోరాటంబు

పడఁజాల కారాటపడి విశ్రాంతికై యేకాంతంబునఁ గూర్చుండిన నిజకాంతు నుపాంతంబుఁ జేరి బాష్పాక్రాంత నేత్రాంతయై యక్కాంతి మెల్లన సవినయంబుగ నిట్లనియె.

ప్రాణేశ్వరా! ఒక్క మనవి. నా సాహసంబు క్షమించెదనని వాగ్దానంబుఁ జేసిన విన్నవించెద. భార్య తన యార్తి భర్తతోఁగాక మఱి యెవ్వరితోడ మనసువిచ్చి విన్నవించుకోఁగలదు. మీరు విరక్తుల రగుటయు సర్వదా భగవద్విషయంబులందు యింద్రియంబుల వర్తింపఁ జేయుటయు నెఱుంగనిదానగాను. ఇట్టి మీ రాలుబిడ్డల జంజాటంబు గాటంబుగఁ బాటింపమియు నెఱుంగుదు. అయినను మీరు భర్తగ నేను భార్యగ నగుట నా సుఖదుఃఖంబుల మీతోఁ దెలుప సాహసించితి. నాకుఁగా మిమ్మొకటియు యాచింపను నాకు విలువ గల వలువలుగాని యిమ్మైన సొమ్ములుగాని తెమ్మని పీడింపను. మీ మనఃపరీక్షకో నాకు శిక్షకో మీ కిందఱు బిడ్డలు జనించిరి. వీరికి భోగమ్ములు కుడువ ముడువ లేకున్నను వేళకుఁ గడుపారఁ బిడిచేఁడు కూడు, కట్ట బట్ట నిచ్చుటకు లేక యెంత వంతపడుచున్నదాననో మీ రెఱుంగనివారు కారు. అట్లుండియుఁ బరులవలె మీ రుపేక్షించి యూరక వేడుకచూచుచున్న నా గతియేమి? వీరి నెట్లు భరింతును? దుఃఖమెట్లు వారింతును? ఎన్నాళ్ళని వస్తులు పెట్టుదును. ఆఁకట మల మల మాఁడుచు శోషిల్లు బిడ్డలఁ జూచిన నా కడుపులో నెట్లుండును? కావున నోరులేని బిడ్డలయందును, నుండియుఁ బ్రయోజనము లేని నా యందును గనికరించి ప్రాఁతవారములకైన సహాధ్యాయు లగుట బాల్యస్నేహితుఁడైన వాసుదేవుని యాచించి సంసారంబు భారంబని తోఁపనీక చేయుఁడు. మనకాయన మతేమియు నీయ కున్నఁ గడుపారఁ దిననిచ్చినఁ జాలును. కూటికన్నఁ గోటికన్నట్లు. దయాళుండగు భగవంతుండు మిమ్ముఁ దప్పక యాదరించు. అతండు భక్తవత్సలుండుగదా. మిమ్మేల తిరస్కరించు. ఎటుక పిడికెఁడు ధనము. మీరు పూర్వపరిచితులరు. ఎట్టివారికైన నేఁడుట కష్టమని యెఱుంగుదు. గౌరవము యాచనాంతము. అయినను నది క్షుద్ర మానవ

విషయంబుగాని భగవద్విషయంబుగాదు. సంసారసాగరంబున హాల్లోహాలంబయిన జీవి సముదాయంబులు తమ మేలుగీళ్లు పరమేశ్వరుతోఁగాక మఱి యెవ్వనితో విన్నవించుకోఁగలవు. మన మనోగతంబు నివేదించినఁ బదపడి యాయన యియ్యనిండు, ఈయకపోనిండు సర్వాంతర్యామియు సర్వజ్ఞుండు నైన పరమేశ్వరునకు మన కష్టము తెలియదా? మనము చెప్పుకొనవలయునా? ఈ శిశువు లిట్టి చెట్ట లనుభవింపవలసిన విధి యుండుటచేఁ బూర్వకర్మవశమున మనకుఁ బుట్టిరి కాఁబోలు నని యనకుఁడు. అమ్మయయిన నడుగక పెట్టదు. దేహంబు దృఢంబుగ నుండినగదా భగవత్సేవయైన సాగు. తరణోపాయంబుగ భగవంతుఁ డిచ్చిన కరణకళేబరంబు నుపేక్షించుట ప్రత్యవాయంబగు. సంసారసాగర తరణంబునకు నీ దేహంబు తరణి. తరణి సుస్థువుగ నుండదేని నావికుం డెట్లు తీరంబుఁ జేరు. శరీరమాద్యంఖలు ధర్మసాధనమ్మని కలదుగదా? అతి సంచయం బకర్తవ్యంబు గాని శరీర ధారణంబునకు వలసినంత సేకరించుట దోషంబుగాదు. శారీరం కేవలం కర్మ కుర్వన్నాప్నోతి కిల్బిషమ్మని కలదుగదా? ఆశ్రితులఁ బోషింపమి దోషంబని దోషజ్ఞులు వాకొనుచుండఁ గడుపునఁ బుట్టిన బిడ్డల నుపేక్షించుట యెట్టిదో మీరే యరయుఁడు. వారికి ఱెక్కలు వచ్చువఱకు వారిని రక్షించు భారము మనయందు భగవంతుఁడే వైచెను. అది పరిహరింపఁ బోవునది కాదు. కర్తవ్యము. కర్తవ్యత్యాగము దోషావహము. ఐశ్వర్యంబు చేకూరిన మనస్సు భోగంబుల మరగునని భయపడకుఁడు. స్మరజనకు స్మరింపనీయని యైశ్వర్యంబు మన పగతులకును వలదు. అన్నమునకు దేహమునకు లంకె; కావునఁ బ్రాణము పోకుండుటకుఁ బూఁటపూఁట కింత యన్నము కడుపారఁ దినఁగలిగినఁ జాలు. వినా దైన్యేన జీవనమ్మనుట నేఁటిమాట కాదుగదా.

సీ. రూపింప నిర్మలరూపంబు లెడలించు
రక్తమాంసముల భారము లడంచు

సదోద్యోగములకునై యూహ చేరఁగ నీదు
మగల కింతులకును బగలుచేయు
బహుళంబులైన లోభంబు లుత్పాదించు
సూనృతవాక్యంబుఁ జూఱపుచ్చుఁ
జాల దురాశావిచారంబుఁ గల్పించు
మానంబుచెడి బతిమాలిపించు
గీ. సకలసౌఖ్యానంద వనమున కగ్నికీల
యతిశయాక్రాంత చింతావిహార భూమి
భూరిదుఃఖంబులకు నెల్లఁ బుట్టినిల్లు
ప్రజలకును లేమికంటెఁ బాపంబు గలదె. (కుచేలో)

అన్నట్లు దారిద్ర్యంబు మహాపాపకారణంబైనను దేనియందు భగవచ్చింత కలుగునో యట్టి పేదఱికంబు దూష్యంబుగాదుగాని కేవల దినదినోపవాసంబుల నర్ధపాద గ్రాసంబుల నాయాసపడువారికి భగవచ్చింతకు వలయు మనోదార్ఢ్యంబును గలుగదు. కావున మీరు శ్రీకృష్ణునికడ కేగి దేహయాత్ర సాగుమాత్రమైనఁ గొని తెండు. నేను మీ కీ విషయంబు స్మరణంబునకుఁ దెచ్చితిఁగాని యుపదేశించితినని తలఁపకుఁడు. అనిన భక్తాగ్రేసరుఁ డిట్లనియె.

సుశీలా! పండితురాలివలెఁ దర్కించియుఁ బామరురాలివలె బోధించితివి. బిడ్డల భరించు భారము నీయందు నాయందున్నట్లు పలికితివి. అట్లైన భగవంతునితోడ నేమిపని? భగవంతుఁడు మున్నుగ నాహారము సృజించియే పిదప భూతముల సృజించెనన్న వాక్యము వినవా? రాతిలోని కప్ప కాహార మెవ్వఁడిచ్చెను? బిడ్డలకుఁగాఁ దల్లులందు స్తన్య ముత్పత్తిచేసిన వాఁడెవఁడు? గర్భములోని శిశువునకుఁ బ్రాణరక్షణము నీవా కావించితివి? నీ ప్రయత్నముచేతనా శిశువు గర్భమున బ్రదికి ప్రాణముతో వెడలివచ్చెను? ఆయు రన్నం ప్రయచ్ఛతి యనఁగా వినమా? పూర్వజన్మమునఁ దా నొరుల కెంత యిచ్చెనో యామాత్రము దైవము తా నడిగిన నడుగకుండినఁ బ్రయత్నించినఁ బ్రయత్నింపకుండిన నూరనుండిన నడవినుండిన

దనకుఁ దత్తత్సమయంబునఁ లభింపఁజేయు. కావున ధనము లేదని వగచువాఁడు వెఱ్ఱివాఁడు. పెట్టినవారికేఁ బుట్టుటే సాక్షి. నీ బిడ్డలు పూర్వమునఁ బెట్టియుండి పుట్టిరా వారికిప్పుడు లేమిబాధ యేల గలుగు? వారిబత్తెము మనకు దొరకు నుపాయము భగవంతుఁడే చేయును. కృష్ణుఁడు స్నేహితుఁడని యాచింపుమంటివా ధనము యాచింపకుండుటచేకే లోకమునఁ బ్రాయికముగా స్నేహము నిలుచును. కృష్ణుఁడు భగవంతుఁడు గావున యాచింపుమంటివా కల్పవృక్షము నొద్దకుఁబోయి కసుగాయ యడిగినట్లు ముక్తిప్రదుండగు నమ్మహాత్ముని నశ్వరమగు నైశ్వర్యమేమిని యాచింతును? ఎటుచూచినను నీబోధ సాధువుగాదు. కాని యొకటి యంగీకార్యమై యున్నది. భగవద్దర్శనమునకై పొమ్మనిన నీ మాట శ్లాఘ్యమై పాటింపఁదగి యున్నది. ఆ కార్య మొనర్చెదను. రాజులయొద్దకు, దైవమునొద్దకు, గురువునొద్దకు, గర్భిణీస్త్రీలయొద్దకు, బాలురయొద్దకు రిత్తచేతులఁ బోరాదు. కృష్ణుఁడు రాజు దైవము గురువు కావున రిక్తహస్తముల నేమని పోదును? అనిన నమ్మహాభాగ మహాత్ముల దర్శనంబు వృథాపోదు. భగవంతుఁడు మోక్షకాములకును భుక్తిముక్తులు రెండు నొసంగునని పెద్దలు చెప్పుదురు. భగవద్దర్శన మేల వృథపోవునను చుఁ దాను సేకరించియుండిన యడుకులు గొంచెము తెచ్చి శతచ్ఛిద్రమైన యాయన వస్త్రపుఁగొంగునఁ గట్టిగ మూటగట్టెను.

కుచేలుఁడును సంతోషముతో బయలుదేఱి నిరంతర శ్రీకాంతచింతాపరుండై నానాగ్రామ పట్టన పక్కణంబులు గడచి చనిచని ద్వారకఁజేరి కృష్ణమందిరద్వారంబు దర్శించి మహాజన సంకులంబైన యీ నగరెట్లు చొరగలుగు? నీ వెవ్వరవని ప్రశ్నించువారి కేమి బదులిడుదు? కృష్ణమిత్రుండ నన నన్నెవ్వరు విశ్వసింతురు? నాయట్టి దరిద్రుని లోపల నెవ్వరు విడుతురు? అంతఃపురంబున నున్న భగవంతుని దర్శనంబు నాకెట్టు లభించును? కృష్ణదర్శనలాలసుండనై యరుదెంచితిఁగాని యిందలి కష్టంబు లాలోచింపనైతినని విచారగ్రస్తుండై నడువీథి నిలువఁబడియుండె. సర్వజ్ఞుండైన హరి యాయన రాక

యెక్కింగి సౌధాంతరంబున హంసతూలికాతల్పంబున రుక్మిణీదేవితోడి సల్లాపంబులు చాలించి తటాలునఁ బానుపు దిగనుఱికి శీఘ్రగమనంబునఁ బాదచారియై పాదుకలైన ధరింపక పైవలువ జాఱుచుండ సిగముడి వీడుచుండ నవీథికిఁ బాఱుదెంచి యందు దీనవదనుండై నిలువంబడియుండు సుశీలుఁ గుచేలుఁగాంచి యన్నా కుచేలా! యని బిగ్గ కౌఁగిలించి యానందాశ్రువుల నతనిమేని గడుగుచుఁ గేలు పట్టుకొని మెల్లగ లోనికిఁ దోడితెచ్చి యా ధూళిధూసరితగాత్రుని నాటి రుక్మిణీతల్పంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టి తానే యర్ఘ్యంబు పాద్యంబు తెచ్చి సమర్పించి చరణంబులు కడిగి యా నీరంబు తన శిరంబునఁ బ్రోక్షించికొని పచ్చకప్పురము లోనగు పరిమళవస్తువుల మెదపిన చందనం బలంది మాల్యంబు లర్పించి ధూపదీపంబు లొసఁగి యిట్లు దేవోపచారంబు లాచరించి ప్రక్కన కూర్చుండి కుశలప్రశ్నంబు గావించుచుండఁ బతిహృదయం బెఱింగిన రుక్మిణియుఁ గేల వింజామర ముఁగొని కంకణములు ఘల్లుఘల్లుమనుచుండఁ జర్మముగప్పిన యెముకలగూడగు నా బక్కపేదబాఁపనికి వీచుచుండె. బలువు గౌరవము పసులకేకాని బాఁపలకుఁగాదు. మాంసలులై మదించిన కుక్షింభరి బ్రాహ్మణులకంటె జపతపోవ్రతానుష్ఠానపరులై మితాహారులై కృశులైన బ్రాహ్మణులే యెక్కువ పూజ్యులు.

బక్కచిక్కి తెల్లపాఱి యెమ్ములు బయటఁబడి కట్ట వస్త్రము లేక తలమాసి యొడలు మాసియుండు నా దరిద్రుని కిట్లు కృష్ణుండుపచరించుటగాంచి యంతఃపురమదిరాక్షు లెల్లరు నబ్బురపోయి యిదియేమి వింతయని ముక్కున వ్రేలిడి చూచుచు నిట్లనిరి ఆహా! యీ బికారి బాఁపఁ డెంతి పుణ్యాత్ముఁడో, యెంత భక్తుఁడో, సాక్షాల్లక్ష్మియగు రుక్మిణీదేవితో సరససల్లాపము లాడుచుండిన యీ కృష్ణుఁడటు లేగి వీథిలోనికిఁ బోయి నమస్కరించి జ్యేష్ఠ భ్రాతనుబోలెఁ గౌఁగిలించి యాదరించి తోడితెచ్చి దేవోపచారంబులఁ బూజించుచున్నవాఁడు. దీనివలన బ్రాహ్మణుని భక్త్యతిశయము శ్రీకృష్ణుని భక్తవాత్సల్యాతిశయము స్పష్టమయ్యె. భగవంతుఁడు మనః పారి

శుద్ధ్యమును నచంచల భక్తిని మెచ్చునుగాని విలువగల వలువలను చామరతోపకరంబులగు వేషంబులను బెదవులనుండి వెడలు భాషణములను గులుకులఁ దళుకుల బెళుకులను శుష్కోపచారములను మెచ్చువాఁడు గాఁడు. అని యనేకవిధంబుల వారు వారి నిరువురఁ బ్రశంసించుచుండిరి.

ఇట్లు తమోత్తమ మార్గంబున హాటకచేలుండు కుచేలుం బూజించి యాయన కేలు తన కేలం బట్టుకొని తమ గురుకులవాస సమయంబున జరిగిన వృత్తాంతంబు ప్రస్తావించుచు భక్తప్రవరుండగు నవ్విప్రవరుతో నిట్లనియె.

ధరణీసురావతంసమా! గురుని శాంతవాసంబు సాంతంబు చేసితివి. యథాశక్తి గురుదక్షిణయు నర్పించితివి. ఆవల నీవు గృహస్థాశ్రమంబు నంగీకరించితివా? విద్యాభ్యాస సమయమందే నీ చిత్తంబు కామాయత్తంబు గాదనియు గృహారామక్షేత్రాదులందు నీకుఁ బ్రీతి లేదనియు నెఱుంగుదు. అయినను గృహస్థాశ్రమం బంగీకరింప నర్హముగదా! జితేంద్రియులగువారు గృహస్థులైయుండియుఁ గామాసక్తులుగాక విషయములకు లోపడక నావలె లోకంబునఁ బ్రవర్తింపఁ జేయ గృహస్థులవలెఁ గర్మములఁ జరింతురు. దానివలన వారి కే హానియు లేదు. అదియే నిరపాయంబైన యుపాయంబు.

కావున సత్కులప్రసూతయు, గుణవతియు, గురుజన శిక్షితయు నగు కాంతను వివాహమాడితివా? అన్నా నీకెందఱు బిడ్డలు! బిడ్డల జంజాటంబున మా వదినె నిన్నరయకుండదుగదా? నీ జపతపంబులకుఁ గొఱంతలేకుండ నింట నన్నియు వేళకు సమకూర్చుఁగదా. అతిథి నభ్యాగతుల నాదరించునా? నా వదినె కెన్నఁడైన నా ముచ్చటలు ముచ్చటింతువా? నా కుశలం బరయ నెన్నఁడైన నా వదినె బోధించునా? అన్నా! గురుకులవాసంబునఁ గాదే యెఱుంగదగిన వెల్ల దెలియఁ జేయుఁగు. దానివలనగదా సంసారమునుండి తరించుట. అట్టి మన గురుకులవాసంబు నింకను స్మరింతువా? పురుషునకు గురువులు మువ్వురు. శరణకళేబర దాతయగు తండ్రియు, వేదాధ్యాపకుఁ

డగు నుపాధ్యాయుఁడును, బ్రహ్మజ్ఞానోపదేశకుఁడగు నాచార్యుఁడు, ఈ ముగ్వురిలో మొదటివానికంటె రెండవవాఁడును, రెండవవాని కంటె మూఁడవవాఁడును శ్రేష్ఠుఁడు. మూఁడవవాని నన్నుఁగాఁ దలంపుము. బ్రాహ్మణోత్తమా!

వర్ణాశ్రమముల నుండువారికి లోకంబున గురురూపి యగు నాచే నుపదేశంబునొంది సంసారసాగరంబును సుఖంబుగఁ దరించు వారే బుద్ధిమంతులు. గురుపూజచే నేను సంతోషించునట్లు యజ్ఞాచరణములచేతను నుత్తమకులీనతచేతను నుపవాసాది వ్రతములచేతను, నింద్రియ నిగ్రహముచేతను సంతోషింపను. నన్ను సంతోషింపఁజేయు గురుశుశ్రూషకంటె మేలగు ధర్మంబు లేదు. ధరామరోత్తమా! గురుభార్య యాజ్ఞాపింప మన మిరువురము కట్టెలకై యకాలమున నడవికిఁబోవుటయు, సందు నుఱుముల మెఱుములతోడి పెద్దగాలి వానలోఁ జిక్కికొనుటయు, సూర్యుఁడస్తమింపఁ జీకట్లు గ్రమ్ముటయు భూమియంతయు మిట్టపల్లము తెలియరాకుండ జలమయమై యుండుటయుఁ జీఁకటిచేతను గాలిమబ్బులు గ్రమ్ముటచేతను దిక్కు తెలియక యొకరిచేతు లొకరు పట్టుకొని జడివానలోఁ దడియుచు ద్రోవ డొంక వాఁగువంక మిట్టగుట్ట ముండ్లుగండ్లు మిన్నుమన్ను తెలియక తిరుగుచుండ సూర్యోదయమగుటయు మన గురువు సాందీపని మెఱింగి మనల వెదకికొనుచు శిష్యులారా శిష్యులారా యోరికృష్ణా యోరీ కుచేలా యని యఱచుచువచ్చి చలిచే వలఁబడి గజగజ వడఁకు మనలఁ జూచి జాలిగొని బిడ్డలారా! మాకై మీరెంత కష్టపడితిరి. సర్వ ప్రాణులకు నన్నిటికంటెఁ దమప్రాణము శ్రేష్ఠము. అట్టి దానిని నాయందుగల భక్తిచే ననాదరించితిరి. సచ్ఛిష్యులు గురువునకుఁ బరిశుద్ధమనంబుల నాత్మార్పణముచేయుటే కర్తవ్యము. ద్విజోత్తములారా! మీయెడ సంతుష్టుండ నైతిని. మీ మనోరథములన్నియు సఫలము లగుఁగాక. నావలన మీరు గ్రహించిన వేదములు మీ కుభయ లోకములందును సారవంతములై ఫలించునుగాక యని పలికెనుగదా.

గురువునింట మనమున్నప్పు డిట్టికార్యము లనేకములుచేసి యిహపర తారకంబైన గుర్వనుగ్రహంబు పడయుట స్మరింతువా? అనినఁ గుచేలుం డిట్లనియె

జగద్గురూ! దేవాదిదేవా! సత్యసంకల్పుఁడవైన నీతోడ గురుకులవాసంబుచేసిన మా బోంట్లకుఁ గొఱంత యేదిగలదు? వేదమయరూపివై పురుషార్థముల కుత్పత్తిసాధనమై యుండు నీకు గురుమందిరవాసం బభినయమాత్రంబు అదియును మా పాటివారల కోరికలఁ బూరించుటకే యనిన సర్వభూతమనోజ్ఞాతయగు యదునేత కృష్ణుండు సంతసిల్లి నవ్వుచు సరససల్లాపంబులు గావించి యిట్లనియె.

అన్నా! రాకరాక యిన్నాళ్ళకు నన్నుఁజూడ భ్రాతృవాత్సల్యంబున వచ్చితివిగదా. పెద్దల పిన్నలయొద్దకు రిక్తచేతుల వత్తురా! నీ యింటనుండి వచ్చునప్పుడు నాకేమి తెచ్చితివి. నాయందుఁ బ్రీతిఁగల మా వదినె నిన్నూరక పంపియుండదుగదా! ఏమి తెచ్చితివి? తెమ్మ, నాకిమ్ము. పత్రమో, పుష్పమో, ఫలమో, జలమో యేదియో తమకుఁ గలిగినది భక్తితో నిచ్చినదే నాకు సంతోషకరముగాని యహంకారయుక్తులై పదికోట్లిచ్చినను దాన నా మానసంబు రంజింపదు. అని యడిగిన శ్రియఃపతికిఁ పిడికెఁ డడుకుఁ లే నేమని యిత్తునని సిగ్గుపడి తలవాంచి కుచేలుఁ డూరకుండె.

సర్వభూతాత్ముఁడై సర్వసాక్షియైన భగవంతుఁ డాయన రాకకుఁ గారణం బెఱింగి యితఁడు పూర్వంబున మోక్షార్థియై నన్ను భజించెఁ గాని యైశ్వర్యంబు గోరి భజించినవాఁడు గాఁడు. అయినను భార్య పనుపున నితఁడు నన్నుఁ జేరవచ్చెను. ఆమ్మహాపతివ్రత తలంపు వ్యర్థపఱుపరాదు, దేవతాదుర్లభంబైన మహైశ్వర్యంబు వీరికిఁ బ్రసాదించెదను గాక యని సంకల్పించి యన్నా! నాకేమి తెచ్చితివన్న మిన్నకున్నాఁడవేమి? యని నయములు పలుకుచుఁ బ్రియమునఁ నాయన కట్టిన చేలంబు శోధించి కొంగున గట్టిగ ముడివేయఁబడిన యడుకులం గాని యన్నా! యడుకు లనిన నాకెంత ప్రీతి యనుకొంటివి. నాకుఁ బ్రీతికరమైన పదార్థమే తెచ్చితివి మెచ్చితినని చెప్పుచు

నొక పిడికెడెత్తి నోరఁ బోసికొని నమలి మ్రింగి బలేబలే యెంత రుచ్య మెంత రుచ్యమని రెండవసారి యింకఁ గొన్ని చేతనెత్తికొనెను. ఇంతలో సాక్షాల్లక్ష్మియగు రుక్మిణీదేవి వారించి తిననీయక విభుని హస్తముఁ బట్టుకొని పరబ్రహ్మమూర్తీ! యీయనకు సకలైశ్వర్యము లీయ నీ విప్పుడు తినిన పిడికెడటుకులే చాలును. అవి నీకు సంతోషము గలిగించుటచే నీయన కైహికాముష్మికములు ఫలించెను. అని యా దేవి యటుకులు తిననీయదయ్యె. ఆ బ్రాహ్మణుఁడును నా రాత్రియంతయుఁ గృష్ణునింటనే భోజనపానాదు లొనర్చి సుఖించి తన్ను స్వర్గలోకస్థువలె భావించుకొనుచుండెను.

ఉదయంబగుటయుఁ గృష్ణుం డా బ్రాహ్మణు వినయవాక్యంబుల సంతోషపఱచి పయనింపఁజేసి కొంత దవ్వు తోడవచ్చి సాగనంపె. కుచేలుండును దన సఖుచే ననుజ్ఞపడసి, స్వగృహంబునకై మరలె. తన మిత్రుఁడు తనకేమాత్రము ధనమీయక యూరక పంపినను గుచేలుండు సిగ్గుచే యాచింప నొల్లఁడయ్యె. స్నేహిత దర్శనము కలిగెఁగదా యదియే చాలునని సంతోషించుచుఁ దనలో నిట్లు తలపోసె.

ఆహా! బ్రహ్మణ్యదేవుఁడైన శ్రీకృష్ణుని బ్రాహ్మణపక్షపాతంబు నేను గనులారఁ గనఁగలిగె. లక్ష్మీసమాశ్లిష్టుఁడగు నమ్మహానుభావుఁడు శుష్కదరిద్రుఁడు, ధూళిధూసరితగాత్రుఁడు నగు నన్ను శంకింపక గాఢంబుగఁ గౌఁగిలించెఁగదా! శ్రీవిముఖుఁడు పాపీయుఁడు నగు నే నెక్కడ? శ్రీనివాసుఁడు నపహతపాప్ముఁడు నగు కృష్ణుఁడెక్కడ? ఆయన బ్రాహ్మణవంశసంభవుఁడ నని యిరుచేతులఁ గౌఁగిలించెఁగదా. అంతియకాదు నిజాగ్రజు నాదరించినట్లు నన్ను నాదరించుటే కాక తన మహిషియగు రుక్మిణీదేవిపాన్పుపై నన్నుఁ గూర్చుండఁ జేర్చి గాసివడిన నాకు సేదదీఱ నామె చేతనే వింజామరలు వీచించెను. అంతియకాదు. ఆ దేవదేవుండు నా పాదంబులు పిసుకుట లోనగు కార్యములచేఁ బరమ శుశ్రూష గావించి దేవోపచారంబుల నన్నుఁ బూజించెను. ఇహలోక సంపదలకును, స్వర్గాపవర్గములకును,

సర్వయోగ సిద్ధులకును దదీయ చరణార్చనంబె మూలము. దరిద్రు నకు సంపద లొసంగిన విషయసుఖంబుల మరగి తన్ను మఱచునని తలఁచి యా సర్వలోక శరణ్యుండు కనికరంబున నా కైశ్వర్య మొసఁగఁ డయ్యె అని యిట్లాలోచించుచు నా బాడబుండు సూర్యచంద్రాగ్ని తేజంబున విరాజిల్లు తనయిల్లు డాయనేగె కుచేలునకు శ్రీకృష్ణుండు చేయు మహోపచారములం గాంచి యీ నిఱుపేద పాఱున కెంత ధనమిచ్చునో యని వేచియున్న శుద్ధాంతకాంతా సంతానంబు రిత్త చేతులఁబోవు నాయనను జూచి ఛీ ఛీ కృష్ణుఁ డుత్త మోసగాఁడు. శుష్కాలాపములు, శూన్యహస్తములు. కాళ్ళతీపులు వోవఁ బది దినాలపాటుంట నుంచుకొనినవాఁడు గాఁడు. ఆయనకుఁ బదికాసు లిచ్చిన నీయనకేమి దారిద్ర్యము వచ్చునో యేమియు నిచ్చిపంపిన వాఁడు కాఁడని పలుకుచుండిరి.

విచిత్రోపవనోద్యానముల చేతను, మనోహరారావంబులు దిగంతంబులంటఁ గూయు శకుంతంబుల చేతను, వికసితకువలయ కమలకహ్లారోత్పలవారంబులగు కాసారంబుల చేతను, నానావిధ భూషణ భూషితులగు యోషాపురుషుల చేతను నల్లసిల్లు తన పల్లెం దిలకించి కుచేలుం డిదియేమి యిది యేనగరము; దారి దప్పితినా ? యిది యిట్లగుటకుఁ గారణ మేమని గవని వాకిట నిలిచి యాలోచించు చుండె. దేవతుల్య నరనారీసంఘం బాయనను గీతవాద్యంబుల తోడఁ బురంబులోనికిఁ దోడితెచ్చిరి. పతిరాక విని మహాపతివ్రత యగు నాయనసతి నాహ్లాదమ్మైయాయన గృహంబునుండి శీఘ్రం బుగ బయలుదేఱి యాయన కెదురుగవచ్చి చూచి ప్రేమాతిశయం బున నానందాశ్రువులు రాలఁ గన్నుదమ్ములు మోడ్చి బుద్ధిచే నమస్కరించి మనస్సుచేఁ గౌఁగిలించె. విమానారూఢ నిర్జరివలె శోభిలుచు నానా పరిష్కార హారిశరీరలగు దాసికలు సేవింప వారి నడుమ వెలుఁగు తన భార్యను జూచి కుచేలుండు విస్మితుఁడయ్యె. ఆయమ వాకొనిన యదంతం బంతయు విని యిది శ్రీకాంతు కరుణా ప్రభావంబని తలఁచి యాయన యామెతోడ నింద్రభవనంబుం బోలి

యనేక రత్నస్తంభముల నొప్పారు నిజగృహంబును మనోవికార రహితుండై ప్రవేశించె

ఇట్లు ప్రవేశించి పాలమీఁగడలఁబోలు శయ్యలును, దంతంబు పొదిగిన బంగారు పరికరంబులును, హాటకస్తంభంబుల పర్యంకంబులును, జాళువాపిడుల వింజామరలును, బైఁడిపీఁటలును, మెత్తని పట్టు తలగడలును, మంచి ముత్తియపు ఝాలరుల మేలుకట్టులును, స్వచ్ఛ స్ఫటిక కుడ్యంబులందును మరకత స్తంభంబులందును వెలుంగు రత్న దీపంబులును గీలుబొమ్మలును, మఱియు సమస్తసంపదల దీపించు గృహంబును జూచి యచంచలుఁడై యాకస్మికముగ వచ్చిన సమృద్ధిం గూర్చి యా బ్రాహ్మణుం డిట్లు వితర్కించెను.

సత్యము సత్యము. నిర్భాగ్యుఁడును నిత్యదరిద్రుఁడును నగు నాకీ మహైశ్వర్యము కలుగుటకుఁ గృష్ణదర్శనంబు తక్క వేఱొకటి కారణము కాదు. జనులు నిద్రించు సమయంబునఁ భూరివృష్టిఁ గురియించు పర్జన్యునివలె భగవంతుఁడును యాచకులకు సమక్షమున నేమియుఁ జెప్పక మహైశ్వర్యంబు లొసంగు. భక్తుఁడు తనకిచ్చినది కొంచెమైనను గొప్పయనియు దాను వారికి దండిగనిచ్చినను గొంచెమనియు భగవంతుఁడు తలంచుచుండు, ఆ కారణంబునఁగదా యొక పిడికెఁ డటుకులు నావలన గ్రహించి యింతటి యైశ్వర్యంబు నొసంగె. నాకిఁక జన్మజన్మమందును నాయనయందే ప్రీతియు నాయన దాస్యంబును నాయనతోడి మైత్రియు మహానుభావుఁడై సర్వసద్గుణాలయుఁడైన యాయన భక్తులతోడి సాంగత్యమును గలుగును గాక. ధనవంతులు మదోన్మత్తులగుట చూచి భక్తులకు శ్రీపతి యైశ్వర్య రాజ్యభోగంబు లొసంగఁడు తనయందు నాకంతటి భక్తి కుదురమిచేఁ గాఁబోలు నాకీ యైశ్వర్యంబు నొసంగె. నా కా తీర్థపాదు పాద భక్తియే కలుగునుగాక. ఐశ్వర్యంబు నన్ను మత్తునిఁ గావింపకుండును గాక. అని తలఁచుచు విషయాసక్తుఁడు గాక మనంబు హరిపై నిలిపి సంపద లనుభవించె. దేవదేవుండును యజ్ఞపతియుఁ బ్రభువు నగు శ్రీహరికి బ్రాహ్మణులే దైవము ప్రభువులు గాని

తదితరముగాదు. అపరాజితుండగు నారాయణుండు భక్తపరాధీనుండగుట గాంచి యా బ్రాహ్మణుండు భగవంతునియందు మనంబు నిలిపి తద్ధ్యాన వేగంబున బంధము లూడందన్ని పరమపదంబు బ్రాపించె. బ్రహ్మణ్యదేవుండైన భగవంతుని బ్రాహ్మణ వాత్సల్యంబుఁ దెలిపెడి యీ చరిత్రంబు పఠించువారికి భగవద్భక్తి కుదురును. కర్మ బంధములు వదలును.

—• శ్రీకృష్ణార్జునులు మృతబ్రాహ్మణశిశువులఁ దెచ్చుట •—

ద్వారవతీపురంబునఁ గాఁపురంబుండు నొక బ్రాహ్మణ స్త్రీ కుమారుం బ్రసవించె. ఆ శిశువు నేలమీఁదం బడినంత మాత్రమున మరణించె. ఇట్లు విగతాసువైన యా శిశువు గొనివచ్చి యా బ్రాహ్మణుండు రాజగు నుగ్రసేను గృహద్వారంబు మొగసల వైచి యయ్యో బ్రహ్మద్వేషియు శఠుఁడు లుబ్ధుఁడు నజితేంద్రియుఁడు నగు రాజాధముని దోషంబున నా కుమారుండు మరణించె. * హింసావిహారుఁడు, దుశ్శీలుఁడు, నజితేంద్రియుఁడు నగు రాజును గొలుచు ప్రజలు దరిద్రులు నిత్యదుఃఖితులునై నశింతురని విలపించి యింటికేఁ జనియె. ఈ విధముగ నెనమండ్ర బిడ్డలను దెచ్చి రాజద్వారంబున వైచి మీఁదఁ జెప్పిన వాక్యములే చెప్పుచు నేడ్చుచుఁ బోవుచుండె. తొమ్మిదవసారియు మునుపటియట్టులే మరణించిన శిశువును దెచ్చి కృష్ణుసమీపంబుననుండు నర్జునుండు వినుచుండఁ బూర్వగాథలనే పలికి యా ప్రేతము నందు వైచి విలపించె.

అది విని పాండవేయుండు బ్రాహ్మణుతో నిట్లనియె. బ్రాహ్మణోత్తమా! యేల వాపోయెదవు? నీవు వసించు నీ పురంబున విల్లు పట్టెఁడు మగవాఁడు లేఁడా? వీరందఱు రాజబంధువులు. సత్రపుఁ

* ప్రభువులు చేయు పాపములవలననే రాష్ట్రమున శిశువులు మరణింతురని శాస్త్రము. రామాయణమునందును "రామస్య దుష్కృతం కించి । న్మహదస్తి నసంశయః । యదాహి విషయస్థానాం । బాలానాం మృత్యురాగతః" రాజు లేపాపము చేసినఁ బ్రజలశిశువులు మరణింతురో యని యిందుఁ బేర్కొనఁబడెను.

కూటికై గుంపుగూడిన బ్రాహ్మణులు ధరామరా! భార్యాపుత్ర ధన యుక్తులై బ్రాహ్మణు లే రాజుల రాజ్యంబున దుఃఖింతురో వారు రాజులుగారు. పొట్టకూటికై నటులవలె రాజవేషములు ధరించి చరించు వారు.* బ్రహ్మర్షీ! కడచినదేమో కడచెను. ఇంక నీకు జనించు శిశువును నేను రక్షించెదను. రక్షింపనైతినేని ప్రతిజ్ఞాభంగమున నైన పాపంబుపోవ నే నగ్నిం బ్రవేశించెద. సంతాపింపకు మనిన బ్రాహ్మణుం డిట్లనియె. అయ్యా! నీ వెవఁడవు? బలరామకృష్ణ ప్రద్యుమ్నులు ననిరుద్ధుఁడు లోనగు నప్రతిహత రథులు మహా ధనుర్ధరులు కాపాడఁజాలనివారిని నీవేమి రక్షింపఁగలవు? జగదీశ్వ రుల కసాధ్యమైనదాని నేను జేసెదనని మూర్ఖత్వముననో యజ్ఞాన ముననో పలికితివి. ఇట్టి బాలిశవాక్యములు మేము నమ్మఁజాల మనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

బ్రాహ్మణా! నేను బలరాముఁడనుగాను, కృష్ణుఁడనుగాను, ప్రద్యుమ్నుఁడనుగాను, అనిరుద్ధుఁడనుగాను. దర్శనమాత్రంబున గండుమీఱిన దండిపగతుర గుండెలు ఖండంబులు గావించు గాండీ వంబను కోదండంబు ధరించు నర్జునుండను. మూఁడుకన్నులవాని మెప్పించి నా బలపరాక్రమంబు లనుదుగఁజూచి యవమానింప కుము. దుర్భరంబగు యుద్ధంబున మృత్యువును జయించి నీ యర్భకులఁ గొనివచ్చెద నమ్ముము. అని నమ్మఁబలికిన నమ్రహీనసుతుం డాతని మాటలు విని విశ్వసించి విశేషసంతోషంబున స్వగృహంబున కరిగె. ఆవల నొక యేఁడగుగ మరల నా ద్విజోత్తముని పత్నికిఁ బ్రసవ కాలంబయ్యె. అది యెఱింగి బ్రాహ్మణుం డర్జును కడ కేగి యర్జునా! యర్జునా! నా భార్యకు మరలఁ బ్రసూతికాలం బాసన్నంబయ్యె. రమ్ము రమ్ము. రక్షింపుము రక్షింపుము

---

* కృష్ణుఁడు రక్షింపఁడయ్యెనని యాయానను నుదాసీనపఱిచి పలికిన వాక్య మిది. కృష్ణుండు రక్షింపకుండుటకుఁ గారణము ముందుఁ జెప్పఁబోవు భగవదుద్దేశము తెలివేత్త తెలంపులోడనే

అనిన నమ్మాట లాలించి గాండీవకరుండై కృష్ణసహితుండై యాఖండలనందనుం డా ధరణీబృందారకు మందిరంబున కమందగతిం జని యాచమించి శుచియై మహేశ్వరు నుద్దేశించి నమస్కరించి * గాండీవంబు సజ్యంబు గావించి దివ్యాస్త్రముల స్మరించి పురిటింటికిం బదివైపులఁ గ్రిందమీఁద నన్నివైపుల శరపరంపరలచే నానాస్త్రములచేఁ బంజరము గూఁటివలెఁ గట్టెను. అంత నా బ్రాహ్మణి కుమారుఁ బ్రసవించె. శిశువు నేలఁబడి విలపించె. మరణించె. దేహంబైన గానరాకపోయెను.

అంత నా బ్రాహ్మణుండు కృష్ణుండు వినుచుండ నర్జును నుద్దేశించి యిట్లు వచించె. అయ్యో యేమి నా యవివేకము. పందుని ప్రగల్భోక్తులను నేనును నమ్మితినిగదా. ఎవఁడు వీఁడు? రాముఁడా కృష్ణుఁడా ప్రద్యుమ్నుఁడా యనిరుద్ధుఁడా? అట్టివారు రక్షింపఁజాలని వానిని వీఁడా రక్షింపఁగలఁడు. ఛీ యర్జునా! మృషావాదీ! ఛీ యాత్మశ్లాఘీ! నీకఁట ధనువఁట దానినెందైనఁ దగులఁబెట్టరాదా? భారమాత్రప్రయోజనంబైన యా కట్టెమోపు మోఁతచేటల మోసికొని తిరిగెదవు? ఛీ ఛీ వీఁడట దైవోపహతులై మృతులైన వారినఁట మరలఁ దెచ్చునఁట. అని నిందించు నతని వాక్యంబులు వీనుల సూదులవలె నాటిన నర్జునుండు యోగవిద్య నాశ్రయించి సంయమనీపురంబున కరిగి యందు విప్రబాలుఁ గానక యీశాన్యంబుమాని ♦ వరుణాది దిక్పాలక లోకంబులకుఁ బాతాళంబునకుఁ జని యెందును గందుగానక కుందుచు ద్వారక కరుదెంచి ముకుందుఁగని ప్రతిజ్ఞా

---

* శిశువుల రక్షింపఁ గృష్ణునకు శక్తిచాలదనియు నాయనను స్మరించి ప్రయోజనము లేదనియుఁ బాశుపతాస్త్రము దన కిచ్చి తనయందుఁ బ్రీతిగల శంకరుఁడే వచ్చునని యర్జునుఁడు దలఁచెను. ఆ కారణముచేతనే లోకపాలకుల లోకములకుఁ బోవునపుడును గృష్ణుతో నాలోచించినవాఁడు కాఁడు. ప్రథమకార గర్వ మణుఁగనిమ్మని కృష్ణుఁడూరక చూచుచుండెను.

♦ తనయందుఁ బ్రీతిగల శివుఁడు తన కహితమైన కార్యము చేసియుండఁడను తలంపున వచ్చుటకుఁ బోలేదు

భంగంబయ్యె. ఇఁక జీవింపనొల్ల. అగ్నిప్రవేశంబు గావించెదనని తత్ప్రయత్నంబుననున్న యతని నివారించి కమలాక్షుండు నాతోడ రమ్ము. నీకు విప్రకుమారు నిప్పించెద. అగ్నిని బ్రవేశించిన నిన్ను దూషించు జనులే మఱి కీర్తి శాశ్వతంబుగఁ గొనియాడుదురు. అని బోధించి మహేశ్వరుండైన కృష్ణుండు దివ్యంబులైన శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్పవలాహకంబులను నశ్వంబులు పూన్చిన రథంబెక్కి పడమటి దిశగా నరిగి సప్తసప్తగిరులుగల సప్తద్వీపముల సప్తసింధువుల లోకాలోక పర్వతమును దాఁటి చని మహాతమంబునఁ బ్రవేశించె. ♦

ఇట్లు గాఢాంధకారమునఁ బ్రవేశింప నా యశ్వంబులు మార్గంబు తెలియక యూరకనిలఁబడుటయు మహాయోగేశ్వరేశ్వరుండగు కృష్ణుండు సహస్రాదిత్యసంకాశంబైన తన చక్రంబును మున్ను పనిచె. ప్రవేశింపరానిదియు భయంకరమైనదియై, మిక్కిలి యపారమైనదియు భగవత్కల్పితమైనదియు నగు తమస్సునందు * శ్రీరఘురామ శరంబులు నా శరసమూహంబులఁ జొచ్చినట్లా సుదర్శనంబు చీఁకట్లు విరియింప నా చక్రంబు చనుమార్గంబున గుఱ్ఱంబులు నడిచె. అర్జునునకుఁ జీఁకటియందు వ్యర్థములైన కన్నులా మహాతేజంబును జూడఁజాలమి వెలుఁగునందును వ్యర్థంబులగుటయు నతండు రెండు కన్నులను మూసికొనియె. ఆవల నయ్యశ్వంబులు బలిష్ఠమహావాయు తాడితంబులై రేఁగు పెద్దపెద్దయలలచే నలంకరింపఁబడిన జలంబులఁ జొచ్చి చనలఁ జనుటయు నందు మణిస్తంభసహస్రశోభితంబగు దివ్యభవనం బొండు గాననయ్యె. అందు వారు మిగుల భయంకరుండు ననంతుండు నద్భు

♦ సంకల్పమాత్రముచేతనే బ్రాహ్మణపుత్రులఁ దెప్పింపఁగలిగియు దన్నుకర్తఁ డని తలఁచి యుదాసీనభావంబు వహించిన యర్జునునకు యోగేశ్వరేశ్వరుండైన కృష్ణుండు నిజ మహిమాదులఁ బ్రకటించి యతని మనోమాలిన్యంబు పోఁగొట్ట నిట్టి లోకములఁ ద్రోవుచున్నాఁడు.

* ఈ లీలయందు బుద్ధిమంతులు ఆదిత్యవర్ణం తమసస్తుపారే । తమసః పరస్తాత్ ఇత్యాదుల ననుసంధించి విశేషార్థంబు తత్త్వంబు చాల గ్రహింపఁదగి యుండును. ఇందలి విశేషణములను సార్థకముగ నన్వయించుకొనవలయును.

తుండు సహస్రశిరఃఫణామణిమరీచిరింఛోళీవిభ్రాజమానుండు, ద్విసహస్రలోచన భయంకరుండు శ్వేతపర్వతనిభుండు నీలకంఠజిహ్వాభిశోభితుండు నగు శేషుని భోగంబను సుఖాసీనంబున నాసీనుండైన విభు, మహానుభావు, పురుషోత్తమోత్తము,♦ సాంద్రాంబుదాభు, పీతవాసుఁ, బ్రసన్నవదను, రుచిరాయతేక్షణు, మహామణివ్రాత కిరీటకుండల ప్రభాపరిక్షిప్తసహస్రకుంతలుఁ, బ్రలంబచార్వష్టభుజుఁ, గౌస్తుభ శ్రీవత్సలక్షణు, వనమాలావృతుండై . నందసునందముఖపార్షదులును, మూర్తులు ధరించిన శంఖచక్రగదాఖడ్గ చర్మ శరచాపపాశంబులును, హ్రీ శ్రీ కీర్తి జయాదిశక్తులుఁ గొలువ ద్విపరార్థాంతముల ముక్తులైన బ్రహ్మలు సేవింప నలరారు శ్రీమన్నారాయణుఁ గాంచి కృష్ణుండు నమస్కరించె.§ అర్జునుండు భయకంపితగాత్రుఁడై యంజలి జోడించె.* అంతఁ బరమేష్ఠులకుఁ బ్రభుండైన భగవంతుండు గంభీర భాషణంబుల వారితో నిట్లనియె.

మిమ్ముఁ జూడఁగోరి బ్రాహ్మణకుమారుల నిందు రప్పించితి. మీరు ‡ భూభారంబులైన యసురవారంబుల రూపుమాపి ధర్మస్థాపనంబు గావింపఁ గళావతీర్ణులరైతిరి. మీరు కార్యంబు శీఘ్రంబుగ నెఱవేర్చి మదంతికంబునకు రండు. మీరు పూర్వము పరిపూర్ణకాములైన నరనారాయణ ఋషులరై యిప్పుడు ధర్మరక్షణార్థంబు లోకసంగ్రహార్థంబు కృష్ణార్జునులరైతిరి. అని యాదేశించిన వల్లెయని వారు బ్రాహ్మణకుమారుల గ్రహించి పోయిన త్రోవఁబట్టి మరలి స్వధామంబుఁ జేరి బ్రాహ్మణున కా కుమారుల నొసఁగిరి. పార్థుండును విష్ణుధామంబు నవలోకించి పరమవిస్మితుండై పురుషుల ప్రయత్నం బెంత కొంచెమైనను కృష్ణానుగ్రహంబు లేక సాగదని తలంచె.

♦ పురుషోత్తములు = బ్రహ్మాదులు, వారికంటె నుత్తముఁడు పురుషోత్తమోత్తముఁడు.

§ గోవర్ధనగిరి నెత్తిన సమయంబునఁ దనకుఁ దాను నమస్కరించినట్లు.

* కృష్ణుండు సాక్షాద్భగవంతుఁడు. నారాయణాంశావతారము నరుఁడు.

‡ ఇది ఛత్రిన్యాయమునఁ జెప్పఁబడెనని కాని కళయనఁగా శక్తి గావున సకల శక్తులతో నుద్భవించితిరని కాని గ్రహింపనగు.

—• శ్రీకృష్ణుఁడు కైలాసయాత్ర సేయుట •—

ఒకనాఁడు రుక్మిణీదేవి శ్రీకృష్ణుం గని ప్రాణేశ్వరా! నాకుఁ బ్రద్యుమ్నాదులు పుత్రులుండియు సంతానచింత మానకున్నది. రూప ధైర్య స్థైర్య బలపరాక్రమంబుల నిన్నుఁబోలు పుత్రు నింకొకని ననుగ్రహింపుము. బిడ్డలిఁకఁ జాలునను లీలావతికలదా? అని వేఁడిన వేదండవరదుం డట్ల కానిమ్ము. కైలాసంబున కేగి తపంబు సలిపి శంకరుచే వరంబు పడసి వచ్చెదనని బంధువులకెల్ల నెఱింగించి గరుడారూఢుండై చక్క హిమవంతంబున కేగి బదరికాశ్రమంబున డిగి యందుఁ దపమొనరించు ఋషీశ్వరులఁ గాంచి వారి యోగక్షేమంబు లరసి యా రాత్రియం దొక విజనస్థలంబున విడిసి తపంబు సలుపుచుండె. ఆ యర్ధరాత్రసమయంబున వికారముఖములు వాఁడి కోఱలు బొక్కిఱోమ్ములు లోఁతుపొట్టలు మిడిగ్రుడ్లు పల్లవెండ్రుకలు గూనివీఁపులు గోలుమూఁపులు బూరకాళ్లు కొంకివేళ్లు గుదివడిన తొడలు నిక్కుమెడలు ముమ్మూరలముక్కులు గుంతచెక్కులు నీచ చేతులు నెత్తురోడియు వాతులు గలిగి కహకహారావములు గావించుచుఁ గాలిన తాటిచెట్లనిలువున పిశాచద్వయంబు కృష్ణుసమీపంబునకు వచ్చి తాము చంపి తెచ్చిన జంతువుల నెత్తురు మాంస మచ్చట నుంచి శ్రీకృష్ణార్పణమని నివేదించి హరినుద్దేశించి సహస్రనామంబులు పఠించి,

శా. "ఓ నారాయణ యోమురాసురహరా యోభక్తచింతామణీ
యోనీలాంబుదవర్ణ యోగుణనిధీ యోలోకరక్షామణీ
యో నీరేరుహపత్రనేత్ర కృప నాయుల్లంబులో నుండవే
యో నావేభవబంధముల్ చెఱుపవే యో దేవకీనందనా!

శా. గోవిందాయ నమోనమో భవజితే గోపాలభర్త్రే నమో
దేవేశాయ నమోనమో మురభిదే దిక్పాలకర్త్రే నమో
భావజ్ఞాయ నమోనమో మదహృతే పాపప్రహర్త్రే నమో
జీవస్థాయ నమోయనంగ శుభముల్ చేకూరు మాకెప్పుడున్."

(నాచన సోముని హరివంశము)

అని నమస్కరించి భగవంతుండు ప్రీతిం గైకొనెనని సంతసించి పదపడి యా పిశాచంబులు మాంసంబు భుజించి నెత్తురు ద్రావి యిటునటు తిరుగుచు నందొకచో నుండిన కృష్ణుం జేరంజని యం దగ్రజుం డాయనతో నిట్లనియె.

ఓ మానవా! నీ వెవండవు? పిశాచంబులు సంచరించు నీ నడి రేయి యిం దొంటిగ నేమి చేసెదవు? నీవు చూడ మిగుల సుకు మారుండవు. సుందరుండవు. మారుండు నీవు నేవరునవారో యని యడిగినం గృష్ణుం డిట్లనియె.

నేను క్షత్రియుండను. యదువంశ సంభూతుండను. శివుం గూర్చి తపంబు సేయ నిటవచ్చితి. తపోధనులైన మునులు నియంతి జరించు నిచ్చోట మీ కేకార్యంబు గలదు? వారి తపస్సులకు మీరు భంగంబు కలిగింపక తొలంగిపొండు. ఇది పిశాచావాసంబు గాదు. మీ కుక్కల మొఱుగులు మృగహింసలు నహింసారహితులైన యతులు వినకని యెట్లుసహింతురనిన నతం డిట్లనియె.

ఓయీ! మే మిరువురము కుబేరు ననుచరులము. అన్నదమ్ము లము. నా పేరు ఘంటాకర్ణుండు. వీని పేరు కాలాంతకుండు. నేను దొలుత నత్యంత శివభక్తుండనై విష్ణుద్వేషినై యుండితి. విష్ణునామం బెందైన వినంబడినం జెవిని బడునేమో యని వెఱచి చెవులకు ఘంటలు కట్టుకొని తిరుగుచుండితి. అట్టి నేను గైలాసవాసు శివు వృషభధ్వజు నారాధించి స్తుతించితి. నాయందుం గరుణించి హరుండు ప్రసన్నుండై వరంబుం గోరుమనియె. నేనును ముక్తిం గాంక్షించితి. ఇట్లు మోక్షంబుం బ్రార్థించు నన్నుం గని త్రిలోచనుం డోరీ యందఱకు ముక్తిప్రదాత విష్ణువే కాని యితరులు గారు. దీన సందియంబు లేదు. కావున బదరికాశ్రమంబు బఱిగి జనార్దను నారాధింపుము. నరనారాయణా శ్రమంబున గోవిందుండు నీకుం గైవల్యం బొసంగుననియె. ఆ శూలి వాక్యంబులు విని యది మొదలు పరదైవతము విష్ణువే యని విశ్వసించి పెద్ద ... నర్చింపక ... రాధనంబు గావించుచుం

—• శ్రీకృష్ణుఁడు కైలాసయాత్ర సేయుట •—

ఒకనాఁడు రుక్మిణీదేవి శ్రీకృష్ణుం గని ప్రాణేశ్వరా! నాకుఁ బ్రద్యుమ్నాదులు పుత్రులుండియు సంతానచింత మానకున్నది. రూప ధైర్య స్థైర్య బలపరాక్రమంబుల నిన్నుఁబోలు పుత్రు నింకొకని ననుగ్రహింపుము. బిడ్డలీఁకఁ జాలునను లీలావతికలదా? అని వేఁడిన వేదండవరదుం డట్లకానిమ్ము. కైలాసంబున కేగి తపంబు సలిపి శంకరుచే వరంబు వడసి వచ్చెదనని బంధువులకెల్ల నెఱింగించి గరుడారూఢుండై చక్క హిమవంతంబున కేగి బదరికాశ్రమంబున డిగి యందుఁ దపమొనరించు ఋషీశ్వరులఁ గాంచి వారి యోగక్షేమంబు లరసి యా రాత్రియం దొక విజనస్థలంబున విడిసి తపంబు సలుపుచుండె. ఆ యర్ధరాత్రసమయంబున వికారముఖములు వాఁడి కోఱలు బొక్కిఱొమ్ములు లోఁతుపొట్టలు మిడిగ్రుడ్లు పల్లవెంట్రుకలు గూనివీఁపులు గోలుమూఁపులు బూరకాళ్లు కొంకివేళ్లు గుదివడిన తొడలు నిక్కమెడలు ముమ్మూలముక్కులు గుంతచెక్కులు నీచచేతులు నెత్తురొడియు వాతులుఁ గలిగి కహకహారావములు గావించుచుఁ గాలిన తాటిచెట్లనిలువున పిశాచద్వయంబు కృష్ణుసమీపంబునకు వచ్చి తాము చంపి తెచ్చిన జంతువుల నెత్తురు మాంస మచ్చట నుంచి శ్రీకృష్ణార్పణమని నివేదించి హరినుద్దేశించి సహస్రనామంబులు పఠించి,

శా. "ఓ నారాయణ యోమురాసురహరా యోభక్తచింతామణీ
యోనీలాంబుదవర్ణ యోగుణనిధీ యోలోకరక్షామణీ
యో నీరేరుహపత్రనేత్ర కృప నాయుల్లంబులో నుండవే
యో నావేభవబంధముల్ చెఱుపవే యో దేవకీనందనా!

శా. గోవిందాయ నమోనమో భవజితే గోపాలభర్త్రే నమో
దేవేశాయ నమోనమో మురభిదే దిక్పాలకర్త్రే నమో
భావజ్ఞాయ నమోనమో మదహృతే పాపప్రహర్త్రే నమో
జీవస్థాయ నమోయనంగ శుభముల్ చేకూరు మాకెప్పుడున్."

(నాచన సోమని హరివంశము)

అని నమస్కరించి భగవంతుండు ప్రీతిం గైకొనెనని సంతసించి పదపడి యా పిశాచంబులు మాంసంబు భుజించి నెత్తురు ద్రావి యిటునటు తిరుగుచు నందొకచో నుండిన కృష్ణుం జేరంజని యం దగ్రజుం డాయనతో నిట్లనియె.

ఓ మానవా! నీ వెవండవు? పిశాచంబులు సంచరించు నీ నడిరేయి యిం దొంటిగ నేమి చేసెదవు? నీవు చూడ మిగుల సుకుమారుండవు సుందరుండవు. మారుండు నీవు నేవరునవారో యని యడిగినఁ గృష్ణుఁ డిట్లనియె.

నేను క్షత్రియుండను. యదువంశ సంభూతుండను. శివుం గూర్చి తపంబు సేయ నిటవచ్చితి. తపోధనులైన మునులు నియతి జరించు నిచ్చోట మీ కే కార్యంబు గలదు? వారి తపస్సులకు మీరు భంగంబు కలిగింపక తొలంగిపొండు. ఇది పిశాచావాసంబు గాదు. మీ కుక్కల మొఱుగులు మృగహింసలు నహింసారహితులైన యతులు వినఁగని యెట్లుసహింతురనిన నతం డిట్లనియె.

ఓయీ! మే మిరువురము కుబేరు ననుచరులము. అన్నదమ్ములము. నా పేరు ఘంటాకర్ణుండు. వీని పేరు కాలాంతకుండు. నేను దొలుత నత్యంత శివభక్తుండనై విష్ణుద్వేషినై యుండితి. విష్ణునామం బెందైన విన్పడినఁ జెవిని బడునేమో యని వెఱచి చెవులకు ఘంటలు కట్టుకొని తిరుగుచుండితి. అట్టి నేను గైలాసవాసు శివు వృషభధ్వజు నారాధించి స్తుతించితి. నాయందుఁ గరుణించి హరుండు ప్రసన్నుండై వరంబుఁ గోరుమనియె. నేనును ముక్తిఁ గాంక్షించితి. ఇట్లు మోక్షంబుఁ బ్రార్థించు నన్నుఁ గని త్రిలోచనుం డోరీ యందఱకు ముక్తిప్రదాత విష్ణువే కాని యితరులు గారు. దీన సందియంబు లేదు. కావున బదరికాశ్రమం బరిగి జనార్దను నారాధింపుము. నరనారాయణాశ్రమంబున గోవిందుండు నీకుఁ గైవల్యం బొసంగుననియె. ఆ శూలి వాక్యంబులు పాటించి యది మొదలు పరదైవతము విష్ణువే యని విశ్వసించి పెఱదేవతల నర్చింపక విష్ణ్వారాధనంబు గావించుచుం

డుడు. ఈ క్షేత్రంబు ముక్తిప్రదంబని యిం దరుదెంచితి. ఇప్పుడు పశ్చిమ సముద్రతీరంబున ద్వారావతీపురంబున యదువంశంబున విష్ణుండు కృష్ణుండన నవతరించియున్నవాఁడు. ఆయనను దర్శింపఁ బోయెద. జగత్కర్త భర్త హర్త విష్ణువే. సర్వేశ్వరుఁడు విష్ణువే. ఆయన నుండియే జగము లుదయించు. ఆయనయందే లయించు. నారాయణ వాసుదేవ విష్ణుశబ్ద వాచ్యుండతండే. ఆయనను దర్శింపఁ గాంక్షించెదనని తక్కిన వంజాళ్లు దిసి నల్లద్రావి యాసనంబు గల్పించుకొని యందు నచలుండై కూర్చుండి చిత్తం బేకాగ్రంబుఁ గావించి భగవత్స్వరూపంబు నెదురనున్నటుల సంకల్పించి భక్తిమై నిట్లు ధ్యానించె.

నారాయణ గోవింద ముకుందా! నమస్కారము నమస్కారము నమస్కారము. నారాయణ మాధవ కేశవ భూయోభూయో నమస్కారములు. వైకుంఠవాసా! జనార్దనా! పాహిపాహిపాహి దీనశరణ్యా! భక్తవత్సలా! ఆర్తజనబంధూ! శరణు శరణు శరణు. మధుసూదన! కృష్ణ! మురారీ! భవన్నామకీర్తనంబున నామనంబు పరిశుద్ధంబగుఁగాక. పాపభూయిష్ఠంబైన యిట్టి జన్మంబు నాకెన్నఁడు గలిగింపకుందువుగాక. నీ నామసంకీర్తన బలంబున నాకు మరల జన్మంబు కలుగకుండుఁగాక. స్వామీ! యిదే నా ప్రార్థనంబు. దేవా! నీ వర్థిజన కల్పవృక్షమవు. సమస్తజనులకు సర్వదా సర్వదుండవు. నాకు జన్మంబులు కలిగింప నీకిష్టమేని యెందైన సరియ యే రూపంబుననైన సరియ జన్మింపఁజేయుము; వలదనునుగాని నీవుమాత్ర మచ్యుతా! వదలక నా స్మృతియందు సదా నిలిచియుండుము. నా ప్రార్థన యిదియే. స్వామీ! భవదర్చనంబు నిర్విఘ్నంబుగఁ గొనసాగనిమ్ము. నిన్ను ధ్యానించు నా మనంబునకు నిలుకడ ప్రసాదింపుము.

మరణకాలంబున స్మృతిభ్రంశంబు కలుగనీకుము. దినదినము కొంచెముకాలమైన నీయందు నా చిత్తంబు స్థిరంబుగ నిలువనిమ్ము. పిశాచరూపము ధరించిన వీనియందు దయ యెట్లు నిలుచును? వీఁడు నా భృత్యుఁడు. కావున జన్మముచేవచ్చిన దయాహీనత క్రూరత

యివి క్షమింపనగునని తలంపుము. ఈ శరీరము నీవిచ్చినదేకదా! ఈ శరీరమున కీగుణములు స్వాభావసిద్ధము లేకదా. ప్రేరకుఁడవు నీవేకదా. ఇఁక నా దోష మేమికలదు ! జీవించియుండునపుడు కాని మరణదశయందుఁ గాని యింద్రియములు విషయములవెంటఁ బరువుపాఱకుండఁ జేయుము. నీ పాదారవిందంబులందే వర్తింప శాసింపుము. ఇంద్రియములు నీ స్వాధీనమందుండ నవి నాకెట్లు లోఁబడి వర్తించును పగ్గములు పట్టుకొనినవాఁడు కోరినట్లుగదా గుఱ్ఱములు నడచును. ఈ దేహంబు నందలి పంచభూతంబులు మరణకాలంబునఁ బంచమహాభూతంబుల లయించునుగాక ! నేను నీ కైకాంతిక నిత్యకింకరుండ నగుదునుగాక. మనస్సు నిర్మలముగాదేని స్నానాది బాహ్యశౌచంబుల నేమి ఫలము ? మలభాండమును మీఁద నెంత కడిగినను నేమి ప్రయోజనము ? దేహశుద్ధికై పడెడు పాటులెల్ల వ్యర్థము. కావున హృషీకేశా ! నా మనస్సును దొలుత నిర్మలముగఁ జేయుము. దేహ మెట్లున్నను విషాదపడను. ఇంద్రియములు బలిష్ఠములు. వానిని వారింపుము. దేవాదిదేవా! మహానుభావా ! సర్వభూతరక్తియు భవచ్చరణకమలభక్తియు నా కనుగ్రహింపుము. జనార్దనా ! వేయి మాటలతో నేమిపని. నేను మేలుకొని యుండినను నిద్రించుచుండినను భుజించుచుండినను నడచుచుండినను నిట్టికార్యము చేయుచుండినను సుఖమందును దుఃఖమందును, రాగమందును ద్వేషమందును సర్వత్ర సర్వకాల సర్వావస్థలందును నా మనంబు నీయందే రమించుచుండఁ జేయుము. జగదీశ్వరా! నమస్కారములు. భక్తరక్షాదక్షా! యంజలి. దీనావనదీక్షా! మ్రొక్కులు. సర్వభూతమయా ! దండములు. కష్టనిర్వాపణసమర్థా ! సాష్టాంగములు. హరిహరీ! యేటికోళ్లు. గోవిందగోవిందా! చిన్నిపూలు. లక్ష్మీవల్లభా! కైమోడ్పులు. శ్రియఃపతీ ! నీవే గతి. అని ధ్యానించి ధ్యానించి యదియు నుడిగి గాలిలేనిచోటి దీపమువలె మనస్సు నిశ్చంచలముగ హృదయ పుండరీకమున దళంబుల నడుమ భగవంతు నావేశింపఁజేసి లోచూపునఁ జూడఁజూడ వృక్షమూలంబున నున్న కృష్ణస్వరూపంబై హృదయపద్మంబునఁ గానవచ్చె. ఆ రూపసందర్శ

సంబునఁ గొంతవడి యానందించి యావలఁ గన్నును విచ్చి నలుదెసలు చూచుటయు నొక్కెడ దాను హృదయంబునఁ గన్న దివ్య స్వరూపంబున గృష్ణుండు కానవచ్చుటయు నీతండె భగవంతుండని నిశ్చయించి పెక్కువిధముల స్తుతించి యా పిశాచభర్త యిట్లనియె.

మహాపురుషా! మున్ను నిన్నెఱుఁగని నా దోషము మన్నింపుము. నీవె నాపాలి దైవంబు. వెదకబోయిన తీఁగె పదములకుఁ జుట్టుకొనినట్లు నన్ననుగ్రహింప నీవె యిందు విందవై యిచ్చటికి వచ్చితివి. నా చేయు నుపచారంబు గ్రహింపుము జాతులలో నెల్ల బ్రాహ్మణుండు శ్రేష్ఠుండు. అట్టి బ్రాహ్మణుని కళేబర మిది పచ్చిది. వెచ్చని నెత్తురు గలదీ ఆరగింపుము. పురుషుని కేది యన్నమో వాని దైవమున కదియే కదా యన్నము. అనినఁ గృష్ణుండు నవ్వుచు నిట్లనియె.

ఓయీ! నీ భక్తికి మెచ్చితి. మేము దీనిని భుజింపరాదు. నీ సంకల్పప్రకారంబు నీకు మోక్షం బొసఁగెద. ఇప్పటి యింద్రుం డింద్ర పదవి నలంకరించువరకు నీవు నాకలోకసుఖంబు లనుభవించుచుండుము. ఆవల నా సన్నిధికి రాఁగలవు. ఇట్టిది దేవతలకైన దుర్లభంబు. మఱి యేమి కోరెదవు కోరుమనిన సర్వవేళల నా మనస్సు నీయందు రమింప జేయుమని యతండు కోరఁ గృష్ణుండును నట్లకాకయని యతని దేహంబు తన పాణిపద్మంబున నంటుటయుఁ బిశాచశరీరంబు దొరఁగి దివ్య తేజంబున వెలుంగు శరీరంబు ధరించె. ఇంద్రుండును నతని స్వర్గంబునకుఁ గొనిపోయె ఆవలఁ గృష్ణుండు పండ్రెండు వర్షంబులు శివు నుద్దేశించి తపంబు గావింప హరుండు ప్రత్యక్షమై యిట్లనియె.

జగన్నాయకా! నీ విట్లు తపంబు సేయుదువని మున్నే యెఱుంగుదుఁ గావున నీకు మన్మథుండు పుత్రుండై జన్మింపఁ జేసితి. అతండు నా తపంబునకు విఘ్నమాపాదింపఁ గ్రోధించి యతని దగ్ధుఁగావించి యావల నది విరించి పనుపగుటయు నతండు నిర్దోషి యగుటయు నెఱింగి నీకుఁ బుత్రుండు గా ననుగ్రహించితినని వచించె. హరిహర

సమాగమంబున కమరులెల్ల హర్షించిరి. అవలఁ గృష్ణుండు గరుడ వాహుండై ద్వారక కరిగె. *

క్రతురక్షాలీల.

జరాసంధునిచేఁ జెఱపెట్టఁబడిన రాజులు శ్రీకృష్ణునకు సందేశ మంపుట.

ఒక్కనాఁడు దేవకీసుతుండు యాదవవరపరివృతుండై పేరోలగంబున సభామంటపమున నుండు సమయంబున నొక్క నూతన పురుషుం డరుదెంచి నమస్కరించి విరించిజనకునితో నిట్లనియె.

దేవా! నేను రాజదూతను. జరాసంధుఁడు దిగ్విజయవేళఁ దనకు లోఁబడక క్షత్రధర్మంబు నెఱపిన యిరువదివేవురు క్షత్రియప్రవరుల గిరివ్రజపురంబునఁ గారాగారంబున నుంచినవాఁడు. వారు నీతోఁ గొన్నివాక్యంబులు జెప్ప నన్నుఁ బుత్తెంచిరి. సమయ మగునేని యనుగ్రహించి వారి వాక్యములు వినుము.

కృష్ణకృష్ణా! యప్రమేయాత్మా! యాపన్నభయనివారకా! సంసార జననమరణములకు వెఱచువారమును, భిన్నాభిప్రాయులము నగు మేమెల్ల నీ శరణు జొచ్చితిమి. నీ మహిమ యెఱుంగనివారము గాము. విషయసుఖాసక్తులై నానావిధనిషిద్ధకామ్యకర్మము లాచ

* కొన్ని కారణములచే నిది ప్రక్షిప్తమని తోఁచెడి. ఈ చరిత్రము పెక్కు మూలప్రతి సంస్కృతగ్రంథముల గానరాదు. పదుగురుబిడ్డలతల్లి రుక్మిణి బిడ్డలఁగోరుట యసమంజసంబుఁ గృష్ణుఁడు కైలాసమునకుఁ బోవుట పండ్రెండు సంవత్సరముల తపస్సు చేసిన పిమ్మట శివుఁడు ప్రత్యక్షమై యప్పుడు నీవు చేయు తపస్సునకు ఫలము ముందుగానే యిచ్చితినని చెప్పుట యివన్నియు సందేహమునకుఁ గారణములు. తనకుఁ బ్రద్యుమ్నుఁడు కొడుకుండుట తెలిసియు నా రుక్మిణి యెక్కువ బిడ్డలఁ గోరెను. కృష్ణుఁ డామె కోరిక నేల నెఱవేర్చినట్లు? ఆంధ్ర హరివంశంబుల రెంటను ఘంటాకర్ణున కావేశ మిచ్చినవిధముగాని విష్ణుద్వేషి యత్యంత విష్ణుభక్తుఁ డగుటకుఁ గారణముగాని మూలమునందున్నను జెప్పఁబడలేదు.

రించుచు నీవుపదేశించిన భవత్పూజాప్రకారము కుశలమార్గంబయ్యు దానియందుఁ బ్రమత్తులై చరించువారి జీవితాశను ఛేదించు కాలంబవైన దేవదేవోత్తమా! నీకు నమస్కారంబు. శిష్టానుగ్రహంబునకున్నై జగదీశ్వరా! నీ వంశయుతుండవై జన్మించితివి. ఒకఁడు నీ యాజ్ఞనుల్లంఘించి వర్తించుచు సుఖజీవి యగు ఒకఁడు నీయాజ్ఞకు లోపడి వర్తించియుఁ గర్మఫలంబులైన దుఃఖముల ననుభవించును. ఈ రెంటికి గారణమేమో మే మెఱుఁగము. ఈశ్వరా! రాజుల సుఖంబు స్వప్నగతసుఖంబు తుల్యంబు. అదియుఁ గర్మాయత్తంబు. క్షుద్రవిషయసాధ్యంబు. కావున సర్వదా భయమును, మృతప్రాయము నగు శరీరమునఁ గళత్రపుత్ర పోషణచింత యను భరంబు వహింతుము. నీ యనుగ్రహమున నిష్కాములయిన వారికి నీ విషయచింతనచేఁ గలుగు నానందమును విడిచినవారమై నీ మాయవలనఁ గృపణులమై యిట్లు దుఃఖ మనుభవించుచున్నారము. కానఁ బ్రణతశోకహరణచణచరణా! జరాసంధుఁ డను కర్మపాశమున బద్ధులమైన మమ్ము నీవు విముక్తులఁ జేయుము. పదివేలయేనుఁగుల బలముగల మాగధుఁడు మమ్ము సింహము మేకలవలెఁ జెఱసాల నిరోధించి యున్నవాఁడు. చక్రహస్తా! పదునేడుమార్లు వీఁడు నీచేఁ బరాజితుఁడై పరిభవింపఁబడియు మనుష్యచేష్టల ననువర్తించుచుఁ గారణాంతరమున మథుర విడిచిన నిన్నుఁ బదునెనిమిదవమాఱు జయించితినని తలంచి గర్వించి నీవారమైన మమ్ము బాధించు వీని గర్వంబు విగుర్వింపుము. మహానుభావా! జరాసంధబద్ధులగు రాజులెల్ల నీ చరణమూలంబు శరణంబు చొచ్చి నీ దర్శనం బపేక్షించి యున్నవారు. వారికి దుఃఖశాంతి గావింపుము.

రాజదూత యిట్లు వాకొనుచుండఁ దన తేజంబున దిక్కుల వెలిఁగించుచుఁ బింగజటాభారంబు వెలయ నారదుం డచ్చటి కరుదెంచి కృష్ణాదులచేఁ బూజితుఁడై యుచితాసనంబునఁ గూర్చుండె. అంత రుక్మిణీకాంతుండు నమ్మునివరుంగని వేలుపుఁ దపసీ! మీ రెందుండి రాక? ఏమి విశేషవార్త? మహాత్ములూరక రారుగదా. మీరు

ముల్లోకములు సంచరించుటచే లోకవృత్తాంతములు మేము కనులం జూచుచున్నారము. పాండవు లిప్పు డెందున్నవారు? ఏమి చేయుచున్నవారు? ఎఱిఁగింపుమా యనిన దేవముని యిట్లనియె.

అంతరాత్మవై మెలఁగు నీ మాయను నేను గనులారఁ జూచిన వాఁడనగుట నీవిట్టి వ్యామోహకరవాక్యంబు లుగ్గడించుట నాకుఁ జిత్రంబుగఁ దోఁపదు. సర్వాంతర్యామివైన నీ వెఱుంగని దేదిగలదు? అయినను నరలోకవిడంబనార్థంబు నీవు ప్రశ్నించుటం జేసి నీ మేనత్త కొడుకుల తెఱంగెఱింగించెదను. యుధిష్ఠిరుఁడు రాజసూయయాగంబున నిన్నారాధింపఁ గోరెడు. ఆయన కోరిక నెఱవేర్చు భారము నీయందున్నది. అందు గుమిగూడు రాజబృందంబులును భవద్దర్శనలాభంబునఁ గృతార్థులు కాఁగలరు చండాలురును నీ పేరు స్మరించునంతమాత్రమునఁ బవిత్రులగుచుండఁ బ్రత్యక్షంబుగ నిన్ను దర్శించు భాగ్యవంతులు తరించు టేమివింత? భువనమంగళస్వరూపా! నీ యశస్సు లోకపావనంబై ముల్లోకముల వ్యాపించి యుండునట్లు నీ పాదజలంబు దేవలోకంబున మందాకిని యనియుఁ బాతాళంబున భోగవతియనియు, భూలోకంబున గంగయనియు బేర్లు వహించి ప్రవహించుచున్నది.

అని యిట్లు నారదుండు వచించిన జరాసంధవధాభిలాషులై సభ్యులందఱు దండయాత్ర కుద్యుక్తులగుట చూచి కృష్ణుఁ డుద్ధవున కిట్లనియె.

మంత్రివరా! నీవు మాకుఁ బరమాప్తుఁడవు. మంత్రార్థతత్త్వవిదుండవు. మాకు లోచనములవంటి వాఁడవు. కావునఁ గర్తవ్యం బెద్ది యెఱిఁగింపుమనిన యుద్ధవుండు కృష్ణాభిప్రాయమును యుద్ధాసక్తులైన సభ్యుల యభిప్రాయము గ్రహించి యిట్లనియె.

దేవా! నా మతమున నారదమహర్షి వచించినట్లు స్వపక్షీయులు, బంధువులు, నిన్నే నమ్మియుండువారు, నిన్నుఁ బూజింపఁ గోరువారు నగు పాండవులయొద్దకు మనమెల్లఁ బోయి క్రతుకార్యము దీర్చుట మేలు. ఏలన రాజసూయము శత్రుకోటి నెల్ల జయింపక

కాఁజాలదుకదా. ఆ నిమిత్తమునఁ బాండవులు జరాసంధు వధింప
వలసియుండును. మాగధుఁడు భీముచేఁ దప్ప నితరులచేఁ జచ్చు
వాఁడుకాఁడు శస్త్రాస్త్రమారణ మతనికి లేదు. భుజబలంబున నతని
సాధింపఁగలవాఁడు వృకోదరుండు తప్ప నితరుండు లేఁడు. కావున
బ్రాహ్మణవేషధరుండై భీముఁడు చని మల్లయుద్ధంబునకుఁ బిలిచిన
వాఁడు తప్పక వచ్చు. తడయక చచ్చు. నీ వాయనకు బాసటై
నిలిచి యాయన కార్యంబు సాధించి రాజులను జెఱనుండి విడి
పింపుము. కాల శరీరకుండవు ప్రాకృతరూపరహితుండవు నగు నీవు
జగత్సృష్టిసంహారంబులు బ్రహ్మరుద్రుల నిమిత్తముగఁ గొనిగదా
చేయుచుందువు. ఇప్పుడు భీము నిమిత్తమాత్ర మొనర్చి నీ వీ కార్యంబు
సాధింపుము. బందిమందిరమువనుండి విముక్తులైన రాజుల నీర
జాక్షులు నిజభర్తృవియోగమోక్షణంబులను దమ బాలురకు జోల
పాటలుఁగ బాడుచుండఁగలరు. శంఖచూడాదివధంబున గోపికలను,
మకరమువలనఁ గరిపతిని, రావణు చెఱనుండి సీతాదేవిని, గంసాదుల
వలనఁ దల్లిదండ్రులను రక్షించుట మునులును మేమును గీర్తించు
చున్నారముగదా.

అంతియకాక రాజులకెల్లఁ గర్మపాకమగుఁడు నీ రాజసూయంబు
తలపెట్టఁబడియె. అది నిర్వహించిన ననేకార్థంబులు సాధింపనగునన
విని నారద రామ యదువృద్ధు లందఱు సరిసరి యని యంగీకరించిరి.

కృష్ణుండును రాజదూతం జూచి “రాజులారా! భయపడకుఁడు.
శీఘ్రకాలముననే జరాసంధుఁడు హతుఁడయ్యెడు” నని యీ రాజు
లకుఁ జెప్పుమని పనిచె. ఇట్లు రాజదూతం బనిచి శ్రీకృష్ణుండు
పెద్దలయనుజ్ఞగొని దారుక జైత్రాదిభృత్యుల నెల్లఁ బ్రయాణసన్నా
హంబుసేయ నానతిచ్చె. వారును జతుర్విధ బలంబులతోడ
సర్వంబు నాయత్తపఱుప శ్రీకృష్ణుండు రామ యదురాజులచే ననుజ్ఞ
గొని పరిచారికలును నంతఃపురస్త్రీలతోడఁ బయనమై దారుకుండు
సగరుడధ్వజంబుగఁ దెచ్చిన తేరెక్కి శుభముహూర్తంబునఁ బయ

సించె. నారదుండును గృష్ణుచే ననుజ్ఞాతుండై గోవిందకీర్తనంబు చేయుచు నాకాశమార్గంబునఁ జనియె.

శ్రీహరియు నానర్త సౌవీర మరుదేశంబులును, గురుక్షేత్రంబును, గిరినది* కానన పట్టన గ్రామపక్కణంబులను గడచి దృషద్వతీ సరస్వతులం దరించి పంచాల మత్స్యదేశంబులు దాఁటి యింద్రప్రస్థపురంబుఁ జేరఁజనియె. ఆయనరాక విని యజాతశత్రుండు మిత్రోపాధ్యాయసమేతుండై గీతవాదిత్రఘోషంబులు బ్రహ్మఘోషంబులును బోవఁగానఁ బ్రాణయుతంబైన యింద్రియజాలంబుకరణి నై స్నేహవశంబునఁ గరఁగిన హృదయంబుతోఁ జిరకాలంబునఁ జూచిన ప్రియతము శ్రీకృష్ణు మఱిమఱి కౌఁగిలించె. తన దీర్ఘబాహువుల రమాలయంబునగు ముకుందగాత్రంబు గాఢంబుగ నాలింగనంబుఁ గావించి యశుభరహితుఁడై యానందబాష్పంబులు వెల్లిగాఁ బాఱఁ బులకితకాయుండై లోకవ్యాపారంబు మఱచి ధర్మజుండు పరమసుఖ మనుభవించె. కృష్ణుండును మేనత్తకొడుకులగు ధర్మజ భీమసేనులకు నమస్కరించి సమానవయస్కుండగు నర్జునుఁ గౌఁగిలించి తనకు మ్రొక్కిన నకులసహదేవుల నాదరించి బ్రాహ్మణులను వృద్ధులను దక్కినవారిని వారివారి యోగ్యతానుసారంబుగ నమస్కారాదుల గౌరవించి రేయుచుగుడుఁ జక్కని యలంకారంబుల మనోహరంబగు పురంబుఁ బ్రవేశించె.

పురుషనేత్ర పానపాత్రంబగు శ్రీకృష్ణుండు మహోత్సవంబుగ వీథుల రాక విని పురరాకాచంద్రవదనలు గృహకర్మములు చేయువారు వానిని జాలించియుఁ, బతులతోడనుండు వారు వారిని దల్పంబునంద వదలియుఁ, జనుఁబాలు ద్రావు బిడ్డల నందంద వీడియుఁ, వీడని పతుల వేఁడియుఁ, గొప్పులు చీరలు జాఱ విసవిస రాజమార్గంబునకుఁ బోయి మిద్దెలమేడల నెక్కి తెప్పార్పక చూచుచుఁ బూవులు దోయిలించి చల్లుచు మనస్సుచే నాయనను కౌఁగిలించి

* నది = ద్వంద్వంబున హ్రస్వాంతంబు నగు. ఉ॥ నదిసుతగురుకర్ణ శల్యనాగపురీశుల్. భార. వరనది తటాకముల చేతను నపింప. విజ్ఞానేశ్వరీయము.

పరవశులైరి. సుధాకరుంగూడిన తారలంబోలు శ్రీకృష్ణలోలలోచనలం గాంచి వీరెంత పుణ్యాత్మికలో కదా సదా! యుదారహాస లీలావలోకనంబుల ముకుందుఁ డీ మందయానల కమందానందంబు కలిగించు చుండునని తలపోయుచుండిరి.

శ్రేణిముఖ్యులు మార్గంబున మంగళపదార్థపాణులై యెదురుకొని కృష్ణునకు సపర్యఁ గావించి హతపాపులైరి. అంతఃపురజనంబులును గృష్ణు నెదుర్కొని గౌరవించిరి. అంతఁ గృష్ణుం డంతఃపురంబుఁ బ్రవేశింపఁ గుంతియుఁ బర్యంకంబు డిగి కోడంట్రతోడ మేనల్లునిఁ గౌఁగిలించె. కృష్ణుండును మేనత్తకు గురుస్త్రీలకు మ్రొక్కె. తనకు మ్రొక్కిన ద్రౌపదీ సుభద్రల నాదరించె. కుంతీ నిదేశంబున ద్రౌపదియుఁ గృష్ణుని యష్టమహిషుల రుక్మిణీ, సత్యా, భద్రా, జాంబవతీ, కాళిందీ, మిత్రవిందా, శైబ్యా, నాగ్నజితులఁ దగురీతి గౌరవించె. సకలవిధంబుల దానమానాదుల నాదరింపఁబడుచు ససైన్యుండై కృష్ణుండు కొన్నిమాసంబు లింద్రప్రస్థంబున సుఖంబుండె.

—• జరాసంధ వధ ఘట్టము •—

అంత యుధిష్ఠిరుండు మునీంద్రులును బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య ముఖ్యులును సోదరులును నాచార్య జ్ఞాతి కులవృద్ధ బాంధవులును బరివేష్టింప సభామధ్యమున నాసీనుండై యెల్లరు విన గోవిందున కిట్లనియె.

క్రతురాజంబైన రాజసూయంబున భవదంశభూతులగు దేవతల యజింపఁ గోర్కె యయ్యెడు. అది కొనసాగువిధం బనుగ్రహింపుము. అమంగళంబుల నణఁచు భవత్పాదుకలకుఁ బరిచర్య సేయువారును, ధ్యానించువారును, స్తుతించువారును, కమలనాభా! మోక్షమును సర్వవాంఛల నొందుదురుగాని యన్యు లొందఁజాలరు. దేవాదిదేవా! భవదీయ చరణారవింద సేవామహిమంబు లోకంబవలోకించుఁగాక. కౌరవ సృంజయులందు నిన్ను భజించువారలయు భజింపనివారలయు గతి భేదంబు కానఁ జేయుము. నీకు నొకరి

యందు దయయు స్నేహంబును, మఱియొకరియందు నిర్దయత్వము విషమబుద్ధియుఁ గలవని చెప్పను. సర్వాత్ముఁడవును, సమదర్శనుఁడవును, రాగాది యుక్తుండవుగాక కేవలానంద సమేతుండవును నగు నీయందుఁ బక్షపాతంబు గలదని యెట్లు నుడువుదు? అయినను గోరిన వారి కోరికలు దీర్చు కల్పవృక్షము భంగి నిన్ను సేవించువారికి సేవానురూపంబగు ఫలంబు ప్రసాదించుచుందువు. అనిన శ్రీకృష్ణుం డిట్లనియె.

నీవు చక్కఁగ నిశ్చయించితివి. ఈ శుభకార్య కారణంబున నీ కీర్తి లోకంబున శాశ్వతంబగు. ఈ క్రతురాజంబు ఋషులకుఁ బితరులకు సర్వభూతములకుఁ బ్రీతికరంబు. నృపతులనెల్ల జయించి దిగ్విజయంబు గావించి సమస్త సంభారంబులు సంతరించి యాగంబు సాగింపుము. నీ యనుజాతులు లోకపాలాంశజాతులు. ఇంద్రియ జయంబు లేనివారికి దుస్సాధుఁడనైన నేను గృతాత్ముఁడవైన నీకు వశుఁడనై యున్నవాఁడ. నేనే తమకు దిక్కని నమ్మియుండువారిని దేవతలైనను శ్రీని, దేజమునను, యశస్సునను, సైన్యాదిసమృద్ధిని బరిభవింపఁజాలరు. అనిన ధర్మనందనుండు ప్రహృష్టవదనుండై విష్ణుతేజమున సంవర్ధితబలులైన తమ్ముల దిగ్విజయార్థంబు నియోగించె. సహదేవుండు దక్షిణంబును, బడమర నకులుండును, నుత్తర మర్జునుండును దూర్పు భీముండును నరిగి భూపతులనెల్ల జయించి వారలొసఁగిన విస్తార ధనంబును గొని యరుదెంచిరి. ధర్మరాజు తత్కర్మంబునకు సంతుష్టుండయ్యు జరాసంధుండు జితుండు గామి యాగంబు సాగింప ననువుపడమి కాలోచించుచుండఁ గృష్ణుండు యుద్ధవుండు చెప్పిన యుపాయంబుఁ దలఁచి యాకార్యంబు నేను నెఱవేర్తునని నమ్మఁబలికె.

—• భీముఁడు జరాసంధు వధించుట. •—

కృష్ణ భీమార్జునులు బ్రాహ్మణ వేషధారులై జరాసంధుం డుండు గిరివ్రజపురంబునకుఁ బోయి యతండు బ్రాహ్మణపూజ సేయు సమయంబెఱింగి డాసి, రాజా! మేము దూరాగతులము. అతిథులము.

నీ గృహంబున కరుదెంచితిమి. మాకోర్కి దీర్పుము. నీకు మేలయ్యెడు. శాంతచిత్తులకు సహింపరాని దెయ్యది? సమదర్శులకుఁ బరులెవ్వరు? సజ్జనగేయంబై శాశ్వతంబగు కీర్తిని సమర్థుఁడయ్యు నెవ్వఁడు సంపాదింపఁడో వాఁడు నింద్యుఁడు. వాఁడొక్కఁడే శోచ్యుఁడు. హరిశ్చంద్ర, రంతిదేవ, ముద్గల, శిబి, బలి, కపోత, వ్యాధులు లోనగువారనేకు లధ్రువంబగు శరీరంబుచే ధ్రువంబైన యశస్సు సంపాదింపరే యనిన జరాసంధుండు స్వరమును, నాకృతులను, నల్లెత్రాటి రాపిడులఁ గాయలు కాచిన ముంజేతులను జూచి వీరు రాజన్యులనియుఁ బూర్వము తానుజూచినవారనియు, క్షత్రియులయ్యు బ్రాహ్మణవేషధారులనియుఁ దలంచి కానిమ్ము, వీరే నన్ను యాచించిరట. విడువరాని ప్రాణమైన వీరికై యిచ్చెదను. బ్రాహ్మణరూపంబున వచ్చిన విష్ణువు వాంఛితంబు తన కనర్థకరమని తెలిసి తెలిసి హితులు వారించుచున్నను వినక తీర్చి సకలైశ్వర్యంబు గోలుపోయియు బలి శాశ్వతకీర్తి గడింపఁడే. కీర్తికాంక్షగల క్షత్రియుం డశాశ్వత శరీరంబున నభిమానముంచి బ్రాహ్మణుల కోర్కి దీర్పక యపయశస్సు పాలగునేయని నిశ్చయించి వారింజూచి విప్రులారా! మీ కోరిక దెలుపుఁడు; నా శిరంబైన మీ కొసఁగెదననిన శ్రీకృష్ణుం డిట్లనియె.

రాజేంద్రా! మా కోరికదీర్పఁ దలఁపుగలదేని మాలో నొకనితో ద్వంద్వయుద్ధ మొనర్పుము. రాజన్యా! జన్యకాంక్ష వచ్చితిమి గాని యన్యకాంక్ష వచ్చినవారము గాము. ఈతండు వృకోదరుండు. ఈతం డాతని తమ్ముఁ డర్జునుండు. వీరు నాకు మేనత్తకొడుకులు. నీకు శత్రువగు కృష్ణుఁడుగా నన్నెఱుంగుము.

అని గదాధరుండు పలికిన మాగధుండు బిగ్గ నవ్వి కనలుచ మందులారా! యుద్ధభిక్ష నొసఁగెదను. నెఱసరివిగాక పిఱికివై స్వపురంబు మథురానగరంబు వీడి వెన్నిచ్చి పఱచి సముద్రమున దాఁగిన నీతోఁ బోరుట పౌరుషహాని. ఈ యర్జునుండు నాకంటె వయస్సునఁ జిన్నవాఁడు. అతిబలవంతుఁడును గాఁడు. నాకు సముండును గాఁడు. కావున బలమున నాతోఁ దుల్యుఁడగు భీమునితో యుద్ధ మొనర్చెద.

అని యనిలతనయునకు మహాగద యొండొసఁగి యట్టిద రెండవది తాను గైకొని పుర బాహ్యప్రదేశంబునకు వారిని దోడ్కొని చనియె. అందు సమతలంబున సమర దుర్మదులగు మాగధ వృకోదరులు వజ్రకల్పంబులైన గదలతోఁ బోరఁదొడఁగి నాట్యరంగంబు నందలి నటులన మండలాకారంబులుగను, కుడి యెడమలుగను, నెడమకుడులుగను, నొండొరు చుట్టుచు గదల నొకరినొకరు నడువ వాని తాఁకునఁ బుట్టిన ఛటచ్ఛటాశబ్దంబులు పిడుగువడుటలఁ దలపించుచుండె. పరస్పరఘర్షణంబునఁ బుట్టిన మిణుఁగురులు మిఱుమిట్లు గొలుపుచుండె. అంతఁ గొంతవడికి నా గదలు తునుకలై రాలిన నా యిరువుఱు జోదులు మల్లయుద్ధంబునకుఁ గడఁగి పిడుగులఁబోని పిడికిళ్ళ నొకరినొకరు ఛట్ఛటాకారంబులు తోరంబులుగ నొప్పించుచు నెదుటిపోటు తప్పించుచుఁ జవాలునఁ గుప్పించుచు సమబలులై షష్ఠభంగము సంపూర్ణమూర్చ్ఛపూర్ణకుంభము లోనగు చమత్కారంబులు నెఱపుచు నీడఁబోవక హెచ్చుతగ్గులులేక పిఱుదివియక వెన్నియక పోరుచుండ జరాసంధుండు రెండు తునుకలుగ జన్మించి జర యను రాక్షసిచే సంధింపఁబడి జీవితుండగుటయు వాని మృతివిధంబు నెఱింగిన కృష్ణుండు నిజతేజంబున భీమునకు బలాభివృద్ధిం గావించి యరివధోపాయంబుఁ జింతించి యప్రతిహతకల్పుండు భీముండు చూచుచుండ శత్రు నిట్లు చీల్పుమని యర్థమగునట్లు లొక రెమ్మను రెండుగాఁ జీల్చిచూపె. వాయుతనయుం డా సన్న యెఱింగి యాసన్నమరణుండగు పగతునిఁ జరణంబులంబట్టి ధరణిం బడవైచి యతని యొకపాదంబు తన పాదంబునం ద్రొక్కిపట్టి రెండవ పాదంబును గేలఁగొని యేనుఁగు పెనుగొమ్మలఁ జీల్చునట్లు గుదమునుండి రెండుగఁ జీల్చె. ఒక్కొక్క కాలితోడఁ బిఱుఁదు చన్ను చేయి కన్ను కనుబొమ్మగల రెండుఖండంబులఁ జూచి ప్రజలు మాగధుండు హతుండయ్యెనని హాహాకారంబులు గావించిరి. కార్తీకశుద్ధ ప్రతిపత్తునందు యుద్ధమారంభమై పున్నమనాఁడు జరాసంధుఁ డీల్గె.

విజయుఁడగు విజయాగ్రజు విజయాచ్యుతులు కౌఁగిలించి ప్రశంసించిరి. కృష్ణగాత్ర సంస్పర్శంబున వాయుజుండు వీతరుజుం డయ్యె. అంత వాసుదేవుండు జరాసంధ తనయుఁడైన సహదేవు నకుఁ బట్టాభిషేకంబుఁ గావించి చెఱఁబడిన పుడమిఱేఁడుల నెల్ల బంధముక్తులఁ గావించె.

జరాసంధునిచే గిరిద్రోణియందు బద్ధులైన రాజు లిరువదివేల యెనిమిది నూర్గురుండి బంధముక్తులై యాఁకలి దప్పుల వాఁడిన మోములతోఁ, జిక్కిన మేనులతోఁ, మాసిన చేలలతోఁ, మలినగాత్రములతో వచ్చి నీలమేఘశ్యాముఁడును, సౌందర్యధాముఁడును, పీత కౌశేయవాసుఁడును, బాలితదాసుఁడును, శ్రీవత్సలక్షితుండును, యశోదా శిక్షితుండును, చతుర్భుజుండును, సేవితసకల భూభుజుండును, కమల దళ విశాలనయనుండును, చక్షుశ్శ్రీవశ్యయనుండును, హాస్యప్రసన్న వదనుండును, లక్ష్మీప్రసదనుండును, జలన్మకరకుండలుండును, రక్షితత్రిజగన్మండలుండును, బద్మహస్తుండును, భువనప్రశస్తుండును, వనమాలాహారుండును, కరుణోదారుండును, భ్రాజద్వరమణిగ్రీవుండును, మహానుభావుండును నగు దామోదరు నేత్రపుటంబులఁ గ్రోలునట్టును, జిహ్వ కలఁ జవిగొనునట్టును, నాసాపుటంబుల మూర్కొనునట్టును, బాహువులఁ గౌఁగిలించినట్టును గాంచి నిరస్తసమస్తకల్మషులై తమ శిరంబులు హరిచరణంబులు సోఁక వ్రాలి నమస్కరించిరి. కృష్ణసందర్శన మాత్ర జనిత సంతోషంబునఁ దమపడినపాట్లు మఱచి కేలు ముకుళించి యిట్లని ప్రశంసించిరి. దేవాదిదేవా! మహానుభావా! ప్రసన్నార్తి హారా! కమలామనోహరా! యవ్యయా! నతజనదురితవ్యయా! నమస్కారంబులు. ఘోరసంసారకూపారంబున మునిఁగి పారంబు గన నేరని యీ విపన్నులఁ బ్రపన్నులఁ బ్రసన్నుండవై కృష్ణా! యుద్ధరింపుము. మధుసూదనా! మాగధుండు మమ్ము రాజ్యశ్రీ భ్రష్టులఁ జేసి కష్టపెట్టె నని యాతనిపై నెఁకఁ గినియము. భవదీయపాదారవింద సందర్శన మహాలాభంబు చేకూరుటం జేసి మేమది యనుగ్రహంబుగా భావించెదము. మఱి యతని సంభావించెదము. రాజ్యలక్ష్మీమత్తుండు దుద్ధతచిత్తుండై శ్రేయస్కరంబగు మార్గంబు గానలేక నీ మాయకు

లోనై నశ్వరంబగు నైశ్వర్యంబు స్థిరంబని సర్వదా తలంచుచుండుఁ గాని సర్వదాతవగు నిన్ను సేవింపఁడు. మందబుద్ధు లెండమావుల నీటిపట్టులుగఁ దలంచునట్టు లవివేకులగు రాజులు స్రక్చందనాది వికారాత్మకయగు ప్రకృతిని నయథార్థంబగుదాని యథార్థవస్తువుఁగా విశ్వసింతురు. పూర్వము శ్రీమదాంధులమై కన్నుఁగానక మిన్ను మన్నెఱుంగక స్వార్థాళులమై యీ పుడమినిమిత్తమై యొండొరుల జయింపఁగోరి నిర్దయులమై ముందుండు మృత్యువు నిన్ను గణింపక స్వప్రజలఁ జంపియుఁ జంపించియు దుర్మదులమై చరించితిమి. అట్టి మేము గంభీరవేగంబును దురంతవీర్యంబును, భవచ్ఛరీరంబును నగు కాలంబు మహిమచే భవత్కృపాతిశయంబున భ్రష్టశ్రీకులము, వినష్టదర్పులమునై నీ పాదారవింద భజనానందమునఁ దేలగోరెదము. సదారోగముల కుత్పత్తిస్థానభూతమై నశించు శరీరముచే భోగింపఁదగు మృగతృష్ణారూపసంపదను నైహికవిషయ సుఖంబును గోరము. శ్రవణరుచిజనక మాత్రంబైన స్వర్గాదిభోగ రూపక్రియా ఫలంబులను నభిలషింపము. మేము సంసారమార్గ సంచారంబు గావించుచుండినను దేవా! తావకీనచరణారవిందంబులందు నెడతెగని స్మృతి యే యుపాయంబునఁ గలుగు దాని నానతీవే. కృష్ణా! వాసుదేవా! హరీ! పరమాత్మస్వరూపా! ప్రణతార్తిహరా! గోవిందా! నమస్కారంబులు. అని యిట్లు తన్ను వినుతించు భూపతులం గాంచి కరుణాళుండైన ముకుందుండు మృదుమధుర వాక్యంబుల నిట్లనియె.

నృపాలకులారా! మీ రభిలషించినట్లు సకలేశ్వరుండైన నా యందుల భక్తి మీకు స్థిరంబగును. శ్రీమదైశ్వర్యమదంబు నరుల నున్మాదులఁ జేయుననిన మీ వాక్యంబు సత్యంబు. కార్తవీర్యార్జునుండును, నహుషుండును, వేనుండును, రావణుండును, నరకుండును లోనుగ దేవదైత్య నరేశ్వరు లైశ్వర్యమదంబునఁగాదే స్థానభ్రష్టులైరి. పుట్టినదియెల్ల గిట్టుననుట నిశ్చయముగలవారై యజ్ఞంబుల నన్నుఁ బూజించుచు ధర్మపథంబునఁ బ్రజల రక్షింపుఁడు. సంతాన తంతువుల విస్తరింపఁజేయుచు జననమరణములకు సుఖదుఃఖములకుఁ బొంగక క్రుంగక నామీఁద మనస్సు నిలిపి ప్రాప్తంబు సేవించుచుఁ

జరింపుఁడు. దేహాదులయం దుదాసీనులరై యాత్మారాములరై దృఢ వ్రతులరై నాయందుఁ జక్కఁగ మనంబు నిల్పితిరేని కడపట నన్నుఁ బొందఁగలరు.

అని యాదేశించి యాదేశిక దేశికుండు వినమజ్జనులైన మజ్జనపాలురకు మజ్జనాదులఁ గావింపఁ గజ్జలవతుల నియమించి విరాస ధతనయుండైన సహదేవునకుం జెప్పి వారికి రాజోచితంబు లైన వాసోభూషణమాల్యాలేపనాదుల నిప్పించి మజ్జన భోజన భోగాదుల సపర్య గావింపఁ జేసె. క్షితిపతులును యదుపతి పూజితులై కష్టములకుం బాసి వర్షాంతంబున గ్రహములవలెఁ బ్రకాశించిరి. అంత వారు కనకరత్న భూషితంబులైన రథంబు లెక్కి యకపట నాటక సూత్రధారుండైన జగదాధారుఁ గృష్ణుని జిష్ణుని భీమసేనుని మేలి వాక్యంబుల శ్లాఘించి తమతమ దేశంబులకు నాగదాగ్రజు స్మరించుచుఁ దత్కృత్యంబుల మెచ్చుచుఁ బోయి తమ మంత్రులు లోనగువారికెల్ల నల్లన నల్లనయ్య తంత్రంబులు దెలిపి సముచితరీతి నడచుకొనుచుండిరి. వసుదేవసుతుండు సహదేవ పూజితుండై భీమార్జునయుతుండై యింద్రప్రస్థంబున కరిగి విజయవార్త దెలిపి సుహృజ్జనుల నెల్ల సంతోషపఱుప యుధిష్ఠిరుం డానంద బాష్పంబులు విడుచుచు నేమియుఁ బలుకఁజాలకుండె.

అంతఁ గొంతవడికిఁ బ్రకృతిస్థుండై ధర్మరాజు శ్రీకృష్ణుం గని సకల లోకేశ్వరులు నీ శాసనంబు బూలసరంబులవలె శిరంబులఁ దాల్తురు. అట్టి నీవు దీనులు మానముక్తులునైన మా శాసనంబు చొప్పున వర్తింతువనుట వంచనంబకాని యితరంబుకాదు. సూర్యాస్తమయములఁ సూర్యునకుంబోలె నద్వితీయుండవును బరబ్రహ్మంబవు నగు నీకును గర్మములచేఁ దేజోభివృద్ధి యొండె హాని యొండెఁ గలుగ నేరదు. నేను నాయది నీవు నీయది యను భేదబుద్ధి పశుప్రాయులగు నజ్ఞానులకుంబోలె నీ భక్తులకుఁ గలుగనేరదు.

అని ప్రశంసించి సమర్హసమయంబునకు వేచి కృష్ణానుమతిని రాజసూయయాగం బొనర్పఁ బ్రారంభించె. వ్యాస భరద్వాజ

సుమంతులు పరశురాముఁడు లోనగు బ్రహ్మవాదులగు బ్రాహ్మణులను ఋత్విజులుంగా గ్రహించె. భీష్ముని, సపుత్రు ధృతరాష్ట్రుని, ద్రోణ కృప విదురాదులను బిలిపించె. మఱియు ననేక రాజులు సకళత్ర పుత్ర మిత్ర బంధుసహితులై చనుదెంచిరి. సర్వజన జేగీయమానంబై యజ్ఞంబు సాగె.

అంత నభిషేకదినంబున నా మూఁగిన లోకంబునఁ బ్రథమ పూజ కెవ్వని నొప్పించెనను సందేహంబు పొడమి యుధిష్ఠిరుం డాలోచించుచుండ భీష్ముం డిట్లనియె.

—• శిశుపాల వధ ఘట్టము •—

ధర్మనందనా! యాలోచించెదవేల? యథార్థంబుగ రాజుల నెల్ల నర్చింపనగును. ఆచార్యుఁడు ఋత్విజుఁడు బంధువు స్నాతకుఁడు మిత్రుఁడు రాజు ననువా రాఱుగురు పూజార్హులు. వీరిలో సంవత్సర కాలము తనతోడ నెవ్వరు వసింతురో వారు పూజకర్హు లని పెద్దలు నిర్ణయింతురు. ఇచ్చటఁ జేరినవారందఱు చాలఁగాలముగ నిందున్నవారు కావున నందఱుఁ బూజార్హులే. కావున వీరిలో శ్రేష్ఠుఁ డగువానిఁ దొలుత నర్చింపుము. అనిన యుధిష్ఠిరుండు ధర్మవిధ నెవ్వరి నగ్రపూజ కర్హులో నీవే నిశ్చయించి చెప్పుమనిన భీష్ముఁ డాలోచించి యిందు మూఁగినవారిలో గ్రహములందు సూర్యునివలెఁ దేజోబల పరాక్రమంబులఁ గృష్ణుండు శ్రేష్ఠుండు. చీఁకటితలంబు సూర్యునిచేతను, నిర్వాత ప్రదేశంబు గంధవహునిచేతను, బ్రకాశమానము హ్లాదితము నగునట్లు మన సభ కృష్ణునిచే రాజిల్లుచున్నది. అనిన భీష్మానుజ్ఞాతుండై సహదేవుం డర్ఘ్యంబు కృష్ణున కిచ్చె. శ్రీకృష్ణుండును సంప్రీతి దానిం బరిగ్రహించె.

తదనుఁ జిరకాల శత్రువైన కృష్ణునకుఁ దొలుత నర్ఘ్యమిచ్చుటయు నాయన పరిగ్రహించుటయు, జూపోపక చేదిపాలుండగు శిశుపాలుండు రోషతామ్రాక్షుండై సభామధ్యంబున నిట్లనియె.

ధర్మనందనా! మహాత్ములయిన భూపాలుర మధ్యంబునఁ దానొక రాజువోలెఁ గూర్చుండి యీ కృష్ణుం డర్ఘ్యంబుగొన నర్హుండు గాఁడు. పాండవేయా! దేవకీపుత్రునిఁ దమ యిష్టముచొప్పున నర్చించుట మహాత్ములగు పాండవులకు యుక్తంబు గాదు. పాండవులారా! మీరు బాలురు. ధర్మసూక్ష్మత నెఱుంగరు. అల్పజ్ఞానియగు నీ నదీపుత్రుండును ధర్మ మతిక్రమించి వర్తించె. ఓయి భీష్మా! నీవలె ధర్మమెఱిఁగినవాఁ డిచ్ఛాకాలమారి యయ్యెనేని సజ్జనులు ప్రాజ్ఞులత నని నిందింపక మానరు. యదువంశంబునఁ బుట్టుటచే రాజుగాని దాశార్హుండు సర్వరాజమధ్యంబునఁ బూజార్హుం డెట్లయ్యె? ధర్మజా! కృష్ణుఁడు వృద్ధుఁడని పూజించితినందువా యతని తండ్రి వసుదేవుఁ డింద యుండ నతని సుతుఁ డెట్లు పూజ్యుండయ్యె? మా కిష్టుఁడు గావునఁ గృష్ణుండు పూజ్యుండందువా మీ మామ ద్రుపదుఁ డింద యుండఁ గృష్ణుండెట్లు పూజార్హుండయ్యె? కృష్ణుఁడు మా కాచార్యుఁ డంటివా ద్రోణుండుండఁ గృష్ణుండెట్లు పూజ్యుండయ్యె? ఋత్విజుఁ డని పూజించితి నందువా వ్యాసమహర్షి యుండఁ గృష్ణుఁ డెట్లు పూజార్హుండయ్యె? కులవృద్ధుండంటివా వశీకృత మృత్యువు భీష్ముఁ డుండఁ గృష్ణు నేల పూజించితివి? వీరుఁడని యంటివా సర్వశస్త్రవిదుం డగు నశ్వత్థామగదా పూజ్యుండు. కృష్ణుం డెట్లయ్యె? రాజేంద్రుఁ డగు దుర్యోధనుఁడు, నాచార్యుఁడగు కృపుఁడు, కింపురుషాచార్యుఁ డగు ద్రుముఁడు, మీకుఁ దండ్రియట్టివాఁడు భీష్మకుఁడు, నేకలవ్య రుక్మిశల్యులును, మహాబలుఁడును, బరశురామప్రియశిష్యుఁడును. ననేక రాజన్యశేఖరుఁడునగు కర్ణుఁడుండఁ గృష్ణు నేమని పూజించితివి? కృష్ణుఁడు ఋత్విక్కు గాఁడు. ఆచార్యుఁడు గాఁడు, రాజును గాఁడు. వృద్ధును గాఁడు. అట్టివానిని నిచ్ఛకములకై ప్రియము సేయఁగోరి యర్చించితివి. పోనీ, మధుసూదనుఁడు మీకు నర్చనీయుఁ డగునేని యీ రాజుల నెల్లఁ బిలిపింపనేల? ఇట్లు లవమానింపనేల? నీకు మేమెల్లఁ గప్పము గట్టుటకుఁ గారణము భయము లోభము సాంత్వమని తలఁచితివా? నీవు మహాత్ముఁడవని ధర్మమార్గవర్తివి పార్థివత్వము గోరువాఁడవని

తలఁచి యిచ్చితిమి ఇట్టి మమ్ము నీవే యవమానించితివి ఇట్టి రాజసభలో రాజలక్షణహీనుఁడగు కృష్ణునిఁ బూజించుటకంటె నవమానకర మింకేమి కలదు? అహో! ధర్మపుత్త్రుఁడు ధర్మాత్ముఁడను కీర్తి నీ మనము నమ్మెఁగదా. ఇట్టి యధర్మకార్యము చేయ నీకు ధర్మరాజను పేరెట్లు సార్థకము? వృష్ణికులమునఁ బుట్టిన యీ దురాత్ముఁడు మహాత్ముఁడగు జరాసంధు నన్యాయమార్గంబున వధించె. యుధిష్ఠిరుఁడు నేఁడు ధర్మాత్మత్వము పోనాడి కృపణత్వమును బ్రకటించెను. ఓయి కృష్ణా! తపస్వులగు పాండవులు కృపణత్వముచేతనో భీతిచేతనో నీకు నర్ఘ్యమిచ్చిరాయె నీవేల వారింపవైతివి? నీ యోగ్యత నేమాత్రమో నీ వెఱుఁగవా? పూజానర్హుఁడవయ్యుఁ బూజ నేల యంగీకరించితివి? కుక్క పురోడాశమును గ్రహించినట్లు నీ యోగ్యతకుఁ దగని పూజను నీ నీచబుద్ధు లిచ్చినను నీ వెట్లు గ్రహించితివి? ఈ సభయందున్న రాజుల నవమానించినవాఁడవు నీవుకాని పాండవులు కారు. నపుంసకునకు భార్యయు, గ్రుడ్డికి సుందరపదార్థదర్శన మెట్టిదో, రాజుగాని నీకీ పూజయు నట్టిదె. ధర్మరాజెట్టివాఁడో భీష్ముఁడెట్టివాఁడో, వాసుదేవుఁ డెంతటివాఁడో వారికట్లు కట్టయ్యెను. అడిగినవాఁడు వియోనిజుఁడు. ప్రత్యుత్తరమిచ్చినవాఁడు నదీసుతుఁడు. అర్ఘ్యము గైకొనినవాఁడు గోపాలుఁడు. ఇచ్చినవాఁడును వియోనిజుఁడే. ఇక్కడఁ జేరిన సభ్యులందఱు నోరులేని మూఁగలు. ఇట్టి సభలో నుండుట మానహానికిఁ గారణమని లేచి శిశుపాలుఁడు తనతోడి రాజులతోడ సభ విడిచిపోయెను.

ధర్మరాజతని వెంటఁబోయి పెద్దవారి నిట్లు మాటలాడుట తగదని సమాధానపఱచుచుండ భీష్ముఁ డిట్లనియె. కౌంతేయా! లోకవృద్ధులం దెల్ల వృద్ధుఁడగు కృష్ణునిఁ దిరస్కరించి పలుకువాఁడు దాన మాన స్వాగతనముల కర్హుఁడుగాఁడు. ఏ క్షత్త్రియుఁడు రణమున క్షత్త్రియుని జయించి విడుచునో యట్టివాని కాజేత గురువగుచున్నాఁడు. ఇక్కడ గుమిగూడిన పుడమిఱేఁడులలోఁ గృష్ణునిచే జయింపఁబడనివాఁ డెవ్వఁడున్నవాఁడు? ఈ మహానుభావుఁడు మాకు

మాత్రమ గాక మూఁడులోకములను నర్చనీయుండే ఈ కృష్ణుఁడు పెక్కుఱు రాజుల జయించుటచేతను సమస్తజగ మీయనయందే ప్రతిష్ఠితమగుటను మే మీయన నర్చించితిమి. శిశుపాలా! నీవిట్లు పలుకఁ దగదు. జ్ఞానవృద్ధుల ననేకుల నుపాసించి తత్త్వ మెఱిగితిని. వారెల్లఁ గృష్ణుని గుణములను నాకుఁ దెలియఁ బలికిరి. ఈయన జన్మప్రభృతి యొనరించిన మహాకార్యంబుల నెల్ల బుద్ధిమంతులు పొగడుచుండ వింటిని. ఓయి చేదిరాజా! మేము కేవలము కామముచేఁగాని బాంధవము దలఁచిగాని యీయనవలన లాభ మాశించిగాని జనార్దనుఁ బూజించినవారము గాము. సర్వభూతసుఖావహుఁడై సజ్జనార్చితుఁ డగుట నర్చించితిమి. ఇక్కడ నుండువారిలోఁ గేవల బాలునిఁగూడ మేము విమర్శింపక విడచినవారముగాము. కావునఁ దక్కిన గుణవృద్ధుల నెల్ల వదలి కృష్ణు నర్చించితిమి. బ్రాహ్మణులందు జ్ఞానవృద్ధుఁ డగువాఁడు బాలుఁడైనను బూజ్యుండు. అట్లులే క్షత్రియులందు బలాధికుండును, వైశ్యులందు ధనధాన్యవంతుఁడును బూజ్యులు. శూద్రులందు వయోవృద్ధుఁడు పూజ్యుఁడు. వేదవేదాంగవిజ్ఞానము, బలాధికతయను రెండు కారణములచే శ్రీగోవిందుఁ బూజించితిమి. నరలోకమునఁ గృష్ణునికంటె నీ రెంట నధికుఁడెవ్వఁడు? దానము, దాక్ష్యము, శ్రుతము, శౌర్యము, హ్రీ, కీర్తి, యుత్తమబుద్ధి, వినయము, శ్రీ, ధృతి, తుష్టి, పుష్టి యివి కృష్ణునందు నిత్యములై యున్నవి. ఇట్టి లోకసంపన్నుని, నాచార్యుని, బితరుని, దండ్రిని, గురువును, బూజ్యుని నర్ఘ్యమిచ్చి యర్చించితిమి. అందరు మమ్ము క్షమింపుఁడు. ఋత్విజుఁడు, గురువు, పిలిచి బిడ్డనీయఁదగినవాఁడు, స్నాతకుఁడు, నృపతి, ప్రియుఁడు నగు కృష్ణు నర్చించితిమి. లోకముల యుత్పత్తిలయములకుఁ గృష్ణుఁడే కారణము. ఈ చరాచరరూపక ప్రపంచము కృష్ణోద్భవము. ఇతఁడే యవ్యక్తప్రకృతియుఁ, గర్తయు, సనాతనుఁడు, సర్వభూతములకుఁ బరుఁడు. కావున నీయనను నర్చించితిమి. మనోబుద్ధ్యహంకారములు, పంచభూతములు, జరాయుజాది చతుర్విధభూతము లీయనయందే ప్రతిష్ఠితములై యున్నవి. సూర్యచంద్రగ్రహ నక్షత్రములు, దిక్కులు,

వైదికక్రియలు సర్వము కృష్ణునందే ప్రతిష్ఠ గాంచినవి. వేదములకు నగ్నిహోత్రము ముఖము, ఛందస్సులకు గాయత్రి ముఖము, మనుష్యులకు రాజు ముఖము. నదులకు సముద్రము ముఖము. నక్షత్రములకుఁ జంద్రుఁడు ముఖము. తేజోవంతులకు సూర్యుఁడు ముఖము అట్లే, క్రిందు మీఁదు గమనముగల ప్రపంచమునందు వఱకు సదేవకమైన లోకములందుఁ గేశవుఁడే ముఖము. నృపాలులారా! ఈ శిశుపాలుఁడు బాలుఁడు. తెలిసినవాఁడు గాఁడు. సర్వకాల సర్వావస్థలఁ గృష్ణు నిట్లు నిందించుటే యితనికిఁ గార్యము. మతిమంతుఁ డగు నతఁడే ధర్మము విమర్శించి తెలిసికొనునో దాని నితఁ డెఱుఁగఁడు. వృద్ధులలోఁడె బాలురలోఁడె రాజులలోఁడెఁ గృష్ణు నర్చింప నొల్లని వా రెవ్వరు? ఇతఁడు మే మకార్యము నొనర్చితిమని నిశ్చయించె నేని యేది న్యాయమో యది యాతఁ డొనర్చునుగాక.

అని భీష్ముఁ డిట్లు పలికిన శిశుపాలుఁడు వికటభ్రూకుటిఫాలుఁడు కోపసంరక్తనయనుఁడు నయ్యె. దానిం గని సహదేవుండు సభామధ్యంబున లేచి చేదిరాజా! యీ కార్యము నేను బుద్ధిపూర్వకముగఁ జేసినవాఁడను. కారణము వినుము. రాజుల కెల్ల గృష్ణుఁడే గురువు. కృష్ణునికంటె శ్రేష్ఠుండు వేఱొకరుండు లేఁడు. రాజు లందఱు మమ్ము క్షమింపుఁడు. అటుగాక యెవఁడైన నసూయపడి సైన్యసమేతుఁడై జన్యమునకుం దొడరెనా వానితలపై నా పాద ముంచెదను. అని సభలోఁ జరణమును జూపెను. అంతఁ సహదేవుని శిరంబుపైఁ బుష్పవర్షంబు గురిసె. ఆకాశవాణియు మేలుమేలని ప్రశంసించె. అంతఁ త్రికాలజ్ఞుండైన నారదుండు లేచి కృష్ణాజినంబు జాడించి యెల్లరు విన నిట్లనియె కమలపత్రాక్షుఁ గృష్ణు నెవ్వఁ డర్చింపఁడో వాఁడు జీవన్మృతుఁడు సంభాషింప నర్హుఁడు గాఁడు అంత సహదేవుండు పూజనీయుల బ్రహ్మక్షత్రాదుల నెల్ల నారెదిఁ బూజించి యీ కార్యంబు సమాప్తంబు గావించె. అట్లు కృష్ణుండు పూజింపఁబడుట గాంచి సునీథుండైన శిశుపాలుండు రాజసమూహంబు వంకఁగని క్షత్రియోత్తములారా! నేను సేనాపతిగ నుండెద. మన మందఱము

వృష్ణి పాండుతనూజులఁ దాఁకి యజ్ఞమునకు విఘ్న మాపాదింతము. అనిన వారందఱు నట్టులగుఁ గాక యని గుములుగూడి సేనలు పన్ని జన్నమునకుఁ బన్నము గలిగింపఁ బన్నాగము పన్నుచుండిరి. ప్రబలమారుతాభిహతంబైన సాగరంబువలె సంక్షోభించు రోషచలిత రాజమండలంబుఁ గని యుధిష్ఠిరుండు భీష్మునితో నిట్లనియె.

పితామహా! రాజులందఱు నొక్కటై మనపై గవియ నుంకించుచున్నారు అధ్వరంబు ప్రధ్వంసితమై ప్రజలు నాసిల్లుదురో యని భీతిలైన. దీని వారింప నదుపాయ మేమనిన గంగానందనుం డిట్లనియె. ధర్మరాజా! వెఱవకుము. క్షుద్రమృగములు నిద్రించు సింహమును లేప యత్నించునట్లు వీరందఱుఁ గృష్ణునిఁ జెనకి లేప యత్నించుచున్నారు ఆయన లేచువఱకు వీరిట్లు వదరుచుందురు. అని కృష్ణుం డాబాల్యమొనర్చిన మహాకార్యములెల్లఁ దెలిపి సమాధానపఱిచిన నవ్వాక్యంబులు విని కుపితుండై శిశుపాలుండు గాంగేయుతో నిట్లనియె.

ఓరి కులపాంసనుఁడగు ముదుకా! బిభీషికోక్తుల రాజమండలము బెదరింప నీకేల సిగ్గు లేదు. నపుంసకుఁడ వగు నీ కీట్టి వర్తనము తగియున్నది. అంధు ననుసరించు నంధులవలె నావకుఁ గట్టఁబడిన నావవలె నిన్నొక పెద్దగ నెంచిన కౌరవులు వినాశము కాఁగలవారు. కృష్ణుని పూతనావధ లోనగునవి దొడ్డకార్యములుగఁ గీర్తించితివి. అవి వినవిన మనమునకుఁ జాలఁ బరితాపమయ్యెడి. గర్వివి మూర్ఖుఁడవునై కృష్ణుఁ బ్రశంసించు నీ జిహ్వ యేల శతధాఖండితము గాకున్నదో? పసిబాలురకును నింద్యుండగు నీ గొల్లని జ్ఞానవృద్ధుండవగు నీ వెట్లు పొగడ నిశ్చయించితివి? కృష్ణుఁడు బాల్యమందొక పక్షిని జంపిన నందేమి చిత్రము గలదు? యుద్ధసామర్థ్యము లేని గుఱ్ఱమును నెద్దును జంపు టేమి గొప్ప కార్యములు? ప్రాణము లేని కట్టెబండిని గాలఁ దన్నుట మహాద్భుతమా? పుట్టపెరిఁగి కొండవలెనున్న గోవర్ధనము నేడు నా నెత్తుట ఘనకార్యముగ నాకుఁ దోఁపదు. కొండమీఁద నాడుచు విశేషాన్నము భుజించెనని చెప్పితివి. ఇట్లు

నీవు చెప్పుట వినువారికి వింత గొలుపుచున్నది. కంసవధ ప్రస్తావించితివి. ఆయన యన్నము దిని యాయనను వధించుటకు నీవు ప్రశంసించుటే వింత. ఓరీ కురుకులాధమా! స్త్రీలను గోవులను బ్రాహ్మణునిఁ దన కన్నము పెట్టినవానిని శరణాగతుని వధింపరా దను నీతి నీవు వినినవాఁడవు కావు. తల్లి పుట్టినిల్లు మేనమామయొద్దఁ బొగడినట్టు కృష్ణుని స్థితి నాకుఁ దెలియనట్లు జ్ఞానవృద్ధుఁడని వృద్ధుఁడని నా యెదుటనే స్తుతించితివి. నీ వాక్యముల బలమునఁ గోవధ స్త్రీవధ చేసినవాఁడు పూజ్యుఁడగునేని యిఁక శాస్త్రవాక్యములతోఁ బని యేమి? ఇతఁడు బుద్ధిమంతులలో శ్రేష్ఠుఁడు. ఇతఁడు జగత్ప్రభు వని నీవు బట్టువలెఁ బొగడెడి మాటలు విని తాను నిక్కముగ నట్టివాఁడుగా గృష్ణుఁడు తలంచుచున్నాఁడు. అయినను నివియన్నియు వ్యర్థ ప్రలాపములే. పాడినపాట పలుమాఱు పాడెనేని పాడువానికిని నా పాట మనస్సున కెక్కఁజాలదు. కులింగపక్షివలె సర్వభూతములు తమతమ ప్రకృతి ననుసరించి పోవుచుండును. నిశ్చయముగ నీది నీచ ప్రకృతి. నీవు నదీసుతుఁడవు గనుక నీవు చంచల చిత్తుఁడవగుట యేమి చిత్రము. ఎవరికి నీవు ప్రదర్శకుఁడవైతివో యెవరు కృష్ణు నర్చించిరో యట్టి పాండవులును బాపులే. నీవు ధర్మ మెఱిఁగియు నధర్మజ్ఞునివలె సజ్జనమార్గమునుండి భ్రష్టుఁడవైతివి. తాను జ్ఞానవంతుఁడు జ్ఞానులయందు శ్రేష్ఠుఁడునని యనుకొనువాఁడు ధర్మేచ్ఛగలవాఁడైనచో నీవలె నెవ్వఁడు నడచుకొనును? ధర్మ మెఱిఁగినదియు వేఱొకని వలచియుండునదియుఁ గన్యకయు నగు నంబను బ్రాజ్ఞమానివై యెట్లు హరించితివి? నీవు హరించినను ధర్మజ్ఞుఁడైన నీ తమ్ముఁడు విచిత్రవీర్యుఁడు దానిని బరిగ్రహింప నొల్లడయ్యె. ప్రాజ్ఞమానివగు నీ కనుల యెదుటనే యొరుండు నీ సోదరు భార్యయందు సజ్జనాచరిత మార్గంబునఁ బుత్రోత్పాదనంబు గావించెఁగదా. ఇట్టి నీయందు ధర్మ మెందున్నది? తెలివిలేమినో పుంస్త్వములేమినో యట్టి యకార్యమును నీ వాఁపకుంటచే నీ బ్రహ్మచర్యము వృథాకదా. ఓయి ధర్మజ్ఞుఁడా! నీకును లగ్గుగానను. ఇట్టి ధర్మము లుపదేశించు నీవు

వృద్ధోపసేవివిగావు. ఇష్టాపూర్తములు దానములు వేదాధ్యయనము యజ్ఞము లివి కుమారుని పదునాఱవ భాగమునకు సరిరావు. అనపత్యుఁడు చేయు వ్రతోపవాసాదులు వ్యర్థములు. బిడ్డలులేని వాఁడవును, వృద్ధుఁడవు మిథ్యాధర్మ బోధకుఁడవు నగు నీవు పక్షులకు నహింస పరమధర్మమని యుపదేశించి వాని గ్రుడ్లనే మ్రింగి వానిచేఁ దునకు హింసింపఁబడిన హంసవలె బంధువులచే హతుఁడవు కాఁగలవు.

వీఁడు నా దాసుఁడు. వీనితో నే యుద్ధమొనర్పనని కేశవు నిరాకరించిన మానధనుఁడు జరాసంధుఁడే నాకు శ్లాఘ్యుఁడు. జరాసంధ వధయందుఁ గృష్ణచర్యయు భీమార్జునుల నడవడియు నెవ్వఁడు సాధువనును? బ్రాహ్మణవేషధారులయి యద్వారమున మాయోపాయంబున నగరము ప్రవేశించి కృష్ణుఁడు జరాసంధుని బలమెఱిఁగెను. బ్రాహ్మణుఁ డను నభిప్రాయముననే జరాసంధుఁ డీ దురాత్మునకు నర్ఘ్యము పాద్యము నిచ్చెను. ఈ కృష్ణుని నికృతచేష్టిత మునఁ గదా యతఁడు పేరి కొసంగిన భోజనమును భీమార్జునులు భుజింపరైరి. ఈ మూర్ఖుఁడు తలంచునట్లు కృష్ణుఁడు జగత్కర్త యగు నేని తన్నేల బ్రాహ్మణుఁగా దలంపఁడయ్యెను. నీవు వీరిని నధర్మ మార్గమున వర్తింపఁజేయుచున్నను వీరు నిన్ను బెద్దగా భావించుటే చిత్రము. లేదులేదు. స్త్రీతుల్యుఁడవు వృద్ధుఁడవు నగు నిన్ను సర్వార్థ ములఁ బ్రదర్శకుఁడుగ గ్రహించు వీరియందుఁ జిత్రమేదియు లేదు.

కఠోరములు రూక్షాక్షరములు నగు శిశుపాలు నిందా వాక్య ములు విని భీమసేనుండు కోపరక్తలోచనుండై పటపట పండ్లు గొఱు కుచుఁ గటము లదరఁ బెదవులు చలింప బొమలు ముడివడ నిద్దురాత్ము నిప్పుడ వధించెదనని దగ్గఱ లేచి యతనిపైఁ బోనున్నఁ జూచి శంకరుండు కుమారస్వామిఁబోలె భీష్ముండు గ్రక్కునఁ బట్టుకొని కోపశమనవాక్యంబు లాడుచుండ శిశుపాలుం డతని నొక పోకకుం గైకొనక క్షుద్రమృగంబు విలోకించు సింహముఁ బోలె భీమునిఁ జూచుచు భీష్మా! విడుము విడుము. ఈతండు మదీయదోఃప్రతాపాగ్నికి శలభమగుంగాక యనిన విని భీష్ముండు భీమసేనున కిట్లనియె. కుమారా!

నిన్ను క్షణమునకుం జీరు నీతని జన్మవృత్తాంతము వినుము. ఈతండు చేదిరాజకులంబున మూఁడు కన్నులతో నాలుగు చేతులతో జనించి గార్దభస్వరంబున ఘోషించె. అది కని విని యీతని జననీజనకులు తమకుఁ గీడు మూఁడునని జడిసి యితని నెం దేని పాఱవైవ నాలోచించుచుండ వారి కశరీరవాణి యిట్లనియె.

రాజా! మీ రేల సంతాపించెదరు. ఈ మీ పుత్రుఁడు శ్రీమంతుఁడు బలాధికుఁడై లోకమున వెలయు. మీరు హింసింప నెంచిన యీతఁ డిప్పుడు మరణించువాఁడు గాఁడు. వీనివలన మీకు భయములేదు. శిశువును బాలింపుఁడు. వీని శస్త్రమున వధించు నాతఁడును జనించియే యున్నవాఁడు. అని యాకాశవాణి పలికిన విని పుత్రస్నేహాభిసంతప్తయగు నితని జనని యాకసమువంకఁ జూచి కేలు మోడ్చి నా తనయుని విషయమై పలికిన యో భూతమా! నీవు దేవతవో మఱియెవ్వరవో నే నెఱుఁగను. నీకు నమస్కారము. నా పుత్రుగుఱించి యింకొక ప్రశ్న మడిగెదను. దయయుంచి ప్రత్యుత్తర మిమ్ము. ఇతని వధించువాఁ డెట్టివాఁడు? అనిన నశరీర భూతం బిట్లనియె.

ఎవఁడు వీని నెత్తుకొనిన నెక్కువకన్ను మాయమై యెక్కువ చేతు లైదుతలల పాములవలె నేలఁబడునో యతఁడే యితని పాలిటి మృత్యువు.

త్రినేత్రుఁడు చతుర్బాహువుకుమారుఁడు చేదివంశమున జనించె నన్న వార్త విని రాజులు రాజకుమారు లతనిని జూడవచ్చిరి. వచ్చిన వేలకొలఁది నృపాత్మజులకెల్ల వీనితల్లి వీని నెత్తికొన నిచ్చుచుండె. ఎవరెత్తికొనినను మిక్కిలికన్ను మిక్కిలిచేతులు యథాప్రకార ముండెఁ గాని కీడొందినవి కావు. ఇట్లుండ నీ వార్త ద్వారావతియందు యాదవులు వినిరి. రామకృష్ణులు తమ మేనత్తను జూడవచ్చిరి. కృష్ణునిచేత నీతనితల్లి నితని నిడఁగానే యెక్కువచేతులు నేలరాలెను. ఎక్కువ కన్ను లోననే యణఁగిపోయెను. అదిచూచి యితనితల్లి భయకంపితగాత్రయై మేనల్లునింజూచి యార్తత్రాణపరాయణా! భయార్త

నైన నా కొక వరమిమ్ము. అని వేడిన భయపడకుము. నా వలన
నీకు భయములేదు వరమెద్ది యభిలషించెదు కోరుము. అది నాకు
శక్యమైనను నశక్యమైనను నొసఁగెదను. అనిన నాయమ నీ శిశు
పాలుఁడు నీయెడఁజేయు నపరాధంబుల సైఁపుమనిన యదునందనుఁ
డును వీఁడు నాయెడఁజేయు నపరాధశతంబును క్షమించెద. భీతిల్లకు
మని మేనత్త కభయవాక్య మిచ్చె. దానంజేసికదా యితఁ డిట్లు
త్రుళ్ళిపడుచు నిన్ను రణమునకుఁ బిలుచుచున్నవాఁడు. వేఱొకరుఁ
డైన నిన్నిమాటలు నన్నాడి మఱి యింతకాలము కాలవశుఁడుగాక
నిలువగలఁడా? ఈతనియందు భగవత్కళావిశేష మున్నది. దానిని
గృష్ణుఁడు నేఁడు మరల హరింపఁగలఁడు. అనిన శిశుపాలుండు
రోషాభీలుండై నీవు బట్టువానివలెఁ బొగడఁగోరెదవేని కృష్ణుని విడిచి
దుర్యోధన భగదత్త కర్ణరుక్మలు లోనగు రాజవరుల నెల్లఁ బొగడుము.
అనిన భీష్ముం డిట్లనియె. ఓరీ మాటలకు మాటలు ప్రత్యుత్తర
ములు గలవు. వానితోఁ గాఁగల కార్యమేది కలదు? మేము కృష్ణుని
బూజించితిమి. అది సరిగాదను వాఁడిమగఁడు కలఁడేని కృష్ణుని
రణంబునకు జీరి చావనిమ్ము. అనిన శిశుపాలుఁడు కృష్ణునితో సంగ
రలబు చేయఁగోరి యాయనను జూచి యిట్లనియె.

జనార్దనా! నిన్ను నేనిదె రణమున కాహ్వానించు చున్నవాఁ
డను. మగతనము గలదేని సంగ్రామమునకు రమ్ము. నిన్ను నీ పాండ
వులను నేమిచేయుదునో చూడుము. మిమ్మెల్లఁ జంచి చెండాడెదను.
రాజులనెల్ల విడిచి నిన్నుఁ బూజించుటచేఁ బాండవులు నాకు వధ్యులే.
దాసుఁడవు, నరాజవు, దుర్మతివి, మఱి యనర్హుఁడవు నగు నిన్ను బాల్య
ముచే నర్చించిన పాండవులు వధ్యులనియే మూఁటికి ముమ్మాటికి
నా మతము. అని బెబ్బులివలె రొప్పుచు శిశుపాలుండు పలికి
చాలింప మధువైరి మృదుభాషణంబుల నిట్లనియె.

భూపాలకులారా! నా వచనంబుల వినుండు. సాత్వతకులం
బున సాత్వతికి జన్మించిన వీఁడు మాయందు సదా వైరమే పచరించు
చుండును. మేము వీని కెన్నఁ డెట్టి కీడును రోయకుండినను వీఁడు

మాకు సర్వదా కీడే గావించుచుండును. మేము ప్రాగ్జ్యోతిషంబునకుఁ బోవుటెఱిఁగి యీ నృశంసుండు మాతండ్రి తోఁబుట్టినదాని కొడుకయ్యుఁ బైనెత్తివచ్చి ద్వారకను నిర్దహించెను. భోజరాజు రైవతగాద్రిఁ గ్రీడించుసమయంబునఁ బైపడి తదీయులఁ గొందఱ వధించియుఁ గొందఱ బంధించియు స్వపురంబునకు లాగికొని పోయెను. మజ్జనకుఁ డశ్వమేధంబుసేయ సమకట్టి రక్షకులతోడ విడిచిన యజ్ఞయాశ్వంబును నీ పాపనిశ్చయుండు దుర్మదంబున హరించి యజ్ఞవిఘ్నం బాపాదించె. తపస్వియగు నక్రూరుని భార్య ద్వారకనుండి సౌవీరంబునకుఁ బోవుచోఁ ద్రోవ నరికట్టి తన్నొల్లని యా యిల్లాలిని మోహావశుండై బలాత్కారంబున హరించె. మాతుల నృశంసకుండైన యీతండు కారూశరాజున కీయ నిశ్చయించిన విశాలరాజకన్యకను భద్రను గారూశరాజవేషంబుఁ దాల్చి మోసగించి యపహరించె ఇంతియగాక కుకురాంధకుల ననేకుల వధించె. వృష్ణిదారల విలపింపఁజేసె. జరాసంధునితోడఁ గూడి యితండు మా కొనరించిన యెగ్గులు లెక్కింపరాకున్నవి. అయినను మేనత్తకిచ్చిన బాసచేఁ గట్టుపడి శతాపరాధముల సహింపవలసి వచ్చెను. నే నిచ్చిన వరమును బూర్ణమయ్యె. యజ్ఞవిఘ్నకరుండును బాండవదుర్హృదుండును నగు వీఁడిఁక వధ్యుఁడని నిశ్చయించితి. నా యదృష్ట[illegible]న నీతఁడు మీ యెల్లరసమక్షమందె నాపై విరోధం బెట్టు నాథింపఁ గడఁగి నన్ను నిందించెఁ గంటిరికదా. నా పరోక్షంబున వీఁడొనర్చిన పాపకార్యంబులెల్లఁ దలఁపుఁడు ఇట్టి గర్వి క్షంతవ్యుఁడు గాఁడు. నన్ను వలచిన రుక్మిణిని మరణకాంక్షితుఁడై యీతఁ డపహరింపఁ దలపెట్టెఁగాని శూద్రునకు వేదశ్రుతివలె నీ మూఢునకా యింతి లభించినది కాదు.

అని వాసుదేవుండు వచించిన వాక్యంబులెల్ల విని రాజులెల్ల శిశుపాలుని ఛీఛీ యని గర్హించిరి. శిశుపాలుండును గృష్ణుని నుడుల విని కొలువులో బిగ్గహాసించుచుఁ గృష్ణా! నాకుఁ బూర్వనిశ్చితయైన రుక్మిణీవృత్తంబును సిగ్గైనలేక రాజసభలో నెట్లు ప్రశంసించితివి? మధు

సూదనా! మానవంతుఁ డెవఁడు తన భార్య యన్యపూర్వయని నీవు తప్ప నిండుసభలోఁ జెప్పుకొనును. కృష్ణా! నీవు నన్ను క్షమించిన క్షమింపుము. క్షమింప నొల్లవేని క్షమింపకుము. క్రుద్ధుఁడ వైనను ప్రసన్నుఁడ వైనను నీవలన నాకుఁ గాఁగలదేదియు లేదు. అని యుద్ధసన్నద్ధుఁడై ప్రేలుచున్న శిశుపాలుం జూచి గోపాలుండు రాజులారా! వీని నంతకు క్షమించిన కారణంబు మున్ను వచించితి. ఇఁక మీరంద ఱుఁ జూడ నీనిఁ గాలునిపట్టి కనిచెద నని తన సుదర్శనంబుఁ దలఁచిన నది తత్క్షణము కేలలంకరించిన దానిఁ గొని వానిపై వైచె. అదియును వాని శిరంబు ఖండించి నేలఁ దొరఁగించె. అంత నతని దేహంబునుండి యొక్క దివ్యతేజంబు సూర్యసన్నిభంబు వెలువడి కృష్ణునందుఁ జొచ్చె. చూపఱు విస్మితులై కృష్ణుఁ బ్రశంసించిరి. ధర్మపుత్రుండును నా దమఘోషనందను నుత్తరక్రియలు దీర్పఁ దమ్ముల కాజ్ఞాపింప నట్లు గావించిరి. ఆవల యాగదీక్షితుండు చేదిరాజ్యంబు నకు శిశుపాలనందను నభిషిక్తుఁ గావించె. అంత నిరంతరాయం బుగ యాగంబు కొనసాగె. పదంపడి కుంతీ ధర్మజుల యనుమతిఁగొని కృష్ణుండు ద్వారకకుఁ బయనించె.

—• సా ల్వ వ ధ •—

దారుకసహితుండైన కృష్ణుఁ డిట్లు పయనించి కతిపయదినంబుల ద్వారక డాయం జని కాలిన తోఁటలు, ప్రీలిన కోటలు దూలిన పేటలు గూలిన గోడలు ప్రాలిన మేడలు గలిగి పురలక్ష్మి చెన్నుదఱిగి యుండుట గాంచి విస్మితుండై యిదియేమి నాలేనిసమయంబున నరాతు లిట్లు గావించిరో యనుచుఁ బోవుచుండఁ గృష్ణునిరాక విని యదు కుమారులంద ఱెదుర్కొని శిశుపాలుభ్రాత సాల్వుఁడు సౌభకంబున దండెత్తి వచ్చుటయుఁ గేశికంసవిరోధియగు దుష్టుం డెక్కడ? యుద్ధము నకు రమ్మనుడని దూషించుటయుఁ దాము వానితోఁ బోరుటయు వాఁడు ప్రద్యుమ్నపీడితుఁడై మరలిపోవుటయు విన్నవించినఁ బుం డరీకాక్షుఁడు రోషకషాయితాక్షుండై సాల్వుం జంపిగాని పురంబుఁ జొరనొల్లనని ప్రతిన పలికి యాదవసైన్యంబుతోడ వానిపై దాడి

వెడలె. ఇట్లు కృష్ణుండు సాల్వుని వెదకుచుఁ బోయిపోయి సముద్రతీరంబుఁ జేరి మార్తికావత దేశంబుఁ గాంచి సముద్రమధ్యంబున మార్తికంబను ద్వీపంబునను సాల్వుఁ డుండుట యెఱింగె. సాల్వుఁడును కృష్ణునిరాక దూరంబుననె విని ససైన్యుఁడై కామగంబై సకలదివ్యరత్న జాజ్వల్యమానంబగుట సౌభకంబను పేరు గాంచిన విమానంబెక్కి యాకసంబున సంచరించుచుఁ గృష్ణు నెదుర్కొనియె. ఉభయసైన్యంబులకు రోమహర్షణంబైన ఘోరాతిఘోరయుద్ధంబు ఘటిల్లె. సౌభకవిమానగతులైన దానవులు యదుసైన్యంబుపై నానావిధశస్త్రంబులు గుప్పించి నొప్పించిరి. యదుసైన్యంబులును మింట సంచరించు విమానంబుపై బాణవర్షంబు గురియించెఁగాని యది యాకాశంబునఁ గ్రోశదూరంబుంటచే దాని యునికియే వారికి నగోచరంబయ్యె. అంత వారేమియుఁ జేయఁజాలక కేవల ప్రేక్షకులై నిలిచిరి. కృష్ణుం డదిగాంచి పాంచజన్యంబు పూరించి శార్ఙ్గంబున వేలకొలఁది బాణంబుల సంధించి విమానంబుపై విడిచె. దాని తాఁకున విమానగత దానవులు తలలు మొలలు చేతులు వాతులు కాళ్లు వేళ్లు నడుములు తెగి కుప్పఁ గూరలుగ మహాధ్వనితో సముద్రంబునఁ గూలిరి. అంత నీడఁబోక సాల్వుండును గృష్ణునితో మాయాయుద్ధంబు గావింపఁదొడఁగి శర పరిఘాసి భిండివాల పట్టిసాదుల గుములుగుములుగ నీరంధ్రంబుగ వర్షించిన హరియు వానిని బ్రతిమాయ నడంచె. వాఁడంతటఁబోక దుర్దినసుదినంబులను శీతోష్ణములను నంధకార తేజంబులను నంగారపాంసువర్షంబులను శస్త్రసారంబులను గల్పించి విజృంభించిన వానినెల్ల వాసుదేవుండు మాయాప్రయోగంబునఁ బోకార్చె.

ఇట్లతండు తన మాయలు వ్యర్థములగుటయు బెండువడక మతిమోహినియగు మాయఁ బ్రయోగించె. దాని మహిమం జేసి నూర్వురు సూర్యులు నూర్వురు చంద్రులు వేలకొలఁది నక్షత్రంబులు నేకకాలంబునఁ బ్రకాశించినట్టు లయ్యె. అప్పు డిది రాత్రి యిది పగలు నిది దిక్కులు నివి విదిక్కులని యేర్పరింపరాకయుండె. అంతఁ

కృష్ణుండు మోహపడక తెప్పతిల్లి ప్రజ్ఞాస్త్రంబు ప్రయోగించె. ఆ యస్త్రంబు వానియస్త్రంబును మహావాయువు తూలికవలె విధ్వంసంబు గావించె. ఈ యుద్ధము జగద్భయంకరంబై వర్తిల్లె. అంత సాల్వుండు విమానంబుతోడ మింటికెగసి జయకాంక్షియై వాసుదేవుపై శతఘ్నులను గదలను దీప్తశూల ముసలాసులను రోషంబు చేఁ గురియించె. గోవిందుండు వానినెల్ల శితశరపరంపరల గగనంబునందె చూర్ణితంబు గావించె. అంత సాల్వుండు నారాచఘాతంబున దారుకు నొప్పించిన నతండు వీరుండయ్యును డీలుపడి రథచోదన కర్మంబున నసమర్థుండై యారెలుంగునఁ గృష్ణునితో నిట్లనియె. దేవా! శరవేదన సహింపరాకున్నది. మేను వివశమగుచున్నది. మనస్సు భ్రమించెను. పగ్గంబులు చేజాఱిపడుచున్నవి. రథంబుపై నిలువ శక్తుండఁగాను. అనిన నతనివంకఁజూడ నతని కాయంబున బాణంబుల గాయుపడనిచోటు ప్రేలెడైన లేకుండెను. శ్రీకాంతుఁడంత నతని మేనెల్ల నిమిరి స్వస్థుఁ గావించె.

ఆ సమయంబున నాకసంబుననుండి ద్వారకాపురవాసి యొకఁడు దిగివచ్చి గోపికామనఃపాటచ్చరుతో నిట్లనియె. వియచ్చరవందిత చరణారవిందా! వందనంబు. నేను నీ యంగశాంబునకు నాహుకు పంపున వచ్చినవాఁడ. ఆయన పరిచారకులలో నొకరుండ. ఆయన నీతో నిట్లు వచింపుమని యానతిచ్చె. పటచ్చరధావరదా! నీవీ పురభేదనంబున లేని యదనుఁ గాంచి సాల్వుండిందరుదెంచి యుండ అకుదందిచూడ నీ తండ్రి వసుదేవు దేవసమ్మతుఁ జెఱఁగొనిపోయె. ఇంకను వచ్చపలుఁ డెట్టి యెత్తికోలుగలవాఁడో తెలియరాదు. ఇక్కడ నర్థంబు సర్వమంగళంబైన నీ యక్కడిగెలుపు మాయొవరి తలఁపునఁ గెక్కు. అక్కడ నీవిజయం బిక్కడ మాకు విలయంబు. కావున సమరంబు మాని నగరంబునకుఁ గరంబు తూర్ణంబ బరుదెమ్ము. అనిన నతని వచనంబు లాకర్ణించి యాకర్ణాకహితుండు మిక్కిలి విషణ్ణుఁడై యేమిచేయుటకుఁ దోఁపక దిగ్భ్రమగాని యేమి యీ చిత్రము! బలదేవ సాత్యకి ప్రద్యుమ్నాదులందఱుండియు నా తండ్రిని

రక్షింపఁ జాలరైరా? ఇసీ వీరేమి పోటుబంటులు. ఇస్సీ యిదేమి యదువీర విచారము. బలరామ సాత్యకి ప్రద్యుమ్న చారుదేష్ణ సాంబాది వీరులు జీవితులై యుండ నా జనకుం డెట్లు పరుల పాలగు? వసుదేవుఁడు హతుఁడనిన నందఱు హతులే. వారాకాశ సంచారులకైన దుర్జయులు, ఈ మాట పాటింపరాకున్నది. అని యవ్విచారంబు దూరంబు చేసి యా దురాచారుతో మరల దురంబున కుపక్రమించె.

ఇట్లు కయ్యంబు చేయు సమయంబున విమానంబునుండి వీడి చెదరి వ్రేలాడు తలవెండ్రుకలతో నూడిన యుష్ణీషంబుతో జాఱు వస్త్రంబుతో క్షీణపుణ్యుండైన యయాతి నేల వ్రాలినట్లు పడుచున్న వసుదేవుం గాంచి కృష్ణుండు ఖిన్నుండు నిశ్చేష్టుం డగుడు శార్ఙ్గంబుచే జాఱి క్రిందఁబడియె. కృష్ణుండును మోహవశుండై రథంబునఁ గూలఁబడియె. నిశ్చేతను రీతినుండు పీతవసనుంగాంచి యాదవసేనలు మోదంబు లెడలి సంధులు సడలి హాహాకారంబులు గావించె. అట్లు పడుచుండు వసుదేవుని శూలాసిపాణులై దానవులు సఱకుచుండిరి. అంతఁ గొంతవడికిఁ దెప్పతిల్లి ప్రకృతిస్థుండై మనస్సు కుదుటఁ బడఁ జేసి నలువంకలఁ గృష్ణుండు పరికింప సౌభము లేదు. శత్రువు లేఁడు. వసుదేవుఁడును గానరాఁడు. అప్పుడది యమ్మాయావి మాయయని మాయానటుండు నిశ్చయించుకొనియె. ఇట్ల నిబ్బరించుకొని తబ్బిబ్బు పడక యబ్బలసూదనసోదరుం డా రాకాసి గబ్బిపై రోషముబ్బ బెడిదంపు ములుకల జడివాన గురియించె. దాన దానవుం డుబ్బుసెడి విమానంబుతోడ నగోచరుండయ్యె. ఆ పాలసుల కోలాహలధ్వనులొకసారి మింటను నొకపరి పార్శ్వంబులను నొకపారి దిగ్విదిక్కులను వినవచ్చినఁ గృష్ణుండు శబ్దవేధులగు బాణంబులఁ బరఁగించి శబ్దంబు వీతెంచు నెడకు మహాస్త్రంబులు పఱపె. వాని తాఁకున సోఁకుల మూఁకలు తెగి కంఠంబులు మొండెంబులు కుప్పఁగూరలుగఁ గూపార మధ్యంబున నపారంబుగఁ గూలె. అంత నమ్మాయావి మందరధరుపై ధరణిధరాసారంబు గురియించె. ఆ కొండల జడి వడికి వడితఱిఁగి సాళ్వరథంబుగఁ గృష్ణుండు పర్వతంబుల నడుమఁ జిక్కు

పడెను. యాదవసైనికులు కృష్ణుండు హతుండయ్యెఁ గాఁబోలుఁ గానరాఁడని హాహా నినాదంబులు నించుచు దశదిశలఁ బరువులిడిరి. ఆ యుడజడికి జడియక మధుసూదనుండు వజ్రాస్త్రంబున నప్పర్వతంబుల నెల్ల ఛేదించి మేఘపటలంబు విరియించి పొడతెంచు ప్రభాకరుం బోలి వెలింగె. ఆ తఱి నేతరి సాల్వుండు సౌభకంబుతో నొక్కయెడఁ బొడసూపి కాతరుండుగాని లోకాతురతావహంబులై దివ్యశరంబులఁ బ్రయోగించుచుండ నతని జూపి దారుకుండు యశోదాదారకుతో నిట్లనియె.

మహానుభావా! శత్రు వల్పుఁడైనను నుపేక్షింపరాదు. ఇఁక బలిష్ఠుండగువాని నేమి చెప్ప. ఈ క్రూరుండు మహావీరుండు మాయావి. ప్రాణంబులకుం దెగి పోరుచున్నవాఁడు. ఇట్టివానిని వధింప జాగు సేయకుము. ఆలసించిన నమృతము విషమగుట గలదనిన విని కైటభారి లెస్స చెప్పితివని యతని మెచ్చి సుదర్శనంబుఁ గేలం గొని సౌభకంబు ఛేదింపఁ బంచిన నదియు జగద్భయంకర జ్వాలా జాలా భీలంబై వైళంబ చని అంపమున ద్రుమాఁకును గోసినట్లు లవ్విమానంబును రెండుగ నఱకె. మరల నరకారికరం బలంకరించె. ఇట్లు వ్యోమయానం బూనంబైన దీనంబైన మోమునఁ దిరిమికగొను నా సాల్వుని శిరంబు ఛేదింపుమని మరల నయ్యాదువరుండు చక్రంబుఁ బంచిన నది నిర్వక్ర వేగంబునఁ జని యవక్ర పరాక్రమంబున వాసుదేవ హననోద్యమంబున మహాగద యెత్తియుండు సాల్వుని శిరంబు ఖండించె. కృష్ణుండు సాల్వపురంబు డాయం జని పాంచజన్యంబు మొరయించి విజయంబు ప్రకటించె.

— దంతవక్త్రవధ —

పౌండ్రక శిశుపాల సాల్వులు పరలోకగతులైనఁ దన్మిత్రుండు కారూశదేశాధీశుండు దంతవక్త్రుండు తత్పరోక్షసౌహార్దంబుఁ బాటించి యొక్కనాఁ డొక్కండ యుక్కుమిగిలి యుక్కుగద చేఁబూని పాద ఘట్టనంబున గట్టులతోడి పుడమి గడగడ వడఁక తనపై నడ

తెంచుచున్నఁ జూచి రథాంగపాణియు శతాంగంబు దిగ్గన దిగ్గనుఱికి మూర్కొనియె. కారూశుండును దుర్మదంబునఁ బంకజాక్షు వదనంబు నిరీక్షించి యహాహా యేమి నా యదృష్టము. అదృష్టమనిన నాదే సుమీ! నేఁడు నీవు నా కనులఁ బడితివి. ఇఁక నెందుఁ బోఁగలవు. కృష్ణా! నీవు మాకు మేనమామ కొడుకువయ్యు మమ్ముఁ జంపఁ జూచెదవు. కావున వజ్రసన్నిభమైన యీ గదచే నీ తల పగుల మొత్తుదు. దేహమునం బుట్టిన వ్యాధివలె బాంధవుఁడవై శత్రుఁడవైన నిన్ను వధించి నా మిత్రుల ఋణంబు పాచికొనెద. అని యంకుశపుఁబోటుల నేనుంగును గినియఁజేసినట్లు నిష్ఠుర వాక్యంబుల దంతవక్త్రుండు కృష్ణు రేఁచి చేతి గదచే నాయన శిరంబుపైఁ గొట్టి సింహమువలె గర్జించె. ఇట్లు గదాతాడితుండయ్యు నచంచలుఁడై కృష్ణుండు కౌమోదకిచే నతని యురంబు భేదించె. ఆ వ్రేటున నా బోటరి హృదయంబు రెండు ఖండంబు లగుచు నతండు కేశంబులు వ్రీల ధరణి వ్రాలె. హతుండైన యతని మేనినుండి సూక్ష్మజ్యోతి యొండు వెడలి యందఱు చూచుచుండ శిశుపాల వధ నాటివలెఁ గృష్ణునందుఁ జొచ్చె.

అమ్మణ్ణి:— కక్కా! శిశుపాలుఁడు చచ్చినపుడు చెప్పితివి. దంతవక్త్రుఁడు చచ్చినపుడు చెప్పితివి. వారిలోనుండి తేజము వెలువడి కృష్ణునందుఁ జొచ్చెనని. ఆ విశేషమేమి?

తండ్రి:— ఒకనాఁడు లక్ష్మీనారాయణ సందర్శనార్థము బ్రహ్మమానస పుత్రులు సనకసనందనాది మహర్షులు వైకుంఠమున కేగిరి. జయ విజయు లను ద్వారపాలు రిది సమయముగాదు, మీరు పోరాదని వారిని వారించిరి. ఇట్లు వారింపఁబడి యా మహాత్ములు కోపంబున మూఢులారా! భగవత్సేవకు సమయాసమయములు గలవా? భగవంతుండు సర్వసులభుండు, సర్వదా సేవ్యుండని మీ రేల యెఱుంగరైతిరి. తామసంబున మీరు భగవత్సేవ కడ్డపడితిరి గావునఁ దమోగుణప్రధానులైన యాతుధానులై భూమి జన్మింపుఁడు. మీ రిందుండఁ దగరని శాపమిచ్చిరి. శ్రియఃపతి యా కోలాహల

మాలకించి మునుల సేఁతకు సమ్మతించియుఁ దన కత్యంత భక్తు లగువారు తనయందలి భక్త్యతిశయంబునఁ బ్రమాదవశులై చేసిన యల్పాపరాధంబునకు వారిని సర్వదా దూరగులఁ జేయ రాదని కరుణాళుండై నారాయణుండు జయవిజయులఁ జూచి మీరు నా భక్తులై జనించి మరల దీర్ఘకాలంబునకు నిందుఁ రాఁ గోరెదరా ? కాదేని మూఁడు జన్మంబుల నాకు విరోధులై జనించి నాచేఁ జచ్చి యిందు రాఁ గోరెదరా యనిన వారును దీర్ఘకాల విరహము సహింపలేక నీతో విరోధించియే మూఁడు జన్మంబుల మరల నిందుఁజేర వరమిమ్మని కోరిరి. లక్ష్మీవల్లభుం డట్లయగుఁగాక యని యనుగ్రహించె. ఆ జయవిజయులే తొలుత హిరణ్యాక్ష హిరణ్యకశిపులై జనించి రెండవ జన్మంబున రావణ కుంభకర్ణులై పుట్టి మూఁడవ పుట్టువున శిశుపాల దంతవక్త్రులైరి. ఇఁక వారికి జన్మములేదు గావున వారి యాత్మతేజస్సులు భగవంతుఁడగు కృష్ణునందు లీనములయ్యె.

రుక్మిణి:— అప్పా ! యంతటి మహర్షులుగూడఁ గ్రోధదాసు లగుదురా ?

తండ్రి:— మహర్షులు జితేంద్రియులు. వారేనాఁడును గ్రోధదాసులు గారు. ఇంద్రియ దాసులు మహాత్ము లెట్లులగుదురు ? అట్టివారిని మహాత్ములనునపుడు మనకంటె గొప్పవారని గ్రహింపవలయునే కాని జితేంద్రియులగుటచే గొప్పవారైరని యెంచరాదు. క్రోధము వచ్చినంతమాత్రమునఁ గ్రోధదాసులని యనినచో భగవంతుఁడు నొక్కొక్కసారి క్రోధదాసుఁడే కదా ? జితేంద్రియులు వశులనఁగా నింద్రియముల జయించి వానికి వశపడక యవి తమకు లోపడియుండఁ జేసికొనినవారని యర్థముగాని వానిని స్వరూపనాశము చేసి చంపినారని యర్థముకాదు. వారికిఁ గామము క్రోధము రమ్మనిన వచ్చును. పొమ్మనిన దూరమున సేవకులవలె నుండును. దూరముననుండు వస్త్రములనుదీసి వలసి నపుడు మీఁద వేసికొని తరువాత వానిని దూరముగ వైచి నట్టులు లోకోపకారార్థమో యితరుని బాగుచేయుటకో కోప

లనియు వాని వ్యసనంబునఁ దగులుకొనుట కీడునకు మూలమనియు నుపన్యసించి యెట్లైన యక్షక్రీడ వారించి యుందును. ఇట్లు సామంబు సుయోధనుండు సడ్డసేయఁడయ్యేనేని బలాత్కారమున నైన వానిని లోపఱచియుందును. నేను ద్వారకయందు లేక ప్రవాసినైన కతంబున మీకిన్ని కష్టములు ఘటిల్లె. నేను ద్వారావతి కరుదెంచి మీకు మూఁడినకీఁడు యుయుధానుచే విని కడుపునఁ జేపెట్టి కలఁచి నట్లైన వెంటనే మిమ్ముఁ జూడవచ్చితిని. అనినఁ బాండవాగ్రజుండు గదాగ్రజుతో నిట్లనియె.

కృష్ణా! యింతకాలము ద్వారకయందులేక యెందుఁ బోయి యుంటివి? ఏల? యనినఁ గృష్ణుండు నేను రాజసూయయాగంబు నిమిత్తంబుగ మీ యొద్దనుండు సమయంబున నాచేత హతుఁడైన శిశుపాలుని సోదరుండు సాల్వుఁ డనువాఁడు సౌభకవిమానంబుఁగొని ద్వారావతిపై దాడిపెట్టి యదుబాలురతోఁ గలహించి యూరంతయుఁ బాడుగావించె. ఇచ్చటనుండిపోయిన మఱి యావార్త విని వాఁడుండు నగరంబుపై జని వానితోఁ బదిమాసంబులు పోరి యతని నిహతుఁ గావించితినని యా వృత్తాంతమంతయు వినిచె.

ఇట్లు శ్రీకృష్ణమూర్తి పాండవుల నూరార్చి వారి సమ్మతి సుభద్రాభిమన్యులఁ దోడ్కొని ద్వారకకుఁ దరలె. ధృష్టద్యుమ్నుండు ద్రౌపదీపుత్రులం దోడ్కొని యరిగె. చేదిరాజగు ధృష్టకేతుండు నకులుని భార్యయు నిజసోదరియు నగు కరేణుమతితో శుక్తిమతికిం జనియె.

కృష్ణుండు దుర్వాసుని శాపమువలననుండి పాండవుల రక్షించుట.

ఇట్లు పాండవులు వనవాసంబు చేయు సమయంబున దుర్వాసుండు పదివేవురు శిష్యులతోడ నికృతిప్రజ్ఞుండును నానోపాయంబులఁ గౌంతేయుల కపాయంబు రోయువాఁడును నగు దుర్యోధనుని యింటి కరుదెంచిన నతండు సోదరులతోడ వినయవినమిత శిరస్కుండై

గర్వంబువిడచి దమంబువహించి యమ్మహాత్మున కాతిథ్యంబు గావించి విధిప్రకారంబు స్వయముగఁ బూజించె. ఆ మునివరుం డందుఁ గొన్ని దివసంబులు వసించె. ఇతండు ప్రచండకోపి ఏమితప్పినఁ దెప్పున శపించునో యని దివారాత్రము లాయనకు బరాకులేక సేవించె. ఆ మునిసత్తముఁ డాతని చిత్తవృత్తిఁ బరీక్షింపఁగోరి రాజా! యాఁకొన్న వాఁడను. నాకు శీఘ్రము మాహారము కల్పింపుము. స్నానమునకేగి యిదెవచ్చెదనని చిరకాలమునకుఁగాని రాక తడసివచ్చియు నా కాఁకలిలేదు, భుజింపనని యదృశ్యుఁడగును. ఒకొక్కనాఁడు సమయముకాని సమయమున వచ్చియుఁ దట్టుముట్టాడు నాఁకలిచేఁ బ్రాణములు కంఠగతములైనవి. ఇప్పుడ నా కాహారము కావలయుననును. ఒకొక్కనాఁ డర్ధరాత్రంబున లేచి యిప్పుడు నాకు భుజియింపఁ బెట్టుమనును. సర్వమూ సిద్ధముచేసి తెచ్చిన ఛీ యిది తినరాని యవేళ నాకు వలదు పొమ్మనును ఆ ఋషీశ్వరుఁ డెంత పీడించినను దుర్యోధనుఁడు మనమునందును మనసువేసట కోపము తాపము గల వాఁడు గాఁడయ్యె. దానికిమెచ్చి దుర్వాసుండు సుయోధనుం గని రాజా! నీపరిచర్యకు మెచ్చితి. వరంబేదేని కోరుము. ప్రీతుఁడనైన ధర్మా-యుత మేదైన నీకు నలభ్యము కాదనిన దుర్యోధనుండు సంతోషించి ముందే కర్ణశకునులతో నాలోచించియుండిన వాఁడగుటఁ జేతులు మోడ్చి నమస్కరించి సభక్తికంబుగ హర్షపులకితగాత్రుఁడై యిట్లనియె. బ్రాహ్మణోత్తమా! యెట్లు నీవు నాకు శిష్యసమేతుఁడవై యతిథివై నన్ననుగ్రహించితివో యట్టులే మా కులంబున జ్యేష్ఠుఁడు శ్రేష్ఠుఁడు మహారాజగు యుధిష్ఠిరునకును నతిథివై యాయనను నాదరింపుము. ఆయన సోదరసమేతుండై యిప్పుడు వనవాసంబుఁ గావించుచున్నవాఁడు. ఆ ధర్మాత్ముండు గుణశీలసంపన్నుండు గావున నతని కతిథివై నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేయుము. ఆయనభార్య సుకుమారియు యశస్వినియునైన ద్రుపదరాజపుత్రి ద్రౌపది. ఆమె బ్రాహ్మణావళులకెల్ల గుడుపిడి భర్తలు భుజించిన పదపడి తాను భోజనము చేసి విశ్రాంతికై సుఖాసీనయైయున్న సమయంబున సశిష్యుఁడవై

ముతో నొక పని చేయవలసివచ్చినపుడు దానిని మీఁద నావహింపఁ జేసికొని యా కార్యము ముగియుడు మరల దానిని దూరముగ నుండు మందురు. ఇట్టివారు జితేంద్రియులు. తన్ను శపించిన దక్షుని మరల శపింపనొల్లని నారదుఁడు నలకూబరమణిగ్రీవుల శపింపనేల? శ్రీరాములు రాక్షసవధకై కోపము తెచ్చుకొనెననికదా వాల్మీకిమహర్షి పలికెను. మనము క్రోధదాసులము. మన యత్నము లేకయే రారాని సమయములందును నల్పకారణముననో నిష్కారణముగనో యితరులకు బాధాకరముగ మనకుఁ గోపము వచ్చును. వచ్చినపిమ్మటఁ దనంతటఁ దాను బోవలయునే కాని దాని నణఁచుకొను శక్తి మనకు లేదు. వారికి మనకు నిది భేదము. కామక్రోధాదుల నణఁచి వానిని వశపఱుచుకొమ్మని యోగశాస్త్రము చెప్పుచున్నది గాని వానిని మొదలు ముట్టఁ జంపుమని చెప్పలేదు. కామక్రోధాదులు సత్కార్యములఁ జేయుటయందును గావలసియుండును గావున వానిని జంపరాదు. సాధనములుగ నుంచుకొనవలయును. ఆవల కథ వినుఁడు.

రుక్మిణి:— ఇంకొక ప్రశ్న. వైకుంఠ మప్రాకృతముగదా. వైకుంఠవాసులు త్రిగుణాతీతులుగదా? అట్టి జయవిజయులయందుఁ దమోగుణ మెట్లుండె?

తండ్రి:— ఈ విషయమున నాకుఁ దోఁచినది చెప్పెద వినుఁడు. ఒక తరగతిలో జదువు విద్యార్థులలోఁ బరీక్షలందు నూటికి నలువది గుణకములు వచ్చినవారు పై తరగతికిఁ బోవ నర్హులని యేర్పాటు గలదని తలంపుఁడు. అట్టివారెల్లఁ బై తరగతికిఁ బోయిరనుకొండు. వారందఱు విద్యావివేకముల సములా? కారుగదా. ఇప్పుడు పట్టభద్రులయిన వారందఱు సమానవివేకులా? కారుగదా. అట్లే యధ్యాత్మవిద్యయం దింతవఱకు సాధించినవా రీపదవికిఁ దగుదురని నియతి. అట్టివారియందుఁ దారతమ్యము లుండును. బ్రహ్మలోకమువఱకుఁ గల లోకములకుఁ బోయినవా రాయా

లోకములందుఁ గృషించి మరల భూలోకమునకు రాక యక్కడ నుండియే యూర్ధ్వలోకములకుఁ బోయి బ్రహ్మలోకము దాఁటి ముక్తులగుదురు. బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయినవారును మహాభిషుఁడు లోనగువారివలె మరల భూమిపై జన్మించుటగలదుగాని యీ లోకమునుదాఁటి పోయినవారు మరల నీలోకమునకు రారు. భక్తిబలముచే గోపికలు గోలోకమునకును భగవత్కార్యమునకై ప్రాణము లర్పించి జటాయువు లోనగువారును సేవామహిమ వానరులు సాంతానికాది లోకములకుఁ బోయిరి. స్వామిదర్శనమున శరభంగాదులు ముక్తులైరి. ఇట్టివారు భగవత్కృపచే వారి వారి యోగ్యతకుఁ దగిన లోకములకుఁ బోయి యచ్చటనుండి లోపాలోపముల సవరించుకొని కల్పాంతమున బ్రహ్మతోడఁ బరమపదముఁ జేరుదురు. ఇట్టివారందఱు ముక్తులు. పెక్కుపుటములఁ దీరిన బంగారమునందు కశ్మలములేనట్లు వీరియందు రజస్తమస్సులుండవు. వీరుగాక వైకుంఠమున నిత్యసూరులు కొందఱు గలరు. వా రనంత గరుడ విష్వక్సేన సుదర్శనాదులు. కశ్చిత్కార్య నిర్వహణమునకై కాఁబోలు భగవత్సంకల్పముచే వీరియందు రజోలేశ మెప్పుడైనఁ బొడముటయు దానిని భగవంతుఁడు హరింపఁగా వారు మరల వివేకము గొనుటయుఁ గలట్టు పురాణముల వలనఁ దెలియుచున్నది. లక్ష్మీదేవి గర్వము హరింప విష్ణుండు నరనారాయణావతారమెత్తి బదరికాశ్రమంబున నుండెను. సుదర్శనచక్రగర్వభంజనమునకై యీ దివ్యాయుధమును గార్తవీర్యార్జునుఁడుగఁ బుట్టఁజేసి పరశురాముఁడై సామాన్యపరశువుచేఁ దత్కరసహస్రంబు ఛేదించి వధించె. గజేంద్రరక్షణార్థము వైకుంఠమునుండి వచ్చు సమయంబున గరుడవేగము చాలక యీయననుగూడ భగవంతుఁ డీడ్చికొనివచ్చి యీయనకు గర్వభంగము గావించె. ఇట్టులే కార్యనిర్వహణమునకై భగవంతుఁడు నిత్యసూరులందును రజస్తమోగుణములు ప్రవర్తింపఁజేసి వారివలన లోకకార్యము నిర్వర్తించును. జయవిజయులు నిత్యసూరులలోనివారే. ఇంతకు

వారు చేసిన మహాపరాధ మేదియుఁ గానరాదు. భగవంతుని వినోదక్రీడలను భంగముగు నేయుని భక్త్యతిశయముచే మునులను వారించిరిగాని యధికారగర్వమునఁ గాదు. తమోగుణమహిమను గాదు. భక్తవత్సలుఁడైన నారాయణుఁ డట్టిదియు సహింపఁ డయ్యె. తనభక్తులకుఁ దనయందలి భక్తికంటె నెక్కువభక్తి తన భక్తులయందుండవలయునని యిచ్ఛ. భగవంతుఁడు చిత్రకూటమున నుండు శ్రీరాము దర్శింపవచ్చినపుడు లక్ష్మణుఁడు శ్రీరాముల కష్టములకు భరతుఁడు కారణమని యెంచి భరతుని వధించెదనని శ్రీరాముని యందుఁ దనకుఁగల భక్త్యతిశయముచేఁ బలికెనుగాని తనకుఁ గష్టము వచ్చెననికాని సౌఖ్యము దొలఁగెననికాని యెంచి భరతుపై నాగ్రహించినవాఁడు కాఁడు. ఇది శ్రీరాములు నెఱింగియు లక్ష్మణునిఁ జీవాట్లు పెట్టెను మునుల రాకయు వారు వారించుటయు భగవత్సంకల్పముగాని యితరము గాదు.

సనకసనందనులు తాము జితేంద్రియులమని నమ్మియే యుండిరిగాని తమయందుఁ గోపలేశముండుట యెఱుంగరు. భగవంతుఁ డెఱుఁగును. వారి లోపము వారికిఁ దెలియఁబఱిచి వారిని జక్కఁ బఱుపవలయునని భగవదిచ్ఛ. నిష్కారణముననో యల్పకారణముననో తిట్టిన మునులు సాత్త్వికులో, తిట్టఁబడియు బదులు దిట్టని ద్వారపాలకులు సాత్త్వికులో యాలోచింపుము. ఆవల వినుఁడు.

ఇట్లు దంతవక్త్రుండు * కృతాంతవక్త్రంబు జొఱఁబాఱుట గాంచి యతని యనుజుండు విదూరథుండు సోదరశోకసంతప్తుఁడై నిట్టూర్పుచుఁ గత్తి కేడెముం గొని కృష్ణు మార్కొని విక్రమించె. కృష్ణుండును వాని శిరంబు సుదర్శనంబున ఛేదించె.

ఈరీతి వాసుదేవుండు సౌభంబును సానుబంధులైన సాల్వదంతవక్త్ర విదూరథులను జయించి విజయలక్ష్మిఁ గైకొని మెఱసె. మునులు

---

* ఒక గ్రంథమందు దంతవక్త్రుఁడని ముద్రింపబడియున్నను వేఱొక్క గ్రంథమునందు దంతవక్త్రుఁడనియే యున్నది.

దేవతలు ప్రస్తుతించిరి. అరాతిభటజాతంబు భీతంబై పలాయమాన ప్రముఖంబయ్యె. కృష్ణుండు ససైన్యుండై ద్వారకఁ బ్రవేశించె.

కృష్ణుండు అట్లు సాల్వాదులతోడఁ బోరాడునెడ నక్కడఁ బాండవులు మాయాద్యూతంబునఁ గౌరవులచే నోటుపడి కాననవాసులైరి. ఆ సందర్భమునఁ గృష్ణమహిమ తెలుపఁగల చరితలు రెండుగలవు వినుఁడు.

వస్త్రరక్షాలీల.

పంచపాండవులు జూదంబుననోడి దుర్యోధనునకు దాసులై తలలు వ్రేలవైచి దీనాస్యులై కూర్చుండియుండు సమయంబున దుర్యోధనుండు ద్రౌపదిం బరిభవింపఁ దలఁచి రజస్వలయు నేకవస్త్రయు నగుదానిని సభలోని కీడ్పించి యామె చీరెలు వలువ దుశ్శాసను నాజ్ఞాపించె. బలిష్ఠుండగు నా దుష్టుఁడును బలాత్కారంబున నామె కట్టిన పుట్టంబు వలువఁ దొడంగె. ద్రౌపదియుఁ జేనైనంత వఱకుఁ బట్టువిడక మానరక్షార్థినియై భర్తలంకను గురువృద్ధులైన భీష్మాదులవంకను దీనాస్యయై చూచి వేఁడెనుగాని యెవరును నా మహాపతివ్రతకు మానరక్షణంబుసేయఁ బూనరైరి. మనుష్యసాహాయ్యం బావంతయు రామిఁ గాంచి యా కాంత స్వాంతంబున సోపాధిక బంధువుల నమ్మినవారి గతి యింతియే యని చింతించి యకారణబంధుండు నిర్దళిత సంసారబంధుం డాపద్బాంధవుండు కృష్ణుండే యని నమ్మి యా భక్తురాలు స్వప్రయత్నంబు విడిచి సర్వమునకుఁ దన్నే నమ్మి యావద్భారంబు దనపై వైచినఁగాని భగవంతుండు తోడుపడఁడని వసిష్ఠువలన నెఱింగినదగుట నితర చింతలెల్ల మాని నిజాంతరంగంబున శ్రీకాంతుని నిలిపి సర్వభారంబు నాయనపై వైచి చీరకొంగు పట్టు వదలక పెనఁగులాడుట మాని గోవింద గోవింద కృష్ణా కృష్ణా యని కన్నులు మోడ్చి కేలెత్తి

శా. హాకృష్ణా యదునందనా నరహరీ యబ్జాక్ష దామోదరా
　వైకుంఠాలయ ద్వారకాస్థిత గదాపాణీ రమానాథ! నే
　నీ కష్టస్థితి నుంట నీ వెఱుఁగవే యెందేగితో కావవే
　యీ కౌరవ్యమహాబ్ధిమగ్నఁ గరుణాదృష్టి న్నిరీక్షింపవే.

క. ఓనాథా వ్రజనాథా, శ్రీనాథా యార్తినాశ కృష్ణా కౌర
　వ్యానీక పరీభూతను, హీనస్థితి నుంట నెఱుఁగవే జగదీశా.

అని నుతించె. అంత దుశ్శాసనుండు ద్రౌపది పట్టు వదలుట గని తన పని సుకరంబయ్యె. ఈ మానిని మానంబు న్యూనంబు గావించి దీని పతుల కవమానంబు గలిగింతు నని యా పలువ వలువ లొలువ నారంభించె. నిజదోష పరిహారార్థమో యనఁ జీర యొలుచు నెపంబున నామెచుట్టు ప్రదక్షిణించుచుఁ జీర యూడఁదీయుకొలఁది నంతంబు లేక యది పెరుఁగుచునే యుండెను. ఆ యధమాధముం డెంత ప్రయత్నించినను వస్త్రంబు తొడవిడిచి తొలఁగదయ్యె. చూపఱు తత్సతి పతివ్రతంబు మహిమంబున కబ్బురపడి యట్టి శీలవతిపట్ల ద్రోహ మొంచిన క్రించులకుఁ గీడు తప్పదని నిశ్చయించిరి. దుశ్శాసనుండు చేతులు నొప్పులెత్తుదాఁక విచ్చివిచ్చి వేసారి యోటరి మొగంబు వ్రేల్వైచుకొని చూచువారు పకపకనవ్వఁ దన పీఠంబునఁ జదికిలఁబడియె దుర్యోధనుండు విన్నఁబోయె. ఇచ్చట లోకు లొక వింత చెప్పుట కలదు. సభామధ్యంబున గుట్టలుగఁ బడియుండు నమూల్య వస్త్రంబులఁ గని దుర్యోధనుండు వాని నెల్ల గొనిపోయి సభావృత్తంబుఁ గిటికీలనుండి చూచుచున్న తన యంతఃపుర స్త్రీల కిమ్మని యాజ్ఞాపింపఁ బరిచారకు లట్లగావించిరి. ఆ స్త్రీలును మహార్ఘంబులై దేదీప్యమానంబులయిన యా వస్త్రంబులఁ గని తమకట్టిన పుట్టంబులు విడిచి వానిని ధరించిరి. అది యెఱింగి ద్రౌపది యున్నని చేతులు లేట్ట నవ్వస్త్రంబులన్నియు సన్నని పులుఁగులై యెగిరిపోయె. చూచువారు చెఱుపకురా చెడెద వను నీతి సత్యమయ్యెనని నవ్వ నంతఃపుర కాంతలెల్ల దిసమొలల నుండిరి. ద్రౌపది వలువలనుపేరఁ గొన్ని

పులుఁగులుండుట మీరును జూచియుందురు. ఇట్లు వందనికూఁడ
దేవతలకిచ్చిన మహానుభావుఁడు నేయనివస్త్రంబు లా ద్రౌపది కిచ్చె.

ఉ. పొందవుదుఃఖముల్, భయముపొందదు పొందదు దైన్యమెన్నఁడున్,
బొందవు తీవ్రదుర్దశలు, పొందుఁ బ్రియంబులు, పొందు సంపదల్
పొందు సమగ్రసౌఖ్యములు, పొందు సమున్నతకీర్తి, లెందు గో
వింద పదారవింద పదవీపరిణద్ధగరిష్ఠచిత్తులన్. (నృసింహపురా.)

—॥ శ్రీకృష్ణాదులు వనవాసగతులైన పాండవులఁ జూడవచ్చుట ॥—

మున్ను త్రిపురంబుల దహించి మించిన పురారాతియుం బోలెఁ గంసారాతి సాల్వు సౌభకంబుతోడ భస్మీభూతుం గావించి యతనివారల వధించి విజయంబుగాంచి దేవతాస్తవంబుల దిక్కులు నించి స్వపురంబున కరుదెంచి బలవద్ద్యూతంబునఁ బరిభవంబుఁ గాంచి యడవులం బాండవులు నివాసంబు గావించి యున్నవారని యాలకించి విషాదపరీతచేతస్కుండై యా యాపద్బాంధవుండు వృష్ణ్యంధక భోజాదులంగూడి చక్కఁ బాండవు లుండు సరణ్యంబు నకుం బోయె.

ఆ సమయంబునందె ధృష్టద్యుమ్నాది పాంచాలురును, జేదీశ్వరుండైన ధృష్టకేతుండు గైకేయుండు నగు బాంధవులు నచ్చోటి కరుదెంచి యుండిరి ఆ యుత్తమచరిత్రులెల్లరుఁ గోపాయత్తచిత్తులై మత్తులైన ధృతరాష్ట్రపుత్రులు పాండవులకుం గావించిన కీడు దలంచి వారి నిందించి దీనికేమి మాఱుసేయఁ బొసంగునోయని యోజించుచుఁ గృష్ణుని బలసి ధర్మరాజుం గొలిచి యుండి రందు శ్రీగోవిందుండు ధర్మనందనున కిట్లనియె.

కుంతీనందనా! యిట్టి యిక్కట్టులు నీయట్టి నైష్ఠికసీలకు రాఁ దగినవి కావు. దుర్యోధనాది దుష్టచతుష్టయము మీ యెడాటంబున గావించిన ద్రోహంబు మా మనంబులను దనువులను దహింపఁ జేయుచున్నవి. వారి రక్తంబును భూమి పానంబు చేసినంగాని మాకుఁ

గోపంబు తాపం బుపశమింపదు. వారినేకాక వారివారలను సహాయులను నెల్లవారల వధించి వారి నిష్కృతికిం దగిన యపకృతిఁ బరాక్రమంబునఁ గావించి నిన్ను హస్తినాపురంబున సింహాసనాసీనుం గావించెదము. నాదరబుద్ధివై సోదరయుతుఁడవై యియ్యకొనుము. ధరాభారవహన యోగ్యులగు మీరు దుఃఖభారంబు వహించి యనర్ఘవస్త్రాభరణంబుల మాఱు కృష్ణాజినంబులు ధరించి పీడలు వదలి కాడుల నల్లాడుచుండ మేమెల్లు కడుపార భుజించి కన్నులార నిద్రించి మనసార సుఖింతుము. అని ప్రజావ్రజంబు దహించుపోల్కి క్రుద్ధుండై విజృంభించి పలుకు కేశవుం గని గుడాకేశుండు మెల్లని మాటలఁ గోపోపశమనంబుఁ గావించుచు నిట్లనియె. కృష్ణా! నీ మహిమంబు నే నెఱుంగనివారము కాము. మహాపురుషా! తొల్లి గంధమాదనంబున మునివై ప్రొద్దుగ్రుంకినచోటే యిల్లుగాఁ బది వేల వర్షంబులు చరించితివి. నీరం బాహారంబుగఁ గొని పదునొకొండువేల యేండ్లు పుష్కరంబున వసించితివి. వాయుభోజనుండవై బదరికాశ్రమంబున నేకపాదంబున నిలిచి నూఱుసంవత్సరము లుండితివి. ద్వాదశవార్షికంబైన సత్రంబు సాగునపుడు సరస్వతీ తీరంబునఁ గృష్ణాజినోత్తరీయుండవై నరములు మాత్రము మిగిలిన మేనితోఁ గృశుండవై తపించితివి. నీవు లోకప్రవృద్ధికై జనించితి వని వ్యాస మునీంద్రుండు నాతో నుడివెంచె. సర్వభూతాంతరాత్మవును, నాద్యంతములు నీవ. దైత్యదానవుల వధించి శచీపతిని దేవతాధిపత్యంబున నిలిపినవాఁడవు నీవు. కారణాంతరంబున మనుష్యులందు జనించితివి గాని నారాయణుండవు హరివి నీవ! బ్రహ్మ సోమసూర్య ధర్మ ధాతృయమానల సమీర కుబేర రుద్రకాలాఖ కేశ పృథవులను స్రష్టవు నీవకావే. అజుండవును జరాచరగురుండవును నీవ! మురవులు పాశులు నిశుంభ నరకులు నీచేత హతాసులగుటఁ బ్రాగ్జ్యోతిష మార్గంబు సుగమంబయ్యె. జారుథ్యానగరంబున నాహుతిని శిశుపాలసహితుండైన క్రోధుని జరాసంధ శైబ్య శతధన్వులను జయించితివి. రుక్మిం గెలిచి రుక్మిణిని హరించితివి. ఇంద్రద్యుమ్నుని గశేరుమంతుం

డగు యవనుని వధియించితివి. కార్తవీర్యసముఁడైన భోజుని నిరావతంబున గతప్రాణుఁ గావించితివి. గోపతి తాల కేతులు నీచే హతులైరి. ఇట్టి నీవు వలయునట్టి ధార్తరాష్ట్రులనెల్ల బారి సమరుటేమి వింత. అనృత క్రోధమాత్సర్యంబులు నీయందు లేవన నృశంసత్వం బెందుండి వచ్చు. యుగాదియందుఁ జరాచరగురుండైన బ్రహ్మ నీ నాభికమలంబున జనించె. తద్వధోద్యుక్తులై మధుకైటభులపైఁ గవియ వారి దార్ష్ట్యంబుఁజూచి కోపించిన నీ లలాటంబున శూలపాణియుఁ ద్రిలోచనుండు నగు శంభుండు సంభవించె.

బాల్యప్రభృతి నీవు చేసిన మహాకార్యంబులును బూర్వావతారంబుల నీవొనర్చిన క్రియలును దెలియనివారము గాము. జగజ్జాలములఁ బాలింపఁ దూలింపఁజాలిన నీకుఁ దుచ్ఛులగు ధార్తరాష్ట్రులఁ బొరిగొను టెంతకార్యము. మాయందు నిక్కంబగు ప్రీతి నీకుఁ గలదేని ధార్తరాష్ట్రుల నిప్పుడ వధింప యత్నింపకుము. పదుమూఁడేఁడుఁ గడువు ముగియుడు నీ సాయంబున రాధేయుతోడి గాంధారేయుః మేము యమాతిథేయంబు గొనఁబనిచెదము. పౌరుషోపజీవులగు క్షత్రియులకుఁ బరదత్తంబు గ్రాహ్యంబుగాదు. కావున నీ యభిమానధనుం డా కార్యంబున కీయకొనఁజాలడు. అని తనకుఁ బ్రాణంబైన కౌంతేయుఁడు పలుక వాసుదేవుం డుపశమిల్లి యిట్లనియె.

అర్జునా! నీవే నేను. నేనే నీవు. నాయది నీయదియు. నీయది నాయదియు. నీయందు ద్వేషించువాఁడు నాయందు ద్వేషించువాఁడే. నరుఁడవు నీవు. నారాయణుండను నేను. నరనారాయణ ఋషులగు మనమిరువుర మొకకారణంబున నిందు జన్మించితిమి. మన యిరువురందు భేదంబులేదు. అనిన ద్రౌపది కృష్ణుంగని యిట్లనియె.

వాసుదేవా! పూర్వంబున జగత్సృష్టికాలంబున నీవొక్కండవే ప్రజాపతివని యసితుండును దేవలుండును వచించిరి. దుర్దమ పరాక్రమా! యజ్ఞమూర్తియు యజింపయోగ్యుఁడవు నగు విమఘ

నీవయని పరశురాముండు పలికె. పురుషోత్తమా! సత్యము క్షమంబు నీవయని ఋషులు భాషించిరి. సత్యంబువలనఁ గలిగిన యజ్ఞంబు నీవయని కశ్యపుఁడు చెప్పె. దేవ సిద్ధ సాధ్య శివాదులకు నీశ్వరేశ్వరుండవు, లోకభావనుండవు, లోకేశ్వరుండవని నారదుండు పేర్కొనె. బ్రహ్మ శంకర శక్రాది దేవతాబృందంబులతో బాలుండు క్రీడాపదార్థంబులతోడఁబోలెఁ గ్రీడింతువు. ఆకాశంబు శిరంబుచేతను, పృథివి పాదంబులచేతను వ్యాప్తంబు నీ యుదరంబు లోకపూర్ణంబు. విద్యాతపోభిశప్తులు నగు ఋషీశ్వరులకు నీవే సత్తముఁడవు. సమరంబున వెనుకంజ యిడని సుకృతాత్ములై సర్వధర్మోపపన్నులైన రాజర్షులకు నీవ గతివి. ప్రభుండవు విభుండవు భూతాత్ముండవు నీవ. దశదిశలు లోకంబులు లోకపాలకులు గగన చంద్రసూర్యులు నీయందు ప్రతిష్ఠితులు. భూమిసంభవించిన జీవకోటికి మర్త్యత్వము దివౌకసులకు నమర్త్యత్వము నీయందే ప్రతిష్ఠితము.

ఇట్టివాఁడవని యెఱింగి నీవు రక్షింతువను విశ్వాసముతోడను జనవుతోడను నా దుఃఖము నీతో విన్నవించుకొనుచున్నదానను.

కృష్ణా! పాండవేయ పత్నినై నీకు సఖినై ధృష్టద్యుమ్న సోదరినైన నాయట్టిస్త్రీ నిండుసభలోఁ బడరానిపాట్లు పడియె. రజస్వలనై రక్తమలినంబగు నొంటివస్త్రంబుఁదాల్చి గడగడవడఁకుచు నిలువఁబడిన నన్ను మగవారెల్లరుఁ జూచుచుండ సభలో నా దురాత్ములు పడనీడ్చిరి. రాజసభామధ్యంబున రజఃపరిప్లుతయైన నన్నుఁగని పాపాత్ములగు ధార్తరాష్ట్రులు పరిహసించిరి. పాండవులు పాంచాలురు యదువృష్ణి భోజాంధకులు నిందరు నూపిరితో నుండఁగనే నన్ను వారు దాసిగఁగొన యత్నించిరి. ధర్మపద్ధతి నాలోచింప భీష్మునకు ధృతరాష్ట్రునకు నేను కోడలనుగదా? అట్టి నన్ను బలాత్కారంబున వారు దాసిగఁజేసిరి. మురారీ! వారల నననేల? యుద్ధమందు మహాబలపరాక్రమసంపన్నులని పేరొందియుఁ దమ ధర్మపత్ని యశస్విని పరులచే సభలో నవమానింపబడుచుండ నూరక చూచుచుండిన యీ

పాండవులు నింద్యులు. పగఱచే పరిభవింపఁబడు నన్నుఁ జూచుచు క్షమించి యూరకుండిన యీ భీమునిబలం బాధనంజయు గాండీవంబు ఛీ యేల కాల్పనా? భర్త యల్పబలుఁడైనను దనశక్తికొలఁది భార్యను రక్షింపవలయుననుట సజ్జనాచరితంబైన సనాతనధర్మపథంబు. రక్షింపఁ బడు భార్యవలన భర్త సంతానంబుఁ గాంచును సంతానంబు రక్షితంబగుచుండ, దాను రక్షితుఁడగును. తానే తన భార్యయందు జనించును గావున భార్యకు జాయయను పేరు ప్రసిద్ధమయ్యె. ఆ కారణంబున భార్యయే నా యుదరంబునఁ బుత్రుఁడై పుట్టునని తలఁచి భార్యయు భర్తను రక్షింపవలయును. ఇట్టిధర్మంబును ధర్మరాజాదులు రక్షింపరైరి ఎట్టివాఁడైన సెన్నఁడైన దన్ను శరణు జొచ్చిన వారిని ధర్మజుం డుపేక్షింపఁడు. అట్టులుండ నాఁడు దానను దుర్బలను దన శరణుజొచ్చిన యాపన్నను నగు నన్ను నీ పాండవేయుఁ డుపేక్షించె. ఇదియేటి శరణాగతత్రాణమో. ఏకభర్త భర్తచే రక్షితయగుచుండ నాకేవురు మగలుండియు నందొక్క మగవాఁడైన నాపత్సమయం బునఁ గింకర్తనువాఁడు లేఁడయ్యె. ఈ యేవురకుఁ బరాక్రమవంతు లైన యేవురుకుమారులు నాయం దుదయించిరి. వారికిమిత్తమైనను వీను నన్ను రక్షింపవలసియుండెను. యుధిష్ఠిరునివలనఁ బ్రతివింధ్యుఁడును, వృకోదరువలన సుతసోముఁడును, బార్థునివలన శ్రుతకీర్తియు, నకులువలన శతానీకుండును, సహదేవువలన శ్రుతకర్ముఁడును నాయం దుద్భవించిరి. వీరందఱు నీకుఁ బ్రద్యుమ్నునట్టివారు. వీరం దఱు ధనుర్విద్యయందు సమర్థులు. శత్రుమారణ పరాయణులు. ఇట్టివారి ప్రాపుండియు దుర్బలియునైన ధార్తరాష్ట్రుల నేల సహింప వలయు? రాజ్యమా యధర్మంబున నపహృతంబయ్యె. వీ రందఱు దాసులుగ గ్రహింపఁబడిరి. రజస్వలయు నేకవస్త్రయు నగు నేను సభ కీడ్వఁబడితిని. భీమార్జునులు నీవును దప్ప నన్యుల కెక్కుడరాని గాండివంబను పెనుమోపు మోచికొని తిరుగు నీ పార్థుని పౌరుషంబు ఛీఛీ తలంప నసహ్యమయ్యెడి. భీముని బలంబు నట్టిద. దుర్యోధనుండు వీరికిఁ గావించిన యెగ్గిది యొక్కటియకదా యందమేని బాల్యంబున

భీమునకు విషాన్నంబు పెట్టె. పాములచేఁ గఱపించె. గంగలోఁ త్రోయించె. లక్కయింటఁ జిచ్చుగొలిపె అంతట వీరెల్ల నడవుల పాలైరి. దైవబలంబుకతన హిడింబ బకాది రాక్షసుల వాతఁబడక జఘన్యవృత్తి నేకచక్రాపురంబున జీవించి పసపడి నా స్వయంవరము నకు వచ్చిరి. అందర్జునుండు నన్నోఁడిచె. ఇవన్నియు నీ వెఱుంగ నివి కావుగదా. దేవతాస్త్రీవలె నయోనిజనై యుత్తమకులంబునఁ బుట్టితిని. పాండవులకు భార్యనైతిని. పాండురాజు నంతవానికిఁ గోడలనైతిని. మధుసూదనా! ధర్మోపదేశంబునఁ బౌరుషహీనులగు నీయేవురు మగలు చూచుచుండ సభలో వెండ్రుకలుబట్టి లాగఁబడితిని. ఇట్టి యవమానమును నాయట్టి దిట్టగాక యిఁక నేమానవతి సహించి ప్రాణముల ధరించు. అని నేత్రపద్మములనుండి యుసిరిక కాయలంతలు కన్నీటిబొట్లు స్తనమండలముపైఁబడి పైఁటఁ దడుపుచుండఁ గరపద్మముల ముఖపద్మము కప్పుచుఁ బాంచాలి కోపవేగంబున రోఁజుచుఁ గన్నీరు కంఠంబు నడ్డగింప డగ్గుత్తికతోని రోషంబున నిట్లు భాషించె.

ఎప్పుడు క్షుద్రులచే నే నవమానపడుచుండ మీరు విగత శోకులై రోషహీనులై త్యక్తమానులై మగవేషములు వేసికొని యల వోకవోలెఁ గానిదానివలెఁ గనులారఁగని సహింపఁగలిగితిరో విని యూరకుంటిరో యప్పుడే నాకుఁ బతులు లేరు. పుత్రులు లేరు. బంధువులు లేరు. సోదరులు లేరు. తండ్రియు లేఁడు. కృష్ణా! నీవును లేనివాననే. అక్కఱ కాదుకొనని చుట్టము లుండిననేమి? లేకుండిననేమి? సూతసుతుఁడు నన్నుపహసించిన దుఃఖము కాఱు చిచ్చువలె హృదయంబున మండుచున్నది. అది చల్లారునది కాదు. బాంధవము, గౌరవము, సఖ్యము, సామర్థ్య మను నీనాలుగు కారణములచేఁ గృష్ణా! నీచేత నేను సర్వదా రక్షణీయను. అనినఁ గృష్ణుండు కృష్ణ కిట్లనియె.

దేవీ! దుఃఖింపకుము. పర్జన్యతనయు శరధారాపాతంబున భూతలంబున విశీర్ణగాత్రులై కూలిన పతులంగాంచి నీశాత్రవుల సతు

లశ్రుధారాపాతంబున స్నానంబుచేయుకాలము సమీపించుచున్నది. అర్జున ప్రయుక్తాస్త్రంబులు కౌరవ శుద్ధాంతకాంతా సంతానముపట్ల దుర్విటులంబోలి కుంకుమ ముడుపను, గాటుక నుడుపను, మకరికలఁ గన్నీటఁ దడుపను, గోడు కుడుపను, సూత్రంబులఁ ద్రెంపను, మనస్సుల నొంపనుఁ గమ్మలఁ దీయను, బాపట కలయఁద్రోయను వర్తించునని యెఱుఁగుము. ఇఁక నీ సపత్నుల పత్నులకు దడసినరైక లాఱు విరామములేదు. దీనికై యెట్టికార్యము పాండవులచేఁ జేయింప శక్యమో యంతయుఁ జేయించెదను. సఖీ! యూఱడిల్లు మూఱడిల్లుము. సత్యమ్ముపైఁ బ్రమాణముచేసి చెప్పుచున్నాఁడను. నీవు రాజరాణివి కాఁగలవు. ఆకాశము నేలఁగూలినను, హిమాచలము వ్రక్కలై వ్రీలినను, ధరణి చూర్ణమైతూలినను, సముద్రము లింకఁబాఱినను నా వచనము వ్యర్థముగాదు.

అని కృష్ణుండు పలికిన పలుకులు విని ద్రౌపది యర్జును నోర చూపులఁ జూచిన నామెభావంబు గ్రహించి ఫల్గునుం డిట్లనియె.

దేవీ! శోకింపకుము. మధుసూదనుఁడు చెప్పినంత కాఁగలదు తప్పదు. అనిన ధృష్టద్యుమ్నుం డిట్లనియె. అక్కా! నేను ద్రోణునిఁ జంపువాఁడను. శిఖండి భీష్ముని వధించును. దుర్యోధనుని భీముఁడును, గర్ణుని ధనంజయుఁడును దుష్కీర్త్యవశిష్టులఁ జేయువారలు. రామకృష్ణులతోపు గలుగ మే మింద్రాదులకైన నజయ్యులము. ఇఁక ధార్తరాష్ట్రుల మాటయేల? అనినఁ బాంచాలి యూఱడిల్లి యూరకుండె.

అంతఁ గృష్ణుం డా వీరవర సముదాయ మధ్యంబుననుండి యుధిష్ఠిరుతో నిట్లనియె. ధర్మనందనా! నేను మీ సమీపంబున లేని కారణమున మీకిన్ని దుఃఖములు కలుగఁ గారణమయ్యె. నే నూరనుంటినేని ద్యూతవార్త విన్న వెంటనే వచ్చి భీష్మ ద్రోణ కృప బాహ్లీకులఁ గలుపుకొని జూదమువలనఁ గలుగు కీడుల నుగ్గడించి, నలుఁడు పడిన పాట్లు వాకొని, వెలఁది, జూదంబు, పానంబు, వేఁట, కామజంబు

నీవు పోవలయును. నాయందు మీకు నిక్కపుమక్కువ నెక్కొనెనేని యిక్కరణి గావింపుఁ డనిన నట్లు గావించెదనని పయనమ్మై పోయె. సుయోధనుండును కృతార్థుండ నైతినని సంతుష్టుండై కర్ణుని కేలు కేలఁ గదించి ముదించి మదించి యుప్పొంగుచుండ కర్ణ శకుని దుశ్శాసనులును మహారాజా! యదృష్టవంతుఁ డనిన నీవే యదృష్టవంతుఁడవు. అవురా భాగ్యము. నీ యభీప్సితం బెంత సునాయాసంబుగ నెఱవేఱె. శత్రునాశ మెంత సుకరమయ్యె. మేలు మేలు నీ భాగ్యమే భాగ్యము. పాండవశలభంబులు దుర్వాసః కోపదవానలంబునఁ గూలె మఱి కాలెఁబో. అని యిట్లు నికృతిప్రజ్ఞులైన యా దుష్టులు సంతుష్టులై వారి వారి యిండ్లకుఁ బోయిరి

అనంతర మొకనాఁడు పాండవులును బాంచాలియు భుజించి సుఖాసనంబుల నుండు టెఱింగి దుర్వాసుండు పదివేవురు శిష్యులు గొలువఁ బాండవు లుండు నరణ్యమునకుఁ బోయెను. ఆయన రాక విని సునీతివిదుండు ధర్మనందనుం డెదురేగి పూజించి తోడ్తెచ్చె. దుర్వాసుండును రాజేంద్రా! నేను క్షుధార్తుండను. నాకు నా శిష్యులకు వేవురకు భోజనం బిప్పుడ కల్పింపుము. అనిన నట్ల యగుఁగాక స్నానమాడి విచ్చేయుఁడనిన నప్పరమకోపనుండు స్నానార్థంబు నదికిం జనియె దుర్వాసురాక తానమాడఁబోక విని చింతాక్రాంతయై పాంచాలి యన్నం బభావంబగుట మిగుల విచారపడఁ జొచ్చె సూర్యదత్తదివ్యపాత్రంబు నా భోజనముగుటఁజేసి యన్నంబుఁ గల్పించుఁగాని యావల నొసంగదు. నేను భుజించియుఁ దడవాయె. ఏమి సేయుదు నని విషణ్ణయై యాపన్నరక్షకుండు కృష్ణుండ యని యాయన నుద్దేశించి యిట్లు స్తుతించె.

కృష్ణా! దేవకీనందనా! వాసుదేవా! జగన్నాథ! ప్రణతార్తి నాశన! విశ్వాత్మ! విశ్వజనక! విశ్వహర్తా! ప్రభూ! ప్రపన్నపాల! గోపాల! ప్రజాపాల! పరాత్పర! ఆకూతిచిత్తప్రవర్తక! నమస్కారంబు. అనంత! వరేణ్య! వరద! యనాథనాథ! పురాణపురుష! ప్రాణమనోవృత్త్యాద్యగోచర! సర్వాధ్యక్ష! పరాధ్యక్ష! దేవా! నీ శరణంబు

చొచ్చినదానను. శరణాగతవత్సలా! నన్నుఁ గృపచే రక్షింపుము. నీలోత్పలదళశ్యామ! పద్మగర్భారుణేక్షణ! పీతాంబరపరీధాన! కౌస్తుభ భూషణ! భూతముల కాదియు నంతంబు పరాయణమైనవాఁడా! పరం బునకుఁ బరంబైన జ్యోతీ! విశ్వాత్మా! సర్వతోముఖ! సర్వసంపదలకు నీవే పరబీజమవు నిధానంబవు నిన్ను దిక్కుఁగాఁగలవారి కెట్టి భయంబును గలుగదు. మున్ను సభయందు దుశ్శాసనుబాధవలనఁ దప్పించితివి. ఇప్పుడు నన్నీసంకటంబుననుండి తరింపఁజేయుము.

అని వినుతించిన భక్తవత్సలుండైన కృష్ణుండు పాంచాలికి ఘటిల్లిన యాపద యెఱింగి శయనంబునఁ బార్శ్వంబున వినోదాలాపంబులఁ దవిలిన రుక్మిణిని వదలి చక్కఁగ నామెయున్నయెడ కరుదెంచె. ఇట్లు వచ్చిన కేశవుంగాంచి యావనితారత్నంబు నమస్కరించి పరమ ముదంబున మునిరాక లోనగు సర్వంబు వినిచె. అంతయు విని కృష్ణుఁ డాఁకటసొలువానివలె నటించుచు నమ్మా! నీకష్టమవల నాలోచించెదను. ఇప్పుడు నా కష్టముఁ బాపుము. నే నత్యాఁకట మాఁడుచున్నాఁడను. చెవులలోఁ బ్రాణములున్నవి. వీనులు గడియలు పడుట నీమాటయు వినరాకున్నది వేగిరము నాకింత కవళము పెట్టి నీళ్లుపోసితివా ప్రాణదాన పుణ్యము లభించు. ఆవల నీ కార్యము చక్కఁజేసెదను. లేలెమ్ము. మూర్ఛవచ్చుచున్నది జాగుసేయకుమని తేలగన్నులువైచి చదికిలంబడియె.

ఆయనను జూచి యా క్రొత్తసంకటంబునకు మఱింత కటకటంబడి యా పడఁతి యిట్లనియె.

అన్నా! భాస్కరదత్తంబైన దివ్యపాత్రంబు మద్భోజనావధి యన్నంబు కల్పించు. నేను భుజించితిని. పాత్రముకడిగి యావల నుంచితిని. ఒక మెతుకైనలేదే యేమిచేయుదును? అనినఁ గృష్ణుండు మొగముప్రేలవైచుచు నుస్సురస్సురనుచు సఖీ! యిది పరిహాసమునకు సమయముగాదు. పాత్రంబున నొక మెతుకో యింత కూరబద్దో పులుసుగూరో యేదైన నేమాత్రమైన నుండిన నీటికడ్డంబుగ నిడి యిన్నినీళ్లు పోయుము, ప్రాణము మరలివచ్చును. అనిన నేను గడిగి

యుంచినదానిలో మెతుకులు కూరలు కూడ నుండునా! అంతటి పాత్రశుద్ధి యెఱుఁగనా! పనులయందు సోమరినా! పారిశుద్ధ్యమునకుఁ బెట్టినపేరుదాననే యనెను.

ఏదీ యీపాత్ర మిటదెమ్ము అక్కా! నాతోఁ గోడిగమాడెదవా! యని కృష్ణుండనిన నన్నా! నేనట్లు చేయుదునా? నీవే చూడుమని యాపాత్ర తెచ్చి యాయన చేతికిచ్చె. ఆయనయు దాని నటునిటు పొర్లించి త్రిప్పి శోధించి చూచి పాత్రకంఠముక్రిందనున్న శాకాన్నలవమును జూపి యిదో నున్నది. బ్రతికితిని. లేదంటివే యక్కా! దీని నా దోసిట నుంచి యున్ని మంచినీళ్లు పోయుము. అనిన నా లజ్జావతి భగ్నగర్వయై యట్ల కావించె. ఆ యజ్ఞభోక్తయు దీనితో విశ్వాత్ముండు హరి ప్రీతుండగుఁగాక దేవతలందఱు సంతుష్టులగుదురుగాక యని యారగించె.

ఇట్లారగించి వికసితవదనారవిందుండై గోవిందుండు త్రేఁపుచు గడుపు తడువుకొనుచు నిఁక నా ఋషీశ్వరులనందఱ భోజనమునకు రండని పిలువనంపుమని చెప్పిన భీమసేనుండును శీఘ్రగమనంబున వారినెల్ల నాతిథ్యంబు గ్రహింప రండని పిలువఁబోయె.

అక్కడ ఋషీశ్వరులందఱు స్నానంబునకుఁబోయి నీటమునిఁగి లేవ వారికి నన్నంబు కంఠదఘ్నంబై త్రేఁపులమీఁదఁ త్రేఁపులు వెడలుచు గడుపుబ్బరించె. ఆ ఋషులందఱు దుర్వాసునిఁజూచి పదివేవుర కన్నంబు సిద్ధంబుసేయఁ బాండవులకుఁ జెప్పివచ్చితిమి మాకెల్లఁ గడుపులు నిండియున్నవి. లవమైన నాఁకలి లేదు. అక్కడ బోయి భుజించుటెట్లు? వ్యర్థంబుగఁ బాకంబుఁ జేయించితిమి వారే కష్టదశయందుండ మనము వారికి వృథాకష్టనష్టములు గలిగించితిమి. అనిన దుర్వాసుం డిట్లనియె మహాత్ములారా! మీరు చెప్పినది సత్యంబు. నాకును క్షుద్బాధ యావంతయు లేదు. ఇందఱము వృథా పాకంబుఁ జేయించి పాపంబు చేసితిమి అంతయన్నము భుజించువారును వారికొద్ద నితరులు లేరు. అందరిని వలదనిన వారిని నగౌరవించినట్లగును. పరాభవపడుచు మనలను వారు క్రూరదృష్టులఁ

జూచుట సత్యము. రాజర్షియగు నంబరీషు మహానుభావం బెఱింగినది మొదలు హరిపాదాశ్రయులగు జనులఁ గనిన భయపడుచుండును. పాండవులందఱు మహాత్ములు, ధర్మపరాయణులు, శూరులు, సూరులు, కృతులు, వ్రతులు, తపస్వులు, మనస్వులు, సదాచార సంపన్నులు, వాసుదేవపరాయణులు. వారు కోపించిరా తూలరాశిని ననలము వలె మసల నిర్దహింతురు. కావున వారియొద్దకుం బోక శీఘ్రంబుగఁ బరువెత్తి పొండనిన వారందఱు నలుదిక్కులకుం బరువెత్తిరి. భీముఁడు పోయిచూడ నందొక్కమునియుఁ గానరాఁడయ్యె. పేరఁబిలిచినఁ గిమ్మనుశబ్దంబు వినరాదయ్యె. ఏమిదియని యీ నదికి నా నదికి నీగుంట కాగుంటకుఁ బోయి యెంతు వెదకిన నొక్కనిజాడయుఁ గనరాదు. అందులవారు వారెల్ల బలాయనపరాయణులగుట యెఱింగింప భీమసేనుఁ డావింత సోదరులకెల్ల నెఱింగించె. వారును నమ్ముని వరుండు జాగుచేసివచ్చునో యర్ధరాత్రముననే వచ్చునో యెప్పు డేమఱించివచ్చునో యని విచారపడుచుండిరి. అప్పుడు కృష్ణుండు దుర్యోధను కొఱగామియు ద్రౌపది తన్ను వేడుటయుఁ దానొనర్చిన ప్రతిక్రియయు నెఱింగించి యిఁక నా మునులవలన భయంబు వీడుఁడని బోధించె. ద్రౌపదీ పాండవులును కృష్ణా! నీవు మాకు దిక్కగుట బ్రతికితిమి. నీవు తెప్పగా విపత్సాగరంబుఁ దరించితిమి అని ప్రశంసించిరి కృష్ణుండును వారిచే ననుజ్ఞాతుండై పురంబున కరిగె. పాండవులు హృష్టచిత్తులైరి.

—• పాయస లేపనము •—

ఒకనాఁడు కృష్ణుండు ద్వారకానగరంబున స్వగృహంబున నుండునవసరంబున జటాజినధరుండును బిల్వదండియు దీర్ఘశ్మశ్రుండును నతికృశుండును పొడువువారిలోఁ బొడవువాఁడును, త్రిలోకసంచారియు నగు దుర్వాసుం డెల్లరువిన "నతికోపనుఁడును గొంచెమైన నపకారము గావించిన శపించువాఁడును నగు దుర్వాసుఁడను బ్రాహ్మణుని నింటనుంచుకొని సత్కారంబు గావించువాఁ డెవఁడో"

యని రచ్చలందును రాచబాటలందును బఱచుచువచ్చెఁగాని యొకఁ
డును నాయన కాతిథ్యమీయఁడయ్యె. కొఱవిత్తోఁడ నెవఁడు తల
గోఁకికొనును కృష్ణుఁ డడిగని యామునను దనయింట నిలుపుకొని
పూజించుచుండె దుర్వాసుఁడును నొకనాఁడు వేవురకుఁ జేసిన యన్నము
దా నొకఁడే తిని యింకను దెమ్మనును. అమితభోజిగదా యని
పాకము మిక్కిలి సిద్ధముచేయించిన మిగులఁ గొంచెము భుజించి
పోవును. ఒకప్పు డున్నట్టుండి పకపక నవ్వును. ఒకప్పు డాకస్మికముగ వెగ్గ
ఱగ నేడ్చును. అప్పుడు తత్సమానవయస్కుఁడు భూమిని గానరా
డయ్యె. అంతట నొకనాఁడు తన విడిదికిఁబోయి యందలి మంచ
ములు పఱుపులు లోనగునవెల్ల దహించి యిల్లు వెడలిపోయెను. అవల
మరలఁ గొంతకాలమున కరుదెంచి కృష్ణా! నాకిప్పుడు పాయసము
కావలయునుజుమీ యనెను ఆయన మనస్సు ముందే యెఱింగిన
వాఁడగుట కృష్ణుండు నానావిధాన్నపాన భక్ష్యభోజ్యాదులు సిద్ధము
చేయించియుంచెను. ఆయన పాయస మడుగఁగానే సిద్ధముగ నొక
గంగాళము తెచ్చి ముందుంచెను. అందుఁ గొంత దుర్వాసుఁ డార
గించి కృష్ణా! యీ యెంగిలిపాయస మీక్షణమున నీ దేహమునకు
బూసికొమ్మనెను. కృష్ణుండును నట్లేయని దానిని దన కాలిబొటన
(వ్రేలికిఁ దప్ప దక్కిన దేహమునకంతయుఁ బూసికొనెను. ఇంతలో
రుక్మిణీదేవియు నచట ద్వారంబునఁ గానిపించె. ఆ ఋషీశ్వరుఁ డామెను
బిలిచి. మిగిలిన పాయస మామె దేహమునకంతయుఁ బూసెను.
ఇట్లు పూసి యంతఁబోవక యామె నొక రథంబునకు గుఱ్ఱమునకు
మాఱుగఁగట్టి తాను రథంబుపైఁ గూర్చుండి రథంబు నీడువుమని
యిల్లు వెడలి వీధులవెంట నామెను దోలెను. కృష్ణుని కన్నుల యెదు
టనే యామెను వేగవేగలాగుమని కొఱడాతో నదలింపసాగెను.
ఇంతచేసినను గృష్ణునకు మనస్సున నీర్ష్యాసూయలు జనించినవికావు.
ఇట్లా తేరు రాజమార్గమునఁ బోవుచుండఁ గృష్ణుండును దాని వెంటఁ
బోవుచుండెను. ఈ యాగడంబు చూచి యాదవులందఱు కోప
సంరబ్ధులై హాహాకారంబులు గావించి యొండొరు లిట్లు సంభాషించిరి.

ఇఁక భూమిమీఁద బ్రాహ్మణులే పుట్టుదురుగాక. మఱియెవ్వరు పుట్టకుందురుగాక. వీఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కావునఁ బ్రతికిపోయెఁగాని మఱియొకరుఁ డిట్లు గావించి బ్రదుకఁగలఁడా? సర్పవిషమే తీక్ష్ణవిషము. అహికంటెఁ దీక్ష్ణవిషజంతువు బ్రాహ్మణుఁడు. బ్రాహ్మణుఁడను సర్పము గఱచినవానిని బ్రదికింప వెజ్జులు లేరు. మందులును లేవు. అని యిట్లు చూపఱాడుచుండ నా రథము వీథులవెంటఁ బోవుచుండెను. అప్పు డొడ్డగెడవుగ నుండిన యొకచోట బాలికయగు రుక్మిణి కాలు తడఁబడి నేలఁబడెను. దుర్వాసుండును గోపించి లేలెమ్మని చేతి చబుకుచే నామెను మోఁదెను. ఇట్లు తన్నియుఁ బరమక్రుద్ధుఁడై రథంబుడిగ్గనుఱికి దక్షిణాభిముఖుఁడై కాల్నడ మనుష్యులకు దుర్గమంబైన త్రోవఁ బరువెత్తెను.

ఇట్లు శిలాకంటకసంకటంబై దుర్గమంబగు మార్గంబునఁ బోవుచున్న యమ్మహాముని వెంటఁ గృష్ణుండును బాయసదిగ్ధగాత్రంబుతో మునీశ్వరా! క్షమింపుము ప్రసన్నుఁడవుకమ్మని వేఁడికోలుపలుకులతో వెంటఁబోయెను కృష్ణునివెంట రుక్మిణియుఁ బోవఁజొచ్చెను. ఇట్లు కొంత దవ్వేఁగి దుర్వాసుం డందు నిలిచి తిరిగిచూచి కృష్ణునితో నిట్లనియె.

కృష్ణా! నీవు స్వభావముననే కోపమును జయించితివి. నీయెడఁ బ్రసన్నుఁడనైతిని. సర్వవిధముల నభ్యుదయముఁ గాంచుము. మనుష్యుల కన్నమెట్లు ప్రీతికరమో నీవు వారి కట్లే యగుదువుగాక. నీకు సర్వపుణ్యకీర్తులు లభించునుగాక. ముల్లోకములందు నీకంటె శ్రేష్ఠుఁడు లేకుండునుగాక. జనార్దనా! నీవు సర్వలోకప్రియుఁడవగుదువు. నేను నీ యింట నేవేవి ఛిన్నము భిన్నము దగ్ధము గావించితినో యవి యెల్ల నిప్పటియట్ల యథాస్వరూపముల నీ గృహము నలంకరించునుగాక. నీపై కోరువఱకు నీకు మృత్యుభయము లేదు. నీవు పాయసమును బాదతలంబునఁ బూసికొనినవాఁడవు కావు. కావున నది నీకు మరణకారణమగు. అని యిట్లు సంతుష్టుఁడై కృష్ణుం బలికిన నా పురుషోత్తము దేహంబు మహాకాంతియుక్తంబై విరాజిల్లె. అంత నా ఋషీశ్వరుఁడు రుక్మిణీదేవిం జూచి శోభనా! నీవు సర్వస్త్రీలలో నుత్త

మోత్తమురాలవై నిరుపమాన యశఃకీర్తుల నొందఁగలవు. నీకు జరా, రోగ విఘ్నములు గలుగవు. నీ దేహమునుండి సర్వదా దివ్య పరిమళము వెలువడుచుండును. నీవు కృష్ణు సదా యారాధింపఁ గలవు. శ్రీకృష్ణునకు షోడశసహస్రస్త్రీలయందు నీవే ముఖ్యురాలవు. కృష్ణసాలోక్యంబు నీకుఁ గలుగును. అని మరల నటసియె. కృష్ణా! సత్యాకాంత ఇట్టి బ్రాహ్మణభక్తి కలవాఁడవగుమని యంతర్హితుఁడయ్యె. రుక్మిణీ మొదలగు దేవులు మరల దివ్యతేజంబున వెలుఁగుచు గృహంబున కరుదెంచిరి. వారు వచ్చిచూడ దుర్వాసుఁడు నాశపఱిచిన సర్వ పదార్థములు లెప్పటియట్ల గృహంబు నిండియుండె. అది చూచి యందఱబ్బురపోయిరి. కృష్ణుండు తన బ్రాహ్మణభక్తిం దెలుప నిన్ని పోకలఁ బోయెనుగాని కాకున్న దుర్వాసుఁడెంతమాత్రము.

ద్యూతకృష్ణలీల

పాండవులు పండ్రెండు సంవత్సరములు వనవాసమును బదుమూఁడవ సంవత్సరమున విరాటరాజ నగరంబున నజ్ఞాతవాసంబును గావించిరి. ఆ నియమితకాలానంతరము వారు బయలువెడలి యథాస్వరూపములతో గోచరించిన విరాటరాజు సంతసించి తన పుత్రిక నుత్తరను నర్జునకుమారుఁ డగు నభిమన్యునకిచ్చి వివాహంబుఁ గావించె. అమ్మహోత్సవముఁ జూడ ద్రుపదుఁడును బలరామకృష్ణ సాత్యకులు లోనగు యాదవప్రవరులు నరుదెంచిరి. పరిణయానంతరము రాజులందఱు సభదీరియుండఁ బాండవ యోగక్షేమ భారవాహకుఁడగు శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె

మహీపాలకులారా! ద్యూతవిద్యయందు నిపుణుఁడైన శకుని యసమర్థుఁడైన యుధిష్ఠిరుని జూదంబునకు బలాత్కరించుటయు నంతియగాక యాయన నోడించి రాజ్యభ్రష్టునిఁ గావించుటయు మీ రెఱుఁగుదురు గదా. నికృతిప్రకృతులైన యా దుష్కృతుల

నందంద హితులఁజేయ శక్తులయ్యుఁ దాము సత్యమునఁ దగిలి ద్వాదశ హాయనంబులు కాననంబులందును, నొక వర్షంబు మాఱువేషం బుల భార్యాసమేతులై యుండును పడరానిపాట్లంబడి పాండవులు సమయభంగంబు కానీక వర్తించుటయు మీకు విదితము. ఇంకఁ బాండవులకుఁ గౌరవులకు మేలగుకార్యము ధర్మమార్గము తప్పక మీ రాలోచింపవలయును. అధర్మమునవచ్చు స్వారాజ్యమైన ధర్మ నందనుం డొల్లఁడు. ధర్మవిధిని నొక్క గ్రామముతోనైన సంతసించును. ధృతరాష్ట్రసుతు లిమ్మహాత్ముని పైతృకరాజ్య మెట్లు హరించిరో, యీయన దుస్సహబాధల నెట్లు సహించెనో యిచ్చట మూఁగిన రాజ లోకంబులకెల్ల నెఱుకదే. ధార్తరాష్ట్రులందఱును గాండీవధన్వుని రణరంగమునఁ జెనకఁజాలరు. అట్లుండియు యుధిష్ఠిరుఁడు దుర్యో ధను కుశలంబ కోరుచున్నవాఁడు. పాండవులేవురు తొల్లి తాము రాజుల జయించి వశపఱచికొనినదానిఁ గోరుచున్నవారు. పితృ పితామహార్జితంబంతయు నాతండ యనుభవించుఁగాక. స్వార్జితంబు వీరు కోరుట ధర్మయుక్తంబకదా. దుర్యోధనుఁడు పాండవుల బాల్యము నందె యెట్లు హింసింప యత్నించెనో యది జగద్విదితము. వా రెంతటి లోభులో యుధిష్ఠిరుం డెంత ధర్మాత్ముఁడో మీ రాలోచింప వలయు. మీ రెల్లరీ విషయము వేఱువేఱుగాను నందఱొక్కటిగఁ గలసియు నాలోచింపవలయు. పాండవ ధార్తరాష్ట్రులకుఁగల బాంధ వమును మీరు దలంపవలయు. పాండవులు సర్వదా ధర్మనిష్ఠులు. కృతసమయమున నుత్తీర్ణులు కావునఁ బైతృకరాజ్యసంపద మరలఁ గొన నర్హులు. గాంధారీసుతు లింకను దుర్మతులై నికృతిరతులై వీరి నన్యాయముగఁ గారింపఁ జూచిరేని వీరు వారి నెల్లర నొక్కటన యుక్కడఁగింతురు. వీరికి సంగరంబున బాసటగాఁగలవారు పెక్కురు గలరు. ఇంతకు దుర్యోధను తలం పెట్టిదో యతఁడు చేయు కార్యవిధ మెట్టిదో మన మెఱుంగము. ఎదిరియభిప్రాయం బెఱుంగ రానిసమయంబునఁ గర్తవ్య మెట్లు నిర్ణయింపనగు. కావునఁ గులీనుఁడు ధర్మశీలుఁడు శుచియు నప్రమత్తుఁడు సమర్థుఁడు నగు దూతను గౌర

పులకడ కంపి సామవాక్యంబుల సామురాజ్యము ధర్మరాజున కీయ దుర్యోధను నొడంబఱుచుట మేలని నా యభిప్రాయము. అని చెప్పిన నందఱది యుక్తమార్గంబని ప్రశంసించిరి. అంత ద్రుపదుండు తన పురోహితునకుఁ జెప్పవలసినమాటలు చెప్పి ధృతరాష్ట్రునకుఁ బుచ్చె. కృష్ణుఁడును యాదవసహితుఁడై తక్కినరాజులఁ బిలిపించునపుడు మమ్ముఁ బిలిపింపుఁడని చెప్పి ద్వారక కరిగె.

పాండవ కౌరవులు రణమునఁ దమకుఁ దోడుపడ వేఁడుచుఁ బుడమిఱేఁడులకడకుఁ దగిన మనుష్యులఁ బంపిరి. కృష్ణుఁ గోరు తలఁపున నర్జునుండు ద్వారక కరిగె. నర్జునుఁడు ద్వారకకుఁ బోవువార్త విని దుర్యోధనుండును నచటికిఁ దరలి చనియె. కృష్ణుగృహంబునకు దుర్యోధనార్జును లిరువురు నేకకాలంబునఁ జనిరి. ఆ సమయమున వాసుదేవుండు నిద్రించుచుండె దుర్యోధనుండు ముందు లోపలికిఁ జని రాజాభిమానంబున దలవైపుననున్న యున్నతాసనంబునఁ గూర్చుండె అర్జునుండును నతనితోడన చని కృష్ణుని పార్శ్వభాగంబునఁ గృతాంజలియై సవినయంబుగ నాసీనుఁడయ్యె.

కృష్ణుండును గొంతవడికి నిద్దుర లేచి యెదుటనున్న కిరీటి ముందు గాంచి పదపడి మరల సింహాసనగతుండైన గాంధారీసుతుని వీక్షించి యిరువురకు స్వాగతంబు వచించి వారి రాకకు హేతువుఁ బ్రశ్నించె. అప్పుడు సుయోధనుండు మధుసూదనుం జూచి చిఱునవ్వున నిట్లనియె.

రాఁగల మారణంబున నీవు నాకు సాహాయ్యం బొనర్పవలయు. సఖ్యబాంధవంబుల నీవు నాకును నర్జునునకును సమానుఁడవు. నేను ముందు నీకడకు వచ్చితి. సజ్జనులు ముందువచ్చినవాని నాదరింతురు. నీవు సజ్జనశ్రేష్ఠుఁడవు. కావున సద్వృత్తంబు చిత్తంబున వహించి ప్రథమాగతుఁడ నగు నాకుఁ దోడుపడుము. అనిన గోవిందుఁ డిట్లనియె.

నీవు తొలుత వచ్చినవాఁడవను విషయమున నా కేసందేహము లేదు. అయినను రాజా! నేను ముందర్జునుఁ గంటిని. రాకయందు

నీవు మొదటివాఁడవు దర్శనంబునఁ బార్థుఁడు ప్రథముఁడు. కావున మీ కిరువురకు నేను సాహాయ్యమాచరించెదను చిన్నవాఁడు తొలుతఁ గోరవలయునని శ్రుతి గలదు. నాతో సమానబలులు నారాయణులను గోపాలు రొక్క యర్బుదసంఖ్యులు గలరు వారు మహాయుద్ధ విశారదులు. దురాధర్షులు. నారొక యుద్ధి శస్త్రము కేలఁగొనక యుద్ధము చేయక యుండు నేనొక యుద్ధి. ఈ యిరువురఁ జెరి యొకనిఁ గోరికొనుఁడు అర్జునుఁడు చిన్నవాఁడు కావున ముందతనిఁ గోరికొన నిమ్ము. అనిన నర్జునుండు యుద్ధము చేయని శ్రీకృష్ణుఁ గోరికొనియె. దుర్యోధనుండు సంతోషంబున నారాయణులఁ గోరికొని యర్జునుండు కృష్ణు గోరుకొనెనని వ్యసనపడక సేనంగొని హాస్తిపురంబునకుఁ జనియె.

దుర్యోధనుఁ డరిగిన పదపడి శ్వేతవాహనుం గని గరుడ వాహనుం డిట్లనియె.

కౌంతేయా! యుద్ధసాహ్యా మపేక్షించు నీవు యుద్ధవ్యాపార విముఖు నిరాయుధు నన్నేల కోరితివనిన ఫల్గునుం డిట్లనియె. పురుషోత్తమా! నీ వొక్కఁడవే యసహాయుండవై యరాతుల నెల్లఁ బొలియింప సమర్థుండవని నే నెఱుఁగుదు. ప్రతిపంథుల వధింప నేనును సమర్థుఁడనే. నీ వింతకుమున్నే పరాక్రమసంపన్న ఖ్యాతిఁ గన్నవాఁడవు. ఇప్పుడు వీరిఁ బొలిగొనిన నీ కీర్తియు నీదే యగు. నేనును యశంబును గాంక్షించువాఁడను. కావున నయుధ్యమానుఁడవగు నిన్నుఁ గోరితి. అదియునుగాక నిన్నెదిరించి జయంబుగొనరాదు. నీవు నాకు సారథ్య మ్మొనరింపుము ఇదియే నా ప్రార్థన. చిరకాల కాంక్షితంబు దీనిని నెఱవేర్చి నన్నుఁ గృతార్థుఁ జేయుము.

యశోదానందనుం డా మాటలు విని యంశంబున నాతోడ స్పర్ధనహించుట నీకుఁ దగియున్నది. నీకు రథచోదకుండనై నీ కోరిక తీర్చెద. అనినఁ గౌంతేయుండు సంతుష్టుండై కృష్ణుతోడ యుధిష్ఠిరు నొద్దకు మరలివచ్చి యావద్వృత్తాంతము వినిచె.

కౌరవులు సంధికి నొడంబడమి నిరువాగువారు యుద్ధసన్నద్ధు లైరి. అప్పుడు ధర్మాత్ముండును లోకహితాభిలాషియు బంధువత్సలుం

డును రాజనీతికోవిదుఁడు నగు ధర్మనందనుండు రాఁగలబంధుక్షయం బును ప్రజాక్షయంబును గాంచి రణంబు మేలుగామి భావించి సంధియ మేలని తలంచి కృష్ణుం దిలకించి నీవు కౌరవుల పాలికింజని పెద్దవారి నెల్లరం గని యెల్లవారితోడఁ దగురీతి భాషించి సంధి కుదుర్పుమని ప్రార్థించె. కృష్ణభగవానుండును ధర్మజా! నీతలంపు లెస్స. అట్లు కావిం చెదఁగాని లోభదూషితచిత్తులు నైశ్వర్యమత్తులు సమద్దుష్ట భావవృత్తులు నగు ధృతరాష్ట్ర దుర్యోధనాదులు సంధికొడంబడుదురనుట కల్ల. అయినను నా నేర్చువిధంబున నెల్లపోకలఁబోయి సంధిగావింప యత్నిం చెదనని శుభముహూర్తంబున హస్తినాపురంబునకుఁబోవ దారుక చోదితంబైన రథంబెక్కి ప్రయాణంబయ్యె. ఇట్లు పోవుచుండ మధ్యే మార్గంబున నారదుఁడు, సర్వమాలి, దేవలుఁడు, అర్వావసువు, సుజానువు, మైత్రేయుఁడు, శునకుఁడు, బకదాల్భ్యుడు, స్థూల శిరుఁడు, కృష్ణద్వైపాయనుఁడు, అణిమాండవ్యుఁడు, కౌశికుఁడు, పర్ణాదుఁడు, ఘటజానుకుఁడు, అకృతవ్రణుఁడు, శ్వేతకేతువు, కహో లుఁడు, పరశురాముఁడు లోనగు మహర్షులు ముంగలఁ గానవచ్చిన వాసుదేవుండును దటాలున నరదంబు డిగ్గి నమస్కరించి సవినయం బుగ నిట్లనియె.

మహాత్ములారా! మీ రిందు విచ్చేయఁ గారణంబేమి? మీ తపంబులకు విఘ్నాపాదకులు లేరుగదా? లోకులకెల్ల కుశలంబకదా? పితృదేవాతిథిపూజలు జరగెడినిగదా? ఇప్పుడు మీకు నావలనఁ గావలసిన కార్యమేదియన వారలిట్లనిరి.

జనార్దనా! కౌరవసభయందు సంధినిమిత్తమై నీవాడు మధుర భాషణంబులు వినఁ గుతూహలులమైతిమి. భీష్మద్రోణ కృప ప్రముఖు లేమందురు ధృతరాష్ట్రుఁడును దుర్యోధనుండును నేమి ప్రత్యుత్తర మిత్తురు. ఇవియన్నియు వీనులకామెతగ వినఁగోరెదము. నీ వనుమ తించెదవేని సభకువచ్చి కర్ణరసాయనంబులగు నీ సుధామధురాలాపం బులు విని యానందింతుమన నట్లు కావింపుఁడని వారలం బనిచి మరల రథమెక్కి తరలె.

ఇట్లానందనందనుం డరుగుచుండ మబ్బులు లేకయే మెఱుపుల తోడి యుఱుములు తెఱచయ్యె. వెనుకభాగంబునఁ బలుచని మేఘంబులు జడివాన గురిసె. తూర్పుముఖంబుగఁ బాఱు సింధ్వాది నదులేడును బడమటిముఖంబుగఁ బాఱఁజొచ్చె. దిశలన్నియు విపరీతంబులై గుర్తింపరాకపోయె. భూకంపములు మెండయ్యె. ఎందుఁ జూచినను మంటలు మండఁజొచ్చె. నూర్లకొలఁదులు కుండలనుండి నూతులనుండి జలము పొరలిపోయె. ప్రపంచం బంధకారబంధురం బయ్యె. మిన్నుమన్నేకముగ ధూళులుగ్రమ్మి దిగ్విదిగ్భేదంబు పాటింపరాకుండె. భూతంబులు గానరాకయు మహారవంబులఁ బెలుచయ్యె. ఛాయాపురుష శరీరంబు గానఁబడియె ఈ విపరీతంబులు సర్వసామాన్యముగ నన్నిదేశంబుల గోచరించె. నైఋతిదిక్కునుండి మహావాయువు మహాపరుషధ్వనితో వీచి తరులనెల్ల నురలఁద్రోచి హాస్తినాపురంబు బాడువడఁజేసె. వాసుదేవుఁ డెందెందుఁ జను నందందు సుఖవాయువులు వీచె. సర్వము సుముఖంబయ్యె ఆయనపైఁ బుష్పవర్షంబును గమలంబులును విశేషించి కురిసె. మార్గంబు నిష్కంటకంబై సమంబై సుఖవాయియై యుండె. అందందు బ్రాహ్మణులు గుంపులు చేరి స్తుతించి మధుపర్కాదులొసంగి యర్చించిరి. సర్వభూతహితరతుఁడైన శ్రీగోవిందుపై మందయాన లానందంబున నందందు బృందంబులుగఁదీరి సుగంధులగు ప్రసూనజాలంబులఁ జల్లిరి. ఇట్లు పోయి కంసారి సర్వసస్యమనోహరంబైన శాలిభవనంబుఁ జేరె. శ్రీముకుందపదారవింద సందర్శనాభిలాషచే నుపప్లావ్యంబునుండి పురజను లందువచ్చి బాటలకిరువంకల బారులుదీఱి నిలిచియుండిరి. ఇట్లు గోపాలుం డచ్చటి పైరులపచ్చలు నొడ్డులు గోదలనన్నిటిని జూచి హర్షించుచుఁ బోయిపోయి వృకస్థలంబుఁ జేరె. అప్పటికి సూర్యాస్తమయసమయంబగుట నా రేయందు వసించి యుదయంబునఁ గాలకృత్యంబులు దీర్చికొని మరలఁ బయనించె. వృకస్థలవాసులును గొంతదూరము శ్రీకృష్ణువెంటఁ జని యాయనచే ననుజ్ఞాతులై మరలిరి.

అచ్చటఁ గౌరవులు కమలనాభుండు వృకస్థలంబునందు విడిసె ననియు మఱునాఁటి వేకువ కరినగరంబునకు వచ్చునసియు విని పురంబున రాజమార్గంబులెల్ల శృంగారించిరి. భీష్మ ద్రోణ కృపాదులును, దుర్యోధనుఁడు దక్క దక్కిన కౌరవులును గృష్ణు నెదుర్కొనఁ జనిరి. అనేకులు పౌరులు నానావిధ యానంబులను బాదచారులయ్యును జనిరి. ఇట్లెందఱిరిగి హరి నెదుర్కొని పురంబునకుఁ దోడి తెచ్చిరి. ఇసుకచల్లిన నేలరాలకుండునట్లు రాచబాటలు జన సమ్మర్దంబులై యుండె. బాటల కిరువంకలఁగల మిద్దెలు మేడలు లీలావతార మూర్తి దర్శనలాలసలై యెక్కిన లోలలోచనల వ్రేగున నేలఁ గూలునో యనునట్లుండె. వాయువేగంబులయిన తేజీజాతి రథ్యంబులు రథచోదక ప్రయత్నంబున నిరకటంబున మెల్లగఁ బోఁజొచ్చె. ఇట్లు చని చక్రధరుండు ధృతరాష్ట్రు మందిరంబుఁ జొచ్చె. అంబికేయుండును గాంగేయ ద్రోణ కృప బాహ్లికాది సమేతుఁడై లేచి కృష్ణు గౌరవించి యొక్క కనకాసనంబు సమర్పింప నందాయన యాసీనుండయ్యె. పురోహితు లర్ఘ్య పాద్యంబులు దెచ్చి సమర్పించిరి. కృష్ణుండును వారి వరుస లెన్నుచుఁ బరిహాసోక్తులాడుచుఁ గొంతసేపుండి విదుర మందిరంబునకుం జనియె.

విదురుండును మహానుభావా ! నీ రాకవలనఁ గలిగిన యానందమేమని చెప్పుదునని నుతించి కుశలప్రశ్నంబు లడిగి యావలఁ బాండవుల క్షేమంబు విచారించె. విదురుండు పాండవులయెడ నభిమానము గలవాఁడనియుఁ బాండవుల కతనియెడ భక్తి గలదనియు నెఱుఁగుఁ గావునఁ గృష్ణుండును బాండవుల వృత్తాంత మంతయు నాయనకు వినిచె.

అటనుండి తరలి జనార్దనుండు మధ్యాహ్నమున మేనత్తఁ గుంతిని జూడఁబోయె. ఆమెయుఁ జిరకాలాగతు నల్లునికంఠంబుఁ గౌఁగిలించి తగుపీఠంబున నాసీనుండైన కృష్ణునితోఁ దన పుత్రులం దలంచి కన్నీరు మున్నీరుగఁగాఱ వాడినముఖంబుతో నిట్లనియె.

కృష్ణా! బాల్యంబునుండియు గురుశుశ్రూషారతులు సత్యనిష్ఠితమతులు, సాధుగతులు, పరస్పరసుహృదులు సములు నయ్యు మోసముచే రాజ్యము గోలుపోయి యవమానపాటు దుఃఖపాటు పాలయి సుఖము సంతోషము మిత్రసాంగత్యము సంతేయు వదలి యడవులపాలైన నా కొడుకులు సుఖమున్నారా? నిజగుణగణ మహిమచే ముల్లోకములం బాలింప యోగ్యుండైన యుధిష్ఠిరుండు వంది మాగధస్తుతులకు బృంహిత హేషారవంబులకు మంగళగానంబులకు మేలుకొనువాండు సింహవ్యాఘ్ర సృగాలాది శ్వాపదసత్త్వ పరుషభైరవ ఘోషంబుల మేలుకొనుచు నెట్లు కాఱడవుల సుఖశయనోచిత సుకుమార శరీరంబును బరుషకంటక పాషాణవికట స్థండిలంబులం బడవైచియుండెనో అవమానము సహింపనివాండు సార్థకభీమాభిఖ్యుండును, భ్రాతృప్రియుండును, కీచక బక హిడింబాది రాక్షస హంతయు నగు వృకోదరుండు ధార్తరాష్ట్రులయెడ రోషంబునం బెను బాముంబోలె రోంజుచుం గష్టము లెట్లనుభవించెనో. కృష్ణా! సహస్ర బాహుండు కార్తవీర్యునితో సముండును, నొక్కమ్మువోలె నేనూఱమ్ము లొక్కసారి విడువగలవాండును, నెదిరిన ప్రత్యర్థిని ప్రాణముతో విడువనివాండును, దేవతలకు నింద్రునివలెం బాండవులకుం బ్రాపైన వాండును నగు నర్జునునకు క్షేమమా?

అన్నా! నా కొడుకులకంటెం బ్రియులును, సుందరులును, సుకుమారులును నగు నకుల సహదేవులు పడరానిపాట్లెట్లు సహించిరో.

అయ్యా! నా కొడుకులకై నేను దుఃఖింపను. నా పుత్రుల కంటె నాకుం బ్రియురాలు ద్రౌపది. దాని దురవస్థం దలంచినం గడుపు భగ్గనుచున్నది. మహాకులంబునంబుట్టి సర్వశుభలక్షణ సంపన్నయైన పాంచాలి నా పుత్రుల వివాహమాడిన కతంబునంగదా లోకములో నేస్త్రీయును బడని యవమానము దుఃఖము పడెను రజస్వలను నేక వస్త్రను సభలోనికిం బలుగాకు లీడ్చినపు డూరక యనదలవోలెం జూచుచుండిన పాండవులంగాంచి ఛీ ఛీ వీరెక్కడి కొడుకులు నా కడుపు

చెడబుట్టిరని వారిని గర్హించితిని. తన భార్య కట్టి యవమానము గలిగించుమండు వైరులను బురుషవిగ్రహముౡైన యా యేవురు తప్ప మఱి యే మగవాఁడు చూచి సహించును. అది తలఁచుకొలఁది నాకుఁ గడుపులోఁ జేయిపెట్టి కలఁచినట్లగుచున్నది. ఆమె సభలోఁ బడినమాటలు కులస్త్రీలు వినఁదగినవే కాకుండఁగఁ బదుటెట్లు? ఇట్టి దే కులాంగన యోర్చు? అప్పుడు కురువృద్ధులు భీష్మ బాహ్లీక సోమ దత్తులు, నాచార్యులు ద్రోణకృపులు నిర్విణ్ణులై యూరక చూచు చుండిరికాని కౌరవుల వారింపరైరి. ఈ యింట నే నెన్నియో దుఃఖము లనుభవించితినిగాని రజస్వలయు నేకవస్త్రయునగు ద్రోపదిని మామల యెదుటికి నిండుసభకీడ్చి కూళులు పరిభవించిననాఁటి దుఃఖమువంటి దుఃఖ మెన్నఁ డనుభవించినదానఁగాను. అప్పుడు విదురుండు మాత్రము తత్కార్యము గర్హించె.

తండ్రీ! లోకమునఁ బూజ్యము గుణముగాని విద్యగాదు. ఐశ్వర్యమునుగాదు. కృష్ణా! దుర్యోధను దూఱనేల? వాని తండ్రి నెగ్గాడ నేల? భీష్మద్రోణులఁ దప్పుపట్టనేల? నాచేతఁ జెండుండు వయసునననే నా తండ్రి ధనికుఁ డల్పద్రవ్యము నొకరికిచ్చినట్లు నన్నుఁ గుంతిభోజున కిచ్చెను. ఈ కురుకులమున నన్నుఁ ద్రోచినయతఁడు నిందూర్యుఁడు. నాయనా! నా కొడుకు లూపిరితో నున్నారుగదా? వారినిజూచి పదు నాలుగేండ్లు నిండినవి. ఒక నిమిషమైన వారిని జూడకున్న సహింప లేనిదానను. వాసుదేవా! పూర్వపుదుష్టరాజు లభ్యసించిన జూదము వేఁట పాండవులకింపయ్యెఁగదా. దుఃఖానుభవంబునఁ బాపంబు నశించు ననియు సుఖానుభవంబున బుణ్యంబు నశించుననియు నందురు. అది యథార్థమేని దుఃఖమనుభవించిన మాకిఁకనైన సుఖము గలుగ వలయుఁగదా? నే నెన్నఁడును ధార్తరాష్ట్రులయందుఁ బ్రీతికంటె విశేష ప్రీతి పాండవులయందుఁ గలదాననుగాను. ఇది సత్యమగునేని గోవిందా! మహారణమున భవత్సహాయులైన పాండవులు విజయులై వెలయుదురుగాక.

ముకుందా! నీవా యని నన్నాదరింప నావంకఁ దండ్రియు లేని వాఁడే. ఈవంక మామయు లేఁడు. ఇఁక నేను బ్రదికి ఫలమేమి? అర్జునుఁడు పుట్టి పురిటింటిలో నుండఁగనే యారాత్రి నీ కుమారుఁడు విశ్వవిశ్వంభరాచక్రంబు సర్వక్రమంబున జయించును. ఇతని కీర్తి స్వర్గమునందును వ్యాపించును ఇతఁడు దురమునఁ గౌరవుల వధించి ధనంజయుఁడై రాజ్యంబుఁ బ్రాపించి సోదరులతో మూఁడు యజ్ఞంబు లాచరించువాఁడగునని గగనవాణి పలికె. ఇంత యనుభవించి యా పలుకులు నేఁ డసత్యమందునా? ధర్మమా! నీకొక నమస్కారము. బ్రహ్మదేవా! నీకొక సాష్టాంగము. మహాత్ముఁడవైన కృష్ణా! నీకుఁ బ్రణామము. ధర్మమే కదా ప్రజల భరించునది. కావున ధర్మస్థాపనార్థంబు జనించిన నీ వాకాశవాణి వాక్యాలు సత్యములుఁ జేయకుందువా? అల్లుడా! వైధవ్యమునకై నేను శోకింపను ధననష్టికై విలపింపను. కడుపునఁ బుట్టిన బిడ్డలుండియు నొద్ద లేనివారైరి కదా యని యేడ్చెదను. నందనందనా! "నీ ధర్మము దినదినమునకు క్షీణించుచున్నది. వ్యర్థపు బ్రదుకుకంటెఁ బ్రతుకకుము" అని ధర్మరాజునకుఁ జెప్పుము. పరుల నాశ్రయించి జీవించువారి బ్రదుకు వ్యర్థము. నీచవిధముగ బ్రతుకుటకంటె మరణమే మేలు. రాజకన్య యేమి కార్యమునకై కొడుకులఁ గోరునో యట్టి కార్యము నొనరు కాలము వచ్చినది. మీరు తూఁగుఁబోతులై కాలము వ్యర్థపఱిచితిరా యిప్పుడు మీరు లోకమునఁ గౌరవింపఁబడినను మీఁద నిందింపఁబడుదురు. మీరు నిందకుఁ బాలుపడితిరా మీరు నా కొడుకులుగారు. మీ ముఖావలోకన మిఁకఁ గావింపను. సమయము వచ్చినపుడు ప్రాణములు పరిత్యజించియైన గౌరవము దక్కించుకొనుఁడు. అని భీమార్జునుల కనుము.

క్షత్రధర్మరతులైన మాద్రీసుతుల కిట్లనుము. ప్రాణములకంటె నెక్కుడుగ విక్రమార్జిత భోగములఁ గోరుఁడు. క్షత్రధర్మోపజీవులకుఁ బరాక్రమసంపాదిత పదార్థములే యనుభవయోగ్యములు. అవియే మనఃప్రీతిదాయకములని చెప్పుము. కృష్ణా! నీ విచ్చటినుండి పోయి

సర్వశాస్త్రవిదుండైన యర్జునునితో నీ వీ విషయమునఁ గర్తవ్యతా మూఢుఁడవేని ద్రౌపదితోడ మంతనంబుండి యామె చెప్పినట్లు నడచుకొను మనుము.

రాజ్యహరణమునకు ద్యూతపరాజయమునకుఁ బుత్రుల దేశభ్రష్టతకు నేను దుఃఖింపను నడిమియన్న పడుచు దానేకవస్త్రయై యుండ సభలోనికీడ్చి పరుషవాక్యములాడ వినవలసివచ్చెఁ గదా యని దుఃఖించుచున్నదానను.

ఏవురుమగ లుండియు ఋతుమతియు వరారోహయు క్షత్రధర్మరతయునైన నా కోడలు దిక్కులేనిదయ్యె. కృష్ణా! యామెకు నాకును నా కొడుకులకును నీవే దిక్కు. నీవు బలరాముఁడు ప్రద్యుమ్నుఁడు ప్రాపుగలిగి భీమార్జునులు బ్రదికియుండ నేనిట్టి దుఃఖము లనుభవించుచున్నదానను.

అనిన శ్రీకృష్ణుం డిట్లనియె. అత్తా! శూరునియింటఁ బుట్టి యజామీఢుని యిల్లుసొచ్చిన నీకంటె సత్తమస్త్రీ యెవ్వతె లోకమునఁ గలదు? గొప్ప సరస్సునఁ బుట్టి వేఱొక మహాసరోవరమున నాటఁబడిన కమలమువలె నీవు గొప్పవంశమునఁ బుట్టి వేఱొక గొప్ప వంశముఁ జొచ్చితివి. నీవే యీశ్వరివి. కల్యాణివై భర్తచే గౌరవింపఁబడితివి. సర్వసద్గుణసంపన్నవగు నీవు వీరపత్నివి, వీరమాతవు ఇట్టి నీవు సుఖదుఃఖముల సహించుటొప్పుఁగాని పరితపింపఁదగునా? నీ పుత్రులు సుఖదుఃఖములు, క్రోధహర్షములు, క్షుత్పిపాసలు, శీతోష్ణములు వీనిని జయించి వీరపురుషసుఖముల రమించుచున్నారు వారు వీరసుఖప్రియులే కాని గ్రామ్యసుఖప్రియులు గారు. మహోత్సాహులు మహాబలులు కావున స్వల్పమునకు సంతోషించువారు కారు. మధ్యములు గ్రామసుఖాసక్తిఁ జేయుదురుగాని ధీరులుత్తమసుఖమే సేవింతురు. ఉత్తములు కష్టించియైన నతిమానుషసుఖము లాశింతురు. ధీరు లంతమునే కోరుదురు. మధ్యమమార్గమును వారొల్లరు. అంతప్రాప్తియే సుఖముగాని నడిమిరకపు సుఖములు

దుఃఖములే యగు. ద్రౌపదీసహితులు పాండవులు నీ కభివాదనంబుఁ గావించిరి. వారు నిరోగులై సుఖమున్నారమని చెప్పుమనిరి. సాధితార్థులై యారోగ్యసంపన్నులై సర్వలోకప్రభులై హతశత్రులైన పుత్రుల శీఘ్రమునఁ జూడఁగలవు. అనిన గుంతి పుత్రుల కుశలవార్త విని శోక మణఁచుకొని యిట్లనియె.

నాయనా కృష్ణా! నారికేవి క్షేమమో యది ధర్మలోపము వంచనలేకుండఁ జేయు భారము నీది. నీ వంశము ప్రభావము సత్యము నే నెఱుఁగనిదానఁగాను. మిత్రకార్యమందలి నీ పూనిక తెఱఁగు నెఱుఁగుదును. మన వంశమున నీవే ధర్మము. నీవే సత్యము. నీవే పరమతపము. నీవే త్రాతవు. మహాబ్రహ్మమవు నీవే. సర్వము నీయందే ప్రతిష్ఠితము. కావున నీ మాట యథార్థము కాఁగలదు. అనినఁ గుంతికిఁ బ్రదక్షిణించి యామెచే ననుజ్ఞాతుండై కృష్ణుఁడు దుర్యోధన గృహంబునకుఁ దరలె.

ఇట్లు చని పురందరమందిర సుందరంబై పరమశోభావిభాసితంబై విచిత్రాసనభాసమానంబైన దుర్యోధనగృహంబుఁ జొచ్చి కృష్ణుండు ద్వారపాలకులచే ననివారితుండై మూఁడుకక్ష్యల దాఁటి చని యభ్రభసంకాశంబును, గిరికూటోన్నతంబును నైన కాంతికాంత ప్రాసాదమధిరోహించి యందుఁ గురుకుమారసమావృతుండై దుశ్శాసన కర్ణ సౌబలసహితుండై యున్న దుర్యోధనుం జేరంజన నతండును నందున్నవారితోడ సవశుండై దిగ్గన * లేచి గౌరవపూర్వకముగ నాదరించి యాసనం బర్పించిన నందుఁ గృష్ణుం డాసీనుండై యందులవారిని వారివారి వయస్సుకొలఁదు లెఱిగి తగురీతి నాదరించి కొందఱ గేలిగొని యిట్లు పలుతెరంగుల సమ్మానించె. ఆ సమయంబున మాటల సందర్భమున దుర్యోధనుండు శ్రీకృష్ణుని భోజనంబునకుఁ దనయింట నిలువఁగోరిన నాయన దాని కియ్యకొనఁడయ్యె.

---

* కృష్ణుఁడు వచ్చినప్పుడు లేవక యాసనమున నవమానపఱుప వలయునని దుర్యోధనుఁడు నిశ్చయించుకొని యుండియుఁ గృష్ణునిఁ జూడఁగానే యాసన తేజంబున గొట్టువడి యవశుండై దిగాలున లేచెను.

అంత సుయోధనుండు శతోదర్కంబుగఁ గర్ణునివంకఁ గనుగీఁటుచు మృదుపూర్వకంబగు వాక్కుల శ్రీకృష్ణునితో నిట్లనియె.

యదునందనా! నీవు మాయింట విందవై తినను నానందంబున నీకై యన్నపానాసనాంబరముల నమూల్యము లగువానిని సేకరించి సిద్ధపఱిచియుండ నా యింట భుజింప ననుట యేమిన్యాయము? నీ వుభయపక్షములవారికి సముఁడవై యుభయులకు సాహ్యమొనర్చి తివి. ధృతరాష్ట్రునకు నీవు ప్రియుండవు. సంబంధివి. ధర్మార్థంబులు నీ వెఱుంగనివి లేవు. కావున నీవు మా యింట భుజింపమికిఁ గారణము వినఁగోరెద.

అనిన దుర్మద జనభీషణుండు మేఘగంభీరభాషణంబుల నిట్లనియె. రాజా! దూతలు తాము కృతార్థులైన పదపడి భుజింతురు. సమ్మానమంగీకరింతురు. కావున నా వచ్చినకార్యంబు సఫలంబుసేసి నన్ను నామంత్రులు లోనగువారిని నర్చింపుము. అనినఁ గౌరవేంద్రుం డిట్లనియె.

నందనందనా! యివియేటిమాటలు? నీయుక్తి యుక్తియుక్తము గాదు. నీవు దూతవని యెంచి నిన్నుఁ బూజింపఁదలంచిన వారము కాము. నీవు కృతార్థుఁడవైనను నకృతార్థుఁడవైనను బంధుమర్యాద దలఁచి యర్చింపఁ జేడి మాపూజ నీవు నిరాకరింపఁ గారణము నే నెఱుగను. నీకు మాకు విరోధము లేదు. కలహము లేదు. కావున నీ పలుకులు సమంజసములు గా వనిన జనార్దనుం డిట్లనియె.

దుర్యోధనా! కామముచేఁగాని క్రోధముచేఁగాని ద్వేషముచేఁ గాని ధనకారణముచేఁగాని లోభముచేఁగాని కపటముచేఁగాని వాదమునకైగాని యెన్నఁడైన ధర్మము విడుచువాఁడ నేఁగాను. పరా న్నము భోజ్యమగుట కది ప్రీతిదత్తమైనఁ గావలె నొండె నొండెఁ దాను గష్టదశయందైన నుండవలయు. రాజా! నీకు మాయందుఁ బ్రీతి లేదు. నీయెడ మాకుఁ బ్రీతి జనించు కార్యము లెవ్వియు నీవు చేసినవాఁడవుగావు. నేనా యాపద్దశయందును లేను. పగవాని

యింట భుజించుటయుఁ బగతునకుఁ గుడువఁబెట్టుటయుఁ గారాని కార్యములు. పాండవులకు నీవు విరోధివి. పాండవులు నాకుఁ బ్రాణములు కారణము లేక జన్మప్రభృతి పాండవులకుఁ గీడు చేయుచున్నవాఁడవు. వారు నీకుఁ బ్రియులు, సర్వసద్గుణసంపన్నులును. అట్టివారితోడి నిష్కారణవిద్వేషము నీకుఁ దగదు. ధర్మమార్గనిరతులగు పాండుసుతుల నెవ్వరేమిచేయఁగలరు? ధర్మాత్ముల ద్వేషించువారు నన్ను ద్వేషించువారు. వారి ప్రియులు నాకును ప్రియులే. ధర్మిష్ఠులగు పాండవులకు నాకు నాత్మ యొక్కటియ యని యెఱుంగుము. కామక్రోధవశుఁడై మోహంబున నెవ్వఁడు గుణవంతుఁడో ద్వేషించువాఁడెపో పురుషాధముఁడు. సద్గుణములుగల జ్ఞానిని నెవ్వఁడు మోహలోభకారణమున ద్వేషించు నట్టి యజితాత్మునకుఁ గ్రోధదాసునకు సంపదలు చిరముగ నిలువవు. తనకు విరోధియైనను గుణసంపన్నుఁడగువాని నెవ్వఁడు ప్రీతి నాదరించి చేరఁదీయునో వాఁడు కీర్తిపరుఁడగును. కావున దౌష్ట్యదూషితంబైన మీయందలి యన్నము నాకు భుజింప యోగ్యముగాదు. విదురాన్నముమాత్రము భోజ్యమని నా మతము.

—• శ్రీకృష్ణుండు విదురునింటికిఁ బోవుట. •—

అని దురభిమానియగు కురుధరాజాని కిట్లు చెప్పి యా గృహంబువీడి కృష్ణుండు విదురగృహంబునకుఁజనియె. కృష్ణుండు విదురునింట నుండుటవిని ద్రోణ భీష్మ బాహ్లికు లచ్చటికివచ్చి తమతమగృహంబులకు రమ్మని పిలిచిరి. కృష్ణుండును మీ పూజ లంగీకరించినట్లు యని సమాధానపఱిచి వారినెల్లఁ బనిచె. విదురుండు శుచిమంతములు రుచిమంతములు గుణవంతములు నగు నన్నపానాదుల సిద్ధము చేయించె. కృష్ణుండును ముందు బ్రాహ్మణభోజనంబు గావింపించి యవలఁ దానును దృప్తిగ భుజించె.

అమ్మణ్ణి:— కన్నా! కృష్ణుఁడు క్షత్రియుఁడు, విదురుఁడు శూద్రుఁడు గదా? శూద్రునింట క్షత్రియుఁడు భుజింపవచ్చునా?

తండ్రి:— ఎట్టి యన్నము నిషిద్ధమో యెట్టిదికాదో రుక్మాంగదచరిత్ర యందు వివరముగ మీకుఁ జెప్పితిని. జారులు చోరులు దురాచారులు దుష్టరీతిపరులు లోనగువా రెంత సమీపబంధువులైనను వారిచేతి యన్న మభోజ్యమగుటయేగాక వారి పదార్థమును భోజ్యముగాదు. అట్లు తినువాఁడు వారిపాపమునుగూడఁ దినువాఁడగును. కాఁబట్టి యట్టి దుష్టుల యన్నముకంటె శిష్టులు సదాచారసంపన్నులు నత్యంతభక్తులు జితేంద్రియులు నగు సచ్ఛూద్రుల యన్నము శ్రేష్ఠము. ఇరువురు సమానులైనచోఁ గులశ్రేష్ఠుఁడే శ్రేష్ఠుఁడు. భిన్నగుణులైనచో గుణశ్రేష్ఠుఁడే శ్రేష్ఠుఁడు. కులశ్రేష్ఠుఁడు గాకున్నను గుణశ్రేష్ఠుఁడగువాని పదార్థము గ్రాహ్యము. దుర్యోధనుఁ డాతతాయి. విషము పెట్టెను. ఇంటికిఁ జిచ్చుపెట్టెను. పాములచే గఱపించెను స్త్రీకి మానహాని గావించెను ఇట్టివానికూడు దూష్యముగాక ప్రశస్తమగునా?

విదురుని యన్నము శూద్రాన్నమందువా పాచకుఁడు విదురుఁడు కాఁడు. ఆయన గృహిణియుఁగాదు. బ్రాహ్మణ భోజనానంతరము తచ్ఛేషము శ్రీకృష్ణుఁ డారగించె ననుటచే సూపకారులు బ్రాహ్మణులే. దుర్యోధనుఁడు మాత్ర మట్లు చేయించియుండఁడా యందువా వాని పదార్థమే పాపపదార్థము. పాపార్జితము. మనస్సు సకలుషము. ప్రీతి లేదు. కావున వాని పదార్థము గ్రాహ్యముగాదు. ఇంతకు మహాయోగేశ్వరుండగు భగవంతునకు శూద్రాన్నమననేమి? బ్రాహ్మణాన్నమననేమి? బంధువైనను బాపాత్మునింటికూడు దినరాదని లోకమునకు ధర్మప్రదర్శనార్థ మట్లు వర్తించెను.

అమ్మన్ని:— అట్లయిన భీష్మద్రోణుల యన్నమెట్లు దుష్టమయ్యె? వారు ధర్మాత్ములే కదా?

తండ్రి:— విషము పెట్టువాఁడు, నింటికి నిప్పుపెట్టువాఁడు, బ్రహ్మహత్య చేసినవాఁడు, గురుభార్యను గామించినవాఁడు, వీరితో సహవాసము చేసినవాఁడు వీరైదుగురు పంచమహాపాతకులు. దుర్యో

ధనుని దండించి చక్కఁబఱుప శక్తిసామర్థ్యములు గలిగియు భీష్మద్రోణులు వాఁడు చేయు పాపకార్యముల నెల్ల సహించి యూరకుండినవారు. చేసినవాఁడు, చేయించినవాఁడు, ప్రేరించినవాఁడు, నామోదించినవాఁడు నలుగురును బుణ్యమందును బాపమందును సమభాగముల కర్హులు. కావున భీష్మద్రోణుల యన్నమును భగవంతుఁ డంగీకరింపలేదు. అదియునుగాక భీష్మద్రోణు లిరువురు రజోగుణభూయిష్ఠులుగాని విదురునివలె సత్త్వగుణభూయిష్ఠులు గారు. దుర్యోధనపక్ష మధర్మపక్షమని భీష్మద్రోణు లెఱుఁగుదురు. అట్లుండియు ధర్మరాజు తమసాహ్యాము గోరినపు డాయనకుఁ దోడ్పడక దుర్యోధనుఁడు పిలిచినపుడు "సర్వజనులు ధనదాసులు. ధనమెవ్వరికిని దాస్యము చేయదు. ధనహేతువుచేత నీకు బద్ధులైనారం"మని పామరులవోలెఁ బలికిరిగాని విదురునివలె మాధ్యస్థ్యమునైన వహించినవారు కారు. అదియునుగాక పాండవపక్షులగు వారిలోఁ గొందఱపై వారు క్రోధముమానక తమ బలపరాక్రమములు లోకమునఁ బ్రకటించి వైరనిర్యాతనము చేయవలయుననియే వారి యభిలాష. ఇది రజోగుణప్రభావము గదా. భగవంతుఁడు పాండిత్యము పరాక్రమము ధనము లోనైనవి మెచ్చఁడు. చిత్తపారిశుద్ధ్యము, భక్తిమాత్రమే మెచ్చును కావున విదురుఁడు పిలువకుండినను గృష్ణుఁ డాయనయింటికిఁ బోయెను.

కృష్ణుఁడు విదురునింటికిఁ బోవుటకు వేఱొండు కారణము స్ఫురించెడిని. హస్తినాపురమందలి యనేకులు కౌరవపక్షపాతులు. భీష్మద్రోణాదు లల్పసంఖ్యాకులు మధ్యస్థులు. విదురుఁ డొక్కఁడే మధ్యస్థుఁడు, పాండవపక్షపాతి కావునఁ గౌరవులవృత్తము లెఱుంగవలయునన్న నతని యొకనివలన నెఱుంగఁదగుఁగాని యన్యులవలన నెఱుంగ సాధ్యపడదు. దూతకార్యము నిర్వహించువారికి నెదుటివారి చిత్తవృత్తులు బలాబలములు రహస్యములు ముందుగఁ దెలిసికొనుట యావశ్యకముగదా. కావున నీతిశాస్త్రముచొప్పునను గృష్ణుఁడు విదురునింటికి బోవుటే సరియైన కార్యము.

— కృష్ణ విదుర సంభాషణము —

తరువాతికథ వినుఁడు. రాత్రివేళ భోజనముచేసి సుఖముగ శయనించియుండు కృష్ణుని సమీపించి విదురుం డిట్లనియె. కృష్ణా! నీ విచ్చటికిఁ జక్కఁగ నాలోచించి వచ్చినవాఁడవు కావని నా యభిప్రాయము. దుర్యోధనుఁడు ధర్మార్థముల నతిక్రమించిన మందుఁడు గర్వి. తన గౌరవముఁ గోరుచు నితరుల గౌరవము సహింపనివాఁడు. పెద్దలమాట నుల్లంఘించువాఁడు. ధర్మశాస్త్రముల నతిక్రమించిన మూఢుఁడు. దురాత్ముఁడు. అత్యంతాభినివేశము గలవాఁడు. మేలు చేయువారికిఁ గీడు వెదకుచుండువాఁడు. కామాత్ముఁడు. తెలివి లేకుండియును దెలివిగలవాఁడనని గర్వించువాఁడు. మిత్రద్రోహి. సర్వశంకితుఁడు. అకృతజ్ఞుఁడు. ఇంద్రియదాసుఁడు. స్వేచ్ఛానువర్తి. దేనియందును నిశ్చయబుద్ధి లేనివాఁడు. ఇట్టివి పెక్కు దుర్గుణములతనియందుఁ గలవు. కావున నీవతని మే లుపదేశించినను గర్వముచే వినువాఁడుగాఁడు. భీష్మ ద్రోణ కృపులు, కర్ణాశ్వత్థామ సైంధవులు తనకుఁ గలరని గర్వించి సంధిచేయనొల్లఁడు పాండవులు భీష్మద్రోణప్రముఖుల నెదిరింపజాలరని ధార్తరాష్ట్రకర్ణుల నిశ్చయము. అంతియ కాక సేనాసమూహమునంతయుఁ బ్రోగుచేసి తాను కృతార్థుఁడైనట్లతఁడు తలంచుచున్నాఁడు. కర్ణుఁడొక్కఁడే తనకు జయ మొసంగునని నిశ్చయించుకొనియున్నాఁడు ఇట్టివాఁ డెట్లు సంధి కియకొనువాఁడు. సౌభ్రాత్రకాంక్షగల నీవు సంధిచేయవచ్చితివి కాని పాండవుల కేమియు నీయరాదని కౌరవులందఱు నిశ్చయించుకొనియున్నారు. ఇట్టివారికి నీ వేమిచెప్పినను వ్యర్థముకాక సఫలమెట్లగు? ఎచ్చట సూక్తికి దురుక్తికి ఫలము సమానమో యచటఁ బ్రాజ్ఞుఁడు సంభాషించుట బధిరుని మ్రోల గానకళాచాతురి నెఱపుటయగు. జ్ఞానహీనత మూఢులై నిర్మర్యాదులైనవారికిఁ దత్త్వోపదేష్ట చండాలురయందలి ద్విజునివలె నింద్యుఁడు. వీరు బలగర్వితులు మూఢులు గావున నీ వాక్యము వినరు కావున నీవు చెప్పుట వ్యర్థము. అందు దుర్బుద్ధులు పాపమనస్కులు నీచులు ననేకులు గలరు. అట్టివారి

లోనికి నీవు పోవుట నాకు సమ్మతముగాదు. అట్టివారికి నీవు విరోధముగ మాటలాడుటయు సరిగాదు. పెద్దల సేవింపక యైశ్వర్యమత్తులై వయోదర్పగర్వితులై యుండువారు నీ హితవాక్యముల నెట్లు గ్రహింపఁగలరు? దుర్యోధనుం డపారసేనావారంబును సమకూర్చియున్నవాఁడు. నీయందును సందిగ్ధమనస్కుండగువాఁడు నీ మాటలు పాటిగఁ జెవినెక్కనిచ్చునా? బృందారకబృందంబుతోడఁ బురందరుండు పైనెత్తిన దమ్ము జయింపఁజాలఁడని ధార్తరాష్ట్రుల నమ్మకము. ఇట్లు యుద్ధసన్నద్ధులై లోభగుణబద్ధులై దుర్బుద్ధులై కామక్రోధానువర్తులై దుష్టపురోవర్తులగువారికి నీ వెట్టి కార్యసాధకవాక్యంబులు చెప్పినను నిరర్థకంబు. కరితురగసేనామధ్యమున నిలుచుండి దానిని బాఱఁజూచి దుర్యోధనుండు నిర్భయుండై ప్రపంచమంతయు దనదే యని మూఢుఁడై తలఁచుచున్నాఁడు. నిష్కంటకంబుగఁ బుష్కలంబుగ నిర్వక్రంబగు భూచక్రమంతయుఁ దాన యనన్యవిక్రమంబున నాక్రమించి పాలింప దుర్యోధనుండు సంకల్పించియున్నవాఁడు. ఇట్టివానితోడ సంధి యెట్లు సంధిల్లు? తన కధీనపడిన రాజ్యమంతయుఁ దనదే యని వాని యాశయము. తమకుఁ గాలము పరిపక్వమగుటచే విపరీతులై భూపతులు గాంధారీసుతు నిమిత్తమై కౌంతేయులతోడఁ బోర గుమిగూడియున్నవారు. ఈ ధరాపతులు నీచే జితులగుటను మున్నె నీయెడ క్రోధోపహతులై సమత్సరమతులై యున్నారు. ప్రాణముల నొకపోఁకకైన గణింపక వీరందఱుఁ బాండవేయులతోడ నాయోధనంబొనర్ప నుత్సహించుచున్నవారు. వారు విజయమో విలయమో రెంట నొకటియని నిశ్చయమతులై నిశ్చంచలులై నిశ్చింతులై యున్నవారు. అట్టివారినడుమ నీవు పోవుట నామతముగాదు. నీకు శత్రుత్వబద్ధులును సహజదుర్బుద్ధులు నగు సందఱేకమై కూర్చుండియుండ నీ వెట్లు వారిలోనికిఁ బోయెదవు? మహాబాహూ! నీ ప్రభావపౌరుషబుద్ధులు నే నెఱుంగుదు. నీవు దేవతలకైన నజయ్యుఁడవు. నాకుఁ బాండవులయం దెట్టి ప్రీతియో నీయం దట్టి ప్రీతి గలదు. కావునఁ బ్రేమచేతను గౌరవముచేతను మైత్రిచేతను

నాకుఁ దోఁచినది చెప్పితిని. కృష్ణా! నీ దర్శనమువలనఁ గలిగిన సంతోషము నేనేమని చెప్పుదును. అని యిట్లు చెప్పిన ప్రేమా విధురమధుర వచస్కుండగు విదురవాక్యంబులు విని మధుహరుం డిట్లనియె.

అయ్యా! మహాబుద్ధిమంతుఁడును, విచక్షణుఁడును, నీయట్టి వాఁడును నగువాఁడు నాయట్టి మిత్రున కెట్లు చెప్పవలె నట్లు చెప్పితివి. నీవు నా హితముఁగోరి తల్లిదండ్రులవలె ధర్మార్థయుక్తముగను సత్యముగను నీ యోగ్యతకుఁ దగినట్లును భాషించితివి. నీవు చెప్పినది సత్యము. అనుసరణీయము. సకారణము. అయినను నా మాటలఁ బాటించి వినుము. దుర్యోధను దౌరాత్మ్యము క్షత్రియుల విరోధబుద్ధి సర్వము నే నెఱిఁగియె యెఱిఁగియే కౌరవుల డాయవచ్చితి. రథకుంజర తురగయుతంబుగ భూమియంతయు నాశముకానున్నది. ఇట్టి సంకట కాలమున నెవఁడు వానినెల్ల మృత్యువునుండి తప్పించునో వాని కధిక పుణ్యము లభించు. ధర్మకార్యముచేయు యథాశక్తి యత్నించి యందు విఫలుఁడైనను నది పూర్ణమైయుండినఁ గాఁపుగుఫల మతనికిఁ దప్పక కలుగును. సంశయములేదు. ఒకఁ డొకకార్యముఁ జేయ మనస్సునఁ దలపోసి యది చేతఁ లారఁజేయఁడేని వానికాఫలము రాదని ధర్మవిదులు చెప్పుదురు. కావునఁ బాపసిద్ధముగనుండు కురుసృంజయు లకు మేలుగలుగ నిర్వంచకముగ యత్నించెదను. ఈ ఘోరమైన మహావిపత్తు కర్ణ దుర్యోధనకృతంబె కౌరవులయందే పుట్టినది. తక్కిన రాజులందఱు వారి ననుసరించియున్నారు. ఆపదయందు మునిఁగి చెడిపోనుండు తన మిత్రుని నెవఁడు యథాశక్తి రక్షింప యత్నింపఁడో యట్టివానిని బెద్దలు నృశంసుం డందురు. కావున నకార్యముఁ జేయఁబూనిన మిత్రుని తలవెండ్రుకలు పట్టి లాగియైనను వాఁడా కార్యము చేసి చెడిపోకుండ యథాశక్తి చేయవలయును. కావునఁ గార్యసాధకముగ ధర్మార్థయుక్తముగ శుభహితము నైన వాక్యములను మంత్రిసహితుండైన దుర్యోధనునకుం జెప్పెదను. విదురా! నేను నిర్వంచనముగఁ గౌరవులకుఁ బాండవులకు లోకమున

రాజులకు హితముగలుగ యత్నించెదను. నిజహితకృతప్రయత్నుండ
నగు నన్ను దుర్యోధనుఁడు శంకించి నా మాటలు పెడచెవిఁబెట్టినా
కృతకర్తవ్యుఁడనని నా యంతఃకరణము సంతసించును. మిత్రుల
ఋణము దీర్చుకొనినవాఁడనగుదు. జ్ఞాతులలో వారిలో వారికిఁ
బోరితము పుట్టినప్పుడు మాధ్యస్థముఁ జేసి తగవుదీర్పని మిత్రుఁడు
మిత్రుఁడనఁబడఁడు. శక్తిగలిగియు నేనీ కుటుంబకలహము నివారింప
యత్నింపనైతినని యధర్మాత్ములు మూఢులు నమిత్రులు నన్ను
దూషింపకుండ వర్తించెదను ధర్మార్థయుక్తము శుభము నగు నావాక్యం
బులను బాలుఁడై సుయోధనుఁ డాలకింపఁడేని విధివశమునఁ బోవును
గాక. పాండవులు నష్టపడకుండ సంధికార్యముఁ గుదిర్చితినేని దాని
వలన నాకుఁ బుణ్యములభించుట యేకాక కౌరవులును బాగుపడుదురు
వారు నన్నును గౌరవింతురు. అదిగాక యీ రాచవారు నాకుఁ
గీడు సేయుదురేని క్రుద్ధుఁడనైన నా యెదుట సింహము నెదుట
క్షుద్రమృగములవలె నిలువఁజాలరు. అని పలికి యవల సుఖనిద్ర
గావించె.

వేకువయగుడు స్వరసంపన్నులయిన సూతమాగధుల శంఖ
దుందుభి నిర్ఘోషంబులఁ గృష్ణుఁడు మేలుకొని ప్రాతఃకాలకృత్యంబులఁ
దీర్చి స్నానంబు గావించి యగ్నులవేల్చి సూర్యునుపాసించె. అంత
దుర్యోధనుండు శకునిసహితుఁడై సంధ్యవార్చు కృష్ణుం గని ధృతరా
ష్ట్రుండు సర్వరాజలోకంబుతోడ సభాగతుఁడయ్యె. భీష్మప్రముఖులును
గౌరవులును, సర్వరాజులును దేవతలింద్రునకుంబోలె నీకై యెదురు
చూచుచున్నవారు. అనిన వారల మృదువాక్యంబుల నాదరించి
విప్రులకు గోదానాదు లాచరించి శైబ్యసుగ్రీవ మేఘపుష్పవలాహ
కంబులు పూంచినరథంబు దారుకుండు సిద్ధముచేసి తేరఁ గృష్ణుండును
నగ్నికి బ్రాహ్మణులకుఁ బ్రదక్షిణనమస్కారంబులు గావించి పరమ
శోభాయుక్తంబైన కౌస్తుభంబు ధరించి వృష్ణికుల రక్షితుండై
కౌరవులఁగూడి పయనించి రథంబెక్కె. సర్వధర్మవిదుండైన విదురుం
డును నాయన పిఱుంద రథంబెక్కి తరలె. వారివెనుక దుర్యోధన

శకునులు వారిరథంబులఁ బయనించిరి. సాత్యకి కృతవర్మలు కృష్ణు వెనుప్రక్క నుండిరి. వారి రథంబుల ముందఱ నానావాద్యంబుల నాదంబులు బోరుకొనుచుండె. ఇట్లు తరలి రాజమార్గంబుఁ జొచ్చి చని ధృతరాష్ట్రు సభామందిరంబునొద్ద నందఱు నిలిచిరి. కృష్ణుండును గురు యాదవ పరివృతుండై సభామందిరంబుఁ బ్రవేశించి తనకై యమర్పఁబడిన హేమపీఠంబున నాసీనుండయ్యె. సాత్యకియుఁ దనకు నిర్దేశింపఁబడిన కనకపీఠంబునఁ గృష్ణునొద్దఁ గూర్చుండె. విదురుండును గృష్ణుపీఠంబు నొరయు తన పీఠంబున నుండె.

అంతఁ గృష్ణుండు మింటఁగోచరించు నారదాది మహామునులం జూచి లేచి భీష్మునిఁగని యల్లదె మహర్షులు మనసభఁజూచు నుత్కర్ష నరుదెంచిరి. వారు నిలఁబడియుండి మనము కూర్చుండుట శ్రేయస్కరంబుగాదు. వారికిఁ దగునాసనంబు లేర్పఱుపుమన నాయనయు నట్ల కావించె. అందు మునిబృందం బాసీనంబైన పదంపడి యెల్ల వారుఁ గూర్చుండిరి. కృష్ణు పీఠంబున కనతిదూరంబునఁ గర్ణ దుర్యోధను లేకపీఠంబున నుండిరి. అంతఁ గృష్ణవాక్యాకర్ణన కౌతూహలమ్మున సభాస్తారులెల్ల సద్దుచప్పుడు లేక యుండిరి.

అప్పుడు దంతపటుత్వముగల శ్రీకృష్ణుం డెల్లవారువిన సజల జలద నినదంబున ధృతరాష్ట్రుం జూచి యిట్లనియె.

— శ్రీ కృష్ణోపన్యాసము —

భరతకులోత్తమా! కురుపాండవులకు సంధియగుఁగాత, వీర లోకంబు వినాశంబు నొందకుండుఁగాక యని నే నిందు నిన్నుఁ బ్రార్థింపవచ్చితి. ఇంతకుమించి శ్రేయస్కరంబైనది నేను జెప్పవలసినదేదియు లేదు. ఎఱుఁగవలసిన విషయములన్నియు నీ వెఱిఁగియే యున్నవాఁడవు. క్షత్రియకులంబులందెల్ల నీ భరతవంశం బుత్తమంబు. ఇందుఁ బ్రభవించినవారందఱు శ్రుతవృత్తోపసంపన్నులు. గుణగణనీయులు. పరసుఖార్థము పాటుపడువారు. పరదుఃఖదర్శనమున

భీతులు. పరాసుఖాపాదనప్రీతులు. పరదుఃఖనివారణోత్సాహులు. పరదుఃఖానసాదకులు. క్షమాసత్యార్జవంబులు వీరియంద విశేషించి వెలుంగు. రాజేంద్రా! యిట్టి వంశమున వారిలో నెవ్వఁడైనను నొక యకార్యముఁ జేయుట యుక్తము కాదన నీవే చేయుట తగదని నేను జెప్పవలయునా? కురుసత్తమా! కౌరవవంశ గౌరవ భారంబు నీయంద యున్నది అందెవ్వరైన బహిరంగముగ నొండె రహస్యంబుగ నొండెఁ దమవారి విషయమున నొండె నన్యుల విషయమున నొండె నక్రమప్రవర్తకులైరేని వారిని వారింపవలసిన వాఁడవు నీవ. ఇట్టిచోఁ గౌరవేంద్రా! నీ పుత్రులు దుర్యోధనాదులే ధర్మార్థములఁ బోనాడి నృశంసులవలెఁ జరించుచున్నవారు. వారు తమ ముఖ్యబంధువులపట్ల నశిష్టులు, మర్యాదాహీనులు, లోభవ్యాప్తమానసులునై వర్తించుచున్నవారు. ఇట్టి మహాఘోరవిపత్తు కౌరవులందే పుట్టినది. ఇది యుపేక్షింపఁబడెనేని లోకమును నాశముచేయును. నీ కిష్టము కలదేని నీవు దీనిని నణఁప శక్తుఁడవు శమమునకు దుష్కరము లేదని నా మతము. నృపాలా! శమము మన యిరువుర కధీనమై యున్నది. కావున నీవు నీ పుత్రుల వారింపుము. నేను బాండవుల వారించెద. నీ వెయ్యది యాజ్ఞాపించినను నీ పుత్రులు దానిని శిరసా వహించుట కార్యము. నీ యాజ్ఞాబద్ధులై వారుండుట వారికే శ్రేయస్కరము. నీ యాజ్ఞానువర్తులై నీ కొడుకులు నీవు కోరునట్లు సంధి గావించిరేని యది ముఖ్యముగ నీకును, నావలఁ బాండవులకును హితమగును. ధారిణీశ్వరా! యిది నీవే స్వయముగ నాలోచింపుము. పాండవులు నీకు సహాయులై యుందురు. పాండవరక్షితుండవై ధర్మార్థములందు నీ యిచ్చచొప్పునఁ జరింపుము. నీ వెంత శ్రమించినను నట్టి మిత్రుల సంపాదింప శక్తుఁడవుకావు. అట్టివారిచే సురక్షితుఁడవైన నిన్ను సామరుఁడైన వజ్రధరుండును గన్నెత్తి చూడఁజాలఁడన నింకఁ దక్కిన రాజులమాట యేల? భీష్మద్రోణకృపకర్ణులును నశ్వత్థామ వివింశతివికర్ణసోమదత్తబాహ్లికులును సైంధవకళింగకాంభోజ సుదక్షిణులును, యుధిష్ఠిర భీమార్జున నకుల సహదేవ సాత్యకి యుయు

స్నులును నొక్కటిగఁ జేరిన నట్టివారితో నేవిపరీతాత్ముఁడు సంగరము చేయఁదలఁచును. కురుపాండవసహితుండవైతివేని లోకేశ్వరుఁడవై శత్రుసుప్రధర్షుండవై నిరంతరసుఖము నొందఁగలవు. అట్టి నీకు నీ సమానులగు భూజానులు మైత్రి పాటించి శ్రేయస్సు గూర్చుచుందురు. అప్పుడు నీవు పితృ మాతృ భ్రాతృ పుత్ర మిత్ర సహితుండవై సుఖముగ జీవింతువు. పూర్వమువలె నిప్పుడును వీరినెల్ల ముందుంచుకొని వారిని నాదరించితివేని విశ్వవిశ్వంభరారాజ్యంబు నీకు సుఖభోజ్యంబగు. స్వపుత్ర పాండుపుత్ర సమేతుండవైతివేని శత్రువులనెల్ల మట్టుపెట్టఁగలవు. అంతకంటె వాంఛనీయార్థంబు నీకేది గలదు? సహామాత్యులై సపుత్రులు సంపాదించిన భూమియంతయు నీవే యనుభవింతువు. రాజేంద్రా! సంధివలన నీకుఁ గలుగు లాభంబుల వివరించితి. అటుగాక యుద్ధాభిలాషివైతివేని యేమిమేలు కలుగఁగలదో నీవే యాలోచింపుము. కలహమువలన మహానర్థకములు తప్పవు. ఉభయపక్షములవారు నశించుటయందు నీకేగుణము గానవచ్చెడినో చెప్పుము. రణరంగమునందు నీ యనుజతనుజులే నిహతులైనను నీ సుతులే మృతులైనను నేమిసుఖ మనుభవింపఁగలవు? పాండవులును గౌరవులును శూరులు కృతాస్త్రులునై యుద్ధాభిలాషులై యున్నవారు. వారీ మహావిపత్సాగరంబున మునుఁగకుండ రక్షింపుము. యుద్ధానంతరమునఁ బాండవులనెల్లరఁగాని కౌరవులనందఱఁగాని చూడఁజాలము. రథికులు రథికులచే నిర్మథితులై యుభయపక్షశూరులు నశింతురు. ధరణింగల రాజులందఱుఁ గోపావిష్టమనస్కులై గుమిగూడి యున్నవారు. వీరు ప్రజలనెల్ల నాశమొనర్తురు. కావున రాజేంద్రా! యీ లోకమును నీ ప్రజలను రక్షింపుము. నీవు సత్త్వగుణసంపన్నత వహించితివేని లోకము వినశింపక జీవించు. యుద్ధార్థులై చేరిన రాజులందఱుఁ గులీనులు, దాతలు, నకార్యములకు లజ్జించువారు, పుణ్యులు, పరస్పర బంధువులు; ఇట్టివారినెల్ల మృత్యుభయమునుండి యుద్ధరింపుము. ఈ రాజులందఱు రోషంబుజ్జగించి విరోధంబు విడనాడి సువస్త్రమాల్యాభరణధారులై యాదరంబున సహా

నన పానభోజనాదుల గావించి వారివారి గృహంబులకు వారివారి సుఖంబుగఁ బోషిమ్ము. పాండవులయెడ మున్నెట్టిప్రీతి వహించియుంటి వట్టిప్రీతి యీ యవసానకాలంబునను నుంపుము బాలురై పితృ వియోగంబునఁ గష్టపడువేళ నీవ వారలఁ బోషించితివి. అట్టివారు నీ పుత్రులే కదా? ఆ కారణమున వారి నిపుడును రక్షించుట న్యాయ్యముకదా. అందును వారు వ్యసనమగ్నులై యుండ రక్షించు టత్యంతావశ్యకముకదా? భరతర్షభా! నీవు ధర్మార్థములు నాశము చేసికొనకుము. పాండవులందఱు నీకు సాష్టాంగనమస్కారములఁ బ్రసన్నునిఁ గావించి యిట్లు చెప్పుమనిరి. వారి వాక్యంబులను సావధానుండవై వినుము.

తండ్రీ! నీ యాజ్ఞ శిరసావహించి ద్వాదశవర్షంబు లనుచరులతోడ ఘోరకాంతారంబులఁ గష్టంబుల సహించితిమి. ఆపలఁ బదుమూఁడవయేట నజ్ఞాతవాసంబుఁ జలిపితిమి. నీవు తండ్రివని నీ యానతి మీఱరాదని సమయమునకు లోబడి నిర్వంచనముగఁ జరించితిమి. దీనికి బ్రాహ్మణులే సాక్షులు. ధర్మాభిలాష మేమెట్లు సమయమున నిలిచితిమో నీవు నట్లే సమయమున నిలువుము. మేమింత వఱకుఁ గష్టపడినవారము కావున మా రాజ్యభాగము మాకిమ్ము. నీవు ధర్మార్థ సమ్యగ్విదుండవు. కావున మమ్ము రక్షింపుము. నీవు మాకు గురుఁడవను నభిప్రాయమున ననేక కష్టములు సహించితిమి. నీవు మాయందుఁ దలిదండ్రులవలె వర్తింపుము. గురువు శిష్యులయెడ నెట్టి యుత్తమవర్తనము కలవాఁడు కావలయు నీవును మాయెడ నట్టివాఁడవు కమ్ము. మేమును నీయెడ శిష్యులవలె వర్తింతుము. మేము వక్రమార్గచరిష్ణువుల మైతిమేని మమ్ముఁ జక్కదిద్ద. దండ్రి యర్హుఁడు కావున మాయందు దోషంబున్న సవరింపుము. నీవును ధర్మమార్గమందు నిలుము. కౌరవేంద్రా! నీ పుత్రులు సభవారితో నిట్లు చెప్పఁగోరిరి.

సభ్యులు ధర్మజ్ఞులై రేని యన్యాయ్యకార్యంబుల సమ్మతింపఁ దగదు. ధర్మ మధర్మముచేతను, సత్య మసత్యముచేతను జెడనేని సభ

యందుండి చూచుచుండువారు హతు లగుదురు. అధర్మముచేఁ జెడుచు ధర్మము సభ్యుల నాశ్రయించినచో సభ్యుఁడు దాని రక్షింపక యుపేక్షించు సభ్యులు హతులగుదురు. ఇట్టి సందర్భమున ధర్మ మెఱిఁగియు నూరక ధ్యానములు పోసికొనుచుఁ గూర్చుండువారు నదీరయంబునఁగూలు నొడ్డులవలె నశింతురు.

భరతకులవల్లభా! పాండవులు సత్యము ధర్మము న్యాయ్యము వచించిరి. అది కాదందువేని వారి భాగము వారి కీయరాదనుటకు నీవేమి కారణములు చెప్పెదవో చెప్పుము. సభాస్తారులైన యీ రాజులైనఁ జెప్పఁగూడియుండినచోఁ జెప్పనిమ్ము. ధర్మార్థములను జక్కఁగ నాలోచించి నేను సత్యము భాషించితినని నీకుఁ దోఁచినచో క్షత్రియులనెల్ల మృత్యుపాశంబులనుండి విడిపింపుము. భరతకులోత్తంసమా! శమింపుము. కురువంశమణీ! కోపమునకు వశపడకుము. భూపాలచంద్రా! యథోచితముగఁ బాండవుల పిత్ర్యాంశమును వారి కిమ్ము. శాంతినిధీ! వారు పుత్రసమేతులై సుఖపడనిమ్ము. ఇంగితజ్ఞా! యజాతశత్రుఁడు సదా ధర్మమార్గైక నిరతుండని నీ వెఱుంగుదువు కదా? నీ విషయమందును నీ పుత్రుల విషయమందును నాయన నడవడి యెట్టిదో యదియు నీ వెఱుంగుదువు. ఊరు వెడలఁగొట్టినను, గొంపఁ దగులఁబెట్టినను, మరల నిన్నే యాశ్రయించుచున్నాఁడు. నీవే కదా పుత్రునితోడ మంతనంబుండి యతని భ్రష్టునిఁ జేసి యింద్రప్రస్థంబునకుఁ బయనింపఁ జేసితివి అందుండియు సర్వరాజుల వశపఱచికొని నిన్నతిక్రమింపక నీయందు లక్ష్యముంచెను. అట్టివాని రాజ్యమును ధనధాన్యములను శకుని మహావంచనచే హరించెను. అట్టి యవస్థయందుండి క్షత్రధర్మ మనుసరించి మహామతిగావున సభ కీడ్వఁబడిన పాంచాలిని నూరక చూచుచుండెను. నృపాలాగ్రణీ! నేను మీ యిరువుర శ్రేయస్సు కోరువాఁడను. చెప్పెదను. అధర్మము ధర్మమని ధర్మమధర్మమని విపరీతబుద్ధిగలవాఁడవై ధర్మార్థసుఖములతో పాటు ప్రజలను నాశముచేయకుము. లోభోపహతుల నీ సుతుల నిగ్రహింపుము. నీ వనుగ్రహించితివేని పాండవులు నీకుఁ బాద

శుశ్రూషచేయను, నిగ్రహించితివేని సంగరంబు సేయను సిద్ధపడి యున్నవారు. ఈ రెంటిలో నీ కేది మేలని తోఁచు నట్లు కావింపుము.

అని శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు పల్కిన విని రాజు లందఱు మేలు మేలని తమ మనస్సులఁ బ్రశంసించిరికాని దుర్యోధను భీతిచే నెవ రును మాఱుపలుకరైరి. మూఁగలవలె సభ్యు లంద ఉండుట చూచి పరశురాముండు దుర్యోధనున కిట్లనియె.

దుర్యోధనా! నా వచనంబు సావధానంబుగ వినుము. తొల్లి దంభోద్భవుండను రాజు మహాబల పరాక్రమ సంపన్నుండై ధరణీతలం బెల్ల జయించి వశపఱచుకొని దానఁ దృప్తిఁగానక వేకువనలేచి బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రుల నెల్ల రావించి మీలో నెవ్వఁడైన నాతోఁ బోరఁగలవాఁ డుండిన రాఁ డని సగర్వముగఁ బ్రతిదినము పలుకుచుండెను. ఇట్లు పలుకుచు దేశాటనంబు గావించుచుండె. తత్త్వజ్ఞులగు బ్రాహ్మణులు తద్ధితాభిలాషులై నీ కిది యుచితముగాదని యుపదేశించినను బలమత్తుం డగుటఁ జిత్తంబున దాని హత్తనీయక యెప్పటియట్ల విప్రాదులఁ బలుకుచుండె.

అది గని కొందఱు మహాత్ములు వానిగర్వ మణఁపగోరి యిట్లనిరి. రాజా! నీ వంతటి యుద్ధప్రియుఁడ వేని బదరికాశ్రమంబున నరనారాయణు లను నాదిమును లున్నవారు. వారిని రణభిక్ష వేడుము. వారు నీ మదం బడఁగించి మరణభిక్ష యిడుదురు పొమ్మనిన నతండు సంతసించి షడ్విధసేనాపరివారముతో గంధమాదనంబునకుం జని నారాయణాశ్రమంబున రోసిరోసి తుదకొక పొదలోఁ దపస్సు చేసికొను నరుంగాంచి సంగరంబున కాహ్వానించిన నాయన నవ్వి యిది యేమిరాజా! బ్రాహ్మణులతోఁడఁ బోరవచ్చితివి. మేము నిరాయుధులము. పోరు టెట్లనిన నతండు వినక మీరు మహాబలసంపన్నులని బ్రాహ్మణులు చెప్పిరి. కావునఁ బోరక తప్పదని బలాత్కరించిన నాయన యట్లయేని రారమ్ము రణమ్మునకన నా రాజన్యుఁడు సేనలఁ బురికొలిపె. వారెల్ల నాయనపై బాణవర్షంబుఁ గురియింపఁ దొడఁగిరి. నరుం డం దఱుల మొలచియుండిన దర్భలయం దొకపిడికెఁడు దీసి

మంత్రించి యా సేనపైఁ జల్లె. అవి మహాస్త్రంబులయి వారి బాణంబులనెల్ల నణఁచి సేనపైఁ గవిసి పగ్గముపాడు గావించి దంభోద్భవుపై నతిమిన నతండు భీతుఁడై శరణు వేఁడె. నరుం డతని మన్నించి యింకమీఁద బ్రాహ్మణద్వేషంబు మానుమని హితము బోధించి పంచె. చూచితే బలగర్వం బెంత హానికరమో. ఆ నరుఁడే యీ నరుఁడై యా నారాయణుఁడే యీ కృష్ణుఁడై జనించిరి. అట్టి వీరితోడ నీవేమని పోరెదవు? నారాయణసహాయుండు నరుం డేరికి నసాధ్యుండు. గాండీవంబున నస్త్రంబు దొడుగకమున్న గాండీవిఁ జేరఁబోకుము. అభిమానమ్ము వదలుము. కాకుదీకము-శుకము-నాకము-అక్షిసంతర్జనము-సంతానము-నర్తకము-ఘోరము-అస్యమోదకమను నస్త్రంబు లతండెఱుంగు. ఆ యస్త్రంబుల మహిమంబున శాత్రవసేనలు నిద్రించి దుమికి జలచే దేహము బఱికికొని మూత్రమువిడిచి యేడిచి నవ్వి వేమరెత్తి నష్టచేతస్కమై చచ్చు. కామక్రోధములు-లోభమోహములు-మదమానములు-మాత్సర్యాహంకారము లా యెనిమిది యస్త్రంబులకుఁ దుల్యంబులు. సర్వలోక నిర్మాతయు నీశ్వరుఁడును, సర్వకర్మవిదుండును నగు నారాయణుం డతనికి సహాయుండై యుండ నీ కెట్లు జయంబు సిద్ధించు? జిష్ణుండైన కపిధ్వజునకుఁ దుల్యుఁడు ముల్లోకంబుల లేఁడు. అర్జునునం దసంఖ్యేయగుణంబులు కలవు. వెన్నుం డాయనకు మిన్న. మునుపటి నరనారాయణులే యిప్పటి నరకృష్ణులని నమ్ముము. కావున వారితోడి విరోధంబు నీకు క్షేమకరంబుగాదు. నీ వంశంబు లోకంబున బహుమతంబు. కావున లోభదూషిత చిత్తుఁడవుగాక ధర్మపథంబున వర్తించి సంధి చేసికొనుము.

అనిన యనంతరము కణ్వుండును గర్వము సర్వానర్థకరమని గరుత్మంతుని చరిత్రముఁ దెలిపి దుర్యోధనునితో నిట్లనియె గాంధారీనందనా! గరుత్మంతునివలె నీవును గర్విష్ఠ గరిష్ఠుఁడవైతివేని పాండవుల వలనఁ జెడుదువు మహాబలనందనుండు భీముఁడు ప్రహర్తల శ్రేష్ఠుండు. పురందరనందను విజయు జయించువాఁ డెవ్వఁడు? పాండ

వులు దేవాంశ సంభూతులు. వారితోడి విరోధంబు నీకు లగ్గుకాదు. కావున నీసు మాని సంధికావింపుము. కులము రక్షింపుము. ఈ రాజుల నింకఁ గొంతకాలము బ్రతుకనిమ్ము. కృష్ణుని మహిమకుఁ బ్రత్యక్షదర్శి నారదుఁడు. కృష్ణుండు చక్రగదాధరుండు విష్ణుండుగాని మానవమాత్రుండు గాఁడు.

అనిన నమ్మునిమాటలు విని దుర్యోధనుండు రోషంబున భ్రూకుటి నటింప రాధేయుంగని పకపక నవ్వుచుఁ గణ్వవాక్యంబుల ధిక్కరించి కరికరాకారంబులైన యూరువు లప్పళించుచు నిట్లనియె. భగవంతుఁడు నా నొసటఁ దొలుత నెంత వ్రాసె నా గతి యంతియ కాఁగలదు. నే నట్టులే నడచుకొనెద. మహర్షీ! యూరక యేల ప్రలపించెదవు. అనినఁ గణ్వుండు కోపంబున మూర్ఖుండగు దుర్యోధనుం గని యేమిరా తొడలు తట్టుకొనెదవా? నీ తొడలవలననే నీకు మరణమగుఁగాక యని శపించె.

అంతట నారదుండు దుర్యోధనుం గని కుమారా! మేలుగోరి చెప్పు మిత్రుఁడు దుర్లభుఁడు. అట్టిదానిని విను మిత్రుఁడును దుర్లభుఁడు. హితము చెప్పెడివాఁ డుండుచోట దానిని వినువాఁ డుండఁడు. హితవాక్య మవశ్యము వినఁదగు. మూర్ఖత కారాదు. దాని వలనఁ గీడుమూఁడును. దీనికి దృష్టాంతములు వినుమని గాలవుని చరిత్రము యయాతిచరిత్రముఁ జెప్పి వెండియు నిట్లనియె గాలవుఁడు మౌర్ఖ్యముచేతను యయాతి దురభిమానముచేతను జెడినవిధంబు వింటివికదా. కావున హితైషులమాట పాటింపవలయు. మూర్ఖత్వము వినాశ సూచకము. దురభిమాన క్రోధముల విడువుము. సంధి గావింపుము. హితవాక్యము నిరాకరించెదవా యాపత్సముద్రమున మునుఁగుదువు.

అనిన ధృతరాష్ట్రుం డిట్లనియె. మునీశ్వరా! నీవు సత్యము చెప్పితివి. ఆ ప్రకారము వర్తింప నిచ్ఛయుఁ గలదుగాని నా కొడుకు నాకు వశుఁడుగాఁడు. నేనేమిచేయుదును? అని కృష్ణువంకఁ గని యిట్లనియె. తండ్రీ! నీవు స్వర్గఫలప్రదంబును లోకక్షేమకరంబును ధర్మ

యుక్తంబును న్యాయసహితంబును నగు వాక్యము లుపన్యసించితివి. నేనా స్వతంత్రుఁడఁ గాను. పుత్రుఁడా నాకుఁ బ్రియమైనది చేయఁడు. నేనేమిచేయుదును? పురుషోత్తమా! మందుఁడును శాస్త్రాతిగుండును నగు దుర్యోధను ననునయింప యత్నింపుము. హృషీకేశా! గాంధారియు విదురుండును భీష్ముండును దక్కంగల హితులును జెవి నిల్లు కట్టుకొని యెంత చెప్పినను చెవిటివానియెదుట శంఖమూఁదినట్లున్నది. అట్టి పాపాత్మునిఁ గ్రూరుని మతిహీనుని విచారవిదూరుని నీవైన బోధింపుము. అటు చేసితివేని మహాసుహృత్కార్య మాచరించినవాఁడ వగుదువు.

అనినఁ గృష్ణుండు కోపయుండైన దుర్యోధను సమీపించి మధురవాక్యంబుల నిట్లనియె.

కురుసత్తమా! దుర్యోధనా! నీకును నీ యనుచరులకును శివంకరమైన నా వాక్యములకు వినులిమ్ము. నీవు మహాప్రాజ్ఞకుల సంభూతుండవు. శ్రుతవృత్తోపసంపన్నుండవు. సర్వగుణ యుక్తుండవు. కావున నా మాటలు పాటింపఁదగుదువు. నాయనా! యిప్పుడు నీవు చేయు నాలోచన నీచకులజాతులు దురాత్ములు నృశంసులు లజ్జాహీనులు చేయఁదగినది. ఈ లోకంబున సజ్జనుల నడవడి ధర్మార్థయుక్తంబై యుండు. దుర్జనులరీతి విపరీతంబై యుండు. ఇట్టి విపరీతవర్తనము నీయందుఁ బలుమాఱు గానవచ్చుట శోచనీయము. అయ్యది యధర్మ్యము ఘోరము ప్రాణహరము. అవిష్టము అనిమిత్తము. దానిచేఁ గార్యము సాధింప శక్యమును గాదు. అట్టి యనర్థకమును వదలి భ్రాతలకు భృత్యులకు మిత్రులకు శ్రేయస్కరంబైనదానిఁ జేసితివేని యధర్మమునుండియు నపకీర్తినుండియు విడివడుదువు పాండవులు ప్రాజ్ఞులు - శూరులు - సూరులు - మహోత్సాహులు - ఆత్మవంతులు - బహుశ్రుతులు. అట్టివారితోడ సంధి కావించి కలసిమెలసి యుండుము. ఇది నీ తండ్రి ధృతరాష్ట్రునకును, గాంగేయద్రోణ విదుర కృపసోమదత్త బాహ్లీ కాశ్వత్థామ వికర్ణ వివింశతి సంజయులకును సర్వజ్ఞాతి మిత్రులకును బ్రియంబైన కార్యంబు. లోకంబు మెచ్చునని శమంబువ

సర్వజగంబునకు శర్మంబగు. కులీనుఁడవు. లజ్జాళువవు. శ్రుతసంపన్నుండవు అనృశంసుండవు. ఇట్టి నీవు తల్లిదండ్రుల యాజ్ఞకు లోబడి వర్తించుట తగవు. అతిక్రమింపఁ దగవు. ఆపద మునింగినపుడు జనకు మాట పీటఁ బుచ్చితినిగదా యని తలంతువు. నీ జనకుండు సంధికోరుచున్నవాఁడు. సభాసదుల కదియ యభీష్టంబై యున్నది. పెద్దవారికది సమ్మతము. ఈ సత్యవచస్కు లదియ కదా నీకు బోధించిరి. కావున నదియు మేలని మంత్రిసహితుండవై నీవును గ్రహింపుము. నిజశ్రేయోభిలాషి భాషణంబుల ననువర్తింపనివాఁడు విపాకాంతమున గింపాకఫలభక్షకునిబోలెఁ దపించును. ఎవఁ డలసుఁడై నిశ్శ్రేయసకరంబైన వాక్యంబును మోహముచేఁ జెవినిబెట్టఁడో వాఁడు పశ్చాత్తాపమున మాఁడును. తన యభిప్రాయము వదలి శివకారియగు హితవాక్యము చొప్పున నడచువాఁడు లోకంబున సుఖించును. తనకు హితమైనదానిని బ్రతికూల బుద్ధిచే గణింపక ప్రతికూలుర వచనంబు వినువాఁడు శత్రువులపాలగును. సజ్జనాభిప్రాయంబు మాని దుర్జనాభిప్రాయంబుఁ బూని పాటించువాఁ డచిరకాలంబునఁ దన మిత్రుల శోకవార్ధిని ముంచును. గుణవంతులగు ముఖ్యామాత్యులవదలి హీనుల యాలోచన చొప్పునఁ బోవువాఁడు ఘోరవిపత్సాగరంబున మునింగి దరిచేరలేఁడు. అసజ్జనసేవియు వృథాచారుండును సజ్జనసుహృద్వాక్యవిముఖుండునునై స్వజనులవిడిచి పరులకై ప్రాకులాడువానిని భూదేవి పరిత్యజించును. నీవు పాండవులతోడ విరోధించి యశిష్టులు, నసమర్థులు మూఢులు నగువారి రక్షణముఁ గోరితివి. మహారథులు నింద్రతుల్యులు నగు వారి నతిక్రమించి భూమియందు నీవుతప్ప మఱియెవ్వఁ డన్యరక్షణముఁ గోరును. పుట్టి బుద్ధియెఱిగినది మొదలు నీవు నిత్యము పాండవుల కపకారమే కావించితివి. ధర్మాత్ములగుటఁ బాండవు లొకప్పుడును నీయెడఁ గోపించినవారుకారు. జన్మప్రభృతి కౌంతేయులకు నీవు మిథ్యోపచారమే కావించినను యశస్వులగు నమ్మహామతులు నీయందుఁ బ్రసన్నులయియే యున్నవారు. కావున నీవును వారియెడ బ్రసన్నుఁడవు కమ్ము. వారు నీకు ముఖ్యబాంధవులు. కావున వారియెడ

నీవు కినుక వహింపఁ దగదు. ప్రాజ్ఞులగువారు ధర్మార్థకామములు మూఁటిని నొంద యత్నింతురు. మూఁడును దుర్లభంబు లగునేని ధర్మార్థములనైన గ్రహింతురు. మూఁడును మూఁడుత్రోవలగు నెడ నుత్తములు ధర్మమునే కోరుదురు. మధ్యములు కలహకారణమైన యర్థమును మూఢులు కామమును నభిలషింతురు. ఇంద్రియలోలుఁడై లోభము వలన నెవఁడు ధర్మమును విడనాడి యధర్మరీతి నర్థకామముల మాత్రము కాంక్ష సేయు నట్టి వాఁడు నశించును. అర్థకామాభిలాషి తొలుత ధర్మమునే యాధారముగఁ గొనవలయు. ధర్మము ననుసరించుటవలన నెన్నఁటికి నర్థకామహాని లేదు. త్రివర్గము ధర్మమూలము. ధర్మరక్షకుఁడు త్రివర్గమునందు శుష్కకాష్ఠముల యందలి యగ్నివలె వర్ధిల్లును. నాయనా! నీ వధర్మమార్గంబున శ్రీ శోభితంబును సర్వరాజ ప్రసిద్ధంబును నగు నాధిరాజ్యంబును సంపాదింపఁ గోరుచున్నాఁడవు. సత్ప్రవర్తనము గలవారియెడల మిథ్యాప్రవర్తనము గలవాఁడు గండ్రగొడ్డలిచే వనమును ఛేదించునట్లు తన్నుఁదానే నాశము చేసికొనుచున్నాఁడు. ఎవ్వఁడు బాగుపడఁగోరునో వాఁడు తన మనస్సును వక్రమార్గమునఁ బోనిచ్చి దానికి విచ్ఛిత్తి కలిగింపరాదు. అవిచ్ఛిన్నమతికి వాని మతియే శుభోపాదియగు. ఆత్మవంతుఁడు లోకములోని యెట్టి ప్రాకృతజనునైన నవమానింపఁడు. ఇఁకఁ బాండవులమాటఁ జెప్పనేల? కోపవశుఁడు వివేకి కాఁజాలఁడు. అతిమాత్రము సర్వత్ర వర్జనీయము దీని కిదియే ప్రమాణము చూడుము. నీకు దుర్జన సాంగత్యముకంటెఁ బాండవమైత్రి శ్రేయస్కరము. వారిని సంతోషింపఁజేసితివేని నీవును సర్వకాలము సుఖము లనుభవింతువు. పాండవసంపాదిత రాజ్యంబు నీ వనుభవించుచు వారిని కాదని యన్యుల ప్రాపుగోరెదవు. దుశ్శాసన దుర్విషహ కర్ణశకునులపై రక్షణభారంబు మోపి యైశ్వర్యంబు నాకాంక్షించెదవు. కాని వీరందఱు జ్ఞానమందును, ధర్మార్థములందును, విక్రమంబునను బాండవులకు సరిరారనియు నార్కంటె హీనులనియుఁ దలఁపుము. అదట్లుండనిమ్ము. వారును నీవును నీతోడి

రాజులందఱును గలిసియు యుద్ధరంగమునఁ గ్రుద్ధుఁడైన భీమసేను ముఖమైనను గన్నెత్తి చూడఁజాలరు. తండ్రీ! రాజులందఱు నిందు గుమిగూడియున్నవారు. ఈ భీష్ముఁడుగాని యీ ద్రోణుఁడుగాని యీ కర్ణుఁడుగాని యీ కృపుఁడుగాని భూరిశ్రవుఁడు సౌమదత్తి యశ్వత్థామ జయద్రథుఁడుగాని ధనంజయుతోడ నెదిరించి పోర శక్తుఁడు గాఁడు. ప్రథనంబునఁ బృథాపుత్రుండు నరసురాసుర గంధర్వుల కజయ్యుండు. ధరణీమండలమంతయు వెదకి యర్జునుతోడ సంగ్రామమొనరించి మాన ప్రాణములతో మరలిపోవఁ జాలు వాఁడు నీకుఁ గానవచ్చెనేని యుద్ధమునకు గడంగుము. ఊరక ప్రజాక్షయమేల యొనర్చెదవు? దానివలన నీకు రాఁగల లాభమేమి? నీతోడఁగూడిన యిందఱు రాజులలో సురరాజనందను జయింపఁగలవాఁ డొక్కఁడైన నుండినఁ బంపుము. అతఁ డొక్క యర్జును గెలిచిన సర్వరాజ్యంబు నీవే పరిగ్రహింపుము. దేవగంధర్వయక్షాసుర పన్నగుల జయించి ఖాండవం బగ్నిహోత్రున కర్పించిన గాండీవితోడ డీకొన నెవఁడు సాహసించును. విరాటనగరంబున నొక్క పార్థుతోడఁ బెక్కురు పోరిరని వింటిని. చాలినంత నిదర్శనమిది కాదా? ఏకాకిత్వంబున ముక్కంటిని మెప్పించిన నజయ్య పరాక్రమ విభవుండగు విజయుతో సమరంబున కీయకొన నీవెట్టి వాఁడవో, జయింతునను నాశయు నీకుఁ గలదా? అసహాయుఁడయి యే యతఁడట్టి కార్యము లాచరించెను. ఇఁక నేను సహాయుఁడనై యుండ నతని నెదిరించి గెలువఁగల మగవాఁడెవ్వఁడో? సమరమున ఫల్గును జయింతుననువాఁడు భూమిని దనచేతుల నెత్తువాఁడు. ప్రజలనెల్లఁ జూపులనే దహించువాఁడు. దేవతలను స్వర్గంబునుండి క్రిందికిఁ ద్రోయును. భరతసత్తమా! పుత్రులు, భ్రాతలు, జ్ఞాతులు, సంబంధులు వీరందఱు నీ దోషమునఁ జావనున్నవారు. వీరినెల్లఁ గాపాడుము. రాజా! కులము నిశ్శేషముగ నిర్మూలింపకుము. శేషముండనిమ్ము. కులఘ్నుఁడవను నపకీర్తికిఁ బాలుకాకుము. దుర్యోధనా! నీ తండ్రిని రాజుఁజేసి నిన్ను మహారాజ్యమునకు యువరాజుఁ

జేయఁగలవారు సిరి రా నేల మోఁకాలొడ్డెదవు? పాండవుల కర్ధ రాజ్య మిమ్ము. సుహృత్తుల వాక్య మాదరించి పాండవులతోడ సంధి గావించి మిత్రుల సంతుష్టచిత్తుల నొనరించి చిరముగఁ గుశలివై యుండుము.

ఇట్లు దుర్యోధనునకు నీతి బోధించి కృష్ణుండు విరమించిన వదపడి భీష్మద్రోణులును గృష్ణవాక్యముల నాదరించి తదనుకూలముగ దుర్యోధనునకు బోధించిరి. ధృతరాష్ట్రుండును గృష్ణవాక్యంబుల నాదరింపవేని చెడుదువని పుత్రునకు నీతిగఱపెను. ఇట్లందఱు తన కప్రియముగ భాషించుటవిని దుర్యోధనుండు వాసుదేవుంజూచి యిట్లనియె.

— శ్రీకృష్ణ దుర్యోధన సంభాషణలు —

కృష్ణా! సందర్భము లన్నియు నాలోచించి మాట్లాడుట నీ కర్హము. పాండవుల యిచ్చకపుమాటలకుఁ బ్రీతుఁడవగుటచే దోషమంతయు నా యొక్కనియందే యారోపించి నన్ను గర్హించితివి. నీవు సర్వదా నన్ను దూషించెదవుకాని యుభయుల బలాబలములు పరిశీలించితివా? నీవును విదుర భీష్మ ద్రోణాదులును రాజును నన్నే దూషించెదరుగాని పాండవులపేరైనఁ దలఁపరు. రాజుతోడి మీరందఱు నన్ను నిష్కారణముగ ద్వేషించెదరుగాని నాయందపరాధలేశ మేదియుఁ గానరాదు. పాండవులు జూదమందలి ప్రీతిచే శకునితో నాడిరి. ఓడిరి. అందు నా చేసిన దోషమేదిగలదు? అట్లు వారోటుపడిన కించిద్ద్రవ్యమును మరల నేను వారికే యిప్పించితిని గదా? మరల వారెవరు జూదమాడుఁడనిరి? మరల వారు జితులై వనగతులగుటయందు నా దోషమేదిగలదు? కృష్ణా! వాస్తవమున దుర్బలులయ్యు బలవంతులువోలె బలవంతులమగు మాతోడి కయ్యమునకుఁ గాలుద్రవ్వనేల? మాయందే దోషమారోపించి వారు మమ్ము శత్రువులుగ నెన్నెదరు. కలహమునఁ బ్రజాక్షయమంటివి. వారు మాపై రానున్నారా మేము వారిపైఁ బోవనున్నారమా? కలహమునకు నగ్రేసరు లెవ్వరు? వారు సృంజయులతోఁ గలసి ధార్తరాష్ట్రుల

వధింప నెత్తికొనుటకు వారికెన్నఁడైన నేదైన నపరాధ మే మొనర్చితిమా? వారి యుగ్రకర్మములకుఁగాని బీభీషకలకుఁగాని వెఱచి భ్రష్టులమై వారికి నమస్కరించువారము మేము గాము. వారి మాటయేల? ఇంద్రునకైన నమస్కరింపము. ఆ కార్యము వారే చేయనిమ్ము. క్షత్రధర్మమందు నిలిచి మాతో రణముచేసి గెలువఁ గలవాఁ డెందును గానరాఁడు భీష్మద్రోణ కృపకర్ణులు దేవతలకైన నజయ్యులనఁ గౌంతేయుల మాటయేల? సంగ్రామరంగమున స్వధర్మ మందు నిలిచితిమేని కాలముతీఱినపు డస్త్రనిహతులమైతి మేని స్వర్గము కరతలామలకమగు. జనార్దనా! క్షత్రియులమగు మాకు శరతల్ప శయనము ముఖ్యధర్మము. శత్రువులకు నమస్కరింపక కదనంబున శరతల్పగతుల మైతిమేని మేము దానికి విషాదపడము. ఉత్తమ కులోత్పన్నుఁడు క్షత్రధర్మావలంబి యగువాఁ డెన్నఁడైన నిజప్రాణ రక్షకై శత్రువునకు నమస్కరించునా? క్షత్రియుఁ డెల్లప్పుడు చక్కఁగ నిక్కియుండవలయుఁ గాని వంగరాదను మాతంగవాక్యమే యుష్మ ద్విధార్థుల కెల్ల శరణము. ఇతరుల నడ్డసేయక నా యట్టిఁడు యావజ్జీవము ధర్మముకొఱకు బ్రాహ్మణులకు మాత్రము నమస్క రించును. ఇదియే క్షత్రియధర్మము. మాతంగమతమే నా మతము. నా జనకుండు పూర్వము రాజ్యభాగము వారి కిచ్చెను గాని యిఁక నా గొంతు క్రోవిలో నూపిరియుండఁ గృష్ణా! యట్లు జరుగఁజాలదు ధృతరాష్ట్రుఁడే రాజు. ఆయన జీవించియుండువఱకు న్యస్తశస్త్రులమై యాయన ననుసరించి వారు మేము జీవింపవలయును. ఈ రాని రాజ్యమును బూర్వము వారికి మా తండ్రి యిచ్చినపుడు నే నస్వతంత్రుఁడ బాలుఁడ నజ్ఞుఁడఁ గాన భయమున నూరకుండితి. ఇప్పు డా యాటలు సాగవు. మధుసూదనా! నా ముక్కున నూర్పు గలుగ నూది మొన మోపినయంత నేలయైనఁ బాండవుల కిచ్చు వాఁడఁ గాను.

అనినఁ గృష్ణుండు క్రోధపర్యాకులేక్షణుండయి నవ్వి సభవా రందఱు విన సుయోధనునితో నిట్లనియె.

దుర్యోధనా! యేమీ నీవు పీరశయనమా కోరెదు? తథాస్తు. స్థిరుఁడవై యుండుము. నీ కోరిక రిత్తపోదు. అచిరకాలమునంద నీకు నీమంత్రుల కది లభింపఁగలదు. ఓరి మూఢా! నీవు పాండవుల కేదియు ద్రోహముచేయ లేదని యెట్లు తలంచెదవు? నీయందు దోషము కలదో లేదో విన్నవైనఁ దెలిసికొనుము. మహాత్ములయిన పాండవుల యైశ్వర్యంబునకుఁ జూపోపక యుక్తిమత్త్రియుండు ద్యూతంబునకు యుద్ధంబునకు నాహూతుఁడై తిరస్కరింపఁడనియు, ధర్మజుండు ద్యూతంబున నసమర్థుండగుటచే నాడు నోడుననియు శకునితో దురాలోచనముచేసి ద్యూతము కల్పించినవాఁడవు నీవకావా? అటుగాదేని శ్రేష్ఠులును సాధుసమ్మతులు ఋజుప్రవర్తకులు నగు పాండవులు కుటిలుఁడు నల్పుఁడైన శకునితో జూదమాడఁగోరిరా? అక్షద్యూతంబు సజ్జనులకు మతివినాశం బొనరించును. ఇఁక దుర్జనులందో భేదములకు వ్యసనములకుఁ గారణమగు. పెద్దలతో నాలోచింపక పాపాత్ములఁగూడి ద్యూతమను ఘోరవ్యసనము కల్పించినవాఁడవు నీవుకావా? జూదంబున నోడిన ధనమెవ్వరిది? నీదికాదా? ద్యూతనీతియందుఁ బ్రతినిధి నియమనము కలదా? ద్యూతపణమొంచినవాఁడవు నీ వేల యాడవైతివి? నీవుగాక మఱియెవ్వఁడు నిండుసభలోనికి భ్రాతృభార్యను నట్లు బహిరంగముగ నీడ్చి నీవు మాటలాడినట్లు మాటలాడఁ బూనుకొనును? కులీనయు, శీలసంపన్నయుఁ బాండవులకుఁ బ్రాణములకంటెఁ బ్రియురాలునగు పట్టమహిషిని నట్లు గావించినవాఁడవు నీవకావా? ఆనాఁడు నీ వాగరితను బలికినపలుకులు సభలో నుచ్చరింపఁదగినవా? కౌంతేయులు కాననంబునకుఁ బోవు సమయంబున దుశ్శాసనుఁ డాడిన మాటలు కురుసభలోని కౌరవులెవ్వరు విన్నవారుగారా? సద్వృత్తియై యుదారుఁడై సతతధర్మచారియై బంధువత్సలుఁడగు సాధు వెవ్వఁ డట్లు నీచవర్తనుఁడగును? నృశంసులకు ననార్యులకు యోగ్యములగు పరుషభాషణములు నీవును దుశ్శాసన కర్ణులును బలుమాఱు పలుకరా? పాండవులు బాలురై యున్నప్పుడు వారణావతంబున జననీసహితుల దగ్ధులఁ గావింపఁ బరమప్రయత్నము చేసిన

వాఁడవు నీవుకావా? వారు ప్రచ్ఛన్నులై జననీసహితులై యేకచక్రాపురంబున బ్రాహ్మణునింట దీర్ఘకాలంబు గడపుట నీ ద్రోహము చేయుదువను భీతినిగాదా? వారికిని విషాన్నము పెట్టినవాఁడవు నీవ కావా? పాములచేఁ గఱపించినవాఁడవు నీవ కావా? ఏటఁ ద్రోయించినవాఁడవు నీవు కావా? మఱియు నీవు వారిని నానోపాయముల హింసింప యత్నించితివి. కాని వారు దైవరక్షితులగుట నీ వ్యవసాయము వ్యర్థమయ్యె. పాండవులయం దిట్టి మిథ్యావర్తనుఁడవయ్యు నేను వారి కే ద్రోహము చేయలేదని చెప్ప నీ నాలు కెట్లాడెను? ఇట్టి పాపశీలుఁడవు రాజ్యాధిపతిగా నెట్లర్హుఁడవు? మా తండ్రిభాగము మాకిమ్మని వారు యాచించుచుండ నీ వీయనొల్లకున్నాఁడవుగాని యైశ్వర్యభ్రష్టుఁడవై నేలఁగూలినప్పుడు పాపాత్మా! యియ్యఁగలవు. కులపాంసనా! నీవు రాజ్యమునుండియు సుఖమునుండియు భ్రష్టుఁడవు కాఁగలవు.

నృశంసునివలెఁ బాండవులపట్ల మిథ్యాచారుఁడవు ననార్యుఁడవునై యనేకము లకార్యములు చేసియు నేమియు నెఱుఁగనివానివలె నిప్పుడు నటించెదవు. తల్లిదండ్రులు భీష్మద్రోణవిదురులు శమింపుమని యెంత చెప్పినను శమింపకున్నవాఁడవు. సంధివలన నీకును ధర్మరాజునకు నిరువురకు మేలుగలదు. అది నీకు రుచింపకుండుటకు నీ బుద్ధిలాఘవము దప్ప వేఱొండు కారణ మేదిగలదు? నీ మేలుకోరు సుహృజ్జనుల వాక్య మల్లంఘించితివేని నీకు సుఖము లేదు రాజా! నీ వపకీర్తికరము నధర్మయుక్తము నగు పని చేయుచున్నవాఁడవు దాని ఫల మనుభవింపఁగలవు

అని యిట్లు కృష్ణమూర్తి చెప్పుచుండుసమయంబున దుశ్శాసనుండు దిగాలున లేచి దుర్యోధనుతోడ నెల్లరు విన నిట్లనియె. "రాజా! నీపై యిష్టపడి సంధిగావింపవేని భీష్మద్రోణులు తండ్రి కలసి కౌరవులందఱు నిన్ను నన్నుఁ గర్ణుని బంధించి పాండవుల కప్పగించువారు సుమీ." అనినఁ దమ్ముని వాక్యమ్ములు విని ముఖమ్మునఁ గంటువెట్టుకొని కనులు జేవుఱింప దుర్యోధనుండు క్రుద్ధుండై పెద్దవారి నెల్లర

ధిక్కరించి సభవిడిచి వెడలిపోయెను. వానితోడ వాని తమ్ములు మంత్రులు దదాశ్రితరాజులును గొలువువిడిచి పోయిరి.

వారి దుండగమును జూచి భీష్ముఁడు వీరికెల్ల వినాశకాలము సమీపించెనని చెప్పుచుండ నందుఁ బోక నిలిచిన రాజవరులను భీష్మ ద్రోణ ప్రముఖులను జూచి వాసుదేవుం డిట్లనియె. ఐశ్వర్యమత్తుఁడైన యీ రాజకుమారునిబట్టి బంధింపక సహించి యూరకుండుట యను మహాదోషం బీ కురువృద్ధులయందుఁ గానవచ్చుచున్నది. ఇప్పుడు కాలయోగ్యమైన కర్తవ్యంబు చెప్పెద. దానిని మీరంగీకరించి యాచరించితిరేని శ్రేయస్సు గందురు. మా యదుకులమందును నిట్టి దురాచారుఁడు ననాత్మవంతుఁడు నగు కంసుఁడు జనకు నతిక్రమించి యాతనను జెఱసాల నుంచెను. అప్పుడు బాంధవహితంబుఁ గోరి వారిని నేను శాసించి యుగ్రసేను రాజుఁ గావించితి. వంశము నిమిత్తమై యాదవులందఱుఁ గంసునిఁ బరిత్యజించిరి. దానిచే యాదవాంధకవృష్ణు లందఱు సుఖించిరి. ఇట్లేకదా భూతద్రోహులైన దైత్యదానవులను బరమేష్ఠివచనంబున దేవతలు బంధించి వరుణున కప్పగించిరి. అట్లే మీరును దుర్యోధన దుశ్శాసన కర్ణ శకునుల బంధించి పాండవుల కప్పగింపుఁడు. వంశమునిమిత్తమై యొక పురుషుని, గ్రామమునిమిత్తమై యొక వంశమును, జనపదమునిమిత్త మొక గ్రామమును, నాత్మార్థము భూమినంతయు వదలవచ్చును. కావునఁ గౌరవేంద్రా! దుర్యోధను బంధించి పాండవులతో సంధి గావించినచో మీ నిమిత్తమున రాజులందఱు నశింపకుందురు.

ఆ పలుకులు విని ధృతరాష్ట్రుండు విదురుం బంచి గాంధారిం బిలిపించి యామెకుఁ గొడుకు నాగడంబు వినిపించి నీవైన నీ కుమారునకు హితముపదేశింపుమనిన నప్పతివ్రత యిట్లనియె.

—• గాంధారి దుర్యోధనునకు హితోపదేశము సేయుట •—

రాజ్యకాముఁడును, నాతురుఁడునైన పుత్రుఁ బిలిపింపుము. అశిష్టుఁడును, నధర్మార్థలోభియు నగువాఁడు రాజ్యమున కర్హుఁడుగాఁడు.

ఇట్టివాఁడైనను నా యవినీతుఁడు ప్రాప్తరాజ్యుఁడయ్యెను. రాజా! సుతప్రియుఁడవైన నీవే యీ విషయమున మిక్కిలి నింద్యుఁడవు. వాని పాపపుఁజేష్టలు తెలిసితెలిసి నీవు వానియిష్టముచొప్పునఁ బ్రవర్తించుచున్నవాఁడవు. వాఁడు కామక్రోధవశుఁడై మిక్కిలి లుబ్ధుఁడై మోహదాసుఁడై యున్నవాఁడు. అట్టి మతిహీనుని జక్కఁబెట్ట నీకిప్పు డశక్యంబు. మూఢుఁడు, బాలిశుఁడు, దురాత్ముఁడు, దుష్టసహాయుఁడు, లుబ్ధుఁడు నగువానికి రాజ్యమిచ్చిన ఫల మిప్పు డనుభవించుచున్నవాఁడవు. రాజగువాఁడు స్వజనభేదం బెట్లు సహింపవచ్చు? స్వజనులతో బోరాటముగల నిన్ను శత్రువులు ప్రహరించుట సుకరము. మహారాజా! సామదానభేదములచేఁ దరింపఁదగు నాపద విషయమున దండ ముపయోగించువాఁ డెట్టి బుద్ధిమంతుఁడు?

అనిన ధృతరాష్ట్రు నాజ్ఞచొప్పున విదురుండు దుర్యోధను మరల సభలోనికి దోడితేర నతఁడును మాతృవచన శ్రవణంబునఁ గాంక్షగలిగి సర్పమువలె రొఁజుచు వచ్చెను. దుర్మార్గంబునఁ బ్రవర్తించు నతనికి శమంబుగల్పింప గాంధారియు నతనితో నిట్లనియె. పుత్రా! నీకును నీయనుచరులకును సుఖకరమగుదాని వచించెద. శ్రద్ధావంతుండవై యాలకింపుము. నీకు నీతండ్రియు భీష్మద్రోణకృపవిదురులు నేమి బోధించిరో దాని నుపేక్షింపకుము. నిశ్చయముగఁ బథ్యము తథ్యము నగుదాని వచించువారు హితులగుదురుకాని నీకు ముఖప్రీతికై యిచ్చకములాడువారు ప్రియులగుదురుగాని హితులుగారు. ప్రియవాదులు సులభులు. హితవాదులు దుర్లభులు. వివేకమందును దురాలోచనమందును నీతియందును బాహ్యాపరజ్ఞానమందును నా యేవురకంటె మీరు నలువు రుత్తములు గాఁజాలరు. కావున నీవు పాండవులతోడ సంధిగావించితివేని భీష్ముని, నీతండ్రిని నన్నును, ద్రోణప్రముఖులగు నీ హితైషులను బూజించినవాఁడ వగుదువు. నాయనా! రాజ్యసంపాదనము, రక్షణము, భోగము కామముచే సాధ్య[illegible]దు. ఇంద్రియవశుఁడు దీర్ఘకాలము రాజ్యభోగి గాఁజాలఁడు. జితాత్ముఁడు మేధావియగువాఁడే రాజ్యరక్షాదక్షుఁడగు. కామ

క్రోధములు పురుషుని ధనభ్రష్టుఁ జేయును. ఆ శత్రువులను జయించినవాఁడే భూపాలయశేత. లోకప్రభుత్వము చాల గొప్పకార్యము. దురాత్ముల కది లభింపదు. లభించినను దక్కదు. మహారాజ్యంబు గాంక్ష సేయువానికి ధర్మార్థంబులపట్ల నింద్రియనియమనంబు వలయు. ఇంద్రియములు నియమితములయ్యేనేని కాష్టంబుఁ వహ్నియుఁబోలె బుద్ధియు వర్ధిల్లు.

అవిధేయంబులైన యశ్వంబులు సారథింబోలె నవిధేయంబులగు నింద్రియంబులు పురుషుని హింసించు. వశ్యేంద్రియుఁడుగాక యమాత్యుల వశపఱచికొన యత్నించువాఁడును నమాత్యుల వశపఱచికొనక శత్రువుల వశపఱచికొన యత్నించువాఁడును గీడొందును. శత్రువులవలెనెంచి యింద్రియముల గుదించువాఁ డమాత్యులను, శత్రువులను గెలువఁజాలును. వశ్యేంద్రియుఁడై మంత్రుల లోపఱచికొని యక్రమవర్తనుల దండించుచుఁ జక్కఁగ నాలోచించి కార్యములు సేయుచు మిగుల ధీరుఁడగువానిని సంపద వరించు. సన్నకన్నుల వలలోఁ జిక్కిన చేఁపలవలెఁ బ్రజ్ఞావంతుఁడగువాని దేహంబునందలి కామక్రోధంబులు దుర్బలంబులగు. సంగరిహితుఁడై స్వర్గమునకుఁ బోవ నభిలషించుచుఁ గామక్రోధవశుఁడయ్యేనేని వానికి స్వర్గద్వారంబులను దేవతలు మూసివేయుదురు. ధర్మయుద్ధమృతునకు స్వర్గముగాని కామక్రోధదాసుఁడై పదార్థకాంక్ష యుద్ధము గల్పించువాఁడు ప్రజాక్షయకారణుండయి నరకముపాలగు. కామక్రోధలోభ దంభ దర్పంబుల జయించు రాజు ధరణీమండలమంతయు జయించు. ఎల్లవేళ నింద్రియముల నిగ్రహించియుండువానికి ధర్మార్థంబులును శత్రుపరాభవంబును సమకూరు. కామక్రోధాభిభూతుండై స్వజనులపట్లఁగాని పరులపట్లఁగాని మిథ్యావర్తనుఁడగువాఁడు మిత్రులఁ బెక్కుర సంపాదింపలేఁడు. మిగులఁ బ్రాజ్ఞులు శూరులు శత్రుజేతలునగు పాండవులతోఁ గలసి తండ్రీ! సుఖంబుగ రాజ్యంబనుభవింపుము.

కృష్ణ పాండవు లజయ్యులని భీష్మద్రోణులు చెప్పిన పలుకు నాయనా! సత్యము. అక్లిష్టకారియగు కృష్ణు నాశ్రయింపుము. దాన

మీా యిరువురకు మేలుగలదు. ప్రాజ్ఞులు, విద్యావంతులు, సుహృత్తులు నగు వారి శాసనమునకు లోపడనివ్వాడు వాడు శత్రుసంతోషదాయకుడు. తండ్రీ! యుద్ధంబువలన మేలులేదు. ధర్మార్థంబులులేవు. ఇంక సుఖమెక్కడిది? విజయంబు నిత్యంబుగాదు. నీవే గెలుతువనుట యేటిమాట? కావున యుద్ధముపై మనసు పోనీకుము. కుటుంబకలహభీతినిగదా భీష్మబాహ్లికులును నీతండ్రియుఁ బాండుపుత్రకులకు భాగము పంచి యిచ్చిరి. అట్లు వారు చేసినదాని సత్ఫలము నీవనుభవించుచున్నవాఁడవు. ఇప్పుడు నీవనుభవించు రాజ్యమంతయుఁ బాండవులు ధాత్రి నిష్కంటకముఁ గావించి సంపాదించినదే కదా. కావున వారికిఁ దగిన భాగము వారికిమ్ము. వారు మంత్రిసహితులై యనుభవింప నిమ్ము. తక్కిన యర్థంబు నీకు నీ మంత్రివర్గంబునకుఁ జాలును. సుహృత్తుల మాట వింటివేని కీర్తియుఁ గందువు. శ్రీమంతులును, నాత్మవంతులును, బుద్ధిమంతులును, జితేంద్రియులు నగు పాండవులతోడి విరోధంబువలన నీవును సుఖభ్రష్టుఁడ వగుదువు. పాండుపుత్రులకు వారిభాగమిచ్చి సుహృజ్జనకోపంబు శమింపఁజేసి నీ భాగంబు నీ వేలుకొనుము. అయ్యా! వారిని బదుమూఁడు సంవత్సరములు బాధించుట చాలును. ఇంతటితోఁ గామక్రోధవహ్నిని జల్లార్పుము. నీ కర్థంబు సంపాదించి యియ్యఁగోరు కర్ణదుశ్శాసనులు కౌంతేయుల గెలువ సమర్థులుగారు భీష్మద్రోణకృపకర్ణులును, భీమార్జున ధృష్టద్యుమ్నులును క్రోధవశులైరేని సర్వప్రజలు రూపుమాసిపోవుట ధ్రువము. క్రోధవశుఁడవై కౌరవకులనాశంబును, పృథివీజన నాశంబును గావింపకుము. ఓరి మూఢుఁడా! భీష్మద్రోణకృపాదులు నీపక్షమునఁ దమ యావచ్ఛక్తినిఁ జూపి యుద్ధము చేయుదురని నమ్మకుము. అది యెన్నటికిఁ బొసఁగదు. ఆ విదితాత్ములకు మీాయందును బాండవులందును బ్రీతి సమంబు. అయినను బాండవులయందు ధర్మంబు హెచ్చైయున్నది. వారు ధర్మపక్షపాతులు. రాజపిండభక్షకులు గావున నోటికడి పోవునను భీతిచేఁ బ్రాణములు పోఁగొట్టుకొన సమకట్టినను భీష్మాదులు ధర్మరాజును గోపదృష్టిఁ

జూడదు. లోభమువలన నర్థసంపత్తి గలుగుట లోకంబున లేదు. కావునఁ దండ్రీ! నరకద్వారంబు లోభంబు చాలును. శమింపుము.

—• దుర్యోధనుండు కృష్ణుబంధింప నాలోచించుట. •—

అనినఁ దల్లివాక్యంబుల ననాదరించి దుర్యోధనుండు సభవిడిచి చని దుశ్శాసన కర్ణ శకునులతోఁ గృష్ణుం బట్టికట్టితిమేని పాండవులు కోఱలుపెఱికిన పాములగుదురని యాలోచించి యా ప్రయత్నమున నుండెను.

పరేంగితజ్ఞుఁడైన సాత్యకి వారల రాకపోకలు మూఁగివచ్చుటలు ముఖవికారములు కనుగిఱపులు గుసగుసలు నుపలక్షించి కార్యముచెడెనని తలంచి సత్వరుఁడై కృతవర్మం దోడ్కొని సభాముంటపంబు ద్వారంబున నతని నిలిపి యిట్లనియె. ఈ దురాత్ము లన్నకు ద్రోహ మెంచి యున్నవారు. నీవు సేనతో నిందు నిలుము. లోపలివారికి నేను జాలియుండెద నని లోపలికివచ్చి కృష్ణునకు దుర్యోధనాదుల దుర్మంత్రం బెఱింగించి యాయన యనుమతి సభవారు వినుచుండఁ దద్వృత్తాంతం బంతయు వినిచె. అది విని విదురుండు ధృతరాష్ట్రుం గని

శా. తృష్ణాతంతునిబద్ధబుద్ధు లగు రాధేయాదుల న్నమ్మి శ్రీ
కృష్ణుం గేవల మర్త్యుఁగాఁ దలఁచి మర్దింపంగ నుత్సాహవ
ద్ధిష్ణుండయ్యె సుయోధనుం డకట ధాత్రీపాల! యూహింపుమా
యుష్ణీషంబునఁ గట్టవచ్చునె మదవ్యాఘోగ్ర శుండాలముల్.

(అథర్వణభారతము.)

అని తెలియఁజెప్పె.

కృష్ణుండును ధృతరాష్ట్రుంగని చీఁకురాజా! వింటివిగదా నీ పుత్రులనడవడి. వీరఁట నన్నుఁట పట్టెదరఁట కట్టెదరఁట. మేలు మేలు. నామీఁద వీ రురవడించుట చిచ్చుపై మిడుతలు పరువిడుటగాఁ దలంపుము. వీరు తమ యెత్తికోలు నెఱవేర్పఁబూనిరేని ధర్మరాజునకుఁ

కార్యం బ్రశమంబుగ నిష్పాద సుకరంబగు. కోపులు పాపులు నగు వారికిఁగాని యిట్టి దుర్బుద్ధి పుట్టదు. అయినను వారి కార్యంబు నడుఁ గడంగుట నాకు సమ్మతమే. వీరిపీడ వీరితో సేపోయి యిందు మూఁగిన రాజలోకంబును లోకంబునఁ బ్రజలును సుఖింతురు. కావుననే వీరి దౌష్ట్యము సమ్మతమంటిని. వారి యిష్టమువచ్చినట్లు ప్రవర్తింపనిమ్ము.

అనిన ధృతరాష్ట్రుఁ డదరిపడి సామాత్య సమిత్రు దుర్యోధను నిందుఁ దోడి తెమ్మని విదురుం బనిచె. ఆయనయు నతనిని సోదరుల తోడను రాజులతోడను సభలోనికిఁ దోడ్కొనివచ్చె. అంత ధృతరాష్ట్రుం డతనివంకఁ దిరిగి యోరి నృశంసుఁడా! పాపభూయిష్ఠుఁడా! క్షుద్రకర్మసహాయుఁడా! పాపసహాయులఁగూడి మహాపాపమున కొడిగట్టుచున్నవాఁడవు. కులపాంసనుఁడా! మూఢుఁడా! యశక్యము నయశస్కరము నగు కార్యమును నీవుగాక మఱియెవ్వఁడురా తలపెట్టును? నీవు పాపాత్ములతోడఁగూడి యప్రధృష్యుండును దురాసదుండు నగు కృష్ణునా కట్టదలంచితివి. చెడుగా! దేవ దానవ యక్ష సిద్ధ సాధ్యులును బట్టరానివానిని నీ వెట్లురా పట్టదలఁచితివి? ఇంతకు నాయన నీకే ద్రోహము చేసెరా? ఉభయపక్ష క్షేమాభిలాషియై హిత ముపదేశింపఁబూనినందున కిది ప్రతిఫలమా?

అనిన విదురుండును దుర్యోధనుంజూచి సౌభకంబున ద్వివిద వానరుండును, ప్రాగ్జ్యోతిషంబున నరకుండును, నిర్మోచనంబున నఱువదివేల రాక్షసులును బట్టఁజాలనివాని నీ వెట్లు పట్టదలఁచితివని చీకొట్టె. అంత దుర్యోధనుంజూచి దానవాంతకుం డిట్లనియె

శ్రీకృష్ణుండు విశ్వరూపమును జూపుట.

ఓరి దుర్బుద్ధీ! నే నొంటరివాఁడనని యఁటరా నన్నుఁ బట్టఁ జూచెదవు. ఎవరిని బట్టెదరో కట్టెదరో కానిండు. వీరె పాండవులు. అంధకవృష్ణిభోజులు వీరె. వీరె రుద్రాదిత్యవసువులు మహాత్ములు నని బిగ్గ నవ్వెను. వెంటనే బొటనవ్రేలెఁడేని యాకారముగల దేవత లగ్నివలె వెలుంగుచు నాయననుండి వెలువడిరి. లలాటంబున

బ్రహ్మయు వక్షంబున రుద్రుండును, భుజంబుల లోకపాలురును, ముఖంబున నగ్నియు మఱియు నాదిత్యసాధ్య వసువులు, మరుత్తులు, విశ్వేదేవతలు, యక్షగంధర్వోరగ రాక్షసులు జనించిరి. కుడిభుజంబున ధనంజయుండు జనించి గాండీవధరుండయ్యె. ఎడమభుజంబున బలరాముండు జనించి హలపాణియయ్యె. యుధిష్ఠిర భీమ నకుల సహదేవులు వెనుకను వృష్ణ్యంధక ప్రద్యుమ్నాదులు ముందును నుద్యతాయుధులై నిలిచిరి. శంఖ చక్ర గదా శక్తి శార్ఙ్గ లాంగల నందకంబులా మహామూర్తి నానాభుజంబుల గానవచ్చె. కర్ణ నేత్ర నాసికా ద్వారంబులనుండి పొగలతోడ మంటలు వెలువడియె. రోమకూపంబుల సూర్యకిరణంబులవలెఁ గాంతులు నిగిడె. కేశవు ఘోరాకారంబుఁ గాంచి భీష్మ ద్రోణ విదుర సంజయ ధృతరాష్ట్ర ఋషీశ్వరులు తప్పఁ దక్కిన రాజులందఱు భీతచిత్తులై కన్నులు మోడ్చిరి. వారికిమాత్రము భగవంతుఁడు దివ్యచక్షువు లొసంగె. ఆ యద్భుతంబుఁ గాంచి దేవతలు పుష్పవర్షంబుఁ గురియించిరి. అంత ధృతరాష్ట్రుండు కృష్ణుంగని పుండరీకాక్ష! నీవే సర్వలోకహితుండవు. నిన్ను దర్శించిన నేత్రంబుల నన్యంబు దర్శింపనొల్లఁ గావున దృష్టి హరింపుమనిన భగవంతుఁ డట్ల యొనర్చె. చీఁకురాజునకుఁ గన్నులు వచ్చుటఁ గని చూపఱ యాశ్చర్యమగ్నులైరి. ఋషులెల్లఁ గృష్ణు స్తుతించిరి. ధరావలయంబు వణఁకె. అంతఁ గృష్ణుం డా రూపం బుపసంహరించి స్వరూపంబున నొప్పారె. పదపడి కృష్ణుండు సాత్యకి నొకకేలను బట్టుకొని ఋషుల యనుజ్ఞవడసి సభవిడిచి చనియె. ఋషు లంతర్ధానమొందిరి. కృష్ణుని వెన్నడించి కౌరవులును జనిరి. కృష్ణుండు దారుకుండు తెచ్చిన రథమెక్క యత్నింప ధృతరాష్ట్రుం డిట్లనియె. నా పుత్రులందు నాకుఁగల బలము ప్రత్యక్షముగఁ గంటివిగదా. ఇందు రహస్యం బేమియులేదు. కౌరవుల పాండవులసంధి గోరువాఁడనని యెఱింగితివి. పాండవుల యెడాటమున నాకుఁ బాపాభిప్రాయంబు లేదు. సుయోధనునకు నా కావించిన హితబోధ మాలకించితివి. సంధికై నే నెంత యత్నించితినో రాజు లందఱును జూచిరి.

అనినఁ గృష్ణుండు ధృతరాష్ట్ర భీష్మద్రోణ కృపవిదుర బాహ్లికులం గాంచి సభావృత్తాంతంబతెయు మీకుఁ బ్రత్యక్షంబుగదా ధృతరాష్ట్రుండు తాను స్వతంత్రుఁడగానని చెప్పుటయు వింటిరి. ఇఁక నాకిందేమి పనిగలదు? పాండవులఁ జూడఁబోయెద. మీరందఱు నాకు సెలవొసంగుఁడు. అని రథమెక్కి పయనించె. భీష్మద్రోణ కృపాశ్వత్థామ వికర్ణ యుయుత్సు విదురులు లోనగు కౌరవప్రముఖులు కృష్ణు వెన్నంటిరి. కృష్ణుండు కుంతియింటికిఁ జని సభోదంతంబు సాంతంబుగ సవిస్తరంబుగ వినిచి యత్తా! యిఁక నేను బాండవులఁ జూడఁబోయెద వారికేమి చెప్పెదవనినఁ గుంతి యిట్లనియె

కుంతీ సందేశము

కేశవా! నా వచనంబులుగ యుధిష్ఠిరుతో నిట్లనుము. కుమారా! నీవు ధర్మమునుండి విశేషముగ భ్రష్టుఁడ వగుచున్నాఁడవు. కులధర్మమును వ్యర్థపఱుపకుము అర్థజ్ఞానములేక వేదశబ్దముల మాత్ర మెఱింగి చెడిన శ్రోత్రియుఁడగు నపండితునివలె నీవును ఛాందసుఁడవై కేవల వైదికధర్మమందే బుద్ధినిలిపితివి. బ్రహ్మ నిన్నే కులమునఁ బుట్టించె నట్టి కులధర్మమేదియో యాలోచింపుము. క్రూరకార్యరతులయినఁ బ్రజల బాలింపవలసిన క్షత్రియులు బ్రహ్మ బాహువులఁ బుట్టిరి కావున బాహువీర్యంబుననే జీవింపవలయును. ఈ విషయమున నేను వినిన చరిత్ర మొకటి యుపమానంబుగఁ జెప్పెద. తొల్లి వైశ్రవణుండు ముచుకుందునకు బృథివియంతయు నీయఁ గడంగిన నా రాజర్షి పరదత్తంబేను గ్రహించువాఁడనుగాను స్వభుజ బలార్జితంబుమాత్రము భుజించెదనని దానిని గైకొనకున్న వైశ్రవణుం డాశ్చర్యపడి మిగులఁ బ్రీతుఁడయ్యె. ఆవల నమ్ముచుకుందుండు క్షత్రధర్మమున వర్తించి భుజబలంబునన సర్వసర్వంసహాచక్రంబు జయించి వశపఱచుకొనియె. ఏరాజు ప్రజల ధర్మమార్గంబున రక్షించునో యా రాజా ప్రజలపుణ్యంబున నాల్గవభాగంబుఁ గైకొనువాఁడగు. రాజు స్వధర్మభ్రష్టుఁడై నరకంబునఁబడు. రాజు స్వధర్మంబున

నిలిచి నాలుగువర్ణములవారిని దండనీతిచే వారివారి ధర్మంబుల నిలిపి దండనీతితప్పక ప్రజల ధర్మంబున వర్తింపఁజేసెనేని యదియే కృతయుగంబు. రాజునకుఁ గాలము కారణమా; కాలమునకు రాజు కారణమా యని సంశయింపకు. రాజే కాలమునకుఁ గారణము. కృత త్రేతా ద్వాపరముల సృష్టించువాఁడు రాజే. కలియుగమునకు రాజే కారణము కృతయుగంబు కలిగించు రాజు స్వర్గగామియగు. త్రేతకుఁ గారణమగు రాజు స్వర్గఫలంబు విశేషం బనుభవింపఁడు. ద్వాపరము వర్తింపఁజేయురాజు యోగ్యతానుసారముగ సుఖ మనుభ వించు. కలియుగకర్తయగు రాజు పాపభూయిష్ఠుఁ డగు. కావున దీర్ఘకాలము నరకమున దుఃఖించు రాజుపాపము ప్రజలను, ప్రజల పాపము రాజును నంటును. కావునఁ బిత్రుపైతామహోచితంబైన రాజధర్మంబున వర్తింపుము. నీ వుండఁదలఁచునది రాజధర్మముగాదు. దుర్బలుఁడై యత్యంత దయాపూరితుఁడై యుండువాఁడు ప్రజాపాల నమువలనఁ గలుగు పుణ్యంబును గొంచెమైన ననుభవింపఁడు. ఇప్పుడు నీ వే తెలివితో వర్తించుచున్నవాఁడవో యట్టి తెలివి నీకు రావలయు నని పాండురాజుగాని నేనుగాని పితామహుఁడుగాని నిన్ను దీవింప లేదు. యజ్ఞము, దానము, తపము, శౌర్యము, ప్రజ్ఞ, సంతానము, మాహాత్మ్యము, బలము, ఓజస్సు గలుగవలయునని కదా సదా నిన్నాశీర్వదించితిని. నరులు సురలు ప్రీతులై రేని దీర్ఘాయువు, ధనము, సంతానము, స్వాహా, స్వధయు లభించు క్షత్రియదంపతులు తమ బిడ్డలకు దానము, వేదపఠనము, యజ్ఞము, ప్రజాపాలనము లభింప దేవతలఁ బ్రార్థించుచుందురు. ధర్మమైనఁగానీ యధర్మమైనఁగానీ జన్మమువలన లభించినది నీ వవశ్యము జరుపవలయు. ధర్మ మిట్టి దయ్యుఁ బండితులు సత్కులజాలునయ్యు నా పుత్రులు దేబెల బెట్లు దారిద్ర్యముచే దుఃఖించుచున్నారో చూడుము. ఆఁకొన్నవాఁడు శూరుఁడును దానపతియు నగువానిఁ జేరి తుష్టులై నిలుతురు. అంతకంటె ధర్మమేదికలదు? రాజగువాఁడు ప్రాప్తరాజ్యుఁడై ధార్మికుఁడై దానమునఁ గొందఱను, బలమునఁ గొందఱను, సత్యవాక్యులఁ గొంద

అను వశపతిచికొనవలయును. బ్రాహ్మణులు భిక్షాటనము గావింపవల యును. క్షత్రియులకు భూపాలనంబు కర్తవ్యంబు. వైశ్యులకు ధనార్జనంబు కార్యంబు; శూద్రులు వారికిఁ బరిచర్య సలుపవలయు. భైక్షము నీకు నిషిద్ధము. కృషి నీకుచితముగాదు. క్షత్రియుఁడవు కావున బాహువీర్యంబున జీవింపుము. మునిఁగిపోయిన తండ్రి భాగము సామ దాన భేద నీతులఁ గాని దండరీతిఁ గాని యుద్ధరింపుము. మిత్ర నందనా! నిన్నుఁగని దీనబాంధవనై పరపిండమును దిని బ్రతుకుట కంటె నాకుఁ జెడ్డదుఃఖ మేది రాఁగలదు? రాజధర్మావలంబివై యుద్ధ మొనర్చుము. పితామహుల నపకీర్తిఁ ద్రోయకుము. క్షీణపుణ్యుండవై సోదరులతోడఁ బాపగతికిఁ బోకుము.

విదులోపాఖ్యానము

ఈ విషయమున విదులాపుత్రసంవాదం బను నొక పురాతనేతి హాసంబు గలదు. దీనివలనఁ దెలియవచ్చు శ్రేయస్సుఁగాని యంతకు మేలైనదిగాని కృష్ణా! నీవు పాండవులకుఁ జెప్పుము.

యశస్వినియు దీనవదనయు సత్కులసంభూతయుఁ గుపితయు క్షత్రధర్మరతయు దాంతయు దీర్ఘదర్శినియు రాజసభలఁ బ్రసిద్ధికెక్కి నదియుఁ బండితయు బహుశ్రుతయు నగు విదులయను నొక క్షత్రియ స్త్రీ గలదు. ఆమె సింధురాజనిర్జితుఁడై గృహాగతుఁడై దైన్యంబు ముఖంబున వ్రేల యెంతచెప్పినను యుద్ధమునకుఁ బురిగొనక నేలఁ బడియుండిన సంజయుండను తన కన్నకొడుకు నిట్లు సంబోధించెను.

ఓరీ! శత్రుసంతోషకారీ! నీ వెక్కడి కొడుకవురా నాకు! నీవు నాకుఁ బుట్టినవాఁడవు కావు. నీ తండ్రికిని బుట్టినవాఁడవు కావు. ఎక్కడనుండి దాపరించితివి? నీయట్టి రోషహీనునిగూడ మగవానిఁగా నెవ్వరెరా తలఁచును? నీ చిహ్నములు చూడ నీవు షండుఁడవు. యావజ్జీవ మిట్టులే నిరాశుఁడవై పడియుండెదవా మగపందా? ఛీ లెమ్ము నీ మేలునకైన నీ కార్యభారము నీవే వహింపుము. నీయాత్మను

నీ వనమూని పెట్టకుము. అల్పముచే దానిని సంతోషపఱుపకుము. శ్రేయస్కాముఁడవై భయంబు త్యజింపుము. పిఱికీ! లెమ్మా. ఓరీ నీచుఁడా! పగతురచే దెబ్బలుదిని శత్రువులకు సంతోషము బంధువులకు శోకము గలిగించుచు వచ్చి యిచ్చట మానహీనుఁడా! పడియున్నాఁడవా? లే లెమ్మా. చిఱుకాలువ కొంచెపునీటి నిండును. ఎలుకదోసిలి యల్పపదార్థమున నిండును. అల్పపురుషుఁ డల్పలాభంబున సంతుష్టుఁడగు. పాములకోఱలనైన బెఱుకుముగాని కుక్కవలెఁ జాగరము దేబెవలె బ్రతికియుండుటకంటెఁ బ్రాణము పోవునట్లున్నను పరాక్రమమే కనఁబఱుపుము. ఆకాశంబున నిరాఘాట సంచారంబుఁ గావించు డేగవలె నీవు నిచ్ఛావిహారంబు గావించుచు శత్రువుల ఛిద్రంబులు పరికించి సమయముగని మీఁద దుముకుము. పిడుగడిచిన వానివలెఁ బీనుఁగువలె నేల యిట్లు నేలఁబడి యున్నాఁడవు? ఓరీ కాపురుషుఁడా! ఛీ లెమ్మా. పగవారిచేఁ బరిభవింపఁబడియుఁ బండుకొన నీకుఁ బిఱికిపందా! బుద్ధి యెట్లురా పుట్టెను? ఇట్టి కృపణదశయం దున్నవాఁడవని యెవరికిఁ దెలియనీకుము. నీ మహాకార్యములచే నలువురు నిన్నెఱుఁగునట్లు చేసికొనుము. మధ్యమ దశయందుఁగాని యధమదశయందుఁగాని యధమాధమ దశయందుఁగాని యుండకుము. అగ్నిహోత్రునివలె సదా ప్రజ్వరిల్లుము. తుమ్మకికొఱివివలె నల్పకాలమైనను భగ్గని మండుముగాని ప్రాణాశచేఁ బొట్టునిప్పువలెఁ బొగరాఁజుచుండకుము. దీర్ఘకాలము పొగయుటకన్న నల్పకాలము మండుట మేలు. ఆఁడుగాడిదవలె నతి మృదువగువాఁడు రాజకులంబున నెందును బుట్టకుండునుగాక. ధీరుండై శూరపురుషుండైన క్షత్రియుండు మనుష్య సాధ్యకార్యము లొనర్చి పోరి కులధర్మ ఋణముక్తుఁ డగుచున్నాఁడు. ఇట్టివాఁడు తన్నుఁదాను బరిభవించికొనఁడు. జ్ఞానముగలవాఁడు కార్యము జయించినను నోడినను దుఃఖింపఁడు. అనంతరకార్య మేదియని యాలోచించి యథాశక్తి కార్యారంభుఁ డగునుగాని ధనాభిలాషి కాఁడు. పరాక్రమమునైన నాశ్రయింపుము. చావనైనఁ జావుము. కులధర్మమును వదలి నేలకు

బరువుగ నేల జీవించెదవు? ఓరీ నపుంసకుఁడా! యిష్టాపూర్తములు కీర్తి
సకలము హతమయ్యెను. భోగమూలము విచ్ఛిన్నమయ్యెను. ఇఁక
నీ వూపిరితో నుండియు నేమిఫలము? ఎవరి నుద్ధరించెదవు? వీఁడు నా
కొడుకని నలువురితో నెట్లు చెప్పుకొందును? సరి యీడువారిలోఁ
దలయెత్తి యెట్లు తిరుగుదును? నీ కుత్తుకలో నూపిరి కొఱకొఱ కొఱ
గొఱలాడుచుండ నాకుఁ గొడుకు లేఁడని యెట్లు కల్లలాడుదును?
తాను బదుకనట్లున్నను శత్రువునడుము కఱచుకొని వానితోఁ బడ
వలయును. తనకు మూలచ్ఛేదమైనను విషాదపడరాదు. ఉత్తమజాతి
గుఱ్ఱ మెంతబరువైన యథాశక్తి యీడుచ యత్నించును. దానిని
స్మరించియైన నీవును సత్త్వమానపౌరుషముల కొలఁదిఁ జరింపుము
నీ నిమిత్తమున మునిఁగిన కులము నుద్ధరింపుము. కులాభిమానము
దేశాభిమానము లేని నీయట్టి పందలు మనిన నేమి? మండిన నేమి?
అద్భుతంబని యెవనిచరిత్రమును లోకు లాడికొనరో వాఁడు జనసంఖ్య
హెచ్చింపఁ బుట్టినవాఁడు. వాఁడు పురుషుఁడునుగాఁడు. స్త్రీలలోను
జేరఁడు. దానము, తపస్సు, సత్యము, విద్య, యర్థలాభము వీనియం
దెవనికీర్తి వ్యాపింపదో వాఁడు తల్లిదండ్రులలోనుండి వచ్చిన పురీషము.
విద్య, తపస్సు, శ్రీ, విక్రమంబుల నితరజనుల నతిశయించువాఁడే
నిక్కపు మగవాఁడు. పోటరి, భిక్షుకుఁడు, నృశంసుఁడు, నకీర్తిపరుఁడు
నగు వాని కాపురుషోచిత వృత్తి నీకుఁ దగదు. తిండి గూడును, గట్టఁ
బుట్టము, నిల్లు వాహనము లేక లోకముచేఁ బరిభవింపఁబడుచుఁ
గృశించి శత్రులకు సంతోషముగలిగించు హీనుని స్వల్పజీవి యగు
నల్పునిఁ జేరి బంధువు లేమి సుఖింతురు? రాజ్యభ్రష్టులము, స్థాన
భ్రష్టులము, దేశభ్రష్టులమై సకలభోగముల విడిచి దరిద్రులమై
పగతురకు దాసులమై మిగుల దుఃఖింపఁగలము. సాధువులయందు
వక్రగామివి, సద్వంశనాశకుఁడ వగు నీవు సంజయా! పుత్రుఁడను
నెపమున నా కడుపునఁబుట్టిన కలిపురుషుఁడవు. రోషహీనుఁడు
నుత్సాహహీనుఁడు నిర్వీర్యుఁడు శత్రునందనుఁడు నగు నీవంటి
కుమారుని నే తల్లియైనఁ గనకుండునుగాక. నీవంటి కుమారునిఁ గనుట

కంటెఁ దల్లి గొడ్రాలగుట మేలు. కడుపు దిగఁబడుట శ్రేయస్కరము. కడుపులోనే బిడ్డ చచ్చుట లాభకరము. మృతశిశువు గనుట సంతోషదాయకము. పోగరాఁజుచుఁ బడియుండకుము. ముహూర్త మైనను క్షణమైనను శత్రువుల నాక్రమించి వారి శిరంబులపై మండుము. ఇట్టివాఁడు మగవాఁడు. వానినిఁగన్నదే తల్లి. క్షమ మాత్రము గలిగిన రోషహీనుని స్త్రీయని యనరాదు; పురుషుఁ డనియు ననరాదు. సంతుష్టియు, మెత్తఁదనము, ప్రయత్నము చేయకుండుట, భయము ననునవి శ్రీవినాశకరములు. యత్న హీనుఁడు గొప్పకార్యములు చేయఁజాలఁడు. కావున నీవిట్టి పాపము లకు వశుఁడవు గాకుము. హృదయమును రాయిచేసికొని నీ యర్థమును నీవు సంపాదించుకొను జతనంబు గావింపుము. పనుల నణఁచు గావుననే పురుషుఁ డనఁబడుచున్నాఁడు. మగువవలె జీవించు వానికి మగవాఁడను పేరేల? వ్యర్థము. శూరుఁడు బలసంపన్నుఁడు సింహపరాక్రముఁడు నగువాఁడు మరణించినను వాని రాష్ట్రమునఁ బ్రజలు సుఖముగ నుందురు. ఎవఁడు తన ప్రియసుఖముల విడనాడి శ్రీ నార్జించునో వాఁ డమాత్యాదుల హర్షాంబుధిఁ దేల్చును. అనిన బుత్రుం డిట్లనియె

తల్లీ! యెట్టి హితము బోధించెదవు? రణమునకుఁ బోయి మరణింపుమనియా నీ బోధము. నేను మరణించిన పదపడి నీకీ సర్వ రాజ్యము సర్వాభరణములు సర్వభోగములు తుదకు నీ జీవిత ముండియు నేమి ప్రయోజనము? బ్రదికియుండిన నేదైన సుఖ మనుభవింపనగుఁగాని చచ్చి సాధించునది యేమున్నది?

అనినఁ దల్లి యిట్లనియె. మరణ మనిన భయపడెదు పిఱికీ! శూరుఁ డొకసారి చచ్చును. భీరువు పలుమాఱు చచ్చును. ఈ భూమి నాది యనువానిఁ జూచి భూమి, యీ ధనము నాది యను వానిఁజూచి ధన, మీ పుత్రులు నా పుత్రులని లాలించుకొనువానిఁ గని జారిణియగు భార్యయు, రణరంగమనిన వెఱచు క్షత్రియునిఁ గని మృత్యువు నవ్వునన వినవా? మానహీనుండవైన నీవు బ్రతుకుట

కంటెఁ జచ్చుటే వానికి సంతోషకరము. రణజితుఁడు నా సుతుఁడనుటకంటె రణహతుఁడు నా సుతుఁడని చెప్పుకొనుట యశస్కరము. ప్రాణమైన విడిచి మానము కాపాడుకొన వలయునని వినవా? ప్రాణము క్షణభంగురము. కీర్తి యాచంద్ర తారకము. రోషహీనులగు క్షుద్రులుపోవు లోకమునకు మన శత్రువులు పోవుదురుగాక. ఆత్మగౌరవము గలవారి లోకమునకు మన మిత్రులు పోవుదురుగాక. పరిచారహీనులై దుర్బలులు దరిద్రులునై పరపిండములఁ దినువారివృత్తిని నీ వవలంబింపకుము. దేవత లింద్రుని, భూతములు పర్జన్యుని నాశ్రయించినట్లు బ్రాహ్మణులు మిత్రులు నిన్నాశ్రయించి జీవింతురుగాక. పండిన ఫలవృక్షము నాశ్రయించి పక్షులు బ్రతుకున ట్లేపురుషు నాశ్రయించి సర్వజనులు బ్రదుకుదురో సంజయా! వాని బ్రతుకే సార్థకము. ఇంద్రు నాశ్రయించి బ్రతుకు దేవతలవలె నేవాని నాశ్రయించి బంధువులు బ్రదుకుదురో వాని జీవితమే యుత్తమమైనది. స్వబాహుబలంబున జీవించువాఁ డీ లోకంబునఁ గీర్తియుఁ బరలోకంబున నుత్తమగతియుఁ బొందును. అని యనేక విధంబులఁ బరుషోక్తు లుల్లముచ్చిపో నాడిన నతండును రోషంబుఁ దెచ్చుకొని తల్లి చెప్పినట్లు కార్యమొనర్చెఁ గావున నీవు కృష్ణా! పాండవుల ను క్షత్రియోచితంబైన బ్రతుకు బ్రదుకుఁడనుము. అర్జునా! నీవు పుట్టినపు డాకాశవాణి కుంతీ! నీ కొడుకు శక్రతుల్యుండై భూమినెల్ల జయించి కౌరవుల వధించి రాజ్యమార్జించి మూడుయజ్ఞంబులు గావించునని వచించె.

భీమసేనా! రాచకూతురు పుత్రుని నేలకోరునో యట్టికాలము సమీపించినది. రోషము విడువకుము. మాద్రేయులారా! మీరు ప్రాణములకంటె విక్రమార్జితజీవితము నుత్తమముగఁ దలంపుఁడు. అని వారివారికి నా మాటలుగఁ జెప్పుము. కృష్ణా! రాజ్యనాశము, పుత్రవియోగము, ద్యూతపరాజయము నాకంత దుఃఖకారణములు గావుగాని మేమందఱము వినుచుండఁ బాంచాలి ననిన మాటలు నెవరోర్తురు? అదియే నా కెక్కువ దుఃఖకారణము.

ద్రౌపదిమతమునఁ జరింపుమని యర్జునునకుఁ జెప్పుము. పాండవులఁ గుశల మడిగితి ననుము. నేను గుశలిని నని వారికిఁ జెప్పుము. నాయనా! సుఖముగఁ బోయిరమ్ము. పాండవులఁ బరిపాలింపుము.

అనినఁ గృష్ణుం డామెకుఁ బ్రదక్షిణించి యామె సెలవుగైకొని తిరిగె. ఇట్లు కృష్ణుండు పయనమైపోవఁ గౌరవు లాయనను సాగనంపఁ గొంత దవ్వరిగిరి. అప్పు డా యశోదానందనుండు రాధానందనుఁ జేరరమ్మని పిలిచి తన యరద మెక్కించుకొని రహస్యముగ నతనితోఁ దీక్ష్ణములు, మృదువులు, ప్రియులు, ధర్మయుక్తములు, సత్యములు హితములు హృదయగ్రహణములు నగు వాక్యముల నిట్లనియె.

శ్రీకృష్ణుఁడు కర్ణునితోఁ బాండవులఁ గలయుమని చెప్పుట

రాధేయా! నీవు వేదపారగులగు బ్రాహ్మణుల నుపాసించితివి. నియతితప్పక యనూయలేక వారివలనఁ దత్త్వార్థ మెఱిఁగితివి. సనాతనములైన వేదవాదముల నీవెఱుఁగుదువు. నీవు సూక్ష్మధర్మములందును బరినిష్ఠితుఁడవు. కన్యాపుత్రులు కానీనుఁడనియు సహోఢుఁడనియు నిరుతెగలు. అందు వివాహానంతరము పరునకు జనించినవాఁడు సహోఢుఁడు. వీరిరువురకు వీరి తల్లిని బరిణయమాడినవాఁడే తండ్రియని శాస్త్రవేత్తలు చెప్పుదురు. కర్ణా! నీవట్లు జనించినవాఁడవు కావున ధర్మవిధిని నీవు పాండుపుత్రుఁడవు. కావున రమ్ము. నీవు ధర్మశాస్త్రనిశ్చయముచొప్పున రాజవు కాఁగలవు. తండ్రి పక్షమునఁ బాండవులును, దల్లిపక్షమున యాదవులు నిన్నుఁ గొల్చి యుందురు. తండ్రీ! నాతోడ నిప్పుడే నీవు పాండవులకడకు రమ్ము. నీవు యుధిష్ఠిరునకు జ్యేష్ఠుఁడవని యెఱిఁగిరా నీభ్రాతలు పంచపాండవులు నీ చరణములకు నమస్కరింతురు. అట్లులే ద్రౌపదేయ సౌభద్రులును నిన్నుఁ బూజింతురు. ధర్మరాజునిమిత్తమై మూఁగిన రాజులు రాజపుత్రులు వృష్ణ్యంధకులు నీ పదముల వ్రాలుదురు. కనక రజతకుంభంబుల నోషధులు సర్వబీజములు సర్వరత్నములు నుంచి

రాణులు రాజకన్యలు నీ యభిషేకంబునకై నీళ్లు తెత్తురు. ద్రౌపదియు వంతుప్రకార మాఱవవర్షంబున నిన్ను వరించును బ్రాహ్మణోత్తముఁడైన ధౌమ్యుఁ డగ్నుల వేల్చును. చతుర్వేద పారగులగు బ్రాహ్మణులు నిన్నిపుడ యభిషేకింతురు బ్రహ్మకర్మస్థితుఁడైన పాండవ పురోహితుండును, బంచపాండవులును, ద్రౌపదిపుత్రు లేవురును, పాంచాల చేదిరాజులును, నేనును నిన్ను సర్వసర్వంసహాధీశ్వరుఁగా నభిషేకింతుము. ధర్మపుత్రుఁడు నీకు యువరాజగును. ధర్మనందనుండు శ్వేతవ్యజనంబును, భీమసేనుండు శ్వేతచ్ఛత్రంబును నీకుఁ బట్టఁ గలరు. పట్టాభిషిక్తుఁడవైన నీ యరదం బర్జునుండు నడపును. అభిమన్యుండు నీపజ్జను నిలువఁగలడు నకుల సహదేవ ద్రౌపదేయపాంచాల శిఖండులు నీ వెనుక వత్తురు. సర్వాంధక వృష్ణిసహితుఁడనై నేను నీ పిఱుఁదన నడిచెద. సోదరులైన పాండవులఁగూడి పూజ్య ప్రాజ్య రాజ్యసుఖంబు లనుభవింపుము. జపహోమాది నానామంగళ కార్యంబు లొనర్పుము. ఆంధ్ర ద్రావిడ కాలచర చూచుప వేణు పాదులు నీముంగల నడుతురు. సూతమాగధులు నిన్ను స్తుతించువారు. పాండవులు నీ విజయంబు ఘోషింతురు. తారాయుక్త చంద్రునివలెఁ బాండవ సహితుండవై కుంతి సంతోషింప రాజ్యంబుఁ బాలింపుము. నీ మిత్రుల నానందంబునను, నీ శత్రుల ఖేదంబునను దేల్పుము. పాండవులందు సౌభ్రాత్రము మానకుము. అనినఁ గర్ణుఁ డిట్లనియె.

కృష్ణా! నీవు సౌహార్దంబుచేతను, ప్రేమచేతను, సఖ్యము చేతను, నా శ్రేయస్సుఁ గోరియుఁ జెప్పితివని యెఱుంగుదును. ధర్మశాస్త్రము చొప్పున నేను పాండుపుత్రుండననియు నెఱుంగుదు. సూర్యుని వరంబునఁ గుంతి కన్యాదశయందుఁగని యాయన వచనంబు చొప్పున నన్ను విసర్జించెను నా క్షేమము గోరక నన్నుఁ గుంతి విడనాడఁగా నన్ను సూతుండగు నధిరథుండు గాంచి యింటికెత్తుకొనిపోయి తన భార్యయగు రాధకుఁ బ్రీతితో నొసఁగెను. నాయందుల ప్రేమచే రాధ తత్క్షణంబ చన్నులు చేఁపెను. ఆమెయే తన చేతులార నా మూత్రపురీషము లెత్తిపోసెను. అట్టియామెకు ధర్మవేదినై ధర్మ

శాస్త్రంబులువిని ధర్మరతుండగు నాపుట్టినాఁడెట్లుత్తరక్రియలు పిండములు లోపింపఁ జేయవచ్చును? అధిరథుఁడు నేను దనపుత్రుఁడననియే విశ్వసించి యున్నవాఁడు. సౌహార్దబలంబున నేనాయనను జనకునిఁగా భావించినాఁడను. ఆయనయే నాకు జాతకర్మాదిక్రియలు శాస్త్రవిధి ప్రకారము పుత్రప్రీతి నిర్వర్తించెను. ఆయనయే బ్రాహ్మణులచే వసుషేణుఁడని నామకరణము గావింపించె. నా యౌవనంబున సూతకులంబునందు యతఁడు నాకు వివాహంబుఁ గావించె. నా భార్యలయందు నాకుఁ బుత్రులు పౌత్రులు జనించిరి. కామబంధనంబు వలన వారియందు నా డెందంబు బద్ధమైయున్నది. విశ్వవిశ్వంభరా రాజ్యమునకైగాని సువర్ణరాసులకైకాని హర్షభయంబువలనఁగాని గోవిందా! వారియందలి ప్రీతి వదలి కల్లఁడవడికి లోపడఁజాలను. దుర్యోధనునాశ్రయించుట బదుమూఁడు సంవత్సరము లకంటకరాజ్యంబు భోగించితిని. సుతులతోడ ననేకయజ్ఞములు కోరినట్లు సలిపితిని. కులధర్మములు వివాహములు సుతులతోడఁ గావించితిని. నా బలంబు నమ్మి దుర్యోధనుఁడు పాండవులతో నిగ్రహించె. జరుగఁగల కలహంబున నర్జునకు కెదురుద్దిగ దుర్యోధనుఁ డెన్నుకొని యున్నవాఁడు. నన్నుఁ జంపినను, జెఱపెట్టినను, వెఱపెట్టినను, నాశపెట్టినను నేను దుర్యోధనుతోఁ గల్లలాడనేర. ఇప్పుడు నేనర్జునునితోఁ ద్వంద్వయుద్ధముఁ గావింపనని యది నాకును బార్థునకును గూడ నకీర్తికరము. నా హితాభిలాషివై భాషించుటయుఁ బాండవులు నీ మాటఁ బట్టి పోవుదురనుటయు నిస్సందేహము. అయినను మన యీ సంవాదము నీవు రహస్యముగనుంచుటే నాకు హితకరము. నియతవ్రతుండనై యుధిష్ఠిరుండు నేను గౌంతేయులందు జ్యేష్ఠుఁడనని యెఱింగెనా పిదప రాజ్యమాశింపఁడు. నాకు రాజ్యము సర్వము లభించినను నేను దానిని దుర్యోధనునకే యీయఁగలవాఁడను. ఇది సత్యము. నీవు నేతవై భీమార్జున నకుల సహదేవ ద్రౌపదేయులు యోధులై యుండు ధర్మాత్ముఁడు యుధిష్ఠిరుఁడే శాశ్వతముగ విపుల విపులాభారంబు వహించునుగాక. సాత్యకి ధృష్టద్యుమ్నులు నుత్తమౌజుఁడు

యుధామన్యుఁడు లోనగువా రనేకశూరులు పాండవపక్షమునఁ గుమి గూడి యున్నవారు. కావున రాజ్యము పాండవులకుఁ బ్రాప్తించినదియే యని తలఁచెద. దుర్యోధనుఁడు శస్త్రయజ్ఞంబు నెఱవేర్పఁ బూనినవాఁడు అందు నీవే యుపద్రష్టవు అధ్వర్యుండవు నీవే హోత యర్జునుండు. గాండీవము స్రుక్కు. శూరుల శౌర్యం బాజ్యంబు. సవ్యసాచి ప్రయుక్తంబులగు నైంద్ర పాశుపత బ్రహ్మస్థూణా కర్ణంబులు మంత్రంబులు. జనకతుల్యుఁడో తదధికుఁడో యగు నభిమన్యుండు గీతము స్తోత్రము నగు. భీముఁ డుద్గాతయుఁ బ్రస్తోతయు నపహోమపరుండగు యుధిష్ఠిరుండు బ్రహ్మ. శంఖభేరీ మురజనినదంబులు సింహనాదంబులు సుబ్రహ్మణ్యంబు. మాద్రేయులు శామిత్రంబు. వారే మైత్రావరుణాగ్నీధ్రులు. రథపంక్తులు యూపంబులు కర్ణి నాళీక నారాచంబు లుపబృంహణంబులు (మిళ్ళు) తోమరంబులు సోమకలశంబులు. ధనువులు పవిత్రంబులు. అసులు కపాలంబులు. శిరంబులు పురోడాశంబు. హవిస్సు రుధిరము. పరిఘశక్తి గద లిధ్మంబులు సదస్యులు ద్రోణశిష్యులు కృపుఁడు పార్థద్రోణ ద్రౌణి ప్రముఖ ముక్తశరంబులు పరిస్తోమంబులు. సాత్యకి ప్రతిప్రస్థానిక కర్మము గావింపఁగలవాఁడు. దుర్యోధనుండు దీక్షితుండు. కలిసి పత్నియే సేన. అతిరాత్రకర్మంబున ఘటోత్కచుండు శామిత్రంబు గావింపఁగలవాఁడు. ధృష్టద్యుమ్నుండు దక్షిణ.

కృష్ణా! దుర్యోధను ప్రీతికై నేను పాండవులనాడిన నిష్ఠుర వాక్యంబులు తలఁచితలఁచి యీ దుష్కర్మంబునకై పరితపించుచున్నాఁడను. సవ్యసాచి నిహతుండనైన నన్నెప్పుడు కందువో యయ్యది పునశ్చితి కారంభమని తలంపుము. భీముండెన్నఁడు దుశ్శాసను ఱొమ్ము వ్రచ్చి రుధిరంబుఁ బానంబుగావించు నదియే సుత్యంబగు. పాంచాలురు భీష్మద్రోణుల నెన్నఁడు నడవైతురో యప్పుడే యజ్ఞావసానంబగు. భీముఁడు దుర్యోధనుని హతుఁజేయుటతో ధార్తరాష్ట్రయజ్ఞము ముగియును ధృతరాష్ట్రుని కోడండ్రు, వారల కోడండ్రు, భర్తలను బుత్రులను బోఁగొట్టుకొని దిక్కుమాలి శునక గృధ్ర కంకసమాకులం

చైనచోట గాంధారితోడఁ గన్నీట స్నానముచేయుటే యవభృథస్నానంబు. విద్యావృద్ధులు వయోవృద్ధులు నగు నీ క్షత్రియులందఱు నిట రోగాదులచే రిత్తచావు చచ్చుటకు నీవు కారణము కాకుము. ఈ రాజసమూహమంతయుఁ బుణ్యక్షేత్రంబగు కురుక్షేత్రంబున శస్త్రములచే మరణించి పుణ్యలోకంబునకుఁ బోనిమ్ము. క్షత్రియులందఱు వీరస్వర్గమునకుఁ బోవు మార్గమేదో యట్టి నీ కోరిక నెఱవేర్చుకొనుము. లోకంబున నదులు పర్వతంబులు నుండువఱకు వీరికీర్తియు నుండునుగాక. క్షత్రియ యశోధనంబు మహాభారత రణంబు శూరాచారంబు వీరమరణంబు భూభారావతరణంబు బ్రాహ్మణులు సభలఁ జెప్పుకొందురుగాక. ధర్మజుని యుద్ధమునకుఁ దోడితెమ్ము. మన సంవాదము రహస్యముగ నుంచుము. అనినఁ గృష్ణుండు దరహాసభాసురాననుండై యిట్లనియె.

కర్ణా! రాజ్యలాభోపాయంబు నీకు రుచింపదయ్యెఁ గదా. నేను నీకుఁ బ్రాజ్యంబు పూజ్యంబు రాజ్యం బొసంగెద నన్నఁ బాలింపనొల్లవుగదా అయిన మీకుఁ బ్రాణాపాయంబును మా దాయలకు రాజ్యాదాయంబును సిద్ధమని నమ్ముము. విజయు కపిధ్వజంబు నాకాఘాటంబుగ నిరంకుశంబుగ నెగయుచున్నది. **అది** జయసూచకము సుమీ. ఎన్నఁడా ఖండలనందనుండు గాండీవకరుండై గుణంబు మీటుచు నేను దోలు రథంబునందు నుండి మీకు రణరంగంబునఁ గానవచ్చునో, యెప్పుడు జపహోమ తత్పరుండైన ధర్మజుండు నిజసేనారక్షాదీక్ష వహించి దక్షుండై వీక్షణంబులవలన మీ క్షుద్రసేనను నాశుశుక్షణిపాలుసేయఁ బూనునో, యెప్పుడు భీముఁడు దుశ్శాసనువక్షంబుఁ జీల్చి రక్తంబు పానంబుసేయునో యప్పుడే మీకుఁ గృతయుగము లేదు. త్రేతాయుగము లేదు. ద్వాపరము లేదు. కృతయుగంబున నందఱుఁ గృతకృత్యులు. కావున నర్థకామంబులతోడ వారికిఁ బనియే లేదు. త్రేతయందు ధర్మంబు ప్రధానంబు. కామార్థంబు లముఖ్యంబులు. ద్వాపరంబున నర్థకామంబులు ప్రధానంబులు. ధర్మం బముఖ్యంబు. **మీరు** చావ నున్నవారు

కావునఁ గలియుగమందలి వారికివలె మీకు ధర్మార్థకామంబులు మూఁడును లేవు. ఇఁక మోక్షము మాటయేల? అనినఁ గర్ణుఁడిట్లనియె.

కృష్ణా! సమస్తమెఱింగియు నన్నేల నీవు మోహమున ముంపఁ జూచెదవు. భూలోకము నాశమగుకాలము సమీపించినది: దానికి నేను శకుని దుశ్శాసన దుర్యోధనులు కారణభూతులము. నిస్సందేహముగఁ గురుపాండవభండనంబు జరుగఁగలదు. నెత్తుట భూమి బురదగాఁగలదు. అందు రాజులు రాజపుత్రులు శస్త్రనిహతులై యమలోకమునకుఁ బోవుదురు. చెడుశకలలు పెక్కులు వచ్చుచున్నవి. అవశకునములు మిక్కుటముగఁ గానవచ్చెడి. ధర్మరాజు జయించును. దుర్యోధనుండు పరాజయ మొందును. ప్రాజాపత్య నక్షత్రంబైన రోహిణిని శనైశ్చరుఁడు పీడించుచున్నవాఁడు. కావునఁ బ్రజాక్షయంబు సిద్ధంబు. అంగారకుఁడు జ్యేష్ఠానక్షత్రంబునకై వక్రించి యనూరాధను సమీపించుటంజేసి మిత్రకోటి నశించు. కౌరవులకు మహావిపత్తు ప్రత్యాసన్నమైయున్నయది. రాహువు సూర్యుని డాయుచున్నాఁడు. ఆకాశంబుననుండి మహాధ్వనితోఁ గంపనయుక్తంబులై యుల్కలు రాలుచున్నవి. కరులు భయంకరధ్వనులు నించుచున్నవి. అశ్వంబులు మేపునీళ్లు ముట్టక కన్నీరు కార్చుచున్నవి. ఈ శకునములు ప్రాణినాశక సూచకంబులు. భోజన మల్పంబైనను నరకరితురగంబులు పురీషంబు మెండుగా విడిచెడి. ధార్తరాష్ట్రసేనలయందుఁ గానవచ్చు నీలక్షణంబులఁగని బుద్ధిమంతులు కౌరవులకు నాశము నిశ్చయించుచున్నారు. పాండవసేనయందుఁ గరితురగాదులు ప్రహృష్టంబులై యున్నవి. మృగములు ప్రదక్షిణించుచున్నవి. కావునఁ బాండవులకు జయంబు సిద్ధంబు. మృగములు కౌరవసేన కప్రదక్షిణంబుగఁ బోవుచున్నవి. అశరీరి వాక్యంబులు కౌరవ పరాభవంబు దెలుపుచున్నవి. పుణ్యపక్షులైన నెమిళ్లు హంసలు బెగ్గురులు చాతకంబులు వెన్నెలపులుఁగులు పాండవసేన ననుగమించుచున్నవి. ఈఁగలు, గ్రద్దలు, రాబందులు, కొంగలు, డేగలు, రాక్షసులు, తోడేళ్లు,

కౌరవులవెంట వచ్చుచున్నవి. ధార్తరాష్ట్రసేన భేరులు వాయించినను జక్కఁగ మ్రోఁగవు. పాండవసేనయందలి తప్పెటలు వాయింపకయే మొరయుచున్నవి. కౌరవసేనాసముదయమందలి బావులందు నెద్దు అంకెలవంటి నాదంబు లుద్భవించుచున్నవి దేవతలు నెత్తురు మాంసము గురియించుచున్నారు. కౌరవసేనపైఁ బ్రాకారంబుతోడను, నగర్తతోడను, వప్రతోరణంబులతోడను గంధర్వనగరంబు కానవచ్చుచున్నది. ఆ గంధర్వనగరంబుపై సూర్యుని పరివేషంబు చుట్టియున్నది. ఉభయసంధ్యలందును నక్కలు ఘోరంబుగ వాపోవుచున్నవి. ఒంటికా లొంటికన్నొంటిఱెక్క గల పక్షులు భయంకరారావంబులు సేయుచున్నవి. నల్లని మెడలు నెఱ్ఱనికాళ్ళుగల పక్షులు సంధ్యకెదురు పోవుచున్నవి. ఇవన్నియుఁ బరాభవలక్షణములు. దుర్యోధనసేనాభటులు తొలుత బ్రాహ్మణులను ద్వేషించుచున్నారు. పదపడి గురువులను నావల భక్తిమంతులయిన భృత్యులను ద్వేషించుచున్నారు. దుర్యోధన సేనావారమందుఁ దూర్పు రక్తవర్ణముగను దక్షిణంబు శస్త్రవర్ణంబుగను, బడమర కాలని మంటిపాత్రము వర్ణంబుగను, నుత్తరము శంఖవర్ణముగను దిశలున్నవి. ధార్తరాష్ట్రులుండుచోట దిశలు మండుచున్నవి. ఈ యుత్పాతంబులవలన ధార్తరాష్ట్రులకు మహాభయంబు కలుగఁగలదు. ధర్మరాజు వేయిస్తంభముల మేడ సోదరులతో నెక్కినట్టు కలగంటిని. వారందఱు తెల్లపాగాలు, తెల్లవస్త్రములు ధరించి శ్వేతాసనము లలంకరించి యుండిరి. రక్తసిక్తంబైన భూమిని నీవు కృష్ణా! శస్త్రంబులఁ గప్పినట్లు కలగంటిని. యుధిష్ఠిరుండు నెముకలప్రోవుపై నెక్కి సువర్ణపాత్రంబున ఘృతపాయసంబు ద్రావఁ గంటిని. మఱియు నతండు భవద్దత్తంబైన భూమిని గ్రసించుచుండఁ గాంచితిని. దాని ఫలమతండు భూచక్ర మేలఁగలఁడు. అట్టులే గదాపాణియై యున్నతపర్వతమధిరోహించి భీమకర్ముండైన భీమసేనుండు మహీతలంబు గ్రసింపఁ గంటిని. అతండు మమ్మెల్లర వధింపఁగలండు. కృష్ణా! ధర్మ మెచ్చట నచ్చట జయమని నే నెఱుఁగుదును. తెల్లనిగజంబు నెక్కి నీతోడ

నర్జునుండు మహాకాంతితో వెలుంగుచుండెను. మీరు దుర్యోధనాది నృపాలుర నెల్లరఁ బోరిపుచ్చఁగలరు. ఇందు సందియంబు లేదు. నకుల సహదేవ సాత్యకులు శుక్ల కేయూర కంఠత్రములను శుక్ల మాల్యాంబరములను ధరించి నరవాహనారూఢులై పాండురచ్ఛత్రధారులై యుండఁ గంటిని.

దుర్యోధనసేనయందుఁ గృపాశ్వత్థామ కృతవర్మలు ముగ్గురు మాత్రము శ్వేతవసనచ్ఛత్రోష్ణీషంబులు ధరింపఁ గంటిని. తక్కిన యందఱు రక్తోష్ణీషధారులు. భీష్మద్రోణులు ధార్తరాష్ట్రులు నేనును దక్షిణదిక్కుగ నొంటెలఁ గట్టిన వాహనంబులపై బోవఁ గంటిని. మేము శీఘ్రకాలమున కాలుమందిరంబున కరుగుట నిజము. నేనును దక్కిన రాజులు గాండీవాగ్నిని ప్రవేశింతుము. సంశయము లేదు.

అనినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె. కర్ణా! నా మాటలు నీకు రుచింపనేరవయ్యెఁగదా. నీతివలెనుండు దుర్నీతి నీ మనస్సునుండి తొలఁగకున్నది. మీ రందఱు మ్రందుట నిస్సందేహము. అనినఁ గర్ణుఁ డిట్లనియె. రణమున మరణము కూరక యుంటినేని మరల నిన్నుఁ జూడఁగలను. ఇందుఁ గాకున్నఁ బురందరుమందిరంబునైనఁ బునర్దర్శనంబు మనకుఁ గాఁగలదు. అని కృష్ణునిఁ గౌఁగిలించి యాయనచే సెలవుగొని రథంబు డిగి దీనమానసుండై మరలి తనవారలఁ గలసికొనియె. కృష్ణుండును సాత్యకితోడ శీఘ్రప్రయాణంబులఁ బాండవులఁ జేర నుపప్లావ్యంబునకుఁ జని కౌరవసభయందు జరగిన చరితంబంతయు సంక్షేపంబుగ వచించి తన నికేతంబునకుఁ జనియె. ఆవల సూర్యాంబుదు? డస్తమించుటయుఁ బాండవులు సంధ్యాది కృత్యంబులు నిర్వర్తించి యందఱు నొకసభ తీరి కృష్ణు రావించి రందు ధర్మనందనుండు వసుదేవ నందనుతో నిట్లనియె.

కౌరవసభావృత్తాంతము శ్రీకృష్ణుఁడు పాండవులకుఁ దెలుపుట.

కృష్ణా! కౌరవసభావృత్తాంతంబు సాంతంబుగ వినిపింపుము. [illegible] పలికితివి? భీష్మద్రోణు లేమనిరి? మా తల్లిదండ్రులు గాంధారీ

ధృతరాష్ట్రు లేమని భాషించిరి? పిన్నతండ్రి విదురుఁ డెట్లు పలికె? సభయందలి రాజులెట్లాడిరి? సవిస్తరంబుగఁ దెలుపుము. నీవే మాకు గురుఁడు, గతియు, సర్వమును గావున నచ్చటి ముచ్చటలెల్లఁ దెలిపి మాకుఁ గర్తవ్యం బెద్ది పేర్కొను మనినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె.

నేను తథ్యము పథ్యము హితమునైన పలుకులు పలికితినిగాని దురాత్ముండైన దుర్యోధనుం డవి గ్రహింపక పకపక నవ్వె. అంత భీష్ముండు కోపించి యతనితో నిట్లనియె.

ఓరీ దుర్యోధనా! కులక్షేమ మాలోచించి పలికెద. నా మాటలు విని కులహితంబుఁ గావింపుము. నా తండ్రియగు శంతనునకు నే నేకపుత్రుఁడను. ఏకపుత్రుం డపుత్రుం డను సుమతులవాక్యంబు పరిగ్రహించి యాయన వివాహమం దిచ్ఛగలవాఁ డయ్యె. అది యెఱిఁగి నే నాయనకుఁ గాళియను పేరుగల సత్యవతిని దెచ్చి వివాహంబు గావించితి. ఆ సమయంబునఁ దండ్రినిమిత్తము కులనిమిత్తము నేను దుష్కరప్రతిజ్ఞ గావించి యరాజును నూర్ధ్వరేతుఁడను నయి యిట్లు చరించుట నీ వెఱుంగుదువు. ఆయనపుత్రుండు విచిత్రవీర్యుండు నా సోదరుండు తండ్రి యనంతరము నే నాతని సింహాసనంబున నిలిపి యతని భృత్యుండనై చరించితి. అతనికిఁ గాశీరాజదుహితల స్వయంవరంబున హరించి తెచ్చి వివాహంబు గావించుట నీవు విన్నాఁడవకదా. తన్నిమిత్తంబున నాకుఁ బరశురామునకు ఘోర రణంబు వర్తిల్లె. పరశురామభీతిచే విచిత్రవీర్యుండు పౌరులచే విప్రవాసితుండయ్యె. ఈ కాలంబున నతండు సత్యంత దారసక్తుం డగుట క్షయబాధచే మరణించె. రాష్ట్రం బరాజకం బయ్యె. దాన వఱపు ఘటిల్లె. ప్రజలు క్షుద్భయపీడితులై నన్ను డాసి యిట్లనిరి.

శంతనుకులవర్ధనా! ప్రజ లుపక్షీణించుచున్నారు. మా కెల్ల నీవు రాజవై యీతిబాధ లణంపుము. మహాదారుణ వ్యాధులు ప్రజలఁ బీడించుచున్నవి. అనేకులు మరణించిరి. ప్రజ యల్పావశిష్ట మైనది. హతశేషమంబగు దానినైన రక్షింపుము. ప్రజల ధర్మమునఁ

బాధించి రోగము లణంపుము. నీవు జీవించియుండ రాష్ట్ర మిట్లు వినశింపఁదగదు. అని జను లాక్రోశించినను నా ప్రతిజ్ఞఁ దలంచి మనస్సునఁ జలింపకుంటిని. అంత మా తల్లి కాళియుఁ బౌరులు పురోహితామాత్యులు నన్నే రాజవుకమ్మని బహువిధముల బోధించిరి. ప్రతీపవంశము నీ వలన నశించుచున్నది. కావున మా మేలుకోరి పట్టాభిషిక్తుఁడవు కమ్ము. అని తల్లియుఁ బ్రాంజలియై వేఁడికొనెను గాని నా ప్రతిజ్ఞవిధ మామెకు వినిచి నీ నిమిత్తము నేనూర్ధ్వరేతస్కుఁడనై యరాజనై యున్నవాఁడను, కావున నన్నీభారము వహింప నియోగింపకుము. కౌరవవంశమున శంతనునందనుండనై జనించిన నేను నీ కొఱకై కావించిన ప్రతిన నెట్లు వ్యర్థపఱుతును ? సుతవత్సలా ! నేను నీకు భృత్యుఁడను, దాసుఁడనుగాని భూభర్తను గాను. అని యామెను సమాధానపఱిచి భ్రాతృభార్యల యందుఁ గుమారుల నుత్పాదింప వ్యాసమహర్షుల వేఁడుకొంటిని. ఆయనయు వంశరక్షణార్థం బనుగ్రహించె. అప్పు డాయనవలన మువ్వురుకుమారులు జనించిరి. నీ తండ్రి యంధుఁడై కరణహీనుండగుటవలన రాజుగాఁడయ్యె. లోకశ్రుతుఁడు మహాత్ముఁడు నగు పాండుఁడు రాజయ్యె. పాండుఁడు రాజగుటచే నాతని పుత్రు లెట్లు రాజ్యార్హులు కాకుందురు ? కావున నాయనా ! కలహింపక వారితండ్రి యర్ధరాజ్యము వారికిమ్ము. నేను జీవించియుండ మఱియొకఁ డెవఁడు రాజ్యమేలఁగలఁడు ? కావున నా మాట నగౌరవింపకుము. మీ యిరువురసంధి కోరువాఁడను నేను. కుమారా ! నీయందును బాండునందనులందును నాకుఁ దారతమ్య బుద్ధి లేదు. మీ యిరువురు నాకు సమానులు. జననీజనక విదురాభిప్రాయ మిదియె. వృద్ధులగు మా పలుకులు వినుము. మా వచనంబులు శంకింపకుము. మిమ్మును సర్వపృథివిని నాశిల్లఁజేయకుము.

అనిన ద్రోణుం డిట్లనియె.

దుర్యోధనా ! యథార్థము వచింతు వినుము. పాండురాజు నరపతియు రాజునై యుండి యన్నయగు ధృతరాష్ట్రునకుఁ దమ్ముఁడగు విదురునకు రాజ్యమిచ్చి సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి భార్యా

సహితుండయి వనముల కేగెను. విదురుఁడు నణఁకువకలిగి భృత్యుని వలె నాలవ్యజనహస్తుఁడై ధృతరాష్ట్రు సేవించుచుండె. ప్రజలును మున్ను పాండురాజును గొలుచునట్లు ధృతరాష్ట్రుఁ గొలువసాగిరి. ధృతరాష్ట్రు విసువులకు రాజ్యమును విడిచి పాండుఁడు సర్వధరా తలంబు చరించుచుండె. కోశవిచారణము దానభృత్యాన్వేక్షణ భర ణాది సకలకార్యంబులు విదురుఁడే కావించుచుండె. అట్టి ధృతరాష్ట్రుని కుదయించిన నీవు కులభేదమేల కావింప నెత్తికొనెదవు? భ్రాతలతోడ రాజ్య మనుభవింపుము. నేను బిఱికిన్నై కాని ధనాశచేఁగాని నీకీ మాటలు చెప్పుచున్నవాఁడగాను. నాకు ధనంబొసంగినవాఁడు భీష్ముఁడు కాని నీవు గావు. నీవలన నాకు నర్థకాంక్షయు లేదు. జీవనోపాయము నీవలనఁ గోరువాఁడఁగాను. ఎచ్చట భీష్ముఁడో ద్రోణుఁ డచ్చటనే యుండును. భీష్ముఁడు చెప్పినట్లు కావింపుము. పాండుపుత్రుల కర్థరాజ్య మిమ్ము. మీకును వారికి నాచార్యకంబు సమంబుగఁ గావించితిని. నా కశ్వత్థామ యెట్టిఁడో యర్జునుఁ డట్టిఁడ. పెక్కుమాటలేల! ధర్మ మెందుఁగలదో జయ మందే కలదు. భీష్మద్రోణుల వాక్యంబులు విని విదురుండు భీష్ము మోముఁ జూచుచు నిట్లు భాషించె.

తండ్రీ! దేవవ్రతా! నా వచనంబులు లెస్సవినుము. వినష్టమైన కురువంశమును నీవు మరల నుద్ధరించితివి. అట్టి నీవు నే నెంత విలపించి నను నా మాటలేల యుపేక్షించుచున్నాఁడవు. కులపాంసనుఁడైన దుర్యోధనుఁ డనువాఁ డీ వంశమున నెవఁడు? అట్టివాని లోభబుద్ధిని నీవేల యనువర్తించెదవు? ఈ యనార్యుఁ, డకృతజ్ఞుఁడు, లోభోప హతచేతస్కుండు ధర్మార్థదర్శియగు తండ్రివాక్యమును శాస్త్రమును నతిక్రమించుచున్నవాఁడు. దుర్యోధనుఁడు నిమిత్తముగఁ గౌరవులెల్ల నశింతురు. మహారాజా! వీరందఱు నశింపకుండఁ జేయుము. చిత్ర కారుఁడు చిత్రములవలె నీవు నన్ను ధృతరాష్ట్రునివలె స్థాపించితివి. తాను వ్రాసిన చిత్రములఁ దానే చెఱుచు చిత్రకారునివలెఁ దాను సృష్టించిన భూతములఁ దానేసంహరించు ప్రజాపతివలె మమ్మేల నశింప జేసెదవు? కులక్షయము నీ కన్నులమ్రోల నగుచుండ నుపేక్షింప

కుము. నాతోడను ధృతరాష్ట్రుతోడను వనములకుఁ గదలుము. అటు
గాదేని మోహబుద్ధిగల యీ దుర్యోధను బంధించి వధించి రాజ్యమును
పాండవులకిమ్ము. రాజశార్దూలా! కులపాండవ క్షయమను మహానర్థ
కము దాపరించుచున్నది. అనుగ్రహింపుము. అని శోకబాష్ప పరి
ప్లుత నేత్రుండై వెచ్చనూర్చుచు విదురుండు విరమించుటయుఁ గుల
నాశభీత యగు సుబలరాజసుత గాంధారి పాపమతియు నృశంసుఁడు
నగు దుర్యోధనుని రాజసమక్షమునఁ గోపంబున నిట్లనియె.

ఓరీ పాపామాత్య సహితుఁడా! యీ సభయందుండు రాజులు
మహర్షులు తక్కటివారు విన నీ దోషము వచించెద వినుము. కురు
వంశ రాజ్యము క్రమాగతభోజ్యము. ఇది మన వంశధర్మము. పాప
బుద్ధివియు, నతినృశంసకర్ముఁడ వగు నీవు కౌరవరాజ్యంబు నాశము
సేయ సమకట్టితివి. నీ తండ్రి ధృతరాష్ట్రుఁడు పినతండ్రి విదురుఁడు
జీవించియుండ నీ కెట్లు రాజ్యము లభించును? ఆ యిరువురైనను
భీష్ముఁడు జీవించియుండువఱ కాయనకుఁ బరతంత్రులే. అయినను
ధర్మజ్ఞతచేత గాంగేయుఁడు రాజ్య మభిలషించినవాఁడు కాఁడు
కావునఁ బాండురాజు రాజయ్యె. ఆయన రాజ్యమున కాయన
పుత్రు లర్హులుగాని యితరులు గారు. రాజ్యము తక్కసమస్తము
పైతామహంబు గావున వారి పుత్రులు వారి పౌత్రులు ననుభవింప
నర్హులు. వంశధర్మానుపాలనమనస్కులమగు మే మెల్లరము దేవ
వ్రతుండు చెప్పినట్లు వర్తించువారము కావున నాయన యానతిఁ బూని
ధృతరాష్ట్ర విదురు లిది వచింతురుగాక. ఈ వంశక్షేమము గోరువా
రందఱు నిట్లు చెప్పవలయును. ధర్మంబుఁ బురస్కరించుకొని ధర్మతనూ
జుండు న్యాయాగతంబైన యీ రాజ్యమును గాంగేయ ధృతరాష్ట్ర
చోదితుండై దీర్ఘకాలముఁ బాలించునుగాక.

అని గాంధారి వచించి విరమించిన ధృతరాష్ట్రుండు పుత్రు
దిక్కు మొగంబై యిట్లనియె. మన వంశవృత్తంబు వచించెద వినుము.
తండ్రి యను గౌరవంబు నాయెడ నీకుఁ గలుగునేని నా వచనంబుఁ
బాలింపుము. మన చంద్రవంశమున యయాతియన ధరాపతి జనించె.

ఆయన కేవురు పుత్రులు. పెద్దభార్య దేవయాని తనయుండు యదువు జ్యేష్ఠుఁడు. కనిష్ఠభార్య శర్మిష్ఠనందనుండు పూరువు కనిష్ఠుఁడు. ఈ పూరువే మనవంశమున కాదిపురుషుండు. పితాజ్ఞ నుల్లంఘించుకతన దేవయాని తనూజాతులందఱు రాజ్యార్హులు గారైరి. జనకాజ్ఞఁ బాలించిన పూరువు ధరానాథుండై సింహాసనాసీనుఁ డయ్యె. ఈ విధంబుగ జ్యేష్ఠపుత్రుండు రాజ్యపదభ్రష్టుండై కనిష్ఠుండు సింహాసన యోగ్యుఁ డయ్యె. కావునఁ బెద్దవాఁడుండఁ జిన్నవాఁడు రాజగుటయుఁ గలదు. అట్టులే మా ప్రపితామహుఁడు ప్రతీపుఁడు. ఆయనకు మువ్వురు కుమారులు. అందు దేవాపి జ్యేష్ఠుండు. బాహ్లికుఁడు రెండవవాఁడు. మా పితామహుండు శంతనుండు మూఁడవవాఁడు. దేవాపి కుష్ఠవ్యాధి పీడితుం డగుట నతఁడు నృపాలుఁ డగుటకుఁ బ్రజలు సమ్మతింపరైరి. హీనాంగుండు రాజ్యార్హుండు గాఁడు. కావున ధర్మాత్ముండును సుశీలుఁడును భ్రాతృవత్సలుఁడు నగు జ్యేష్ఠపుత్రునకు నభిషేకము లభింపమికి విషాదగ్రస్తుఁడై ప్రతీపుఁడు పుత్రశోకంబున మరణించె. దేవాపి వనంబులకుఁ జనియె. బాహ్లికుండు జనకుని సోదరులను విడిచి సంపత్సమృద్ధంబైన మేనమామయింటికిఁ జనియె. ఆయన యనుమతి శంతనుండు రాజయ్యె. అటులే నేనును హీనాంగుఁ డనగుట జ్యేష్ఠుఁడనయ్యు రాజ్యమువలన భ్రంశితుండనైతిని. మతిమంతుండైన పాండుండు రాజయ్యె. ఈ విధంబునఁ బాండుఁడు కనిష్ఠుఁ డయ్యుఁ బ్రాప్తరాజ్యుం డయ్యె. ఆయన వెనుక నాయన పుత్రులు రాజ్యార్హులు. రాజ్యభాగము నాకే లేకుండ నీ కెట్లు రాఁగలదు? అరాజపుత్రుఁడ వస్వామి వగు నీవు పరస్వము హరింపఁ గోరెదవు. యుధిష్ఠిరుండు రాజపుత్రుండు మహాత్ముండు కావున న్యాయాగత రాజ్యం బతనిదియ. అతఁడే కురుకులభర్తయు శాస్తయు. అతండు సత్యసంధుండు. అప్రమత్తుండు. శాస్త్రనిష్ఠుండు. బంధుజనహితాభిలాషి. ప్రజాప్రియుఁడు. సుహృత్తు. అనుకంపి. క్షమా దమ తితిక్షార్జవంబులు సత్యవ్రత మప్రమత్తత యిట్టి రాజగుణంబు లతనియంద కలవు. నీవో యరాజపుత్రుఁడవు. అనార్యవృత్తుఁడవు. లుబ్ధుండవు. బంధువుల పట్ల

పాపబుద్ధివి. పరులకుఁ గ్రమాగతంబైన రాజ్యంబు హరింపఁ జూచెదవు. కావున నర్ధరాజ్యంబు పాండవుల కిమ్ము.*

అని భీష్మద్రోణ విదుర గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు చెప్పిన నవమతియగు దుర్యోధనుండు క్రోధరక్తలోచనుండై దిగ్గన సభవిడిచి పోయె. క్షీణాయువులు రాజులు నతని వెంటఁ జనిరి. వారింగని నేఁడు పుష్యము, మీరు యుద్ధసన్నద్ధులై కురుక్షేత్రంబున కరుగుఁడనియె. వారట్లు కావించిరి. నేను దొలుత సామవిధానంబున మంచిమాటల బోధించితి. ఆవల నతనితో నీ తండ్రియే రాజుగా నుండనిమ్ము. ఆయనయు భీష్మవిదురులు చెప్పినట్టు విని పాండవులు భృత్యులట్లు వారలఁ గొలిచి యుండువారు. మనుగడకై యైదూళ్ళిమ్ము. అనిన దానికిని నతఁడీయకొనఁడయ్యె. ఇట్లు దానోపాయంబును వ్యర్థంబగుటయు వారిలో వారికి భేదంబు పుట్టింపఁ బలుపోకలఁ బోయితి. అదియు మోఘ

* "రాజ్యస్వత్వవిషయమున నించుకేనియు హక్కులేని పాండవుల పక్షమున లోకము చేరియున్నది." అని యొకానొకరు పాండవు లర్ధరాజ్యమును గోరుట యధర్మమని వ్రాసిరి. ఈ యధ్యాయములు వారి వాదము సరిగాదని స్థాపించుచున్నవి. ధర్మనందనుఁడై ధర్మరాజని పేరు పెట్టుకొన్న ధర్మరాజే ధనాశచే నధర్మవాదము చేయఁబూనినను ధర్మసంస్థాపనార్థము పుట్టిన కృష్ణుఁడును ధర్మమూర్తులైన భీష్మద్రోణకృప విదురాదులును నారదాది మహర్షులును నధర్మపక్షమేల పలికియుందురు! తుదకు గాంధారియు నీవే జయింపుమనక ధర్మమున్నచోట జయముండునని కొడుకునేల దీవించియుండును ?

కావున "భీష్మేణ రాజా కౌరవ్యో ధృతరాష్ట్రోఽభిషేచితః
అర్థధర్మ ప్రధానాసు విద్యాసు వివిధాసుచ
గతః పారం యథా పాండు స్తథా సేనాపతిః కృతః"

అను శ్లోకములు ప్రక్షిప్తములని మూలమునందే ఖండలీకరింపఁబడినవి.

శ్లో॥ "ధృతరాష్ట్ర స్తచక్షుత్వా, ద్రాజ్యం నప్రత్యపద్యత
పారసవత్వా ద్విదురో, రాజా పాండు ర్బభూవహ॥"

అను శ్లోకము సప్రమాణమనియు లోకము పాండవపక్షము చేరుట న్యాయమనియు నెఱుంగనగును.

మయ్యె. వారు సంగ్రామకౌతుకంబునఁ గురుక్షేత్రంబునకుఁ బయ
నించి గాంగేయు సేనానాయకుఁ గావించికొని యున్నవారు. ఆవల
నీ యిష్టముచొప్పునఁ బ్రవర్తింపుము. అనిన ధర్మతనయుండు తమ్ము
లతో నాలోచించి యుద్ధము కర్తవ్యంబుగ నిశ్చయించి తన యేడక్షౌ
హిణులతోడఁ గురుక్షేత్రంబునకుఁ బయనించె

సూత కృష్ణ లీల.

భగవద్గీత — ప్రథమాధ్యాయము.

—♦ అర్జున విషాదయోగము. ♦—

శ్రీకృష్ణుండు తాను సారథ్యముచేసెదనని యర్జునునకొసం
గిన వాగ్దానము చొప్పున నర్జును దేరిఁ దోలుకొని రణరంగంబునకు
వచ్చెను. అప్పుడు దుర్యోధనుపక్షమువా రొకప్రక్కను ధర్మరాజు
పక్షమువా రొకప్రక్కను గురుక్షేత్రమందుఁ గట్టెదురుగఁ నిలఁబడి
యుద్ధమున కుపక్రమించి యొకరిపై నొకరు బాణంబులవైవ నాయత్త
పడుచుండ నర్జునుండు విల్లెక్కుబెట్టి కృష్ణుం జూచి యిట్లనియె.

అచ్యుతా! రెండుసేనల నడుమ నా రథంబు నిలుపుము.
యుద్ధార్థులై వచ్చినవారి నెల్లఁ జూడవలయు. అంతియగాక దుష్బుద్ధి
యగు దుర్యోధనునకుఁ బ్రియంబు చేయఁగోరి యుద్ధమొనర్ప వచ్చిన
వారిలో నెవ్వరితో నేను యుద్ధ మొనర్పవలయునో యదియును
జూడఁదగును. అనినఁ గృష్ణుం డుభయసేనల నడుమ భీష్మద్రోణా
దుల కెదురుగ రథంబు నిలిపి యర్జునా! యీ కౌరవుల నెల్లఁ జూడుము.
అనిన నతండు రెండుపక్షంబులవారిని బాఱఁజూచెను. ఇట్లు చూచి
రెంటియందుఁ దండ్రులను దాతలను గురువులను మేనమామలను
సఖులను మామలను తనకు మేలొనర్చినవారిని జూచెను. ఇట్లు
యుద్ధారమై గుమిగూడిన సర్వబంధువులను జూచి మనంబున మిక్కిలి
కనికరంబు పొడమ దుఃఖార్తుఁడై యర్జునుం డిట్లనియె.

రుక్మిణి:— అప్పా! నీవు చెప్పఁబోవునది భగవద్గీతకదా.

తండ్రి:— అవును.

రుక్మిణి:— ద్రౌపదగా నీవు చెప్పినదానికంటె సులభముగా మాకర్థమగు నట్లు చెప్పెదన: నీవు చెప్పినమాట జ్ఞప్తియందున్నదా?

తండ్రి:— ఉన్నది. అట్లే చెప్పెదనుగాని కొన్నియెడల పలుకులు సులభముగా నుండినను విషయము మీకు గ్రహింప కష్టముగా నుండును. అట్టి సందర్భముల మీరడిగెదరేని విశదముగఁ జెప్పెదను. తరువాత వినుఁడు.

అర్జునుఁడు కృష్ణా! యుద్ధముసేయఁగోరి వచ్చిన యీనా బంధువులు మొదలగువారిని జూచిన నా యవయవములు బిగువుచెడి శిథిలము లగుచున్నవి. ముఖ మెండిపోవుచున్నది. నా శరీరము వణఁకుచున్నది. పులకరింతయుఁ బుట్టుచున్నది. గాండీవము చేతినుండి జాఱిపోవుచున్నది. దేహమంతయు దహింపఁబడుచున్నది. నా మనసు నిలుకడచెడి తిరుగుడుపడుచున్నది. రథముపై నిలుచుటకును నాకు సామర్థ్యము తప్పిపోవుచున్నది. కేశవా! నా కన్నియు నవశకునములే కానవచ్చుచున్నవి. యుద్ధరంగమున బంధులనెల్లఁ జంపి పిమ్మట పొందెడి లాభమేదో నాకుఁ దెలియలేదు. కావునఁ గృష్ణా! నేను జయమును గోరను. రాజ్యమును గోరను. దానివలనఁ గలుగు సుఖములను గోరను. రాజ్యము లభించిన నేమి? భోగము లమరిన నేమి? గోవిందా! బ్రతికియు ఫలమేమి? చెప్పుమా. ఎవరినిమిత్తమై రాజ్యము భోగములు సుఖములు కోరుచుందుమో యట్టి యాచార్యులు తండ్రులు కొడుకులు తాతలు లోనగువారెల్ల వీరే ప్రాణములను ధనమును వదలిపెట్టి యిచ్చుట యుద్ధమునకై వచ్చియున్నారు. వీరు నన్ను జంపినఁ జంపనిమ్ము. ముల్లోకముల ప్రభుత్వ మమరినను నేను వీరిని జంపను. ఇఁక నీ రాజ్యమునిమిత్తమై చంపుదుననుట యేటి మాట. జనార్దనా! యీ ధార్తరాష్ట్రులను జంపిన మాకు కాఁగల సంతోష మేదిగలదు? వీరు మా యిండ్లకు నిప్పుపెట్టినవారును

మాకు విషముపెట్టిన వారును, శస్త్రములచేఁ జంపఁజూచిన వారును, మా ధనము నపహరించిన వారును, మా యిల్లాలి మానము దీసినవారును నయిన నగుదురుగాక. వీరిని జంపుటవలన మాకుఁ బాపమే రాఁగలదు. కీడుచేసినవారికి మాఱు కీడు చేయవలయునని ప్రమాణముకలదా? కావున బంధుయుక్తులైన దుర్యోధనాదులఁ జంపఁజాలము. ఏలందువా మా వారిని జంపి మే మెట్లు సుఖింపఁగలము? లోభముచే వికలమైన మనస్సులుగల వీరు కులనాశము చేయుట వలనను, మిత్రద్రోహము వలనను గలుగు పాపమును దెలిసికొన లేకుందురుగాక! అటులని కులక్షయము చేయుట వలనఁ గలుగు పాప మిట్టిదని యెఱిఁగిన మనము పాపము నెట్లు చేయవచ్చును? కులక్షయమువలన సనాతనములైన కులధర్మములు నశించును. కులధర్మములు నశింపఁగా నా కులమంతయు నధర్మముపాలగుచున్నది. కుల మధర్మము పాలగుటచే కులస్త్రీలు శీలము విడిచి చెడుచున్నారు. స్త్రీలు చెడిపోవ వర్ణసంకరము కలుగుచున్నది. ఈ సంకరము కులములను జెఱిచినవారిని, నట్లు చెడినకులముల వారిని, నరకముల పాలొనర్చుచున్నది. అంతేకాక వీరికిఁ దిలోదకములను విడుచువారును పిండముల నిడువారును లేక యధోలోకములఁ బడుచున్నారు. కులఘ్నులు వర్ణసంకరము గావింపఁగా దానివలనఁ గలుగు దోషములు సనాతన వర్ణధర్మములను వంశధర్మములను నిర్మూలించుచున్నవి. కులధర్మములు నశించిన మనుష్యులు శాశ్వతముగా నరకము నందే వసింతురని పెద్దలు చెప్పుదురుగదా. అయ్యయ్యో కొంచెమైన ముందాలోచన లేక రాజ్యమువలను సుఖమునందఁ గల యాశచే బంధువధ యెంతటి పాపకార్యము చేయ యత్నించితిమి. వారు నన్ను బాణములఁ గొట్టినను నేను బదులుగొట్టను. శస్త్రమునుగూడ చేతఁ బట్టను. ఇట్టి నన్ను వారు చంపిరేని యదియే నాకు మిక్కిలి క్షేమము. అని శరచాపముల వదలిపెట్టి దుఃఖించుచు రథముమీఁద నర్జునుఁడు కూలఁబడెను.

అర్జున విషాదయోగము సంపూర్ణము.

ద్వితీయాధ్యాయము

—♦ సాంఖ్యయోగము. ♦—

ఇట్లు బంధువులందలి కనికరముచే వారిని జంపవలసివచ్చెఁ గదా యను దుఃఖమువలనఁ గన్నీరు కార్చుచు శోకించుచున్న యర్జునుఁ జూచి శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె. ౧

అర్జునా! యార్యులగువారికిఁ దగనిదియు, స్వర్గసుఖమునుండి తొలఁగించునదియు, నీ కపకీర్తికరంబును నగు నీ మనోవ్యాకులత్వము సంకటసమయంబున నీ కెట్లు కలిగెను? అధైర్యపడకుము. నీ యట్టివాని కిది తగినదికాదు. నీచమైన మనోదౌర్బల్యమును వదలి లెమ్ము. అనిన నర్జును డిట్లనియె. ౩

అయ్యా కృష్ణా! భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడు లోనగు పెద్దలు పూలచేఁ బూజింపఁ దగనవారు. అట్టి వారిని గఱకు బాణములచే నెట్లు గొట్టుదును? మహానుభావులైన పెద్దలను జంపక లోకమున భిక్షమెత్తి జీవించుటైనను మేలుగాని ధనమునుగోరి గురువులఁ జంపి యీ లోకమున నెత్తుటికూడును దిని యెట్లు నెమ్మదిగ నుండఁగలము? యుద్ధము చేసి రక్తాన్నము దినుట మేలో యుద్ధముచేయక భిక్షాన్నము తినుట మేలో దెలియదు. మేమే జయింతుమో వారే జయింతురో యెట్లు నిశ్చయింపనచ్చును. ఎవరిని జంపి పిదప నా దుఃఖమున బ్రతుకలేమో యట్టి దుర్యోధనాదులు భీష్మద్రోణాదులు వీరే చావునకుఁ దెగించి యెదుట నిలిచియున్నారు ౬

కృష్ణా! లోభదోషముచేతఁ జెడిన మనస్సు కలవాఁడను, ధర్మ మిట్టిదని నిశ్చయింప శక్తిలేనివాఁడను నగు నేను నిన్నుఁ బ్రార్థించుచున్నాను. ఇప్పుడు మేమెట్లు ప్రవర్తించుట శ్రేయస్కరమో చెప్పుము. నీకు నేను శిష్యుఁడను. నీ యాశ్రితుఁడనైన నన్ను శాసింపుము. ౭

నిష్కంటక రాజ్యమైనను, నింద్రపదవియైనను నింద్రియముల శోషింపఁజేయు నా దుఃఖమును బోఁగొట్టఁగలదిగ నాకుఁ దోఁప

లేను. కావున నేను యుద్ధమును జేయను. అని మాఱుమాటాడక యర్జునుఁ డూరక కూర్చుండెను. అప్పుడు రెండు సేనలనడుమ దుఃఖించు నతనిం జూచి కృష్ణుఁడు పరిహాసించువానివలెనె యిట్లనెను.

అర్జునా! వేనినిమిత్తము నీ వేడువరాదో యట్టి వానికై యేడ్చుచున్నాఁడవు. మాటలుమాత్రము బుద్ధిమంతునివలెఁ జెప్పుచున్నావు. పండితులగువారు ప్రాణములు పోయినవారికై గాని ప్రాణములు పోనివారికై గాని శోకింపరు. నే నొకప్పుడైన లేనివాఁడను గాను. నీ వొకప్పుడును లేకుండినది లేదు. ఈ రాజులందఱును లేకుండిరను నదియు లేదు. మనమందఱ మిఁక మీఁద నెప్పుడేని లేకుందుమను నదియును లేదు. ఈ దేహమునం దాత్మకు బాల్యము యౌవనము ముసలితనమును ననునవి యెట్లు కలుగునో యట్లే వేఱొక శరీరమును కలుగుచున్నది. (బాల్యము మొదలైన యవస్థలు దేహమునకేగాని యాత్మకు లేవు. బాల్యము వదలి యౌవనము వచ్చినప్పుడును నా యాత్మ మాఱక యేవిధముగ నెట్లుండునో యట్లే యీ దేహమువదలి వేఱొకదేహము ప్రాప్తించినప్పుడును నాత్మమాఱక యేకవిధముగ నుండును) ఈవిషయమున బుద్ధిమంతులు మోహపడరు. శబ్దము, స్పర్శము, రూపము, రసము, గంధము అను విషయములును వానికి నాశ్రయములైన యాకాశము, వాయువు, అగ్ని, జలము, భూమి యనెడి పంచభూతములును జెవి, కన్ను, ముక్కు, చర్మము, నాలుక యనెడి యింద్రియములతోఁగలసి దేహమునకుఁ జలి వేఁడి మొదలగు సుఖదుఃఖముల నిచ్చుచున్నవి. ఇవి వచ్చుచుండును బోవుచుండును గాని నిలుకడగ నుండునవి కావు. కావున నివి కలిగినపుడు పరితాపపడక యోర్చుకొని యుండుము.

చలి యొకని కొకవేళ సుఖమును మఱియొకవేళ దుఃఖమును గలిగించుచుండును. ఏకకాలమందే చలి యొకనికి సంతోషమును, మఱియొకనికి దుఃఖమును గలిగించును. కావున సుఖదుఃఖములఁ గలిగించు శక్తి చలి వేఁడుము లందు లేదు. మనస్సు దేని నెప్పుడెట్లు

గ్రహించిన నట్లది తోఁచుచుండును. కావున సహనము గలవాని కవి సుఖదుఃఖములను గలిగింపవు. ౧౪

సుఖము దుఃఖము సమానములుగ గ్రహించుచు సుఖము వచ్చినప్పుడు పొంగక దుఃఖము వచ్చినపుడు క్రుంగక యుండుటచే నెవ్వని నివి బాధపెట్టఁజాలవో యట్టి ధీరుఁడు మోక్షమునకుఁ దగినవాఁడు. ౧౫

లేని దెప్పటికి లేనిదేగాని కలుగుట యనునది దానికిఁ గలుగదు. కలదనునది యెప్పటికి నిలుకడ నుండునేకాని లేదనునది దానికిఁ గలుగదు. కావున సత్తయిన జీవున కొకప్పుడు లేకుండుట యనునది కలుగదు. అసత్తయిన దేహము సర్వదా మాఱుచుండునే కాని నిలుకడగ నుండదు. ఈ రెంటి తారతమ్యము యథార్థ జ్ఞానము కలవారెఱుఁగుదురు. ౧౬

ఏది యీసర్వమునందు వ్యాపించియున్నదో యట్టియాత్మ నాశములేనిదని యెఱుంగుము. యెట్టిమార్పును లేక యేకవిధముగ నుండు దీనిని నాశముచేయు శక్తిమంతుఁ డెవ్వఁడును లేఁడు. ఈ దేహములు నాశమగునవి ఈ దేహములందు వసించు జీవుఁడు నాశములేనివాఁడు. సర్వదా నుండువాఁడు. నాశము కానివాఁడు. మన జ్ఞానముచేఁ దెలియఁబడనివాఁడు. కావున నర్జునా! యుద్ధమునకు లెమ్ము. ఈ జీవుఁడు కొట్టునని తలఁచువాఁడును, గొట్టఁబడునని తలచువాఁడును వీరిరువురు తెలియనివారు. ఇతఁడు కొట్టను గొట్టఁడు. కొట్టఁబడను గొట్టఁబడఁడు. ఈ జీవాత్మ పుట్టువాఁడు కాఁడు. చచ్చువాఁడును గాఁడు. ఒకప్పుడు లేకుండి మఱియొకప్పుడు కలిగెడి వాఁడు కాఁడు. ఇతనికిఁ బుట్టువులేదు. నాశములేదు. ఎల్లప్పుడు నుండువాఁడు. పురాతనుఁడు. శరీరము నశించుచున్నను దాను నశింపక యుండువాఁడు. ౨౦

ఈ జీవుఁడు నాశములేనివాఁడనియుఁ, బుట్టువు లేనివాఁడనియు, క్షయములేని వాఁడనియు, నిత్యుఁడనియుఁ నెవ్వఁ డెఱుఁగునో యట్టి పురుషుఁ డెట్లు చంపును? ఎవ్వనిఁ జంపును? ఎవనిఁ జంపించును? ౨౧

చినుఁగుటచే ధరింప యోగ్యముగాని వస్త్రములను వదలి మనుష్యుఁడు వేఱు క్రొత్తవస్త్రముల ధరించునట్లు జీవుఁడు ముదిమి రోగములు మొదలైన కారణములచే జీర్ణములై వాసయోగ్యములుగాని దేహములను వదలి క్రొత్తశరీరములను ధరించుచున్నాఁడు.

ఆయుధము లీజీవుని నఱకఁజాలవు. అగ్ని దహింపలేదు. నీళ్లు వీనిని జివుకఁ జేయవు. వాయు విగిరింపదు. కాఁబట్టి యితఁడు ఛేదించుటకు, దహించుటకు, జివికించుటకు, శోషింపించుటకు సాధ్యపడనివాఁడు. ఇతఁడు పుట్టుట, కలిమి, పరిణామము, పెరుఁగుట, తగ్గుట, నశించుట యను నాఱువికారములు లేక యన్నికాలము లందు నేకవిధమున నుండువాఁడు. సనాతనుఁడు. ౨౪

ఈజీవుఁ డిట్టివాఁడని యింద్రియములచే నెఱుఁగరానివాఁడు. ఇట్టివాఁడని తఁలంపునకు రానివాఁడు. వికారములు లేనివాఁడు. కావున నీజీవుఁ డిట్టివాఁడని తెలిసికొంటివేని నీవుశోకింపఁగారణముకలుగదు ౨౫

ఒకవేళ నీ వీ జీవుఁడు నిత్యముగాఁ బుట్టెడి వాఁడనియు, నిత్యముగాఁ జచ్చెడివాఁడనియుఁ దలంచెదవేని యెప్పుడును నీవు శోకింపఁ గారణము లేదు. ఏలన, ౨౬

పుట్టినవి చచ్చుట నిశ్చయము. చచ్చినవి పుట్టుట నిశ్చయము. కావున నివారింపరానిదాని విషయమున నీవు శోకింపరాదు. మనుష్యాది సమస్తభూతములు మొదలెట్లు లుండెనో తెలియరాదు. నడిమిస్థితియందుఁ దెలియవచ్చుచున్నవి నాశమైన తెరువాతను దెలియరావు. కాబట్టి నీవేల విలపించెదవు ? ౨౮

ఒకానొకఁ డాత్మను నద్భుతవస్తువవలెఁ జూచును. అట్లే మఱియొక్కఁ డద్భుతవస్తువుం గుఱించి చెప్పునట్లు చెప్పును. వేఱొక డాశ్చర్యవస్తువుం గుఱించి వినునట్లు వినునుగాని యొకఁడును వినియును దెలిసికొనలేఁడు. ౨౯

అన్నిటి దేహములు నాశము లగుచున్నను దేహమునందలి జీవుఁడు మాత్రము నిత్యముగాఁ జెడకయుండును. అట్టి భూతము లిట్టివిగా నెఱింగి నీవు దేనినిగూర్చియు శోకింపకుము. 30

అంతియకాక స్వకీయమైన క్షత్రియధర్మమునుబట్టి యాలోచించినను నీమనస్సు చలింపఁ గారణము లేదు. క్షత్రియునకు ధర్మయుద్ధమునకంటె మేలిచ్చునది వేఱొకటి లేదు. ౩౧

స్వప్రయత్నములేక తనంతటఁ దానే లభించినదియు, స్వర్గద్వారములు తెఱవఁజేయునదియు నగు నిట్టి యుద్ధము పుణ్యము చేసిన క్షత్రియులకు లభించును. ౩౨

నీ వీ ధర్మయుద్ధము చేయకపోయెదవేని దాని వలన స్వధర్మమును గీర్తిని విడిచి పాపము పాలయ్యెదవు. ౩౩

నీ యపకీర్తిని లోకులు శాశ్వతముగఁ జెప్పుకొందురు. గౌరవముగలవానికి నపకీర్తికంటె మరణమే మేలు. నిన్నింతవఱకు నెంతో గౌరవదృష్టిఁ జూచుచుండిన యీ మహారథులందఱు నీవు భయపడి యుద్ధమునుండి పఱువెత్తితివని తలఁచి నిన్నుఁ జులకనగఁ జూచెదరు. అంతియకాదు నీ శత్రువులు నీ సామర్థ్యమును నిందించుచు ననరాని మాటలనెల్ల నిన్ననెదరు. ఇంతకంటె దుఃఖకరమైనది వేఱొండు గలదా ? శత్రువులచేఁ జచ్చితివా స్వర్గముఁ బొందెదవు. గెలిచితివా రాజ్యము ననుభవించెదవు. కావున యుద్ధము చేయవలయునని నిశ్చయించుకొని లెమ్ము. (వీరి నందఱ హింసించుటచేఁ బాపము వచ్చునని భయపడకుము.) సుఖదుఃఖములను లాభాలాభములను జయాపజయములను సమముగఁ జూచుచుఁ గులధర్మము చేయఁదగినది కావునఁ జేసెద నను తలంపుతో యుద్ధము చేయుచుండుము. ఇట్లు చేసితివా నిన్నుఁ బాప మంటదు.

ఇంతవఱకు నీకు సాంఖ్య మనఁగా బుద్ధిచేఁ దెలిసికొనఁదగిన యాత్మతత్త్వజ్ఞానము చెప్పితిని. ఇఁక యోగమనఁగా నాత్మజ్ఞానపూర్వకంబగు మోక్షసాధక కర్మముల నాచరించు తెలివినిగూర్చి చెప్పెదను. ఈ తెలివితోఁ గూడిన వాఁడవైతివేని నీవు కర్మబంధముల వలన విడివడుదువు. ఈ యోగము నారంభించితివేని ఫలము కలుగకపోదు కొంత చేసివిడిచినను దోషము లేదు. ఈ ధర్మ మెంత కొంచె మాచరించినను సంసారభయమునుండి తొలఁగించును.

మోక్షేచ్ఛ గలవానికి నాత్మజ్ఞానవిషయమున నిశ్చయమైన బుద్ధి యొక్కవిధముగనే యుండును. మోక్షేచ్ఛ లేక కామ్యకర్మముల నాచరించు వారి బుద్ధు లనేకశాఖలు కలిగి యంతము లేనివై యుండును. ౪౧

వివిధఫలములకు సాధనముంగూర్చి చెప్పెడి వేదవాక్యముల యందాసక్తిగలవారును, స్వర్గఫలమే కాని యంతకంటె నుత్తమఫలము లేదనువారును, కోరికలు కోరుటయే స్వభావముగాఁ గలవారును, స్వర్గమునం దాసక్తులు నగు నల్పజ్ఞానులు జన్మమనెడి కర్మఫలము నిచ్చునదియు, భోగమును నైశ్వర్యమును గలిగించు కర్మవిశేషములు పెక్కులు గలదియుఁ, దరచిన నిలువక పైపై మెఱుఁగులు గలదియు నగు వాక్యమును జెప్పుదురు. ఆ మాటయందు శ్రద్ధగలిగి భోగైశ్వర్యములం దాసక్తిగలవారికి నాత్మజ్ఞానమున నిశ్చయ స్వభావము గల బుద్ధి కలుగదు. ౪౪

వేదములు సత్త్వరజస్తమోగుణములు గలసి యుండువారికిఁ దగిన స్వర్గాది విషయములను జెప్పును. నీ వొండొంటితోఁ గలసిన యీ మూఁడుగుణములను వృద్ధి పొందించుకొనక యెల్లప్పుడు సత్త్వగుణము మాత్రము వృద్ధి నొందించుకొనుము. మఱియుఁ జలివేఁడిములు, లాభనష్టములు లోనగు ద్వంద్వములచేఁ బీడింపఁబడని మనస్సు కలవాఁడవును, లేని పదార్థము సంపాదించుట, లభించిన దానిని గాపాడుట యను రెండు కార్యములు లేనివాఁడవును నాత్మజ్ఞానము కలవాఁడవు నగుము. ౪౫

నీటిచే నిండిన బావి పురుషున కెట్టి ప్రయోజనము కలిగించునో యాత్మజ్ఞానము గల పురుషునకు సమస్తవేదము లట్టి ప్రయోజనమే కలిగించును. బావి నీ రొక్కపురుషుని కొక్కొక్క కార్యమునకై యుపయోగించును. అట్లే వేదములు మోక్షముఁ గోరువారికి మోక్షసాధకమగును. కార్యములఁ గోరు వారికి వానికిఁ దగిన సాధనముల బోధించును. ౪౬

అర్జునా! కర్మముఁ జేయుటయందు మాత్రమే నీ కధికారము గలదు. ఆ కర్మఫలములఁ గోరు నధికారము నీకు లేదు. కర్మమును జేయువాఁడను నే ననికాని యీ కర్మమువలన నాకీ ఫలము గలుగవలయుననికాని నీవు తలంపరాదు. "నా కా ఫలమును వలదు నే నా కర్మమును జేయను" అని నీవు చెప్పరాదు. విహితకర్మము చేయక తప్పదు ౪౭

ఫలమునందుఁ బ్రీతి లేక, ఫలము సిద్ధించుటయందు సిద్ధింపక పోవుటయందు సమానుఁడవై, యోగమందు నిలిచి కర్మములఁ జేయుము. మేలునందును గీడునందును నన్ని సందర్భములందును సమముగ మనస్సు నుంచుకొనుటే యోగ మనఁబడును. ౪౮

సమబుద్ధితోఁ గూడిన కర్మముకంటె ఫలముఁ గోరి చేయు కర్మము జనన మరణాదులకుఁ గారణమగుటచే నికృష్టమైనది. కావున నట్టి సమబుద్ధియందే నిలువుము. కర్మఫలమును గోరువారు హీనులు. ౪౯

అట్టిబుద్ధితోఁ గూడి కర్మములను జేయువానికిఁ బుణ్యపాపములు రెండును గలుగవు. కావున నట్టి బుద్ధి కలుగుటకొఱకుఁ బ్రయత్నింపుము. కర్మములను ఫలముగోరక భగవంతుని ప్రీతికై నేర్పుచేఁ జేయుటచే నట్టి యోగబుద్ధి సాధింపనగును. ౫౦

జ్ఞానముతోఁ గూడిన బుద్ధిమంతులు కర్మమువలనఁ గలిగెడి ఫలమును గోరనివారై జన్మములనెడి బంధములచేత విడువఁబడి మోక్షమును బొందుదురు. ౫౧

ఎప్పుడు నీ బుద్ధి మోహమువలనఁ గలఁతచెందుట మాని నిర్మలమగునో యప్పుడు నీ విదివఱకు విన్నవానియందును వినఁబోవు వానియందును విరక్తి గలుగును. ౫౨

పెక్కువిధములుగాఁ జెప్పెడి వేదవాక్యములవలనఁ గలఁత చెందిన నీ బుద్ధి యెప్పుడు నిలుకడకలదియగునో యప్పుడు నీ కాత్మసాక్షాత్కారము (యోగము) కలుగును. అనిన నర్జునుం డిట్లనియె. *

* మొదట శాస్త్రశ్రవణము. దానివలన నాత్మజ్ఞానము. అనఁగా నాత్మస్వరూప జ్ఞానము. తరువాత నుపాసనము (ఎడతెగక స్మరించుట). దీనికే జ్ఞానయోగమని పేరు. అతల నాత్మసాక్షాత్కారము (యోగము).

కేశవా! యెట్టి లక్షణములు గలవాఁడు దృఢజ్ఞానముగల వాఁడు? వాఁడు దేనిని బలుకును? ఎట్లు నడచును? అనిన గృష్ణుం డిట్లనియె.

అర్జునా! దృఢజ్ఞానమనఁగా వెలుపలి లాభములయం దపేక్ష లేక యాత్మస్వరూపమందే తృప్తిఁ బొందియుండుట. ఇట్టివాఁడు స్థిత ప్రజ్ఞుఁ డనఁబడును. వీని దశలు నాలుగు. అందుఁ గడపటిదగు నాలుగవదశయం దుండువాఁ డాత్మ నొక్కదానినే మనస్సునఁ గోరి దానియందే మనస్సు నిలిపి తక్కినకార్యము లన్నియు విడుచును. మూఁడవ దశయందుండువాఁడు తన కిష్టమైన వస్తువులు లేకపోవుటచేఁ గలుగు దుఃఖములచే మనస్సును గలవరపెట్టక సుఖమునొసఁగు నిష్టపదార్థములం దాశలేక, యనురాగము, భయము, క్రోధము లేక యాత్మధ్యానము చేయువాఁడు. రెండవదశయం దుండువాఁ డిష్ట పదార్థములందంతట యుపేక్షవహించి శుభము కలిగిన సంతోషింపక యశుభము కలిగిన ద్వేషింపక యుండును. మొదటి దశయందుండు వాఁడు తాఁబేలు తన యవయవములను దనలోనికి ముణుఁచుకొను నట్లు లింద్రియములు నన్ని విషయములనుండి మరలించుకొనుచుం డును మొదటిదశఁ గడతేఱినవాఁడు రెండవదశను, రెండవదశయందుఁ గడతేఱినవాఁడు మూఁడవ దశను, దానిని సాధించినవాఁడు నాల్గవదశను బొందును. ౫౮

ఇంద్రియముల కాహారము విషయములును భోజనపదార్థములును. ఇవి లభింపకపోయినపు డింద్రియములు వానినుండి మరలునుగాని వానియందలి యభిరుచిమాత్రము వదలక వానిని బొందఁ గోరుచునే యుండును. ఆత్మస్వరూపముఁ జూచినపిమ్మట వానియం దభిరుచియు వదలిపోవును. ౫౯

జ్ఞానవంతుఁడై యింద్రియములను జయింపవలయునని ప్రయత్నము చేయుచున్న వాని మనస్సునుగూడఁ గలఁతపెట్టు స్వభావము గల యింద్రియములు బలాత్కారముగ లాగుకొని పోవుచున్నవి. కావునఁ దొలుత నాయందాసక్తిగలిగి యింద్రియముల నెల్ల స్వాధీనము

చేసికొని యోగయుక్తుఁడై యుండవలయును. ఇంద్రియములను
దన వశమున నుంచుకొని యుండువాఁడే నిలుకడయైన జ్ఞానముగల
వాఁడు. (స్థితప్రజ్ఞుఁడు.) ౬౧

విషయములను బలుమాఱు ఆలోచించుటచే వానియందుఁ బ్రీతి
కలుగును. ఆ విషయప్రీతివలనఁ గామము పుట్టుచున్నది. కోరిక
కొనసాగదేనిఁ గ్రోధము జనించును. క్రోధమువలన నిది కార్య మిది
యకార్యమని తెలిసికొను వివేకము చెడుచున్నది. అవివేకమువలన
దాను నడపుచున్న యింద్రియ జయము మొదలగువానియందు
మఱపు కలుగుచున్నది. మఱపువలన నంతఃకరణము చెడి యాత్మ
జ్ఞానమునందుఁ గృషిచేయుట మాని మరల జనన మరణములకుఁ
బాలుపడును. విషయాసక్తివలన నరుఁ డిట్లు నాశ మొందును.

ఇంద్రియజయమునకు నాయందలి యాసక్తియే యుపాయము.

రాగద్వేషములు లేక తనకు లోపడిన యింద్రియములచే
విషయముల ననుభవించువాఁ డంతఃకరణమును దన స్వాధీనమం
దుంచుకొని నిర్మలమైన మనస్సు కలవాఁడగుచున్నాఁడు. ౬౪

మనస్సెప్పుడు నిర్మలమగునో యప్పుడే సర్వదుఃఖములు నశిం
చును. ఆత్మావలోకనమునకు విరోధులగు దోషములు లేక నిర్మల
మైన మనస్సుగలవాని శుద్ధాత్మవిషయబుద్ధి శీఘ్రముగ నిలుకడ
కలది యగును. ౬౫

యోగమున (భగవంతునియందు) మనస్సు నిలుకడగ నుంచని
వానికి నాత్మజ్ఞానము లేదు. అట్టివాని కాత్మధ్యానము గలుగదు.
ఆత్మధ్యానము లేనివానికి విషయములందలి యాశ యుడుగదు.
విషయములం దాశయుడుగక వానియం దాసక్తి గలవానికి దుఃఖము
గాక సుఖమెట్లు కలుఁగును?

సముద్రమున బోవు నోడను దప్పుగాలి సరియైన మార్గము
నుండి తప్పించి వేఱొకమార్గమున కీడ్చుకొని పోవునట్లు మనోనిగ్ర
హము లేనివాని తెలివిని విషయసుఖముల ననుభవించు నింద్రియ
ములవెంటఁ బోవు మనస్సు వంకరత్రోవ కీడ్చుచున్నది. ౬౭

కాఁబట్టి యన్నివిధములచేతను నెవ్వఁడు విషయములనుండి యింద్రియముల నిగ్రహించునో వాని బుద్ధి నిలుకడగలది యగును. అట్టివాఁడే జ్ఞాని యనఁబడును.

సమస్తప్రాణుల కేది రాత్రియో దానియందు యోగి మేలుకొని యుండును. దేనియందుఁ బ్రాణులు మేలుకొని యుందురో తెలివిగల ముని కది రాత్రియగును. సమస్తప్రాణులకు నాత్మజ్ఞానము రాత్రి విషయజ్ఞానము మునికి రాత్రి. ౬౯

ఎన్నియో నదులు తమనీటి నంతయుఁ బ్రవేశింపించినను జలింపక పొంగకయుండు సముద్రమువలె నెవ్వని కెన్నికోరికలు మనస్సున జొచ్చినను వికారము చెందక తనలోనే యణఁచుకొనుచు దానికిగా నే ప్రయత్నమును జేయకుండునో, వాఁడు మోక్షమును బొందుచున్నాఁడు గాని కోరికలఁ గోరువాఁ డెన్నఁటికిని మోక్షమును బొందఁడు. ౭౦

కోరికలనెల్ల వదలి యెవఁ డాశలేనివాఁడును మమకారాహంకారములు లేనివాఁడునై జీవనమాత్ర కార్యములందు సంచరించుచుఁ గార్యఫలము లనుభవించుచున్నాఁడో వాఁడు మోక్షమును బొందును.

అర్జునా! యీ స్థితి* పరబ్రహ్మప్రాప్తిని గలిగించును. ఇట్టి స్థితియందుండువాఁడు సంసారమోహంబునఁ దగులుకొనఁడు. వార్ధకమందిట్టి దశయందుండువాఁడు గూడ బ్రహ్మానందమును బొందును.

సాంఖ్యయోగంబను ద్వితీయాధ్యాయము సంపూర్ణము.

---

* ఆత్మజ్ఞానము కలిగి స్థితప్రజ్ఞుఁడై ఫలాకాంక్షలేక కర్మములఁ జేయు స్థితి.

తృతీయాధ్యాయము

—• కర్మయోగము •—

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె. కృష్ణా! కర్మముకంటె జ్ఞానము శ్రేష్ఠమని నీ యభిప్రాయమేని నన్నేల ఘోరకర్మములఁ జేయుమని ప్రేరించెదవు? కొంతసేపు కర్మము మేలని కొంతసేపు జ్ఞానము మేలని చెప్పుటచే నా మనస్సు కలవరపడుచున్నది. నేనేమార్గ మవలంబించుటచే శ్రేయస్సు గందునో యాయొక్కదానిని మాత్రమే నీవు నిశ్చయించి చెప్పుము. అనినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె. ౧—౨

అర్జునా! నే నిదివఱకు నిష్ఠలు రెండువిధములని చెప్పితిని. అం దాత్మమాత్ర విషయమైన జ్ఞానముకలిగి బ్రహ్మచర్యమందే సన్న్యాసులైనవారికి జ్ఞానయోగమని, యంతటిశక్తి చాలక విషయములందు వ్యాకులమైన బుద్ధి గలిగి కర్మములు చేయువారికిఁ గర్మయోగమని చెప్పితిని. కార్యములు చేయుట మానిన వాఁ డంతమాత్రముననే యంతఃకరణశుద్ధి గలిగి కర్మములను విడిచినవాఁడు పొందు ఫలమును బొందఁడు. కర్మము లారంభించి వదలినను జ్ఞానసిద్ధి కననేరఁడు.

ఎట్టివానికైన, నే దశయందైన, క్షణమేని, యేదైనఁ గార్యము చేయక యూరకుండుటకు సాధ్యపడదు సత్త్వ రజ స్తమోగుణములకు లోబడి స్వాతంత్ర్యము లేనివాఁడై యెట్టి వాఁడును నేదో కర్మమును జేయుచునే యుండును.

వాక్కు, చేయి, కాలు గుదము, ఉపస్థమను నివి యైదును గర్మేంద్రియములు. ఎవ్వఁ డీ యైదింటిచేఁ గార్యములు చేయనని బిగించుకొని విషయములపై మనస్సును బోనిచ్చునో వాఁడు బుద్ధి మాలిన వాఁడనియు మిథ్యాచారుఁడనియుఁ జెప్పఁబడును. ౬౭

కావున నర్జునా! తొలుత మనస్సును స్వాధీనపఱుచుకొని యింద్రియములను దన వర్ణమునకు నాశ్రమమునకుఁ దగిన శాస్త్రీయ కర్మములందు నియమించి యా కర్మఫలంబులందు నాసక్తి లేక యుండునో వాఁడు శ్రేష్ఠుడు.

నీవు నీ వర్ణాశ్రమములకుఁ దగిన కర్మము చేయుము. కర్మము చేయకుండుటకంటెఁ గర్మము చేయుట శ్రేష్ఠము. జ్ఞానికిని సాధనము పూర్తియగువఱకు దేహము నిలుపుకొనుట యావశ్యకము గావునఁ గర్మములఁ జేయుచుఁ గర్త యాత్మగాదని తలంచుచుండవలయును. నేను గర్మమునే చేయనందువా నీకు శరీరముకూడ నిలువదు. ౮

నన్నర్చించు నిమిత్తమై చేయు కర్మముచేత బంధము గలుగదు. అదితప్ప మఱి దేని నుద్దేశించి కర్మము చేసినను దానివలన నీకు బంధము తప్పదు. కాఁబట్టి నీ వేకర్మము చేసినను ఫలమునుగోరక మదర్పణ బుద్ధితోఁ జేయుము. అటుగాక నేను జేయు యజ్ఞఫలము నన్ను నా వారిని బొందవలయునని కోరితివా సంసారము పాలగుదువు. ౯

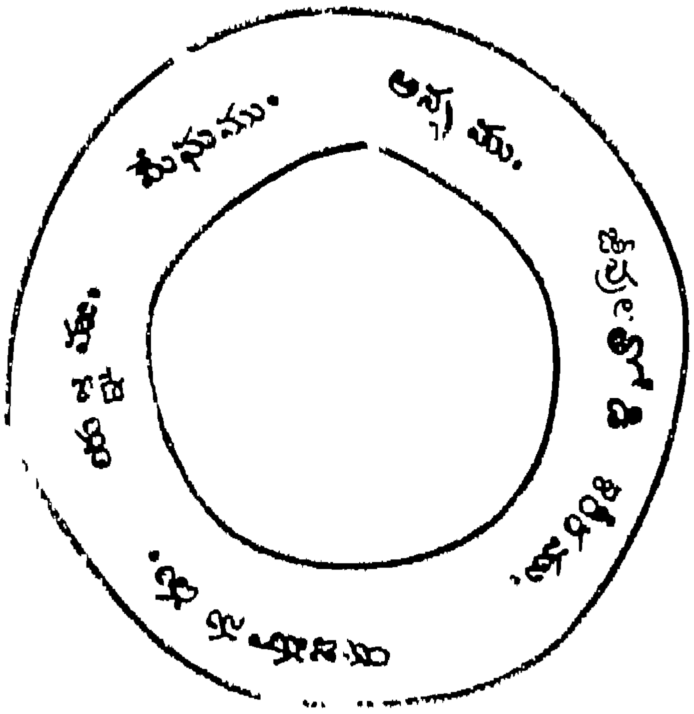
సర్వేశ్వరుఁడు తొలుతఁ గర్మములతోడఁ బ్రజలను సృజించి యో ప్రజలారా! వీనిచే మీరు వృద్ధిపొందుఁడు. ఈ కర్మములే మీరు కోరిన కోరికల నిచ్చును. ఈ కార్యములచే మీరు దేవతల నారాధింపుఁడు. దేవతలు మిమ్ము వర్షాదులచేఁ బోషింతురు. ఇట్లు లొకరినొకరు పోషించుచు నిరువురును మోక్షము పొందుదురు. అని చెప్పెను. ౧౧

యజ్ఞములచే దేవతలను మీ రారాధించినఁగదా మీకు వా రిష్టభోగముల నొసంగుదురు. వా రిచ్చినవానిని వారి కీయక తా నొక్కఁడే భుజించువాఁడు దొంగయే. ఇతరులు తమ కార్యమునకై సంపాదించి నీ యొద్ద నుంచినదానిని వారి కీయక నీ వనుభవించితివేని దొంగవేకదా యగుదువు. ౧౨

దేవయజ్ఞ, బ్రహ్మయజ్ఞ, పితృయజ్ఞ, మనుష్యయజ్ఞ, భూతయజ్ఞములను గావించి దేవతల రూపమును ధరించిన పరమపురుషు నారాధించి మిగిలినదానిని భుజించువారు, ప్రొయ్యి, రోఁకలి, రుబ్బుడుగుండు, నీళ్ళకడవ, చీఁపురుకట్ట వీని నుపయోగించుటయందుఁ జిన్న చిన్న పురుగులకుఁ గావించెడి హింసచేఁ గలిగిన పాపము లనాదిగా సంపాదించిన యాత్మజ్ఞాన విరోధి పాపములు లోనగు సమస్త పాపము

లను బోఁగొట్టుకొందురు. ఎవ్వరు తను కడుపునిమిత్తమని వండుకొం
దురో యట్టి పాపులు పాపమునే భుజింతురు. ౧౩

అన్నమువలన జీవులతోడి శరీరములు కలుగును. మేఘము
వలన నన్నము కలుగును. యజ్ఞము
వలన మేఘము కలుగును. యజ
మానుని వ్యాపారమువలన యజ్ఞము
కలుగును. ఆ వ్యాపారము శరీరము
వలనఁ బుట్టినది. అట్టిశరీరము లన్నము
వలనఁ బుట్టినవి. కావున నీ విధ
ముగ నొకదాని కొకటి కారణమై
చక్రము వలెఁ దిరుగుచుండు దానిని

గర్మయోగాధికారిగానీ జ్ఞానయోగాధికారిగానీ జ్ఞానికానీ ప్రవర్తింపఁ
జేయఁడేని వాఁడు తినునది భగవదర్పితము కాదు. కావున
నట్టి తిండిచే బాపములఁ జేయుటకేయైన యాయుస్సు గలవాఁ
డును, బాపరూపముగాఁ బరిణమించిన యాయుస్సు కలవాఁడును
నగును అట్టివాఁ డింద్రియారాముఁడగునుగాని యాత్మారాముఁడు
గాఁడు. కాఁబట్టి యాత్మావలోకనమందుఁ బ్రవర్తింపనివాని బ్రదుకు
వ్యర్థమే. ౧౪

ఆత్మయందే యాసక్తిగలవాఁడును, నాత్మయందే తృప్తిని బొం
దినవాఁడును, నాత్మయందే సంతోషించినవాఁడును నగు మానవుఁడు
చేయవలసిన కర్మ మేదియు లేదు. అన్నికర్మములాత్మావలోకనమునకు
సాధనములు గాన నది లభ్యపడినవాఁడై శరీరము నిలువఁబెట్టునదియుఁ
బుష్టిని గలిగించునదియు, సుఖము నొసంగునదియు నాత్మయే
యని యుండువాఁడై ధన దార పుత్రాదులందు మమత లేక శరీరము
నిలుచుటకు మాత్రము భిక్ష గ్రహించు జ్ఞాని యాత్మావలోకనము
తప్పఁ జేయవలసిన కార్యము లేదు ఇతరకర్మములు చేయని దోష
మతని నంటదు. అట్టి జ్ఞానికిఁ గర్మములు చేయుటచేఁ గలుగు లాభ

ముగాని చేయుమిని గలుగు నష్టముగాని లేదు. సమస్త భూతములందును వానికిఁ బ్రయోజనపడునది యొకటియు లేదు. నీ వట్టివాఁడవు కావు. కావున సంగము లేక కర్మములను నాత్మప్రాప్తి కలుగువరకు సదా చేయుచుండుము. సంగము లేక కర్మములు చేయువాఁడు ముక్తి నిబొందును. జనకుఁడు మొదలైనవారు కర్మముల నాచరించియే సిద్ధిని బొందిరి కదా.

నీవు జ్ఞానివనియే యనుకో, అట్లులున్నను జనులందు నీవు సంచరించుచుండువఱకు వారిని తప్పుత్రోవలఁ బోనీయకుండుటకైనను నీవు కర్మములు చేయవలసినవాఁడవే. ఏలందువా? శ్రేష్ఠుఁడైనవాఁ డెట్లు చేయునో వానియందు గౌరవబుద్ధిగల జ్ఞానహీనులు "సంతటివాఁ డేల చేయరానిపనినిఁ జేయును? కావున నతఁడు పోవు మార్గమే సరి. మనము నట్లులే చేయుద"మని నిజమూరయ లేక వానియట్ల కర్మములుమాని వర్తింతురు. ఇట్లు తెలియనివారిని జెడఁగొట్టుటచేఁ గలిగిన పాపము జ్ఞాని జ్ఞానయోగముం గూడఁ జెఱుచును. గావున లోకమును గాపాడుటకై శిష్టుఁడని ప్రసిద్ధిగన్నవాఁడు వర్ణాశ్రమ ధర్మముల నాచరింపవలయును. ౨౧

అర్జునా! యీ మూఁడు లోకములందును నేనుఁ జేయఁదగినదేదియు లేదు. ఇదివఱకు లేనిది యిప్పుడు కర్మలుచేసి సంపాదింపవలసినదియు లేదు. అట్లున్నను లోకమును జక్కఁగఁ బ్రవర్తింపఁ జేయుటకే కార్యములను జేయుచున్నాను. ౨౨

నే నెప్పుడైనఁ బ్రాలుమాలి కర్మములను జేయకుందునేని కృష్ణుఁడే యీ కర్మమును జేయలేదే చేసి ప్రయోజనము లేదేమో కావున మనమేల చేయవలయునని లోకులును నన్ని ప్రకారముల రావలెనే యూరకుందురు. కావున నేను గర్మములఁ జేయకుందునేని లోకులు చెడుదురు. నేనే సంకరము చేయువాఁడనై ప్రజలను జెఱిచినవాఁడ నగుదును. ౨౩

అజ్ఞానులు ఫలాసక్తిగలిగి కర్మము లెంత శ్రద్ధాభక్తులతోఁ జేయుదురో యట్లులే జ్ఞానియు ఫలాసక్తి లేక లోకమును బాగుపఱుపఁ గర్మములఁ జేయువలయును. ౨౪

అంతియకాదు. అజ్ఞులు కర్మములం దాసక్తిగలిగి కార్యములు చేయునపుడు జ్ఞానియగువాఁడు మీరు చేయునది సరిగాదు దాని వలన ఫలము లేదని వారు చేయుదానియందు నవిశ్వాసబుద్ధి కలిగింప రాదు. తాను బూనికతోఁ గర్మములఁ జేయుచు వారును సర్వ కర్మముల నాచరింపఁ జేయవలయును. మనుష్యుఁడు చేయు సమస్త కర్మములు ప్రకృతి గుణములే చేయుచున్నవి. వాస్తవ మిటులున్నను నహంకారముచేఁ దెలివిమాలినవాఁడు "కార్యమును జేయువాఁడను నేను" అని తలంచును. ౨౭

ఇవి సత్త్వాదిగుణములు. ఇవి వానికర్మములు. అని సత్యమెఱిఁగి భేద మేర్పఱుచుటయందు నిపుణుఁడగువాఁ డింద్రియాదులు విషయముల యందు వర్తించుచున్నవని తలంచి వానియందాసక్తి మానునుగాని యా గుణముల కర్మములను దాను జేయుచున్నానని తలంపఁడు. ౨౮

ఆత్మదర్శనమునకై యత్నించియు నాత్మదర్శనమును గలిగించు మార్గమునందును ఆత్మస్వరూపమునందును సంపూర్ణజ్ఞానము లేని వారు ప్రకృతిగుణములైన సత్త్వాదులచే మోహముచెంది యాత్మ యిట్టిదని సత్యమెఱుఁగనివారై సత్త్వాదిగుణముల కర్మములనే యాసక్తితోఁ జేయుచున్నారు కాని ప్రకృతికంటె భిన్నమైన యాత్మ స్వరూపమునం దాసక్తిగలవారు గారు. ఇట్టివారు జ్ఞానయోగమున కర్హులు దగరు. వీరు కర్మయోగమునకే యర్హులు. సంపూర్ణజ్ఞానముగలవాఁడు తాను జ్ఞానయోగ మవలంబించి కర్మములను విడిచి యిట్టి మంద బుద్ధులకుఁ గర్మయోగమునుండి బుద్ధిని జలింపఁ జేయరాదు. కర్మ యోగమునందు వారి కుపేక్షకలిగెనా జ్ఞానయోగమం దశక్తులు గర్మయోగమం దాసక్తి తొలగినవారునై వారు రెంటను జెడుదురు. కావున నలువురిలో శ్రేష్ఠుఁడని ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు జ్ఞానయోగ మందుఁ దన కధికారమున్నను గర్మములనే యాచరించుచు నాత్మ స్వరూపజ్ఞానము గలవాఁడగుటచేఁ దాను జేయు కర్మములకుఁ దాను గర్తగానని తలంచుచుఁ గర్మయోగమే యాత్మసాక్షాత్కారమునకు సాధనమని తెలుపుచుండవలయును. ౨౯

ఆత్మస్వరూప విషయమైన జ్ఞానమును దృఢముగా మనస్సునందు నిలిపి, సమస్త కర్మములను నాయందు సమర్పించి, యా కార్యములవలనఁ గలుగు ఫలమును నీవు కోరక, సర్వము భగవన్మయము కావున సమస్తకర్మములు చేయువాఁడు భగవంతుఁడే కాని నేనుగానని స్వాతంత్ర్యము నీపైఁ బెట్టుకొనక, సంతాపమును వదలి యుద్ధకార్యమును జేయుము. 30

ఎవరు నేనిపుడు చెప్పిన నా యభిప్రాయము చొప్పున సర్వదా నడచుకొనుచున్నారో, యొకవేళ నడచుకొనకపోయినను ననుకూలపడునపుడు శ్రద్ధగలిగి యీ ప్రకారము చేసితినా యీ ఫలము తప్పక కలుగునని నమ్మియున్నారో, యొకవేళ శ్రద్ధ లేకపోయినను నిది సరియైన మార్గము గాదని యసూయచేతఁ దప్పులు పట్టకున్నారో, వీరందఱు శీఘ్రకాలముననే కర్మములవలన లభించు బంధములనుండి ముక్తులగుచున్నారు. 3౧

ఈ నా మతము నెవ్వరు ద్వేషించుచు నా ప్రకారము నడచుకొనకున్నారో వారన్నిజ్ఞానములందు మూఢులనియుఁ జెడినవారనియు విపరీతజ్ఞానము గలవారనియుఁ దెలిసికొనుము. 3౨

ఆత్మస్వరూప మిట్టిది. దానికిఁ బ్రకృతిసంబంధము లేదు. అను జ్ఞానము కలవాఁడుకూడఁ బూర్వజన్మవాసన కనుగుణముగఁ బ్రకృతిసంబంధమైన విషయములందే వర్తించుచు నాత్మవిచారము చేయక వానివాని ప్రకృతి ననుసరించి కార్యములు చేయుచుండును. అట్టివారిని శాస్త్రము చదువుటవలనఁ గలుగు జ్ఞానమేమి చక్కఁబెట్టఁగలదు? జీవులన్నియుఁ బ్రకృతి ననుసరించినవి కావున దానిని నిగ్రహించి యేమి చేయఁగలుగు?

జ్ఞానేంద్రియముల విషయమగు శబ్దాదులందును, కర్మేంద్రియ విషయములగు వచనాదులయందును, బూర్వ వాసనవలన గలిగినదియు, వానిని ననుభవింపవలయునను కోరిక రూపముగా నుండునదియు నగు ననురాగమును, నట్టి సుఖానుభవమునకు విఘ్నము కలిగినపుడు విఘ్నము కలిగించినవారిపై ద్వేషమును, దృఢముగ నేర్పడి

యున్నది. ఇవి వదలిపోవునని కావు. కాబట్టి యాత్మ యిట్టిదని శాస్త్రములు చదువుటవలనఁ దెలియఁగలవానిని రాగద్వేషములు తమకు లోపఱుచుకొని తమ కిష్టమైన కార్యములఁ జేయించుచున్నవి. కావున వాని జ్ఞానము వ్యర్థమగును.

ఈ కారణముచే జ్ఞానయోగ మారంభించునపుడు రాగద్వేషములకు వశపడరాదు. ఆ రెండును నసాధ్యములైన శత్రువులు. వానికి లోపడుటయే కలిగెనా యవి యట్లు లోపడినవాని జ్ఞానాభ్యాసమును జెఱుచును.

పరధర్మమును జక్కఁగ నాచరించుటకంటె గుణము లేనిదైనను స్వధర్మమును నాచరించుటే శ్రేయస్కరము. స్వధర్మమునందు మరణము వచ్చినను మేలే. పరధర్మము భయకారణము. ధర్మబద్ధుఁడై పుట్టినవానికిఁ గర్మయోగము స్వధర్మము. ప్రకృతితోఁ గూడిన వానికి నసాధ్యమగు జ్ఞానయోగము పరధర్మము. కర్మయోగమునకు నడుమ విఘ్నము కలిగినను, జన్మాంతరమందైన నది నిర్విఘ్నముగఁ గొనసాగును. జ్ఞానయోగము ప్రమాదసహితమగుటచే నడుమ భంగపడినను బడవచ్చును. భంగముకలిగిన దానికి ఫలము లేదు. కావున జ్ఞానయోగము భయకారణము. విచ్ఛిన్నమైన జ్ఞానయోగముకంటె, విగుణమైన కర్మయోగము వేగముగ ఫలమొసఁగును. అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

కృష్ణా! పురుషుఁడు పాపముచేయ నిచ్ఛలేనివాఁడయ్యు వేని చేతనో ప్రేరింపఁబడినవాఁడై బలాత్కరింపఁబడిన వానివలెఁ బాపమును జేయుచున్నాఁడు గదా. ఇట్లు ప్రేరించునవి యేవి? 3౬

కృష్ణుఁ డిట్లనియె. ఇట్లు ప్రేరించునది కామము. ఇది రజోగుణమునఁ బుట్టినది ఇది తృప్తియనునది యెఱుఁగని శత్రువు. ఈ కామమే (విఘ్నమైనపుడు) క్రోధముగాఁ బరిణమించును. ఇది మహాపాతములకుఁ గారణమైనది. జ్ఞానమునకు కామము సహజశత్రువు.

అగ్ని పొగచేతను, అద్దము మురికిచేతను, బిండము మావిచేతను గప్పఁబడి యుండునటు ప్రాణిసమూహము కామముచేఁ గప్పఁబడి యున్నది. అది యెట్లనఁగా? విషయములందుఁ గోరిక పుట్టించుటచేత ననాదిశత్రువై, యాశ యను స్వరూపముగలదై, పూరింప నసాధ్యమై, యగ్నివలెఁ దృప్తినెఱుఁగని యీ కామము జ్ఞానికిఁ గల యాత్మవిషయ జ్ఞానమును గప్పియున్నది.

ఈ కామ మింద్రియములు మనస్సు బుద్ధియను వాని మూలమున స్వతంత్రమగు నాత్మను నాశ్రయించి వశపఱిచికొని జ్ఞానమును మఱుఁగుపఱిచి జీవుని మోహింపఁ జేయుచున్నది. ఈ సాధనములచేఁ గామము జీవుని స్వాధీనపఱచుకొని యాత్మజ్ఞానమందు నాసక్తిలేనివానిఁగను విషయసుఖములం దాసక్తి గలవానిఁగను జేయును. ౪౦

కావున నర్జునా! మోక్షమునుగోరి ప్రయత్నించు నపుడు తొలుత నింద్రియములను స్వాధీనపఱచుకొని, కర్మయోగమందు వానిని నియమించి, దేహమునకంటె నాత్మ వేఱనుజ్ఞానమును, నాత్మ యణువని యానందమయిత్వములోనగు ధర్మములఁ గలదియని దానికి నితరములైన వానికిఁ గల తారతమ్య మెఱిఁగి విజ్ఞానమునుగూడ నాశముచేయు పాపస్వరూపముఁ గామమును నాశ మొనర్పుము. ౪౧

ఈ విధముగ జ్ఞానము నిరోధించుటయందు నింద్రియము మొదటి విరోధులు. వానికంటె మనస్సు, దానికంటె బుద్ధి, బుద్ధికంటెను గామమె ప్రబలవిరోధిగాఁ దెలిసికొని బుద్ధిచేత మనస్సును గర్మయోగమున నిలిపి జయించుటకు సులభముగాని యీ కామమను శత్రువును నాశ మొనర్పుము.

రుక్మిణమ్మా! కృష్ణమూర్తి చెప్పినదాని సారాంశమిపుడు చెప్పెద వినుము.. ప్రకృతి సంబంధముగల పురుషుఁడు మోక్షమున నాసక్తి గలవాఁడగునేని యాతఁడు ప్రారంభమందే జ్ఞానయోగము నభ్యసింప శక్తిగలవాఁడు కాఁజాలఁడు. కావున నట్టివాఁడు కర్మయోగమే చేయవలయును. తానుజేయు సమస్తకర్మములు భగవత్ప్రీత్యం

కర్మ బుద్ధితోఁ జేయుచు వానిఫలము తాను గోరక భగవంతునకే యర్పించుచుండుట కర్మయోగ మనఁబడు. పూర్వజన్మమునఁ గర్మయోగ మభ్యసించి పరిపక్వమైన బుద్ధిగలిగి యీ జన్మమున జ్ఞానయోగాధికారి యగువాఁడుకూడఁ గర్మము చేయవలయును గాని కర్త తాను గాడనియు భగవంతుఁడే యనియు నిశ్చలమై నిశ్చయమైన బుద్ధితోఁ జేయవలయును. జను లెవ్వనిని శ్రేష్ఠుఁడని తలంచుచుందురో యట్టివాఁడు జితేంద్రియుఁడై జ్ఞానియై కర్మములతోఁ బనిలేని వాఁడైనను గర్మములు చేయుచుండవలయును. ఏల? అతఁడు చేయకుండిన యెడల నింతటి గొప్పవాఁడు తెలిసినవాఁడు కర్మములఁ జేయుట లేదే కర్మములవలన ఫలముండిన నీతఁడు చేయకుండునా యని భ్రమగొని పామరులును గర్మమును జేయకుందురు. కావున మార్గదర్శియగువాఁడు తనకుఁ బ్రయోజనముండినను లేకుండినను గర్మములఁ జేయుచుండవలయు.

కర్మయోగము సంపూర్ణము.

చతుర్థాధ్యాయము — జ్ఞానయోగము.

శ్రీకృష్ణమూర్తి:—

అర్జునా! యీ కర్మయోగమును దొలుత నేను సూర్యునకుపదేశించితిని. సూర్యుఁడు వైవస్వతమనువునకుఁ జెప్పెను. మను విక్ష్వాకునకు బోధించెను. ఈ విధముగ సంప్రదాయ పరంపరగా వచ్చిన యీ యోగమును రాజర్షు లెఱుంగుదురు. దీర్ఘకాలమగుట చేతను వినెడివారు క్రమక్రమముగాఁ దెలివితక్కువవా రగుటచేతను నీ యోగము భూలోకమున నశించెను. ౧

నీవు నాకు భక్తుఁడవు సఖుఁడవు గావున నీకా యోగము సవిస్తరముగ నుపదేశించితిని. నేను నీకుపదేశించిన విధము పూర్వకాలమున సూర్యునకు నేనుపదేశించిన స్వరూపము గలది గాని

యిప్పుడు లోకమునఁ జెడియుండు విధముగలదికాదు. ఇది యుత్తమ రహస్యవిషయము సుమా! కావుననే దీనిని సంపూర్ణముగఁ జెప్పుటకుఁ దెలియుటకు నాకుఁ దప్ప నితరుల కశక్యము.

అర్జునుఁడు :—

కృష్ణా! సూర్యుఁడు నీకంటె నెన్నాళ్ళకో ముందు జన్మించినవాఁడు. నీవో యిప్పుడు జన్మించితివి. నీవు సూర్యునకుఁ దొలుత నుపదేశించితివని నే నెట్లు నమ్ముదును! ౪

కృష్ణమూర్తి :—

అర్జునా! నాకును నీకును నెన్నియోజన్మములు గడచినవి. నీ యిప్పటి జన్మ మెట్లు సత్యమో నాజన్మ మట్టులే సత్యముగాని మిథ్య గాదు. ఇంద్రజాలమును గాదు. అట్టులే నీపూర్వజన్మములు నా పూర్వజన్మములు వానినెల్ల నే నెఱుంగుదునుగాని నీవెఱుఁగవు. కావునఁ బూర్వజన్మమున నేను జేసినపని స్మరించి సూర్యున కుపదేశించితినని చెప్పితిని. నేను బుట్టువు లేనివాఁడను. నాశము లేనివాఁడను సర్వప్రాణులకు నియామకుఁడను. అయినను నాస్వభావమును విడువక నా సంకల్పముచేత నేను జనించుచుందును. ఎప్పుడు నీవు జన్మింతువందువా? ఎప్పుడెప్పుడు ధర్మము హానిచెందునో, యధర్మము ప్రబలునో, యప్పుడు నన్ను నేను సృజించుకొందును. అంతియ కాని నా జన్మమునకుఁ గాలనియమము లేదు. పుట్టి నీవు చేయు కార్య మేమందువా? సాధువులను రక్షింతును. పాపులను నశింపఁ జేయుదును. ధర్మమును జక్కఁగా స్థాపింతును. ఈ కార్యములు చేయుటకై యుగయుగమందుఁ బుట్టుచుందును. నీ వీకార్యములను సంకల్పముచేతనే చేయరాదా దీనికై యవతారమెత్తవలయునా యందువేని వినుము. నా నామము, కర్మము, స్వరూపము మనుష్యులకుఁ బూర్ణముగ వచించుటకు ధ్యానించుటకు నందునవికావు. కావున నాభక్తులగువారును నన్నే యాశ్రయించియుండు సాధువులును, నా నామజపముచేతను నా కర్మముల వర్ణించుటచేతను నన్ను

ధ్యానించుటచేతను బూర్ణముగఁ దృప్తినొందనివారై నన్నే తమ కన్నులఁ జూడఁగోరుచుందురు. అట్టివారు నేను గరుణించి దర్శన మిత్తునను ధైర్యముచేతనే దేహధారణమును దేహపోషణమును జేయుచుందురు. నా దర్శనము లేనిక్షణ మొకకల్పముగ నెంచి దుఃఖింతురు. అట్టివారి కోరిక నేను వ్యర్థపఱుపఁజాలను గావున వారికై నే నవతార మెత్తక తప్పదు. దుష్టశిక్షణము సంకల్పముచేఁ జేసినను నిది చేయ సాధ్యపడునది కాదు. నా భక్తులను నేను మోసగింపను గాన యథార్థముగ వారికి దర్శన మిత్తును.

అర్జునా! యెవఁడు నా యవతారమును సాధురక్షణము లోనగుకార్యములను నీవిధముగా నవఁగా నాజన్మము ప్రకృతికి సంబంధించినది కాదనియుఁ, గావుననే సమస్త కల్యాణగుణములతోఁ గూడినదనియు, నేను సాధువుల రక్షించుట వారు నన్నాశ్రయించుటయే ప్రయోజనముగాఁ గలదనియు, నెఱుఁగుచున్నాఁడో వాఁడీదేహమును విడిచిన తరువాత మరల జన్మింపఁడు. నన్నే పొందును. ౯

అనురాగమును భయమును గోపమును విడిచినవారును, నాయందే మనస్సు నిలిపినవారును నన్నాశ్రయించినవారును నగు ననేకులు నాజన్మకర్మముల జ్ఞానమను తపస్సుచేఁ బవిత్రులై నాస్వరూపమును బొందిరి. ౧౦

అర్జునా! యెవరెవ రెట్లెట్లు నన్ను భావించుకొని నన్నాశ్రయింతురో వారువారు భావించుకొన్న విధముగనే వారివారి కోర్కెల నెఱవేర్చుచు నాయావారిని స్వీకరించుచున్నాను. నేను సర్వదా యిట్లే మనుష్య స్వరూపముతోనో దేవతా స్వరూపముతోనో యవతరించియే నా యాశ్రితులను రక్షింతునని తలంపకుము. కొందఱు నన్నుఁ దండ్రిగను గొందఱు భర్తగను గొందఱు మిత్రుఁడుగను నుండఁ గోరుదురు. కొందఱు నాకు భృత్యులుగ నుండఁగోరుదురు. ఇంత యేల. జనులు వారు కోరిన రూపములు గలవానిఁగా నన్ను సేవింతురు. వారు కోరినట్లే వారికి దర్శన మిత్తును. అన్నివిధముల మనుష్యులు నా స్వభావము ననుభవించి వర్తింతురు. ౧౧

మనుష్యలోకమున మనుష్యులు చేయు కర్మములకు ఫలము శీఘ్రకాలమునందే కలుగును గావున నీ లోకమునందు మనుష్యులు ధనధాన్య పశు స్వర్గాది ఫలములను శీఘ్రముగఁ బొందఁగోరినవారై యాగ దానాది కర్మములచే నింద్రాదిదేవతలనే యారాధించు చున్నారుగాని మోక్షముం దాసక్తికలిగి నన్నారాధించి కర్మములఁ జేయరు. ౧౨

సత్వరజస్తమస్సులను గుణభేదమునుబట్టియు శమము దమము లోనగు గర్మలఁబట్టియు నేనే బ్రాహ్మణ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులను నాలుగు వర్ణముల సృజించితిని. ఆ సృష్టికి నేను గర్తనైనను నేను గర్తను గాననియు నాశములేనివాఁడననియుఁ దెలిసికొనుము. నేనే కర్తనని చెప్పుచు నన్నుఁ గర్తగాఁ దలంపకుమని చెప్పెదవే యది యెట్లందువేని వినుము. ఒకనిని దేవతగా సృష్టింపవలయునని యొకరిని మనుష్యునిఁగా సృష్టింపవలయునని నాకుఁ గోరికగాని పక్షపాతబుద్ధిగాని లేదు. వారువారు చేసిన పుణ్యపాపములఁబట్టి వారివారికి మనుష్యత్వము దేవత్వము పశుత్వము పక్షిత్వము లోనగునవి కలుగుచున్నవిగాని నేనై నా యిచ్ఛకొలఁది స్వతంత్రించి యిచ్చినవి కావు. ఎవరెవ రెంత పుణ్య మెంత పాపము చేసిరో చూచి యా పుణ్యపాపముల ఫలముల ననుభవించుటకుఁ దగిన రూపముల నేను గలిగించుట తప్ప నంతకెక్కువ స్వాతంత్ర్యము నే నుంచుకొన్నవాఁడను గాను. వారివారి రూపములకు వారువారు చేసిన పుణ్యపాపములే కారణములు. కావునఁ గర్తలు వారే యగుదురు. ఎవరెవ రెట్టి పదార్థముల భోగింపఁ గోరుదురో వారికి వారి కట్టిపదార్థముల భోగించుట కనుకూలపడు కరణకళేబరముల నిత్తును. ఆ కోరికల వలని ఫలము మంచియో చెడ్డయో వారే యనుభవింతురుగాని యా యనుభవించుటయు నా సంకల్పమువలనఁగాదు. కావున నా కర్మఫలమునందు నాకు రక్తిలేదు. ఈ విధముగ నన్నెవ్వఁ డెఱుఁగుచున్నాఁడో వాఁడు కర్మములచేఁ గట్టఁబడఁడు. ౧౩

ఈ ప్రకార మెఱిఁగిన పూర్వులు మోక్షేచ్ఛగలవారై కర్మము లాచరించిరి కావున నీవును బూర్వులవలెఁ బురాతనమైన కర్మములనే చేయుము. ౧౫

ఎట్టిది కర్మమో యెట్టిది యకర్మమో పండితులుగూడ యథార్థ మెఱుఁగరు. కావున దేనిఁ దెలిసికొని సంసారబంధమునుండి తప్పించు కొనుదురో యట్టి కర్మమును నీకుఁ దెలియఁజెప్పెద వినుము. ౧౬

కర్మవిధము తెలిసికొనుట యంతటి కష్టమా యందువేని యవును. కర్మమనఁగా నెట్టిది? వికర్మమనఁగా నెట్టిది? అకర్మమనఁగా నెట్టిది? యిదంతయుఁ దెలిసికొనవలయును. కావునఁ గర్మవిధము తెలిసికొనుట మిక్కిలి కష్టము. ఎట్టికర్మము మోక్షమునకు సాధన మగును? మనుష్యులు దినదినము చేయు నిత్యకర్మములు నైమిత్తిక కర్మములు, ధనార్జనము లోనగు కామ్యకర్మములు నేవిధముగఁ జేసిన మోక్షమొసఁగ సమర్థములగును? జ్ఞానమనఁగా నెట్టిది? యివి యన్నియు నున్నదున్నట్లు తెలిసికొనుట కష్టముకదా. ౧౭

కర్మమును నకర్మముగను, నకర్మమును గర్మముగను నెవఁడు చూచునో వాఁడే మనుష్యులలో బుద్ధిమంతుఁడు. యోగముకలవాఁడు వాఁడే. అన్నికర్మములు చేయువాఁడును వాఁడే. కర్మములు చేయుచు వీనిని జేయువాఁడను నేనుగాను. ఇంద్రియములు చేయుచున్నవి కాని జ్ఞానానందమయుండనై కాలుసేతులు లేని నేను గర్మములఁ జేయువాఁడను గాను అని యాత్మజ్ఞానము విడనాడక కర్మములఁ జేయుటయే కర్మమం దకర్మ మెఱుంగుట. అకర్మ మనఁగా జ్ఞానము. ఆత్మ యాథాత్మ్యము ననుసంధానముచేయుట. ఇట్లు చేయుటయుఁ గర్మమే కావున జ్ఞానము (అకర్మము) కర్మమం దంతర్గతమైయున్నదని యెవఁడు తెలిసికొనునో వాఁడే మోక్షార్హుఁడు. అకర్మమందుఁ గర్మ మును గనువాఁడు వీఁడే

“నేను వీనిని జేసెదను వీనివలన నాకీ ఫలములు కలుగ వలయు” నను కోరికలు సంకల్పములులేక యెవఁడు సమస్తకర్మములను

జేయునో యట్టివాని కర్మములు జ్ఞానమనెడి యగ్నిచే దహింపఁబడినవై బంధములను ఫలముల నీయఁజాలవు గనుకఁ దత్త్వము తెలిసిన వారు వానినే జ్ఞానవంతునిఁగాఁ జెప్పుచున్నారు. ౧౯

'నేను నీ కార్యమును జేసెదను దీనివలన నాకీ ఫలము కలుగ వలెను.' అని కోరిక తన యాత్మయందె యెల్లప్పుడు తృప్తిఁ జెందిన వాఁడై 'యిది నాకాశ్రయము. ఇది నన్ను రక్షించును.' అని ప్రకృతి సంబంధమైన దేనియందును నాశ్రయబుద్ధి లేక కర్మములను జేయువాఁడే కర్మమును జేయనివాఁడే

ఫలము నుద్దేశింపక చిత్తమును నింద్రియములను వశపఱుచుకొని భోగ్యములగు శబ్దాదివిషయములగు ప్రకృతివస్తువులందును భోగముల కుపకరణములగు నింద్రియములందును మమకారము లేనివాఁడై శరీరమును నిలుపుటకై శరీరసంబంధమగు కర్మమును మాత్రము చేయువాఁడు జ్ఞానయోగి గాకపోయినను సంసారబంధ రూపమగు పాపమును బొందఁడు. ౨౧

తనంత లభించిన వస్తువు లెంత కొంచెమైనను నదియే పది వేలని తృప్తిపడుచుఁ, జలి వేఁడి లోనగు ద్వంద్వములను సహించుచుఁ, దనకుఁ గలుగు కీడులనుఁ దాను జేసినకర్మమే కారణమని తలఁచుటచే నితరులందు ద్వేషము విడిచి, చేయునట్టి కార్యము ఫలించినను వ్యర్థమైనను సమచిత్తుఁడై యుండువాఁడు, జ్ఞానయోగము నభ్యసింపక కర్మములు చేయుచుండినను, సంసారబంధములఁ గట్టుపడఁడు.

ఇంతవఱకుఁ బ్రకృతి బంధములేని శుద్ధాత్మస్వరూపము ననుసంధానము చేయుటతోఁ గూడినదగుటచేఁ గర్మము జ్ఞానాకారమైనదని చెప్పితిని. ఇఁక స్రుక్స్రువము మొదలగు పరికరములతోఁ గూడి చేయఁబడు యజ్ఞములోనగు సమస్తకర్మములు పరబ్రహ్మాత్మకమైనవను ననుసంధానముతోఁ గూడినదగుటచేత నాకర్మముగూడ జ్ఞానాకారముఁ బొందుట చెప్పెదను వినుము. ఆత్మజ్ఞానమందే మనస్సు నిలిపినవాఁడగుటచేత నాత్మకంటె వేఱువస్తువులందు నాసక్తి

విశ్వసించినవాఁడై యేపదార్థమందును మమకారముంచక యజ్ఞములు లోనగు దేవతాకార్యములు చేయుటకై వర్తించువాని ప్రాచీనకర్మ మంతయు సమూలము నశించుచున్నది. ౨౩

హోమసాధనము బ్రహ్మము. హవిస్సు బ్రహ్మము. అగ్ని బ్రహ్మము. హోమము బ్రహ్మము. హోమముచేయువాఁడు బ్రహ్మము. ఇట్టి బ్రహ్మస్వరూపమైన కర్మముచేఁ బొందఁదగినది బ్రహ్మమే ౨౪

కొందఱు కర్మయోగులు దేవతార్చనా రూపమగు యజ్ఞమందుఁ దక్కినవారికంటె నెక్కువ నిష్ఠకలవారై యుందురు. మఱికొందఱు బ్రహ్మస్వరూపమైన యగ్నియందు స్రుక్కులు మొదలగు యజ్ఞసాధనములచే హవిస్సును హోమము చేయుచున్నారు. మఱికొందఱు శ్రోత్రము మొదలగు నింద్రియముల నెడి హవిస్సును నిగ్రహమను నట్టియగ్నియందు హోమముచేసి యింద్రియములను వ్యాపారములు లేనివానినిగాఁ జేయుదురు. మఱికొందరు శబ్దము మొదలైన విషయములను నింద్రియములను నగ్నియందు వేల్చుటచే శబ్దాదివిషయముల ననుభవించుచు వానియం దాసక్తి లేనివారై యుందురు. మఱికొందఱు మనస్సనెడు నింద్రియవ్యాపారములయందును నుచ్ఛ్వాసనిశ్వాసములు లోనగు ప్రాణవ్యాపారములందును గల యాసక్తిని నివర్తింప యత్నింతురు. తాము చేయఁదగు కార్యములందు దృఢసంకల్పము దృఢప్రయత్నముగల కొందఱు తాము సంపాదించిన ద్రవ్యమును దేవతార్చన దానాదులందు వినియోగింతురు కొంద ఉపవాసము చాంద్రాయణము లోనగు వానియందు నిష్ఠగలవారలై యుందురు. కొందఱు తీర్థక్షేత్రసంచారముచేయ మనస్సుగలవారై యుందురు. కొందఱు వేదములు పఠింతురు. కొందఱు దానియర్థము నభ్యసింప నాసక్తి గలవారగుదురు.

కొందఱు కర్మయోగు లాహారమున నియమము వహించి పూరక రేచక కుంభకముల నెడి ప్రాణాయామనిష్ఠయం దాసక్తిగలవారు. కొందఱు మీఁదికిఁబోవు ప్రాణవాయువును క్రిందివైపు పోనిచ్చి పూరకము నభ్యసింతురు. కొందఱు క్రిందికిఁబోవు నపాన

వాయువును మీఁదికిఁ బోనిచ్చి రేచకము నభ్యసింతురు. కొందఱు మీఁదికిఁబోవు వాయువును క్రిందికిఁబోవు వాయువును వెలుపలఁ బోనీక లోన నిలిపి కుంభక ప్రాణాయామమును నభ్యసింతురు. ద్రవ్యయజ్ఞము మొదలుగఁ బ్రాణాయామ పర్యంతమగు నానావిధ కర్మయోగములందు నాసక్తి గలిగి వర్తించువారందఱు మహాయజ్ఞములో నగు నిత్యనైమిత్తిక కర్మరూప యజ్ఞములందు నిష్ఠగలవారై వాని చేతనే పాపము నశింపఁజేసి యమృతమను బేరుగల దైవనివేదితాన్నము చేతనే శరీరము రక్షించుచు శాశ్వతబ్రహ్మమును బొందుదురు. అర్జునా! మీఁదఁజెప్పినట్లు నిత్యనైమిత్తికాది కర్మములవలన దేవపూజ సేయని వారికి నీలోకమున బురుషార్థములే ఫలింపవు. ఇఁక మోక్షమెట్లు లభించును? 31

ఈ విధముగ ననేకవిధములైన కర్మయోగము లాత్మప్రాప్తికి సాధనములై యున్నవి. నానాభేదములయిన యీ కర్మయోగము లన్నియు దినదినము మనుష్యులు చేయు నిత్యనైమిత్తిక కర్మములవలనఁ గలిగినవే ప్రతిదినము చేయు పనులన్నియు భగవత్ప్రీతిగఁ గావించి ఫలము భగవంతునకు సమర్పించుటే కర్మయోగ మనుష్ఠించుట యనియు దానివలననే యాత్మప్రాప్తి కలుగుననియుఁ దెలిసికొనుము. ఇట్లు తెలిసి కార్యములు చేసితివా సంసారబంధము నిన్ను వదలిపోవును.

కర్మయోగము సాధించుటకు ధనాదిపదార్థములను జ్ఞానమును రెండును గావలయునని చెప్పితినిగదా. అందు ద్రవ్యమయమయిన దానికంటె జ్ఞానమయమయిన భాగము ప్రధానము. సమస్తకర్మములు సమస్తసాధనములతో జ్ఞానమునందు బర్యవసించుచున్నది. సమస్త సాధనములచేఁ బొందదగిన జ్ఞానము కర్మాంతర్గత మగునట్లు లభ్యసింపఁబడుచుఁ గ్రమముగ నాత్మసాక్షాత్కారమునకుఁ గారణమగును 33

ఆత్మజ్ఞానమును దెలిసికొనఁ గోరికగలదేని జ్ఞానులలో నాత్మస్వరూప సాక్షాత్కారము గలవారుగనుండు వారియొద్దకుఁ బోయి

భక్తిశ్రద్ధలతో సాష్టాంగ నమస్కారము గావించి శుశ్రూష సలిపి పరిప్రశ్నలచే నడుగుము. వారు నీకు జ్ఞానము నుపదేశింతురు. 34

ఆ జ్ఞానము నీకుఁ గలిగెనా దేహమే నేనను నభిమానమును మమకారమును బొందవు. మఱియు నన్ని దేహములందుండు నాత్మలు ప్రకృతిసంబంధరహిత జ్ఞానైకాకారములగుట నీతో సమానులనియు నా పరిశుద్ధాత్మ వస్తువులన్నియు నీవలెనేయుండుటను జూడఁగలవు 35

మహాపాతకములు చేసినవారికంటె నీవధికపాపము చేసినను నట్టి పాపమను మహాసముద్రమును జ్ఞానమను నావచే దాఁటగలవు.
చక్కఁగా మండెడు నగ్ని కట్టెలను భస్మీకరించునట్లు జ్ఞానమను నగ్ని మోక్షప్రతిబంధ కర్మముల నన్నిటిని భస్మముచేసి వానివలనఁ గలుగఁ గల కార్యములను జేయలేనివానినిగాఁ జేయును. 37

జ్ఞానముతో సమానమైనదియుఁ బవిత్రమైనదియు నీ లోకము నందు లేదు. జ్ఞానాకారముగాఁ గర్మముల నాచరించుచు నందు సిద్ధి పొందినవానికిఁ గాలక్రమమున జ్ఞానము తానే లభించుచున్నది. 38

జ్ఞానము వృద్ధిచేసుకొనుటయందు శ్రద్ధగలవాఁడై దానియందే యాసక్తిగలిగి యింద్రియనిగ్రహముగల పురుషునకు జ్ఞానము లభించును. జ్ఞానము లభించినపిమ్మట శీఘ్రముగ మోక్షమును బొందుచున్నాఁడు.

జ్ఞానము లేనివాఁడును శ్రద్ధ లేనివాఁడును నీ జ్ఞానమువలన ఫలము గలదో లేదో యని సందేహించువాఁడును నశించుచున్నాఁడు. సంశయముగలవాఁ డీలోకమునను బరలోకమునను గూడఁ జెడును.

మీఁదఁ జెప్పఁబడిన యోగముచే జ్ఞానాకారమును బొందిన కర్మము గలవాఁడును నాత్మజ్ఞానముచే సందేహముతీఱిన వాఁడును దన కుపదేశింపఁబడిన విషయములందు దృఢమైన మనస్సు గల వాఁడును నగు పురుషుఁ గర్మములు బాధింపవు

కావున నర్జునా! యజ్ఞానమువలనఁ గలిగి హృదయము లందుండు నాత్మను గుఱించిన సంశయమును నే నుపదేశించిన జ్ఞానమను కత్తిచే నఱకి నేనుపదేశించినట్టు కర్మయోగము నాచరింప లెమ్ము.

చతుర్థాధ్యాయము - జ్ఞానయోగము సంపూర్ణము.

పంచమాధ్యాయము

— కర్మసన్యాసయోగము —

అర్జునుఁడు:—

కృష్ణా! మొదటఁ గర్మయోగమే చేయవలసినదనియు, నట్లు చేసిన కర్మయోగమువలన నంతఃకరణము నందలి దోషము లన్నియుఁ దొలఁగిపోయి యది పరిశుద్ధమగుననియు, నట్లు పరిశుద్ధమైన వెనుక జ్ఞానము లభించుననియు, దానిచేత నాత్మదర్శనము కలుగుననియుఁ జెప్పితివి. ఇట్లు కర్మయోగముచే జ్ఞానయోగము జ్ఞానయోగముచే నాత్మ సాక్షాత్కారము కలుగునని చెప్పి మరల జ్ఞానయోగమున కధికారియగువానికిని గర్మయోగమే శ్రేష్ఠమనియు నది జ్ఞానయోగ సాహాయ్యములేక తానే యాత్మప్రాప్తి కలిగించుననియుఁ జెప్పితివి. కావున జ్ఞానయోగ కర్మయోగము లను నీ రెంటిలో సులభముగాఁ జేయదగినదియు శీఘ్రముగ నాత్మప్రాప్తిని గలిగించునదియు నేదో నిశ్చయించి చెప్పుము.

కృష్ణమూర్తి:—

అర్జునా! జ్ఞానయోగము కర్మయోగము రెండును మోక్షమును గలిగించునవియే. అయినను నా రెంటిలో గర్మత్యాగ పూర్వకమగు జ్ఞానయోగముకంటెఁ గర్మయోగము శ్రేష్ఠమైనది. ఏ కర్మయోగి యాత్మదర్శనము తప్ప నితరము కోరఁడో కావున దేనియందును ద్వేషబుద్ధిగలవాఁడు కాఁడో కావుననే చలి వేఁడి సుఖము దుఃఖము శోకము సంతోషము వీనిని సహించువాఁడగునో యట్టివాఁడు నిత్యజ్ఞాననిష్ఠుఁడని యెఱుఁగుము. వాఁడు సంసారబంధమునుండి విడివడినవాఁడే. జ్ఞానయోగము వేఱు, కర్మయోగము వేఱని తెలియనివారు చెప్పుదురుగాని తత్త్వమెఱిఁగినవారు చెప్పరు. జ్ఞానయోగమునకు గర్మయోగమునకు నాత్మావలోకనమే ఫలముగదా. ఆ రెంటిలో దేనినైన నొక్కటిని జక్కఁగా నాశ్రయించినవాఁ డా రెంటి ఫలమును జెందఁగలఁడు. జ్ఞానయోగులచేఁ బొందఁబడు స్థానమేదియో

యదియే కర్మయోగులచేతను బొందఁబడును. జ్ఞానయోగము కర్మయోగము రెండు నొక ఫలమునే యిచ్చునవి యగుటచే నొకటిగ నెవఁడెఱుఁగునో వాఁడే చక్కఁగ దెలిసినవాఁడు. కర్మయోగమార్గమునఁగాక జ్ఞానయోగము సాధించుట యశక్యము. కర్మయోగము నాచరించు ముని స్వల్పకాలములోనే యాత్మను బొందుచున్నాఁడు కేవల జ్ఞాననిష్ఠుఁడు జ్ఞానము నతికష్టముచే సంపాదింపవలసి యుండుటచే దీర్ఘకాలమునకుఁగాని యాత్మను బొందఁజాలఁడు. రెంటికిని భేద మంతియే. కావుననే కర్మయోగము శ్రేష్ఠమని చెప్పితిని. ౬

కర్మయోగి పరిశుద్ధమై వశపడిన మనస్సు గలవాఁడును, నింద్రియనిగ్రహము గలవాఁడును, దనయాత్మ యెట్టిదో తక్కిన సమస్త భూతములయందలి యాత్మలు నట్టివిగాఁ దలఁచువాఁడునై తాను జేయు పుణ్య పాపములచే నంటఁబడఁడు. ఆత్మజ్ఞానముగల కర్మయోగి చూచుచున్నను, వినుచున్నను, దాఁకుచున్నను, వాసన చూచుచున్నను, దినుచున్నను, నడచుచున్నను, నిద్రించుచున్నను, నూపిరి విడుచుచున్నను, మాటలాడుచున్నను, మలమూత్రములువిడుచుచున్నను గ్రహించుచున్నను, గన్నులు తెఱచుచున్నను, మూయుచున్నను నా యా యింద్రియములు నాయా శబ్దాది విషయములందుఁ బ్రవర్తించుచున్నవని తలఁచునుగాని యం దొకటియైన 'నేను' జేయుచున్నానని తలఁపఁడు. పూర్వకర్మలబ్ధమైన యీ దేహమునకుండు నాయా యవయవములు వినుచున్నవి, తినుచున్నవి, యిట్టి కార్యములు చేయుచున్నవి. కాని యవయవములు లేక జ్ఞానాకారముగనుండు నేను వినుటలేదు, కనుటలేదు, మఱి యే కార్యము చేయుటలేదని తలఁచును. ౭

కనుట వినుట లోనగు నింద్రియ వ్యాపారములను నాయా యవయవములుగాఁ బరిణమించిన ప్రకృతియందుంచి నాయా కార్యముల వలనఁ గలుగు ఫలమును గోరక కర్మముల నెవఁడు చేయుచున్నాఁడో వాఁడు నీటిలోఁబుట్టి పెరిఁగినను దామరపాకు నీటిచేఁ

దడియక యెట్లుండునో యట్లే యాకర్మములవలనఁ గలుగు దేహాభిమాన రూపక పాపములచే నంటఁబడఁడు.

ఆత్మకుఁ బ్రాచీన కర్మములవలనఁ గలిగిన బంధము నివర్తించు కొనుటకు యోగులు శరీరముచేతను, మనస్సుచేతను, బుద్ధిచేతను, కేవల జ్ఞానేంద్రియములచేతను, ఫలమును గోరక కర్మములఁ జేయుదురు. ఆత్మావలోకనమందే యాసక్తిగలవాఁడు కర్మఫలాపేక్షను విడిచి కర్మములఁ గావించి శాంతిని బొందుచున్నాఁడు. ఆత్మావలోకనమందాసక్తి లేనివాఁడు కామప్రేరితుఁడై ఫలములఁగోరి కర్మము లాచరించి వానిచే సంసారమున బద్ధుఁడగుచున్నాఁడు. ౧౨

దేహధారి మనస్సుచే నవరంధ్రములు గల దేహమునందు సమస్తకర్మముల కర్తృత్వమును వదలి స్వతంత్రుఁడై తాను దేహము నధిష్ఠించుటచేఁ జేయఁగలుగు ప్రయత్నములఁ జేయక యాదేహముచే దేనిని జేయింపక సుఖముగా నుండును. ౧౩

ఇఁక నాత్మస్వభావ రూపమును జెప్పెద వినుము. కర్మములకు లోపడక స్వరూపస్వభావముతో నుండెడి యాత్మ దేవతలు మనుష్యులు పక్షులు పశువులు మొదలగువాని రూపములుగలిగి ప్రకృతితోఁ జేరి యుండు నీలోకమునకు నిందలి దేవతలు మనుష్యులు లోనగు వారికి నాయాకర్మములందుఁ గర్తృత్వమును గాని యాయాకర్మములను గాని యాకర్మములవలనఁ గలిగెడి ఫలమునుగాని కలుగఁ జేయ లేదు.

అదాగ నీ యాత్మకుఁ బ్రకృతిసంబంధ మున్నది. అగ్ని సంబంధముచే నెఱ్ఱఁగఁ గాలిన యినుపగుం డగ్నివలె నైనట్లు దేహసంబంధముగల బద్ధాత్మ యజ్ఞానముచేఁ దాను దేహమనియే తలఁచి నేను మనుష్యుఁడను. నేను దేవత నని భ్రమపడుచుండును. దేహమే తానను నభిమాన మాత్మకుఁ గలుగఁగా దేహము చేసిన కర్మములు తాను జేసినట్లెంచి యాఫలముల నది యనుభవించును గాని పరిశుద్ధాత్మ కార్యములు చేయదు, చేయింపదు. వానిఫలముల ననుభవింపదు, కర్మములు చేయునది దేహమేకాని యాత్మగాదు. ౧౪

ఆత్మ తన కనుకూలుఁడగువాని దుఃఖమును బోఁగొట్టలేఁడు. ప్రతికూలుఁడగు వాని సుఖమును బోఁగొట్టలేఁడు. తాను జేసిన కర్మముల ఫలము ననుభవింపఁదగిన సమస్త దేహములందును ప్రవేశించు యోగ్యతగలవాఁడు గావున సర్వవ్యాపకుఁడు. కావున నొకని కనుకూలుఁడు గాఁడు. వేఱొకనికిఁ బ్రతికూలుఁడును గాఁడు. వీఁడు సంబంధి వీఁడు ప్రతికూలుఁడను భావములు పూర్వవాసనచేఁ గలుగునవి కాని యాత్మకు స్వభావమైనవి కావు. ఆత్మకట్టి విపరీతవాసన కలుగుటకుఁ గారణము వినుము. కర్మములు జ్ఞానవిరోధులు. జ్ఞానము గలవాఁడు కర్మఫలములగు సుఖదుఃఖములు ప్రాప్తించినను పొంగఁడు క్రుంగఁడు కావున ఫలానుభవము లేనివాఁడే యగును. కావునఁ గర్మములు తమ ఫలముల ననుభవింపఁ జేయవలసియుండినచో జ్ఞానమును గొంతఁ పఱుపవలయును. కర్మములు చేయుపని యిదియే. దీనివలన జ్ఞానము తక్కువగుటచేఁ గర్మఫలము నాత్మ యనుభవించును. ఈ విధముగ నజ్ఞానముచే జ్ఞానము కప్పఁబడుటచేత మనుష్యాదులు మోహము పొలగుచున్నారు. ౧౫

ఈ విధముగ నాత్మలన్నియు వర్తింపఁగా వానిలో నేయాత్మలాత్మస్వరూప మిట్టిదని యుపదేశము పొందుటచేఁ బుట్టి, యభ్యాసముచేఁ బెరిగి మిక్కిలి పవిత్రమైన జ్ఞానముచే నజ్ఞానమును నాశము చేయునో యా యాత్మలకుఁ దమ యుత్కృష్టమైన స్వభావజ్ఞానము సూర్యునివలె సమస్తమున్న దున్నట్లు ప్రకాశింపఁ జేయును. ౧౬

ఆత్మదర్శనమందే బుద్ధిగలవారు, నాత్మవిషయమందే మనస్సుగలవారు, నాత్మజ్ఞానాభ్యాసమందే యాసక్తిగలవారు, నాత్మనే పరమ ప్రయోజనమని తలఁచువారు, మరల జన్మము కలిగింపని యాత్మసాక్షాత్కారమును బొందుదురు.

ఆత్మతత్త్వ మెఱింగినవారు విద్యావినయ సంపన్నుని బ్రాహ్మణుని గోవును నేనుఁగును గుక్కను జండాలుని సమదృష్టితోఁ జూతురు. ఇట్టి దేహములు ప్రకృతి సంబంధించినవి గనుకను, వాని యందలి

యాత్మలన్నియు జ్ఞానమే స్వరూపముగఁ గలవి గనుకను దత్త్వదృష్టికి నన్నియు సమానములే కదా! ౧౮

ఆత్మలన్నియు సమానములని యెవరికి మనస్సు స్థిరపడి యుండునో వారి సాధనానుష్ఠాన దశయందే సంసారమును జయించిన వారగుదురు. ప్రకృతి సంబంధమను దోషములేక సమముగా నుండు నాత్మవస్తువే బ్రహ్మము. కావున యాత్మలన్నియు సమానములని నిశ్చయబుద్ధి గలవారి లోకమున ముక్తులే యగుదురు.

సర్వము సమానమను జ్ఞానమెట్లు కలుగునో చెప్పెద వినుము. ఆత్మస్వరూప మిట్టిదని తత్త్వజ్ఞులచే నుపదేశము పొందవలయును. ఆత్మస్వరూప మిట్టిది కదా యని ప్రతిదిన మభ్యసింపవలయును. ఇట్లు చేసి దేహమే యాత్మయను నభిమానము లేనివాఁడు కావలయును. అట్టి యభిమానమును దొలఁగఁద్రోచి యాత్మ వేఱనియు ననాత్మ (దేహము) వేఱనియు దృఢ నిశ్చయజ్ఞానము కలిగి యావల దేహ విచారము మాని యాత్మయందే బుద్ధిని స్థిరముగ నిలుపవలయును. ఇట్లు చేయునపుడు మేలు కలిగెనా సంతోషింపరాదు. కీడు కలిగెనా దుఃఖింపనురాదు.

ఆత్మకంటె భిన్నమైన బాహ్యవస్తువులయందాసక్తి గలిగి యుండరాదు అంతరాత్మయందే సుఖ మనుభవించుచుండవలయును. ఈ విధముగ నాత్మాభ్యాసముతోఁగూడిన మనస్సు గలవాఁడు శాశ్వత సుఖమును బొందును.

బాహ్యవిషయములందు నాసక్తి యెట్లు తొలఁగు నందువా వినుము. విషయేంద్రియ సంబంధమువలనఁ గలిగిన సుఖములన్నియు దుఃఖకారణములని యెఱుఁగుము. శాశ్వత పదార్థము శాశ్వత సుఖము నీయఁగలదు గాని యనిత్యమగునది నిత్య సుఖ మెట్లీయఁ గలదు? ఇంద్రియములు విషయములు దేహములుగాఁ బరిణమించిన ప్రకృతికి సంబంధించిన వగుటచే శాశ్వతమైనవి కావు. వానికి మొదలు తుద గలవు కావున నవి యిచ్చు సుఖములకు మొదలు తుద యుండును. కావున నవి యల్పకాలమే యనుభవింపఁ దగినవై

యుండును. ఆవల దుఃఖమేకదా కలుగును. కాబట్టి పర్యవసాన దుఃఖము కలిగించు సుఖములందుఁ దత్త్వజ్ఞుఁడు మనస్సు పోనీయ రాదు. తత్కాలమునకు నోరు తీపగునని విషము కలిసిన పానక మెవ్వఁడు త్రాగును? ౨౨

శరీరమును విడుచుటకుముందు సాధనానుష్ఠాన దశయందే కామక్రోధముల వేగమును నెవ్వఁ డణఁచుటకు శక్తుఁడో వాఁడే యాత్మానుభవమునకుఁ దగినవాఁడు. వాఁడే సుఖి.

సమస్తములైన బాహ్యవిషయములను ననుభవించుట మాని యాత్మానుభవమే సుఖముగాఁ గలిగి, యాత్మయే తనకు సుఖమును నభివృద్ధి పొందించుననియు నదియే జ్ఞానమనియుఁ దెలిసి వర్తించునో యట్టి బ్రహ్మస్వరూపుఁడగు యోగి యాత్మానుభవ సుఖమును బొందును.

ఉష్ణము, శీతము నను ద్వంద్వములను విడిచి యాత్మయందే మనస్సు నియమించి సమస్తప్రాణుల మేలు గోరుచు నాత్మావలోకనము చేయువా రాత్మప్రాప్తికి విరోధులగు పాపముల నాశము చేసిన వారై యాత్మానుభవ సుఖమును బొందుదురు. ఈ విధముగా ౧ సంతోష శోకములను విడచుట, ౨ బాహ్యవిషయములం దాసక్తి లేకుండుట, ౩ బాహ్యవిషయములను దోషయుక్తములుగాఁ జూచుట, ౪ కామ క్రోధముల నణచుట, ౫ యాత్మ స్వరూపమునే యన్నివిధములయిన భోగ్యముగాఁ జేసికొనుట, ౬ సమస్త భూతములకు మేలు కోరువాఁడగుటయును నీ యాఱింటిచే ముందు చెప్పిన సమదర్శిత్వము కలుగును.

కామక్రోధములను విడిచి యాత్మయందే మనస్సుంచి మనస్సును జయించిన యతులకు నాత్మానుభవ సుఖము మిక్కిలి సులభము.

బాహ్యములయిన శబ్దాదివిషయ సంబంధములను వెలుపలనే వదలి, చూపును గనుబొమల నడుమ నునిచి, యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాస

ములు నాసాభ్యంతరమున సమానమైన గమనము గలవానిఁగాఁ జేసి, బాహ్యేంద్రియములను మనస్సును బుద్ధిని నాత్మావలోకనమందు నియమించి, కోరిక భయము క్రోధముమాని, మోక్షాసక్తి గలిగి, యాత్మావలోకనపరుఁడైనవాఁడు సర్వదా ముక్తుఁడే.

నన్ను యజ్ఞతపస్సుల ననుభవించువానినిగాను, సమస్తలోకేశ్వరులకు నీశ్వరునిఁగాను, సమస్తప్రాణులకు హితునిఁగాను దెలిసికొనువాఁడు సుఖముగఁ గర్మయోగము సాధింపఁగలఁడు.

పంచమాధ్యాయము – కర్మసన్న్యాసయోగము సంపూర్ణము.

షష్ఠాధ్యాయము

ఆత్మసంయమయోగము

కర్మముల ఫలము నపేక్షింపక, "నా వర్ణాశ్రమధర్మములనుబట్టి నే నీ కార్యము చేయఁదగినది. కావునఁ జేయుచున్నాను." అని యెవఁడు కర్మములఁ జేయునో వాఁడే జ్ఞానయోగనిష్ఠుఁడు; వాఁడే కర్మయోగనిష్ఠుఁడు. వాఁడు యజ్ఞాదులు లేనివాఁడు కాఁడు. చేయవలసిన క్రియలు మానినవాఁడును గాఁడు.

దేనిని జ్ఞానయోగమందురో యదియే కర్మయోగమని తెలిసికొనుము. దేహమం దాత్మభ్రాంతి ఫలాపేక్ష వదలనివాఁ డెన్నఁడు కర్మయోగి కాఁజాలఁడు.

ఆత్మావలోకనము పొందఁగోరు మునికిఁ గర్మయోగము సాధనము. ఆత్మావలోకనమున స్థిరపడిన యోగారూఢునికిఁ గర్మనివృత్తి సాధనము కావున నాత్మావలోకనరూపమైన మోక్షము లభించువఱకుఁ గర్మములఁ జేయవలయును.

ప్రకృతి సంబంధ విషయములందును, వానికి సంబంధించిన కర్మములందును, నెవ్వ డాసక్తి లేనివాఁడగుచున్నాఁడో యవ్వాఁ

సమస్తసంకల్పములను విడిచి యాత్మదర్శనమందు స్థిరపడిన యోగారూఢుఁడని చెప్పఁబడును.

విషయములం దాసక్తి లేని మనస్సుచేత నాత్మను సంసారసాగరము నుండి తరింపఁజేయవలయును. విషయములపై మనస్సు పోనిచ్చి యాత్మను నధోగతిపాలు చేయరాదు. మనస్సే యాత్మకు బంధువు. మనస్సే యాత్మకు శత్రువు.

ఎవఁడు తాను దనమనస్సు విషయములపాలుగాకుండ జయించునో యట్టివానికి వాని మనస్సే బంధువు. అట్లు మనస్సును జయింపనివానికి వాని మనస్సే శత్రువువలె నపకారము చేయును.

ఇఁక యోగమునకుఁ దగినవాని లక్షణములఁ జెప్పెద వినుము. చలి వేఁడుములు, సుఖదుఃఖములు, మానావమానములు గలిగినప్పుడు మనస్సున నెట్టి వికారము లేనివాఁడును, బాహ్యేంద్రియ వ్యాపార నివృత్తిగలవాఁడు నగు పురుషునికి మనస్సునందుఁ బ్రత్యగాత్మ నిజస్వరూపముతో స్పష్టముగ ననుసంధింపఁబడుచుండును. అవలఁ బరిశుద్ధాత్మను దర్శించుట కలుగును. ౭

ఎవఁడు దేహమునకంటె భిన్నమైన యాత్మ యొకటి కలదను జ్ఞానముచేతను, ఆ యాత్మ ప్రకృతికంటె విజాతీయమై ప్రకృతికి లేని నిత్యత్వము, నిరతిశయానందత్వము లోనైన గుణములుగలది యను విజ్ఞానముచేతను, తృప్తిఁబొందిన మనస్సుగలవాఁడై, తాను దేవతగా నుండినను మనుష్యుఁడుగా నుండినను మఱి యేదశ నుండినను మార్పుచెందక యనుసరించు జ్ఞానమే యాకారముగాఁగల యాత్మయందే మనస్సు నిలిపినవాఁడై యింద్రియముల జయించి మట్టిపెళ్ళవలన రాతివలన నెంత ప్రయోజనమో బంగారువలన నంతే ప్రయోజనమని కావునఁ బ్రాకృతికములైనవి యన్నియు సమానములని తలఁచువాఁ డాత్మదర్శనరూపమగు యోగము నభ్యసింప నర్హుఁడు. ౮

వయస్సునఁ దనకంటెఁ జిన్నలు పెద్దలుగానుండి తన మేలు గోరువారియందును సమానవయస్సుగలిగి హితము గోరువారి యందును, పగవారియందును, నుదాసీనులందును, మధ్యస్థులందును,

దాయాదులందును, బంధువులయందును, సాధువులందును, పాపా
త్ములయందును సమానమైన బుద్ధిగలవాఁడు యోగాభ్యాసము
నకుఁ దగినవాఁడు గావున నధికుఁడు.

యోగాభ్యాసమం దాసక్తిగలవాఁడు ప్రతిదినము యోగాభ్యా
సమునకు నర్హమైన కాలముఁ దెల్ల మనుష్యులు లేక నిశ్శబ్దముగా
నుండు స్థలములందు నొంటరిగాఁ గూర్చుండి యితరచింత లేని మన
స్సుతో, నాత్మకంటె వేఱైనవస్తువులందు నపేక్షగాని యనాత్మవస్తు
వేదైనను నాదియను తలంపుగాని లేక తన్నుఁ దాను జూచుకొను
చుండవలయును. ఇదియే యోగాభ్యాస మనఁబడును. ౧౦

ఇట్లు యోగాభ్యాసము చేయువాఁడు పరిశుద్ధప్రదేశమందు
గట్టిగాను గదలకయుండునదిగాను నుండు పీఁట మొదలగుదానిపైఁ
గూర్చుండవలయును. ఇది మిక్కిలి యెత్తుగ నుండరాదు. మిక్కిలి
తగ్గుగాను నుండరాదు. ఈ యాసనముమీఁదఁ దొలుత దర్భలు
పఱిచి దానిపైఁ గృష్ణాజినముపైచి దానిపై వస్త్రము పఱపవల
యును. ఆ వస్త్రముమీఁద సుఖాసనము వేసికొని కూర్చుండి మనస్సు
నిటునటు పోనీక కదలకుండ నిలిపి చిత్తేంద్రియ వ్యాపారములెల్ల
మాని యాత్మబంధ నివృత్తికొఱకు దేహమునకంటెఁ దాను భిన్నుఁడ
ననియుఁ దాను నిట్టిట్టి గుణములు కలవాఁడననియు నేకాగ్ర
చిత్తుఁడై ధ్యానింపవలయును. ౧౨

ఇట్లు ధ్యానము చేయునపుడు వెన్నెముక కంఠము శిరస్సు వంపు
లేక మూఁడును జక్కఁగ నుండవలయును. దేహము కదలక స్థిర
ముగ నుండవలయును. చూపు ముక్కుకొనపై నుండవలయు.
దిక్కులు చూడరాదు. మనస్సును వశపఱిచికొని దానిని నాయందే
నిలుపవలయును. మనస్సు నా యందుంచినపుడు హెచ్చరిక తప్ప
రాదు. నన్నే చింతించుచుఁ గూర్చుండవలయును. నిలఁబడిగాని
పండుకొనిగాని యభ్యసించుట యుత్తమపక్షముగాదు యోగాభ్యా
సము సేయువాఁడు బ్రహ్మచర్యవ్రత మనుష్ఠింపవలయు. దేనికిని భయ
పడరాదు ౧౪

ఈ విధముగఁ బ్రతిదినము యోగాభ్యాసమునకుఁ దగినకాలములందెల్ల మనస్సును నాయందు నిలుపువాఁడు నన్నే స్పృశించుటచేఁ బవిత్రుఁడగుటవలన నిశ్చలమైన మనస్సు గలవాఁడై నన్నే చింతించుటవలన శ్రేష్ఠమైన మోక్షసుఖమును బొందుచున్నాఁడు. ౧౫

ఇట్లు యోగాభ్యాసము చేయువాఁడు మితిమించి తినినను, బొత్తిగ భుజింపక పస్తుండినను, ఎక్కువ నిద్రపోయినను, నిద్రయే మానినను యోగము లభింపదు. అట్టివాఁడు యోగి కాఁజాలఁడు. ౧౬

ఆహారము సంచారము మితముగ నుండవలయును. చేయునట్టి వ్యాపారములును మితముగనే యుండవలయును. నిద్ర జాగరణము మితముగ నుండవలయును. ఇట్లుండిచేయు నభ్యాసమువలన సంసారబంధము నాశముచేయు యోగము సిద్ధించును. ౧౭

ఇట్టభ్యాసము చేయఁగాఁ జేయఁగా నెప్పుడు చిత్తము తనయందే విశేషముగ నిలిచి కోరికలన్నియుఁ దొలఁగిపోవునో యప్పుడట్టివాఁడు యోగయుక్తుఁడగును. ౧౮

గాలిలేనిచోటఁ గుండలోనుంచిన దీపమెట్లు కదలకయుండునో యట్లితర వ్యాపారములనుండి మరలించిన మనస్సు కదలక యేకాగ్రమై యుండవలయును ఆత్మదర్శనము సేయువాని మనస్సునకీదీపమే యుపమానము. ౧౯

విషయములనుండి మరలింపఁబడిన మన స్సేయోగాభ్యాసమందు "నాహా యిది యెంతటి గొప్ప సుఖము. విషయసుఖము దీనిలోఁ గోట్యంశమునకైన సరిపోవునా" యని సుఖము ననుభవించుచున్నదో, దేనియందుఁ దన్నుఁ దాను మనస్సుచేఁ జూచుకొని సంతోషించుచు నితరములను గోరక యుండునో, దేనియందు నింద్రియాదులకు నలభ్యమై యాత్మవిషయక బుద్ధిచేతనే గ్రహింపఁదగిన యుత్కృష్ట సుఖము ననుభవించునో, దేనియందుండువాఁడు దానిని విడిచి వేఱొకదానికిఁ బోవఁడో, దేనియందుండువాఁ డభ్యాసము చాలించియుండు సమయమందును దానినే కోరుచు దానికంటె

మించిన లాభము వేఱొకటి లేదని తలఁచుచుండునో, దేనియం దుండువాఁడు దారాపుత్రాదులు మరణించుట లోనగు మహాదుఃఖములు కలిగినను మనస్సునఁ జలింపక యుండునో, దుఃఖ సంబంధమును దొలఁగించు నట్టిదే యోగమనఁబడును. యోగాభ్యాసము చేయువాఁడు తనకుముం దిట్టిదశ రాఁబోవునని యెఱిఁగి యిట్టి దశ వచ్చినపుడు వ్యాకులుఁడు కారాదని యోగారంభదశయందే నిశ్చయించుకొని, యిట్టిది వచ్చినపు డిది ముందు మనము నిశ్చయించుకొన్నదే కదా యిప్పుడేల విచారమని చింతలేక సంతుష్టుఁడై యభ్యాసము చేయవలయును. యోగాభ్యాసము యావజ్జీవము చేయఁదగినది. నడుమ బంధువియోగాదులు రాక మానవు. వానివలనఁ దత్కాలమున విఘ్నము కలిగినను విఘ్నకారణములు దొలఁగిపోఁగానే మరల నభ్యసింపవలయునుగాని మానరాదు. ౨౩

కామములు రెండు విధములు. స్పర్శజములు. సంకల్పజములు. కాఁకటవలనఁ గలిగిన చలి వేఁడి లోనైనవి స్పర్శజములు. సంకల్పములవలనఁ గలిగిన పుత్రులు పశువులు లోనైనవి సంకల్పజములు. స్పర్శజము లనివార్యములు. వలదనిన రాక మానునవి కావు. ఎండవలన వేఁడి, చలిగాలివలనఁ జలి, కలుగకుండఁ జేసికొన సాధ్యపడదు. కావున నట్టివి వచ్చినపుడు సంతోషపడరాదు; దుఃఖమును బడరాదు. సహించి యూరకుండ వలయును. సంకల్పజములు తానై కోరి తెచ్చుకొన్నవి. ఇట్టివానిని సంపూర్ణముగ విడువవలయును. వీనియందు మనస్సు పోనీయక యింద్రియములను విషయములనుండి మెల్లమెల్లగ మరలించి, మనస్సు విషయముల మీఁదఁ బోయినపు డంతయు "నయ్యో! దుఃఖకారణములైన విషయములకై యేల పరువువాఱెద" వని మనస్సును వానియం దుండనీక మరల్చి యాత్మయందుంపవలయును గాని కొంచెమైనను నాత్మగానిదానిని స్మరింపరాదు.

మనస్సు నిలుకడలేక యెల్లప్పుడు చలించు చుండునది. విషయాసక్తి కలిగించుటకుఁ గారణమగు దానికై యొకదానినుండి మఱియొక దానికై పరువెత్తు చుండునది. కావున నెప్పుడెప్పు డది యాత్మ

యం దుండక యితర పదార్థములకై పోవునో వెంటవెంటనే దానిని నచట నుండనీక మరలించి తెచ్చి యాత్మయందే నిలిపి దానికి వశపడి యుండునట్లు చేయవలయును. ౨౬

ఆత్మయందు మనస్సును నిలుకడగా నిలుపుటచే సకల పాపములు నాశమగును. కావున నతనియందలి రజోగుణము నశించును. ఆ కారణముచే నతఁడు శుద్ధాత్మ స్వరూపుఁ డగును. ఇట్టి యోగికి నిరతిశయ సుఖము కలుగును. ౨౭

ఈ విధముగా యోగి యాత్మయోగ మభ్యసించుచుఁ గల్మషములనెల్ల నశింపఁజేసి బ్రహ్మానుభవ రూపమై పరిమితి లేని సుఖమును సర్వదా సుఖముగ ననుభవించును. ౨౮

యోగముచే నాత్మస్వరూపమును పొందినవాఁ డాత్మలన్నియు సమానములని చూచును. తన యాత్మ సర్వభూతములయం దున్నట్టును సమస్త భూతములు తనయాత్మయం దున్నట్టును జూచును.

అన్నియాత్మలు సమానాకారములను జ్ఞానముకంటె నెక్కువ పరిపాకదశఁ బొందినవాఁడు సమస్తాత్మలయందు నన్నును నాయందు సమస్తాత్మవస్తువులను జూచును. వానికి నేను గనఁబడకపోను. వాఁడును నాకెప్పుడును గనఁబడుచునే యుండును. 30

ఎవఁ డసంకుచితజ్ఞానమే యాకారముగఁ గలిగి తాను నేను సమానమగుట తెలిసి సమస్త భూతములందుండు నాతో సమానమైన తన యాత్మస్వరూపమును దర్శించుచున్నాఁడో వాఁడు యోగమును విడిచి లేచి లౌకిక వ్యాపారములయం దున్నను నాయందున్నవాఁడే.

అంతటఁగల యాత్మలన్నియు సమానములనియు నితరుల సుఖదుఃఖములు తనకెట్లు సంబంధింపవో యట్లే తన దేహ సుఖదుఃఖములును దనకు సంబంధింపవని యెవఁడు చూచునో వాఁ డుత్కృష్టుఁడైన యోగియగును. 3౧

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

కృష్ణా! యింతవఱకు దేవతలు మనుష్యులు మొదలగు రూపభేదముల వలనను, జీవుఁడు ఈశ్వరుఁడు అను భేదమువలనను నాత్మ

లన్నియు నానాకారములని తలఁచియుంటిని. ఇప్పు డాత్మలన్నియు నొండొంటితో సమానములగుట యేకాక యీశ్వరునితోడను సమా నములని సమదర్శనరూపమైన యోగమును నీవు నాకుఁ జెప్పితివి. ఈ యోగమువలన నాత్మలన్నియు సమానములుగదా యని యను కొనుచుకాని చిత్తశుద్ధి లేనికారణముచేతను, అనాదిగా భేదబుద్ధిగల వాఁడనగుటను నా మనస్సున నా యోగము స్థిరముగా నిలవకున్నది. మనస్సు చపలస్వభావము గలది. బలాత్కారముగాఁ గలవరపెట్టునది దృఢమైనదికదా. అట్టి మనస్సును నిరోధించుట యన వాయువును నిరోధించుటవలె మిక్కిలి దుష్కరమని తలఁచెదను. 34

అనిన శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె

అర్జునా! నీవు చెప్పినది సత్యము మనస్సు చంచలస్వభావము కలది గనుకనే నిగ్రహింపరానిది. సందేహములేదు. అయినను అభ్యాసముచేతను వైరాగ్యముచేతను నది పట్టుపడుచున్నది. 35

మనస్సును జయింపనివానికి యోగము సాధ్యము కాదని నా నిశ్చయము. మనస్సును వశపఱచికొనినవాఁడు కర్మయోగమను నుపాయముచే నీ యోగమును బొందఁగలుగును. 36

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

కృష్ణా! యొకఁడు యోగాభ్యాసమునందు శ్రద్ధగలిగి ప్రవ ర్తించుచున్నాఁడుగాని యేదో కారణముచే దృఢముగా నభ్యసించు ప్రయత్నము లేకుండుటచే నా జన్మమందు యోగసిద్ధిని బొందఁజాల కున్నాఁడు. అట్టివాని గతియేమి? వీఁడు మోక్షాపేక్షచే యోగ మభ్యసించుచు ఫలములను గోరి కర్మములు చేయుమని స్వర్గాది సౌఖ్యములు వీనికి లేవు. మోక్షసాధనమైన యోగమును దుద ముట్ట నభ్యసింపమిని మోక్షమును లేదు. ఇట్టివాఁడు పెద్దమేఘము నుండి చీలి వేఱొక మేఘముతోఁ గలిసికొనలేక నడుమనే రూపు మాసి నశించిన మేఘము తునుకవలె నుభయభ్రష్టుఁడు కాఁడుగదా ఈ నా సందేహమును నిశ్శేషముగాఁ దీర్ప నీకంటె శక్తిగలవాఁడు నాకు లభింపఁడు. 37

అనిన భగవంతుఁ డిట్లనియె.

అర్జునా! యోగభ్రష్టునకుఁ బ్రాకృతస్వర్గాధిభోగము లనుభవించుటయందుఁ గాని బ్రహ్మానుభవమందుఁ గాని నాశములేదు. నాయనా! శుభరూపమగు యోగము నభ్యాసము చేయువాఁ డెవ్వఁడును దుర్గతిని బొందఁడు. యోగము నభ్యసింపఁ బ్రారంభించి దానినుండి భ్రష్టుఁడైనవాఁడు పుణ్యాత్ములు పొందు లోకములకు బోయి యందుఁ దానట్టి భోగములఁ గోరి యోగమునుండి భ్రష్టుఁడయ్యెనో యా భోగములకంటె మేలైన భోగముల ననుభవించుచు, నా యాశ తీఱువఱ కాలోకమందే యుండి యది తీఱిన వెనుక శుచులును శ్రీమంతులు నైన వారింటఁ దన మహిమచేఁ బుట్టుచున్నాఁడు. అనుభవముచేఁ బుణ్యము క్షీణించునుగాని యోగమహాత్మ్యము క్షీణింపదు. ౪౧

అట్లు యోగయోగ్యుల యింటఁ బుట్టఁడేని తామే యోగులుగా నుండి యోగ ముపదేశించువారి యింటనైనఁ బుట్టును. ఇట్టి జన్మము మిగుల దుర్లభము. యోగారంభమున భ్రష్టుఁడైనవాఁడు యోగయోగ్యుల యింటను, బరిపక్వమగునపుడు భ్రష్టుఁడైనవాఁడు యోగులయింటను బుట్టును. ఇట్టి జన్మములు యోగమహాత్మ్యము వలనఁ గలుగును గాని యితరవిధములఁ గలుగదు. ౪౨

అర్జునా! యీ మఱుజన్మమందు వానికిఁ బూర్వజన్మమందుఁ గలిగిన యోగవిషయమైన బుద్ధి మరలఁ గలుగును. ఆ బుద్ధివలన మరల విఘ్నములుగాక భ్రష్టుఁడుగా నుండునట్లు వాఁడు దృఢప్రయత్నము చేయును. వాఁడీ జన్మమున దానిని మఱచి పరవశుఁడై యున్నను బూర్వజన్మమున యోగ మభ్యసించుచుండిన వాఁడగుటచేత నా యభ్యాసబలమే వానిని మరల యోగ మభ్యసింపఁ జేయుచున్నది. ౪౩

యోగ మభ్యసింపక యోగస్వరూపమును దెలియ నిచ్ఛగల వాఁడును దానినుండి చలించినను మఱుజన్మంబున నా యిచ్ఛనే మరలఁ బొందినవాఁడై మొదటఁ గర్మయోగమును విడప నాత్మ

సాక్షాత్కారరూపమైన యోగమును నభ్యసించి ప్రకృతి బంధము నుండి విడివడుచున్నాఁడు. ౪౪

ఈ యోగమహాత్మ్య మిట్టి దగుటవలనఁ బూర్వజన్మముల నార్జించిన పుణ్యములచేఁ బాపముల నెల్ల నాశమొనర్చి యా కారణమున యోగమున కర్హుఁడై యెక్కువ పూనికతో యోగ మభ్యసించుచుండినవాఁడు దానినుండి చలించినను మరల నా యోగమునే పొందుచు ననేక జన్మసిద్ధుఁడై యుత్తమగతిని బొందును. యోగాభ్యాసము చేయువాఁడు కేవల కృచ్ఛ్రాది తపస్సులు చేయువానికంటె నధికుఁడు. ఆత్మజ్ఞానముతప్పఁ దక్కినజ్ఞానము గలవారికంటె నధికుఁడు. కేవల మశ్వమేధాదికర్మములఁ జేయువానికంటె నధికుఁడు. కావున యోగివి కమ్ము. ౪౬

ఎవఁడు నాయందు మనస్సుంచి నన్ను బొందుటకుఁ ద్వర గలవాఁడై నాయందు భక్తిగలవాఁడగుచున్నాఁడో వాఁడు ముందు చెప్పఁబడిన యోగులకంటెను, దపస్వులు లోనగు వారికంటెను శ్రేష్ఠుఁడని నా యభిప్రాయము. ముందుఁ జెప్పఁబడిన యోగులు ప్రత్యగాత్మ నవలోకనము చేయువారు, భక్తులు నన్నే యుపాసించువారు కావున యోగుఃకంటె నా భక్తులు శ్రేష్ఠులు. ౪౭

షష్ఠాధ్యాయము - ఆత్మసంయమయోగము సంపూర్ణము.

సప్తమాధ్యాయము.

—♦ విజ్ఞానయోగము ♦—

రుక్మిణి:- అప్పా! యోగమువలననే మోక్షము వచ్చునని ముందు చెప్పి యిప్పుడు 'యోగులకంటె భక్తులు శ్రేష్ఠులు' అని కృష్ణభగవానుఁడు చెప్పెనే యేమి కారణము? యోగులు మోక్షమును బొందువారే, భక్తులును మోక్షము బొందువారేకదా? ఆ యిరువురిలో భక్తు లెట్లు శ్రేష్ఠులు? మోక్షమునకు మించినది మఱి యొకటి కలదా?

తా॥టీ:- బ్రహ్మలోకమునకుఁ బోయినవారికిని మరల జన్మము గలదు. అక్కడనుండి మోక్షమునకు యోగ్యత సంపాదించుకొని దానిని దాఁటిపోయినవారందఱు ముక్తులే. ముక్తిదశయందు దవాంతర భేదములు గలవు. అన్నిటికంటె నెక్కువదశ భగవత్ప్రాప్తి. యోగమునందుఁ గేవల మాత్మావలోకనము చేయువాఁడు కైవల్యమును బొందును. కైవల్యమునకుఁ బోయినవానికి మరల జన్మము లేకపోయినను నది భగవత్ప్రాప్తికంటెఁ దక్కువది. భక్తుఁడు భగవంతునిఁ బ్రాపించును. ఆ యిరువురకది భేదము. కాఁబట్టి యోగి యాత్మస్వరూప మిట్టిదని యెఱిఁగి యిట్టిదేకదా పరమాత్మస్వరూపమని యెంచి పరమాత్మను ధ్యానించుచు మనస్సాయనయందు లయింపఁజేసి యామహిమ ననుభవించుచు సంతోషించుచుండవలయును. కాఁబట్టి భక్తికి యోగము నిచ్చెనమెట్టు వంటిది. భగవంతునియందు భక్తి కుదురుటకై భగవంతుని స్వరూపతత్త్వమును, నది మనకు గోచరింపక ప్రకృతివలన మఱుఁగుపడియుండుటకుఁ గారణము నా తెర తొలఁగిపోవు నుపాయము మొదలైన విఁకఁ జెప్పఁబడును.

శ్రీకృష్ణమూర్తి :—

అర్జునా! నాయందే మనస్సు దృఢముగా నిలిపి, నన్నే యాధారముగఁ గొని, యోగాభ్యాసముచేయు నీవు యోగమునకు విషయమైన నన్ను నిస్సంశయముగను బూర్ణముగను నే జ్ఞానముచేఁ దెలిసికొనఁగలవో యట్టిదానిని వినుము. సమస్త చేతనాచేతనములకంటె భగవంతుఁడు విలక్షణుఁడు అను విజ్ఞానముతోడ నా స్వరూపవిషయమైన జ్ఞానమును బూర్ణముగాఁ జెప్పెదను. ఇది దెలిసికొనినపిమ్మట నీ వీ విషయమున మరలఁ దెలిసికొనఁదగిన దేదియు నుండదు.

వేలకొలఁది మనుష్యులలో నెవఁడో యొకఁడు సిద్ధి కలుగుటకుఁ బ్రయత్నించును. అట్లు సిద్ధిపర్యంతము యత్నము చేయువారిలో నెవఁడో యొకఁడు నా తత్త్వ మిట్టిదని యున్నదున్నట్లు తెలిసికొనుచున్నాఁడు. ఇఁక నా స్వరూప యాథార్థ్యమును జెప్పెద వినుము.

భూమి - జలము - అగ్ని - వాయువు - ఆకాశము - మనస్సుతోడఁ బదునొకొండింద్రియములు, బుద్ధి యనెడి మహత్తత్త్వము - అహంకారతత్త్వము అని ప్రకృతి యెనిమిది విధములు గలది. 4

ఈ జగత్తునకు మూలమైన ప్రకృతి నాదే. ఇది యచేతనమైనది. అర్జునా! యీ ప్రకృతి నికృష్టమైనది. దీనికంటె వేఱై జీవస్వరూపముగ నుండు చేతన ప్రకృతి మఱియొండు గలదు. అది ప్రధానమైనదిగఁ దెలిసికొనుము. ఈ చేతన ప్రకృతిచేతనే యచేతనమైన జగత్తు ధరింపఁబడుచున్నది.

సమస్తములైన భూతముల యుత్పత్తికి నీ చేతనాచేతన ప్రకృతులే కారణము. సమస్త జగత్తు రెండు ప్రకృతులవలనఁ బుట్టుటచేతను ఆ ప్రకృతులు నావలనఁ గలిగినవి కావున నావి యగుటచేతను జగత్తునకంతయుఁ బుట్టుచోటు నశించుచోటు నేనే.

ఈ విధముగ నేనే యన్నిటికంటె నధికుఁడను. నాకు మించినది వేఱొకటి లేదు.

ఏ ప్రకారము హారమునందు దారము రత్నముల సమూహము లోపలఁ దూఱియుండి వాని కాధారమై యుండునో యట్లే నేను నంతర్యామినై సమస్త చేతనాచేతన వస్తువులందుండి వాని కాధారమై యున్నాఁడను.

ఏ పదార్థములం దెట్లుండు నంటివేని యుదకములందు రుచి నేను. చంద్రసూర్యులయందుఁ గాంతి నేను. సమస్త వేదములం దోంకారము నేను. ఆకాశమందు శబ్దము నేను. మగవారియందుఁ బుంస్త్వము నేను. భూమియందలి పుణ్యగంధము నేను. అగ్నియందు దహించు శక్తి నేను. సమస్తశరీరములందుఁ బ్రాణముస్థితికి హేతువు నేను. తపస్వులయందుఁ దపము నేను. సమస్తభూతములకు నిత్యమైన బీజము నేను. బుద్ధిమంతులయందలి బుద్ధి నేను. తేజస్వులయందుఁ దేజస్సు నేను. బలముగలవారియందుఁ గామ రాగములు లేని బలము నేను. ప్రాణులయందు ధర్మశాస్త్ర విరుద్ధముకాని కామము నేను.

సాత్త్విక భావములు - రాజస భావములు - తామసభావము లేవేవిగలవో యవి యన్నియు నా వలననే కలిగినవి. అవి నాయం దున్నవి కాని వానియందు నేను లేను. వాని యునికికి నే నాధార మును గాని నా యునికికి నవి యాధారము కావు. ౧౨

ఈ ప్రపంచమంతయు సత్త్వ రజ స్తమోగుణ మయములగు పదార్థములచే మోహితమైనది. కావున నీపదార్థములకంటె మిక్కిలి యుత్కృష్టుఁడగు నన్నది యెఱుఁగ లేకున్నది. ఏలంటివా, ౧౩

దేవుఁడనగు నాచే నిర్మింపఁబడి త్రిగుణమయమైన నా మాయ యతిక్రమింపరానిది. ఇది నా స్వరూపము తెలియరాకుండునట్టు లడ్డుపడును గాని యెవరు నన్నే శరణు చొత్తురో వారీ మాయను దాఁటి నా స్వరూపమును జూడఁగలవా రగుచున్నారు. ౧౪

మూఢులు, నరాధములు, మాయాపహృతజ్ఞానులు, అసుర భావాశ్రితులని పాపాత్ములు నాలుగు విధములవారు కలరు. వీరు నన్ను భజింపరు.

సర్వ పదార్థములు నాకు భోగ్యములై యుండఁగా నవి తమకు భోగ్యములని తలఁచువారు మూఢులు. సామాన్యముగా నా స్వరూపము కొంత యెఱిఁగినవారయ్యు నాయం దాసక్తి లేని వారు నరాధములు. సర్వమునకు స్వామి నేనే యను జ్ఞాన ముద యించి యుండినను గుయుక్తులచే నా జ్ఞానమును బోఁగొట్టుకొను వారు మాయాపహృతజ్ఞానులు. నన్నును నా యైశ్వర్యమును గుఱించిన జ్ఞానము కలిగియు దానివలన నాయందు ద్వేషబుద్ధిగలవా రసుర భావాశ్రితులు. ఇందు ముందు జెప్పినవారికంటె వెనుకఁ జెప్పఁ బడినవా రెక్కువ పాపాత్ములు.

నాలుగు విధములుగల పుణ్యాత్ములు నన్ను సేవింతురు. వీరు ఆర్తుఁడు - అర్థార్థి - జిజ్ఞాసువు - జ్ఞాని యనువారలు. ఐశ్వర్యమును బోఁగొట్టుకొని మరల నైశ్వర్యము గోరువాఁ డార్తుఁడు. నూతనముగ నైశ్వర్యము గోరువాఁ డర్థార్థి. శుద్ధాత్మస్వరూపము బొందఁగోరు వాఁడు జిజ్ఞాసువు. నన్నే పొందఁగోరువాఁడు జ్ఞాని. ఈ నలువురిలోఁ

ముందు చెప్పఁబడిన వానికంటె వెనుకఁ జెప్పఁబడినవాఁడు శ్రేష్ఠుఁడు.

ఈ నలుగురిలో జ్ఞానియే శ్రేష్ఠుఁడు. తక్కిన ముగ్గురు వారివారి కోరిక నెఱవేఱుటకే నన్ను నుపాసింతురు. జ్ఞానియో సర్వకాలము లందు నాయొక్కనియందే భక్తిగలవాఁడై యుండును. నన్ను సేవించుట తప్ప నతనికి నితరములైన కోరికలు లేవు కావున నేను జ్ఞానికి మిక్కిలి ప్రియుఁడను. అతఁడును నాకట్టి యిష్టుఁడే. వీరందఱు నుదారబుద్ధి గలవారే. అందు జ్ఞాని నాయాత్మయేయని నానిశ్చయము. వాఁడు నాతోడికూడికను నెదురు చూచుచు నన్నే యుత్తమగతిగా నిశ్చయించుకొని యున్నవాఁడగును. అనేక జన్మము లెత్తిన తరువాతఁ గడపట మీఁదఁ జెప్పఁబడిన జ్ఞానము కలవాఁడైన సర్వము వాసుదేవుఁడే యని నన్ను నుపాసించు చున్నాఁడు. ఇట్టి మహాత్ముఁడు దుర్లభుఁడు. ౧౯

తమకుఁ బూర్వజన్మములందలి యనుభవముచేఁ గలిగిన పాపవాసనతో నెడఁదెగని సంబంధము గలవారై, యా వాసన కనురూపములగు పదార్థములఁ గోరుచు, ఆ కోరికచేత భగవంతుని విషయమైన జ్ఞానమును బోఁగొట్టుకొని తమకుఁ గోరిన పదార్థముల నేదేవత లిత్తురని వారు తలంతురో యట్టి దేవతలకుఁ బ్రీతికరములైన నియమములు కలిగి నాకంటె నితరులైన దేవతలను భజించుచున్నారు. ఏ దేవతను బూజించినను నన్నే పూజించినట్లైనను వారు నన్నుఁ బూజించుచున్నామను ననుసంధానము లేనివారగుటచే నా దేవతలను బూజించిన మితఫలము మాత్రమే వారికిఁ గలుగుచున్నది. ౨౦

ఎవ్వఁడెవ్వఁడేనే దేవతారూపమును భక్తిశ్రద్ధలతో నర్చింపఁగోరునో యా యా పురుషునకా శ్రద్ధనే దానియందు నిర్విఘ్నమైన దానిఁగా నేను జేయుచున్నాను. ఆ భక్తుఁడు నిశ్చలమైన శ్రద్ధతో నా దేవతల యారాధనము చేయఁగోరినను, ఆ దేవతలఁ బూజిం

చుట వలనఁ దాను గోరిన పదార్థములను నేనే వానికి లభింపఁ జేయుచున్నాను. ౨౧

స్వల్ప బుద్ధిగలవారై యితర దేవతలను బూజించువారి కా దేవతారాధనమువలనఁ గలుగు ఫలము శీఘ్రకాలమందే నశించును. ఏ దేవతయు దన యధికారమునకు మించిన ఫలము నీయఁజాలదు. ఆ దేవతలును దమ పుణ్యానుభవము తీఱఁగానే మరలఁ గ్రిందికి రావలసినవా రగుదురు. వారితోపాటు వీరును వత్తురు. నేను శాశ్వతుఁడను గనుక నన్ను సేవించినవారికి మరల జన్మము లేదు. వారు నన్నే పొంది నిత్యసుఖ మనుభవింతురు. ౨౩

"నీవు శీఘ్రముగ వరమిచ్చు వాఁడవు కావు. ప్రత్యక్షముగు వాఁడవును గావు. కావున శీఘ్రఫలప్రదాతలగు దేవతలవిడిచి నిన్నెవ్వఁడు సేవించు" నందువా వినుము.

నిత్యమై నిరతిశయమైన నా పరస్వభావమును దెలిసికొనలేక యీశ్వరుఁడనై యుండియుఁ దమమీఁద కరుణచే మనుష్యావతారమెత్తితినని గ్రహింపనేరక తమవలెనే నేనును బూర్వము తెలియఁబడక యుండి, కర్మబద్ధుఁడనై మనుష్యుఁడుగాఁ బుట్టితినని బుద్ధిలేనివారు దలంతురు. ఈ కారణముచే సులభుఁడనై యుండునప్పుడును వారు నన్నాశ్రయింపరు. ౨౪

నేను యోగమాయచే నావరించుకొనఁబడిన వాఁడనై నా పరస్వభావ మందఱకుఁ బూర్ణముగఁ దెలియనీయక యుందును. అట్లని నా పరస్వభావ మంతయు దాఁచినవాఁడను గాక మనుష్యులకు సాధ్యపడని కార్యములఁ జేయుచు నా తేజస్సును బ్రకాశింపఁ జేయుచుందును. అట్టి యమానుష చరిత్రములనుబట్టియైన నా పరస్వభావము నిర్ణయించుకొనలేక మూఢజనులు నన్నుఁ దమతోపాటు సామాన్య మనుష్యునిఁగాఁ దలఁతురు. ౨౫

జరిగినవి జరుగుచున్నవి జరుగఁబోవునవి యగు భూతముల నే నెఱుఁగుదును గాని నన్నొక్కటియు నెఱుఁగదు. ౨౬

అన్ని భూతములు పుట్టినప్పుడే యభిలాష ద్వేషమువలనఁ గలిగిన శీతోష్ణ సుఖదుఃఖాది ద్వంద్వములచే మోహము చెందుచున్నవి. ౨౭

అందుఁ బాపములు క్షీణించి పుణ్యాత్ములగువారె సుఖ దుఃఖాది ద్వంద్వములనుండి విడివడినవారై దృఢసంకల్పముతో నన్ను సేవింతురు. ౨౮

ఎవరు నన్నాశ్రయించి యాత్మదర్శనమునకై యత్నింతురో యట్టివారు తద్బ్రహ్మమును బూర్ణముగ నధ్యాత్మమును సకల కర్మముల నెఱుఁగవలయును వీరు కైవల్యార్హులు. ౨౯

నన్ను నధిభూతముగాను, నధిదైవముగాను, నధియజ్ఞునిగాను నెవరు తెలియుదురో వారు మరణకాలమందుఁగూడ నియమిత మనస్సుతో నన్నెఱుఁగవలయు. 30

సప్తమాధ్యాయము - విజ్ఞానయోగము సంపూర్ణము.

అష్టమాధ్యాయము

అక్షర పరబ్రహ్మయోగము

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

కృష్ణా! బ్రహ్మమని చెప్పితివే యా బ్రహ్మమేది? అధ్యాత్మ మన నేమి? ఎట్టిది కర్మము? అధిభూత మెట్టిది? అధిదైవ మన నెద్ది? ఈ దేహమునందు నధియజ్ఞుఁ డెవఁడు? నియతాత్ములగువారు ప్రాణ ప్రయాణసమయమం దధియజ్ఞుని నెట్లు తెలిసికొనఁగలరు? ౧

అనినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె.

దేహములతోఁ గూడిన యాత్మలు క్షేత్రజ్ఞులు. ఆ క్షేత్రజ్ఞుల సముదాయమే యక్షరము. దీనికే బ్రహ్మమని పేరు. అధ్యాత్మ మనఁగాఁ బ్రకృతి. మనుష్యాదిస్వరూపములను గలిగించు రేతస్సును విడుచుట కర్మము. అధిభూత మనఁగా శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధ

ములు. అధిదైవమనఁగాఁ బురుషుఁడు. ఈ దేహమందు నేనే యధియజ్ఞుఁడను. ౪

మరణకాలమం దెవఁడు నన్నే స్మరించుచు దేహమును విడుచునో, వాఁడు నా యెట్టి యాకారమును స్మరించునో యట్టి యాకారమును బొందుచున్నాఁడు. ఈ విషయమున సందేహమేమియు లేదు

అర్జునా! మరణకాలమం దెవఁ డే రూపమును జింతించుచు దేహమును విడుచునో వాఁడు మఱుజన్మమున నట్టి రూపమునే పొందును. వాఁడు జీవించియున్నప్పు డెల్లవేళల దేనిని స్మరించునో యది మరణవేళనుగూడ నభ్యాసవశమున స్మరింపును. ౬

కావున నర్జునా! సర్వకాలములందు నన్నే స్మరించుచుండుము. యుద్ధమునుగూడఁ జేయుము. నాయందు మనస్సును బుద్ధి నిలిపితివా నన్నే నిస్సందేహముగఁ బొందఁగలవు.

అభ్యాసము ధ్యానము వీనితోఁగూడి వేఱువిషయములఁ బ్రవర్తింపని మనస్సుతో నప్రాకృతదివ్యస్వరూపుఁడనైన నన్ను నంత్యకాలమున స్మరించువాఁడు నన్నుఁ బొందుచున్నాఁడు ౮

సర్వదర్శియు, ననాదిపురుషుఁడును, ప్రపంచమును నియమించువాఁడును నణువగు జీవాత్మకంటె సూక్ష్మతరమైనవాఁడును, సకల జగత్సృష్టికర్తయును, జింతింప నశక్యమైన స్వరూపము గలవాఁడును, బ్రకృతికావల సూర్యునివలె వెలుఁగువాఁడును నగు పరమపురుషుని నెవఁడు భక్తితోను, యోగబలముతోనుగూడి నిశ్చలమైన మనస్సుచే మరణకాలమందుఁ బ్రాణవాయువును గనుబొమల నడుమ నిలిపి స్మరించునో వాఁ డా పరమపురుషుని బొందును. ౧౦

వేదవేత్తలు నాశములేనిదని దేనిని జెప్పుచున్నారో, కోరికలను విడిచిన జితేంద్రియులే యక్షరమును బ్రవేశించుచున్నారో, యే యక్షరమును బొందఁగోరువారు బ్రహ్మచర్యమునఁ జరింతురో, యట్టి నా స్వరూపమును నుపాసించుటకుఁ దగినట్లు నీకు సంగ్రహముగాఁ జెప్పెదను. ౧౧

ఇంద్రియములనెల్ల విషయములందుం బోనీక త్రిప్పి, మనస్సును హృదయపద్మమందుండు నాపై నిలిపి, యోగమున నిశ్చలుండై పరబ్రహ్మవాచకమగు నోంకారము నుచ్చరించుచు, ఆ ఓంకార వాచ్యుండనైన నన్ను ధ్యానించుచుం, దన ప్రాణవాయువును శిరస్సున నుండు నాడియందుంచి శరీరమును విడిచి యెవండు పోవునో వాం డుత్కృష్టమైనగతిని బరిశుద్ధాత్మస్వరూపమను కైవల్యమును బొందును.

అర్జునా! యెవ్వండు జ్ఞానమార్గ మారంభించినది మొదలుకొని యెల్లవేళల నైశ్వర్యము మొదలగు నితరవిషయములందు మనస్సు పోనీక నన్నే చింతించుచున్నాండో, నాతోడి నిత్యయోగము గోరునట్టి మునికి నేను సులభముగా లభ్యపడుచున్నాను. (అంత్యకాలమున రోగాది బాధలచే వాండు నన్ను స్మరింపకుండినను నేనే వానిని స్మరించి వరింతును.)

గొప్ప మనస్సు గలవారగుటవలన నా స్వరూపము నెఱింగినవారై యుత్కృష్టసిద్ధిని బొందినవారు నన్నుం బొంది మరల నశాశ్వతము దుఃఖాలయము నగు జన్మమును బొందరు. ౧౫

బ్రహ్మలోకపర్యంతము గల లోకములన్నియు నశించునవి గదా. కావున నా యీ లోకములకుం బోయినవారును వానితోడ నశించి మరల జన్మింతురు. నన్నుం బొందినవారు మరల జన్మింపరు. ౧౬

అర్జునా! నాలుగు యుగములు కలసిన నొక మహాయుగమగును. అట్టి వేయి మహాయుగములు బ్రహ్మకొక పగలు. అట్టి వేయి మహాయుగములు బ్రహ్మకొక రాత్రి. ఒక రేయి పగటికిం గల్పమని పేరు. బ్రహ్మకుం బగలు కాంగానే ప్రకృతినుండి బ్రహ్మదేహమును బొందిన లోకములం దున్నట్టిం గానవచ్చు పదార్థములన్నియుం బుట్టుచున్నవి. బ్రహ్మకు రాత్రియయినపుడు మరల నన్నియు నా ప్రకృతియందే లీనమగుచున్నవి. ఈ విధముగ భూతసమూహమంతయు వాని కర్మబలమున బ్రహ్మ మేలుకొన్నపుడు పుట్టిపుట్టి యాయన నిద్రపోవునపుడు లీనమగుచున్నది.

ఆ ప్రకృతికంటె గొప్పదియు వేత్తైనదియు నింద్రియములకుఁ దెలియరానిదియు సత్యమైనదియు నగు జీవాత్మ యనెడు పదార్థము భూతములన్నియు నశించినను దాను నశించునది కాదు. కావున నే ప్రమాణముచేతను దెలియరాని పరిశుద్ధాత్మస్వరూపము ముఖ్యమైన గతిగాఁ జెప్పుదురు. ఆ పరిశుద్ధాత్మస్వరూపమును బొందినవారు మరల జన్మింపరు. ఆ పరమధామము నాదియే. ౨౧

ఇప్పుడు నేను జెప్పిన కైవల్యప్రాప్తి యాత్మనిష్ఠగలవారికిఁ గలుగునది. ఇఁక జ్ఞానముతోఁగూడిన ఏకదేశభక్తిగలవారేవనియందు సమస్తభూతము లంతర్గతములై యున్నవో యెవఁడన్నిట వ్యాపించి యున్నాఁడో యట్టివంటి పరమపురుషుని గలయుచున్నారు. ౨౨

(రుక్మిణి:— అప్పా! ముందాత్మదర్శనమువలన భగవత్ప్రాప్తి యని చెప్పితివే, యిపుడు కైవల్యప్రాప్తి చెప్పెదవే యది యేమి?

తండ్రి:— ఇప్పుడు చెప్పినది యాత్మనిష్ఠ. ఆత్మయందే మనస్సు నిలిపి, నొందవలసినది యాత్మస్వరూపమే, యనువాఁ డాత్మనిష్ఠుఁడు. భక్తి నాధారము చేసికొని పొందవలసినది భగవంతుని నని యాత్మావలోకనము చేయువాఁ డాత్మదర్శి. ఆత్మనిష్ఠునకు వాఁడు కోరినప్రకారమాత్మస్వరూప ప్రాప్తి. ఆత్మదర్శికి వాఁడు కోరిన ప్రకారము భగవత్ప్రాప్తి. అంతియ భేదము. ఇరువురకు మరల జన్మము లేదు. వీ రిరువురు పోవుమార్గ మొకటే యని భగవంతుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు విను.)

శ్రీకృష్ణుఁడు:—

అర్జునా! జ్ఞానులు శరీరము విడిచి యేమార్గమునఁబోయి మరల జన్మింపరో, పుణ్యములు చేసినవా రేమార్గమునఁ బోయి మరల జన్మింతురో యా మార్గమును జెప్పెదను. బ్రహ్మవేత్త లుత్తరాయణమున శుక్లపక్షమునఁ బగటివేళ దేహమును విడిచి యా కాలాభిమాన దేవతలుండు మార్గమునఁబోయి పరబ్రహ్మమును బొంది మరల జన్మింపరు. ఈ మార్గమునకే యర్చిరాది మార్గమనియు దేవయానమనియుఁ బేర్లు. ౨౪

ఇఁకఁ బుణ్యము చేసినవారో దక్షిణాయనమునఁ గృష్ణపక్షమున రాత్రివేళ మరణించి యాకాలాభిమాన దేవతలును, ధూమాది దేవతలును నేమార్గమునఁ గలరో యామార్గమునఁ బోయి చంద్ర సంబంధమగు తేజస్సును బొంది పుణ్యఫలము ననుభవించిన తరువాత మరల జన్మింతురు. ఇది ధూమాదిమార్గము పితృయానము నందురు.

రుక్మిణి:—అప్పా! పాపాత్ము లేత్రోవఁ బోవుదురు ?

తండ్రి:—పాపాత్ములును ధూమాదిమార్గముననే పోదురు. వీరు యమలోకమునకుఁ బోవుమార్గము ఘోరమైనది.

అర్చిరాది మార్గము, మాదిమార్గము అను రెండును లోకమున జ్ఞానులకుఁ బుణ్యకర్ములకు శాశ్వతమైన మార్గములు. అర్చిరాదిమార్గమునఁ బోయినవాఁడు మరల జన్మింపఁడు. ధూమాది మార్గమున బోయినవాఁడు మరల జన్మించును. ౨౬

ఈ రెండు మార్గములను దెలిసిన యే యోగియు మరణకాలమున భ్రమ నొందఁడు. కావున సర్వకాలములందు నీ వర్చిరాదిమార్గమునఁ బోవలయునను చింతగలవాఁడవై యుండుము. ౨౭

ఈ భగవన్మాహాత్మ్యమును దెలిసికొనినవాఁడు వేదము-యజ్ఞము-తపస్సు-దానము వీనివలనఁ గలుగు పుణ్యఫలములను నన్నిటిని నతిక్రమించుచున్నాఁడు. అట్టివాఁడు జ్ఞానియై యాదియు నుత్కృష్టమునగు స్థానమును బొందుచున్నాఁడు.

అష్టమాధ్యాయము - అక్షరపరబ్రహ్మయోగము సంపూర్ణము.

నవమాధ్యాయము

— రాజవిద్యా రాజగుహ్య యోగము —

అర్జునా! గుణములందు దోషములను వెదకు చిత్తవృత్తిలేని నీకు భక్తిరూపమైన యుపాసనమనఁబడెడి యతిగోప్యమగు జ్ఞాన

మును నుపాసనప్రకారముతోడఁ జెప్పెదను. ఈ జ్ఞానము ననుష్ఠాన పర్యంతము తెలిసితివేని మత్ప్రాప్తికి విరోధులగు సమస్తపాపములు తొలఁగును. ౧

ఇది రాజవిద్య. మిక్కిలి రహస్యమైనది. ఉత్తమము. పవిత్రమైనది ఉపాసింపఁబడు నన్నుఁ బ్రత్యక్షముగాఁ గనఁబడునట్లు చేయునది. ధర్మయుక్తమైనది. సుఖముగ ననుష్ఠింపఁ దగినది. నాశరహితమైనది. ౨

అర్జునా! యీ యుపాసనమనెడి ధర్మమందు శ్రద్ధలేనివారు నన్నుఁ బొందక మృత్యుస్వరూపమైన సంసారమునఁ బడుచున్నారు. ఇట్టి యుపాసనమునకు ఫలము నేను. ఫల మాహాత్మ్యము తెలియకుండిన నుపాసనమందు శ్రద్ధపుట్టదు. కావున నా మహిమ చెప్పెద వినుము. 3

ఇంద్రియములచేఁ దెలియరాక యంతర్యామిగనుండు నాచేత సమస్త ప్రపంచము వ్యాప్తమై యున్నది. అన్ని భూతములు నన్నాధారముగఁగొని నిలిచియున్నవిగాని వానివలన నాకే యుపకారము లేదు. నేను భూతముల కాధారముగ నుండుట నీళ్ళకుఁ గుండ యున్నట్లు కాదు. ఈశ్వర సంబంధమైన నా యోగమహిమఁ జూడుము. భూతములను భరించువాఁడనైనను భూతములందు నేను లేను. నా సంకల్పమే భూతములను గలిగించును భరించును. ౫

ఆకాశము పట్టులేనిది. కావునఁ దనయందెల్లప్పుడు సంచరించు మహావాయువునకు స్థితి చలనములు కలిగింపనేరదు. అట్లైన మహావాయువు స్థితి చలనములకుఁ గారణ మెవరందువా నేను. అటులే నేను గనులకుఁ గానరాకున్నను, సమస్తభూతముల కాధారమని నిశ్చయించుకొనుము. ౬

చరాచర భూతము లన్నిటిని నర్జునా! కల్పాంతమందు నా ప్రకృతిని బొందించుచుందును. మరలఁ గల్పారంభమందు సృజించుచుందును. ౭

నా ప్రకృతిని నేనిమిది విధములగునట్లు పరిణమింపఁజేసి యట్టి ప్రకృతికి లోపడి స్వాతంత్ర్యము చెడిన సమస్తభూత సమూహమును మరల మరల నానావిధములుఁగా సృజించుచున్నాను.

అర్జునా! యీ కర్మములు నన్ను బంధింపఁజాలవు. ఏలనఁగా భూతములను నానావిధములుగా హెచ్చుతక్కువలుగ సృజింపవలయునని నా కాసక్తి లేదు. కావున నిర్దయత్వము పక్షపాతము లోనైనవి నాయందుఁ గలుగవు. నే నుదాసీనుఁడను. ౯

నన్ను నధ్యక్షునిఁగాఁగల ప్రకృతి చరాచరములను బుట్టించుచున్నది. ఈ హేతువుచేత జగము ప్రవర్తించుచున్నది. జీవుల కర్మానుగుణముగ నేను బ్రకృతిచేఁ గార్యములు చేయించుచుందును. ౧౦

సర్వ భూతములకు మహేశ్వరుఁడనగు నా పరత్వమును దెలియలేక తమవలె నేనును మనుష్యుఁడనని మూఢులు తలంచుచుందురు. పరమేశ్వరుఁడనగు నేను దమయందలి దయచే స్వరూప పర స్వభావములను విడువకయే మనుష్యునివలె నైతినని తెలియక వేఱు విధముగ భావించుట మూఢత్వలక్షణమే కదా. ౧౧

అసుర సంబంధమును రాజసము, రాక్షససంబంధమగు తామసము నగుటచేఁ గ్రోధలోభాదిమయమై ముందు చెప్పినట్లు నా పరత్వమును బామరులకుఁ దెలియనీయక మోహపఱుచు ప్రకృతినే యాశ్రయించినవారు చరాచర వస్తువుల నున్నదున్నట్లెఱుఁగఁ జాలరు. కావున విపరీతజ్ఞానముగలవారై యీ కారణముచేతనే వ్యర్థమైన జ్ఞానము వ్యర్థములైన కోరికలు వ్యర్థకర్మములు గలవారగుచున్నారు.

అర్జునా! సాత్త్వికప్రకృతి నాశ్రయించిన మహాత్ములు భూతముల కాదియై నిత్యుఁడైన నన్నెఱిఁగి యితర విషయములందు మనస్సు పోనీక నన్నె యుపాసింతురు. ఈవిధముగ నన్ను భజించువారెల్లప్పుడు నా నామగుణములను గీర్తించుచుందురు. ఎప్పుడును దృఢచిత్తులై నాకైంకర్యమునకుఁ గావలసిన విషయములందే యత్నము

జేయుచుందురు. నన్నుద్దేశించియే నమస్కరింతురు. నాతో నెడదెగని సంబంధము గోరుచు నన్ను నుపాసింతురు. మఱి కొందఱు కీర్తనాదుల వలన కాక జ్ఞానయజ్ఞమునఁగూడ నన్ను నుపాసింతురు. దేవతలని మనుష్యులని పశువులని పక్షులని వృక్షములని నేనే నానావిధములుగాఁ గానఁబడుచున్నాననియు నానావిధములుగఁ దోఁచు దేవమనుష్యాదులన్నియు నాకు శరీరమగుటవలన నే నొక్కఁడనె కాని యితరము లేదనియుఁ దలఁచి యుపాసింతురు. ౧౫

అర్జునా! క్రతువు నేనే, బ్రహ్మయజ్ఞాదులు నేనే. స్వధ నేనే, హవిస్సు నేనే, మంత్రము నేనే, నేయి నేనే, అగ్ని నేనే. హోమము నేనే, ఈ ప్రపంచమునకుఁ దండ్రి నేనే, తల్లిని నేనే, దాతయు నేనే, ధాతయు నేన, తెలిసికొనఁదగిన పవిత్రమైన యోంకారము నేనే, ఋగ్వేదము యజుర్వేదము సామవేదము నేనే, పొందవలసిన స్థానము, భరించువాఁడు, దండించువాఁడు, సాక్షి, నివాసము, రక్షకుఁడు, మిత్రుఁడు, ప్రతివస్తువునకుఁ బుట్టుచోటు, లయించుచోటు, ఉండుచోటు, నాశరహితము నేనే. ౧౭

అగ్ని సూర్యాది రూపముగఁ దపింపఁజేయువాఁడను నేన, వర్షము నిలుపువాఁడను విడుచువాడను నేన. లోకము జీవించుటకు గారణము, నశించుటకుఁ గారణము, జరిగినది, జరుగుచున్నది, జరగఁ బోవునది నేనే.

ఇఁకఁ గోరికలు కోరువారిగతి చెప్పెద వినుము.

వేదాంతనిష్ఠులుగాక వేదనిష్ఠులగు వారు సోమపానము గావించి పాపముక్తులై నన్ను స్వర్గఫలము నిమ్మని కోరుదురు వారు వారి కోరికచొప్పున దుఃఖసంబంధములేని యింద్రలోకమునకుఁ బోయి స్వర్గమునందు దేవతాభోగము లనుభవింతురు. వారు విస్తారమైన స్వర్గసుఖము లన్నియు ననుభవించి యా పుణ్యము క్షీణింపఁగా మరల మనుష్యలోకమునఁ బ్రవేశింతురు. కావున వేదోక్తకర్మములనే యాచరించి కామ్యములను గోరువారు భూమికి

స్వర్గమునకు మరలమరల రాకపోకలు గావించుచుందురే కాని మోక్షమును బొందఁజాలరు ౨౧

అట్లుగాక యితరచింతలను విడిచి నన్నుఁ జింతించుచు సేవ నుపాసింతురో యట్టివారు నాతో నిత్యసంబంధము గోరువా రగుటచే వారి యోగక్షేమముల నేనే వహింతును. మత్ప్రాప్తికై వారి కేమేమి కావలయునో యవి నేనే కలిగింతును. మత్ప్రాప్తి లభించిన పిమ్మట మరల వదలిపోకుండను జేయుదును. ఈ భారములను నా భక్తులమీఁద వేయను ౨౨

అర్జునా! యితర దేవతలందు భక్తిగలిగి వారి సేవను శ్రద్ధతోఁ బూజింతురో వారును, నన్నే పూజించిన వారగుదురు గాని వారి మార్గము విధియుక్తమైనది కాదు. దేవతలఁ బూజించినపుడు వారి కాత్మనైనవాఁడను నేను గనుక నన్నుఁ బూజించినట్లెంచక యా దేవతలనే పూజించిన ట్లెంచుకొనుట విధి సమ్మతముకాదు. ౨౩

సమస్తయజ్ఞముల నారాధింపఁబడువాఁడను వాని ఫలము నిచ్చువాఁడను నేనే. అట్టి నన్ను యథార్థముగా నెఱుఁగక యితరదేవత లారాధ్యులని తలఁచి యల్పభోగముల కాశించి వారిని బూజించి యవి పొంది మరల వానినుండి భ్రష్టులగుచున్నారు ౨౪

దేవతలను సంకల్పించి వ్రతములను జేయువారు దేవలోకమునకుఁ బోదురు పితృదేవతల సంకల్పించి వ్రతము చేయువారు పితృదేవతలను, యక్షరాక్షసాది భూతముల సంకల్పించి వ్రతములు చేయువారు యక్షరాక్షసాది భూతములను బొందుదురు. ఆ దేవతలు నా శరీరములయి, నా దేవతల నారాధించుట నన్నారాధించుటయే యనియు సంకల్పించి యెవరు నన్నారాధింతురో వారు నన్నుఁ బొందుదురు. ౨౫

అర్జునా! దేవతల సంకల్పించి యజ్ఞాది వ్రతములు చేయువారి కంటె నన్నారాధించువారికిఁ గల విశేషము చెప్పెద వినుము. ఎవ్వఁడు నా కత్యంతప్రీతితో తులసి మొదలగు నాకులుగాని పూవుగాని పండు గాని నీళ్లుగాని యిచ్చుచున్నాఁడో వాఁడు చిత్తశుద్ధితోను భక్తి

తోను సమర్పించినదానిని నేనత్యాదరముతో భుజించుచున్నాను. నన్నారాధించుటయందు దేశనియమము కాలనియమము నాచారనియమము ధనము లోనైన దేదియు నక్కఱలేదు. ఇతర దేవతల నట్లారాధింపరాదు. చిత్తశుద్ధి భక్తి నాకుఁ బ్రధానములుగాని యర్పించునట్టి పదార్థములవెల నాకుఁ బ్రధానముగాదు. ౨౬

కాఁబట్టి యర్జునా! దేహయాత్రయందు నీవు దేనిని జేయుదువో, దేనిని భుజింతువో, యేది హోమముచేయుదువో, దేనిని దానముచేయుదువో, యే తపము సలిపెదవో, యిట్టివాని నన్నిటిని నార్పణము చేయుచుండుము. ౨౭

ఈవిధముగా సర్వము నాకు సమర్పించుట యను యోగముతోఁ గూడిన మనస్సుగలవాఁడవైతివా మేలుగీళ్లు నొసఁగు కర్మబంధముల నుండి విడువఁబడి నన్నుఁ బొందెదవు. ౨౮

నేను సర్వభూతములయెడ సముఁడను. నాకు ద్వేష్యుఁడు లేఁడు. ప్రియుఁడును లేఁడు. భక్తిచేత నన్ను నెవరు భజింతురో వారికి నాయం దెట్టి ప్రీతిగలదో వారియందు నాకు నట్టి ప్రీతియే కలుగును. కావున భక్తులగువారు నన్నుఁ దమతో సమానునిగఁ దోడివానిఁగఁ జూచుకొందురుగాని యెందో దూరముగ నుండువాఁడనని దుర్లభుఁడనని పరమేశ్వరుఁడనగుటచే నాకు భయపడవలయునని తలఁపరు.

తన వర్ణమునకు నియమితమైనదానిని విడుచువాఁడును, నితర వర్ణమునకు నియమితమైనదానిని జేయువాఁడును దురాచారుఁ డనఁబడును. ఎంతటి దురాచారుఁడైనను నితరలాభ మపేక్షింపక నన్ను భజించునో వాఁడు సజ్జనుఁడే. గౌరవింపఁబడఁ దగినవాఁడే. ఏలందునా వానికి నాయందు నిశ్చయజ్ఞానము గలదు. దురాచారునికి బ్రహ్మప్రాప్తి లేదని వేదములు చెప్పుచుండ దురాచారుఁడైనను నీసేవ వలనఁ దరించునని చెప్పెదవే యది యెట్లందువేని విను. నాయందుఁ బ్రీతియుంచి యితరమునందుఁ బోనీని మనస్సుచే నన్ను భజించువాని పాపములను నా భజనమే శీఘ్రముగ నిర్మూలించుచున్నది. కావున

వాఁడు శాంతిని బొందుచున్నాఁడు. అర్జునా! నా భక్తుఁ డెన్నఁటికి నాశము నొందఁడని తెలిసికొనుము. 31

నీచజాతియందుఁ బుట్టిన స్త్రీలు, వైశ్యులు, శూద్రులుకూడ నన్నాశ్రయించి మోక్షమును బొందుచున్నారు. ఇఁకఁ బుణ్యులు, భక్తిగలవారు నగు బ్రాహ్మణులు రాజర్షులు నుత్తమగతిని బొందుదురని వేఱ చెప్పవలయునా? అస్థిరమై సుఖము లవమైన లేని యీ లోకమున జనించిన నీవు నన్ను భజించియే గడతేఱవలయును 33

సర్వకాల సర్వావస్థల నన్ను ధ్యానింపుము. నాయందుఁ బ్రీతి గలవాఁడవు కమ్ము. నన్నే పూజింపుము. నాకు నమస్కరింపుము. ఇట్లు చేసితివా నన్నే యాధారముగాఁ గలవాఁడవై నన్ననుభవించుట కర్హమైన మనస్సునుబొంది నన్నుఁ బొందెదవు. 34

నవమాధ్యాయము – రాజవిద్యా రాజగుహ్యయోగము సంపూర్ణము.

దశమాధ్యాయము

— విభూతి యోగము —

అర్జునా! నా మాటలు విని సంతోషించు నీకు నీ మేలుగోరి యిదివఱకుఁ జెప్పినదానినే విస్తరించి మరలఁ జెప్పెదను. హెచ్చరికతో వినుము నా ప్రభావమును దేవతలుగాని మహర్షులుగాని యెఱుఁగరు. 1

దేవతలకు మహర్షులకు వారి జ్ఞానశక్తులకు మూలమైన వాఁడనే నేనే. వారివారి యోగ్యతకుఁ దగినట్లు నేనే వారికి శక్తులిచ్చి యుండ నసంపూర్ణ జ్ఞానశక్తులు గలవారు సంపూర్ణ జ్ఞానశక్తులుగల నన్నెట్లు తెలియఁగలరు? 2

మనుష్యులలో నెవఁడు నేనును దమవలె నొక మనుష్యుఁడనని మోహపడక, పుట్టువు లేనివాఁడనని యాది లేనివాఁడనని, లోకేశ్వరుల కందఱకు నీశ్వరుఁడనని తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడు సమస్త పాపములవలన విముక్తుఁడగుచున్నాఁడు. 3

బుద్ధి, జ్ఞానము, భ్రాంతి, క్షమ, సత్యము, బహిరింద్రియ నిగ్రహము, అంతరింద్రియ నిగ్రహము, సుఖము, దుఃఖము, పుట్టువు, పుట్టువులేమి భయము, భయములేమి అహింస, సమత్వము, సంతోషము, తపము, దానము యశస్సు, అపయశస్సు యీ మొదలైన నానావిధ భూతభావములు నావలనఁ గలుగుచున్నవి. ౫

పూర్వమన్వంతరమున బ్రహ్మమనస్సువలన నేడుగురు మహర్షులు జనించిరి. అటే దక్షప్రజాపతికూఁతురగు ప్రియయందు సావర్ణికులను నలుగురు మనువులు పుట్టిరి వీరివలన లోకమునందుఁ బ్రజలు పుట్టిరి. ప్రజాకారణ భూతులైన ఋషులు, మనువులు నా సంకల్పమునకు లోపడియే ప్రజాసృష్టి సలిపిరికాని నన్నుఁ గాదని వారు చేసిన దేమియులేదు. ౬

సమస్తము నాకు లోబడిన యుత్పత్తి స్థితి లయములు గలదియనెడి నా యైశ్వర్యమును, గల్యాణగుణ రూపమైన యోగమును నున్నదున్నట్లు లెవ్వఁడెఱుఁగుచున్నాఁడో వాఁడు నిశ్చలమైన భక్తి యోగము గలవాఁ డగుచున్నాఁడు. ౭

సమస్తమునకు నుత్పత్తికారణము నేను. జగద్వ్యాపార మంతయు నా వలన జరగుచున్నది. అని తలఁచి జ్ఞానులు నాయందు మనస్సు నిలిపి నన్ను భజించుచున్నారు. ౮

మనస్సు నాయందు నిలిపినవారును, నాయందే తమ ప్రాణములను నిలిపినవారును, దమతమ యనుభవముచే నన్ను గుఱించి తెలిసికొనిన విషయముల నొకరికొకరు తెలుపుచు వర్ణించి చెప్పుచు సదా సంతోషించుచున్నారు. వినువారును నానందించుచున్నారు. ౯

ఎప్పుడు నెడఁబాయక నన్నుఁ గూడియుండఁ గోరువారును, నాయందలి భక్తి యభివృద్ధి నొందినవారును, నన్నుఁ బ్రీతితో భజించువారును నగు వారికి దేనిచేత నన్ను వారు ప్రాపింపఁగలరో యట్టి పరిపక్వమైన బుద్ధియోగమును నేనిచ్చుచున్నాను. అట్టివారికి నేనే సాక్షాత్కరించి వారి బుద్ధిని బరిపక్వమగునట్లు చేయుచున్నాను. నేను సాక్షాత్కరించినపిమ్మట మత్ప్రాప్తి కలుగును. ౧౦

వారల నే ననుగ్రహించుట కయియే వారియందు దయగల వాఁడనై వారి మనోవృత్తికి గోచరించి నేను ప్రకాశింపఁజేయు జ్ఞానదీపముచే వారి యజ్ఞానమువలని చీఁకటిని నాశము చేసెదను. ౧౧

అనిన నర్జునుఁ డిట్లనియె.

నీవు పరబ్రహ్మమవని, పరంజ్యోతివని, పరమపావనుఁడవని వేదములు చెప్పుచున్నవి. సమస్తఋషులు, నారదుఁడు, అసితదేవతల వ్యాసులును, సనతరించియుండు నీవే నిత్యుఁడవనియుఁ, బరమాకాశమందుండువాఁడ వనియుఁ బరాత్పరుఁడవనియు, నాదిదేవుఁడవనియుఁ, బుట్టువు లేనివాఁడవనియు, సర్వవ్యాపి వనియుఁ జెప్పిరి. నీవు నాకట్లే చెప్పితివి.

కృష్ణా! నీవు నాకుఁ జెప్పినదియంతయు సత్యమేయని తలఁచెదను. నీ జ్ఞానశక్తి బలైశ్వర్య వీర్య తేజస్సులను నిన్నుఁ దెలుపునట్టి విధమును దేవదానవు లెవ్వరు నెఱుఁగరు.

పురుషోత్తమా! సకలభూతసృష్టికర్తా! భూతేశ్వరా! జగత్పతీ! నీ జ్ఞానముచే నిన్ను నీవు మాత్ర మెఱుఁగుదువు. ఇతరు లెవ్వరు నెఱుఁగజాలరు. కావున నే విభూతులతోఁ గూడి యీ లోకమున వ్యాపించియున్నావో యట్టి నీ విభూతుల నన్నిటిని జెప్ప నీవే యర్హుఁడవు. భక్తియోగముచే నేను నిన్నెల్లప్పుడు చింతింపఁజూనితిని గాన నీ వేయే భావములం దున్నాఁడవో నే నెఱుఁగవలయును. కావున జగత్సృష్టిని జగత్తును బ్రవర్తింపఁజేయు విధమును సవిస్తరముగ నాకు మరలఁ జెప్పుము. నీ మాహాత్మ్య మెంత వినినను నాకుఁ దృప్తి లేదు. అనిన శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె

మేలు. నీ మాటకు సంతోషించితిని. నా విభూతుల కంతము లేదు గావున నందు ముఖ్యమైన శుభవిభూతులఁ జెప్పుచున్నాను. సమస్తభూతముల హృదయమునందు నాత్మను నేను. భూతముల సృజించువాఁడను, రక్షించువాఁడను, అంతము నొందించువాఁడను నేను. ఆదిత్యులయందు విష్ణుఁడను నేను. ప్రకాశింపఁజేయువారిలో సూర్యుఁడను నేను. సప్తమరుత్తులలో మరీచియను పేరుగల పరివహ

వాయువు నేను నక్షత్రములకుఁ బతియగు చంద్రుఁడు నేను వేద
ములలో సామవేదము నేను. దేవతలలో నింద్రుఁడ నేను. ఇంద్రి
యములందు మనస్సు నేను. భూతములందలి తెలివి నేను. రుద్రు
లందు శంకరుండ నేను. యక్షరాక్షసులకుఁ బతియగు కుబేరుఁడ
నేను. వసువులలో నగ్ని నేను. శిఖరములుగల పర్వతములలో
మేరువు నేను. పురోహితులలో ముఖ్యుఁడగు బృహస్పతి నేను. సేనా
పతులలోఁ గుమారస్వామి నేను. సరస్సులలో సముద్రము నేను.
మహర్షులలో భృగువు నేను. అర్థముగల శబ్దములలో నోంకారము
నేను. యజ్ఞములలో జపయజ్ఞము నేను. స్థావరములలో హిమా
లయము నేను. సమస్తవృక్షములలో రావిచెట్టు నేను. దేవర్షులలో
నారదుఁడు నేను. గంధర్వులలోఁ జిత్రరథుఁడు నేను. సిద్ధులందుఁ
గపిలముని నేను. గుఱ్ఱములలో నమృతమందుఁబుట్టిన నుచ్చైశ్రవము
నేను. ఏనుఁగులందు నైరావతము నేను. మనుష్యులలో రాజను
నేను. ఆయుధములందు వజ్రము నేను. ఆవులందుఁ గామధేనువు
నేను. ప్రజల యుత్పత్తికిఁ గారణభూతుఁడగు మన్మథుఁడ నేను. ఒంటి
తల నాగములలో వాసుకి నేను. నాగములయం దాదిశేషుఁడ నేను.
జలచరములకుఁ బతియైన వరుణుఁడ నేను పితృదేవతలలో నర్య
ముఁడ నేను. దండించువారిలో యముఁడ నేను దైత్యులందు ప్రహ్లా
దుఁడను నేను గణించువారిలోఁ గాలపురుషుఁడ నేను మృగములలో
సింహము నేను. పక్షులలో గరుత్మంతుఁడ నేను. గమనముగల
వారిలో వాయువు నేను. ఆయుధధారులలో రామునందలి యాయుధ
ధరత్వము నేను. మత్స్యములలో మొసలి నేను. ప్రవాహములలో
గంగ నేను. సృజింపఁబడువానికి నాదిమధ్యాంతములు నేను. విద్య
లలో నధ్యాత్మవిద్య నేను. వాదించువారి వాదములలోఁ దత్త్వనిర్ణ
యము కొఱకైన వాదము నేను. అక్షరములం దకారము నేను.
సమాసములలో ద్వంద్వసమాసము నేను. అక్షయమైన కాలము
నేను. చతుర్ముఖబ్రహ్మ నేను. సమస్తప్రాణుల హరించు మృత్యువు నేను.
పుట్టఁగలవారి పుట్టువు నేను. స్త్రీలలో లక్ష్మి నేను. కీర్తి నేను. స్మృతి

నేను. మేధ నేను. ధృతి నేను. క్షమ నేను. సామగానములలో బృహత్సామము నేను. ఛందస్సులలో గాయత్రి నేను. మాసములలో మార్గశీర్షము నేను. ఋతువులలో వసంతము నేను. వంచన చేయువానిలో జూదము నేను. తేజోవంతుల తేజస్సు నేను. జయము నేను. వ్యవసాయము నేను. సాత్త్వికుల సత్త్వగుణము నేను. వృష్ణులలో వాసుదేవుఁడ నేను. పాండవులలో ధనంజయుఁడ నేను. మునులలో వ్యాసుఁడ నేను. కవులలో శుక్రుఁడ నేను. శిక్షించువారి శిక్ష నేను. జయింపఁగోరువారి రాజనీతి నేను. గోప్యమైనవానిలో మౌనము నేను. నన్ను విడిచియుండెడి జంగమస్థావర పదార్థమేదియు లేదు. దివ్యములైన నా విభూతుల కంతము లేదు. ఇప్పుడు కొన్ని సంక్షేపముగాఁ జెప్పితిని విభూతిగలదియుఁ, గాంతియుక్తమైనదియు, మిగుల నుత్సాహముగలదియు నగు వస్తుసమూహ మేది కలదో యది నా తేజస్సువందలి యొక యంశముచేఁ గలిగినట్లు తలఁపుము. ఇంతయేల ? ఈ సమస్తప్రపంచము నే నొక్కయంశముచే నిలువఁబెట్టియున్నాను.

దశమాధ్యాయము - విభూతియోగము సంపూర్ణము.

ఏకాదశాధ్యాయము

— విశ్వరూప సందర్శనయోగము. —

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

నన్ననుగ్రహింపఁగోరి మిక్కిలి రహస్యమైన యాత్మవిషయము చెప్పితివి. దానివలన నా యజ్ఞానము తొలఁగిపోయెను. సమస్త భూతములకు నీవలన నుత్పత్తినాశములు కలుగుచున్నవనియు సవిస్తరముగా వింటిని. శాశ్వతమైన నీ మాహాత్మ్యమును వింటిని. పరమేశ్వరా ! నీవు నిన్నుఁగూర్చి యెట్టివాఁడవని చెప్పికొంటివో యది యంతయు నిజమని నమ్మితినిగాని యట్టి నీ యీశ్వరసంబంధరూపమును గనులారఁ జూడఁగోరుచున్నాను. అట్టి నీ రూపమును జూచు

టకు నాకు సాధ్యమని తలంచెదవేని యోగీశ్వరా! నిన్ను నీవు నాకుం గనంబడంజేయుము.

అని యడిగిన యర్జునునకు భగవంతుం డిట్లనియె.

అర్జునా! నూర్లకొలంది వేలకొలంది నానావిధములై దివ్యములై నానావర్ణములు నానాకారములు గల నా రూపములను జూడుము. ఆదిత్యులను, వసువులను, రుద్రుల నశ్వులను, మరుత్తులను బూర్వ మెన్నఁడు జూడని నానాద్భుతములను జూడుము.

చరాచరములతోఁ గూడిన సమస్త ప్రపంచమును, మఱియు నీవు దేనిని జూడఁగోరెదవో దానినెల్ల నా యీ యొక్క దేహమునం దొక్కచోటనే యుండఁగా జూడుము. నీ యీ కన్నులతో నన్నుఁ జూడ శక్తుఁడవు గావు. నీకు దివ్యదృష్టి నిచ్చెదను. దానిచే నా యసాధారణమహిమను జూడుము.

అని కృష్ణమూర్తి తన యుత్కృష్ట విశ్వరూపమును జూపెను. అది యనేక ముఖములు, ననేక నేత్రములు గలదై యనేకాద్భుతములు గనంబడుచున్నదై, యనేక దివ్యాభరణములు దివ్యమాలాంబరముల ధరించి యనేక దివ్యాయుధముల నెత్తిపట్టుకొని దివ్యగంధమును బూసికొని సర్వాశ్చర్యములచే నిండి ప్రకాశించుచు నంతము లేనిదై యన్నిప్రక్కల ముఖములుగలదై యుండెను.

ఆకాశమునందు నేకకాలమున వేయి సూర్యబింబములు ప్రకాశించినను నది యమ్మహాత్ముని కాంతికి సరిగాదు. దేవమనుష్యాది భేదములచే నానావిధములుగా విభజింపఁబడిన సమస్తప్రపంచ మా కృష్ణమూర్తి శరీరమందొక్కచోటనే యర్జునుఁడు చూచెను. అప్పు డర్జునుఁ డాశ్చర్యపడి దేహము పులకరింప శ్రీకృష్ణదేవుని శిరస్సుచే నమస్కరించి చేతులుమోడ్చి యిట్లనియె.

దేవా! నీ శరీరమందు సమస్త దేవతలను సమస్త ప్రాణికోటులను, బ్రహ్మను, బ్రహ్మయందుండెడి యీశ్వరుని ఋషులను నాగేంద్రులను జూచుచున్నాను.

విశ్వేశ్వరా! విశ్వరూప! నీవనేక బాహువులు, నుదరములు, ముఖములు, నేత్రములు, నంతములేని యాకారముకలవాఁడవై యుండుటయుఁ జూచుచున్నాను. నీకు మొదలేదో తుద యేదో నాకుఁ గానరాలేదు.

నీవు కిరీటము గద చక్రము ధరించి తేజోరాశివై యంతటను బ్రకాశించు ప్రకాశమును, నంతట జ్వలించు సూర్యాగ్నుల కాంతిని గలిగి చూడరాక పరిమితిలేకయుండుటయుఁ జూచుచున్నాను. అప్పుడు నాకుఁ బ్రాకృతచక్షులకుఁ గానవచ్చిన నీవే పరమాక్షరము. ప్రపంచమునకు గొప్పయాధారము. అవ్యయుఁడవు నీవే. శాశ్వత ధర్మములను బాలించువాఁడవు పురాణపురుషుఁడవు నీవేయని తెలిసికొంటిని.

ఆదిమధ్యాంతములు లేనివాఁడవు, ననంతపరాక్రమముగలవాఁడవు, లెక్కలేని చేతులు గలవాఁడవు, చంద్రసూర్యులవంటి కన్నులు గలవాఁడవు, మండుచున్న యగ్నిహోత్రునివంటి ముఖము గలవాఁడవు, నీ తేజస్సుచే జగమును దపింపఁజేయుచున్నవాఁడవగు నిన్నుఁ జూచుచున్నాను

ఆకాశము భూమి యంతరాళము దిక్కులన్నియు నిండి నీవొక్కఁడవే వ్యాపించియున్నాఁడవు. భయంకరము నాశ్చర్యకరమునగు నీ విశ్వరూపమును జూచి యుద్ధముఁ జూడవచ్చిన దేవరాక్షసాదులు భయపడి యున్నారు.

ఈ దేవతాసమూహములు నీయందుఁ బ్రవేశించుచున్నవి. కొందఱు భయముచే నంజలిమోడ్చి స్తుతించుచున్నారు. మహర్షులు సిద్ధులు లోకమునకు మేలుకలుగునుగాక యనుచు నిన్ను విశేషముగ స్తోత్రము చేయుచున్నారు. రుద్రులు నాదిత్యులును వసువులును సాధ్యులును విశ్వులు నశ్వులును మరుత్తులును పితృదేవతలును గంధర్వులును యక్షులు నసురులును సిద్ధులును నిన్నుఁజూచి యాశ్చర్యపడుచున్నారు.

స్వామీ! యనేక ముఖములును నేత్రములును బాహులును దొడలును పాదములు నుదరముగలిగి యనేకములగు కోఱలచే భయంకరమైన నీ మహారూపమును జూచి జనులు భయముచే వణఁకు చున్నారు. నేను నట్లే భయపడుచున్నాను.

విష్ణుమూర్తీ! యాకాశమునందే ప్రకాశించుచు ననేకవర్ణ ములు గలిగి నోళ్ళు తెఱచుకొని యుండుచున్న నేత్రములతో నుండు నిన్నుఁ జూచి మిగుల భయపడి ధైర్యము శమము లేనివాఁడనైతిని.

దేవేశా! కోఱలచే భయంకరములై ప్రలయకాలాగ్నితో సమానములైన నీ ముఖములను జూచిన మాత్రమున నాకుఁ దిక్కు తెలియలేదు. సుఖమును బొందఁజాలకున్నాను. జగన్నివాసా! ప్రస న్నుఁడవగుము.

ఈ ధృతరాష్ట్రపుత్రులందఱును భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడు కర్ణుఁడు సమస్త రాజులతోడను మా పక్షమునందు యోధముఖ్యులతోడను భయంకరములైన కోఱలుగల నీనోళ్ళయందుఁ దొందర తొందరగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు కొందఱు దంతముల సందున జిక్కికొని చూర్ణము చేయఁబడిన తలలతోఁ గానవచ్చుచున్నారు. ౨౭

అనేక నదుల జలప్రవాహములు సముద్రమునకై యెట్లు పాఱు చున్నవో యట్లే యీశూరులగు మనుష్యులు నీ నోటిలోనికిఁ జొరఁ బాఱుచున్నారు. మిడుతలెట్లు వేగముగఁబోయి మంటలో దుమికి నాశ మగుచున్నవో యట్లే తమ నాశము కొఱకే యీ మనుష్యులు జ్వలించు నీ నోళ్ళయందుఁ బ్రవేశించుచున్నారు. ౨౯

విష్ణుమూర్తీ! మండెడు నోళ్ళచేత రాజసమూహము నెల్ల మ్రింగుచు నన్నిప్రదేశముల నాలుకలు చాఁచుచున్నావు. నీభయంకర కిరణములు తమ ప్రకాశముచే లోకముల నింపి మిక్కిలి తపింపఁ జేయుచున్నవి. 30

సర్వేశ్వరా! నీ మహైశ్వర్యమును జూపుమని నే నడుగఁగా భయంకరాకారమును గనఁబఱచితివి? నీ వెవ్వఁడవు? ఏమిపని చేయఁ

బూని యిట్టి ఘోరరూపమును ధరించితివి. ఆద్యుఁడవగు నిన్నెఱుఁగఁ గోరుచున్నాను. నీ యత్నమేమో నాకుఁ దెలియదు. తెలియఁ జెప్పుము. నీకు నమస్కరించెదను. ప్రసన్నుఁడవగుము. ౩౧

అనిన శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె.

అర్జునా! ఇప్పుడు ప్రజాక్షయము గావింప నిట్టి ఘోరరూపముతోఁ బెరిఁగి సకల రాజలోకమును జంపఁ బ్రవర్తించుచున్నాఁడను. నీ విరోధిసేనలం దుండువారందఱు నీవు వారిని జంపఁబూనకున్నను బ్రతుకఁజాలరు. నా సంకల్పముచేతనే వారిని నశింపఁ జేయుదును. అయినచో నన్నేల ప్రేరించెదవంటివేని నీకు యశముఁ గలిగింపఁగోరియే యని తెలిసికొనుము. కావున యుద్ధమునకు లెమ్ము. శత్రువుల జయింపుము. రాజ్య మనుభవింపుము. వీరందఱు చావ నాచే ముందే సంకల్పింపఁబడిరి. కావునఁ జచ్చినవారే. సవ్యసాచీ! నీ వీ కార్యమున నిమిత్తమాత్రము కమ్ము. ౩౩

నాచే ముందే చంపఁబడిన ద్రోణుని భీష్ముని సైంధవునిఁ గర్ణునిఁ దక్కిన యోధవీరులను నీవు చంపుము. వ్యథపడకుము. యుద్ధము చేయుము. నీవు శత్రువుల గెలుతువు.

అని చెప్పిన కృష్ణువాక్యములు విని కృతాంజలియై వణఁకుచు నర్జునుఁడు మఱిమఱి నమస్కరించి భయముతో గద్గదకంఠుఁడై యాయనతో నిట్లనియె. ౩౫

కృష్ణా! యుద్ధమును జూడవచ్చిన దేవ గంధర్వ సిద్ధ విద్యాధరాదులు నీ యనుగ్రహమువలన నాతోపాటు దివ్యదృష్టిగలవారై నిన్నుఁజూచి నీ కీర్తికిఁ జాల సంతోషించి యనురాగము గలవారగుచున్నారు. రాక్షసులు భయపడి నలుదిక్కులకుఁ బరువులెత్తుచున్నారు. సిద్ధాదులు నీకు నమస్కరించుచున్నారు. అనుకూలురు సంతోషించి నమస్కరించుటయుఁ బ్రతికూలురు భయపడి పరువెత్తుటయు యుక్తమే కదా. ౩౬

బ్రహ్మకు నాదికర్తవై యుత్తమోత్తముఁడవైన నీకు వారేల నమస్కరింపకుందురు.

అనంత! దేవేశ! జగన్నివాసా! యక్షరమనఁబడు జీవాత్మ తత్త్వము నీవ. కార్యకారణావస్థలఁబొంది సదసత్తులని పేరొందిన ప్రకృతియు నీవ. ఆ రెంటికిని బరమైన ముక్తాత్మతత్త్వము నీవ. నీవే సృష్టికర్తవు. పురాణపురుషుఁడవు నీవే. ఈ ప్రపంచమునకుఁ బరమాధారము నీవే. తెలిసికొనువాఁడవు, తెలియఁబడినది, యుత్తమ ప్రాప్యస్థానము నీవే. అనంతరూపా! చిదచిదాత్మక ప్రపంచరూపమంతయు నీచే వ్యాపింపఁబడినది. వాయువు యముఁడు నగ్ని వరుణుఁడు చంద్రుఁడు బ్రహ్మయు నందఱకును ముత్తాతయు నీవ.

దేవా! నీకు వేయునమస్కారములు. మరలమరల నీకు నమస్కారము. ముందు-వెనుక-ప్రక్కల-దిశల-సర్వస్థలముల నిండియుండు నీకు నమస్కారము. అనంతవీర్య! యమితవిక్రమ! నీవే సర్వము నాత్మస్వరూపమునఁ బొందెదవు కావున సర్వము నీవే. ౪౦

నీ మహిమ నెఱుఁగక పొరపాటునను, జనవుచేతను, కృష్ణా యని, యాదవుఁడా యని, చెలికాఁడా యని వినయముతప్పి యెగతాళిగఁ బిలుచుచు సత్కరింపక పోయితిని. కృష్ణా! విహారమందును, శయనించినపుడును, కూర్చుండునపుడును, భోజనకాలమునను, నొంటరిగా నుండునపుడును, బదుగురిలోను నేను నిన్ను సత్కరింపక పరిహాసవాక్యము లాడితిని. అప్రమేయుఁడ వగు నీవు నన్ను క్షమింపుము. ౪౨

అసమానప్రభావా! చరాచరరూపమైన యీ ప్రపంచమందలి జీవులకు నీవే తండ్రివి. పూజ్యుఁడవు నీవే. గొప్పగురుఁడవు నీవే. నీకు సమానులు లేరన నిఁక నీకంటె నధికుఁ డెవఁడు? కావున నీకు సాష్టాంగనమస్కారము గావించి యీశ్వరుఁడవు, స్తోత్రపాత్రుఁడవు నగు నిన్నుఁ బ్రసన్ననిఁగాఁ జేసికొనుచున్నాను. దేవా! పుత్రునకుఁ దండ్రివలెను, మిత్రునకు మిత్రునివలెను, ప్రియురాలికిఁ బ్రియునివలెను, శిష్టుఁడవైన నీవు నన్ను క్షమింపుము. ౪౪

దేవా! మున్నెన్నఁడుచూడని నీ విశ్వరూపమును జూచి సంతోషించితిని. నా మనస్సు భయముచే వ్యథపడుచున్నది. కావున నీ ప్రసన్నస్వరూపమును జూపుము. ఈశ్వరా! ప్రసన్నుండవగుము. ౪౫

సహస్రబాహూ! విశ్వమూర్తీ! మునుపటివలెఁ గిరీటము గద చక్రము నాలుగుచేతులు ధరించి * యుండు నిన్నుఁ జూడఁ గోరెదను. అనిన శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె.

తేజోమయమై సమస్తమున వ్యాపించి తుదమొదలులేక యాద్యమై యుత్కృష్టమై నీవుతప్ప నింతకుముం దెవ్వరు చూడని యీ విశ్వరూపమును నీయందుఁగల యనుగ్రహబుద్ధిచే నా సంకల్పము వలనఁ జూపితిని. ౪౭

కేవల వేదాధ్యయనముచేతను, దానములచేతను, హోమాది క్రియలచేతను, నుగ్రతపస్సులచేతను, నా యిట్టి విశ్వరూపమును మనుష్య లోకమున నీకుఁ దప్ప మఱి యెవరికిఁ జూడ సాధ్యపడదు.

ఇట్టి భయంకరాకారమును జూచి వ్యథపడకుము. దిగ్భ్రమ నొందకుము. భయము విడిచి సంతోషింపుము. ఇదిగో నీకు వాడుక పడిన నా సౌమ్యరూపమును జూడుము. ౪౯

అని చెప్పి శ్రీకృష్ణమూర్తి తన స్వరూపమును మరలఁ జూపెను. భయపడిన యర్జునుని శాంతరూపముగలవాఁడై భగవంతుఁడూఱ్చెను. అర్జునుఁ డిట్లనియె.

సౌమ్యమైన నీయీ మానవస్వరూపమును జూచి జనార్దనా యెప్పటియట్ల స్వస్థచిత్తుఁడ నైతిని. ౫౧

అనిన శ్రీకృష్ణుం డిట్లనియె.

నీవుఁ గానవచ్చిన నా విశ్వరూపముఁ జూచుటకు మిగులఁ గష్టమైనది. దానిని జూడ దేవతలును నిత్యము గోరుచుందురు. వేదాధ్యయనముచేతను, దానముచేతను, దపస్సుచేతను, యాగములచేతను, నీవు చూచిన నా రూపమును జూడ సాధ్యుఁడగాను.

అర్జునా! యితర ప్రయోజనముగోరని భక్తిచేతనే దెలిసికొనుటకుఁ జూచుటకుఁ బ్రవేశించుటకు సాధ్యపడుదును. ౫౪

---

* కంసునిఁ జంపువఱకుఁ గృష్ణుఁడు ద్విభుజుఁడు. అటులఁ జతుర్భుజుఁడు.

కావున నెవఁడు నా యారాధనరూపములని సమస్తకర్మములు చేయునో, యన్నికార్యములకు నన్నే పరమోద్దేశ్యముగాఁ గలవాఁడగునో యెవఁడు నాయందు భక్తిగలవాఁడగునో యెవఁ డితర సంగములనెల్ల వదలుకొనునో, యెవఁడు సమస్తభూతములయందు వైరబుద్ధి లేనివాఁడగునో వాఁడు నన్నే పొందుచున్నాఁడు. ౫౫

ఏకాదశాధ్యాయము – విశ్వరూప సందర్శనయోగము సంపూర్ణము.

ద్వాదశాధ్యాయము.

భక్తి యోగము

అర్జునుఁ డిట్లనియె.

కృష్ణా! యవతారమూర్తివై నాకు గోచరించుచుండు నిన్ను నీవు చెప్పినట్లు ధ్యానించుచుఁ గైంకర్యము చేయుచునుండు సగుణోపాసకులగు భక్తులును, నింద్రియగోచరుఁడవుగాక యక్షరస్వరూపుఁడవైన నిన్ను నుపాసించు నిర్గుణోపాసకులును నిరువురు యోగవిదులే కదా. ఈ యిరువురిలో నెవరు శ్రేష్ఠులు. ౧

అని యడిగినఁ గృష్ణమూర్తి యిట్లనియె.

ఎవ్వ రవతారమూర్తినగు నాయందు మనస్సు నిలిపి నాతో నిత్యయోగముఁ గోరుచు శ్రద్ధతో నన్ను నుపాసింతురో వారే యోగిశ్రేష్ఠులని నాయభిప్రాయము. ౨

ఇంద్రియ సమూహమును వశపఱచుకొని, సమస్తభూతములందు సమబుద్ధులై, సమస్తభూతములకు మేలుఁగోరుచు, నెవరు నిర్దేశింపరానిదియు నింద్రియగోచరము గానిదియు, సమస్తమున వ్యాపించియుండునదియు, నిట్టిదని చింతింపరానిదియు సర్వసాధారణమైన దేహాదులతో సంబంధము లేనిదియుఁ, జలింపనిదియు, నిత్యమైనదియు నగు నక్షరమును నుపాసింతురో వారును నన్నే ప్రాపింతురు. అయినను నవ్యక్తమందు దాసక్తిగల నిర్గుణోపాసకులకుఁ గష్టము మిక్కిలి యధి

కము. అవ్యక్తవిషయమైన మనోవృత్తి దేహధారులకుఁ గష్టముతోఁ గాని కలుగదు.

అర్జునా! సమస్త లౌకిక వైదిక కర్మములను నాయందు సమర్పించి నేనే పరము ప్రాప్యుఁడనని తలఁచి యితర ప్రయోజనము గోరని యోగముచే నెవ్వరు నన్ను ధ్యానింతురో యుపాసింతురో నాయందు మనస్సు నిలిపిన యట్టివారిని శీఘ్రముగా మృత్యువుఁ బోలిన సంసార మనెడి సముద్రమునుండి సముద్ధరింతును. కావున నాయందే మనస్సు లయింపఁ జేయుము. నాయందే బుద్ధినిలుపుము. అటుచేసితివా తరువాత నాయందే నివసింతువు. సందేహము లేదు. ౯

ఒకవేళ స్థిరముగ నీవు నీమనస్సును నాయందు నిలుప శక్తిలేని వాఁడవైతివా యభ్యాసయోగముచే నన్నుఁ బొందఁగోరుము. అభ్యాసము చేయుటకు నీకు శక్తి లేదేని నాకుఁ గైంకర్యరూపములగు కార్యములను జేయుము. నన్నుద్దేశించి కర్మములు చేసినను నీకు మత్ప్రాప్తి కలదు. ౧౦

భక్తియోగము నాశ్రయించి కైంకర్యరూపములగు కార్యములను జేయఁజాలవేని నీవు చేయు సకల కర్మముల ఫలము నాకుఁగాఁ ద్యజింపుము. (దీనినే కర్మయోగ మందురు.) ౧౧

ప్రీతిలేని స్మరణమునకంటె నాత్మజ్ఞానము సులభముగ సాధింపఁ గూడి యుండుటచే మేలైనది. అట్టి జ్ఞానముకంటె ధ్యానము మేలైనది. ధ్యానముకంటెఁ గర్మఫలము వదలుట మేలు. ఫలము గోరక కర్మములు చేయు పిదప మనశ్శాంతి కలుగును. మనశ్శాంతి కలిగిన నాత్మధ్యానము లభించును ధ్యానమువలన నాత్మ సాక్షాత్కరించును. దానివలన భక్తి కలుగును. కావున భక్తియోగము నభ్యసింప శక్తి లేనివారికి నాత్మనిష్ఠ మేలు. ౧౨

కర్మఫలమును భగవంతున కర్పించు కర్మనిష్ఠున కుండవలసిన గుణములఁ జెప్పుచున్నాను. సమస్త భూతములయెడ ద్వేషము కూడదు. అన్నిటియెడ స్నేహబుద్ధి గలవాఁడై యుండవలయు. దయ గలవాఁడు నహంకారము మమకారము లేనివాఁడు, సంకల్పము

వలనఁ గలుగు సుఖదుఃఖములయందు సముఁడు, తమంత వచ్చు సుఖ దుఃఖముల నోర్చువాఁడు, లభించిన దానితో సంతోషించువాఁడు, నెప్పుడు నాత్మానుసంధానము చేయువాఁడు, నియమింపఁబడిన మనో వృత్తి గలవాఁడు, నధ్యాత్మ శాస్త్రములందు దృఢమైన నమ్మిక గల వాఁడు, మనస్సు బుద్ధి నాకు సమర్పించినవాఁడు నయి నన్ను భజించు వాఁడెవఁడో వాఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడు. ౧౪

ఎవనికి లోకము భయపడదో, యెవఁడు లోకమునకు భయ పడఁడో, యెవఁడు సంతోషము, కోపము, భయము, మనోవ్యాకులత లేనివాఁడో వాఁడు నాప్రియుఁడు. ౧౫

ఆత్మవస్తువు దప్ప మఱిదేనిని గోరనివాఁడు, శాస్త్రీయమగు నాహారముచేఁ బరిశుద్ధుఁడు, నితరకార్యములం దుపేక్షగలవాఁడు, చలి వేఁడి మొదలగువానికి వ్యథపడనివాఁడు, శాస్త్రవిరుద్ధకర్మము లను దేనిని నారంభింపనివాఁడు, నన్ను భజించువాఁడు నెవఁడో వాఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడు. ౧౬

మేలు కలిగినపు డుప్పొంగక, కీడుకలిగినపుడు ద్వేషింపక, యిష్టవస్తువు పోయెనని యేడువక, పుణ్యపాపముల రెంటిని వదలి నన్ను భజించువాఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడు. ౧౭

శత్రువులందును, మిత్రులందును, మానావమానములందును, నిందాస్తుతులందును, శీతోష్ణములందును, సుఖదుఃఖములందును, సముఁడై దేనియందు నాసక్తి లేక వాఙ్నియమము కలవాఁడై తనంత నేది లభించునో దానితో సంతుష్టిపడుచు, స్థిరబుద్ధిగలవాఁడై, గృహా దులం దాసక్తి లేక స్థిరమైన యునికిపట్టు లేక నన్ను భజించువాఁడు నాకుఁ బ్రియుఁడు. ౧౯

ఎవరు శ్రద్ధావంతులై నేనే తమకు ముఖ్యగతిగాఁ దలంచుచు ధర్మముతోఁ గూడిన యీ యమృతమును మీఁదఁ జెప్పినట్లు లుపా సించుచున్నారో యా భక్తులు నాకు మిక్కిలి ప్రియులు.

ద్వాదశాధ్యాయము - భక్తియోగము సంపూర్ణము.

త్రయోదశాధ్యాయము

—♦ క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగము. ♦—

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

కృష్ణా! ప్రకృతి యన నేది? పురుషుఁ డనువాఁ డెవఁడు? క్షేత్ర మనఁగా నేమి? క్షేత్రజ్ఞుఁ డెవఁడు? జ్ఞానలక్షణ మెట్టిది? తెలియవలసిన విషయ (జ్ఞేయు) మేది? ౧

అనిన శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె.

అర్జునా! యీ శరీరమునకు క్షేత్రమని పేరు. ఈ దేహము నాది యని యెవఁ డెఱుఁగునో వాఁడు క్షేత్రజ్ఞుడు. ఈ క్షేత్రజ్ఞుఁడే జీవుఁడు. అన్ని దేహములందుండెడి క్షేత్రజ్ఞుఁడు కూడ నేనే యని యెఱుఁగుము. క్షేత్రము వేఱు, క్షేత్రజ్ఞుఁడు వేఱు ఈ రెంటికి నేనే యాత్మభూతుఁడని తెలియు తెలివియేదో దానికే జ్ఞానమని పేరు. 3

ఇఁక క్షేత్రమన నెట్టిదో, దాని వికారము లేవియో, యది యేల పుట్టినదో, దాని స్వరూప మెట్టిదో, క్షేత్రజ్ఞుఁ డెట్టిస్వరూపము గలవాఁడో, యెట్టిప్రభావము గలవాఁడో యివన్నియు సంగ్రహముగాఁ జెప్పెద వినుము. ౪

ఈ విషయము ఋషులచేతను సంగ్రహముగాను సమగ్రముగాను వేఱువేఱు విధములు గల వేదములచేతనే, హేతువులచే నిశ్చయింపఁబడిన బ్రహ్మసూత్రములచేతను వర్ణింపఁబడినది. ౫

పంచమహాభూతములు, నహంకారము, బుద్ధియనెడి మహత్తత్త్వ, మవ్యక్తమనెడి మూలప్రకృతి, మనస్సుతోఁగూడిన యింద్రియములు పదునొకొండు. నింద్రియములకు గోచరించు విషయములు, శబ్ద స్పర్శ రూప రస గంధములనెడి యైదు, కోరిక, ద్వేషము, సుఖము, దుఃఖము, తెలివి, ధైర్యము, జీవుఁడు సుఖదుఃఖముల ననుభవింప నాధారమైన యైదు భూతముల కూడిక, వీని కన్నిటికి క్షేత్రమని పేరు.

క్షేత్రలక్షణము దానిలోఁ గలుగు మార్పులతోడ సంగ్రహముగాఁ జెప్పితిని. ఇఁక క్షేత్రకార్యములయిన గుణములలో నాత్మజ్ఞానమునకు సాధనములుగా నుండువానిని జెప్పెదను. ౭

గర్వము దంభము హింస యివి లేకుండుట. మనస్సు కలఁత చెందకుండుట, ఋజుత్వము, నాచార్యు నుపాసించుట, మనోవాక్కాయములు నిర్మలముగా నొక్కవిధముగా నుండుట, స్థైర్యము, మనోనిగ్రహము, నింద్రియార్థములందు వైరాగ్యము, నహంకారము లేకుండుట, జనన మరణ జరావ్యాధి దుఃఖములయందలి దోషము లెఱిఁగి యివి పొమ్మనినఁ బోవునవి కావు గనుక నివి కలిగినపుడు దుఃఖింపకుండుట, యాత్మకంటె నితరవస్తువులం దాసక్తి లేకుండుట, కొడుకు, భార్య, యిల్లు మొదలగువానియందు ననురక్తి లేకుండుట, మేలు గీళ్ళయం దెప్పుడు మనస్సు సమముగ నుంచుకొనుట, సర్వేశ్వరుఁడ నగు నాయందు నేకాంతమై స్థిరమైన భక్తి నుంచుట, జనులు లేని ప్రదేశమున నివసించుట, జనసమూహముతోఁ గలసియుండుట యందుఁ బ్రీతిలేకుండుట, యాత్మవిషయజ్ఞానమందు స్థిరుఁడై యుండుట, తత్త్వజ్ఞానము గలిగించు చింతనమం దాసక్తి, వీనికి జ్ఞానమని పేరు. ఇవి యాత్మజ్ఞానమునకు సాధనములు. వీనికి వ్యతిరిక్తమైన దంతయు నజ్ఞానము. అది యాత్మజ్ఞానమునకు విరోధి. ౧౨

ఇఁక క్షేత్రజ్ఞుని స్వరూపమును జెప్పెదను వినుము. ఇది తెలియఁదగినది కావునఁ దెలిసికొంటివా మోక్షమును బొందెదవు.

అది యుత్పత్తిలేనిది. నన్నే ముఖ్యునిగాఁ గలది. దేహము మొదలగు నావరణము లేక పెరిగియుండునది. అది సత్తుగాదు, అసత్తుగాదు. ఆ పరిశుద్ధాత్మస్వరూపమునకు సర్వత్ర కాలు సేతులు గలవు. అనఁగాఁ గాలు సేతులతోఁ జేయు పనిని నవి లేకయే యెం దైనఁ జేయఁగలదు. అంతటఁ గన్నులు, తల, ముఖము, చెవులు గలది. లోకమందంతయు వ్యాపించియున్నది.

శుద్ధాత్మస్వరూప మింద్రియములు లేనిదైనను నింద్రియగుణములచే విషయముల నెఱుఁగ శక్తిగలది. దేహసాంగత్యము లేనిది.

సమస్తమును భరింప శక్తిగలది. సత్త్వాదిగుణములు లేనిది. సత్త్వాది గుణముల భోగించు శక్తిగలది. పంచభూతముల లోపల వెలుపల వర్తించునది. స్వభావముచేఁ గదలకున్నను దేహసంబంధముచేఁ గదలునది. అది యతిసూక్ష్మమగుటవలనఁ దెలియ శక్యము గానిది. అది దంభాదిగుణములు గలవారికి దూరమందున్నది. అది లేనివారికి సమీపమందే యున్నది. స్వరూపముచే దేవమనుష్యాది విభాగములు లేకుండినను నది దేవమనుష్యాది విభాగములు కలవానివలెఁ గాన వచ్చుచుండును.

దేహరూపముగాఁ గూడిన పృథివ్యాది భూతములను నది భరించునని భుజించునని యవి పుట్టుటకుఁ గారణమని తెలిసికొనుము. ఆ భూతములె యన్నాది రూపముల నొంది భుజింపఁబడుచున్నవి. భుజింపఁబడువానికంటె భుజించునదియును, బుట్టువానికంటెఁ బుట్టుటకుఁ గారణమైనదియు వేఱని తెలియుము. భుజించుట దేహధర్మము గాదు. ఎట్లన నాత్మ దేహమును విడిచిపోయిన తరువాత దేహము భుజింపదు. కావున దేహముభుజించుట కాత్మ కారణము.

ఆ యాత్మస్వరూపము ప్రకాశించువానికిఁగూడఁ బ్రకాశము గలుగఁజేయునది. సూక్ష్మప్రకృతికంటె నితరమైనది. జ్ఞానమే యాకారముగాఁ గలది. తెలియఁగలది. జ్ఞానముచేఁ బొందఁదగినది. సమస్త ప్రాణుల హృదయమం దుండునది. ౧౭

ఇట్లు క్షేత్రము, జ్ఞానము, జ్ఞేయము ననఁగా నేమో సంక్షేపముగాఁ జెప్పితిని. దీనిని దెలిసికొని నా భక్తుఁడు నా స్వభావముగల వాఁడగుటకుఁ దగినవాఁడగును. ౧౮

ఆత్మయును బ్రకృతియును రెండు ననాదులు. అందు వికారములు గుణములు ప్రకృతివలనఁ గలుగునవి యని తెలిసికొనుము. ౨౦

శరీరము, నింద్రియములు కార్యములు చేయుటయందు నాత్మతోఁ గూడియుండు ప్రకృతియే కారణము సుఖదుఃఖముల ననుభవించుటయందుఁ బ్రకృతితోఁగూడిన జీవుఁడే కారణము. ౨౧

జీవుఁడు ప్రకృతితోఁ గూడినవాఁడై ప్రకృతివలనఁ బుట్టిన సత్త్వాదిగుణములవలనఁ గలిగిన సుఖదుఃఖముల ననుభవించు చున్నాఁడు. పురుషుఁడు మంచి యోనులందును, జెడ్డ యోనులం దును జన్మించుటకు సత్త్వాదిగుణకార్యములైన సుఖాదులందు వానికిఁ గల యాసక్తియే కారణము. ౨౨

ఈ దేహమందుండు జీవుఁ డీ దేహమునకుఁ దన సంకల్పము చేతను ప్రేరణముచేతను బ్రవృత్తిని గలిగించుచు దానిని నియమిం చుచు భరించుచు నున్నాఁడు కావుననే యా ప్రవృత్తివలనఁ గలిగిన సుఖదుఃఖముల ననుభవించుచున్నాఁడు. కావుననే యీ దేహేం ద్రియములకు మనస్సునకు గొప్ప నియామకుఁడగుచున్నాఁడు. ౨౩

ఈ విధముగా గుణములతోఁడి ప్రకృతిపురుషుల నెవ్వఁ డెఱుఁ గునో వాఁడు సర్వవిధముల వర్తించుచుండినను మరల జన్మింపఁడు. ౨౪

కొందఱు యోగబలముచే నాత్మను ధ్యానముచే మనస్సుచేఁ జూచుచున్నారు. కొందఱు జ్ఞానయోగముచేతను జూచుచున్నారు.

మఱికొందఱు కర్మయోగముకూడ నెఱుఁగక జ్ఞానులగు నితరు లచే విని తెలిసికొని యాత్మ నుపాసించుచున్నారు. వారును శ్రవణ మందు నిష్ఠగలవారగుటచే సంసారమునుండి తరింతురు ౨౫

అర్జునా! స్థావరముఁగాని జంగమముఁగాని పుట్టెడి దేది గలదో యది క్షేత్రము క్షేత్రజ్ఞుఁడు కలియుటచేతనే పుట్టినదని తెలియుము. క్షేత్ర క్షేత్రజ్ఞులు గలిసి తామే జంతువుగాఁ బుట్టు చున్నారు. ౨౬

సమస్త ప్రాణులయందు దేహేంద్రియమనస్సులకుఁ బరమ నియామకుఁడై యుండు నాత్మను నంతట సమముగాను దేహములు నశించినను నశింపని స్వభావము గలవానినిగాను దెలిసికొనినవాఁడే యెఱుకగలవాఁడు. ౨౭

సమస్త దేహములందుండు నాత్మను సమానాకారము గలవాని నిగాఁ దెలిసికొనినవాఁడు మనస్సుచేఁ దన యాత్మను హింసింపఁడు.

మఱి సంసారమునఁ బడకుండ రక్షించును. ఇట్టి జ్ఞానముచేఁ బరమగతిని బ్రాపించును. ౨౯

చేయఁబడు సమస్తకార్యములు ప్రకృతిమాత్రమే చేయుచున్నదనియు, నాత్మ యే కార్యమును జేయదనియు నెవ్వఁడెఱుఁగునో వాఁడే నిజము తెలిసినవాఁడు. ౩౦

ప్రకృతి పురుషులు కలియుటవలన భూతములు పుట్టుచున్నవి. ఇందుఁ గొన్ని పొట్టిగాను, గొన్ని పొడవుగాను, గొన్ని మనుష్యస్వరూపములోను, గొన్ని పశుపక్ష్యాదులుగాను, నానావిధములుగాఁ గానవచ్చుచున్నవి. మఱియు నీ భూతములు పుత్రపౌత్ర సంతానముచే విస్తారమగుచున్నవి ఈ భేదములన్నియుఁ బ్రకృతి తత్త్వమందే యున్నవని యెవఁడు తెలిసికొనునో వాఁడు శుద్ధాత్మ స్వరూపమును బొందుచున్నాఁడు. ౩౧

అర్జునా! యీ యాత్మ శరీరమం దుండినవాఁడైనను నాదిలేనివాఁడగుటను, నాశములేనివాఁడగుటను, సత్త్వాది గుణములు లేనివాఁడగుటను గర్మముల నేనిని జేయఁడు. దేహస్వభావము లతని నంటవు. ౩౨

ఆకాశము సమస్తవస్తువులయందు వ్యాపించియున్నను సూక్ష్మమగుటచే నా వస్తుస్వభావము దాని కంటనట్లు జీవాత్మ యతిసూక్ష్మమగుటవలన దేహములందున్నను దేహస్వభావములచే నంటఁబడఁడు.

సూర్యుఁ డొక డెటు లోకమునంతయుఁ బ్రకాశింపఁజేయునో యట్లే క్షేత్రజ్ఞుఁడును దేహమునంతయు లోపల వెలుపల నాపాదమస్తకము ప్రకాశింపఁ జేయుచున్నాఁడు. ౩౪

ఈ జ్ఞాననేత్రముచే నెవ్వఁడు క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞులకుఁ గల భేదమును, భూతములు ప్రకృతినుండి మోక్షమును బొందు నుపాయమును దెలిసి యీ ప్రకార మాచరించునో వాఁడు పరమును బొందుచున్నాఁడు. ౩౫

త్రయోదశాధ్యాయము - క్షేత్రక్షేత్రజ్ఞ విభాగయోగము సంపూర్ణము.

చతుర్దశాధ్యాయము

గుణత్రయ విభాగయోగము

అర్జునా! మునులందఱు దేనిని దెలిసికొని దీనికంటె గొప్ప సిద్ధిని బొందిరో యట్టి యుత్తమజ్ఞానమును మరలఁ జెప్పెద వినుము. ఈ జ్ఞానము నాశ్రయించినవారు నాతో సమానులై సృష్టియందుఁ బుట్టరు. ప్రలయమందు నశింపరు. 2

సమస్తసృష్టికి నా గొప్పయచేతనప్రకృతియే యోని. దాని యందు నేను జేతనప్రకృతిని గర్భముగా నుంచుచున్నాను. దాని వలన సమస్తభూతములు పుట్టుచున్నవి. 3

సమస్తజాతులయందును నే దేహములు పుట్టుచున్నవో వానికి నచేతనప్రకృతి మాతృస్థానము. చేతనవర్గమను బీజమును గూర్చు తండ్రిని నేను. 4

ప్రకృతివలనఁ గలిగిన సత్త్వము రజస్సు తమస్సు ననెడి మూఁడుగుణములు దేహమందుండు నవ్యయుఁడైన జీవుని బంధించు చున్నవి. 5

అందు సత్త్వగుణము నిర్మలమై ప్రకాశమును సుఖమును కలుగఁజేయుచుఁ బురుషునికి జ్ఞానమునందును సుఖమునందును గోరి కలు గలిగించుచున్నది. వాఁడవి లభించుటకుఁ గర్మములు చేయఁగా నవి యనుభవించుటకై జన్మములు కలిగించుచు నీవిధముగ బంధించు చున్నది. 6

అర్జునా! రజోగుణము స్త్రీపురుషుల యన్యోన్యానురాగ మునకుఁ గారణమనియు, విషయములందలి యాశకుఁ బుత్రాది సంబంధులయందలి కోరికకుఁ బుట్టుచోటనియు నెఱుఁగుము. ఆ రజో గుణము కర్మములఁ జేయవలయునను కోరిక కలిగించుటచే బంధించు చున్నది. 7

తమోగుణము విపరీతజ్ఞానమువలనఁ బుట్టి సమస్తప్రాణులను మోహింపఁ జేయుచున్నది. తమోగుణము నిద్ర, సోమరితనము, హెచ్చరికలేమి యనువానిచే బంధించుచున్నది. ౮

సత్త్వగుణమునకు సుఖసంగము ప్రధానము. రజోగుణమునకుఁ గర్మసంగము ప్రధానము. తమోగుణము జ్ఞానమును మఱుఁగుపఱిచి విపరీతకార్యములు చేయించుచున్నది. ౯

ప్రతి జీవియందును సత్త్వరజస్తమోగుణములు మూఁడును నుండును. అందు సత్త్వ మెక్కువయయ్యెనా యది రజస్తమస్సుల నణఁచుచున్నది. రజస్సెక్కువ యయ్యెనా సత్త్వతమస్సుల నణఁచుచున్నది. తమస్సెక్కువ యయ్యెనా తక్కిన రెంటిని నణఁచుచున్నది.

ఈ దేహమందుఁ గల కన్నులు మొదలగు సమస్త జ్ఞానేంద్రియముల మూలమున వస్తువుల యథార్థస్వరూపము తెలియు జ్ఞానమెప్పుడు కలుగుచున్నదో యప్పుడు సత్త్వము వృద్ధిపొందినదని తెలియుము. ౧౧

రజోగుణము వృద్ధిపొందినపుడు పిసినారితన మత్యాశ, ప్రయోజనములేక చేష్టలు చేయుట, ఫలమునుగోరి కార్యములు చేయుట, యింద్రియముల యుద్రేకము, విషయములందలి కోరిక కలుగుచున్నవి.

తమోగుణము వృద్ధినొందినపుడు జ్ఞానములేకుండుట, కార్యములు చేయక సోమరియై యుండుట, పరాకు, విపరీతజ్ఞానము కలుగుచున్నవి. ౧౩

సత్త్వగుణము వృద్ధిపొందినపుడు మరణించువాఁ డాత్మస్వరూపమెఱిఁగినవారి పవిత్రలోకములకుఁ బోవుచున్నాఁడు. ౧౪

రజోగుణము వృద్ధియైయునపుడు మరణించువాఁడు ఫలాపేక్షతోఁ గర్మములు చేయువారి వంశమునఁ బుట్టుచున్నాఁడు. ౧౫

తమోగుణము వృద్ధియగుచుండ మరణించువాఁ డేపురుషార్థమునకుఁ దగని నీచయోనులయందుఁ బుట్టుచున్నాఁడు.

ఫలాపేక్ష లేక భగవత్ప్రీతిగ మంచి కర్మములు చక్కఁగఁ జేయువానికి వాఁడు మరణించిన పిమ్మట మఱునటి జన్మమున నాత్మ జ్ఞానము గలవారి వంశమునఁ బుట్టి మునుపటికంటె నెక్కువ సత్త్వ గుణము కలవాఁడై లవమైనను దుఃఖమును బొందకుండుటే ఫలము. అట్లులే రజస్సునకు ధనాపేక్షతోఁ గర్మములు చేయువారి యింటఁ బుట్టి తాను సక్లేశేయుచు నా ఫలముల ననుభవింప మరల మరలఁ బుట్టుచు దుఃఖములపాలగుటయే ఫలము.

సత్త్వమువలన జ్ఞానము, రజస్సువలన లోభము, తమస్సు వలనఁ బ్రమాద మోహములు నజ్ఞానము కలుగుచున్నవి.

సత్త్వగుణము కలవారు మోక్షమునకుఁ బోవుదురు. రజో గుణముకలవారు నడిమిలోకముల నుందురు. తమోగుణము గలవా రధోలోకముల పాలగుదురు. ౧౮

ఆత్మజ్ఞానము గలవాఁడు కర్మములను జేయునవి గుణములేకాని యాత్మయగు తానుగానని యెప్పుడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో యప్పుడు నాతో సమానమైన భావమును బొందును ౧౯

పురుషుఁడు దేహమువలనఁ గలిగిన యీ మూఁడుగుణముల నతిక్రమించి జనన మరణములు జరాదుఃఖము లనువానిచే విడువఁబడి శుద్ధాత్మ స్వరూపము ననుభవించును. ౨౦

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

మూఁడు గుణముల నతిక్రమించినవాఁడు కృష్ణా! యెట్టి లక్షణ ములు కలవాఁ డగును? వాని యాచార మెట్టిది? ఎట్లు వాఁడీ మూఁడు గుణముల నతిక్రమించును? ౨౧

అని యడిగిన శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె.

అర్జునా! ప్రియములు లభించినపుడు సంతోషము, నప్రియ ములు లభించినపుడు ద్వేషమును, నిష్టమైనవి పోయినపుడు మరల వానిని గోరుటయు లోకమున వారికి సహజము కదా! గుణాతీతుఁడో యట్టివాఁడు కాఁడు. అనిష్టములను ద్వేషింపఁడు. ఇష్టవస్తువులు పోయినను మరల వానిని గోరఁడు. దేనియందు వాని కనుకూలబుద్ధి

గాని ద్వేషబుద్ధిగాని లేదు. దేహ మొకటి యుండఁగా నిష్టానిష్ట ములం దనుకూల ప్రతికూల బుద్ధులు లేకుండునా యందువేమో. గుణాతీతుఁ డాత్మకార్యములకంటెఁ దక్కినవానియం దుదాసీనుఁడై గుణములచేతఁ జలింపఁడు. గుణములే వాని వాని కార్యములు చేయుచున్నవని తలఁచి యూరకుండునుగాని వానికై యే చేష్టలను జేయఁడు. ఆత్మవిచారమునందే యున్నవాఁడగుటచే సుఖదుఃఖములందు సమచిత్తముగలవాఁడై బంగారును రాతిని మట్టిని సమముగాఁ జూచు నిష్టానిష్టములందు సముఁడై ధీరుఁడై తన్నొకరు దూషించినను భూషించినను, నవమానించినను, గౌరవించినను, మోదము ఖేదము లేక సముఁడై వీఁడు శత్రుఁడని వీఁడు మిత్రుఁడని భేదమెంచక యిరువురిపట్ల నొక్కటియై సంసారమునకుఁగాఁ గావలసిన కార్యములేవియుఁ జేయ యత్నింపకయుండును. ఇట్టి గుణములు కలవాఁడే గుణాతీతుఁడు. ౨౫

ఇట్టి గుణాతీతుఁ డగుటకు సదుపాయము చెప్పెద విను.

నన్నెవఁడు నిశ్చలమైన భక్తితో సేవించునో వాఁడీ మూఁడుగుణములను దాఁటి పరబ్రహ్మసమాన పరిశుద్ధాత్మస్వరూపమును బొందును.

ఆ కారణముచే నాశరహితుఁడు, నవ్యయుఁడు నగు జీవాత్మస్వరూపమునకు, శాశ్వతధర్మమునకు, నేకాంతభక్తుఁడును జ్ఞాని పొందదగిన మోక్షమునకు నేనే యాధారము. ౨౭

చతుర్దశాధ్యాయము - గుణత్రయవిభాగయోగము సంపూర్ణము.

పంచదశాధ్యాయము

పురుషోత్తమప్రాప్తియోగము

మఱియు శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె.

సంసారమనెడి రావిచెట్టూర్ధ్వలోకమందలి చతుర్ముఖబ్రహ్మయే మూలముగాఁ గలదగుటచేత మీఁద వేరులు గలదనియు భూలోక

మందుండు మనుష్యులు కొనలుగాఁ గలదగుటచేతఁ గొమ్మలు క్రిందికి వ్యాపించియున్నవనియు, నీ చెట్టునకుఁ గామ్యకర్మములను బ్రతిపాదించు వేదము లాకులనియు, నది నిత్యమనియు నెవ్వఁ డెఱుఁగునో వాఁడు వేదము నెఱిఁగినవాఁడు. ౧

ఈ సంసారవృక్షమునందలి కొన్నికొమ్మలు క్రిందుగా నర పశు మృగాది రూపములుగాను, గొన్ని మీఁదుగ గంధర్వ యక్ష దేవతల రూపములుగాను వ్యాపించినవి. ఈ కొమ్మలు సత్త్వాదిగుణములచేఁ బెరిఁగి శబ్దాదివిషయము లను చిగుళ్లు గలవై యున్నవి. క్రింది మనుష్యలోకమున విడువక వెంటనంటి వచ్చు కర్మములే వ్రేళ్లై విస్తరించియున్నవి ౨

ఈ సంసారవృక్షస్వరూప మేదో దీని నశింపఁజేయు టెట్లో సంసారులు తెలిసికొనలేకున్నారు. దీనికి గుణమయములైన భోగములందలి యాసక్తియే మూలమనియు నా యాసక్తిని వదలుటె దీనిని నశింపఁజేయు విధమనియు, నాత్మ కానిదానిని నాత్మఁగాఁ దలఁచుట యను నజ్ఞానమే దీనికి స్థానమనియు నెఱుఁగరు.

చక్కఁగా నానావిధములఁ బెరిఁగిన వేళ్లుగల యీ సంసార వృక్షము నాసక్తిలేమి యనెడి బలిష్ఠమైన కత్తిచే నఱికి యా కారణమున నే స్థానము జేరినవారు మరల జన్మాదులకు రారో యట్టి స్థానమును వెదుకవలయును.

సర్వము సృష్టించినవానినుండియే గుణసంగ మను పురాతన ప్రవృత్తి వ్యాపించియున్నది కనుక నాద్యుఁడైన యా పురుషునే శరణు చొచ్చినయెడల నాయనయే దానిని నివర్తింపఁజేయును. ఇది మఱి యొకనికి సాధ్యపడునదికాదు. ౪

ఇట్లు నన్ను శరణుచొచ్చి దేహాభిమానరూపమగు మోహము లేక, భోగములయందలి యాసక్తిమాని, యాత్మజ్ఞాననిరతులై, కోరికల నివర్తింపఁజేసి, సుఖదుఃఖములను పేరుగల ద్వంద్వములచే విడువఁబడి, యాత్మానాత్మస్వరూపము తెలిసిన జ్ఞానులు పరిశుద్ధాత్మస్వరూపమును బొందుదురు ౫

పరమోత్కృష్టమైన యాత్మజ్యోతి నాకు సంబంధించినది. దానిని సూర్యుఁడుగాని చంద్రుఁడుగాని యగ్నిగాని ప్రకాశింపఁ జేయఁడు. ఆ స్వరూపమును బొందినవారు మరల జన్మింపరు. ౬

అనాదియగు నాత్మ నాయంశ మేయైనను గర్మబద్ధుఁడై జీవుఁడు జీవలోకమునందు మనుష్యాది శరీరములకు సంబంధించి మనస్సు నాఱవదిగాఁగల యింద్రియములను నిటునటు లాకర్షించుచుండును.

పూవులమీఁద ప్రాలిన గాలి యెట్లా పూలవాసనను గొని పోవుచుండునో యట్లే శరీరమునుబొందిన జీవుఁ డా యా శరీరమునుండి వెడలిపోవునపుడును, మరల శరీరమునఁ బ్రవేశించునపుడును నింద్రియములను సూక్ష్మభూతములతోడ గ్రహించికొని పోవుచున్నాఁడు.

ఈ జీవుఁడు చెవులు, కన్నులు, త్వక్కు, నాలుక, ముక్కు, మనస్సు అను నీ యింద్రియములను దమ తమ విషయ వ్యాపారములకుఁ దగినవానిగాఁ జేసికొని శబ్దాదివిషయముల ననుభవించును.

దేహమునం దున్నప్పుడుగానీ శరీరము విడిచిపోవునపుడుగానీ విషయముల ననుభవించునపుడుగానీ గుణములతోఁ గూడిన జీవుని మూఢులు చూడలేరు. జ్ఞాననేత్రములు గలవారు చూతురు. ౧౦

నాయందు భక్తికలిగి యత్నముచేయు యోగులు శరీరమం దుండు నాత్మను జూతురు. యత్నముచేసియు సంస్కారము లేనివారాత్మావలోకమునకుఁ దగిన మనస్సులేనివారు చూడలేరు. ౧౧

సూర్యునియందలి యే తేజస్సు లోకమును బ్రకాశింపఁ జేయుచున్నదో చంద్రాగ్నులయం దే తేజస్సున్నదో యా తేజస్సు నాది.

నేనే వారియందుఁ గొంత యుంచితినని యెఱుంగుము. భూమియం దావేశించి నేను జరాచరభూతముల నెల్ల ధరించుచున్నాను. అమృతరసమయుఁడగు చంద్రుఁడనై సమస్తములైన యోషధులను బోషించుచున్నాను. ౧౩

నేనే జఠరాగ్నినై ప్రాణులదేహము నాశ్రయించి ప్రాణాపాన వాయువులతోఁగూడి వారు తినెడి నాలుగువిధములైన యన్నమును బక్వము చేయుచున్నాను. ౧౪

నేను సర్వభూతముల హృదయమం దుండువాఁడను. నావలననే స్మృతి జ్ఞాన మపోహలు కలుగుచున్నవి. సమస్తవేదములచేఁ దెలియఁ దగినవాఁడను నేనే. వేదములందుఁ జెప్పఁబడిన ఫలము నిచ్చువాఁడను నేనే. అట్టి వేదము తెలిసినవాఁడను నేనే. ౧౫

లోకమున క్షరుఁడని యక్షరుఁడని యిరువురు పురుషులు గలరు. అందొకఁడు నశించుస్వభావముగల యచిత్తుతోఁగూడిన బద్ధజీవుఁడు. వీఁడే క్షరుఁడు. మఱియొకఁ డచిత్తుతోఁగూడక పరిశుద్ధుఁడుగానుండు ముక్తుఁడు. వీఁడే యక్షరుఁడు. ౧౬

ఈ యిరువురు పురుషులకంటెను నుత్తముఁడు వేఱొకఁడు గలఁడు. అతనిని వేదములు పరమాత్మ యని పిలుచుచున్నవి. అతఁడే లోకత్రయము నావేశించి భరించువాఁడు. అతఁ డవ్యయుఁడు ఈశ్వరుఁడు.

క్షరమున కతీతుఁడను. నక్షరమునకంటెను నుత్తముఁడను గాన వేదములందును స్మృతులందును నేను బురుషోత్తముఁడనని ప్రఖ్యాతి వహించితిని. ౧౮

పురుషోత్తముఁడనఁగా నిట్టివాఁడని జ్ఞానముగలవాఁడై యెవఁడు తెలిసికొనుచున్నాఁడో వాఁడన్నియు నెఱిఁగినవాఁడై నన్నన్నివిధముల భజించుచున్నాఁడు.

పాపరహితుఁడవైన యర్జునా! మిక్కిలి రహస్యమైన యీ శాస్త్రమును నేను నీకుఁ జెప్పితిని. దీనిని దెలిసికొనినవాఁడు బుద్ధిమంతుఁడై కృతకృత్యుఁడగును.

పంచదశాధ్యాయము - పురుషోత్తమప్రాప్తియోగము సంపూర్ణము.

షోడశాధ్యాయము

దైవాసుర సంపద్విభాగయోగము

అర్జునా! భయములేకుండుట, యంతఃకరణశుద్ధి, యాత్మజ్ఞాననిష్ఠ, సత్పాత్రదాన, మంతరింద్రియ నిగ్రహము, భగవదా

రాధనముగ యజ్ఞాదులు చేయుట, వేదాభ్యాసము, తపస్సు, మనోవాక్కాయము లొక్కరీతిగ నుంచుకొనుట, యహింస, సత్యము, యక్రోధము, త్యాగము, శాంతి, యనర్థకవాక్యములు పలుకకుండుట, భూతదయ, విషయములందు స్పృహ లేకుండుట, మృదుత్వము, లజ్జ, చపలత లేకుండుట, తేజ మోర్పు, పట్టుదల, శౌచము, ద్రోహము లేమి, గర్వము లేకుండుట యను నీగుణములు దైవసంపదయందుఁ బుట్టినవారికిఁ గలుగును ౩

దంభము, గర్వ, మభిమానము, క్రోధము, నిష్ఠురత్వ మజ్ఞానమును నివి యసురసంపదయందుఁ బుట్టినవారికిఁ గలుగును. ౪

దైవసంపద సంసారబంధము నివర్తింపఁ జేయును. ఆసురసంపద యధోగతిని బొందించును. అర్జునా! నీవు దైవసంపదయందుఁ బుట్టితివి. దుఃఖింపకుము. ౫

ఈ లోకమునందు దైవము, ఆసురమునను రెండు విధములైన గుణములుగల ప్రాణులు కలవు. దేవసంబంధమైన యుత్పత్తిని గుఱించి విస్తారముగఁ జెప్పితిని. ఇఁక నాసురమును జెప్పెద వినుము. అసురులు ప్రవృత్తియు నెఱుఁగరు. నివృత్తియు నెఱుఁగరు. వారియందు శౌచము, ఆచారము, సత్యము లేవు. ప్రపంచ మసత్యమని చెప్పుదురు. ప్రపంచమునకు గామమే కారణమనియు, స్త్రీపురుష సంయోగముచేఁ బుట్టినదనియు, దానివలన మఱియొక దానితో దానికి నక్కఱ లేదనియుఁ జెప్పుదురు. ౬

ఇట్టి విపరీతజ్ఞానము గలవారై యాత్మ యొకటి యుండు నెఱుఁగక వివేకము లేనివారై క్రూరకార్యములు చేయుచు పాపులై వీరు లోకనాశము కొఱకుఁ బుట్టుచున్నారు. వీరు పారము లేని యాశ నాశ్రయించి, యజ్ఞానముచే నన్యాయ్యమార్గమున నార్జించి, యపరిశుద్ధవ్రతములు గలవారై, దంభమాన మదములతోఁ గూడి వర్తించుచున్నారు. పరిమితి లేక, ప్రలయాంతము వఱకు సాధింపఁదగిన విషయములుగల చింతకు లోఁబడి గామభోగములే పరపురుషార్థమని నమ్మి యంతకు మించిన పురుషార్థము లేదని తలంతురు. ఆశలనియెడి

యనేక పాశములచేఁ గట్టఁబడి కామక్రోధపరాయణులై విషయ సుఖములకై యన్యాయమార్గమున ధనమార్జింపఁ గోరుదురు. ఈ పదార్థముల నన్నింటిని నా సామర్థ్యముచే సంపాదించితిని. ఇఁక మిగిలిన కోరికలను నెఱవేర్చుకొనఁగలను ఈ ధనము నాది. ఇంకను ధనము సంపాదింపఁగలను. ఈ శత్రువులను నేను జంపితిని. తక్కిన వారిని జంపెదను. నేనే యీశ్వరుఁడను. నేనే భోగిని. నేనే సిద్ధుఁడను. నేనే బలవంతుఁడను. నేనే సుఖిని. నేనే పండితుఁడను. నేనే ధనవంతుఁడను. నేను ఉత్తమ కులమునఁ బుట్టితిని. నాతో సముఁడెవ్వఁడు? నేను యాగము చేసెదను. నేను దానము చేసెదను. నేను సంతోషించెదను. ఇట్లని యజ్ఞానముచే వివేకము చెడినవారు తలఁతురు. ౧౫

నానావిధములగు మనోవ్యాపారముచే భ్రాంతిఁ బొంది, మోహ పాశములచేఁ జుట్టఁబడి, కామభోగములయందు నాసక్తిగలవా రపరిశుద్ధమైన నరకమందుఁ బడుదురు. ౧౬

తమ్ముఁ దామే గౌరవించుకొనుచు స్తబ్ధులయి ధన మాన మదములతోఁగూడ యహంకారము బలము దర్పము కామము క్రోధము నాశ్రయించి తమ దేహములందును, నితర దేహములందును నుండు నా విషయమై యసూయవహించు ద్వేషించుచును దంభముతో నశాస్త్రీయపద్ధతిని పేరునకుమాత్రము యజ్ఞమనిపించుకొను యజ్ఞములఁ జేయుచున్నారు.

అహంకారము బలము గర్వము కామము క్రోధము నాశ్రయించినవారై తమ దేహములందు నితరుల దేహములందుండు నాయెడ ననూయవహించి నన్ను ద్వేషించువారును క్రూరులును నశుభ కార్యములు చేయునట్టివారును నగునట్టి నరాధములను సంసారమందు నాసురయోనులందే యెల్లప్పుడు ద్రోసెదను. అర్జునా! యాసురజన్మమును బొంది జన్మ జన్మమున మఱింత మూఢులగుచు నన్నుఁ బొందకయే వీరు క్రమక్రమమున నీచగతికిఁ బోవుచున్నారు.

కామము, క్రోధము, లోభము ననుమూఁడును నట్టి నరకము నకుఁ బోవు మార్గములు. ఇవి యాత్మనాశకము లగుటవలన వానిని వదలిపెట్టుము. ౨౧

విపరీతజ్ఞానమునకుఁ గారణములైన కామ క్రోధ లోభములను వదలినవాఁడు తన యాత్మకు శ్రేయస్కరమైనదానిని జేయుచున్నాఁడు. దానివలనఁ బరమగతిని బొందుచున్నాఁడు. ౨౨

ఎవఁడు శాస్త్రవిధిని వదలి యిష్టమువచ్చినట్టు ప్రవర్తించునో వానికి ఫలసిద్ధిగాని యిహలోక సుఖముగాని పరమగతిగాని లేదు. కావున నిది కార్య మిది యకార్యమని నిర్ధారించుటయందు శాస్త్రము ప్రమాణము. అట్టి శాస్త్రమందుఁ జెప్పఁబడిన కర్మమును దెలిసికొని యిచ్చటఁ గర్మము చేయుము.

షోడశాధ్యాయము - దైవాసుర సంపద్విభాగ యోగము సంపూర్ణము.

సప్తదశాధ్యాయము.

శ్రద్ధాత్రయ విభాగయోగము

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

కృష్ణా! శ్రద్ధతో గూడినవారయ్యు యాగములను శాస్త్ర నియమము వదలి చేసిరేని వారి శ్రద్ధ సాత్త్వికమా? రాజసమా? తామసమా?

అనిన శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె.

సర్వప్రాణులకు వారు వారు చేసిన పూర్వకర్మముల వాసనను బట్టి శ్రద్ధ స్వభావముగఁ గలుగుచున్నది. అది సాత్త్విక శ్రద్ధయనియు, రాజస శ్రద్ధయనియుఁ, దామస శ్రద్ధయనియు మూఁడు విధములు. వాని లక్షణము వినుము.

సమస్త జనులకు వారి వారి యంతఃకరణ మెట్టిగుణములతోఁ గూడి యున్నదో యా గుణవిషయమైన శ్రద్ధ గలుగుచున్నది. ఈ

పురుషుఁడు శ్రద్ధామయుఁడు. ఎవ్వఁ డెట్టి శ్రద్ధగలవాఁడో యాశ్రద్ధకుఁ దగిన ఫలమునే పొందును.

సాత్త్వికులు దేవతలఁ బూజింతురు. రాజసులు యక్ష రాక్షసులఁ బూజింతురు. తామసజనులు ప్రేత భూత గణములఁబూజింతురు. ఎవరు దంభాహంకారములతోను గామరాగములవలనఁ గలుగు బలముతోను గూడి బుద్ధిలేనివారై శరీరమందున్న పృథివి లోనగు భూతసమూహమును, లోపలిశరీరమందుండు నా యంశమైన జీవుని నుపవాసాదులచేఁ గృశింపఁజేయుచు శాస్త్రోక్తము గానివిధముగ దారుణతపస్సును యాగాదులను జేయుచున్నారో వా — సురులకుఁ గల నిశ్చయమును గలవారని తెలిసికొనుము.

సమస్తప్రాణులకు మూఁడువిధములగు నాహారము ప్రియము. అట్లులే యజ్ఞము, తపస్సు, దానము మూఁడు మూఁడువిధములు. వాని భేదములను వినుము.

ఆయుస్సును, అంతఃకరణమువలన గలుగు జ్ఞానమును, బలమును, నారోగ్యమును, సుఖమును, ప్రీతిని వృద్ధిపొందించునవియు మధురరసముగల ఫలాదులును, జమునుగలవియు, దేహమునందు రస రక్త మాంసాదిరూపముగఁ జాలగాలముండునవియుఁ, గంటికింపైనవియును నగు నాహారములు సాత్త్వికులకుఁ బ్రియములు. ౮

కాఁకరకాయ మొదలగు చేదుపదార్థములును, చింతపండువంటి పుల్లని పదార్థములును, నుప్పనిదియు, మిక్కిలి వేఁడి చేయునదియు, దప్పి పుట్టించునవియుఁ, దాపము గలిగించునవియు నగు నాహారములు రాజసులకుఁ బ్రియములు. ఇవి కష్టమును, శోకమును, రోగమును గలుగఁజేయును. ౯

చలిదియన్నము, రుచిచెడినది, దుర్గంధముగలది, పాసినది యితరులు తినఁగా మిగిలినది, అమేధ్యము, (అపవిత్రపదార్థ) భగవంతునికి నివేదింపనిది యగు నాహారము తామసులకుఁ బ్రియము.

ఈ యజ్ఞము భగవదారాధనరూపమగుటచేఁ దప్పక చేయఁ దగినది యని మనస్సున నిశ్చయించుకొని దానివలన ఫలముఁగోరక శాస్త్రమునఁ జెప్పఁబడినట్లు చేయఁబడునది సాత్త్వికయజ్ఞము. ౧౧

ఫలము గోరియు దంభార్థముగను జేయఁబడు యజ్ఞము రాజస యజ్ఞము. ౧౨

విధిరహితమై, మంత్రహీనమై, దక్షిణలేక శ్రద్ధయులేక, యశాస్త్రవిధముగ సంపాదించిన వస్తువులతోఁ జేయు యజ్ఞము తామస యజ్ఞము. ౧౩

దేవతలను, బ్రాహ్మణులను, గురువులను, జ్ఞానులను బూజించుటయుఁ, బుణ్యతీర్థస్నానముచే దేహమును బరిశుద్ధముగ నుంచుకొనుటయు, మనోవాక్కాయము లొకరీతిగ నుంచుకొనుటయు, బరస్త్రీలను గామముచేఁ జూడకుండుటయు, స్వస్త్రీలతోనైనను నిషిద్ధకాలముల నిషిద్ధరీతుల భోగింపకుండుటయు, నహింస, యివి శరీరసంబంధమైన తపస్సగును. ౧౪

సత్యము, ప్రియము, హితమునై యితరులకు మనస్సు నొవ్వకుండ మాటలాడుటయు, వేదాధ్యయనము వాగ్రూపమైన తపస్సగును. ౧౫

మనస్సు నిర్మలముగా నుంచుకొనుట, క్రూరబుద్ధిలేక యితరుల మేలు కోరుట, మితముగ భాషించుట, మనస్సును సద్విషయమున నిలుకడగ నుంచుకొనుట, యాత్మవిషయముకన్న వేఱువిషయములను జింతింపకుండుట యివి మానసిక తపస్సనఁబడును. ౧౬

ఫలముల నాశింపక మిక్కిలి శ్రద్ధతోఁ దాను జేసెడి కార్యము భగవదారాధనమను తలంపుతోఁ జేసెడి తపస్సు సాత్త్వికతపస్సు. ౧౭

పరులు తన్నాదరింపవలయునని, పొగడవలయునని, గౌరవింపవలయునని, దంభముతోఁ జేయఁబడెడి తపస్సు రాజసమగును. దీని వలనఁ గలుగు స్వర్గాదిఫలములు చంచలములై క్షయించును. ౧౮

తెలివిలేని పట్టుదలచేత దేహకష్టముతో నితరుల నాశము చేయఁ జేయఁబడెడి తపస్సు తామసమనఁబడును. ౧౯

ఈ దాన మీయఁదగినదని తలఁచి పుణ్యక్షేత్రమందుఁ బుణ్య కాలమందు నుపకారము చేయని చేయలేని సత్పాత్రున కిచ్చెడి దానము సాత్త్వికము. ౨౦

ఇదివఱకుఁ దనకుఁ జేసిన మేలునకై కాని యికముందు తనకు మేలు చేయవలయుననికాని ఫలము గోరికాని మనస్సునఁ గష్టపడుచు నిచ్చెడి దానము రాజసదానము. ౨౧

ప్రశస్తముకాని దేశకాలములందు నయోగ్యులకు సత్కార ముగ నవమానయుక్తముగ నిచ్చెడి దానము తామసదానము.

వేదకర్మమునకు నిర్దేశించు శబ్దములు ఓం, తత్, సత్ అని మూఁడువిధములు. బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్యులు వేదములు యజ్ఞము లా మూఁటితోఁ బూర్వము నాచే నిర్మింపఁబడినవి. ఆ కారణము వలన వేదవాదులగు బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్యులు తాము చేయు శాస్త్రోక్తములైన యజ్ఞ దాన తపః క్రియలకు నెల్లప్పుడు తొలుత ఓం అని యుచ్చరించియె ప్రారంభించుచున్నారు. ౨౪

మోక్షము గోరువారు వేఱుఫలమును గోరక తత్ అని యుచ్చరించి యనేకవిధములైన యజ్ఞదానములు తపః క్రియలు చేయుచున్నారు. ౨౫

ఈ వస్తు విప్పుడు కలదను నర్థమునందును శ్రేష్ఠములను నర్థము నందును శుభకార్యములందును సత్ శబ్దము ప్రయోగింపఁబడు చున్నది. ౨౬

అశ్రద్ధతోఁ జేయఁబడు హోమము దానము తపస్సు లోనైన వన్నియు శాస్త్రీయములైనను నసత్తని చెప్పఁబడును. ఆ క్రియ లీ లోకమందుఁగాని పరలోకమందుఁగాని ఫలమునిచ్చునవి కావు. శ్రద్ధా యుక్తమైన యశాస్త్రీయకర్మముగాని శ్రద్ధలేని శాస్త్రీయకర్మము గాని ఫలవంతము కాఁజాలదు.

సప్తదశాధ్యాయము - శ్రద్ధాత్రయ విభాగయోగము సంపూర్ణము.

అష్టాదశాధ్యాయము

—♦ మోక్షసన్న్యాసయోగము. ♦—

అనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

కృష్ణా! సన్న్యాసము త్యాగము నను నీ రెంటి యథార్థ స్వరూప మెట్టిదో వేఱువేఱుగఁ దెలియఁజెప్పుము.

అనిన శ్రీకృష్ణమూర్తి యిట్లనియె.

అర్జునా! కొందఱు విద్వాంసులు ఫలమును గోరి చేయు కర్మములనే చేయక వదలిపెట్టుట సన్న్యాసమందురు. మఱి కొందఱు సమస్త కర్మములను జేయుచు వాని ఫలమును వదలిపెట్టుట త్యాగమందురు. ౨

కొందఱు రాగాదిదోషములతోఁ గూడి బంధమును గలిగించుటచేఁ గర్మములు విడువఁదగినవందురు. కొందఱు యజ్ఞ దాన తపః కర్మములు విడువరానివని యందురు. ౩

ఆ త్యాగవిషయమున నా *నిశ్చయము వినుము. త్యాగము ఫలత్యాగము, కర్మత్యాగము, కర్తృత్వత్యాగము నని మూఁడు విధములు. యజ్ఞము, దానము, తపము ననెడి కర్మములను విడువరాదు. వాని నవశ్యము చేయవలయును. ఏలందువా? యజ్ఞము దానము తపస్సు ననునవి యావజ్జీవము భగవంతు నుపాసించు ముముక్షువులకు వారి యుపాసనమును గొనసాగకుండఁ జేయు ప్రాచీనకర్మముల నాశము చేయుటచే వారిని బవిత్రులఁ జేయును. ముందు చెప్పిన కర్మములు గూడ మమకారమును ఫలమును వదలి చేయఁదగినవని యుత్తమమైన నా నిశ్చితాభిప్రాయము. ౬

---

* త్యాగమనినను సన్న్యాసమనినను వదలిపెట్టుట యనియే యర్థము. ఈ వదలిపెట్టుట యెట్లు? కార్యములు చేయుటయే మానుకొనియా లేక కార్యములు చేసి ఫలము నాకక్కఱలేదని వదలుటయా? యనునది భగవంతుఁడు వచించుచున్నాఁడు.

నిత్యనైమిత్తికరూపమైన మహాయజ్ఞాదికర్మమును వదలిపెట్టుట యుక్తముకాదు. అజ్ఞానముచే నవి బంధకములని తలంచి వానిని వదలిపెట్టుట తామసత్యాగము. ౭

దుఃఖము కలిగించునవియు, దేహము బడలిపోవునను భయముచేతను గర్మమును వదలిపెట్టుట రాజసత్యాగము. దీనివలనఁ ద్యాగఫలము రాదు. ౮

నిత్యనైమిత్తికరూపమైన కర్మములు స్వయంప్రయోజనములు గావునఁ జేయఁదగినవని మమతను ఫలమును వదలి వానిని జేసినయెడల నట్టి ఫలత్యాగము సాత్త్వికత్యాగము. ౯

సత్త్వగుణములతోఁగూడి తత్త్వజ్ఞానము గలవాఁడై, సంశయముల ఛేదించి, ఫలమును సంగమును వదలిన త్యాగి, యనిష్టఫలము గల కర్మములను ద్వేషింపఁడు. శుభకర్మములం దాసక్తుఁడుగాఁడు. కర్మములను నిశ్శేషముగ వదలుటకు దేహధారులకు సాధ్యపడదు. ఎవఁడు కర్మఫలములను వదలునో వాఁడే త్యాగి యనఁబడును. కర్మమునకు ఫలములు మూఁడు. ఇష్టము, ననిష్ట, మిష్టానిష్టము నని. ఇష్టమనునది స్వర్గాదిఫలము. అనిష్టము నరకాది. ఇష్టానిష్టము పుత్రులు లోనైనది. ఈ మూఁడువిధముల ఫలములు కర్మము లాచరించిన తరువాత ఫలములను గోరువారికిఁ గలుగుచున్నవి కాని ఫలము కర్తృత్వము వదలినవారికి మోక్షనిరోధులగు నా ఫలములు గలుగవు.

సర్వకర్మములు సిద్ధించుటకొఱకు సాంఖ్యసిద్ధాంతమున * నైదు కారణములు చెప్పఁబడినవి. అవి యేవన, శరీరము, జీవాత్మ, కర్మేంద్రియములతోడి మనస్సు, నానావిధములయిన పంచవాయు వ్యాపారములు, నయిదవవాఁడు పరమాత్మ. మనుష్యుఁడు మనోవాక్కాయములచేఁ జేయు కర్మము న్యాయ్యమైనను నన్యాయ్యమైనను నట్టికర్మమునకు నీయైదును గారణములు. వాస్తవ మిట్లుండ నాత్మమాత్రమే

---

* సంఖ్య = బుద్ధి. ఉన్న దున్నట్లు తత్త్వమును దెలిసికొను వైదిక బుద్ధి. సాంఖ్యశాస్త్రము = ఇట్టి బుద్ధిచే ననుసంధింపఁబడిన నిర్ణయము.

క ర్తయని తలంచువాఁడు శాస్త్రముచే సంస్కరింపఁబడని బుద్ధిగలవాఁడు విపరీతబుద్ధిగలవాఁడు కావునఁ దెలిసినవాఁడుకాఁడు. ౧౬

ఈ కార్యము చేయువాఁడను "నేను" అను నహంకారము లేనివాఁడును, ఈ *కార్యము నేను జేయనందున దీనిఫలము నన్నంటదనుకొనువాఁడును లోకములోని జనులనందఱను జంపినను వాఁడు చంపినవాఁడు కాఁడు. ఆ కర్మఫలము వాఁడనుభవింపఁడు. ౧౭

కర్మస్వరూపజ్ఞానము, చేయదగిన కర్మము, అకర్మము నెఱుఁగువాఁడు నని జ్యోతిష్టోమాదికర్మము మూఁడువిధములు. అందుఁ గర్మము ద్రవ్యాదికమని, యాగాదికమని, కర్మములచేయునట్టి యనుష్ఠాతయని మూఁడువిధములు. ౧౮

గుణకార్యముల నెన్నుటయందు గుణభేదమునుబట్టి జ్ఞానము, కర్మము, కర్త మూఁడు మూఁడువిధములు. వాని విధము వినుము.

---

* కార్యములు చేయువాఁడును, దత్ఫలమనుభవించువాఁడును, భగవంతుఁడే యని నిశ్చితజ్ఞానము కలవాఁడు.

కర్తయు ఫలభోక్తయు భగవంతుఁడైనచో నీ కార్యము చేయవలదు. చేసిన పాపమువచ్చును. ఈ కార్యము చేయుము పుణ్యము వచ్చును అని శాస్త్రములేల చెప్పుచున్నవి? మనుష్యులకు సుఖదుఃఖములేల కలుగుచున్నవి? అని సంశయము. కరణకళేబరములకు శక్తి నిచ్చినవాఁడును దానికాధారముగా నుండువాఁడును నీశ్వరుఁడే. ఇట్టి శరీరమును (దేహమును) జీవునకిచ్చి దీనితో నీవు కర్మములు చేసి బాగుపడుమని నియమించెను. జీవాత్మకును శక్తి నిచ్చువాఁడును సాధారముగా నుండువాఁడును నీశ్వరుఁడే. ఇట్టి సాధనములను గైకొని జీవాత్మ కార్యమును జేయ నారంభించును. ఆరంభించుటయందు జీవునకు స్వేచ్ఛగలదు. అవల నది కొనసాగుటకై కావలసినవియు నీశ్వరుఁడే సంఘటించుచుండును. కావునఁ దొలుతఁ బుణ్యకర్మమో పాపకర్మమో ప్రారంభించువాఁడు జీవుఁడే. ఇది తెలిసి తెలిసి "యీశ్వరా! నా జ్ఞానముచేఁ దొలుత నొక కార్యమును ప్రారంభించితిని. దానిని క్షమింపుము. ఇప్పుడు చేయునవి నీ ప్రేరణముచేఁ జేయుచున్నాఁడను. నీ చేతి యాయుధము నేను. కావునఁ కర్తవు ఫలభోక్తవు నీవే" యనువాఁడు తొలుతఁ జేసిన పుణ్యపాపములను బ్రాహ్మణ సన్నిధిలో వదలిపెట్టఁబడును. తక్కిన వానిబాధ యతని నంటనేరదు. ఈ విధముగ ముక్తి కలుగును.

సర్వభూతములు జాతిరూపభేదములచే నానావిధములుగఁ గానవచ్చుచున్నవి. అయినను వీనియందంతట నుండి నిర్వికారమైనది, విభాగరహితమైనది యాత్మ యొక్కటియే యనియు తెలుఁగునట్టి జ్ఞానము సాత్త్వికమనఁబడును. ౨౦

సప్తభూతములు నానావిధములుగాఁ గానవచ్చుటచేత నందలి యాత్మవస్తువులు నానావిధము లనుకొను జ్ఞానము రాజసము. ౨౧

సమస్తఫలముల నిచ్చు కార్యమునందువలె నల్పఫలము నిచ్చు దానియందు దానసక్తిగలదియుఁ బూర్ణఫలమునీయఁజాలమిని సంగముగలిగియుండఁదగు కారణము లేనిదియు, యథార్థముకాని విషయము కలదియు, నీచమైయుండునదియు నగు జ్ఞానము తామసజ్ఞానము. ౨౨

వర్ణాశ్రమములకుఁ దగినట్టిదియై, ఫలముగోరక, దానియందుఁ దాను గర్తయను సంగములేక, కీర్తియందుఁ బ్రీతి, యకీర్తియందుఁ ద్వేషము లేక చేయఁబడు కర్మము సాత్త్వికము. ౨౩

ఫలాపేక్ష కలిగి యహంకారముతోడను, మిక్కిలి ప్రయాసముతోడను జేయఁబడు కర్మము రాజసము. ౨౪

కార్యము చేయుటచేఁ గలుగు దుఃఖము, ధననాశము, హింస, తన సామర్థ్యము, వీని నాలోచింపక యజ్ఞానముచేఁ జేయఁబడు కర్మము తామసము. ౨౫

ఫలాపేక్ష లేక యహంకారము లేక ధైర్యసముత్సాహములతోఁ గూడియుండు మనస్సుతోఁ గర్మముచేసి యది సిద్ధించినఁ బొంగక, సిద్ధింపకుండిన దుఃఖింపక సమచిత్తుఁడై కర్మము చేయువాఁడు సాత్త్వికకర్త యనఁబడును. ౨౬

ఫలాసక్తిగలిగి, యశస్సుగోరి, లోభియై, వలసినంత ధనము వెచ్చింపక, పరులను బీడించి, వారివలన ధనాదులఁగొని, కర్మము చేయువాఁడును, గర్మమునకు వలసినంత పరిశుద్ధిలేనివాఁడును, ఫలము వచ్చిన సంతోషించి ఫలము రాకున్న నేడ్చువాఁడును నగు కర్త రాజసకర్త. ౨౭

అయోగ్యుఁడు, విద్యాహీనుఁడు, స్తబ్ధుఁడు, శఠుఁడు, వంచకుఁడు, సోమరి, యేఁడుపుగొట్టు, దీర్ఘకాలముగ నాలోచించుచు మెల్లగ నొకనాఁటిపని నెలకుఁ జేయువాఁడు నగు కర్త తామసకర్త.

బుద్ధి ధృతి యనునవి సత్త్వాదిగుణములను బట్టి మూఁడు విధములు. ఆ భేదములను వేఱువేఱుగాఁ బూర్ణముగాఁ జెప్పెదను.

ప్రవృత్తి యనెడి యిహలోకసాధనమైన కర్మమును, నివృత్తి యనెడి మోక్షసాధనమైన ధర్మమును, ఇది కార్య మిది యకార్యమనియు దీనివలన భయము కలుగును, దీనివలన భయము కలుగదనియు, నిది బంధనమునకుఁ గారణము ఇది మోక్షమునకుఁ గారణమనియుఁ దెలిసికొనుబుద్ధి సాత్త్వికబుద్ధి. 30

ధర్మము, నధర్మము, కార్యము, నకార్యము, నున్నదున్నట్లు తెలిసికోఁజాలని బుద్ధి రాజసబుద్ధి. 31

అజ్ఞానముచేఁ గప్పఁబడుటచేత నధర్మము ధర్మమని యిట్లన్ని విషయములు విపరీతముగ దలచుబుద్ధి తామసబుద్ధి. 32

వేఱు ఫలమును గోరక భగవంతు నుపాసించుచు దానికి సాధనములైన మనస్సు ప్రాణము నింద్రియములు వీని వ్యాపారములను దేనిచే నిలుకడగ నుంచుకొనుచున్నాఁడో యట్టి ధృతి సాత్త్వికధృతి. 33

ఫలమును గోరి, మిక్కిలి సంగముకలవాఁడై, ధర్మార్థ కామముల సాధించు మనః ప్రాణేంద్రియ వ్యాపారములను భరించువాని ధృతి రాజసధృతి. 34

బుద్ధి లేనివాఁడై యేధృతిచే నిద్ర-మదము-భయము-శోకము-విషాదము విడువఁడో యట్టిదైన ధృతి తామసధృతి. 35

సుఖము మూఁడువిధములు. వాని లక్షణములను వినుము.

చిరకాల మభ్యసించుటవలననే సుఖమునం దెక్కువ యానందము గలుగునో, దేనివలన సంసారబాధ తొలఁగునో, తొలుత విషమువలె నుండినను గడపట నమృతమువలె నగునో యట్టిదై యాత్మస్వరూపవిషయమైన బుద్ధిప్రసన్నతచేఁగలుగు సుఖము సాత్త్వికసుఖము.

ఏ సుఖము విషయేంద్రియముల కూడికవలనఁ దొలుత నమృతముగాఁదోఁచి తుదకు విషమగునో యట్టి సుఖము రాజసము

ఏ సుఖము మొదటఁ దుదఁగూడ మోహావేశకమగుచున్నదో, నిద్ర - సోమరితనము - హెచ్చరికలేమి వీనివలన జనించినదో యట్టిది తామససుఖము. ౩౯

అర్జునా! సత్త్వరజస్తమోగుణములచేఁ విడువఁబడిన ప్రాణి మనుష్యలోకమందును లేదు. స్వర్గాదిలోకములందలి బ్రహ్మాది దేవతలలోనైనను లేదు. ౪౦

బ్రహ్మ క్షత్రియ వైశ్య శూద్రుల కర్మములు వారివారి జన్మములకుఁ గారణమైన ప్రాచీనకర్మములవలనఁ బుట్టిన సత్త్వాదిగుణములచేఁ విభజింపఁబడియున్నవి. ౪౧

శమము-దమము-తపము-శౌచము-క్షాంతి-యార్జవము-జ్ఞానము-విజ్ఞాన-మాస్తిక్యము* నను నివి బ్రాహ్మణజాతికి స్వభావమువలనఁ గలిగిన కర్మములు. ౪౨

శౌర్యము, తేజస్సు, ధృతి, కార్యముల కొనసాగించు సామర్థ్యము, యుద్ధమునఁ బాఱిపోకుండుట, దానము, నెల్లవారిని నియమించు సామర్థ్యము నను నవి క్షత్రియులకు స్వభావమువలనఁ గలుగును. ౪౩

సేద్యము-గోరక్షణము-వాణిజ్యము నను నివి వైశ్యులకు స్వభావకర్మములు. సేవారూపమైన కర్మము శూద్రులకు స్వభావకర్మము. ౪౪

---

*పురుషోత్తముఁడును, వాసుదేవుఁడును, బ్రహ్మమని పిలువఁబడువాఁడు నగు భగవంతుఁ డెట్టి దోషలేశమును లేనివాఁడు. సంపూర్ణజ్ఞాన బలశక్త్యాద్యనేక కల్యాణ గుణములు స్వభావముగఁ గలవాఁడు. సమస్తవేదాంతములచేఁ దెలియఁబడెడివాఁడు నతఁడే. అతఁడే జగమునకుఁ గారణము. ఆధారము నతఁడే. సమస్తమును బ్రవర్తింపఁ జేయువాఁడు నతఁడే. ఆయనలేక తృణాగ్రముగూడఁ జలింపదు. వేదోక్తములైన సమస్తకర్మములు నాయన యారాధనములే. ఆకర్మములచే నారాధింపఁదగినవాఁ డాయనయే. అట్లారాధించిన వారికి ధర్మార్థకామమోక్షములను ఫలములనిచ్చువాఁడు నాయనయే. ఇది సత్యమను నిశ్చయమే యాస్తిక్యము.

తన తన వర్ణాశ్రమమునకుఁ దగిన కర్మములం దాసక్తిగల పురుషుఁడు పరమపదమును బొందును. స్వకర్మనిరతుఁడు కా పరమపదప్రాప్తి కలుగు మార్గము వినుము.

ఎవనివలన భూతములన్నియుఁ బుట్టుచున్నవో వర్తించుచున్నవో సర్వమునం దెవఁడు వ్యాపించియున్నాఁడో యట్టి భగవంతుని దమతమ వర్ణాశ్రమములకు నియమితమైన కర్మములచే నారాధించువారు మోక్షమును బొందుదురు. ౪౬

ఇతర వర్ణాశ్రమములవారికి నియమించిన ధర్మమును దాను జక్కఁగ నాచరించుటకంటె తన వర్ణమునకు నాశ్రమమునకు నియమితమైన ధర్మము గుణము లేనిదైనను నాచరించుట శ్రేయస్కరమైనది. స్వభావముచే నియమితమైన కర్మమును జేయువాఁడు సంసారరూప పాపమును బొందఁడు. *

కాయకష్టము దుఃఖము లోనగు దోషములతోఁ గూడియున్నను సహజమైన కర్మము విడువరాదు. అగ్నిని ధూమము కప్పియున్నట్లు సకలకర్మములు దోషయుక్తములయినవే. ఒకదానిలో నొకవిధమైన కష్టముండిన మఱియొకదానిలో మఱియొకవిధమైన కష్టముండును. కావున సహజకర్మము సుకరము నిరపాయము. ౪౭

ఎవ్వఁడే కర్మము చేసిననేమి? ఫలమునం దాసక్తి లేక, మనస్సును నిగ్రహించి స్పృహాశూన్యుఁడై నేను గర్తనను నభిమానము

*తక్కువ వర్ణమువారు తాము చేయుకర్మము దోషయుక్తమని తలఁచి యుత్తమవర్ణమువారు చేయుకర్మమును జేయరాదు. అట్లే కర్మయోగము తక్కువ జ్ఞానయోగ మెక్కువయని తలఁచి కర్మయోగమున కర్హులైనవారు దానిని మానరాదు. జ్ఞానయోగమునకు సకలేంద్రియ నియమనము సర్వకాలముల నత్యావశ్యకము. అదియును గాక యది ప్రమాదయుక్తము. కావున జ్ఞానయోగమున నేమిగొంచెము పొరపడినను సంసారమునఁ గూలవలసి యుండును. కర్మయోగులకుఁ బ్రమాదమువలనఁ గలుగు నష్టి లేదు. కావున దానిని జక్కఁగ సాధించువాఁడు మోక్షార్హుఁడు నగును. ఉట్టి కెక్కలేనమ్మ స్వర్గాని కేమి యెక్కనన్నట్లు స్వభావముచే లభించి చేయ సుకరమైనది చేయలేనివాఁ డెక్కువవారి నియమములు ప్రమాదసహితములగు నెట్లు సాధింపఁగలఁడు?

లో నైష్కర్మ్యమును విడిచి యెవ్వఁ డే కర్మము చేసినను జ్ఞానయోగమువలనఁ గలుగు ధ్యానయోగనిష్ఠను బొందుచున్నాఁడు. ౪౯

ధ్యానయోగసిద్ధిని బొందినపిదప ధ్యానరూపమైన జ్ఞానమునకు ఫలమైన బ్రహ్మమును బొందు విధము చెప్పెదను వినుము.

పరిశుద్ధమైన బుద్ధితోఁగూడ, ధైర్యముచే మనస్సు నిగ్రహించి శబ్దాదివిషయములను విడిచి, రాగద్వేషముల మాని, జనరహితమై ధ్యానమునకు విఘ్నము కలిగించునవి లేని పవిత్రస్థలములందుండి, మితముగ భుజించుచు, మనోవాక్కాయముల నియమించి యెల్లప్పుడు ధ్యానయోగపరుఁడై, వైరాగ్యము నాశ్రయించి యహంకారము బలము దర్పము కామక్రోధములు పరిగ్రహము విడిచి, మమకారము లేనివాఁడై, శాంతుఁడై యుండువాఁడు బ్రహ్మత్వమున కర్హుఁడు. ఇట్టివాఁడు పరిశుద్ధాత్మస్వరూపమును ననుభవించును. ౫౩

ఇట్లు శుద్ధాత్మస్వరూపము నొందినవాఁడు ప్రసన్నచిత్తుఁడై దేనికి శోకింపఁడు. దేనిని గోరఁడు. సమస్త భూతములందు సముఁడై యుండును. ఇట్టివానికి నాయందుఁ బరభక్తి జనించును ఇట్టి పరభక్తిచే నే నెవఁడను నెట్టివాఁడను అని నన్నెఱుఁగుచున్నాఁడు. నన్ను యథార్థముగాఁ దెలిసికొనిన యనంతరము నా పరభక్తివలన నన్ను బొందుచున్నాఁడు. ౫౫

ఎల్లప్పుడు నన్నే యాధారముగఁ గొని సమస్తకర్మములను గూడఁ జేయువాఁడు నా యనుగ్రహమువలన శాశ్వతమై నాశరహితమైన పదమును బొందును. ౫౬

కాఁబట్టి మనస్సుచే సమస్తకర్మములు నాయందు విడిచి యా కర్మములవలనఁ బొందఁదగు ఫలము నేనే యని తలఁచుచు నీ బుద్ధియోగమును నాశ్రయించి యెల్లప్పుడు నా యందు మనస్సు నిలిపినవాఁడవు కమ్ము.

నాయందు మనస్సు నిలిపిన నీకు నా యనుగ్రహమువలన సాంసారిక కష్టములన్నియుఁ దొలఁగిపోవును. ఇంత చెప్పినను నీ వహంకారముచే నా మాటలు వినకపోయితివా చెడెదవు. ౫౮

నా మేలు గీళ్లు నే నెఱుఁగనా? ఒకరు నాకుఁ జెప్పఁ బని యేమి యను నహంకారముతో నేను యుద్ధము చేయనని నిశ్చయించు కొంటివేని నీ నిశ్చయ మసత్యము కాఁగలదు. నీ క్షత్రియ స్వభావమే నిన్ను (యుద్ధ) కార్యమునందు నియోగించును. ౫౯

అర్జునా! నా పలుకు లాలకింపక యజ్ఞానముచే నీకు స్వభావ సిద్ధమైన కర్మమును జేయ నిచ్ఛగింపవేని ప్రకృతికిఁ బరవశుఁడవై యైనను జేయఁగలవు. అదెట్లందువా? సర్వభూతముల హృదయము లందు నీశ్వరుఁడున్నాఁడు. ఆయనయే దేహేంద్రియ రూపముగఁ బరిణమించిన ప్రకృతి యనెడి యంత్రమునకు సమస్త భూతములను గట్టి సత్త్వాదిగుణమయమైన తన మాయచేఁ ద్రిప్పుచున్నాఁడు. ౬౧

ఈ మాయ యెట్లు తొలఁగునందువా విను. ఎవని మాయ నిన్ను మోహింపఁజేయుచున్నదో యట్టి సర్వనియంత యయి హృదయస్థుఁడైన యీశ్వరునే శరణంబు వేఁడుము. ఆయన యనుగ్రహముచే నుత్తమశాంతియు శాశ్వతమైన పరమపదమును బొందఁ గలవు. ౬౨

ఇట్లు రహస్యములలో నతిరహస్యమైన జ్ఞానము నీ కుపదేశించితిని. దీనిని సంపూర్ణముగ విమర్శించి నీ యిష్టమువచ్చినట్లు నడుచుకొనుము. రహస్యము లన్నిటిలో మిక్కిలి రహస్యమై యుత్తమమైన నా పలుకును మరల వినుము. నీవు నాకు మిక్కిలి ప్రియుఁడవగుటచేత నీకు హితమును జెప్పుచున్నాను. ౬౪

నాయందుఁ బ్రీతి గలవాఁడవై, నాయందే మనస్సు నిలిపిన వాఁడవై నన్నారాధింపుము. నాకు నమస్కరింపుము. ఇటు చేసితివేని నన్నుఁ బొందఁగలవు. నీవు నాకుఁ బ్రియుఁడవు కావున నిది సత్యమని ప్రతిజ్ఞ చేసి చెప్పుచున్నాను. ౬౫

సమస్తధర్మములను విడిచి నన్నొక్కనినే శరణు పొందుము. ఇ
నిన్ను నేను సమస్తపాపములనుండి విడిపింతును. దుఃఖింపకుము.* ౬౬

---

* దీనికే చరమవాక్యమని ప్రసిద్ధి. సమస్త ధర్మములు విడిచి యనఁగా ధర్మములను వదలి యధర్మములను జేయుమని కాని కర్మముల నన్నిటిని వదలుమనిగాని యర్థము చెప్పరాదు. కర్మములన్నియు వదల సాధ్యపడదని యజ్ఞ దాన తపః కర్మములు చేయవలయునని ముందే భగవంతుఁడు చెప్పెను. కావున ధర్మము లనఁగా మోక్షసాధన ధర్మములని భావము. అనఁగాఁ గర్మ జ్ఞాన భక్తియోగములు. విడుచుట యనఁగాఁ గార్యములు చేయక విడుచుట కాదు. కార్యములు చేయుచు వాని ఫలములను నీశ్వరార్పణము చేయుచు నేనీకార్యము చేయుచున్నాఁడనను నభిమానమును వదలవలయును.

ఇట్లహం కర్తృత్వాభిమాన త్యాగము, కర్మత్యాగము (ఈ కర్మము నదియను నభిమానము వదలుట) ఫలత్యాగము గావించి శాస్త్రీయ కర్మములన్నియు భగవత్కైంకర్యములను భావముతోఁ గావించుచు నన్నొక్కనినే (యితర దేవతలనెల్ల మాని) కర్తయనియు నారాధ్యుఁడనియు (ఆరాధింపఁ దగినవాఁడు) ప్రాప్యుఁడనియు (పొందఁ దగినవాఁడు) విశ్వసించి శరణు చొరుము. కర్త భగవంతుఁడేయని భావించుటచే నేను గర్తనను దురభిమానము పోవును. కర్మమున కారాధ్యుఁడు భగవంతుఁడే యనుటచే స్వకీయతాభిమానము పోవును. ప్రాప్యుఁడు భగవంతుఁడొక్కఁడే యనుటచే స్వర్గాది ఫలత్యాగము కలుగును.

రంపన గ్రాగ్రము:— ఈ వాక్యము చెప్పుటకు ముందు నాయందే ప్రీతికలిగి నాయందే మనస్సు నిలుపుమని భక్తియోగ ముపదేశింపఁగాఁ బూర్వజన్మకృత పాపములు భక్తియోగమునకు విరోధులై చేయునీమనే యేమి గతియని విచారపడు నర్జునుఁజూచి భగవంతుఁడు చెప్పుచున్నాఁడు. భక్తియోగమునకు విరోధులైన పాపములను బోఁగొట్టుకొనుటకొఁగాను గృచ్ఛము చాంద్రాయణము లోనగు ప్రాయశ్చిత్తములను గాని యితర పుణ్యకార్యములను గాని చేయవలసిన పనిలేదు. "భగవంతుఁడా! నీవే నాకు దిక్కు, నన్నుఁ గాపాడవలసిన భారము నీది" యని దృఢ నిశ్చయముతోఁ బ్రార్థింపుము. నిన్ను రక్షించెదను. అనేక జన్మములఁ జేసిన పాపములా యనంతములు. అవి యన్ని పోయినఁగాని పరభక్తి కుదురదు. అవియన్ని పోఁగొట్టుకొనుటకై ప్రాయశ్చిత్తము లనేకములు విధింపఁబడినవి. అవి యన్ని చేయ బూనినచో నాయువు చాలదు. ఇఁక భక్తియోగ మెట్లు కుదురును? తైలధారావిచ్ఛిన్నముగాఁ (నూనె ధారవలెఁ దెంపులేక) మనస్సు భగవంతునందే

దీనిని నీవు తపస్సు లేనివానికిని, భక్తి లేనివానికిని, శుశ్రూష చేయనివానికిని, నాయందు దసూయ గలవానికిని నెప్పటికిని జెప్పకుము. ౬౮

పరమరహస్యమైన యీ శాస్త్రమును నా భక్తుల కెవఁ డుపదేశించునో యతఁడు నాయందుఁ బరభక్తి కలిగి నన్నే పొందును. సందేహము లేదు. భూమియందు వానికంటె నా కెక్కువప్రియుఁ డొక్కఁడును లేఁడు. అంతకంటెఁ బ్రియతరుఁడు నాకుఁ గలుగను బోఁడు. ౬౯

ధర్మయుక్తమైన మన యిరువుర సంవాద మెవఁ డధ్యయనము చేయునో యా పురుషుఁడు నన్ననుసంధానము చేయుటయను విశేషరూపము గల జ్ఞానయజ్ఞముచే నన్నారాధించినవాఁడగును. అని నా నిశ్చయము. ౭౦

ఎవఁడు శ్రద్ధావంతుఁడై యసూయలేనివాఁడై దీనిని వినునో వాఁడును బుణ్యకర్మములు చేయు నా భక్తుల లోకమును బొందును. అర్జునా! నే నుపదేశించిన శాస్త్రము నీవు నిశ్చలమైన మనస్సుతో వింటివికదా. నీ యజ్ఞానమోహము పోయినదికదా. ౭౧

అనిన నర్జునుఁ డిట్లనియె.

నీ యనుగ్రహమువలన నా యజ్ఞానము నశించెను. జ్ఞానము గలవాఁడనైతిని. సందేహము తీఱెను. నీవు చెప్పినట్లు వర్తించెదను. అని చెప్పి యుద్ధమున కుపక్రమించెను.

యుద్ధము ప్రారంభమగుటకుఁ బూర్వము ధర్మరాజు సోదర కృష్ణసహితుఁడై కౌరవసేనలోనికిఁ బోయి భీష్మ ద్రోణ కృప శల్యులచే ననుజ్ఞయు దీవనయుఁ బడసి మరలివచ్చెను. కౌరవులపక్షమున భీష్ముఁడు

యెట్లు వర్తించును? కావున దేహకష్టము ధనవ్యయముతోఁ గూడిన ధర్మకార్యములు చేయుటయందు తలంపు విడిచి భగవంతుఁ డొక్కఁడే దిక్కని సర్వదా దృఢనిశ్చయము కలవాఁడై యీశ్వరార్పణ బుద్ధి కర్మములు చేయువాఁడు తప్పక కడతేఱును. ఇది పర్యవసానపుమాట.

సేనానాయకుఁడుగా నుండి పదిదినములు యుద్ధముచేసి శరతల్పగతుఁడయ్యెను. ఆవల ద్రోణుఁ డైదుదినములు, కర్ణుఁడు రెండుదినములు, శల్యుఁ డొకమధ్యాహ్నము రణమొనరించి హతులైరి. ఆ సాయంకాలమందు దుర్యోధనుఁడు భీమునితో గదాయుద్ధమొనరించి తొడలు విఱిగి కూలె. ఆ రాత్రి యశ్వత్థామ నిద్రపోవుచున్న ధృష్టద్యుమ్నాది యోధులనెల్ల గొంతులుకోసి చంపెను. ఈ విధముగఁ బదునెనిమిది దినములలోఁ బదునెనిమిది యక్షౌహిణులసేన పదునెనమండ్రుగురు ముఖ్యయోధులచే హతమయ్యె. దుర్యోధను పక్షమువారిలో కృపాశ్వత్థామలు చిరజీవులుగావున బ్రతికిరి. కృతవర్మ యాదవుఁడు, కృష్ణబంధువు నగుట జీవింపఁగలిగె. ఇట్లు మువ్వురు బ్రతికిరి. పాండవపక్షమునఁ బంచపాండవులు సాత్యకి బ్రతికిరి. శరణాగతి నొందిన భక్తురాలగు ద్రౌపదినిమిత్తమై కృష్ణమూర్తి తమకెట్టి యాపద రానీయక రక్షించుటఁ బాండవులు జీవింపఁగలిగిరి.

రుక్మిణి:— శ్రీకృష్ణుఁడు సారథిగాఁగదా యుండెను. ఆయన చేయఁగల సాహాయ్యము చక్కఁగఁ దేరు దోలుటేకదా. అంతకెక్కువ యేమి చేయఁగలిగెను ?

తండ్రి:— కృష్ణసాహాయ్యము లేకుండినఁ బాండవులు మొదటినాఁడే హతులైయుందురు. శ్రీకృష్ణుఁ డెట్టెట్టివేళల నెట్టెట్టి సాహాయ్యమొనర్చెనో చెప్పెద వినుము. భక్తురాండ్రగు గోపికల బృందావనంబున రక్షించెను. భక్తురాలగు ద్రౌపదికై యామె సంబంధులగు పాండవుల భారతరణమున రక్షించెను.

భీష్ముఁడు మూఁడవనాటి యుద్ధమున దుర్యోధన ప్రేరితుండై తన బలపరాక్రమంబులు చూపఁగోరి పాండవసేనపైఁ గవిసి విజృంభించి విచ్చలవిడి పెచ్చుపెరిగి యోధులు తిచ్చవడి చూచుచుండ నెందుఁజూచిన దానయై పగతురసేనను జీకాకుపఱిచి నేలకుఁ గోలకుఁ దెచ్చినఁ బాండవసేనావీరులు పలాయమాన పటిష్ఠులైరి. అర్జునుండు భీష్ము నెదిరించి కొంత రణంబుఁ జేసెగాని యాయన చిత్త

జల్లువలెఁ బెల్లుగఁ గురియుంచు శరపరంపరల నివారింపలేక బెండువడి గండడఁగిపోయె. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుం డోహో మోసము వచ్చునట్లున్నది. శాంతనవు నెదిరింపఁజాలు పరాక్రమవంతుఁడీ కౌంతేయ సేనాసంతానంబున నొకండును గానరాఁడు. భీష్ముఁడిట్లు నేఁడంతయు సంగరంబొనరించెనా సూర్యునితోడఁ బాండవసేనయు నస్తమించు. కావున గాంగేయు విజృంభణ మణఁపవలయునని యాగ్రహోదగ్రుఁడై కన్నుల నిప్పులురాలఁ జేతనున్న పగ్గంబు లావలఁబడవైచి చక్రాయుధముఁ గేలఁగొని యేనుఁగుమీఁదికి లంఘించు సింగమువలె భీష్ము మీఁదికి లంఘించెను అప్పుడు భీష్ముండును జడియక శరచాపములు గేలనుండ రథంబునంద యుండి యిట్లనియె.

దేవదేవ! జగన్నివాసా! శారమ్మా. మాధవా! చక్రపాణీ! నీకు నమస్కారము. సర్వశరణ్యా! లోకనాథా! రణరంగమున నన్ను నరదంబునుండి క్రిందఁబడఁద్రోయుము. కృష్ణా! నీచేత నేను నిహతుఁడనైతినా యుభయలోకముల శ్రేయస్సుగందును. నాకు ముల్లోకములవారిచే గౌరవము గలిగించినవాఁడవగుదువు అనినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె.

ఈ ప్రజాక్షయమునకెల్ల మూలకారణము నీవు. నీదుర్యోధనుఁడు నేగతిఁబట్టునో చూడుము. ధర్మవర్తి సజ్జనుఁడగు మంత్రి దుష్టద్యూతాసక్తుఁడైన రాజును బలాత్కారముగనైన వారింపవలయు నొండె, నటుగాక యా నీచుఁడు రాజధర్మ వ్యతిక్రమం బొనర్చెనేని వానివిధి వానిని వినాశమార్గమున నీడ్చుచున్నదని వానిని బరిత్యజింపవలయు నొండె నీ వేదియుఁ జేయవైతి వనిన భీష్ముం డిట్లనియె.

విధి బలిష్ఠము. అది సర్వశక్తిమంతము. యాదవులు కంసుని త్యజించి సుఖించిరి. అట్లే నేను ధృతరాష్ట్రునకు బోధించితినిగాని యతఁడు నామాట పెడచెవిఁ బెట్టెను. ఆసన్నవినాశకాలుఁడగు వాఁడు విధివశంబున హితభాషణంబుల నాలకింపఁడు. అను నింతలోన నర్జునుండు తేరు డిగ్గనుఱికి పాదచారియై కృష్ణు వెంటఁ బరువిడి మింట నేగు నాయన రెండుపాదంబులం బట్టుకొని నేనుగాని కృష్ణుఁడు

కోపావేశంబున నిలువక మహావాయువు వృక్షమును గొనిపోవునట్టు లతనిగూడ నీడ్చుకొని పోయెను. ఇట్లుపోవు కృష్ణు నట్టకేలకు నర్జునుఁ డిడిగలఁబడి బలవంతముగఁ బదియవ యడుగున నిలువఁబెట్టి పాదములపై వడి యిట్లనియె

పురుషసింహామా! కోప ముపసంహరింపుము. పాండవులకు నీవే దిక్కు. నేను గావించిన బాస తప్పనని పుత్రులపై సోదరులపైఁ బ్రమాణము చేసెదను. నీ యాజ్ఞ చొప్పునఁ గౌరవుల నెల్ల నేనే ధ్వంసము గావించెదను. అనిన నతని ప్రతిజ్ఞయు సమయము నాలోచించి రక్షోజనార్దనుండు ప్రీతుండై సుదర్శనంబుతోడ మరల రథ మధిరోహించి పగ్గంబులఁ గేలఁగొని యరదంబు గడపె. అవల నర్జునుండు దుర్జయుండై రోషంబున నైంద్రాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించి శత్రుసేనల నుఱుమాడి పరిభవించె.

అమ్మణ్ణి- శకా! కృష్ణుండు తా నాయుధమునుబట్టి యుద్ధ మొనర్ప నని ప్రతిజ్ఞ చేసెఁ గదా. ఇప్పుడెట్లు ప్రతిజ్ఞాహానిఁ గావించెను.

తండ్రి- నీవు చెప్పినట్లు కృష్ణుఁడు ప్రతిజ్ఞ గావించుట సత్యము. ఇప్పుడు కృష్ణుఁ డాయుధమును బట్టెనేకాని యుద్ధము చేయలేదు. తా నావిధముగ నటించినఁగాని యర్జునుఁడు రోషావేశంబున యథాశక్తి యుద్ధము చేయఁడు. భీష్ముఁడు తమయం దభిమానము ప్రీతిగలవాఁడనియు, వృద్ధుఁడనియు, పితామహుఁడనియుఁ దమ్మెత్తి పెంచినవాఁడనియు నర్జునునకు నాయనయందు భక్తి గౌరవములు మెండు. కావున నాయనతో నెదురెదురై యథాశక్తి పోరక జంకుచుఁ గేడించి పోవుచుండెను. ఈ విషయము కృష్ణుఁడే కాక ధర్మరాజును గనిపెట్టి యర్జునుఁడు శక్తికొలఁది నిర్వంచనముగఁ బోరాడక ప్రజలను భీష్మునకుఁ బలియిచ్చుచున్నాఁ డని మొఱపెట్టెను. కావున నీనటన మర్జును జడిమమూన్చి యతనిఁ బ్రేరేంపనేకాని వాస్తవముగ భీష్ము వధింపఁగాదు.

అంతియకాక, నేనే కౌరవుల నెల్ల జయించెదనని యర్జునుఁడు సమయము గావించెను. ఇప్పుడు ప్రాణసంకటసమయమునఁ దన ప్రతిజ్ఞ

కాపాడుకొనవలయునా? భక్తుల రక్షింపవలయునా? భగవంతుఁ డాశ్రిత పక్షపాతి. తన ప్రతిజ్ఞనైన విడుచునుగాని తన భక్తునికిఁ బ్రతిజ్ఞాభంగము, దానివలన నతనికి మానప్రాణహాని గలిగింపఁడు. ఈ విషయమున మఱియొకటియుఁ గలదు.

కృష్ణుఁడు తానాయుధము బట్టనని ప్రతిజ్ఞ చేయుట విని భీష్ముఁ డాయన యాయుధము పట్టునట్లు చేసెదనని ప్రతిజ్ఞ గావించె. భీష్ముఁడును దనకు భక్తుఁడే కావున నాశ్రితరక్షాపరాయణుండగు నారాయణుఁ డాయన ప్రతిజ్ఞ దీర్ప నాయుధము కేల నందె. భగవంతుఁడు భక్తపరాధీనుఁడు సమయభంగమున నాయన కేనష్టియు లేదుగాని యొక కార్యముచే నన్ని కార్యములు సాధించెనో యాలోచింపుము.

రుక్మిణి:— అప్పా! భీష్మున కిప్పటికెంత వయస్సు. ముసలివాఁడు కదా. ప్రాయపువారినందఱ నోడించుశక్తి యెట్లు కలిగెను?

తండ్రి:— వయస్సు విచారము మఱియొకపరి చేసెదను. ఇప్పుడు భీష్ముఁడు నూటయిరువదియేండ్లకుఁ బైబడినవాఁడే. ఆయన యస్ఖలిత బ్రహ్మచారి. రామాయణమున హనుమంతుఁ డెట్లో భారతమున భీష్ముఁడట్లు లస్ఖలిత బ్రహ్మచారి యోగి. కావుననే వారికి సమానులెవ్వరు లేరు. వీర్యనష్టమువలనఁ గలుగు కీడు బ్రహ్మచర్యము వలనఁ గలుగు మేలు మీకుఁ బతిహితచర్యాది గ్రంథములందుఁ జెప్పితినిగదా. అస్ఖలిత బ్రహ్మచారి మృత్యువుతల దన్నఁగలఁడు. ఇఁకఁ దక్కినవారేమి లెక్క? తర్వాత వినుము. తొమ్మిదవనాఁటి యుద్ధమునందును దుర్యోధన ప్రేరితుఁడై భీష్ముఁడట్లే విజృంభించెను. ఆ దినమందును నర్జునుఁడు మెత్తబడుట చూచి శ్రీకృష్ణుఁడు సేలకోలఁ జేతఁ దీసికొని భీష్మునిమీఁదికిఁ బోయెను. అర్జునుఁడు ప్రార్థింప మరల రథముమీఁదికి వచ్చెను.

శిఖండిని ముందుంచుకొని యర్జునుఁడు శరవర్షముచే భీష్ముని నంపశయ్యపైఁ ద్రోచెను. ఆవల దుర్యోధనుఁడు సేనాధిపత్యమునకు ద్రోణుని నభిషేకించెను.

ద్రోణుని రెండవనాఁటి యుద్ధమున నర్జునునకును నరకాసురుని కుమారుఁడు భగదత్తునకును ఘోరయుద్ధము జరిగెను. అందు భగదత్తుఁ డర్జునుఁ జంపనెంచి యతనిపై వైష్ణవాస్త్రముఁ బ్రయోగించెను. అది యర్జునునకుఁ దగులకుండునట్లు శ్రీకృష్ణుండు తన దేహముఁ బెంచి యర్జునుఁడు మఱుఁగుపడఁజేసెను. ఆ నిమిత్తమున నా యస్త్రము శ్రీకృష్ణు వక్షస్స్థలమునం దగిలి యందు వైజయంతీమాలికయై వెలిఁగెను. అది గని యర్జునుండు కటకటపడి యిట్లనియె.

కృష్ణా! రథచోదకవృత్తిగాని యుద్ధకర్మము నొనర్పననికదా నీవు నాకు బాసచేసితివి. ఏల నీ ప్రతిజ్ఞ నీవు రక్షించుకొనవు. నేను వ్యసనంబున మునిఁగియుండినను, దానిని వారింప నశక్తుఁడనైనను నీ విట్లు చేయుట తగునుగాని నే నిట్లు రణోద్యమమున నుండ నీ కిట్టి చేఁత న్యాయ్యమా? నేను బాణబాణాసనపాణినై సురాసురనరలోకమునంతయు గెలువఁగలనని నీ వెఱుంగుదువు కదా. అని విషాదపడు కిరీటిఁగని శ్రీకృష్ణుం డిట్లనియె

అర్జునా! నీకుఁ బురాతన రహస్యమొండు వాకొనెద వినుము. లోకహితార్థంబు పొంటె నేను నాలుగు భాగములుగా విభజించుకొని నాలుగు మూర్తులు ధరించి సదా జగమును బాలించుచుందును. ఒకమూర్తి భూమియందు బదరికాశ్రమంబున సదా తపస్సు గావించుచుందును. రెండవమూర్తి లోకమునందలి మంచి చెడ్డ నడవడులు చూచుచుందును. మూఁడవమూర్తి [illegible]రూపంబున మనుష్యలోకము నాశ్రయించి కర్మములు గావించుచుందును. నాలుగవమూర్తి సహస్రవర్షంబుల జలంబుల నిద్రించును. సహస్రవర్షానంతర మామూర్తి లేచి వరములకు యోగ్యులగువారికి వారు కోరిన వరము లొసంగును. ఒకసారి యట్టికాలము వచ్చుటెఱింగి భూదేవి నా కుమారుఁడు నరకుఁడు దేవదానవుల కవధ్యుఁడగుఁగాక. వానికి నీ వైష్ణవాస్త్రము నిమ్మని భూమి యమోఘాస్త్రముఁ గోరిన నట్లకానిమ్మని యా యస్త్రప్రభావము చెప్పియిచ్చితిని. దానివలన వాఁడు ముల్లోకముల జయించి ప్రబలుండయ్యె. ఆ నరకుఁ డాయస్త్రమును

దన సుతుఁడగు భగదత్తున కొసంగె. లోకమున నెవ్వఁడేని నింద్ర రుద్రులైనను నా యస్త్రమునఁ జావక పోఁజాలరు. దానిని నేనుదప్ప మఱియెవ్వరు సహింపఁజాలరు. కావున నాశ్రితుండవైన నిన్ను రక్షించుకొఱకు నా ప్రతిజ్ఞనైన వదలి యిట్లు గావించితి. విషాదపడకుము. అస్త్రనష్టుఁడై వెలవెలఁబోవు పగతు వధింపుము. అనిన నర్జునుం డట్లు గావించె.

తనకు సేనాధిపత్య మొసంగెనని ద్రోణుఁడు సంతసించి దుర్యోధనుని నీ కేమి వరము కావలయునని యడిగెను. అతఁడు ధర్మరాజును బ్రాణముతోఁ బట్టి తెమ్మని కోరెను. ధర్మరాజుతో సంధి చేసికొన గోరి యాయనను బట్టి తేర దుర్యోధనుఁడు కోరెనని యా పిచ్చిబాపఁడు తలఁచి యట్టులే యని సమ్మతించి వరమిచ్చి నీ యభిప్రాయ మేమని యతని నడిగెను. వాఁడును నీవు ధర్మరాజును బట్టి తెచ్చితివేని మరల జూదమున నోడించి యడవుల కంపెదనని చెప్పెను. ఆ మాటలు విని యాతని దుర్నీతికిఁ దన మతిమాలుటకుఁ గుత్సించి యిట్లనియె. నీ కోరిక నెఱవేర్ప బాసచేసితిని. అవశ్యము చేసెదను గాని యర్జునుఁడు సేనలో లేకుండఁ జేయుము. అర్జునుఁడు సేనలో నిలిచి ధర్మజునకు రక్షకుఁడై యుండెనేని యాయనను బట్టుట యసాధ్యము, అని నెపము పెట్టెను.

మూఁడవనాఁటి యుద్ధమున సంశప్తకులనువా రర్జునుని బ్రత్యేక రణమునకై పిలువఁగా ధర్మరాజునకుఁ దగినవారిని రక్షకులుగా నుంచి సేనాసముదయము విడిచి సంశప్తకులతోఁ బోర నర్జునుండు దూరమేగెను. ఆనాఁడు ద్రోణుఁడు పద్మవ్యూహము పన్నెను. దానిలోఁ జొచ్చి మరలి వచ్చుమార్గ మర్జునుఁడుతప్ప మఱి యెవ్వ రెఱుఁగరు. అభిమన్యుఁడు లోనికిఁబోవ నెఱుఁగును గాని వెలికిరా నెఱుఁగఁడు. ధర్మరాజున కీ రహస్యము తెలియదు కావున నర్జునుఁ డెఱింగినవన్నియు నభిమన్యుఁ డెఱుఁగునను తలంపుతో ధర్మరా జభిమన్యుని బద్మవ్యూహము భేదింపఁ బురికొల్పెను. వీరుఁడైన యా బాలుఁడును దానిని భేదించి లోపలఁ జొరఁబడెను. అతనివెంట భీమ నకుల సహ

దేవాదులును బోవ నెన్నివిధములనో యత్నించిరి గాని వారికి సైంధవుఁ డడ్డపడి శంకరదత్త వరబలంబున నందఱ కజయ్యుఁడై వారించె. వ్యూహములోపల నభిమన్యుఁ డొక్కఁడమాత్రము చిక్కుకొనియె అతఁ డొంటివాఁడు బాలుఁడు నయ్యు ద్రోణ కర్ణ శకుని దుర్యోధన దుశ్శాసనాది వీరుల నెల్ల నోడించి యనేకులం జంపి మహాయుద్ధంబు గావించె అతని కట్టెదుట నిలువఁబడు దిట్ట యొకఁడేనియు దుర్యోధను సైన్యంబున లేఁడయ్యె. అంతఁ గర్ణాదులు మోసగించి వెనువైపునుండి యందఱొక్కసారి మీఁదఁబడి విల్లుదునిమి విరథుఁ గావించి నిరాయుధుఁ జేసిరి. అంతకు నతఁడు జంకియక గదాదులఁ బోరి యనేకుల వధింప ననేకు లొక్కటై యతనిఁ జంపిరి. ఇది యన్యాయ యుద్ధమని భూతము లాక్రోశించె.

సంశప్తకుల నెల్ల జయించి యర్జునుండు శిబిరమున కరుదెంచి యభిమన్యు మరణవార్త విని దుఃఖించి సైంధవుపై నాగ్రహించి రేపు సూర్యుం డస్తమించులోపల సైంధవుతల డొల్లనేయనేని గాండీవముతోడ నగ్నిప్రవేశము గావింతునని శపథము వచించె. ఇది చాల దుష్కరము. ద్రోణ ద్రౌణి కర్ణ కృప శల్య కృతవర్మ దుర్యోధనాది మహావీర రక్షితుం డగువానిని సాయంసమయములోపల సమయించుట యసాధ్యకార్యము. అంతియకాక, సైంధవుని తల నెవ్వఁడు క్రిందఁబడఁ జేయునో వాని తల శతధాభిన్నంబగునని యతని తండ్రి శపించియున్నవాఁడు. కావున సైంధవుని జంపినను గండమే. చంపకుండినను గండమే ఈ రహస్యము కృష్ణుఁ డెఱుఁగునుగాని పార్థుఁ డెఱుఁగఁడు. కావున భక్తరక్షాదీక్షవహించిన పుండరీకాక్షుఁ డారాత్రి కలలో నర్జునుని గైలాసమునకుఁ బిలుచుకొనిపోయి పూర్వ మాయనకు శంకరుఁడిచ్చిన పాశుపతాస్త్రమును ప్రయోగించువిధానము చక్కఁగ బోధపడునట్లు మరల నేర్పుకొనఁ జేసెను.

మఱునాఁడు ద్రోణుఁడు వ్యూహములలో వ్యూహములను జాల నిడివిగాఁ బన్ని యందు దుట్టతుద సైంధవుని నిలిపి వానికిఁదగిన రక్షకులుగ గర్ణాదుల నియమించి తాను వ్యూహముఖమున నిలిచె.

అర్జునుఁ డొక్కఁడే యీ వ్యూహపరంపరల నెల్ల భేదించుకొని పోయి పోయి సైంధవుఁ జేరెనుగాని యతనిఁ జంపుటకు మహావీరవరరక్షితుండైన యతఁడు దృగ్గోచరుఁడుగామి వృథాపోరుచుండెను. ప్రొద్దు పోవుచుండెను. సూర్యుఁడా గ్రుంకుసమయమయ్యెను. తన ప్రతిజ్ఞ వ్యర్థమగునని యర్జునుఁడు విషాదపడఁ జొచ్చెను. ఇఁక యుద్ధము చేయుచుండిన నర్జునుకార్యము నెఱవేఱదని యెఱింగి ముందుగ నర్జునుఁడు సమ్మతింప ముకుందుండు తన యోగమాయను బంపనది సూర్యబింబమును మఱుఁగుపఱిచెను. దానం జేసి కురువీరులందఱు సూర్యుఁ డస్తమించె. సైంధవుండు హతుండు కాఁడయ్యె. సత్యప్రతిజ్ఞుఁడైన సవ్యసాచి యగ్నిప్రవేశంబుచేయక తప్పదని సంతోషంబున నొకరినొకరు మెచ్చుకొనుచు బాహువులప్పళించుచు సల్లాపించుచుఁ దలలెత్తి యాకాశమువంకఁ జూచుచుండిరి. అప్పుడు సైంధవుండును రథంబు మీఁదనుండి యత్తెత్తి రవివంకఁ జూచుచుండె. అప్పుడు కృష్ణుఁ డతని నర్జునునికిం జూపి యిట్లనియె వాఁడె దురాత్ముండగు సైంధవుండు తలయెత్తి నిక్కినిక్కి పడమర చూచుచున్నవాఁడు. వాఁడిబాణంబున వాని మస్తకంబు గ్రక్కున నఱకుమనిన నర్జునుండు తన పరాక్రమంబు నవ్యాజంబయ్యెనని విషాదపడుచు నొక్క శాత శరంబున నతని శిరంబు నఱకె. అప్పుడా కృష్ణుఁడు నర్జునా! యర్జునా! యాశిరంబు ధరఁ దొఱఁగరాదు. మింటన నిలుపుమనిన నతఁ డట్లు చేయుచుండె. మాయాతిమిరము దొలఁగినంతన లోకబాంధవుండు కురువీర శోకశత్రుండై మరలఁ గానవయ్యె కురువీరులందఱు చేతులు విదుల్చువారును, బెదవులు గొఱుకువారును, నిట్టూర్చువారును, గన్నులెఱ్ఱచేయువారునై కిరీటితో మరల రణంబునకుఁ దలపడిరి. అర్జునుఁడు వారితో రణమొనర్చుచునే సైంధవు శిరంబు నేలఁబడకుండఁ గాచుచుండి, కృష్ణా! యీతల నెంతసేపని యాకాశంబున నుండ రక్షింతును. ఇట్లేల చేయవలసె ననిన సర్వజ్ఞుఁ డిట్లనియె.

ఫల్గునా! యితని జనకుండు వృద్ధక్షత్రుండు, తపస్సంపన్నుండు. అతఁడు తన కుమారుఁడైన యీ జయద్రథుని బాల్యంబునఁ దొడలపై

నిడికొని లాలించుచుండ నాకాశవాణి యిట్లనియె. "ఓయి రాజా! నీ యీకుమారుండు సంగరంబున నేమఱిపాటునఁ దల దునుమంబడి మరణించు." ఆ పలుకులు విని యతం డులికిపడి బంధువులనెల్ల రావించి యాకాశవాణి వచనంబులు వినిచి యెవ్వఁ డీతని శిరంబు ధరణింబడఁ జేయు వాని శిరంబు నూఱువ్రక్కలగుఁగాక యనియె. ఇప్పుడా వృద్ధక్షత్రుండు జీవించి కురుక్షేత్రంబున కావల దపస్సు చేయుచున్నాఁడు. కావున నీవీ జయద్రథు తలను బాశుపతాస్త్రంబున నాసీనుండైన వృద్ధక్షత్రు తొడపై బడవేయుము. ఇట్టి కార్యం బాయస్త్రంబునఁగాక మఱియొకట నసాధ్యంబు.

అనిన నర్జునుండు పాశుపతాస్త్రంబు దానిపైఁ బ్రయోగించె. ఆ మహాస్త్రంబు మణికుండలభాసితంబైన యా శిరంబుఁ గొనిపోయి ధ్యానపరవశుండైన వృద్ధక్షత్రు తొడపై వైచి చనియె. అతఁడు నులికిపడి యది తన పుత్రుశిరంబని యరయక తటాలునఁ గ్రిందఁ ద్రోచి శకలీకృత శిరస్కుండై మరణించె.

ఆ నాఁడు సాయంకాల మగుడుఁ బ్రతిదినంబునందువలెఁ దమ శిబిరంబులకుం బోక దుర్యోధనాదులు సైంధవ వధజనిత రోషావేశంబున నారాత్రియు యుద్ధంబు గావించిరి. ఆ రాత్రి రణంబున భీముని కుమారుండగు ఘటోత్కచుండు తన మాయాబలంబున విజృంభించి కౌరవ సేననంతయుఁ జీకాకుగావించి పాండవసేనఁ గారించు కర్ణు వధింపఁ గృష్ణు పనుపున నతనిఁ దాఁకె. వారిరువురకు నఘోరయుద్ధం బయ్యె. ఘటోత్కచుండు దుర్నివారుండై వేఁగి కర్ణుని తేరి గుఱ్ఱములను సారథిని జంపి తేరు తుత్తుమురు గావించినఁ గర్ణుఁడు విరథుండై ధైర్యంబు విడనాడక పోరుచుండె. అంతఁ గినిసి హిడింబానందనుండు కర్ణు వధింప సమకట్టి భయంకర గదాదండంబుఁ గేలఁ గొని మింటికెగసి పారావతంబుపై వ్రాలు డేగవలె ఱివ్వన నతనిపై రెండవ దండధరుండోయనఁ బఱతెంచె. అప్పుడు కర్ణుండు చావు తప్పించుకొన వేఱు మార్గంబులేక తన కవచకుండలంబులు హరించు సమయంబున నింద్రుండిచ్చిన యమోఘశక్తి నతనిపై వైచె. అది ఘటో

త్కచు వధించి చనియె. మహాబలపరాక్రమ సంపన్నుఁడైన యీ మహాబలశత్రు తెగుటగని పాండవసేనయంతయు విహ్వలపాటొందె. పాండవులందఱు వెలవెలనయి దుఃఖింపసాగిరి. అర్జునుండు నిర్విణ్ణుండై నిశ్చేష్టుండై తేరిమీఁదఁ జతికిలఁబడి యుండె. కృష్ణుఁడు మాత్రము పగ్గంబులు నొగలముడిచి నవ్వుచు సంతోషంబున రథంబుపైఁ దాండవ మాడుచు నర్జును వీఁపు చఱచుచు నత్యుల్లాసంబునఁ బెల్లుగ నటించె. అప్పు డర్జునుం డావికారచేష్టలఁ గని యిట్లనియె.

కృష్ణా! నీకు మతితప్పినదా యేమి? ఏల యిట్లు పిల్లచేష్టలు చేసెదవు? ఘటోత్కచు మరణంబునకుఁ బాండవసేన యంతయు వగచి వెన్నిచ్చి పాఱుచున్నది సేనానాయకులు, నా యన్నదమ్ములు విహ్వలులై వగచుచున్నారు. శోకాతిరేకంబున నా మనస్సు నాకు వశపడకున్నది. ఇట్టి దుఃఖసమయమున నీవు సంతోషపడుచుఁ గేకలు వేయుచు గంతులు పెట్టెదవు ఈ విపరీతచర్యకుఁ గారణంబేమనిన దరహాసరోచిష్ణుండు శ్రీకృష్ణుం డిట్లనియె.

అర్జునా! నేనిఁకఁగద కన్నార నిద్రింతును. కర్ణునొద్ద నింద్ర దత్తంబైన మహాస్త్రం బుండువఱకు నిన్నెట్లు రక్షింతునాయని చింతచేఁ గంటికి నిద్రలేదు. ఆ యస్త్రం బొక్కని నెట్టివానినైన వధించు. నిన్ను వధింపఁ దాని నతఁడు మీఁదుకట్టి యుంచె. అది యిప్పుడు రాక్షసుం డగు ఘటోత్కచు వధించి వ్యర్థమైపోయె కావున నిఁక నిన్ను రక్షించుట సుకరము. ఘటోత్కచునకై దుఃఖింపఁ గారణము లేదు. అతఁడు రావణు నట్టివాఁడు. బ్రాహ్మణహంత. మునిజనద్వేషి. మీయందలి భయగౌరవంబుల నణఁగి యున్నవాఁడు. నరకాదులవలె నింతకుమున్న యతని వధింపక యీ కార్యమునకై మీఁదుకట్టి యుంచితిని. అనిన నీ వాక్యంబులను బ్రక్కనుండి వినుచుండిన సాత్యకి కృష్ణునితో నిట్లనియె.

అన్నా! వాసవదత్తంబైన యమోఘశక్తి యొక్కనిమాత్రము వధించునని యెఱిఁగి యెఱిఁగి కర్ణుం డర్జును రణంబునకు బిలిచియైన నతనిపై నేల ప్రయోగింపఁడయ్యె ననినఁ గృష్ణుం డిట్లనియె.

నాయనా! కర్ణుని తలఁపట్టెద. వాని వారందఱు ప్రతిదినము రాత్రులందు నతని నాయస్త్రమును రేపు యుద్ధమునకుఁ బోయిన యాక్షణంబ ధనంజయు సంగరంబునకుఁ బిలిచి యతనిపై బ్రయోగింపుమని బోధించుచుందురు. అతఁ డవశ్య మట్లె కావించెదనని చెప్పుచుండు. ఇట్లు వారు నిశ్చయించుకొను చుందురు. రణరంగమునఁ బ్రవేశించిన వెంటనే వాఁడును వారును మఱచునట్లు నేను జేయుచుందును. ఈ హేతువున నతఁ డాయస్త్రమును నర్జునునిపైఁ బ్రయోగింపఁ జాలఁడయ్యెనని చెప్పెను.

ద్రోణుం డైదవనాఁటి యుద్ధంబునఁ గోపావిష్టచిత్తుఁడై మాఱు లేక మలయుచు విజృంభించి పాంచాల విరాటసేనల నెల్లఁ గోలు మసఁగి దివ్యాస్త్రంబులచే మాడ్చివేయుచుండెను. అతని తేజం బెట్టివారికి దుస్సహంబయ్యె. ఈయన యిట్లు రణసన్నాహంబున నుండునేని మన సేన నెల్ల సాయంకాలంబులోపల మారణహోమంబు గావించు. ఏమి చేయవచ్చునని ధర్మరాజు విచారపడఁ జొచ్చెను. అప్పుడు కృష్ణుం డాయనతో నిట్లనియె.

నీవు విచారపడుట వ్యర్థంబు. ఈయన నెదిరించి యెట్టివాఁడు దురమొనరింపఁ జాలఁడు. మిక్కిలి యప్రియమైన వార్తవిననేని యీయన రణంబు చాలించి మరణంబునొందును. అనిన నామాటలు వినుచుండిన భీముఁడు ద్రోణుని డాసి యశ్వత్థామ చచ్చెనని చెప్పెను. తన యొంటికొడుకు చచ్చెనన్న దుర్వార్త శ్రవణతాడితంబగుడు బిడుగుపడినట్లు నిశ్చేష్టుండై తెప్పఱిలి నిజమెఱుంగఁగోరి యది సత్యమా యని ధర్మరాజు నడిగెను. అప్పుడు కృష్ణుం డిట్లనియె. ఇప్పుడు నీవు సత్యము చెప్పితివా నీతమ్ములతోడ నందఱు నేలపాలని తలంపుము. నీకు నీతమ్ములు బంధువులే దక్కరన రాజ్యముమాట యేల? కావున రాజ్యము వలతువేని నిస్సందేహముగ నశ్వత్థామ చచ్చెనని చెప్పుమనిన భీముఁడును నాచేత నశ్వత్థామ యను నొక గజంబు హతమయ్యె. నేనా నెపముపెట్టి చెప్పితిని. నీవట్లే వచింపుమనియె.

ధర్మరాజును గట్టిగ ద్రోణునకు వినవచ్చునటు లశ్వత్థామ చచ్చెనని చెప్పి యాయనకు వినరాకుండునటు లేనుఁగని చెప్పెను. ధర్మరాజసత్యమాడఁడని నమ్మి ద్రోణుఁడు ధనుర్బాణంబుల వదలి యోగబలంబునఁ బ్రాణములు విడిచె. అంతవఱకు భూమినంటక సంచరించుచున్న ధర్మరాజు రథ మాయన యా యసత్యమాడిన వెంటనే భూమిమీఁదికి దిగెను.

అమ్మణ్ణి:— అశ్వత్థామ చిరజీవిగదా. అతఁడు చచ్చెనని ద్రోణుఁడెట్లు నమ్మెను ?

తండ్రి:— విపత్తికాలము సమీపించినపుడు బుద్ధిమంతులకును మతిపోవుచున్నది. కాలబల మది.

రుక్మిణి:— అప్పా! కృష్ణుఁడు చేసిన దన్యాయము. కృష్ణుఁడు భగవంతుఁడై యుండి ధర్మరాజుచే నసత్యమాడించి భ్రష్టునిఁ జేయవచ్చునా ?

తండ్రి:— కృష్ణుఁడు భగవంతుఁడని నీ వెప్పు డంగీకరించితివో యప్పుడే నీ ప్రశ్నము తప్పు. సర్వాంతర్యామియై సర్వభూతముల హృదయములనుండి వానివాని కర్మానుసారముగ వానికివానికి బుద్ధి పుట్టించుచుండువాఁడు భగవంతుఁడని నీవు భగవద్గీతయందుఁ జదువలేదా. భగవంతుఁడు సర్వసముఁడని యొకరియందు ద్వేషముగాని మఱియొకరియందుఁ బ్రీతిగాని లేనివాఁడని యెఱుఁగవా ? ఒకఁ డుత్తమపదవి కోరినపు డాతఁ డా పదవికిఁ దగినగుణములు కలవాఁ డవునా కాఁడా యని భగవంతుఁడు పరీక్షించి దోషములున్న వెలికిఁదీసి యట్టిదోషము మరల వాని నంటకుండఁజేసి తరువాత నా పదమున నిలుపును. బంగారము మనముతీయునపు డది మంచి దగునా కాదా యని యగ్నియందుఁ బరీక్షించికదా యావలఁ దీయుదుము. ధర్మరాజెంత ధర్మమం దాసక్తిగలవాఁడైనను నతనియందు లోభగుణము కించిత్తు గలదు. దానిని బయటఁదీసి దానికిఁ దగినశిక్ష కల్పించి యాయనను బరిశుద్ధుని జేయవలయు నని యే శ్రీకృష్ణుని యభిప్రాయము. ధర్మరాజసత్యమాడుటచేఁ

కృష్ణునకు రాఁగల లాభము లేదు. ధర్మరాజునందు లోభగుణము లేదని కృష్ణుఁడు ప్రేరింపఁగానే యాయన యేల లోఁబడవలయును? రాజ్యము వచ్చినరానీ పోయినఁబోనీ నేనసత్యమాడనని యేల చెప్పరాదు? రాజ్యలోభముచేఁగదా యట్లు చేయఁడయ్యె. సత్యమునకంటె రాజ్యమాయనకు నెక్కువగఁ దోఁచెఁగదా. అసత్యమాడి గురువధము గావించితినని యావజ్జీవము ధర్మజుఁడు పశ్చాత్తప్తుఁ డగుచునే యుండెను. దానివలన సగము పాపము పోయెను. ఆవల నసత్యమాడకుండుటచేతను నరకదర్శనమునను దక్కిన పాపము క్షయించెను. పరోక్షమున నంతర్యామిగ నుండి చేయుపనియే కృష్ణుఁడు ప్రత్యక్షముగఁ జేసెను. ఇట్టి పరీక్షలందు దృఢబుద్ధి ధర్మమందు నిలిచినవాఁడు ధన్యుఁడు. ఇట్టి విషమ పరీక్షయందు సైంధవవధనాఁ డర్జునుఁడు నోడెను. ఆవల వినుఁడు.

ద్రోణుఁడు మరణించినవార్త విని యాయన కుమారుఁ డశ్వత్థామ కోపించి పాండవసేననంతయు నేకకాలమున భస్మీభూతముఁ గావింతునని నారాయణాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించెను. ఆ యస్త్రరాజ మనివార్యము. అప్రతిహతము. అది యొక్కసారిగ నలుముఖముల జ్వాలలు గ్రక్కుచుఁ బాండవసేనాసమూహముపైఁ బడి ధ్వంసము చేయ నారంభించెను. అప్పుడు కృష్ణుం డందఱు విన నిట్లనియె ఓ వీరులారా! యిది నారాయణాస్త్రంబు. దీనికి మాఱు లేదు. ఇది నిరాయుధులను జంపదు. కావున మీ రందఱు నాయుధములు నేలవైచి వాహనములు డిగి చేతులు జోడించుకొని నేల నిలఁబడుఁడు. అట్లైన నిది శాంతించును. అని బోధించెను.

అర్జునుఁడు లోనుగా నందఱు నట్లు కావించిరి. భీముఁడు మాత్రము రథము దిగక యాయుధము విడువక యుండెను. ఆ యస్త్రమందఱ విడిచి భీముపైఁ గవిసెను. ఆయన రథము మండఁజొచ్చెను. అప్పుడు కృష్ణార్జును లాయన తేరిమీఁదికి దుమికి యా యస్త్రప్రభా

వంబుదెలిపి యాయన చేతివిల్లు బలవంతముగా లాగివైచి యాయనను గ్రిందికిఁ ద్రోచిరి. అంతటితో నా యస్త్ర ముపశమిల్లెను.

ద్రోణుని యనంతరము దుర్యోధనుని నచ్చినబంటు కర్ణుఁడు సేనాధిపతి యయ్యెను. అతఁడు రెండుదినములే యుద్ధము చేసెను. రెండవనాఁటి యుద్ధమున నర్జునుఁడు సంశప్తకులతోఁ బోరుచు దూరమున నుండు సమయంబునఁ గర్ణుఁడు యుధిష్ఠిరుపైఁ గవిసి పరాజయ మొందించి పరిభవించి విడిచెను. ధర్మరాజు సంగరంబున బాణార్దిత గాత్రుఁడై నిలువలేక శిబిరంబునకుఁ బోయెను. సంశప్తకవధంబు గావించి మరలివచ్చి యర్జునుఁడు సేనామధ్యంబున నగ్రజుఁ గానక వెదకికొనుచు శిబిరంబునకుఁ బోయి ధర్మజునకు నమస్కరించెను. అర్జునుఁడు కర్ణుని జంపి వచ్చినవాఁడని యుధిష్ఠిరుఁడు సంతసించి యాయనను బెక్కువిధములఁ బ్రశంసించెనుగాని కర్ణుఁడు చావఁడనియు నింకను జీవించియున్నవాఁడనియు విని కుపితుఁడై యిట్లనియె.

నాయనా! నీవు కర్ణుని జంపఁగలవని నమ్మినదానికిఁ జక్కఁగఁ జేసితివి. నీవు రణభారమంతయు భీమునిపైవైచి పిఱికివై యేమని యిచ్చటికి వచ్చితివి? ద్వైతవనమందుఁ గర్ణుని నేను వధింతునని చెప్పిన కారణంబునఁగదా నిన్ను నమ్మి యుద్ధమున కుపక్రమించితి. నీ మేలుకోరు నన్నేల శత్రువులనడుమఁ బైకెత్తి నేలవైచితివి? నీవు కుంతికడుపునఁ బుట్టకుండిన మేలు. గర్భంబునఁ జొచ్చినను నైదవనెల గర్భపాతమై యుండిన క్షేమకరము. విశ్వకర్మ నిర్మితంబై యభేద్యంబైన రథము హనుమద్ధ్వజము నక్షయతూణీరములు నాఱుజేనలంత పొడుగు గాండీవము నివన్నియు నేల కాల్పనా? అభిమన్యుఁడుండె ఘటోత్కచుఁ డుండె నుండిన నాకీపాట్ల గలుగు. రాధేయునకు నీవింత భీతిల్లెదవేని కృష్ణునకు నీ గాండీవంబిచ్చి యాయనకు నీవు సారథివగుము. ఆయన సాయుధుఁడై పోరనొల్లడేని నీకంటె బలపరాక్రమసంపన్నుడైన వేఱొకరాజునకైన దానినిమ్ము. అని తూలనాడిన నర్జునుఁ డాయనను జంప నొఱనుండి చివాలునఁ గరవాలంబు దూసెను. శ్రీకృష్ణుం

డాయన కేలు తటాలునఁ బట్టుకొని యర్జునా! కత్తితో నిచ్చట నేమి పని యనినఁ బార్థుం డిట్లనియె.

కృష్ణా! నన్నెవ్వఁడు నీ గాండీవంబుఁ బరులకిమ్మని నోనాడు నట్టివాని తల ఛేదింపఁ బ్రతినపట్టినవాఁడను ఇప్పు డీయన నన్నట్లు పలికెఁ గావున నీయన శిరంబు త్రుంచి తీర్ణప్రతిజ్ఞుఁడనై సత్యసంధుఁడ నయ్యెదననినఁ గృష్ణుఁ డిట్లనియె

ఛీఛీ యేమి వినరాని కఠోరోక్తులాడెదవు. అసమయంబున కుపితుఁడవగుట నీవు వృద్ధసేవఁ జేసినవాఁడవు గావని యిప్పు డెఱింగితిని. ధర్మభీరువు నపండితుఁడవగు నీవలె ధర్మవిభాగ మెఱింగిన వారు పలుకరు. అకార్యములవలెఁ దోఁచుచు నెవ్వి కార్యములగునో యెవ్వి కార్యములవలెఁ దోఁచినను నకార్యములగునో యవి యెఱుంగనివాఁడు పురుషాధముఁడు. అనుభవమువలన ధర్మవిధము సవిస్తరముగ సంక్షేపముగఁ దెలిసిన పండితులు శిష్యుల కుపదేశింప నీవు విన్నవాఁడవు కావు నిశ్చయము. కార్యాకార్య వినిశ్చయమందు నిశ్చయజ్ఞాన మీవిధముగ సంపాదింపనివాఁడు నీవలె నజ్ఞాన మోహితుఁడగును. కార్య మిది యకార్య మిదియని తెలిసికొనుట సులభసాధ్యము గాదు. శ్రుతమువలననే తెలియవలయు. ఆ విధము నీ వెఱుంగవు. విజ్ఞానహీనుండ వగుట నీ విపుడు ధర్మజ్ఞుఁడననుకొని సత్యము రక్షింపఁ జూచుచున్నాఁడవు. ధార్మికుఁడనని తలఁచెదవు గాని ప్రాణివధమువలన నగు పాపమెట్టిదో యెఱుఁగవు. ప్రాణివధముచేత సర్వధర్మములు వ్యర్థములగునని నా యభిప్రాయము. అసత్యమైనఁ జెప్పవచ్చునుగాని యెన్నఁడు హింసచేయరాదు. ధర్మరహస్య మిట్లుండ నన్నయు రాజును ధార్మికుఁడు నగువానిని బామరునివలె నీ వెట్లు చంపఁదలపెట్టితివి?

యుద్ధము చేయనివానిని, గురువును, శత్రువు కానివానిని పరాఙ్ముఖుఁడైనవానిని, పరువెత్తువానిని, శరణాగతుని, కృతాంజలిని, ప్రపన్నుని, ప్రమత్తుని వధింపరాదు. ఈ గుణములు మీ యన్నయందున్నవి. పిల్లతనపు బుద్ధిచే నీవు వ్రతము పట్టితివి. అట్టి యధర్మ

సంయుక్తవ్రతమునుబట్టి నీ విప్పుడు మూర్ఖుఁడవై హింసారతుండవుగాఁ జూచితివి. ధర్మసూక్ష్మవిధము నాలోచింపక యేమని నీవు స్వగురు వధంబునకై పరువులు పెట్టెదవు ? నీకుఁ భీష్ముఁడుగాని యుధిష్ఠిరుఁడు గాని విదుర గాంధారీ కుంతీదేవులుగాని ద్రౌపదిగాని చెప్పవలసిన ధర్మరహస్యముఁ జెప్పెద వినుము. సత్యభాషణము మేలు సత్యమున కంటె శ్రేష్ఠమైనది లేదుగాని యాచారమం దేది సత్య మేది యసత్య మని యెఱుఁగుట దుష్కరము. ఒక్కొక్క సత్యమే యసత్యఫలము నిచ్చును గావున నట్టియెడ సత్యభాషణము దోషావహము. ఒక్కొక్క చోట నసత్యమే సత్యఫలదాయియగు. అట్టిచో నసత్యాలాపంబు శ్లాఘ్యంబు.

ఆ. పరిణయంబువేళఁ, బ్రాణాపదలయందు
సర్వధనముపోవు సమయమునను
బ్రాహ్మణార్థముగను, రతి, నసత్యంబొప్పఁ
గల్ల లైదు పాతకములు గావు.

ఇట్టి సమయంబుల సత్యంబు కార్యహానికరంబగునేని యది యసత్యమగు. అసత్యంబు కార్యసాధనంబగునేని సత్యఫలంబు నిచ్చు. సందర్భముల కొలఁది సత్యాసత్యముల నిశ్చయింపలేక సత్యమంద వర్తింతునను వాఁడు బాలిశుఁడు. సత్యానృత లక్షణం బెఱింగి వివేకి యగువాఁడు ధర్మవిధుఁడు. కావునఁ గ్రూరమృగంబును వధించిన బలాకునివలె ధర్మాత్ముఁడగువాఁడు క్రూరకార్య మొనర్చియు మహా పుణ్యంబు గడించుట యేమివింత. అట్టులే ధర్మకాముఁడై యపండితుఁ డగు మూఢుఁడు కౌశికునివలె మహాపాపం బార్జించు టేమి విచిత్ర మనిన నర్జునుండు నా కా కథలఁ దెలుపుమనినఁ గృష్ణుండిట్లనియె.

బలాకుండను బోయ యొకఁడు జంతుహింసాభిలాషిగాకయుఁ గులధర్మమగుట దారపుత్రాదిరక్షకై వనమృగంబుల వధించుచుండె. అతఁడొకనాఁడు ధనుర్బాణ పాణియై విపినంబునఁ గ్రుమ్మరుచు నెందు నొక మృగంబేనిఁ గానక విసివి చరించునెడ నొక ఘ్రాణచక్షుష్క-

మగు శ్వాపదంబు దృగ్గోచరంబగుడు దానిని వధించె. ఆ గ్రుడ్డి వన్య సత్త్వంబును జంప నతనిపై దేవతలు పుష్పవృష్టి గురియించి విమానంబునఁ గూర్చుండఁబెట్టుకొని స్వర్గంబునకుఁ గొంపోయిరి. ఆ మహా క్రూరమృగంబు బ్రహ్మకై తపంబొనర్చి సర్వజంతు వినాశం బొనర్ప వరంబు వేఁడుటయు నట్లు కానిమ్మని చెప్పి బ్రహ్మ దానిని గ్రుడ్డిగ నొనర్చె. అట్లుండియు నది వాసనఁబట్టి జంతుహింస గావించుచుండె. లోకోపద్రవకారకంబైన యద్దాని వధించు నతఁడు హింసాపాపంబుఁ బొరయక పుణ్యంబునఁ బ్రాప్తస్వర్గపదుండయ్యె.

నదీసంగమస్థలంబున నొక గ్రామంబున కనతిదూరంబునఁ గౌశికుండను విప్రుండు వసించుచుండెను. అతండు సత్యవ్రతుం డగుట సత్యవాదియని ప్రఖ్యాతివహించె. ఒకనాఁడు కొందఱు చోరులు బాటసారులఁ దఱిమిరి. ఆ బాటసారులు వారికిఁ జిక్కక పరువిడి కౌశికు నాశ్రమముపొంతఁ బొదలలో డాఁగిరి. వారిని వెదకుచు వచ్చిన తస్కరులు సత్యవాదీ! యీత్రోవ పాంథులు కొందఱు వచ్చిరి. వారెందుఁబోయిరని యడిగిన వారు ప్రముచ్చులని యెఱిఁగియు నసత్య భీతి సత్యదీక్షగల యతండు వారి యునికి నెఱింగించె. ఘాతుకులా పథికుల దునిమిరి. ఆ వధకుఁ గారణభూతుండైన యాకౌశికుండు నిరయంబునకుఁ జనియె. కావున ధర్మంబుల నవిశారదుఁడైనవాఁడు సందేహవిషయముల వృద్ధుల నడుగక ప్రవర్తించిన నరకకూపమునఁ బడును. కాన, నిది పుణ్య మిది పాపమని తెలిసికొనఁ గొన్ని లక్షణములుండవలయును. కొందఱు సత్యమే ధర్మమందురు. ఇది నేను గాదనను గాని యిది యన్నిసమయంబుల శ్లాఘ్యంబు కాదు. అనేకులు వేదోక్తమే ధర్మమందురు. ఇదియు నేను గాదనను గాని సర్వవిషయంబులు శ్రుతులందు లేవు. అహింసాయుక్తమగునదియే ధర్మమగుట నిశ్చయము. అహింసార్థమే ధర్మప్రవచనంబు చేయఁబడెను. అన్నిటిని ధరించునది గనుకనే దానికి ధర్మమని పేరు. కావున ధర్మము ప్రజల ధరించునదియై యుండవలయుఁగాని హరించునదియై యుండరాదు. భూతముల ప్రభవంబునకై ధర్మములు వాకొనఁబడియె. కావున

దేనివలన భూతంబులు ప్రభవంబులగునో యది ధర్మమగుట నిశ్చయము. కారణము తర్కింపక విధులననుసరించి ధర్మమునఁ బుణ్యము నొందఁగోరు వానితోడను నట్టులే వేదోక్తములుగాని సందర్భముల వర్తించు వానితోడను గలసి వర్తింపరాదు. వేదంబులఁ జెప్పఁబడకయు వితర్కించి వివేకింపరానట్టి సందర్భముల మాటలాడవలసి వచ్చెనేని మౌనధారణము మేలు. అట్టి మౌనము తనకుఁగాని యితరులకుఁగాని కీడునకు మూలమగునేని యనృతమాడుట యొప్పును. అట్టి యసత్యము సత్యమే యగు.

ఉ. ప్రాణభయంబు పట్టుల, వివాహము వేళల, సర్వబంధువుల్
మానక చావనున్నెడ, సమస్త ధనంబును మూలముట్టుగా
హానిగ, హాస్యమాడు సమయంబునయందు, నసత్యమాడినన్
దానిని దోషమంచనరు ధర్మవిధిజ్ఞులు పాండునందనా!

అంతియ కాదు వినుము. ఒకఁడు చోరులచేఁ జిక్కువడెనేని ప్రమాణము చేసియైన నసత్యమాడుటొప్పు. తన కష్టార్జితంబు జీవనాధారంబు ధనం బన్యాయవిధిని బరులపాలుసేత ధర్మంబుగాదు గావున నట్టిపట్టుల సత్యంబునకంటె నసత్యంబె శ్రేయస్కరంబు. సత్యంబుపలికి యప్పాపాత్ములకు ధన మొసంగ రాదు. పాపులకు ధన మిచ్చినవాఁడు పాపఫలభోజి యగును. కావున, సత్యభాషణంబున నట్టి లక్షణోద్దేశంబు విధియుక్తంబు. ఇవి యెఱింగి యుధిష్ఠిరుండు వధ్యుఁడో కాఁడో వచింపుమనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

మహాప్రాజ్ఞుఁడు మహాయశుఁడు సువృత్తు నగువాఁడెట్లు బోధింపవలయు నట్లు బోధించితివి. నీవే మాకుఁ దల్లివి తండ్రివి. పరమగతివి. పరాయణమవు. నీకుఁ దెలియనిది మూఁడులోకంబుల లేదు. కావున యథాతథంబుగఁ బరధర్మములనెల్ల నెఱుఁగుదువు. యుధిష్ఠిరుఁ డవధ్యుఁడనియే నిశ్చయించితి. నే నధర్మముపాలఁ బడకుండు విధ మెఱిఁగింపుము. ఇతరులకు గాండీవ మిమ్మనువాని వధింతు నన్నప్రతిజ్ఞ నీ వెఱుంగుదువు. ఇట్టులే భీముఁడు*తూవరకుఁడని తన్నన్న

* తూవరకుఁడు=గడ్డము లేనివాఁడు. అనఁగాఁ బౌరుషహీనుఁడని యర్థము.

వాని వధింపఁ బ్రతిజ్ఞ పట్టియున్నవాఁడు. గాండీవము పరులకిమ్మని రాజు నీయెదుటనే పలుమాఱాడెను. ఈయనను వధించితినా యది యన్యాయ్యకార్యమగుట నావల క్షణమైన జీవింపను. నా ప్రతిజ్ఞ లోకమంతయు నెఱుఁగు. యుధిష్ఠిరుఁడును నేనును జీవించు నుపాయమేదో తెలుపుము. అనిన కృష్ణుఁ డిట్లనియె.

రాజు నిన్నిట్లు పలుకఁ గారణమేమో యూహింపుము. నిన్నుఁ బరిభవ పఱుపవలయునని నీవు నిజముగ శక్తుఁడవని యాయన తలంపని నీవు చెప్పఁజాలవు కదా. అట్లైనచో నాయన యుద్దేశమేమి? ఈ రాజు నేఁటియుద్ధమునఁ గర్ణ శరతాడితుఁడై నొచ్చియున్నవాఁడు. యుద్ధము చేయుమని యీయనను వాఁడు నొప్పించి నిష్ఠురములాడెను ఈయన దేహబాధచే మనోవేదనచేఁ బీడింపఁబడుచున్నాఁడు. అట్టివాఁడు కర్ణువధ గోరుట వింతగాదు. కర్ణుఁడు చచ్చినఁ గౌరవసేన యంతయుఁ జచ్చినట్లె. కర్ణునితో యుద్ధము సరి. వానిని నీవుతప్ప మఱి యెవ్వరును చంపఁజాలరని యీయన యెఱుఁగును. ఇంతకు నీ వా కార్యమునకుఁ బూనుకొనవైతివి. కావున నీకు రోషముఁ గల్పించి నీచే వానిని జంపించుట యీ రాజు నుద్దేశమగుట నిస్సందేహము. ఇది దురుద్దేశమని నీవు చెప్పఁగలవా? కావున ధర్మపుత్రుండు వధ్యుండుకాఁడు. నీ ప్రతిజ్ఞయుఁ బరిపాలనీయము. కావున యుధిష్ఠిరుండు బ్రతికియుఁ జచ్చినవాఁడగు నుపాయంబు చెప్పెదను. సమ్మాన్యుఁడగువాఁడు లోకంబున నెంతవఱకు గౌరవింపఁబడునో యంతవఱకే వాఁడు మనుష్యులలో జీవించి యుండువాఁడు. అట్టివాఁ డెప్పు డవమానపాత్రుఁడగునో యప్పుడే జీవన్మృతుఁ డగును. ఈయనను మీరందఱును, శూరులు, వృద్ధులును సమ్మానించువారును గదా. ఇప్పు డీయనను నవమానవాక్యములనుము. నీవు నీవని పలుకుము. పూజ్యుఁడగు పెద్దవానిని నీవని యేకవచనంబునఁ బలుకుటయుఁ జంపుటయు సమానములు. ఇది యాంగీరసోక్తి. కావున నీవిట్లుచేసి తీర్ణప్రతిజ్ఞుఁడ వగుము. ఇట్లు పలికి యవల నమస్కారాదుల గౌరవింపుము. నీయన్న ధర్మమార్గానుసారి గావున

నీపై నలుగఁడు. ఈ విధముగ ననృతదోష భ్రాతృవధ దోషముల వలన ముక్తుఁడవై సూతపుత్రు వధింపఁబోమ్ము. అని యిట్లు కృష్ణుండు బోధించిన నర్జునుండు ననుక్తపూర్వంబులు పరుషంబులునగు వాక్యంబుల నగ్రజు నిట్లనియె.

రాజా! నీవా నన్ను నాక్షేపించువాఁడవు? పగఱకు వెన్నీయక జడియక సమరరంగంబున స్వేచ్ఛావిహారంబు నిర్భీకుఁడై సలుపుచుఁ బరులకు గుండెగాలమై చరించు భీమసేనుండు నన్నాక్షేపింప నర్హుఁడుగాని యరాతులఁగని భీతిఁబఱచి యిల్లుచేరి మూలఁడాగిన నీయట్టి పిఱికికండ నన్నాక్షేపింప నర్హుఁడా? అట్టులే నకుల సహదేవులు పరభయంకరులై కౌరవుల నేలకు గోలకుఁ దెచ్చుచున్నవారు. అట్టివారు నన్నాక్షేపింప నర్హులు. మాకెల్లరకుఁ గలిగిన కష్టనష్టములకు నీవకదా కారణభూతుఁడవు. తెలివిమాలి నీవు జూదమాడుటఁ బట్టికదా యేపాపమెఱుఁగని మేము ద్రౌపది పడరానిపాట్లం బడితిమి. మేమందఱము నిన్నొక పెద్దఁజేసి గౌరవించుచుండుటచేత నీవు లోకమునకు మాననీయుఁడవైతివిగాని నీవు స్వతంత్రించి చేసిన ఘనకార్యమెద్ది? మావలనఁ గలుగు నుపకారమైన స్మరింపక నీశక్తిసామర్థ్యంబులు దలంపక నన్నే యాక్షేపింపఁ జొచ్చితివి. నీవు ప్రమత్తుఁడవు. మూఢుఁడవు. భారతులం దసాధువవు. కావున నిన్ను రాజ్యంబు ప్రాపించి నష్టమగుటయెగాక మాకెల్ల దాస్యంబు లభించె. మా దాస్యంబునకు వనవాసంబునకుఁ గారణము నీవకదా. అని యనేకవిధంబుల నిందించి మరలఁ గత్తిదూసినఁ గృష్ణుం డిదేమి మరలఁ గత్తిదూసితివనిన నగ్రజుండును లోకపూజ్యుండును రాజును దేవతాసముఁడును నగు నిమ్మహాత్ము ననరాని కాఱులని మహాపాపం బొనర్చితి. నాయట్టి పాతకి లోకంబున జీవింపఁ దగఁడు. కావున శిరస్సు ఛేదించుకొనుటయ దానికిఁ దగిన ప్రాయశ్చిత్తంబని చిత్తంబున నిశ్చయించితి ననిన వాసుదేవుం డిట్లనియె.

ఆత్మప్రశంసయుఁ బరనిందయు మరణతుల్యంబులు. కావున నాత్మప్రశంస గావింపుము. దాని నీవాత్మహత్య చేసికొనినవాఁడ

వగుదువు. నీవుచేసిన పాపంబున కదియ ప్రాయశ్చిత్తంబనిన నర్జునుం డిట్లనియె.

ధర్మనందనా ! నీవు నన్ను భీరువగు ప్రాకృతునట్టులు తలంచితివి కాని నా పౌరుష బలపరాక్రమంబు లించుకైన దలపోసినవాఁడవు కావు. నా బలపరాక్రమభీతుండై కదా ధృతరాష్ట్రసుతుండు రేయెల్ల గనుమూయఁడు. నా సహాయంబునఁ గాకున్న నీవు రాజసూయాధ్వరంబు నెఱవేర్పఁజాలి యుందువా? ఘోషయాత్రయందు గంధర్వుల జయించుట నీవెఱుఁగవా? ద్రౌపదిని నీవు భార్యగాఁ గొని గులకరించుట నేను మత్స్యయంత్రంబుఁ దెగ వేయుటచేఁ గదా. త్రిలోచను మెప్పించి పాశుపతాస్త్రంబుగొన్న ధీరుండను. కాలకేయ నివాతకవచుల నేకరథంబున జయించిన వీరుండను. ఇంద్రు నర్ధ సింహాసనంబునఁ గూర్చుండిన మేటిని నేనుగానా? భీష్మ ద్రోణ కర్ణాది పాలిత కౌరవసేన నోడించి విరాటపురంబునఁ బసులఁ బెట్టించిన నా యసమాన విక్రమంబైనఁ దలపోయవైతివి. దేవతాగణ పరివృతుండైన నాఖండలు నోడించి ఖాండవం బగ్నికి సమర్పించిన నాకంటె నీవేమి ఘనకార్యము లాచరించితివి? అస్త్రజ్ఞాన హీనులపై దివ్యాస్త్రము లు ప్రయోగింపరాదని యుపేక్షించితిఁగాని కాకుండినఁ గౌరవసేన నంతయు నొకనాఁట నొకపూట నొక్క వేటున భస్మీభూతంబుఁ గావింపనా? అని యిట్లు తన బలపరాక్రమంబులు పొగడుకొని వెండియు గరంబులు మోడ్చి భ్రాతతో నిట్లనియె.

అన్నా ! నన్ను క్షమింపుము. ఇదెపోయి కర్ణుని మార్కొని రాధను బుత్రహీనఁ గావించెద. కాదేని కుంతియైన నట్టిది యగుఁ గాక, అనుజ్ఞయిమ్ము. రణరంగమునకుఁ బోయెద ననుటయుఁ బరుష వాక్య తాడిత చిత్తుండైన యా నృపసత్తముండు కోపంబున ముఖంబునఁ గంటువెట్టుకొని శయనంబుననుండి చివాలున లేచి యర్జునుంగని యిట్లనియె.

వీరాగ్రేసరా ! నేను మూఢుఁడను, క్రూరుండను, బిఱికి పందను నగుట నిజము. నావలన మీరు పెక్కిడుముల పాలగుటయు

సత్యము. నాయట్టి మూఢునకు భీరునకు మీరు లొంగి పడియుండ నేల ? భీమసేనుండు రాజగుఁగాక. నేనిదే వనంబుల కేగెద నని వన గమనోన్ముఖుండైన కౌంతేయాగ్రజు పాదంబుల వ్రాలి కృష్ణుం డిట్లనియె.

రాజేంద్రా ! తన గాండీవంబుఁ బరుల కిమ్మని పలికినవాని శిరంబు ఛేదింతునని యర్జునుండు ప్రతినపట్టుట నీ వెఱుంగుదు. ఎఱింగియు నీ వతని నట్టులాడితివి. అర్జునుండు సత్యప్రతిజ్ఞుఁ డగుటయు నీ వెఱుఁగుదువు. అతండు మానధనుండు. వ్యర్థప్రతిజ్ఞుండై యెట్లు సరివారిలోఁ దలయెత్తి తిరుగఁగలఁడు. కావున నతనికి భ్రాతృవధదోషంబు లేకుండఁ బ్రతిజ్ఞ వృథగాకుండ నేన యతని నిన్ను నిష్ఠురములాడ నియోగించితి. పెద్దల నవమానించి పలుకుటయు వధించుటయు సమానంబులు గావున నేనట్టి యుపాయముఁ గల్పించితి. నిన్ను నిష్ఠురము లాడితినని యతఁ డెంత పరితపించెనో నీవ చూచితివి. దీనివలన నిన్నాడిన నిష్ఠురములు కార్యసాధకము లగుఁగాని యహంమతియుక్త బుద్ధిపూర్వకములు గావని నీవ యెఱుంగుదువు. ఆత్మవధోద్యుక్తుండైన నతని వారింపఁగోరి యాత్మశ్లాఘఁ గావింపుమని నేన నిర్దేశించితి. ఇట్టి యుపాయము నేను జేయకున్న మీ రిరువు రననేల, పాండవులందఱు బంధుమిత్రాదులతో నేమై యుందురో యాలోచింపుము. ఇందు నిన్ను నిష్ఠురములాడించిన దోషిని నేనుగాని యర్జునుండు కాఁడు. నాయెడఁ బ్రసన్నుఁడ వగుము. అని చరణంబుల వ్రాలి లేవకుండు నాయనను లేవనెత్తి ప్రసన్న చిత్తుండై యుధిష్ఠిరుం డిట్లనియె.

నీవలన మే మిరువుర మననేల యందఱము మరల జన్మించిన వారమైతిమి. కర్ణబాణతాడితుండనగుట నతఁడు జీవించియుండు వార్త విని కోపంబు సైఁపక యుక్తాయుక్తంబు లాలోచింపక యట్లు పలికితి. నీవు లేపగా మే మీ విపత్సాగరముఁ దరించి దరిచేరితిమి.

అర్జును నెడ రోషంబు విడిచితిని. మీరు రణరంగమునకుఁ బోయి యెక్కటిపోరు వృకోదరునకు బాసటై కర్ణువధింపుఁడు. అని

తెలివొంది పలికినఁ గృష్ణార్జునులు తదనుమతి రథారూఢులై సంగర రంగమునకుఁ జనిరి. ఆనాఁడే భీముఁడు దుశ్శాసను వక్షంబుఁ జీల్చి నెత్తురు ద్రావి యతని వధించె. అంతఁ గర్ణార్జునులు పోరఁదొడఁగిరి. అందు శల్యసారథికుఁడగు కర్ణుఁడు పార్థుతో మహాహవంబొనర్చి యాయనను వధింపఁ జిరకాలంబుగ దాఁచి యుంచిన నాగాస్త్రంబుఁ బ్రయోగించె. దైవోపహతుండైన కర్ణుం డాయస్త్రంబును నర్జును కంఠంబునకు గుఱిపెట్టక తప్పి లలాటంబునకు గుఱిచూచి ప్రయోగించె అది గని కృష్ణుండు పార్థు నరదంబును బంచాంగుళ ప్రమాణము నేల దిగఁబడ నదిమె. రథంబు దిగంబడుటయు రథాశ్వంబులు మోఁకరిల్లె. కర్ణప్రయుక్త నాగాస్త్రము కిరీటిశిరంబున వెలుఁగొందు దేవదత్త కిరీటంబును భేదించికొని చనియె ఇవ్విధంబునఁ గృష్ణుఁడు చేసిన యుపాయంబున నర్జునుండు జీవింపఁ గలిగె.

మరలఁ గర్ణార్జునులు ఘోరంబుగఁ బోరిరి. బ్రాహ్మణ శాపంబునఁ గర్ణ రథచక్రంబు నేలఁగ్రుంగె రథం బొడ్డగెడవై యుండుట గని శరసంధానక్రియకు వలను పడక కర్ణుండు తేరుడిగి చక్ర మెత్తుచు ధర్మంబు తన్నుఁ గావదయ్యెనని ధర్మంబును నిందించుచుఁ బార్థునితో నిట్లనియె.

అర్జునా ! నీవు సత్కులప్రసూతుఁడవు. ధర్మవేదివి. ధర్మనిష్ఠుఁడవు. నీవు రథస్థుండవు నేను భూమిస్థుండఁ బాదచారిని. ఇట్టి నాపై నీవు శరప్రయోగంబుసేఁత ధర్మ్యముగాదు. ధర్మముఁదలఁచి నాపై నారాచప్రయోగంబు సేయకు. ఇది నీకును గృష్ణునకును వెఱచి చెప్పుటగాదు. ధర్మంబు బోధించెదననిన శ్రీకృష్ణుం డాతని కిట్లనియె.

కర్ణా ! యిప్పుడైన నీకు ధర్మమనుపదము స్మరణమునకు వచ్చెఁగదా యని సంతసించెదను. నీచులు వ్యసనమగ్నులైనపుడు ప్రాయికముగా దైవమును నిందింతురుగాని యది తమ దుష్కృతఫలంబని తలంపరు నీవు నట్టివాఁడవే యైతివి. నీవుచేసిన దుష్కృతముల స్మరింపుము. ధర్మంబు నిన్నుఁ గావదయ్యెనని ధర్మంబు నేల దూఱెదు ? ధర్మంబును నీవు రక్షించినఁగదా యది నిన్ను రక్షించు. నీబోధనకాదే దుర్యోధ

నుండు పాండవులకు విషమిడుట, పాములం గఱపించుట అప్పుడు నీకు ధర్మంబు రుచింపదయ్యెంగదా. నీవు బోధించుటచేఁగదా దుర్యోధనుఁడు పాండవుల లక్కయింట దహింప యత్నించె. నీకీ ధర్మబుద్ధి యానాఁ డెందుఁబోయె. యుద్ధకుశలు లయుద్ధకుశలుల యుద్ధమునకుఁ జీరరానట్లు ద్యూతనిపుణు లద్యూతనిపుణుల జూదమాడఁ బిలువ రాదని యెఱింగియు మాయావియగు శకునితోడ జూదమాడ రమ్మని మీరు ధర్మసుతుఁ బిలిచినపు డీ ధర్మవిచార మెందేగె.

స్త్రీజనమధ్యస్థితను, రజస్వలను, నేకవస్త్రను, ద్రౌపదిని సభ లోనికి మీ రీడ్చినపు డీ ధర్మబుద్ధి యేల పుట్టదయ్యె? పేరోలగంబున ద్రౌపదిని బరిభవింప నామె కట్టుపుట్టంబులు కట్టెడులై యొలిపించు నాఁడు ధర్మమెం దుండుటయైనఁ దోఁపదయ్యెఁగదా. "పాండవులు వినష్టులై శాశ్వతనరకంబునం బడిరి. ద్రౌపదీ! వేఱొకమగనిఁ గోరుకొను" మని పతివ్రతయగు పాంచాలిని నీవు పలికిననాఁడు నీకీ ధర్మబుద్ధి యెందుఁబోయె? పదుమూఁడేడు లరణ్యవాస మజ్ఞాతవాసము జరపివచ్చిన పాండవులకు వారి రాజ్యము వారికి మరల నీయవలయునను ధర్మ మానాఁడు స్మరణీయము కాదయ్యెఁ గదా. పలువురు గుమిగూడి బాలు నభిమన్యు మోసవిధంబునఁ జంపునా డీ ధర్మస్మృతి నీకెందుఁబోయె. ఇప్పుడు నీవుపదేశించు ధర్మ మిన్ని సమయముల నీచే ననుష్ఠింపఁబడకుండియు నిప్పుడు ధర్మము ధర్మమని కుత్తుకయెండ నేల వదరెదవు? ఇప్పుడేల నీవు ధర్మమును స్మరించెదవు? అట్లైనను నీవు ప్రాణముతో విడువఁబడవని నమ్మము.

అనినఁ గర్ణుఁడు లజ్జావనతశిరస్కుండై యూరకుండె. అంతఁ గృష్ణుఁడు నిజవాక్యంబుల రోషావిష్టహృదయుండైన బీభత్సుంగని వీని శతాంగంబు రథాంగం బమోఘ బ్రాహ్మణశాపంబున వికలంబయ్యె. అది యేమిటను నెంతకాలము వేచినను జక్కఁబడునదికాదు. వృథా కాలయాపన మేల? కావున నితని శిరంబుఁ దెగవేయుమని బోధింప నతఁడును నంజలికాశుగంబు దివ్యమంత్రంబున నభిమంత్రించి తెగ నిండఁ దీసి విడుచుటయు నది కర్ణు శిరంబు దెగఁదీసె.

రుక్మిణి:— అప్పా! కర్ణుఁడు సహజకవచకుండలుఁడై పుట్ట నేమి కారణము?

తండ్రి:— పూర్వము సహస్రకవచుండను ప్రబలరాక్షసుండు బ్రహ్మను ఘోరతపంబొనర్చి ప్రత్యక్షంబైన యాయనను నమృతత్వంబుఁ గోరె. అది యీయక పరమేష్ఠి వేఱొండువరంబుఁ గోరుమనుటయు నతం డిట్లనియె దేవా! యమర్త్యత్వము నీ వొసంగనొల్లవేని నాకు సహస్ర కవచంబులను గుండలంబులు నొసంగుము. అక్కవచం బొండొండు పదివేలవర్షంబులు తపంబుఁ గావించి పదివేల వర్షంబులు నాతో యుద్ధంబుజేయఁగలవానికిఁ దక్క నితరుల కభేద్యంబు గానిమ్ము. అనిన విరించి వల్లెయని యరిగె. దాన నతండు సహస్రకవచుండునాఁ బ్రసిద్ధుండయ్యె. ఇట్టి వరంబంది యాతండు బృందారకులను, ఋషులను, మనుష్యులను నానావిధముల బాధించుచు సుందరీబృందంబును బందిగొనుచు దేవతల వెట్టిగొనుచుఁ గాఱియపెట్టుచుండెను. వాని రాయిడి సైఁపలేక దేవతలెల్ల జగద్రక్షాదీక్షితుండైన పుండరీకాక్షుం జేరనరిగి తమ గోడు విన్నవించిరి. వారి కా లోకనాథుం డభయంబొసంగి పొండని పనిచి, బదరికాశ్రమంబున నరనారాయణమూర్తులు వహించి తపంబు చేయసాగె. దశసహస్రవర్షానంతరంబున నారాయణుండు సహస్రకవచు రణంబునకుఁ జీరి యాతనితో దశసహస్ర వర్షంబులు పోరి యొక్క కవచంబు భేదించె. నారాయణుండు రణంబుసేయు కాలంబునఁ దపంబున్న నరుండు వెంటనే రణసన్నద్ధుండై యా రాక్షసుం దొడరి పదివేలవత్సరంబులు పోరి రెండవ కవచంబు భేదించె. ఇట్లా ఇరువు రొకరు తపంబుసేయు నెడ వేఱొకరు రణంబుసేయుచుఁ బర్యాయంబుగఁ దపంబు రణంబు సేయుచు తొంబదినూర్ల తొంబదితొమ్మిది కవచంబుల భేదించిరి. రాక్షసుం డేకకవచుండై పోరుచు నదియుఁ దెగనున్న సమయంబున భీతుండై పలాయితుం డయ్యె. అతండు కర్ణుండై జనించె. అతనియందు రాక్షసాంశ ముండుటచేతనే యధర్మాభిలాషి యయ్యె. అతనియందు నరకావేశమును గలదు.

రుక్మిణి:— కర్ణునితో భారతమందురే, యట్లనిన నేమి ?

తండ్రి:—కర్ణ విషయ మిప్పుడు ప్రస్తుతముగాదు. అయినను సూక్ష్మముగఁ జెప్పెదను కర్ణుఁడు కుంతీపుత్రుఁడని పాండవులకుఁ దెలిసియుండినా భారతయుద్ధము లేదు. ఇదియొక కారణము. రెండవది తాను లోకైకవీరుండని కీర్తి చెందవలయునను తలంపుతో నట్టికీర్తి సంపాదించిన యర్జునుమీఁది స్పర్ధచేఁ గౌరవ పాండవులకు సంధి చేసి కులనాశము ప్రజానాశము మానుపుటకుమాఱు నీకు నేను సహాయుఁడనై యుండ నీకేమిభయము. అర్జును నేను వధించెదనని దుర్యోధనుతో నమ్మఁబలికి విరోధము పెంపకుండినను భారత యుద్ధము లేదు. వీని ప్రోత్సాహము లేకుండిన భీష్మ ద్రోణ కృపాశ్వత్థామ శల్య బాహ్లికాదులు మధ్యస్థులు పాండవపక్షపాతులు గాన దుర్యోధనుఁడు కలహమునకు సాహసించియుండఁడు. వీని బలమును నమ్మియే యతఁడు పాండవులతో విరోధించెను. తన కీర్తిగోరి దన తమ్ములతోఁ గలహించి తన స్వామికి కీడుకలిగించిన వాఁడు కర్ణుఁడు. వీని విషయమై చెప్పవలసిన మేలుఁగీళ్లు చాలఁ గలవుగాని యిది సమయముగాదు. ఆవల వినుము.

కర్ణవధానంతరంబున దుర్యోధనుండు శల్యునిఁ గౌరవసేనానాయకుం గావింప నొక మధ్యాహ్నము పోరి యతండు ధర్మసుతుచే హతుండయ్యె. అది యెంతబలిష్ఠమో కంటిరా. భీష్ముఁడు ద్రోణుఁడు కర్ణుఁడు పాండవుల జయింపలేక చావఁగా శల్యుఁడు వారిని జయించునఁట. పలాయితుండై ద్వైపాయన హ్రదంబున దాఁగిన దుర్యోధనుండు యుధిష్ఠిర నిష్ఠురవాక్యబాణపీడితుండై రోషంబున వెలువడి భీమసేనుతో గదాయుద్ధంబుఁ గావించె.

ఇట్లు భీమ దుర్యోధను లుద్యతగదాయుధులై హోరాహోరి దిదృక్షుజనభయంకరంబుగఁ బోరుచుండిరి. జయాపజయంబులు నిర్ణయింపరాకుండెను. అప్పు డర్జునుండు తనప్రక్కనున్న శ్రీకృష్ణుని వీక్షించి యిట్లనియె.

కృష్ణా! యీ యిరువురు వీరులలో నెవ్వఁ డేవిషయమున శ్రేష్ఠుఁడు. నీ యభిప్రాయంబు దెలుపుమనిన వాసుదేవుం డిట్లనియె.

అర్జునా! యుపదేశంబున నీ యిరువురు తుల్యులు. భీముఁడు బలవత్తరుఁడు. దుర్యోధనుం డభ్యాసాధికుఁడు. భీముని వధింపఁగోరి యతం డరణ్యంబుల నవయునపుడు చిరకాల మభ్యసించుటచే దుర్యోధనుఁడు భీమునకంటె నేర్పరియయ్యె. భీమసేనుఁడు ధర్మసేతువు ఛేదింపరాదని తలఁచి యుద్ధముచేసినా జయింపఁజాలఁడు. అధర్మనిరతు దుర్యోధను నన్యాయయుద్ధంబునంద చంపవలయు. సురలసురుల మాయచే నిర్జరించిరని మనము వినుచున్నవారము కదా. ఇంద్రుఁడు మాయారక్షితుండై కదా విరోచనవృత్రుల శిక్షించె. కానఁ బావనియు మాయ నాశ్రయించుటే మేలు. అంతియకాక భీముఁడు దుర్యోధను తొడలు గదచే విఱుగఁగొట్టెదనని ద్యూతకాలంబున ప్రతిజ్ఞ వచించినవాఁడు. ఆ ప్రతిన నెఱవేర్చుకొనుఁగాక. మాయావి రాజును మాయచే వధించునుగాక. అటుగాక వృకోదరుండు న్యాయమందే నిలిచెనా ధర్మరాజు విషమస్థుఁడగును. అర్జునా! మఱియొక పరి వచింతు వినుము. ధర్మజు దోషమువలన మనకు మరల భయము ఘటిల్లెను. ఎంతో శ్రమించి భీష్మాదుల వధించి కార్యము సాధించి జయంబు కరగతంబై యుండ దానిని మరల నాయన సంశయావస్థకుఁ దెచ్చెను.

మాలో నెవ్వనినైన నొకని జయించి రాజ్యప్రాప్తి గనుమని వచించి యుధిష్ఠిరుండు చాల మతిమాలినపని చేసెను. దుర్యోధనుఁడు కుశలుఁడు వీరుఁడు ఏకోద్దేశము గలవాఁడు. ఈ విషయమునఁ బురాతన శుక్రగీతలు వినుము.

తే. గీ. భగ్నమై రణసీమను బాఱిపోయి
వెండి గుమిగూడి మరలి పై వెడలినట్టి
వైరిశేషంబునను భయపడఁగవలయు,
గెలుపొ మరణంబొ యొక్కఁడె తలఁచుఁగాన.

తే. గీ. జీవితాశనుమాని నిశ్చింతవృత్తి
సాహసోద్యోగమును బూని సమరమునకు
వచ్చువీరుని కెదుట నివ్వాచ్చు! నిలువఁ
జాలఁడని విశ్వసింపుము శత్రుఁడైన.

సుయోధనుఁడో విఱిగినవాఁడు. హతసైన్యుఁడు. మడుఁగున దాఁగినవాఁడు. పరాజితుఁడు. రాజ్యలాభంబున నిరాశుఁడు. తన ప్రేవ్పుఁడు. ఇట్టివాని నే మతిమంతుఁడు మరల ద్వంద్వయుద్ధమునకుఁ బిలుచును? ఏకోద్దేశముతోఁ బదుమూఁడు వత్సరములు గద నభ్యసించిన వీరుఁడు గెలువఁజాలఁడని యెట్లు తలంపవచ్చు? అదే చూడుము. భీమ వధోద్యుక్తుఁడై దుర్యోధనుం డెట్లు నిలువుగ నడ్డముగ నెగురుచున్నవాఁడో. భీముఁ డన్యాయము నాశ్రయింపకుండిన మీకెల్ల దుర్యోధనుఁడే రాజు కాఁగలఁడు. అను సమయంబున భీమసేనుఁ డర్జునువంకఁ గన నతండు తొడలప్పళించె. దాని యర్థంబు గ్రహించి గదాఘాతంబున భీమసేనుఁడు దుర్యోధను తొడలు విఱుగ నడిచె.

గదారణంబున నాభిక్రింది దేశంబు నొప్పింపరాదను నియతి మీఱి సామీరి కురురాజు కుఱువులు విఱుగనడచుటఁ గని సంగ్రామాలోకనకాంక్ష నరుదెంచిన బలరాముఁ డాగ్రహోదగ్రుఁడై చివాలున లేచి యిది యధర్మము. నీతిమాలి భీముఁడు దుర్యోధను తొడలు విఱుగఁగొట్టెనని హాలహస్తుఁడై భీమసేను వధింపఁబోవుటయుఁ గృష్ణుం డడ్డమై యాయనను గౌఁగిలించుకొని యిట్లనియె.

అన్నా! నీవేల కోపించెదవు వినుము. ఆత్మవృద్ధి మిత్రవృద్ధి, మిత్ర మిత్రవృద్ధియు శత్రుక్షయము, శత్రు మిత్రక్షయము, శత్రు మిత్ర మిత్రక్షయము, లను నీయాఱును నాత్మవృద్ధికి హేతువులు. తన కొండెఁ దన మిత్రులకొండె విపరీతము సంభవించెనా తన చేటు కాలము డాసెనని యెఱింగి ప్రతిక్రియ చేయవలయు. మనకుఁ బాండవులు సహజమిత్రులు. శుద్ధపౌరుషులు. నీ తండ్రితోఁ బుట్టిన దాని పుత్రులు. పరపీడితులు. ప్రతిజ్ఞాపాలనము క్షత్రధర్మంబని నీవెఱుఁ

గదా? గదాయుద్ధంబున దుర్యోధను తొడలు భగ్నంబులు చేసెద నని సభాతలంబున భీముఁడు చేసిన ప్రతిజ్ఞ జగద్విదితము కదా. పూర్వము మహర్షి మైత్రేయుండును దుర్యోధనా! నీ యూరులు భీమ గదాఘాతంబున భగ్నంబులగునని శపించెఁగదా. కావున భీమకృత్యం బెట్లు దుష్టంబగు? పాండవులు మనకు రక్తసంబంధులు. సుహృదులు. వారి వృద్ధియందు మనవృద్ధి నిలిచియున్నది. కావునఁ గోపింపకుము.

అన్నా! నీవు ధర్మవత్సలుఁడవు, జితకోపుఁడవు అని ప్రఖ్యాతి గన్నవాఁడవు. కానఁ గోపముఁ నుపసంహరించుకొనుము. కలియుగము ప్రాప్తించెనని యెఱుంగుము. పాండవులు తీర్థప్రతిజ్ఞులై ప్రతిజ్ఞా ఋణముక్తులగుదురుగాక. నికృతిప్రజ్ఞుని నికృతి వధించుట దోషంబు గాదు. అందధర్మభయంబు లేదు. వంచనచేగాని వశులుగాని వంచకులఁ బ్రాణపద సమయమందును వంచింపరాదని తెరకుఁ దాను జావవలయునా? యుధ్యమానుఁడును, వీరుఁడును వృష్ణి కురుకుల యశస్కరుండు నైన యభిమన్యుని చాపము వీని ప్రోత్సాహముచేఁగదా కర్ణుఁడు తెగఁగొట్టె యతని విరథుఁ గావించె వీని ప్రోత్సాహముచేఁగదా యపలాయనుఁడగు వాని ననేకులు గుమి గూడి వధించిరి. వీఁడు జన్మప్రభృతి లుబ్ధుఁడు, పాపాత్ముఁడు, దుర్మతి, కులపాంసనుఁడు. ఇట్టి వీనిని బదుమూఁడేడులు కాచి కాచియుండి భీముఁడు వధించినఁ దప్పేమి? అదియునుగాక భీముని ప్రతిజ్ఞ యెఱిఁగి యెఱిఁగి వీఁడేల తన్నుఁ గాచుకొనఁడయ్యె. తన్నుఁ జంపుటకై యెగిరి పైపడివచ్చు నతని తొడ లూర్ధ్వభాగంబున నుండగా భీముఁడు విఱుగనడిచెఁగాని నిలిచియుండునపుడుగాని మండల భ్రమణంబునఁ గాని కాదు. తా నాశ్రయించిన యధర్మము ఫలము దాను గుడువక యెట్లు తప్పు?

అని నెపముతోడి ధర్మమును కృష్ణువాక్యంబులు విని బల రాముఁడు సంతసింపక భీము నిందించుచు దుర్యోధనుఁ బొగడుచు సభవిడిచి పోయెను. తరువాతఁ గృష్ణవాక్యముల సోత్సాహులై రాజులందఱు వారివారి శిబిరంబులకుఁ బోయిరి.

అంతఁ గృష్ణుండు హతావశిష్ట సేనలను దక్కిన యోధులను నంద నిలిపి పాండవులను సాత్యకిని మాత్రము దోడుకొని దుర్యోధను శిబిరంబునకుం జనియె.

ఇట్లు చని పాండవులు కురునరేంద్రు శిబిరంబు సమీపంబున రథంబు డిగిరి. కౌంతేయ యోగక్షేమభారంబు వహించిన కృష్ణుండు పార్థుంగని యిట్లనియె. అర్జునా!

కం. కవదోనలును గాండీవము
నవల నిడం బనుపు ముంద రరదము దిగు మే
ను వెనుక *డిగియెద శుభకర
మవు నివ్విధమట్లుసేయు మనుడు నతండున్.

రథంబు డిగియె.

అంతఁ గృష్ణుండును బగ్గంబు లరదంబున ముడిచి డిగియె. ఆయన డిగిన వెంటనే ధ్వజమందుండు కపియు నదృశ్యుఁడయ్యె. అంత నా శతాంగంబు తురంగంబులతోడను బ్రగ్రహంబులతోడను బరికరంబులతోడను దగ్ధంబయ్యె. ఆ వింత గని పాండవులు నివ్వెఱ గొనిరి. అర్జునుండు కృష్ణునకు నమస్కరించి మహానుభావా! యీ యాశ్చర్యంబున కేమి కారణం బనిన నమ్మహానుభావుం డిట్లనియె.

ఫల్గునా! కర్ణ ద్రోణ ప్రయుక్తంబులయిన దివ్యాస్త్రంబుల నీ రథంబు మున్నె దగ్ధమై యుండవలయును. ఇంతవఱ కటుగాక యుండ నాశక్తి నాఁపితి. ఇఁక దీనితోడ నక్కఱ లేమిఁ గాలవిడిచితి. అనిన ధర్మపుత్రుండు నీ కృపవలన నీ విపత్సాగరంబుఁ దరించితిమి. ధన్యులమైతిమి. కృతార్థుల మైతి మని యనేకవిధముల స్తుతించి వెండియు నిట్లనియె.

నీవు కర్ణధారుండవుగ నీ రణనదిని దాఁటితిమిగాని మఱి యొకటి దలఁచిన భయమగుచున్నది. హతసమస్తసుతయగు గాంధారీదేవి మహాపతివ్రత. నియతశీల. మహాతపస్విని. ఆమె క్రోధానలం

---

* ఇది చిన్నయసూరిగారి పాఠము.

బున మేము ప్రమగ్నుండ నీవు పోయి యామెను శాంతిపఱుపఁ బ్రార్థించెద. ఈకార్యంబు నీకుఁగాక యితరుల కసాధ్యంబు. అనిన నట్ల కావించెదనని దారుకానీతంబైన తేరెక్కి చయ్యన హస్తినాపురంబునకుం జని ధృతరాష్ట్రు మందిరంబుఁజొచ్చి యందుఁ బూర్వాగతుండైన వ్యాసునకు గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులకుఁ బ్రణామంబు సలిపి యా కురురాజు కరంబులు పట్టుకొని విలపించి తెప్పిఱి బాష్పంబు లణఁచుకొని నీటఁ గన్నులు కడుగుకొని యాచమించి ధృతరాష్ట్రుతో నిట్లనియె.

రాజేంద్రా! భూతభవ్యములు నీ వెఱుంగనివి లేవు. కాల వ్యాపారంబును నీకు సువిదితము. ధర్మవత్సలులైన పాండవులు నీ చిత్తానుసారంబు వర్తించుచుఁ గులక్షయభయంబున క్షాంతి వహించి పండ్రెండేడులు వనవాసంబును నొకయేఁ డజ్ఞాతవాసంబును జరిపి యిట్టివట్టివని చెప్పరాని పడరాని పాటులెల్ల దుర్బలులవలెఁ బడిరి. యుద్ధకాలమునకు మున్ను నేను స్వయముగ సరుదెంచి సర్వలోక సాన్నిధ్యంబున నైదుగ్రామంబుల యాచించితి. కాలోపహతుండవును లుబ్ధుండవు నగు నీవు వారి కామాత్రమైన నీయ నంగీకరించినవాఁడవు కావు. నీయపరాధంబున సర్వక్షత్రియనాశంబు సంఘటిల్లె. భీష్మ సోమదత్త బాహ్లిక కృప ద్రోణ ద్రౌణి విదురులు శమింపుమని నిన్నన్ని విధములనో యాచించిరి కాదె నీవు మతిహీనుఁడవై యీ కార్యమునఁ బ్రవర్తిల్లినట్లు కాలోపహతచిత్తు లందఱు మోహము పాలగుదురు. ఇదంతయుఁ గాలమహిమగాక మఱేమున్నది. దైవ మలంఘనీయము. కావున నృపాలా! పాండవుల గినియకుము. మహాత్ములగు వారియందు నల్పంబైనను ధర్మన్యాయ స్నేహ భావంబుల వ్యతిక్రమంబు గానరాదు. ఆత్మదోషకృత ఫలంబగు దీనినంతయు నాలోచించితివేని పాండుపుత్రులయందుఁ గోపింపఁ గారణము కలుగదు. కులము-వంశము-పిండము పుత్రులకుఁ గర్తవ్యములైన యితర కార్యములు నీకును గాంధారికిఁ బాండవులయందే ప్రతిష్ఠితములైనవి. కావునఁ బాండవులయెడ నీవొండె గాంధారియొండె

రోషంబున దోషమారోపించి కనలఁ దగదు. నిజ వ్యతిక్రమంబు సర్వంబు నాలోచించి కౌంతేయుల మేలుకోరుము. నీకు నమస్కరించెదను. యుధిష్ఠిరునకు నీయందుగల సహజభక్తి స్నేహంబు లెట్టివో నీవెఱుఁగుదువు. అపకారరతుల శత్రువుల రణసీమ జయించి బంధువధజాత శోకంబున దివారాత్రంబులు పరితపించు చున్నవాఁడు. సుఖమెట్టిదియో యెఱుఁగఁడు. పుత్రశోకాభితప్తుఁడు బంధువియోగ వ్యాకులితేంద్రియుఁడవగు నిన్ను దర్శింప లజ్జించుచున్నవాఁడు. నీకును గాంధారికిని నాపాదిల్లిన శోకంబు పెల్లు తలంచి తలంచి దురపిల్లుచు శోకదగ్ధుఁ డగుచున్నవాఁడు. అని ధృతరాష్ట్రు సంబోధించి శోకకర్శిత యైన గాంధారింగని మురారి యిట్లనియె.

సుబలరాజనందనా! సువ్రతా! నిజము చెప్పుచున్నాఁడ వినుము. ఇప్పుడు నీతోఁ దుల్యయగు సీమంతిని లోకమున లేదు. నేను రాయబార మరుదెంచిన సమయంబున నాసమక్షమున నుభయ పక్ష క్షేమంబుఁగోరి ధర్మార్థసహితంబుగ దుర్యోధనుఁ గోపించి నీవు పలికిన వలుకులు నీవెఱుంగుదువు. "మూఢుఁడా! నామాట లాలింపుము ధర్మమెందో జయమందే" యని నీవు వచింపవా. పతివ్రతాశిరోమణీ నీవాక్యంబు సత్యంబయ్యె. ఇవి యన్నియు నాలోచించి నీవు శోకింపరాదు. మఱియుఁ బాండవుల వినాశము నీవు మదినైనఁ దలఁపరాదు. మహాభాగా! నీవు తపోబలంబున సచరాచరంబైన జగంబు నెల్లఁ గ్రోధదృష్టుల నిర్దహింప శక్తురాలవు.

అనిన గాంధారి యిట్లనియె. కృష్ణా! నీవు సత్యము చెప్పితివి. మనోవేదనఁ బరితపించు నాకు మతిచలన మొదవెను. నీపలుకులు విని మరలఁ గుదటఁ బడెను. ఈ రాజు వృద్ధుఁడు. అంధుఁడు. పుత్రహీనుఁడు. పాండవ సహితుఁడవైన నీవే యీయనకు దిక్కు. అని ముఖంబునఁ జేలచెఱంగిడి పుత్రశోకంబున హాయని వాపోయె.

దామోదరుండు నామెను బలువిధంబుల నూరార్చి యిట్లనియె.

తల్లీ! యిఁక నేనిందు నిలువరాదు. అశ్వత్థామ పాండవులకుఁ గీడుఁరోయ నాలోచించు చున్నవాఁడు. నే నందు బోవలయు. సెల

విచ్చెదవే యనిన నమ్మహాతపస్వినియు నాయనా! నీవందుబోము అశ్వత్థామవలనఁ బాండవులకుఁ గీడు మూఁడకుండఁ జేయుమనియె. ఆ దంపతుల యనుజ్ఞఁగొని వాసుదేవుండు పాండవులకడ కరుదెంచి యథావృత్తంబు నివేదించె.

ఆరాత్రి కృప కృతవర్మ సమేతుండైన యశ్వత్థామ దుర్యోధన ప్రేరితుండును రుద్రదత్త బలుండునునై సుప్తులైయున్న ధృష్టద్యుమ్నాది సకల వీరులను సేనలతోడ సమయించె. త్రికాలజ్ఞుండగు కృష్ణుండు పాండవుల నిట్టి గండమునుండి తప్పించె.

తన సోదరులు పుత్రులు నశ్వత్థామచే హతులగుట విని శోక రోషంబులు పెనఁగొన ద్రౌపది భీమార్జునుల నశ్వత్థామను శిక్షించి యతని శిరోమణి హరింపఁ బనిచె. వారి రాకగని ద్రోణి క్రుద్ధుండై యాత్మరక్షణోపాయంబు వేఱొండు గానక యపాండవంబగుఁ గాక యని బ్రహ్మశిరోనామకాస్త్రంబు ప్రయోగించె. కృష్ణచోదితుండై యర్జునుండును దాని నణఁప బ్రహ్మశిరంబ ప్రయోగించె. అమ్మహా దివ్యాస్త్రంబులవలన జనించిన జ్వాలలు భూనభోంతరముల నిండి లోకం బాకులపడఁజేయ ఋషులెల్ల రరుదెంచి యిదియేమి మీరిట్టి యస్త్రంబులఁ బ్రయోగించి లోకాపకారంబు గావించుచున్నారనిన వారిపలుకు శిరసావహించి బ్రహ్మచర్యానిష్ఠుఁడు గురుభక్తుఁడునగు నర్జునుండు తనయస్త్ర ముపసంహరించెఁగాని బ్రాహ్మణుఁడయ్యు నశ్వత్థామ యటు చేయఁజాలక వ్యాసాది ఋషులతో నిట్లనియె.

ఈ యస్త్రం బుపసంహరింప శక్తుండఁగాను. ఇది పాండవేయ కళత్ర గర్భంబులనున్న శిశువులనెల్ల నిర్దహించి శాంతింబొందుఁ గాక యనిన వాసుదేవుండు నీమాటపై నిలుమంత కెక్కువ యాశింపకు మనిన నశ్వత్థామ యిట్లనియె.

ఓహో నీ కీలెఱింగితి. నీ వుత్తరాగర్భంబు తప్పింపఁ జూచెదవు. నే నేల దానిని విడుతు. దానిని దగ్ధంబుచేయ కేల మానుదు ననిన శ్రీకృష్ణుం డిట్లనియె. ఓయీ శిశుఘాతకుఁడా! నీ వాశిశువును

దహించితివేని నే నా శిశువున కాయువిచ్చి రక్షించెద. నీకన్నుల మ్రోల నతఁడు కృపాచార్య శిక్షితుఁడై యఱువది సంవత్సరములు రాజ్యమును బాలించును జూడుము. బ్రాహ్మణుఁడవయ్యు శిశుహత్య కొడిగట్టిన నిన్ను లోకులు క్రూరకర్ముఁడవని పిఱికివని భావింతురు ఈ శిశుహత్య కావించిన పాపంబున మూఁడువేల సంవత్సరము లసహాయుఁడవై మానంబువహించి దిక్కులేక నిలువ నీడలేక చీము నెత్తురు దేహంబునుండి కాఱుచుండ నానాదేశంబుల దుర్గమ మరుభూములఁ జరించి బ్రతుకుము. అని శపించిన వ్యాసమహర్షియు బ్రాహ్మణుఁడవయ్యు నిట్టి ఘోరకార్యములకు జడియని నీకిట్టి శాపంబు దగు నీగతియ ప్రాపింపుమనియె.

అశ్వత్థామయు నమ్మహాపురుషు శాపంబుఁ బరిగ్రహించితిని. నేను నీయాశ్రమమందె వసింతునని బాదరాయణుతోఁ బలికి శిరోమణి భీమార్జునులకిచ్చి వారు కనుచుండ దీనుండై వనోన్ముఖుండయ్యె. కృష్ణుండు మున్నుగా వృకోదరార్జునులు మణితోఁ దమ శిబిరంబు నకువచ్చి ప్రాయోపవేశంబు గావించియుండు ద్రౌపది కారత్నం బొసంగిరి. అది యామె యుధిష్ఠిరున కొసంగ నాయన దాని ధరించి మహాతేజోయుతుండై వెలింగె.

ఆవల గాంధారీ ధృతరాష్ట్రులు హతపతిసుతలగు కౌరవసతులతోడఁ బొలకలనికి వచ్చుచున్న వార్తవిని పాండవులును కృష్ణసహితులై వారినిగలయ నెదురేగిరి. ధృతరాష్ట్రుండును నిష్టములేకుండియు ధర్మసుతుఁ గౌఁగిలించుకొని భీమసేనుఁడేఁడని ప్రశ్నించె. నిజతనూభవ కానన దవానలుండగు వృకోదరుఁ దలఁచినంత నతని మనంబునఁ గ్రోధ రోషంబులు మల్లడిగొనుట యెఱింగి త్రికాలవేదియగు వాసుదేవుండు భీముని వెనుకకు నెట్టి తనమఱుఁగున నునిచికొని మున్నే తమతోఁడఁ దెప్పించి సిద్ధముగ నుంచుకొనియుండిన భీమ ప్రతిరూపంబగు నుక్కు ప్రతిమను నతనిముందట నునిచె.

అతఁడది నిజముగ భీముఁడేయని తలఁచి హృదయంబున రోషంబు భీషణంబుగ మండుచున్నను బ్రీతినటించుచు నాయనా!

భీమసేనా ! యని బిగ్గఁ గౌఁగిలించుటయును నది తుత్తునియలగుడు దాని తునుకలెల్ల నతని యురమ్మున నాటిన నతని నోటి రక్తంబు వెల్లువయై కాఱఁ దొడఁగిన నతండు మూర్ఛిల్లి పడియె. ఇట్లు పదివేల యేనుంగుల బలముగల ధృతరాష్ట్రుండు లోహప్రతిమను నుగ్గుముగ్గు చేసినఁ జూచి యందఱు బెగ్గడిల్లిరి. పాండవులు నిశ్చేష్టులు నిస్తేజులునైరి. సంజయుఁడు ధృతరాష్ట్రున కుపచరించె. పరిచారకులు తెచ్చిన నీటితో గ్రుడ్డిరాజు శరీరమంతయుఁ గడుగఁగ నతఁడు తెప్పిఱిలేచి నిజముగ భీముఁడే హతుఁడయ్యెనని విగతరోషుఁడై హా భీమా యని విలపించె.

చీఁకురాజు మనంబు క్రోధహీనంబగుట యెఱింగి కృష్ణుం డిట్లనియె. ధృతరాష్ట్రా ! భీముఁడు హతుఁడయ్యెనని యేల వగచెదవు ? నీవు విఱిచినది యినుపబొమ్మ భీముఁడు జీవించి యున్నాఁడు. నీవు క్రోధవశుఁడ వగుట యెఱింగి మృత్యువు కోఱలబాఱిఁ బడనున్న భీముని గండమునుండి తప్పించితిని. రాజేంద్రా ! బలంబున నీతో సమానుం డెవ్వఁడును లేఁడు. నీ బాహువిగ్రహాణంబు నెవ్వఁడు సహింప నోపు ? నీ బాహుదండములచేతఁ జిక్కి తప్పించుకొనువాఁడు దండధరకరంబులఁ జిక్కి తప్పించుకొనువాఁడే. నీ కుమారుఁడు చేయించి యుంచిన యినుప భీమవిగ్రహమునే నీకిప్పుడు నిచ్చితిని. నీవు పుత్రశోకంబు కలఁత మనస్సునుండి ధర్మచింత వెడలనడిచి భీమసేను హింసింప నుద్యమించితివి. ఇది నీకు యోగ్యకార్యముకాదు. భీముని నీవు వధించినంతన నీ మృతసుతులు మరల బ్రతికి లేచిరారు కావున దేశమున శాంతి నెలకొలుపఁగోరి మేము చేసిన కార్యమునకు సమ్మతింపుము. ఏల వృథా శోకించెదవు.

రాజా ! శాస్త్రంబులు పఠించితివి. సద్గ్రంథంబులు నేర్చితివి. పురాణముల రాజధర్మములు వింటివి. ఇట్లు నీవు విద్వాంసుఁడవు మహాప్రాజ్ఞుఁడవు. కార్యాకార్య నిశ్చయ సమర్థుఁడవునై నీయపరాధమున సంభవించిన యీ యనర్థమునకుఁ బరులనేల కోపించెదు? ఇది యిట్లగునని భీష్మ ద్రోణ విదుర సంజయులు నీకుఁ జెవులు నిల్లుకట్టుకొని బోధించిరి కదా. నేనును నీకెంతదూరము చెప్పలేదు? పాండవుల బల్మి

శౌర్యములు నీకు నీవారికి నెక్కుడని యెఱిఁగి యెఱిఁగి మా మాటఁ బెడచెవిఁ బెట్టితివి. ఆత్మదోషంబు లరసి దేశకాలజ్ఞుఁడై వ్యవహరించు రాజు స్థిరప్రజ్ఞుఁ డనఁబడి శ్రేయస్సు గాంచును.

శ్రేయస్కరంబు నెఱిఁగి హితాహితము లుపదేశించినను వినని వాఁ డాపదల పాలుపడకుండునా? నీవు మనస్సును నీ వశమున నుంచుకొనలేక దుర్యోధనవశుఁడవై చరించి కులనాశంబు గావించితివి. ఇంత యనర్థకమునకు నీ లోభంబె కారణంబు. అపరాధివి నీవయ్యు నితరులపై నేల కోపపడెదవు? పాంచాలిని సభలోని కీడ్పించిన క్షుద్రుండు ప్రతి జిహీర్షువగు భీమసేనునిచేఁ జంపఁబడియె. నీవును దురాత్ముఁడగు నీ కొడుకును నిరపరాధులగు పాండవుల కిడనాడిన యతిక్రమంబుఁ దలఁపుము.

అనిన ధృతరాష్ట్రుండును నీవు చెప్పినది సత్యము, పుత్రశోక వేగంబున మతిచెడి యట్లు కావింపఁబూనితినని పశ్చాత్తప్తుఁడయ్యె. ఆవల నందఱుఁగలసి రణభూమిఁ బ్రవేశించిరి. వ్యాసదత్త దివ్యదృష్టిచే గాంధారి మృతపుత్రాదులఁ గని విలపించి తుదకుఁ గృష్ణునిఁ గని యిట్లనియె.

కృష్ణా! కురుపాండవు లట్లు పరస్పర జిఘాంసువులై ప్రవర్తించుచుండ నీ వేల యుపేక్షించితివి? నీ విది వారింప శక్తుఁడవు. విపుల బలుఁడవు. బహు భృత్యుఁడవు. వాగ్మివి. సమర్థుండవు. కౌరవనాశము నీవు వలయునని యే యుపేక్షించితివి. కావున దీని ఫల మనుభవింపుము. పతిశుశ్రూషచేత నేను గొంచెము తపశ్శక్తి నార్జించితినా చక్రగదాధరా! నిన్ను శపించుచున్నాను. బంధువులగు కౌరవ పాండవులు పరస్పరము చంపుచుండ నుపేక్షించితివి. కావున నీవు నేఁటికి ముప్పదాఱవయేఁట నిట్లే నీ బంధువుల నెల్ల వధింపఁగలవు. నీవు హతసుత బాంధవామాత్యుఁడవై వనచరుఁడవై యనాథువలె నజ్ఞాతుండవై జనరహితస్థలంబునఁ గుత్సితోపాయంబున జావఁగలవు. నీ యాఁడువారును నిహతసుతజ్ఞాతి బాంధవులై యీ భారతస్త్రీలవలె నేడ్వఁగలరు. అనినఁ గృష్ణుండు చిఱునవ్వుతో నామె కిట్లనియె.

గాంధారీ ! యాదవులను వధింపఁగలవారు లోకమున నేను దప్ప మఱి యెవ్వరు లేరు. ఇది నే నెఱుఁగుదు. దానిని గావింప నేను యత్నము చేయుచున్నాఁడను. నీవు శపించి కష్టార్జితంబైన తపస్సు నాశపఱచికొంటివి కాని యంతకుమించి యేమియుఁ జేయఁజాలవైతివి. యాదవులు దైవోపహతులు. నిస్సంశయము. యాదవులను నేనే వధింతును. వారిలో వారు కలహించి చావకుండిన దేవదానవులకైన వారవధ్యులు. అని కృష్ణుం డిట్లు వచింపఁ బాండవులు గుండెలు తటతట కొట్టుకొనఁ దమ బ్రతుకులపై నాశలుమానిరి. *

ఆవల వ్యాసాదులు గాంధార్యాదుల శాంతిపఱిచిరి. ధర్మ రాజాదు లౌర్ధ్వదైహికక్రియ లాచరించిరి.

గద్యము.

శ్రీ రామచంద్ర
చరణారవింద మిళిందాయ
మాన మానసత్వ మహావైభవ
వావిలికొలను రామచంద్రరాయ
తనూభవ సుజనవిధేయ సుబ్బరాయ
నామధేయ ప్రణీతంబైన శ్రీకృష్ణలీలామృతం
బను మహావచన ప్రబంధమున
భూభారహరణలీల యను
ద్వితీయ చుళుకము.
శ్రీ రామార్పణమస్తు.

---

* మునులు యాదవులను శపించుట భాగవతయుద్ధమున లేఁ బూర్వ గార్యుని యాంధ్రభారతమందలి

గీ. మున్న కాదె యాదవులకు మునివరేణ్య । కలిత దారుణ శాపంబు గలదు; నీకు
నేల చర్చిత చర్వణ మిట్లు సేయ? । దీని నీవేమి ప్రవ్వితి దానిఁ జెపుము.

అని కృష్ణవాక్యములుగల చెప్పఁబడుచున్నదిగాని మూలంబున దీని కాధారంబు గానరాదు. ఈ సంక్షిప్త మెుయంబు నెలకొనుచోటఁ జరిగెను.